

UGYE, ATYAFIAK?!

ISTEN SZOLGÁJA

P. KELEMEN DIDÁK, O.F.M.CONV.

ÉLETE (1683-1744)

UGYE, ATYAFIAK?!

Nihil obstat, quominus imprimatur
Romae, die 2 martii 1975

P. VINCENTIUS TOMEK
Ex-Praep. Gen. Scholarum Piarum
Censor Deputatus

Imprimi potest
Romae, die 24 martii 1975

P. VITALIS BOMMARCO
Minister Generalis O.F.M. Conv.

IMPRIMATUR

JOHANNES CANESTRI
Archiep. Tit. Foroclodien.
Vicesgerens
e Vicariatu Urbis, die 24 martii 1975

Címlapot tervezte Prokop Péter

TIPOGRAFIA ITALO-ORIENTALE «S. NILO» 00046 GROTTAFERRATA (ROMA)

P. Dr. RÁKOS BALÁZS RAYMUND, O.F.M. Conv.

UGYE, ATYAFIAK ? !

ISTEN SZOLGÁJA P. KELEMEN DIDÁK, O.F.M. CONV. ÉLETE (1683-1744)

EDIZIONI AGIOGRAFICHE

Postulazione Generale
dell'Ordine dei Frati Minori Conventuali
Piazza SS. Apostoli, 51
00187 Roma - 1975

ELŐSZÓ

Isten Szolgája Kelemen Didák minorita ferencrendi atya 1744-ben szentség hírében Miskolcon hunyt el, ahol sírjában ma is tisztelik. E város szülötte vagyok. A «klastromba» jártam elemistaként, a középiskolát e szerzetesrend alapította gimnáziumban végeztem.

Mint a minorita atyák minisztránsa és növendéke, sokszor hallottam Kelemen Didákról; diákkoromban jutalomként kaptam P. Dr. Csák Alajos Cirjéktől megírt életrajzát.

Mindez, valamint a rendbe lépésemkor Isten Szolgája égi pártfogásának ajánlása jövendő rendtársaim részéről, mindjobban növelte bennem Didák atya tiszteletét. Ennek széleskörű terjesztésében jelentős tényező lett a miskolci ferences harmadik rend buzgósága P. Kelemen Didák halálának 200. évfordulóján, 1944-ben; gazdag tartalmú emlékfüzet méltatta erényes életét.

Rómában, boldog emlékű elődöm a Szent Péter bazilika magyar gyóntatószékében, P. Dr. Monay Ferenc, magyar nyelvű könyvével és ennek olasz változatával hathatósan ébren tartotta az érdeklődést Kelemen Didák boldoggáavatási ügye iránt.

E munkák birtokában támadt a gondolat és kedv, hogy összegyűjtsem a meglevő anyagot: el ne vesszen se egyszerű létezésében (könyvek, folyóiratok, levelek, rajzok, fényképek, amelyek apránként még birtokomba kerültek), se erkölcsi tartalmában. E lényeges és elsődleges cél nem zárta ki, hogy saját lehetőségeim között valamelyes kutató tö-

rekvéssel ne bővítsem a Kelemen Didák személyére vonatkozó ismereteket. Nem teljesen új, amit a régi adatokhoz sikerült hozzáfűzni, mégis hasznos lehet majd egy bővebb kritikai kiadásban. E téren nem egy készséges paptárs és barát gazdagította az életrajz bizonyító anyagát; érdemes közreműködésüknek köszönhető számos naplórészlet, levéltári betekintés, vagy egyéb természetű közlés, amely szerves része lett e könyv anyagának. Leghálásabb köszönetem érte.

Isten Szolgája életének és erényeinek leírásánál az az elv vezérelt, hogy kitűnjék a mély hitből és áldozatos felebaráti szeretetből fakadó felfogása: Istenben mindannyian testvérek vagyunk, akik között a megértés és kölcsönös bizalom föltétlenül létrehozza a « párbeszédet », vagy talán fordítva: ez a megértő közeledés, «párbeszédbe» kezdés, meghozza a szeretet, kiengesztelődés, közös munka, társadalmi és vallási béke gyümölcsét.

Ezért kapta a könyv e címet: « Ugye, Atyafiak?! »

Ebben kifejeződik Kelemen Didák hallható és hallhatatlan párbeszéde Istennel, az emberekkel, hívőkkel és nem hívőkkel, keresztyénekkel és katolikusokkal; minthogy számára mindenki testvér, felebarát, « atyafi », akiknek bátran felteheti a kérdést: Ugye, atyafiak, így van, ahogy mondom, vagy így kellene lennie, vagy így lesz, — ha megegyeznek; ha pedig talán mégsem, akkor a megértésre hivatkozik: Ugye, embertestvérek vagyunk és nem ádáz ellenfelek?!

Ennyit bevezetésnek.

Kelemen Didák történelmi személyiségének és erkölcsi nagyságának felvázolásánál, — amely egy későbbi, a boldoggáavatási perhez föltétlenül szükséges munka alapja lehet, — a halála óta eltelt jó két évszázad maga biztosíték arra, hogy nem múló emberi meglátások és kiértékelések irányították e szerény kezdeményezést, hanem természetfeletti megfontolások az igazság keresésében.

Remélve, hogy általa helyes és felemelő meggyőződés alakul ki Isten Szolgája P. Kelemen Didák szellemtörténeti és lelki nagyságáról, már most mindazt, ami a könyvben szerepel, teljes egészében a Római Katolikus Anyaszentegyház kizárólagos bírálatára és szerető ítéletére bízom fiúi engedelmességgel.

Vatikánváros, 1975. január 6-án.

P. Dr. Rákos Balázs Raymund
minorita ferencrendi áldozópap
apostoli magyar gyóntató

I.

A KOR ÉS GYERMEKE
(1683 - 1693)

A történelmi idő, amelybe Kelemen Sámuel Didák beleszületett. — B. XI. Ince pápasága (1676-1689). — Kelemen - ősök és rokonok. — Kelemen Didák szülőföldjén, a székelyek « szentföldjén ». — Kelemen Sámuel nevelkedése és iskoláztatása. — A katolikus székelység gondviselésszerű apostola: Nagy Mózes. — Az esztelneki és kantai iskola. — VIII. Sándor pápasága (1689-1691). — A kantai minorita rendház.

Valakinek az életéről és tetteiről helyes fogalmat csak akkor alkothatunk, ha azokkal a körülményekkel együtt vizsgáljuk, amelyek akár lényegbevágóan, akár mellékesen meghatározták viselkedését, magatartását, vagy akár még a — külső adottságok hatása alatt alakuló — jellemét is; a felülmúlhatatlan elsőbbséget mindenféleképpen fenntartva Isten kegyelmének, bölcs akaratának.

Ez az irányelv és meggyőződés vezet Isten Szolgája Kelemen Sámuel Didák minorita ferencrendi atya életrajzánál is.

A történelmi idő, melybe Kelemen Sámuel beleszületett.

A XI. Ince pápa páratlan egységesítő erélyének köszönhető történelmi esemény: Bécs városának török uralom alóli felmentése évében született Isten Szolgája Kelemen Sámuel Didák.

... « 1683-mat írtak abban az esztendőben. A török seregek legyőzve szaladtak vissza Bécs alól hazánkon át. A

felszabadító sereg pedig a nyomában, hogy Budát minél hamarabb kivegye a török kezéből. Gyűltek a magyar csapatok is, hiszen hazájukról volt szó, amelyet a török 150 éven át rabságban tartott » (Nagy Miklós, « A tiszai vándor », Esztergom, 1942).

A pápa 1684 elején szívós munkával létrehozta a támadó irányú « szent szövetséget » Lipót, Sobieski és Velence között. Egész Európában visszatért a hitvédő háborúk hangulata, s az 1684 augusztusában Regensburgban XIV. Lajossal megkötött szerződés lehetővé tette, hogy Lipót egész erejét keleten összpontosítsa. 1684-ben Buda ostroma sikertelen maradt ugyan, csak Visegrád vára került keresztény kézre, de mezei csatában győzött a császári sereg; ezt 1685-ben új győzelem követte nyílt mezőn s a hatalmas Érsekújvár visszafoglalása, amit a török talán nagyobb szerencsétlenségnek tartott Bécs alatti vereségénél is, ... 1686 meghozta Buda felszabadítását. A császár seregében csaknem minden európai nemzet fiai vállvetve küzdöttek, feles számmal bajorok, brandenburgiak és több ezer magyar hajdú és huszár... A magyarság véráldozatát csak megközelítőleg lehet meghatározni. Az 1690-as években legalább 12.000 - 15.000 magyar küzdött a császári seregek kötelékében, többnyire volt kurucok. Buda ostrománál is magyar hajdúk haladtak — és pusztultak — a hadoszlopok élén. Mindent összevetve, el lehet mondani, hogy a magyar nép sokat áldozott hazája felszabadításáért... Alaptalan az az állítás, mintha a magyarság nem vette volna ki a részét az ország felszabadításából. Nem szabad elfeledni, hogy az ország területe hadszíntérré vált mindazzal a nyomorral és szenvedéssel, amit a háború jelent. Ennek az amúgy is feldúlt országnak a kuruclabanc és a Thököly-kor harcai után óriási, anyagi erejét messze felülmúló áldozatot kellett hoznia a felszabadító hadak eltartásáért. A katonaság ráült a megyék nyakára, rekvirált,

zsarolt, hacsak a szegény lakosság a csapatok jöttének hírére el nem menekült. (Miskolczy Gyula: A magyar nép történelme, Róma 1956, 157-160).

Visszatérve XI. Ince pápa uralkodására, nem fölösleges ismételni, hogy az ő bölcsességének és kitartó buzdításának tudható a viszálykodó nagyhatalmak közötti együttműködés nyugaton és a felelős vezetőségnek cselekvésre elszántsága. Annak a hadjáratnak, amely Bécs (1683) és Buda visszafoglalása (1686) után hazánkat és Kelet-Európa népeit végleg felszabadította az izlám igája alól, megint belekapcsolva az Egyház és a keresztény műveltség vérkeringésébe, XI. Ince pápa volt a legjelentősebb mozgatója. « Isteni küldetéstől hajtva, sokat törődött a világban folyó hitterjesztéssel; az Egyházat iparkodott megóvni az eretnekségektől és erkölcsi veszélyektől, a keresztény fejedelmeket pedig kibékíteni.

Azt akarta, hogy közös erővel küzdjenek a törökök ellen, akik akkoriban igájuk alatt tartva Kelet-Európa országait és Magyarországot, Bécset is elfoglalással fenyegették, tervbe véve egész Európa hatalombakerítését és a kereszténységnek szolgaságba vetését. De a szent pápának az emberi hatalmaknál tett serény erőfeszítése, nemkevésbé az egész kereszténység imájával egyesített buzgó könyörgése elérte Istennél, hogy a nagy és közvetlen veszedelem elhárult. A keresztény seregek, Isten irgalmában bízva és a Boldogságos Szűzet segítségül híva, fényes győzelmet arattak a legveszedelmesebb ellenség felett. Ez a győzelem hálára kötelezi Európa keresztény népeit a nagy pápa iránt, mert javarészben neki köszönhető, hogy megőrizhették keresztény hitüket, műveltségüket és hogy nem kerültek a hitetlenek rabigájába. Ezért maga XI. Ince ez óriási győzelem emlékére a Boldogságos Szűzanya nevének ünnepét rendelte el.» (A Szertartások Szent Kongregációjának hivatalos döntvényéből XI. Ince pápa hősi erényeiről).



Róma: B. XI. Ince pápa síremléke a Szent Péter bazilikában. Uralkodása idején született (1683-*ban*) *Isten Szolgája P. Kelemen Sámuel Diák.*

Kelemen Sámuel születése, majd életének első hat esztendeje XI. Ince pápa uralkodásának idejére (1676-1689) esik, ezért figyelmet szentelhetünk még e neves pápa általános egyházkormányzatának is.

— Megérte a kereszténység fényes győzelmét a törökök felett (1683, 1686). Protestáns udvarok előtt is nagy tiszteletnek örvendett. Pápai döntéssel ítéletet mondott Molinos 68 tétele és az erkölcstan szempontjából lazának tartott 65 tétele fölött. Mert az aszkétikus irodalom művelői között is akadt

tévtanító; a Rómában élő spanyol Molinos Mihály († 1696) « Lelki útmutató » című, 1675-ben megjelent könyvében a « quietizmus » (nyugalom) rendszerét tanította, eszerint a legnagyobb keresztény tökéletesség abban állna, hogy a lélek az Istennel szemben a teljes, cselekvés nélküli nyugalom álláspontjára helyezkedik, vagyis lemond minden egyéni törekvésről az erény és tökéletesség után. — XI. Ince rendelkezett a gyakori szentáldozás kérdésében is.

« Szentségének híre, mely már életében elterjedt felőle, napról napra mindinkább megerősödött. Alig két évvel halála után, 1691. április 11-én Rómában megkezdték a hivatalos vizsgálatokat és 1714. szeptember 3-án XI. Kelemen pápa megindította a boldoggáavatás ügyét. Miután a szentszéki eljárásokat a comói püspöki hivatalnál és Rómában befejezték, majd véget ért a szokásos jogi ügykezelés, XIV. Benedek azt kívánta, hogy a jelenlétében 1744. augusztus elsején tartott különleges ülés tárgyaljon néhány kétes ellenvetést; mivel azonban ezek a nehézségek az egész Kongregáció előtt nyilvánvaló rágalmaknak bizonyultak, a pápa augusztus 8-i határozatával mindenkinek megtiltotta, hogy a jövőben ezekre az ellenvetésekre visszatérjen. Egy évvel később Novárában jóváhagyott egy « kis eljárást » (processiculum) és kijelentette, hogy (« ad ulteriora ») tovább lehet haladni.

Politikai természetű okok miatt, valamint a kedvezőtlen idők következtében az ügy megállt, s napjainkig minden abbamaradt. Csak legújabban vették fel az ügyet újra és az előkészítő bizottság 1943. okt. 26-án tárgyalta Carlo Raffaele Rossi bíboros előtt. Ez a bizottság a következő év július 4-én és 1955. július 26-án újabb ülést tartott. Végül, XII. Pius pápa jelenlétében, november 15-én volt az általános tanácskozás, amikor is Clemente Micara bíboros, Velletri püspöke és az ügy előadója, fölvetette a kételyt az erények hősi fokban való gyakorlatáról. A bíbornokok, a

hivatali prelátusok és a tanácsosok csaknem egyhangúlag kedvező véleményt nyilvánítottak, amelyhez azonnal csatlakozott a Szentatya is, határozatát a következő szavakba foglalva:

« Kétségtelenül bizonyos, és érdemlegesen tudomásul kell venni, hogy Tiszteletreméltó XI. Ince pápa, akiről a jelen esetben a tárgyalás folyik, a természetfeletti erényeket, a hitet, reményt és szeretetet úgy Isten mint az embertársak iránt hősi fokban gyakorolta, az okosság, igazságosság, mértékletesség és erősség sarkalatos erényeivel, továbbá a velük kapcsolatos erényekkel együtt ».

Egyben meghagyta, hogy e döntvényt szabályszerűen hirdessék ki és iktassák a Szertartások Szent Kongregációjának iratai közé ». (A Szertartások Sz. Kongregációjának 1956-i hivatalos döntvényéből).

XII. Pius pápa 1956. október 7-én a boldogok sorába iktatta XI. Ince pápát, aki Magyarországnak a török hódoltság alól való felszabadításával örökre beírta nevét hazánk történelmébe. Ezért a nemzet Budavára visszavételének 250. évfordulóján, 1936-ban szobrot emelt neki Budán, a Mátyás-templom szomszédságában.

XI. Ince pápa (1676-1689) holtteste a boldoggáavatásig a Sz. Péter bazilika bal oldalhajójában nyugodott, a kétorgonás kanonoki Kóruskápolnától a sekrestyéhez vezető aránylag szűk (mindössze 5-6 m. széles) és meglehetősen sötét átjáró (« navatella») egyik oldalfülkéjében.

Síremlékét Maratti terve szerint a francia Monnot készítette. A fekete márványkoporsót két bronzoroszlán tartja a hátán; középen ugyancsak bronztáblán, a pápa neve és az emlékmű elkészítésének évszáma: AN. JUB. MDCC. Fölötte sárga márványkeretben kisebb méretű dombormű Bécs felszabadítását ábrázolja. Ettől balra a vallásnak keresztet tartó jelképes alakja hálával tekint a pápára, jobbra pedig az igazságnak sisakos, kardos és pajzsos

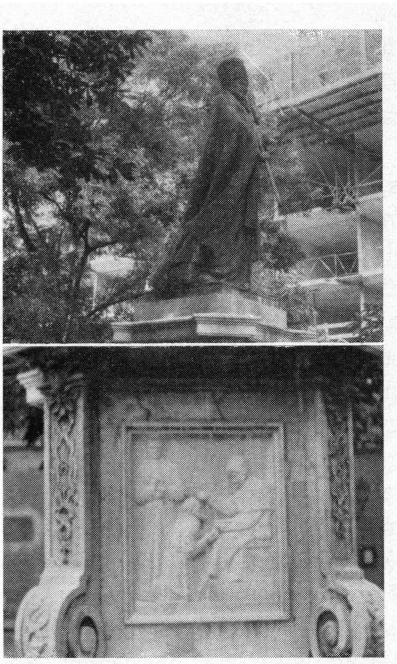

B. XI. Ince pápa szobra a magyar fővárosban, Budapesten.

jelképe szilárd oszlopon veti meg a lábát. Fölöttük XI. Ince palástos szobra, amint jobb kezével áldást ad, míg bal térdén a pápai hármas koronát és kulcsokat nyugtatja. Az egész fülkét a pápai címer koronázza két angyalka között: hat csésze fölött egy futó oroszlán és egy lebegő sas.

Boldoggáavatásakor holttestét a főhajó felől vették ki a sírüregből, kibontva a falat — Loyolai Sz. Ignác szobra alatt — néhány méter mélységben, a túloldalon levő síremlék magasságában. Ott pihentek e neves történelmi pápa csontjai több mint két és fél évszázadon át.

Mostani sírja a bazilika jobb oldalhajójának második oltárában van. Az újra öltöztetett holttestet bronzkeretű üvegurna zárja magába az oltár faragott márvány oszlopai között. A pápa testét fehér ruha és finom csipkéjű miseing takarja; a piros bársony sapkát és körgallért hófehér prém szegélyezi; az aranyhímzésű piros stóla felső részén a pápának előbb említett címere látható. Az ezüst álarcú és ezüst álkezű holttest lábát aranyszálakkal kivarrt piros papucs fedi. Az üvegkoporsó alsó bronzszegélyén « B. Innocentio XI. Pont. Max. » felirat, a hullámos rácsozat felső részén aranybetűs fatábla: « Beatus Innocentius XI. P.M. » tájékoztatja a templom látogatóit.

* * *

« Süvöltött a Nemere szele a háromszéki Baksafalva fölött. Kelemen János mégis befogott a szekérbe. Vitte minap született fiacskáját megkeresztelni a lemhényi templomba...», bontogatja a kezdődő élet fonalát Nagy Miklós (i.m. 1.).

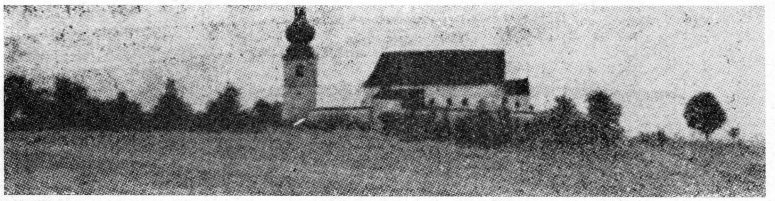

A Szent Mihály hegyi ősi templom távlati képe.

Hiába keresnők Kelemen Sámuel Didák születésének hónapját és napját; « a lemhényi anyakönyvezés csak 1712-ben kezdődik, korábbi intézményesen nincsen », jelezte (később felhasználandó becses adatai között) 1973. dec. 8-án Dr. Benedek Simon erdélyi ferences történész.

Ne csodálkozzunk e hiányon. Számtalan más esetben okozott gondot az anyakönyveknek hajdankori nem létezése, avagy a meglevők elpusztulása.

Isten Szolgája születési helyének meghatározásánál viszont nincs a legcsekélyebb nehézség sem. Valamennyi életrajzírója és minden e téren kutató Baksafalvát említi, mint például Dr. Benedek is, aki hozzáfűzi: « Az ősfalu Baksafalva, kezdetben önállólag; Almás utóbb költözött le az Álmos - vár körüli magaslatról ».

Kelemen - ősök és rokonok. Kelemen Didák szülőföldjén, a székelyek « szentföldjén ».

Az anyakönyvi bejegyzések szerint, Kelemen János, a « pius et egregius », jámbor és kiváló katolikus apa gyermekét Sámuel névre keresztelték, bizonyára azt kérve szá-

ra Istentől, «adjon ennek a gyermeknek olyan hősi lelket, mint amilyen az ószövetségi Sámuelé volt, akit gyermekkorában hívott meg Isten a nép vezetésére. Ezt a kis székely gyermeket is meghívta Isten az ő szőlőjébe, kis magyar szőlőjébe. Belőle lett Kelemen Didák, a csodás életű minorita szerzetes, a Tiszavidék nagy apostola, a keleti magyarság jótevője. De hosszú volt az út még addig », írja Nagy Miklós.

Nos, nem is vágunk a dolgok eleibe.

« Bölcsőjét nem ringatták úri palotában, ősi birtokon. 1683-ban született a háromszéki Baksafalván. Faragott kapujú székely háznak galambdúcos, mályvarózsás udvarán teltek el gyermekévei. Szegény köznemes emberpár volt az apja, anyja. Egyszerű, derék, dolgos két istenteremtése, akiknek gondos iparkodása csendes, családias otthonnal vette körül a fiút. Kelemen Didák a népből származott, s a nép között élve — már kora gyermekségében felfogta a nép ügyét-baját, megértette zárkózottságukból eredő gondolkozásmódjukat és a maga egészében, minden vonatkozásában tudatába zárta a szegény magyar ember szegény sorsát és ezenközben valahogy lassan, de biztosan eltörülhetetlen betűkkel véső dött zsenge elméjébe jövendő hivatásának vágya, képe is », utal Dr. Csák Alajos Cirjék (« Kelemen Didák csodás élete és működése » c. művének 13-14. oldalán) a Kelemen-család társadalmi viszonyaira és lelki világára.

« A baksafalvi Kelemenék primorok voltak, lófőszékelyek. Brandenburgi Katalin fejedelemasszony, Bethlen Gábor özvegye 1630-ban megújította a család régi nemességét. De ez azt nem jelentette, mintha a Kelemen-család dúskált volna a földi javakban. Egyszerű gazdaemberek voltak ők. Szántottak-vetettek, kevés jószágukat vigyázták az Avas lejtőjén, fát szállítottak a Marosig. De amellett itt a határon őrséget állottak. Ha felgyúltak a jelzőtüzek a havasok ormán,

ha a harangok egymásnak üzentek, a primorok összeszedték a harisnyás székelyeket és megszállták a határszorosokat, hogy ellenség ide be ne tegye a lábát », (Nagy Miklós i.m. 1-2).

Kelemen Sámuel származásához jelentős jegyzeteket készített 1941 őszén n. Lublóváry Gaszton, a miskolci minorita harmadik rendi « György Testvér ». (L. « Kelemen Atya Közlönye », Miskolc. 1944, 10-12. o.), « Kelemen Didák szülőföldjén » címen.

« Mennél több életrajzi adatát ismerjük valakinek, annál világosabban látjuk cselekvéseinek rugóit. Így Kelemen atya esetében is szükséges volt szülőföldjét felkeresni, hogy az ott, életével összefüggő, eddig ismeretlen forrásokat felkutassam. 1941 őszén megjelentem szülőfalujában, Baksafalván, melyről « Baxafalva » néven Apor Péter is megemlékezik.

Baksafalva Kézdialmással épült össze. A falu keleti része Baksafalva. Kézdialmás-Baksafalva a vasúti állomástól nehány száz lépésre északra, az Avas hegy alján hosszan nyúlik el. Az első világháború végéig az Avas hegye, — mely most legelő, — büszke fenyveserdőt hordozott, mely majdnem a lakóházakig húzodott le.

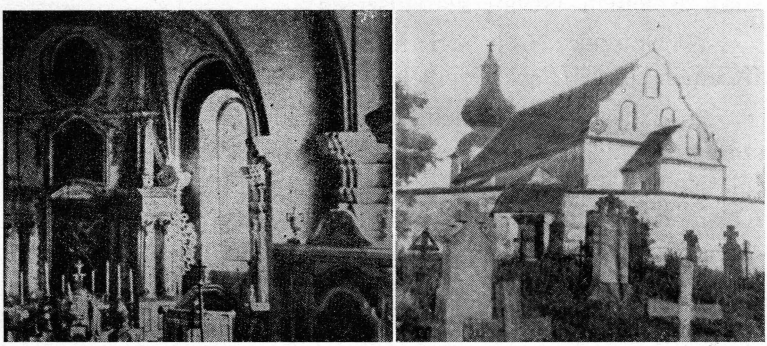

A Szent Mihály hegyi templom; itt tartották keresztvíz alá a kis Sámuelt, Isten Szolgája Kelemen Didákot.

Plébániája a Feketeügy mentén, Lemhényben van. A templom azonban a két község között fekvő Szent Mihály hegyén épült lőréses, magas fallal és bástyákkal körülvett ősrégi épület. Körülötte temető. A templom mennyezetén e felirat: « Olim erat scriptum 1510, renovatum et exaltatum cum tomicibus et nova tectura 1777.

Kézdialmásnak egy közbiztonsági okból lerombolt, valószínűleg temetőkápolnája volt, ma csak tornya áll. De körülötte több mint 40 küzdelmes éven keresztül volt, áldozatos életű róm. kat. igazgató tanítója: Papp István, már tekintélyes téglamennyiséget gyűjtött össze a jövendő Kelemen Didák templomra. Lemhénynek szintén van kisebb kápolnája.

Meghatva borulunk le a nagy időket látott ősi templom köveire arra gondolva, hogy e falakat látta Kelemen Didák atya szeme is s itt hulltak rá a keresztvíz drága cseppjei.

A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum levéltárosa: Bogáts Dénes ny. posta- és távirdafőfelügyelő készséggel veszi elő a Kelemen családra vonatkozó eredeti feljegyzéseket. Ezekből csak ennyit:

1602-ik évben Baxafalván a Baxa stb. családon kívűl lakik Kelemen István szabadszékely.

Háromszék 1614. évi lusztrájában található: Almás: Kelemen János Petki ideibeli.

1635. Lófőséget, Kelemen István, lovon mustrál, visszaszerezte gyalogosságát, de levele van Brandenburgi Katalintól. Nemes Tamás uram pretendálja jussát hozzá. Bátyja: Kelemen Kelemen és Tamás, ennek fia: János és öccse: (István öccse) Pál. Új gyalogosok lesznek: lófőséget kaptak Kelemen György öccsével Kelemen Jánossal vagyon lófő levelet.

1635. Rákóczy György lusztrájában Kelemen János, fiai Mihály, Jakab, Benedek, Thomas 1 lóval mustrál. Fejedelemasszonytól van lófőségük.

1687-ben (Kelemen Didák 1683-ban született!) Almáson, Kelemen János, András és Jánosné szerepel. (Utóbbi valószínűleg özvegy).

1691. Lófők Almáson: Kelemen András és Kelemen Tamás.

1704-ben hadiszemle, Almás. Kelemen Tamás hadnagy menti. (Később kurucok lettek).

1711-ben. Kelemen Tamás és János a lófők között.

1713. január 17-én hűségesküt tettek: Almás-Primipili (lófők) Kelemen Tamás, Kelemen János és György. Kelemen Mihály. Pixidarii (gyalogszékely): Kelemen György. (Nobiles — címeres vagy ősnemesek — primor).

1741. "Nobiles exempli" előfordul Kelemen György, de már nem a lófők, hanem a nemesek között.

Pálmay József: "Háromszék vármegye nemes családai. 1902." c. munkájában írja: Kelemen (baksafalvi) 1630. április 24-én Kelemen Pál "Kézdibaksafalvi" előnévvel Brandenburgi Katalintól nyert primipilárist.

Kempelen munkájában: kézdibaksafalvai Kelemen, Liber Regii XVI. 141. lap.

Baksafalván jelenleg kb. 60 Kelemen család lakik. Csak újabban nehány más.

"Fr. Fejér Gábor plébános készséggel bocsátja rendelkezésre a plébánia legrégibb kötetét "Matricula Baptisatorum, Copulatorum, Defunctorum ab anno 1712-1758". Ebben a Szent Mihály templomra vonatkozólag e bejegyzés is olvasható: "Altare majus Lemhényiense consecratum die 31a Juny Anno 1610 per Reverendissimum Dominum Vitum Pilutiam archi Episcopum Metropolitanum ac Valachií utriusque Episcopum... ».

A "Matricula" szerint 45 év alatt 10 Kelemen fiú és 13 Kelemen leány született. Meghalt 33 év alatt 5 Kelemen férfi. Megházasodott 1 férfi és férjhez ment 3 Kelemen leány.

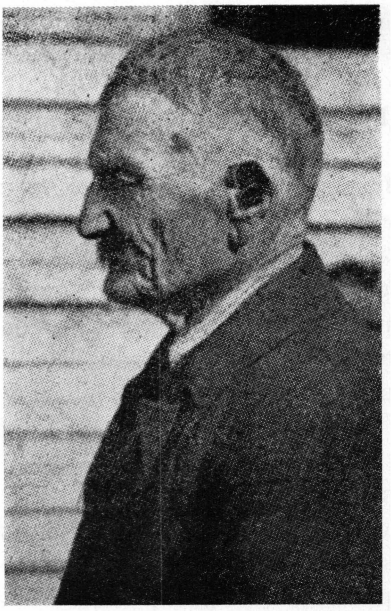

Kelemen Károly, Baksafalván 1941-ben a legidősebb (78 éves) férfi a Kelemen családból; jellegzetes arcéle P. Didákéhoz hasonlít.

Kelemen Didák atya keresztneve: Sámuel. Ilyen nevű Kelement a matricula szerint csak egyet kereszteltek 1740-ben. Külön felemlítik, ha az almási kápolnában keresztelték az újszülöttet. A Kelemenek ez időkben a Lukács, Bertalan, Mattyas, Veres és Miklós családokból nősültek.

"Adnotatio Defunctorum ab Anno 1719 Sub Cura P. And. Lukács in Parochia Lemhényi " c. fejezet alatt találjuk a július 2-án elhunyt Joannes Kelement, aki "homo pius et egregius", jámbor és kiváló ember volt.

Ebben az évben annyira pusztított a pestis, hogy 1719 júniusában a lemhényi plébánián 213 a halottak száma. Ennel oka az 1719. évben az aratásig tartó éhinség, amikor fát, szalmát, rügyet, makkot, dögöt" rág vala a szegénység és a közösség", a Székely Oklevéltár szerint.

A Kelemen testvérek egy 1829-ben kelt tárgyalási jegyzőkönyvében az ős ház helyére vonatkozó idézet: "2do. Az atyai curialis session tanált épületeket, a három testvérek oszták meg e szerént, az ős ház, mely ezen sessionak Éjszaki részíben vagyon juta Közepső Testvér Kelemen-Thamás Urnak... "

B. e. dr. Csák Cirjék minorita r. érd. tartományi főnök 1927-ben írta meg könyvét Kelemen Didákról. Erre felfigyelt egy idős Kelemen férfi, — Kelemen János, — aki összeállította az élő Kelemenek leszármazását Kelemen Didák szüleiig. Ezt a leszármazási táblát halála előtt megőrzésre átadta a lemhényi plébániának, ahol azonban eddig nem került elő». (Kelemen Atya Közlönye, 11)

Eddig boldog emlékű György Testvérünk részletes tájékoztatója.

Minthogy nem szigorúan vett kritikai életrajz e munka, lehetővé teszi a magánlevelezés közvetlen felhasználását, mint bármikor feldolgozható anyagot.

Nos, Dr. Benedek Simon ferencrendi történész, akihez biztos reménnyel fordultam adatokért, 1973 őszén bevezetőben azt írta:

«Akkora alak Didák atya, hogy valóban teljében felidézendő. Minden megvan ahhoz, hogy akár oltárra is emeltessék. Csak méltón s teljesen készüljön el a tárgyilagos bemutatása. Kívánok teljes eredményt és sikert művéhez».

Nagy kívánságok, nagy követelmények...

Becses készségére támaszkodva, adatokat kértem tőle Kelemen Didák felől; 1973. nov. 1-i nyílt lapján ezt válaszolta: «Kedves Atyámfia! Érdeklődésére válaszolom, Kelemen Didák születési helyére vonatkozólag... Igenis: Baksafalván született, ahogy a Lexikon és Takáts is írja. Ez a Baksafalva ma nem szerepel, mert teljesen beolvadt Almás nevébe s ez viseli. De egykor önálló helységként szerepelt, így az 1602. évi összeíráskor: «Baxafalva». Hat szabad főszékely esküszik fel e faluból, köztük Kelemen István (Székely Oklevéltár, 1896. V. 192). A helyi használat ma is ismeri e néven Almás községnek a hegy felé eső, ősibb részét. A Kelemenek itt ma is élnek s van tudatuk arról, hogy volt a családból egy szentéletű emberük. — Jogosan feltehető, hogy

a fennti Kelemen István lehetett Didáknak a nagyapja (1602-1683). Az is, hogy a Nagy Mózes († 1709) által Esztelneken kezdett és Kantába telepített iskolájában tanult és mesterei által jutott el hivatásához ».

E néhány utolsó szóval már érinti hamarosan következő tárgyalási pontunkat, de még mielőtt odaérnénk, egyéb adattal bővíthetjük tájékozottságunkat Isten Szolgája ősei és rokonai felől.

Már 1974. elején Dr. Benedek Simon atya ezt írta:

« Boldog Didák atyánk maradék-rokonságáról, hallomás után, még alábbiakat tudjuk meg. Baksafalván él még Kelemen László, családos ember. Jóhírnévnek örvend. Ennek öccse, nevét nem tudhattam meg, agglegény maradt s betyáros hírnévre tett szert. Kézdiszentkereszten van leszármazott rokonuk Kelemen Tamás, korosabb és komoly ember. Azonban nagyon jellemző tünet szent ősük nagy nevére s annak a szülőfaluban fennmaradt hagyományára, hogy az említett baksafalvi testvérek ma a « Didák » előnevet viselik, azaz, hogy nevezi így a nép őket. Bizonyára, hogy sokat és tudatttal emlegették Didák atyánkat. Az őreg családi házat 1964-ben bontották le. Gerendái azonban ősrégi cserefából. voltak. Ezeket a falu előző papjától hallottam, aki jól és kőzvetlenül ismerte a jelenlegi családi helyzetet. — Kívánom, hogy addig vigye a szentéletű Didák atya ügyét, míg eléri a megdicsőülés kimondását. Magam valóságos szentnek tartom. Ezért megérdemli a vele való komoly foglalkozást ».

Áldjuk az Istent Kelemen Didákkal!

* * *

A szóban forgó székelység tulajdonképpen honnan ered, hogyan jött a « székekre », mi volt a feladata?

Krisztus születése után a 895. esztendő őszén a hét magyar nemzet már a Kárpátokon innen van. Árpád hadai a Felső-Tisza vidékéről indulnak el új hazájuk meghódítására.

Csak Zalán bolgár vezér száll velük szembe. A gyér szláv lakosság, gepida-töredék, önként meghódol. A nemzeti hagyomány szerint Erdélyben talált (hún-avar eredetű) székelység, teljes szabadságának megőrzésével, mintegy új törzsként csatlakozott a honfoglaló magyarsághoz. (Somogyi Ferenc dr.: Küldetés, a magyarság története, Cleveland, Ohio 1973, 68. oldal).

A székelyek eredetére vonatkozólag a legbizonyítottabb ténynek ez látszik: a székely nemzetnek kiirthatatlan ősi hun hagyományával tökéletesen egybehangzó és a « székely » név eredetijét is megadó név: az « eszegel », « szekil » népnek, mint a legnevezetesebb hun-bolgár törzsnek etelközi neve. (Révai Nagy Lexikona, 17: 450-452 o.).

Hogy mikor kerültek a székelyek Erdélybe és az ismert Székelyföldre? Csak bonyolult feleletet lehet rá adni. Az ősöktől telepített falvak gazdasági és bírói tisztségét, vagyis a « falunagyságot », családi és öröködési jog szabályozta. A falunagyok, székbírák, székhadnagyok nemesi címet is kaptak. A székhadnagyság, székbíróság, falunagyság intézménye 1473-ig « primipilusság » néven is szerepel a magyar történelemben, azután pedig « primorság » néven. A történelmi oklevelek a kézdi székelyeket legelőször 1231-ben említik, a többieket a következő évszázadokban, sőt, a XIV. sz-ban.

Az enyedi könyvtárban hallott, régebbi, elterjedt felfogás szerint, a székelyek Attila hunjainak töredékét jelentik, amely a Kárpátmedence keleti végein letelepedett; mint határőröket az Árpádházi királyok idejétől tartják őket nyilván. - Valószínűbb felfogás viszont azt vallja, hogy avar eredetűek (besenyő, bolgár, vagy valami török törzs). A faji öntudatuk erőteljesen magyar. - Szellemi alapjaik egy mélyebb lelkülethez: szívósak, ellenálló, erős akaratuk van, « köves földjüket keményen megdolgozva keresik meg a kenyeret », « mint épkézláb emberek teljesítették a kemény katonai kötelességeiket »!!

Dr. Borbély István: « A régi Torockó » c. művében (Cluj-Kolozsvár, 1927) hivatkozik Dr. Karácsonyi Jánosra (Századok, 1912), « aki utal arra, hogy a XIII. sz. - ban Erdélyben több vidéken találunk székely katonaságot, így a bihari királyi hadnak 1217-ben is volt még (sic!) külön székely századja; 1210-ben a Szászsebes környékén lakó székely katonaság hadjáratáról tudunk; tudunk az aranyoszéki székely katonatelepítésről, stb. Mindez arra enged következtetni, — folytatja Dr. Borbély István —, hogy a XIII. században a székelység a magyar királyi főhatalomnak Erdélyben levő katonasága volt, mely elsősorban a keleti országhatárt volt köteles védeni. (Ezért is telepíttetett főtömegében a mai Marostorda, Háromszék, Csík és Gyergyó megyékbe, amely megyéket valakitől birtokba kellett venni s valakik ellen fegyverrel kellett védeni). Itt van a székely eredet problémájának punctum saliense; kisebb csoportokban szétszórva Biharban, a szászok földjén, Aranyosszéken, stb. teljesített hadi szolgálatot ». (Dr. Borbély István i.m. 167-168. o.).

Ez adatok figyelembevételével biztos feleletet adhatunk a székelység erdélyi megtelepedésének kérdésére: 1150 táján, mint ispáni katonaság, várőrség és fegyelemtartó katonai erő vonul be Erdély legdélibb részébe, a Marostól délre; 1225-től kezdve fölkerekedtek, és a küküllei (szász) kézdről, a kézdi új Székelyföldre áttelepedtek (Révai Nagy Lexikona 17, 452 o.).

* * *

Gyergyóditró mellett a Tászoktetőn 1925-ben találtak 25000 betűből álló kőre vésett hun írást! Ezeket az írásjeleket akkor meg is fejtették; ezek szerint Attilát ott temették volna el ideiglenesen, és onnan vitték « Eősi Házuába », ősi hazájába. (Egy ilyen írásjeles követ Gyergyószentmiklós múzeumában is elhelyeztek). -A székelyeknek ősi vallása a napkultusz volt. Ezt a kultuszt a kereszténység megkeresztel-

te, de a napjelkép visszamaradt a székely népművészetben; ott látható a csíkrákosi katolikus templom feljárójának menynyezetén; csíki temetők sírkeresztjein; ősrégi székely faragott kapukon.



Székely népviselet és népművészeti faragott kapu.

Kelemen Sámuel nevelkedése és iskoláztatása. A katolikus székelység gondviselésszerű apostola: Nagy Mózes.

A Keleti Kárpátok bérceitól övezett Háromszékben a szorgalmas, tisztességes, vallásos és szinte kivétel nélkül népes családok élete patriarkális volt. A gyermekek születésüktől egyszerű, igen gondos nevelésben részesültek; munkaszeretők, áldozatra kész emberek lettek belőlük. Semmi sem természetesebb tehát, mint hogy ilyen mélyen keresztény otthonokban kifejlődtek az erények, sőt a szerzetesi és papi hivatások is, főleg ha a természetfeletti kegyelemtől megvilágosított lelkipásztorok hivatáselindító felelősségüknek tudatában voltak.

Kelemen Sámuel életében ezt a szent szerepet vállalta és teljesítette az ugyancsak székely Nagy Mózes!

« Ezekben a mozgalmas időkben, mikor teológia, papszentelés szünetelt Erdélyben, hagyta ott szülőföldjét 15 éves korában Nagy Mózes székely ifjú, hogy teológiai tanulmányait Magyarországon elvégezhesse. Pappá szentelése után 12 évig volt vasvári plébános, egyben 25 falu lelki gondozója, írja róla Fülöp Kálmán tanár.

Vallását, szülőföldjét forrón szerethette, mer kérelmére Szelepcsényi esztergomi érsek Kézdiszékbe küldte plébánosnak. Esztelnek, Lemhény, Nyujtód és Bereck plébánosa lett. Emellett Imecsfalva, Hatolyka, Petőfalva, Zabola, Zágon, Kőröspatak, Ilyefalva katolikusait is gondozta. Őmaga egyedül 14 falut pasztorált. Neki köszönhető, hogy egész Felső-Háromszék katolikus maradt. Ma is szentföldnek nevezik ezt a részt, mert tisztán katolikus. Állandóan úton volt ez a rendkívül megnyerő, vonzó személyiség, aki tehetős hívei erszényét szavával jó célokra meg tudta nyitni.

Orbán Balázs szerint Kászoni Márton esztergomi prépost, címzetes kanonok, egyszer esztelneki plébános, Nagy

Mózes gelencei lelkész tanácsára segédkezet nyújtott szerzetesek kolostoralapítási tervéhez.

Bármiként volt is, tény az, hogy Nagy Mózes Esztelnekre (1676-1680) minoritákat telepített, ahol egyben papnevelőt is állított, mert nem csupán papokban, hanem magyarul beszélő papokban még nagyobb volt a hiány, nemcsak a Kárpátok övezte Erdélyben, hanem a Szeretig terjedőben és azon túl is mindenütt, ahol magyarok laktak. Egy eset mindebből:

II. Rákóczi Ferenc két követe: Bay Mihály és Pápay Gáspár tatárországi küldetésük alkalmával, 1796. március 20-án a Dnyeszter mellett fekvő Csebercsik nevű magyar faluban pihenték ki fáradalmaikat. A faluban azután panaszkodtak nekik, hogy évek óta pap nélkül vannak. « Bárcsak — mondották — három-négy esztendőben jönne pap közéjük ». Azért olyan pátert kértek Rákóczitól, aki magyarul tudna. Kézenfekvő, hogy Nagy Mózes papneveldéjével magyarul beszélő papokat is akart nevelni, mert a minoriták olaszok voltak, olaszul beszéltek. A Kárpátokon túli rész macskaugrásnyira volt. Csupán az Ojtozon kellett átsétálni az ő magyarul beszélő papjának, hogy az ott lakók kérését teljesítse ». (Kelemen Atya Közlönye, « L.G. », 13-14 oldal).

De ismerkedjünk meg részletesen Nagy Mózes személyével és az általános helyzettel.

Nagy Mózes a háromszékmegyei Esztelneken született nemes székely szülőktől. Születésének pontos idejét nem tudjuk, mivel az akkori anyakönyvek a gyakori török-tatár beütések alkalmával a felgyújtott templomokkal és plébániai épületekkel együtt legtöbb helyen a tűz martalékává lettek. Tehát csak következtetésekre vagyunk utalva.

Nagy Mózesnek XI. Ince pápához 1680. nov. 14-én Esztelneken kelt jelentéséből megállapíthatjuk, hogy 15 éves korában hagyta el szülőföldjét. Szombathelyen nyert papi kiképzést. Tizenkét éven át mint plébános Vasváron és Nagy-

kanizsa környékén működött, amelyek akkor török megszállás alatt állottak. Maga mondja, másfél évtized alatt 25 plébániának szétszórt híveit gondozta.

Buzgóságának híre oly nagy volt, hogy a lutheránus hívek is eljöttek hozzá, és mint atyjukhoz ragaszkodtak, hiszen mint tűz ízzott benne töretlen magyarsága és buzgó apostolkodása; lelki és testi erősítést kapott tőle mindenki.

Dunántúlról 1674-ben tér vissza szülőföldjére; Szelepcsényi György esztergomi érsek elengedte az egyházmegye szolgálatából, mivel jól tudta, hogy Erdély, és ott különösen a Székelyföld, nélkülözi a buzgó katolikus lelkipásztorokat.

Az erdélyi püspök ebben az időben Sebestyén György, aki mint leleszi prépost Leleszen lakott (minthogy 1556 óta katolikus püspök nem tartózkodhatott Erdély földjén), míg Erdélyben (« itthon ») a helyettese Szebelébi Bertalan vikáriuskodott a Katolikus Státus gyűlésének jelölése és javaslata alapján (I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem 1678. július 10-én kelt Diplomájában erősítette meg). Az egyházi és világi törvények szerint joghatóságot gyakorló püspöki helynök Nagy Mózest (szülőfaluja központtal) Lemhény-Nyujtód falvak és Bereck város plébánosává szabályszerűen kinevezte. Így nyílott meg előtte Kézdiszéknek a « Nagy Sándor hegye » alatti széles területe, ahol a sivító Nemere szele szokott bebújni a háromszéki síkságra, hogy metsző fogával belevágjon minden élőbe...

A katolikus magyar élet megtartása, a pusztulás és halál helyett új élet fejlesztése jutott a hazatért pap feladatává. Ezt a szép de zordon vidéket járta éjjel és nappal, hiszen rajta kívül még csak három pap működött egész Háromszéken. Mint Krisztus szerelmétől hajtott jó pap és próféta dolgozott, tanított és oktatott.

Éles szemével mélyen belelátott a jövőbe, hogy a katolikusság, a katolikus székelység az állam védelme alatt megerősödött protestáns tengerben csak akkor nem fog el-

pusztulni, ha jó papjai, lelkes vezetői lesznek. Csak Csíksomlyón állott a ferences zárda, különben alig volt katolikus pap az erdélyi fejedelemségben (az sem felelt meg mindenben az egyházi fegyelemnek...). Katolikus iskola a közelben csak Csíksomlyón és Székelyudvarhelyen működött, meg a messzi Kolozsváron.

Nagy Mózes buzgó lelke szerint cselekedett: iskolát akart emelni és nevelőintézetet, ahol a jövő papjai, valamint a nép tanítói, elkészülhetnek szent hivatásukra. Hiszen az új hit erőssége is az iskola, az abból kikerült papság és tanítóság volt. Ezt nélkülözték a Székelyföld keleti részein a katolikusok, akik a Kárpátok magas bércei alatt meghúzódó falvaikban hűségesen ragaszkodtak az ősi hithez..

Az esztelneki és kantai iskola.

Nagy Mózes elhatározta, hogy szülőfalujában a Sz. Simon és Sz. Júdás Tádé tiszteletére emelt plébánai templom keleti oldalán épületet emeltet « Seminarium Clericorum Regularium » címen. Eddigi munkás hat éve alatt is maga köré gyűjtötte a gondjaira bízott székely községek tehetséges fiait és maga tanította őket a műveltség alapelemeire, a katolikus hit igazságaira. Már ekkor látta, hogy termékeny talajra talált, csak alkalmas magvetők kellenek. Ilyenekre akadt a Kárpátok bércein túl fekvő Moldvában a minorita ferencrendiek soraiban, akik a római De Propaganda Fide (Pápai Hitterjesztő Egyesület) megbízásából az Örök Városból jöttek keletre, hogy megőrizzék és terjesszék a katolikus hitet a törököktől leigázott tartományokban.

Poeti József Konstantin, olasz származású tartományfőnök, átengedte Nagy Mózesnek a szintén olasz származású Guarini Bonaventúra mesteratyát (Magister), valamint Lucioli József Miklós atyát. Ők jöttek a Székelyföldre, és elvállalták az új iskola vezetését, de mellettük működtek vi-

lági tanítók és tanárok is, mint a csíkcsomortányi Csomortányi Imre, az altorjai Nemes Szabó Mihály, Litteráti Tamás, és a berecki Kovács Miklós; az iskola ugyanis kettős tagozatú volt: az elemi ismereteken kívül a humaniorákat is előadták, különös tekintettel a vallási ismeretekre. Az iskola szabályzatát maga Nagy Mózes, mint alapító, állította össze 1681-ben, és már 1690-ben néhány ifjút, aki a IV. osztályt elvégezte, papi ruhába öltöztetett.

Már kezdetben, 1680. nov. 14-én, Guarini Bonaventúra atyát Rómába küldte XI. Ince pápához, és iskoláinak jóváhagyását kérte, egyszersmind anyagi támogatását. Küldöttje 1681. nov. közepén tért vissza, jó hírekkel: a pápa nemcsak az iskolaalapítást hagyta jóvá nagy megelégedéssel, hanem a saját pénztárából évi 40 scudi (1 scudo = 5.18 koronát ért) segélyt utalt ki két tanár fizetésére.

A kantai gymnasium történetét Hassák Vidor minorita atya részletesen ismerteti az iskola egyik évkönyvében. A múlt évszázad végén közel állt még az intézet «ősmúltjához», bátran átvehetjük tőle az adatokat.

Idézi a folyamodvány teljes szövegét, amiből a bekezdő szavakat ízelítőképpen közreadjuk:

«Sanctissimo Patri Nostro Innocentio XI. Romano Pontifici ac Sacrae ejus Congregationi de Propaganda Fide, omnibusque aliis has meas Lecturis, tam in Spiritualibus, quam temporalibus omnia bona in Christo Jesu precor. -Ego Moyses Nagy, p.t. Parochus in Pago Esztelnek Sedis Siculicalis Kézdi in Transylvania, nec non Ecclesiarum: Oppidi Bereczk, Lemhény et Nyujtod pagorum (propter penuriam sacerdotum) debilis Administrator, inter semper Catholicos natus, ac ad 15. circiter anno (sic) educatus, religiosum vitae tempus majori fere ex parte, in partibus haereticorum cum sollicitudine a teneris annis, quomodo an Ecclesia abalienatos convertere, ac nostros fideles in Spiritualibus juvare possim, peregi...».

A pápa kegyébe fogadta az intézetet, jóváhagyta a hozzácsatolt növeldével együtt, azt a minoritarendi atyák gondozására bízta, és két tanítónak jutalmi díjul évi 40 scudit kiutalt a saját pénztárából. Az esztelneki iskolát Szelepcsényi György Magyarország akkori prímása és Sebestyén György Erdély püspöke (ez utóbbi 1681. július 14-én, az első ugyanazon év július 16-án) jóváhagyta, mindketten elismeréssel adózva az alapítónak:

« Quod cum Rdus Dnus Moyses Nagy Ecclesiae Possessionis, Esztelnek, Sedis Siculicalis Kézdi in Inclyto Regno Transylvaniae existentis habitus Plebanus, pro Singulari Suo secundo, ferventique erga Deum, Religionemque Catholica pietate, Certum Seminarium in attacta possessione, inque proprio suo fundo, sub nomine, et in honorem St. Simonis et Judae Apostolorum ita erigere, et fundare intendat, ut ibidem Juventus pure et praecise pro amplectendo Statu Ecclesiastico, tum in Vera Fide Catholica pietate, bonis moribus, et virtutibus, tum vero in Litteris Sedulo erudiri, et instrui, talique pacto modernae adeo gravi in praefato Regno Transylvaniae Sacerdotum Catholicorum penuriae et necessitati succurri cultusque Divinus, et Religio pristina facilius instaurari et maiora incrementa sua sumere possit; institit debito modo coram nobis, quatenus hanc dicti Moysis Nagy intentionem ratam, gratam, et acceptam habere, eidemque assensum nostrum et annuentiam praebere vellemus. Nos itaque... » (i.m. 19.o.).

Szelepcsényi György prímás látta a vállalkozás nagyszerűségét és fontosságát és teljes bizalommal nézett az intézmény kifejlődése felé.

Az esztelneki iskola nagyon látogatott lett, kiválóan is működött, érthető, hogy felfigyelt rá az erdélyi egyházi és világi személyekből alakult Katolikus Státus és azt ajánlotta az alapítónak: a félreeső Esztelnekről vigye át az iskolát Kanta faluba Kézdivásárhely városának tőszomszédsá-

gában (Felsőfehérvármegyében), mivel központi fekvésénél fogva alkalmasabb lesz a nevelőintézet számára, amit a szülők is könnyebben el tudnak érni élelemmel és ruházattal tanuló fiaik részére.

Az áttelepítésre vonatkozó feljegyzés egy kiszakított része:

«... Nos Fratres Ord. Minor. Conventualium propter ruinatas etiam domos Esztelnekienses auxiliante gratia Dei sub protectione Beatissimae Mariae sine labe Conceptae scholas Esztelnekienses transtulimus in oppidum Kézdi-Vásárhely erudiendos, ubi die 21 eiusdem (azaz: Novembris anni 1696) omnes Confessi et Sacra Synaxi refecti, praesentibus Reverendissimo Domino Vicario Szebellebi Bartholomeo Vicario Generali Transsylvaniae solemnisante, assistentibus Dominis Plebanis de Szentkatolna et de Osdola, Concionem habente Domino Plebano de S. Spirito aliisque Dominis Plebanis». (i.m. 21.oldal).

A fából épült székház és iskolahelyiség 1696. őszén teljesen elkészült, november végén a tanítás megkezdődött, amint a fenti okmány mutatja. Az iskolák prefektusává a sárosmegyei Raszlaviczy Bálint minorita ferencest nevezték ki, a poézis és syntaxis tanítójává pedig csíkszenttamási születésű rendtársát, Fénya Andrást. A többi osztályok tantárgyait az előbb említett világi tanítók adták elő.

Az 1699. évben gr. Apor István a kantai székházat és iskolát meglátogatva, a tapasztaltak fölötti megelégedésének kifejezésére egy földbirtokot ajándékozott. Ez a telek az előbbinél alkalmasabbnak látszott, azért 1700-ban ott emeletes, tágas iskolát építettek, amelyben az év októberében az előadások megkezdődtek. Az iskola szomszédságában még két darab földbirtokot ajándékozott gr. Apor István 1701-ben örök alapítványul, és ezen a telken 1701. július 12-én lerakták az új székház alapkövét. Viszont 1709-ben lebontották az általa emelt iskolaépületet, amely a társház kertjének

közepén nedves, süppedékes helyen volt, és a régi templom nyugati részén, a Keresztúri János Mihály és István által iskolai célra adományozott telekre tették át. Mostmár négy tágas terem szolgált az oktatás és nevelés céljára. (A tanítás 1751-ig ebben a faiskolában folyt, míg végül abban az évben befejezték a jelenlegi gimnázium kőépületét). (Hassák Vidor, i.m. 23.o.).

Lublóváry György Testvér — helyi tanulmányában — szintén kitér e tényre.

« A kantai rendház gyümölcsös kertjének közepén állott iskolában tanult a kis 13 éves Kelemen Sámuel. 1709-ben ezt az épületet lehordták, mert a közelben folyó Zsombor patak miatt alapja állandóan nedves volt és süppedt. A kis Kelemen Sámuel iskolaigazgatója Raszlaviczi Bálint minorita atya volt, akit hálás tanítványa bizonyára nem egyszer látogatott meg, mert az 1718-ig prefektuskodott ».

Nagy Miklós valószerű jelenetben érzékelteti a fiúcska és Nagy Mózes hivatásalakító találkozását...

« Nagy Mózes éppen Zágonból, legdélibb filiájából volt visszatérőben 1690. esztendő őszén. A zágoni Mikes-család újszülöttjét keresztelte ott meg, Kelemen nevét adva neki. Ez a Mikes Kelemen lett II. Rákóczi Ferenc apródja, hűséges íródeákja és kísérője a száműzetésben. Ő írta azokat a szép magyar leveleket Rodostóban a nagy fejedelem elvonult, csöndes éveiről és haláláról. Betért Nagy Mózes Baksafalván Kelemenékhez, mert nagyon kedvelte a családfőt. Nem csoda, hiszen a bejegyzések szerint Kelemen János « pius et egregius », jámbor és kiváló ember volt. Sok gyermek nyüzsgött a házban. Nagy Mózes szétnézett köztük szokása szerint. Tréfásan megkorholta őket, de volt abban dicséret is, meg biztatás. — « Ez a mi jövőnk, a székely gyermek —, mondogatta a szülőknek. — Ők tartják fel emlé-

kezetünket. De még inkább ők veszik át az ősi hitünket. Amit kapnak a családban, abból kell megélniök. » Ahogy aztán végigmustrálta őket, megakadt tekintete a hét éves kis Sámuelen, boltozatos gyermekhomlokán és szelíd, komoly szemén. A szülők is észrevették pillantását és Kelemenné sietett megemlíteni: « Nagyon fogózik a könyvhöz, de csak forgatja az imádságos könyvet, mert nem ért a betűhöz, nincs aki rászoktassa. Ám szeret imádkozni, nem hiába bíztam a somlyói Szűzanyára még a születése előtt ». — « Nincs itt semi baj, semmi késedelem. Idejében eljövök a gyerekért, beteszem a kasba és elviszem oda, ahol kanállal eszik a tudományt. Ugye, eljössz? » — A kisfiú ragyogó szemmel helyeselt. Nagy Mózes pedig frissen indult a szekérhez, pedig már a hatvanas évet is túlhaladta. De mutatni akarta az ő híveinek, hogy bírja a munkát. Csak ha magára maradt, tapogatta fáradt derekát ». (Nagy Miklós, i.m. 5-6 o.).

* * *

Ottoboni Péter VIII. Sándor pápa uralkodása közepére tehető e költői szabadsággal, de nem alaptalanul leírt családi esemény; ő ugyanis 1689. okt. 6-ától 1691. február 2-án bekövetkezett haláláig uralkodott. Már megválasztásakor magas kornak örvendett (1610-ben született, Velencében). Bíboros korában is igen szerették szelídsége és jótékonysága miatt. Minthogy gyenge egészségi állapota szükségessé tette az államkormányzati segítséget, rokonainak túlzott tisztségvállalása nepotizmust szült. A törökök ellen harcoló Velencének hadihajókat, hadsereget és jelentős pénzösszeget juttatott. A gallikanizmus ellenében 1890. aug. 4-én bullában újra érvénytelenítette az 1682-i Declaratiót. Nevét leginkább a Krisztina svéd királynő értékes kéziratairól álló könyvtár megszerzése örökítette meg, amely Bibliotheca Alexandrina néven a vatikáni könyvtár bekebelezett része. (Chobot Ferenc: A pápák története, Rákospalota 1909, 408-409.o.). — Síremlékén, a római

Szent Péter templomban, márványdomborművön szenttéavatási jelenet látható, amint az ereklyéket és a jelképes adományokat: egy pár gerlét, gyertyát, vizet és bort az oltár előtt trónján ülve átveszi.

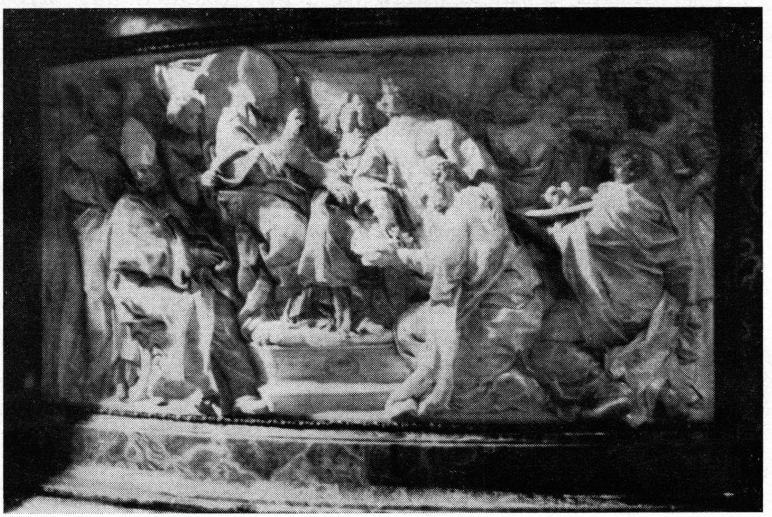

VIII. Sándor pápa (1689-1691) *síremléke a római Sz. Péter templomban: szenttéavatási jelenet a felajánlás szertartásával.*

A kantai minorita rendház.

« Nem is kellett Nagy Mózesnek eljönni a gyermekért. Szekérre tette maga az apja három esztendő múltán. Nem hagyott neki békét a fia. Kelemenné pedig nemcsak hogy beletörődött a gondolatba, de áldozatos, jóleső mosoly derült arcán, ha titokban arra gondolt, hogy fiát még talán oltár előtt is láthatja, a csíksomlyói Szűzanya oltára előtt ». Majd így folytatja Nagy Miklós: « A kisfiút besorozták a kollégiumban a kezdők közé betűvetésre. Mostmár csak nyáron ment haza, meg néha az ünnepekre. Az anyja öröm-

mel látta évről-évre, hogy nem fonnyasztja a betű az ő kedvencét. Olyan szép szál fiúvá serdült, hogy még a Kelemenek közt is kimagasodott, pedig mindnyájan elég magas termetűek voltak »....

« Minorita atyák nevelték itt a kis Kelemen fiút. Ezek a hűséges szerzetesek az elnyomatás idején is kitartottak a magyarság mellett. A ferences atyák mellett ők voltak a nép védelmezői, vigasztalói, istápolói. A határon túlra, Moldovába és Havasalföldre került magyarokat is gondozták ezernyi életveszély közt. Látta ezt a növendék. Látta hogy küzdenek itt az iskoláért, amott a falvakban pedig a felnőttekért, hegyi utakon járva-kelve. És dobogó szívvel hallgatta, miket mond el egy-egy atya az útjáról, amelyet a moldvai magyarok közt végzett. Nem kellett ehhez több. A húsz éves fiú elhatározta, hogy belép a Minoriták szerzetébe » (i.m. 6-7.o.).

* * *

Knáisz Mihály (nagybecsű művének 361. oldalától kezdve) így méltatja Nagy Mózest, a Szentháromságról nevezett kantai konvent történeténél:

« CONVENTUS CANTENSIS AD SANCTISSIMAM TRINITATEM. — Admodum Reverendus Dominus Moyses Nagy, Vir vere Apostolicus anno 1690. in Finibus Principatus Transylvaniae, sede Siculorum Kézdi, Possessione Esztelnek, unde oriundus erat, ex zelo Catholicae Fidei conservandae et propagandae in Sito Paterno Fundo erigi curavit Scholas sub Titulo sanctorum Apostolorum Simonis et Judae. Clericos de consensu Archi-Episcopi Strigoniensis in Hungaria et Episcopi Transylvaniae sub Regulis a se praescriptis instituere volens, facultatemque tum illos, tum alios docendi a sanctissimo Domino Nostro Innocentio XI. per Admodum Reverendum Patrem Bonaventuram Guariny Ordinis Minorum S. Francisci Conventualium Missionarium

Apostolicum, a Sacra item Congregatione de propaganda Fide impetrando, insuper ab eadem sacra Congregatione salarium quadraginta scutorum pro duobus Magistris obtinendo, curam novi Gymnasii, adjecta Ecclesiola lignea, assignatisque certis fundis hortis, agris, et foenilibus dicto R.P. Bonaventurae anno 1691. commiserat, solus vero Parochiam illius loci administravit. Pater vero Josephus Nicolaus Luciolli ejusdem Ordinis Minorum Conventualium S. Francisci Seraphici a dicta sacra Congregatione eo Praefecto dictarum Scholarum, submissus egit Officium suum conductis ex subsidio sacrae Congregationis Magistris saecularibus.

Verum cum locus praefatus minus commodus, et idoneus intentis suis videretur, cogitavit zelosus ille Vir Apostolicus supralaudatus Seminarium suum cum Scholis in locum commodiorem et magis idoneum. Cantam videlicet I. Comitatui Albensi adjacentem, ad Kézdi-Vásárhely Trisedii, Metropolim transferre, obtinuitque statim ibidem pro erigendis Scholis et Fratrum Minoritarum Residentia Fundum unum a Spectabili Domino Petro Jankó anno 1692. et alium priori vicinum a Familia Kereszturiana anno 1695. quibus liberaliter suos Fundos vicinos Illustrissimus Dominus Comes Stephanus Apor anno 1699. Spectabilis Domina Barbara Sándor, Spectabilis Dominus Michael Kövér, et Illustrissimus Dominus Comes Michael Mikes de Zabola adjecere.

His itaque ex parte obtentis anno 1696. dictus A.R. Dominus Moyses Nagy faventibus Patronis,... Residentiam ibidem et Scholas ex lignis aedificavit, quo etiam Patres Minoritae ad requisitionem Magnatum, Nobilium, ac totius Status Catholici cum benedictione sacrae Congregationis de propaganda Fide Scholas Esztelnekino transtulerunt, seque, ac sua omnia in Neo-erectas ligneas domunculas illocarunt, Juventutemque in Litteris, ac pietate cum solatio Magnatum, Nobilium, et universae plebis Catholicae educare coeperunt. Ipse vero promotor, ac zelator tam sancti operis

A.R. Dominus Moyses Nagy anno dein 1709. die 11. Mensis Februarii vivere desiit.

... Residentia illa in dies incrementum sumpsit, et anno 1714. in Capitulo Provinciali Eperjessini celebrato Praesidente A.R.P.M. Andrea Schivellengriebel cum suis modis, et formis declarata et mutata fuit in Conventum, cujus primus Guardianus fuit A.R.P.M. Valentinus Raszlaviczy ».

* * *

Egy-két apróság a szóban forgó helységekről. — Kézdialmás kisközség volt Háromszék vármegye kézdi járásában, vasúti megállóval; utolsó postája Esztelnek. -Kézdivásárhely Erdély legkeletibb fekvésű városa, a 46. szélességi fokon. A Feketeügy lapályán, a Torja patak mellett fekszik: egyike a székelyföld legcsinosabb városainak, sajátszerű építésmódjával. Helyén az ókorban római telep volt. Legrégibb kiváltságait Zsigmond királytól kapta 1427-ben.

György testvér tudósításával fejezzük be ez első fejezetet (Kelemen Atya Közlönye, 12-14):

« Nagy Mózes 1709. év februárjában látogatta meg zágoni híveit s ott lázas betegség után, február 8-án hunyt el. Kívánsága szerint a kantai minoriták templomába temették, hol sírja jelenleg a templom szentélye előtt három lépésnyire tálálható. A templomtól nehány lépésre, az utca tulsó oldalán levő, b.e. Majláth gróf érsek által épített remek státusi gimnázium Nagy Mózes nevét viseli 1940 óta.

A kantai minorita rendházban a következő eredeti, kézzel írott munkákat találtam ez időből:

1. Origo Conventus Cantensis 1674.

2. Tabella exhibens omnes P. Prefectos, A.P. Professores ac Magistros Scholarum Cantensium ab exordiis earum

usque ad praesens tempus seu ab anno 1680 usque ad annum praesentem 1816 ».

. . . . . .

« A rendházban számtalanszor láthatjuk Kelemen Didák kedves tanítványának, a miskolci származású író és minorita tartományi főnök, Jakabfalvy Román (1691-1777) aláírását.

Ugyanígy találhatunk egykorú feljegyzéseket, melyek igazolják, hogy a Kelemenek a régi időkben mennyit dolgoztak az Egyházért.

E Kelemen atyával kapcsolatos emlékek jelentősége akkor érthetőbb, ha kissé bepillantunk Erdélynek Didák atya születése körüli korába és keressük azt az okot, mely a Mindenható eszköze volt élethivatásának megválasztásában».

II.

KELEMEN SÁMUEL SZERZETESI ÉS PAPI HIVATÁSÁNAK KIALAKULÁSA. A MINORITA FERENCRENDBE LÉPÉSE, ÚJONCÉVE ÉS FOGADALOMTÉTELE. PAPPÁSZENTELÉSE ÉS MAGISZTERI KÉPESÍTÉSE (1693-1708)

Kelemen Sámuel a ferences vonzóerő hatása alatt.— XII. Ince pápasága (1691-1700). — Mai tanúságtétel Kelemen Sámuel Didák szerzetesi hivatásának kialakulásáról. — Kantáról Eperjesre. — Eperjes népiségek műveltségi központja. — Kelemen Sámuel szerzetesi beöltözése és új neve: Didák. — Frater Didák szerzetesi fogadalomtétele. — Kisebb egyházi rendei, « gyakorlati » lelkipásztorkodása, pappászentelése. — Carucci Bernardin egyetemes rendfőnöksége (1707-1713). — P. Kelemen Didák magiszteri képesítése. — A magyarországi helyzet XI. Kelemen pápa idején (1700-1712). — A magyar minorita belmisszió működése és vértanúi.

Az előző fejezetben bőven ismertettük a Székelyföld apostolának, Nagy Mózesnek vonzó életét és időálló műveit; könnyű lesz megérteni tehát erről — ha nem is egyedüli — oldaláról Isten Szolgájának, Kelemen Didáknak mély katolikus hitvilágát, szerzetesi és papi hivatásának kialakulását.

Kelemen Sámuel a ferences vonzóerő hatása alatt.

Ott hagytuk el Sámuel életsorát, hogy tizedik életévében, 1693-ban bekerült a kantai iskolába. Kitünő forrásmunkák állanak rendelkezésünkre, könnyű feladat világos képet nyújtani neveltetéséről és iskoláiról.

Amikor megkezdte tanulmányait Kantán, 1691 óta Pignatelli Antal XII. Ince pápa kormányozta az Egyházat, A korrajzhoz hozzátartozik az Egyház látható fejének élete és működése is. — XII. Ince pápa «Romanum decet Pontificem» kezdetű, 1692. június 22-én kelt bullájával megszüntette a szertelen rokonpártolást az egyházi hivatalokban és 1693-ban a hivatalok megvásárolhatóságát. Az egyházi állam javára kitünő törvényeket hozott, és igen előnyös összeköttetéseket teremtett a katolikus államokkal. Az ő nevéhez fűződik Fénélon 23 téves tételének elítélése 1699-ben; Fénélon azonnal alá is vetette magát a pápa ítéletének, elfogadva a helyes mystikai felfogást.

XII. Ince szegény gyermekek számára nevelőintézeteket, az elaggottaknak és munkaképteleneknek menházakat alapított; a koldulást eltiltotta, a rokokó hajviselettel meg szerencsejátékokkal együtt. Rómában felépítette a Sz. Mihály hospitiumot és a montecitoriói palotát (az olasz parlament mai székházát). Az 1700. esztendőre meghirdette a jubileumot, de betegsége miatt nem ő nyitotta meg. 1700. szept. 28-án halt meg (Chobot, a Pápák története, 409.).

«Kanta helység minoritazárda iskolájában nemcsak az elemi ismereteket, hanem a deák tudományokat is tanították. Ide járt Kelemen Didák és a szorgalmas, jó magaviseletű s lelki elmélyedésre hajló tanulóra nagy hatással volt tanító mestereinek, a rend férfiainak egyszerű, lemondó és áldozatos élete s működése. Itt érlelődött meg benne az elhatározás, hogy ő is követni fogja a megdicsőült Pátriarcha tanítását és életét Isten szolgálatának s szenvedő magyar testvérei vigasztalásának, megsegítésének szenteli». (Csák, i.m. 14).

Sámuel minden bizonnyal hallotta Assisi Szent Ferenc követőitől, hogy mint lett a gazdag posztókereskedő, Pietro di Bernardone fia, Assisi városának egyik legvidámabb fia-

talembere, « aranyifja », de hogy így is tiszta érzelmű, példásan fegyelmezett maradt a női nemmel szemben;

... hogy milyen nagylelkű volt a szegényekhez, a középkor éltető gondolatát gyakorlattá téve az evangélium szellemében;

... hogy mily mély érzelmekkel telt el a természet láttára finom örökségeként dél-franciaországi anyjának;

... hogy Umbria két városa, Perugia és Assisi között 1202-ben kitört viszály alatt egy évig fogságban tartották;

... hogy vágyódott azonban később is a lovagi élet után, és mégis, egy jelentőségteljes álom hatásaként, miként mondott le a világi dicsőségről;

... és aztán hogy adta magát arra az igazi életre, Krisztus Jézus életének utánzására, melyet eladdig tökéletlenül folytatott;

... hogy remeteként barlangokba húzódott elmélkedni, imádkozni, és hogy düledező templomokat kegyesen tatarozgatott;

... hogy mily szent hittel zarándokolt Rómába, és mint kéregetett a neki annyira kedves francia nyelven alamizsnát a Szent Péter templom ajtajában, koldustól kölcsönkért cundrában...;

... hogy miképpen vallotta « az Úr kegyelmének » a bélpoklosok, a leprások ápolhatását, ott, a porciunkulai út mentén az assisi kórházban, ahol a szomorú emberroncsok körülvették, és ő a feléje nyújtott sebborította kezeket megcsókolta...;

... hogy gyöngéd ragaszkodással, vonzódással az istenházához, szíve egyszerűségében leginkább ekként imádkozott: « Imádunk Tégedet, Úr Jézus Krisztusunk, itt és minden templomodban, ahány csak áll a világon, és áldunk Tégedet, mert a Te szent kereszted által megváltottad a világot! »

... hogy az assisi Szent Damján templomban a feszület beszélt hozzá: « Menj, Francesco, és építsd fel házamat, mert közel áll ahhoz, hogy összeomoljon! »

... hogy végleg szakított a világi előnyökkel, Assisi püspöke előtt még ruháját is visszaadva atyjának, mert azután már csak Istennek kívánta mondani: Atyám!

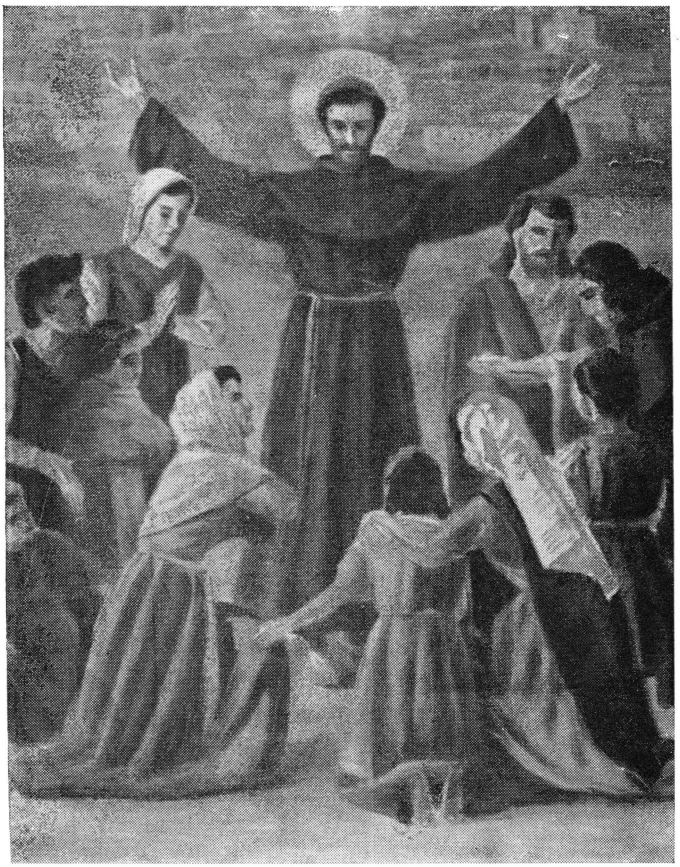

«Küldetést vállalt magára békét hirdetni és megtérést...» (Assisi Szent Ferenc, P. Stefano Macario olajfestménye a nápolyi San Lorenzo Maggiore minorita kolostorban).

... hogy utána úgy járt-kelt a világban, mint egy « az idegenek és zarándokok » közül, akikről az evangélium beszél;

... hogy küldetést vállalt magára békét hirdetni és megtérést, mint a « nagy Király hírnöke »...;

... hogy ekkortól majd itt, majd ott jelent meg a tanyai lakók festetlen gyapjúból szőtt szürkés ruhájában, csuklyásan, kötéllel a derekán, és akivel csak találkozott, így üdvözölte: Az Úr adjon neked békességet! Istennel, másokkal és magaddal...;

... hogy sokan követőivé váltak, akik részére szabályzatot is írt, amit a pápa jóváhagyott, és kezdetét vette a « kisebb testvérek » szerzetesi élete...

* * *

Itt helyén lesz tisztelt erdélyi ferences kutatónk 1973 decemberében írt postai levelezőlapjának idevonatkozó néhány kedves sora: « Érdeklődésére Kelemen Didák életére vonatkozólag alábbiakat válaszolhatom, főleg szülőföldjére és tanulási helyére vonatkozólag... Iskola először Esztelneken 1681-1696-ig. Átköltözött Kantába 1696. Kanta önálló helység volt, az egykori Felső-Fejérmegye részeként. Az első iskola fából épült. Benntlakásra szintén külön faházacskák szolgáltak. Itt diákoskodott Kelemen kb. 1703-ig. Ez az iskola már gimnázium. A mai templom 1727-1795-ben épült. Új gimnáziumot építettek: 1831. Szemináriumot is, a templomhoz csatolva két oldalt. Épületek megvannak. Gimnáziumot az egyházmegye vette át. Külön gimnáziumot épített. Az esztelneki iskolában, majd Kantában első mesterei olasz missziós minoriták: P. Guarini Bonaventura, P. Lucioli Miklós. Kezük alatt nevelkedett, nyerte hivatását ».

Ismét csak tőle veszem, az 1974. május elsején írt lapjáról, e szavakat: « Hivatásával, növendékkorával, hatalmas

apostolkodásával kapcsolatosan részletes kitérést érdemel és kíván az akkori helybeli Apostoli Misszió kihangsúlyozása. Olasz mesterei ennek voltak a tagjai. Még nagyobb szerep juttatandó Nagy Mózesnek, aki személyében szintén nagy apostol volt. Itten pedig mint iskolaalapító, minoritatelepítő és szellem-átadó. A mesterek kezdetben olaszok voltak, de Didák a tudást, hivatást, küldetést tőlük Nagy Mózes és Baksafalva helyi örökségével asszimilálta ».

Aranyat érő tanácsok, amelyek utólag igazolták, hogy nem túlzott fejezetünknek erre szánt része.

Idevalók Lublóváry Gaszton, a minorita harmadik rendi « György Testvér » szavai is a « Kelemen Atya Közlönye » 1944-i számából: « Ezek után különösebb nehézség nélkül állapítható meg, ki és mi ragadta magával az ifjú Kelemen Sámuelt ».

P. Dr. Monay Ferenc az iskola szellemi hatását Kelemen Sámuel életében ekként foglalja össze:

« Raszlaviczi Bálint, Fénya András, Neusser Konstantin, az alakuló kantai gimnázium első tanárai kitünő képzést adtak a fiatal diáknak. Későbbi írásai igazolják, hogy korának összes ismereteiben jártas volt. De igazolják különösen magyaros írói készségét. ami abban az időben annyira ritka volt. Faházikóban aranylelkű mesterek osztották a tudást az odagyülekező székely ifjaknak.

A komoly tudáson kívül egyebet is észrevett tanárain az élesszemű Kelemen-fiú. Látta magatartásukat az iskolában, az iskolán kívül, a templomban az Úristennel szemben és künn a néppel. Figyelte a feddhetetlen papi életet meg a szigorú szerzetesi fegyelmet. Mindez megfogta, vonzotta a romlatlan ifjú lelket; ő is ilyen akart lenni. Elhatározta, hogy közéjük áll: minorita lesz. A gimnáziumi tanulmányok befejezte után, a 18 éves ifjú jelentkezett felvételre a szerzet elöljáróinál. Felvették és Eperjesre küldték, hogy a próbaévet ott töltse. » (i.m.6.)

Kantából Eperjesre.

« Előbb hazament és elbúcsúzott szüleitől, a rokonságtól, az Avas-hegy alján elterülő szülőföldtől. Aztán gyalog nekivágott a messzi útnak föl északra Eperjesig. Így búcsúzott

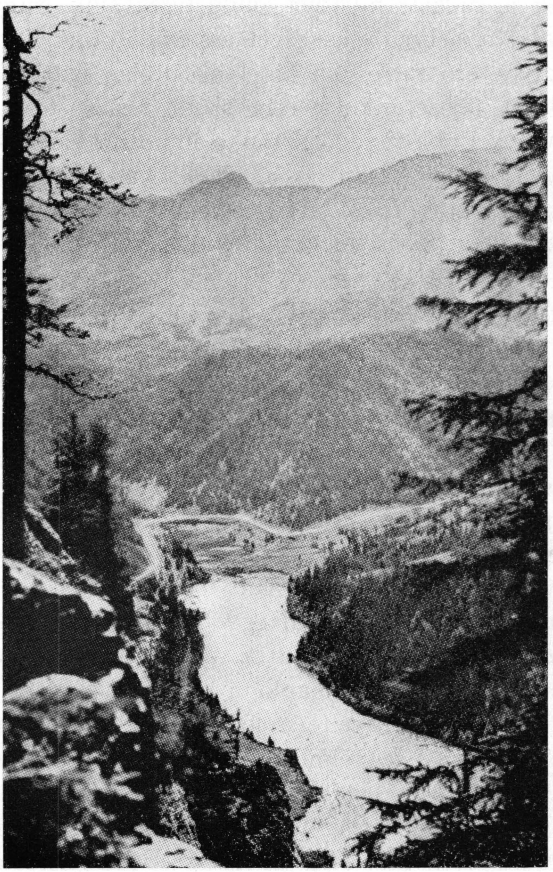

P. Kelemen Diák szűkebb hazájának, a Székelyföldnek egy tája: a Gyilkos tó.

vándorolva a székely havasoktól, az erdélyi Mezőségtől, aztán átkelt a határhegyeken, ment a Szamos mentén, a szatmári végeken, majd a Tiszán át, Borsodon keresztül Abaujnak, míg megérkezett az eperjesi minorita rendházba», képzelteti el velünk Nagy Miklós Kelemen Sámuel hosszú útját (i.m.7).

« Fodor Ferenc leírása szerint a XVIII. században beláthatatlan mocsárrengetegek, nádasok, mocsári erdők, lápok borították a magyar Alföldet. Vagy a futóhomok uralkodott a tájon. A török idők után még megmaradt magyarság az Alföldön állattenyésztésből élt. Sok község pusztult el a hosszú háborús világ idején, helyüket a vadon borította. Kevés maradt meg, az is nélkülözte az iható vizet. Máramarosszigetről a sót Szolnokra például dereglyén szállították, de nem végig a Tiszán, hanem rövidebb úton: Szatmárban elhagyva a Tiszát, a Szamos, Kraszna, Berettyó, Kőrösök mocsarain végighajózva. Szegedről a zsombolyai vásárra szintén dereglyén jártak, nem szekéren.

Bihar megyében oly kevés volt a gabonatermő föld, hogy a jobbágyok ott az adót gabona helyett teknősbékában fizették.

Így láthatta a 19 éves Kelemen Sámuel a vidéket, mikor Kantából Eperjesre utazott, de későbbi élete folyamán is sokat rótta ezt a földet ». (Kelemen A. Közl. 18.).

* * *

Knáisz Mihály Kronológiája 236. oldalán « De Franca Villa, Fragopoli, alias Eperies in Inclyto Comitatu Saáros » értekezik, vagyis Eperjesről, az ottani konventről. Ez utóbbiról alánt lesz szó, most mindössze az általános városképet ismertetjük.

Eperjes (Eperies, Pressov, Prešov) a hajdani Sáros megyében a Tarca folyó balpartján, erdős hegység aljában fek-

szik. A szabályosan épített csinos város középpontja az északról dél felé hosszan húzódó főutca, amelynek közepén a Szent Miklósnak szentelt plébániai templom áll, tökéletes csúcsíves modorban, a XIV. századból.

A helyi hagyomány szerint Vak Béla király alapította 1132-ben. II. Géza alatt német telepesek jöttek a városba. Róbert Károly 1312-ben falakkal és bástyákkal vétette körül. II. Ulászló 1514-ben szabad királyi várossá tette. Idők folyamán sokat szenvedett háborúktól és egyéb csapásoktól.

Eperjesen nemzetek találkoztak, mondotta örömmel a jelen idők egyik helyi tekintélye, és a kultúrában egyesültek, valamint a hitben és társadalmi életükben: németek, magyarok, szlovákok, rutének, bulgárok.

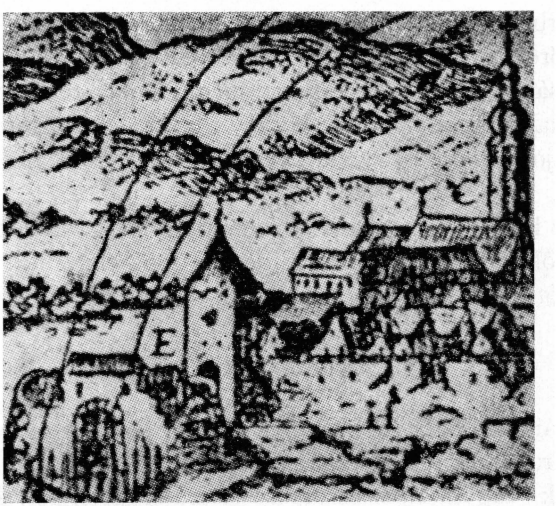

Eperjesi városrész 1685-*ben* (*egykorú rajz*). *Az előtérben látható kaputól vezet az út Kassára; háttérben a minorita ferencrendi templom és kolostor, ahol Kelemen Sámuel Didák szerzetesi életét kezdte.*

A minoriták ősi temploma igen régi, kórházi templom, « ecclesia nosocomialis », vagy « ecclesia hospitalis » volt. Bejárata nyugatra feküdt, ahol jelenleg a szentély áll. A « régi residentia », ahogyan most mondják, a mai görög katolikus püspöki palota egy része. A XVI. század elején, amikor Eperjesnek csaknem egész lakossága az új tant fogadta el, ezt a templomot is protestánsok foglalták el az ágostai hitvallás evangélikus szlovák nyelvű hívei részére. A minoriták I. Lipót király rendeletére 1673-ban kapták meg Szegedy Ferenc egri püspöktől. A szerzet részéről P. Reggiani a S. Felice vette át, aki az újonnan szervezett konvent elöljárójává P. Artoi Tamást tette meg.

A minoriták idejében kegyes jótevők segítették a templomot. Különösen kitünt közülük Keczer István csanádi püspök, meg a nagyváradi káptalan feje, meghosszabbítva a templom hajóját, új szentélyt és kórust építve, főoltárt, padokat, szószéket, orgonát adományozva, kialakítva a templom homlokzatát is. Az újjáteremtett templomot 1759-ben Keresztelő Szent János ünnepén Zbiskó József Károly püspök, szepesi kanonok szentelte fel.

Ruby József: « Az eperjesi Kir. Kath. Főgymnasium Története 1673-1890 », Eperjes, 1890, című munkájában megemlíti, hogy a jezsuiták 1673-ban hozták be a nyilvános körmeneteket; ezek elseje volt a nagypénteki, vagyis a bűnbánók körmenete; a második az itt először végzett úrnapi körmenet, amelynek emeléséhez nagyban hozzájárultak az eperjesi minorita zárda szerzetesei; az úrnapi körmenet a minoriták templomából indult ki, és részt vett rajta a munkácsi g.k. püspök is papjaival együtt, akik két oltárnál az evangéliumot saját nyelvükön olvasták. « 1706 körül az eperjesi jezsuiták a minorita zárda közelében laktak, a kórházban tanítottak és istentiszteleteiket és egyéb parochiális functióikat is a minorita templomban végezték » (i. m. 42). A tanítás anyaga így alakult: rhetorica, poesis,

syntaxis, grammatica, Principistae, Parvistae. — A jezsuiták 1718-ban kezdték az anyakönyvet írni, amit aztán a minoriták és obszerváns ferencesek folytattak.

Végül: a minorita templomot 1788-ban tűzvész rongálta meg, s a rendnek II. József császár által történt feloszlatása után egyébként is árván maradt templomot a kassai g.k. vikáriusnak engedték át; 1817-ben püspöki székesegyház lett.



Az eperjesi volt minorita templom homlokzata, amely 1817-től görög katolikus püspöki székesegyház (a szerző felvétele).

De térjünk vissza Kelemen Sámuel eperjesi próbaévéhez.

« Itt öltöztette be 1702. november 19-én Artori Tamás tartományi főnök a minoriták habitusába. A Sámuel keresztneve helyett a Didák rendi nevet vette fel. Ugyanezen hónap 13-án van Szent Didák, a Kanári szigetek apostolának napja. Bizonyára így eshetett a választás új, rendi nevére. Assisi szt. Ferenc fia: Szent Didák a betegek, az elveszett tárgyukat keresők, az evangéliumi egyszerűség, az alázatosság, a kötelességteljesítés, a szeszélyeket tűrők, az önlegyőzés, a szeretet szentje. Kinek szokása volt, hogy a beteg sebét vagy homlokát a Szűz Anya előtt égő mécs olajával megkenje.

Ha figyelemmel kísérjük Kelemen atya életét, megállapíthatjuk, hogy Szent Didák eme erényeit maradéktalanul követte ». (Kelemen Atya Közlönye, 18).

*

Szokás a szerzetesrendekben manapság is más nevet adni a jelöltnek, az új rendtagnak, mint amit addig viselt keresztnévként; annak kifejezésére, hogy elhagyja a világot, szinte ismeretlen óhajt lenni, és elkötelezi magát a szerzet kebelén belül a teljes alárendeltséggel, erkölcsi hivatással, természetfeletti érdemű munkával. Az újoncnak kiosztott név váratlanul jön, nem kérdezik meg, tetszik-e vagy nem, —hiába is kérdeznék a hagiográfiában alig járatos növendéket —, de a nem késlekedő megszokáson és mindjobban kifejlődő vonzalmon kívül az esetek túlnyomó részében a szerzetesi név egykori szent viselőjének tudatos vagy önkéntelen követése is bekövetkezik. Az isteni kegyelem titka az, hogy az új égi pártfogó mily mértékben kíséri életpályáján a szerzetest, akinek a rendalapítón kívül, íme, egy másik élethős is segítségére lesz az örök hazából.

Kelemen Sámuel a Didák nevet kapta a minoritarendbe lépésekor. Lehet, hogy hallott már róla, de ha előbb nem, úgy az eperjesi noviciátusban minden bizonnyal megismertették vele.

... Jó kétszáz évvel korábban élt, mint ő maga. Spanyol földön, Andalúziában született; a keresztségben a spanyolok legnépszerűbb szentjének, Jakab apostolnak a nevét kapta, ennek spanyolos alakjából alakult ki « Diego », majd a latin « Didacus ».

Jakab-Didák nagyon alacsony sorsú családból származott. Mivel már kora gyermekségében különös vonzalmat érzett a vallásos élet iránt, serdültebb korában egy példás életű, idős pap mellé szegődött, aki városa határában a Sz. Miklós kápolna mellett remetéskedett. Hosszú éveket töltött itt visszavonultan, ima, elmélkedés és munka között; kosarat font, gyékényt szőtt, házi eszközöket készített, amiket elajándékozgatott, mert pénzt nem fogadott el sohasem értük. Remeteélete egyetlen fájdalma a köztisztelet

volt, amelyben részesítették; mihelyt tehette, azonnal elhagyta a világot, a Cordova közelében fekvő Arizzáfa ferences kolostorába lépett, amelynek szigorú fegyelme messze földön híres volt. Mint szerzetes buzgón gyakorolta az igénytelenség, türelem, alázat, engedelmesség, áhítat és szívtisztaság erényét. A nehéz vesződséggel járó munkát végezte a legszívesebben.

Mint Assisi Szent Ferenc hű követője hősies buzgalommal gyakorolta az irgalmasság testi-lelki cselekedeteit, a magától megvont ételt a szegényeknek adta, koldult nekik, s amikor elöljárói felpanaszolták neki túlzását, meggyőzte őket, hogy a szívből adott alamizsna meghozza a maga gyümölcsét. Ahol ő kért, a kolostor részére is, sohasem hiányzott a segítség.

Spanyol Didák testvér az életszentség magaslatára jutott. Felettesei a Kanári szigetekre küldték hithirdetőnek, megbízva a Fuerteventura sziget kolostorának vezetésével. Örömest vállalta a feladatot, mivel a misszió új teret nyitott lángoló felebaráti szeretetének, titokban remélve a vértanúságot is a vad bennszülött guanchok között. Fáradhatatlan igehirdetésével száz — és százszámra nyerte meg a sziget lakóit a keresztény hitnek, támogatva őket mindennemű bajukban. Azonban minél eredményesebben térített, annál messzibbnek tünt a vértanúság. Merész lépésre szánta el magát: átteszi működési központját a Nagy-Kanári szigetekre, ahol az őslakók kíméletlenül jártak el minden hithirdetővel. Útja közben a vihar más irányba sodorta hajójukat, de bár e sikertelenség nem térítette el eredeti tervétől, saját társai és a hajósok tanácsa előtt meghajolt, visszatérve Fuerteventurába.

Innen 1444-ben elöljárói engedélyével visszament arizzáfai kolostorába. Az 1450. jubileumi szentévre sok-sok honfitársával Rómába zarándokolt Sziénai Szent Bernardin ferences rendtársa szenttéavatására. Az Örök Városban az

irgalmas szeretet hősévé vált. A szokatlan hőség és hiányos élelmezés súlyos járványt okozott, ezernyi-ezer áldozatot szedve, főleg a hidegebb éghajlathoz szokott idegenek között. A római Aracoeli ferences kolostor nyolcszáz betegápolóval kórházzá alakult, Didák testvér vezetése alatt. A pestises betegeket ő vette körül a legbátrabb szeretettel. A betegekről a leginségesebb napokban is képes volt gondoskodni.

Hosszú római tartózkodás után visszatért hazájába, az alcalai kolostorba, ahol tizenhárom évet töltött szeretetszolgálatban és szemlélődésben, misztikus elragadtatások között. Rejteni igyekezett lelki titkait, de minduntalan kitünt életszentsége.

Hoszzú, kínos betegség támadta meg egészségét, de zokszó nélkül viselte. Közvetlenül halála előtt a legelnyűttebb szerzetesi öltönyt adatta magára, sűrű könnyhullatások között bocsánatot kért mindennemű vétkéért, és kezében feszülettel 1463. november 12-én meghalt. Alcalában temették el; szívét később II. Fülöp az Escoriál templomába vitette. Mivel közbenjárására már életében, de még inkább halála után csodák történtek, a minorita ferencrendi V. Sixtus 1588-ban szentté avatta.

Adatszerűen nincs bizonyítva, hogy Kelemen Sámuel Fráter Didák, eperjesi novícius korában, mindennek tökéletes tudtával lépett volna rendi védőszentje nyomába, de hogy közbenjárásával szentül élt, az elkövetkezendő idők mutatták.

* * *

Kelemen Sámuel eperjesi beöltözésének tényéről a latin nyelvű okmány hiteles fényképmásolatával rendelkezünk, amivel P. Szendrey Zoltán Bonaventúra, O.F.M. Conv., az 1950 előtti esztendőkben miskolci házfőnök, rendtartományi definitor, jelenleg pedig nyírbélteki plébános, volt szíves 1973 nyarán megajándékozni.

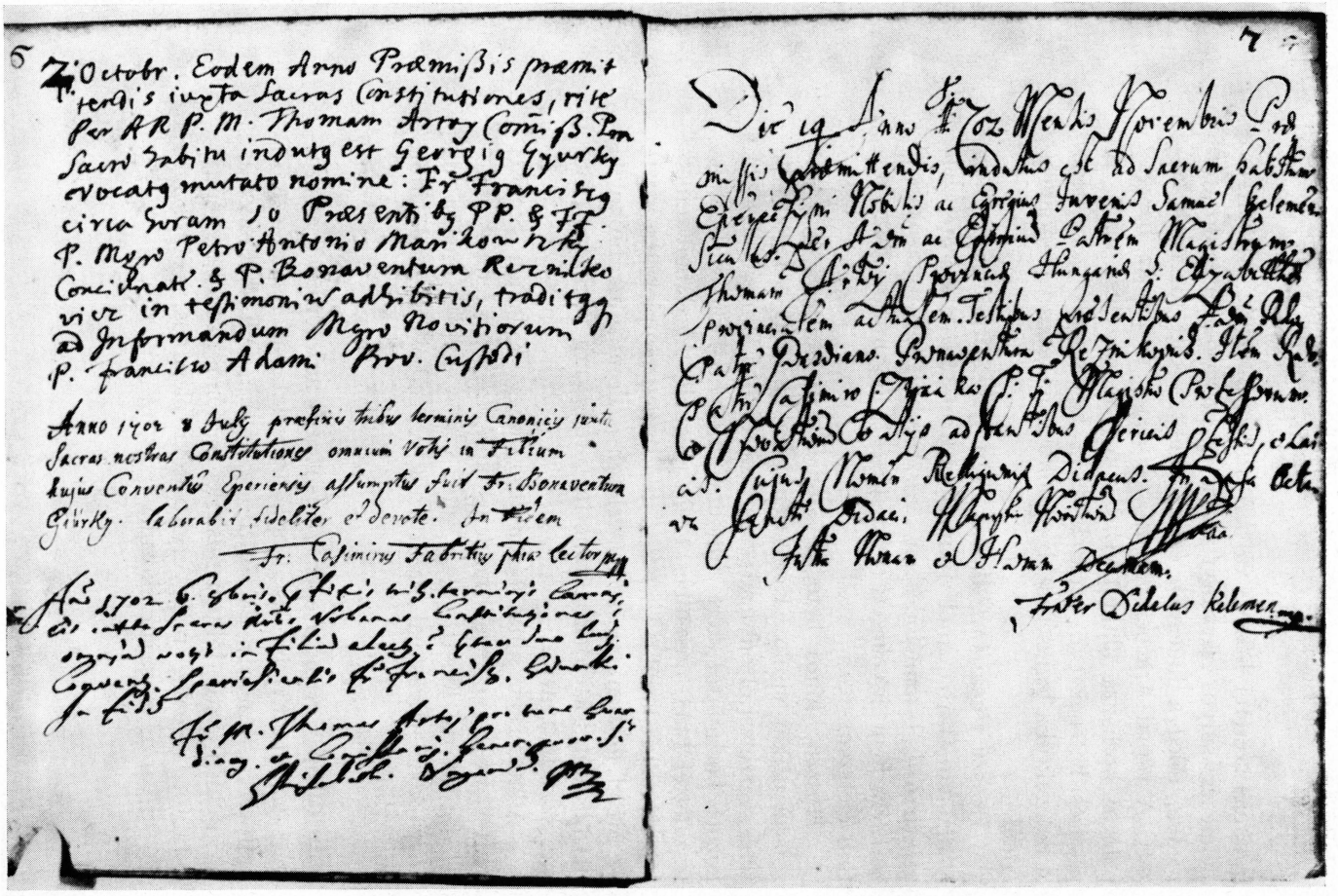

Kelemen Sámuel eperjesi beöltözésének (1702. *nov.* 19)
latin nyelvű okmánya.

Az okirat tulajdonképpen az eperjesi rendházba kebelezett rendtagok jegyzőkönyvében található:

« Liber Religiosorum Susceptorum in filios Conventus Nostri S. Joannis Baptistae Eperiesiensis: Comparatus a Superiore pro hoc existente locali P. Fr. Thoma Artoi Anno 1675. Die 27. Januarii ».

A 7. oldalon ez olvasható:

« Die 19. Anno 1702 Mensis Novembris Praemissis praemittendis, indutus est ad Sacrum habitum Eperiesini Nobilis ac Egregius Juvenis Samuel Kelemen Siculus per Adm· ac Egregium Patrem Magistrum Thomam Artoi Provinciae Hungariae S. Elizabetthae Provincialem actualem. Testibus praesentibus Adm. Rdo Patre Guardiano Bonaventura Reznikovits. Item Rdo Patre Casimiro Sztrankai (?) P.T. Magistro Professorum ac Novitiorum et aliis adstantibus Clericis Professis ac Laicis. Cujus Nomen Religionis Didacus. In ipsa Octava Sancti Didaci. Magister Novitiorum... Intra Nonam et Horam Decimam. Frater Didacus Kelemen m.p. ».

P. Dr. Monay Ferenc a minoritává lett Kelemen Sámuel, Didák testvér szellemi és tudományes neveléséről dicsérő szavakkal tesz említést idézett füzetében:

« Eperjesen új látókör nyílt meg szemei előtt. A magyarországi minoritáknak kitünő főiskolájuk volt e kolostorban. A tanárok, köztük többen a lengyel, az olasz vagy a német provinciából, a bécsi, a krakkói egyetemeken, vagy a római Sz. Bonaventúra kollégiumban nyerték kiképzésüket. A főiskolán bölcseleti, hittudományi és jogi előadások folytak és, mint a Róma által elismert Studium Generale, a hittudományokból baccalaureus és magister címet is adott. A tanulnivágyó székely fiú, most már Didák testvér, itt tehát bőven kielégíthette tudásszomját ».

Knáisz Mihály fontos rendtörténeti munkájában ezeket találjuk az eperjesi házra vonatkozóan:



Eperjes (Prešov): a több száz éves minorita templom oldalnézete (a szerző felvétele).

« Conventus Eperjesiensis ad Sanctum Joannem Baptistam. - Anno 1673. acquisitus est Conventus Eperjesiensis in Dioecesi Agriensi, Comitatu Saárosiensi, Libera, Regiaque Civitate Eperjesiensi situs, opera, et industria A.R.P.M. Joannis Baptistae Reggiani a S. Felice saepe laudati, cui anno praedicto per Illustrissimum, ac Reverendissimum Dominum Szegedy Episcopum Agriensem, qua Ordinarium..., ex gratioso Mandato Romanorum Imperatoris, et Hungariae Regis Leopoldi in perpetuum collata, et resignata est Ecclesia Hospitalis cum Domo adnexa ad portam inferiorem dictae civitatis... », hivatkozva a hiteles okmányokra, majd hozzátéve, hogy a konvent első guardiánja P. Artoi Tamás volt, akit 1675-ben a Quintoforumban tartott definitóriumi gyűlés választott meg Reggiani Generális Kommisszárius elnöklete alatt.

Sajnos, a kedvező kezdet rosszra fordult, mivel a Thököly-mozgalom alatt a templomot erőszakosan elvették a luteránusok, míg 1686-ban Lipót király jóvoltából és rendeletére (1685. dec. 28.) ismét vissza nem került a minorita ferencrend birtokába, « ... sicuti etiam effective publice in Foro Eperjesiensi restituta, et resignata est P. Magistro Joanni Baptistae Reggiano, qui etiam dictam Ecclesiam acceptavit, et reconciliavit, ac die 10. Februarii anno 1686. Sacrum ibidem solemniter celebrando, et in gratiarum actionem Hymnum Ambrosianum decantando Conventum inhabitare coepit ». (i.m. 328-329).

Nem folytatva az eperjesi ház történetét, pusztán azt vesszük még át Knáisz Mihálytól, hogy elöljárói 1673-tól az első időkben így következtek:

« 1673. P.M. Thomas Artoi Praesidens.

167? Idem Proto Guardianus. (a harmadik számjegy nem olvasható ki).

1683. Per Asseclas Tökölianos Fratres nostri exturbati, et ejecti et Anno 1686. Ecclesia et Conventus restituitur 30. Januarii.

1686. P. M. Thomas Artoi Guardianus.

1691. P. B. Petrus Marikovszki.

1692. P. M. Thomas Artoi.

1702. P. B. Bonaventura Reschnikovits (sic Knáisz).

1702. P. M. Thomas Artoi 15 Julii.

1712. P. M. Victorinus Bellevary Praesidens, Guardianus in pectore Provincialis ».

Kelemen Sámuel Didáknak Eperjesen kezdődő szerzetesi életében, ebben a házban még a következő atyák viselték a guardiáni tisztséget:

« 1720. P. M. Antonius Spurger.

1721. P. M. Modestus Benkö.

1722. P. M. Daniel Schiwecz.

1723. P. M. Victorinus Bellevary.

1726. P. M. Daniel Schivecz.
1728. P. M. Leopoldus Auer.
1729. P. M. Victorinus Bellevary.
1730. P. M. Cornelius Horn.
1732. P. M. Sigismundus Alexius Ladányi.
1735. P.M. Damianus Gottfrid.
1736. P. M. Sigismundus Alexius Ladányi.
1745. P. M. Daniel Komparits ».

Mindezt azért, hogy az eperjesi minorita kolostor ily irányú története is tájékoztasson bennünket Kelemen Didák életkörülményeiről.



Eperjes: XVII. századi pártázatos házsor, az úgynevezett « Rákóczi házzal ».

Ugyanígy ide kívánkozik Lublóváry Gaszton György Testvérünk adata:

« P. Artori Tamás magyarországi, egyben erdélyi minorita tartományfőnököt II. Rákóczi Ferenc igaz ember és

jó kurucnak tartotta. A Nagyságos Fejedelem egyik udvari káplánja is a minorita gróf Kéry Ádám volt. Úgyszintén minorita báró Andrássy Miklós is, ki Rákóczi nemzeti felkelésében egy körülbelül 1000 főnyi tatár hadnak parancsnoka. A tatárok derviskapitánynak vagy Andrássy basának hívták, mert hadiöltözete alatt a szerzetes öltönyt viselte ».

* * *

Kelemen Sámuel belépésekor a minorita ferencrendbe (1702), a generális miniszter a velencei származású Coronelli Vince volt, akit a római nagygyűlés 1701-ben választott meg, XI. Kelemen pápa uralkodása alatt. A rendet 1707-ig kormányozta; tehát Kelemen Sámuel Fráter Didák kispapi élete csaknem teljesen Coronelli rendfőnöksége alatt folyt le. P. Coronelli, korának neves kutatója lévén, a velencei köztársaság megválasztott « űrtudósa » lett, « electus Cosmographus »!



Assisi Szent Ferenc óta ő volt a minoritarend 78. főelöljárója. (Knáisz, i. m. 217).

A velencei Coronelli Vince, O.F.M. Conv. generális miniszter, Assisi Szent Ferenc 78. *utódja* (1701-1707), *akinek rendfőnöksége alatt nevelkedett Kelemen Didák az eperjesi konventben.*

Kelemen Didák szerzetesi fogadalomtétele.

« Tanulmányait ott végezte Eperjesen, — írja Nagy Miklós Kelemen Didákról —, Rákóczi hűséges városában. Míg a hadiszerencse a kurucok és labancok közt éveken át változott, ő minden erejét összeszedve készült a papságra. Igazi hivatása volt, tehát jól tudta, hogy mint pap rengeteget tehet a nemzetéért, bárhova állítja a Gondviselés. Mint teológus, az elsők között volt szorgalmával, buzgóságával ». (i.m. 8).

Az Úr ott, a noviciátusban, a lelki kiképzés és apostolkodásra készülés gyakorló terével várta.

Az újoncév a szerzetesi élet tavasza, amikor kipattannak az imaélet, elmélkedés, önkéntes lemondás rügyei, majd virágba borulnak a keresztény erények, a szerzetesi hivatással együttjáró kemény elhatározások, a szenteknek, főként a rendalapítónak példája szerint.

Kelemen Sámuel előtt Assisi Szent Ferenc állt, az ő imáját állandóan hallhatta a lelkében: « Deus meus et omnia! », « Istenem és mindenem! »

Az eperjesi hegyes-dombos táj, — egy kicsit mintha Umbria lenne —, a hely történelmisége, a szent érzelmeket támogató művészi hangulat, a sok együttes hatás közrejátszott a székely növendék lelkiségének kialakulásában. Bizonyára hamar kitünt rendkívüli értelmével, példás viselkedésével, szerzetesi készségével.

Szabatosan készítette elő őket az újoncmester (beh jó lenne ismerni a nevét!) Assisi Szent Ferenc követésére a « Regula et vita Fratrum Minorum » magasztos szellemével, amely nemcsak előírás, hanem igazi élet.

A Szentlélektől sugallt Regula tizenkét fejezetben felvázolja a minoriták életmódját, a rendbe való felvételt, az imaéletet, a böjti fegyelmet, az apostoli munkálkodást, az alázatos koldulás erényét, a bűnbánattartást, a Generális

Miniszter megválasztását, a pogányok közti hithirdetés fontosságát és más szerzetesi fegyelmet.

I. « Frater Minor », « Kisebb Testvér »! Más számára segítség, szolgálat, áldás! Megtartani az Evangéliumot! « Engedelmességben » valakinek az irányítása, felelőssége, ellenőrzése mellett; akkor is, ha nem tartózkodik állandóan egy helyen..., a « konventben » ...

« Tulajdon nélkül », « sine proprio »...; nem nyomorban, de nem tart magáénak és nem tart meg magának semmit. « Tisztaságban », — ez több mint a puszta nőtlenség...

Tisztelet, engedelmesség a Pápa és Egyház iránt, tisztelet és engedelmesség Szent Ferencnek és utódainak!



Assisi: Szent Ferenc sírjának bazilikájában Giotto jelképes festménye az engedelmesség szerzetesi fogadalmáról, amely kötelékeivel a magasba emel.

II. A tartományfőnök vehet fel új tagokat a rendbe; ő vizsgálja meg a jelölt felfogását a katolikus hit és az Egyház tanítása felől a szentségekről, és ha mindezt hiszi és vallani kívánja azután is « hűségesen », « fideliter » meg « erősen », « firmiter », mindvégig: beöltöztetik a szerzetesi ruhába. A próbaév leteltével « bocsássák » (!) « engedelmességre », ígéretük árán, hogy ezt « az életet és szabályt » mindig tiszteletben tartják. Hordjanak a testvérek hitvány ruhákat, « vestimentis vilibus induantur ». — Szent Ferenc inti és buzdítja a testvéreket, hogy ne ítélkezzenek a módosan és cifrán öltözködők fölött, vagy akik válogatott ételeket és italokat fogyasztanak, hanem inkább saját magát ítélje és vesse meg mindenki!

III. Tanácsolja nekik és inti, buzdítja őket, hogy mikor a világban járnak, « vadant per mundum », ne vitatkozzanak, ne perlekedjenek, ne ítélkezzenek mások fölött, hanem legyenek megértők, békések, szerények, szelídek és alázatosak, tisztelettel beszélve (« honeste ») mindenkivel, ahogy illik. Ha betérnek valahová, ez legyen az első szavuk: Béke e háznak! Ha pedig megkínálják őket, bármit ehetnek, a szent Evangéliumnak megfelelően.

IV. Lemondást parancsol a pénzhasználatról, de kötelezi a testvérületet a betegek, azonkívül és különösen a más égöv alatt élők ellátására.

V. Akiknek az Úr « a munkakedv kegyelmét adta, dolgozzanak hűségesen és jó kedvvel », « fideliter et devote », ápolva az imaszellemet is, melynek a földi ügyeket alá kell rendelni.

VI. « ... A testvérek, mint zarándokok és jövevények e világon, szegénységben meg alázatosan szolgálva az Úrnak kérjenek alamizsnát, bizalommal, « confidenter », szégyenkezés nélkül, mivel az Úr szegény lett miérettünk e földön. Ez igazán emelkedettség, mely a testvéreket a mennyország örököseivé teszi.

VII. Ha valamelyik testvér súlyosan vétkezett, kérjen és kapjon megértő bocsánatot a tartományfőnöktől; a többiek ne zavarogjanak az eset miatt, mivel a harag és megbotránkozás a szeretet ellen van.

VIII. A testvérek közül egyet válasszanak meg Generális Miniszternek, általános rendfőnöknek maguk a tartományfőnökök és custosok, azaz rendi őrök a pünkösdi nagykáptalanon, hogy szolgáljon az egész rendnek.

IX. A megyéspüspök ellenére ne prédikáljanak a testvérek, úgyszintén az általános rendfőnök vizsgája és jóváhagyása nélkül se. Szent Ferenc inti, lelkesíti az igehirdető szerzetestársakat, hogy beszédjük legyen kidolgozott és tiszta, « sint examinata et casta eorum eloquia », a nép hasznára, egyszersmind épülésére, emlegetve előttük a hibákat és erényeket, a büntetést meg dicsőséget.

X. A testvérek, akik a többiek vezetői és szolgái (« ministri et servi »), látogassák meg őket és szeretettel igazgassák, míg az alattvalók emlékezzenek rá, hogy Istenért lemondtak a saját akaratukról. Mindannyian tartózkodjanak a büszkeségtől, hiúságtól, irígységtől, kapzsiságtól, a világgal való törődéstől, a rágalomtól és megszólástól. Ezzel ellentétben, igyekezzenek « az Úr lelkületét bírni, valamint az ő szent erejét », « habere spiritum Domini et sanctam eius operationem »; szüntelenül imádkozzanak tiszta szívvel; legyenek alázatosak és türelmesek az üldözés idején és betegségben; szeressék azokat, akik minket (« nos») üldöznek, sértegetnek és vádolnak, az Úr akaratát tartva szem előtt (Mt. 5, 44; 10, 22).

XI. Ferenc Atya, Regulája e fejezetében, megtiltja a női nemmel való gyanút keltő kapcsolatokat vagy tárgyalásokat, « consortia vel consilia mulierum », a sógorságotkomaságot, hogy elkerüljék ezáltal a testvérek megbotránkoztatását.

XII. Akik isteni sugallatra a szerecsenek és más hitetlenek közé akarnak menni, tartományfőnöküktől kérjenek engedélyt; ezek azonban ezt ne adják meg akárkinek, hanem csak az arravalóknak.

A bulla megerősítését tartalmazó záradék után Szent Ferenc buzdító szavait szokták olvasni:

« Ó, nagyon szeretett Testvéreim és örökké áldott Fiaim, hallgassatok meg, hallgassátok meg Atyátok szavát:

Nagy ígéretet tettünk:
Nagyobb ígéretet tettek nekünk.
Tartsuk meg azt:
Áhítozzunk ez után.
Az élvezet rövid:
A büntetés örök.
A szenvedés kevés:
A dicsőség végtelen.
Soknak szól a meghívás:
Kevésre esik a választás.
Mindenki megkapja bérét.
Testvérek, amíg időnk van, tegyünk jót (Gal. VI, 10)».

Szent Ferenc ezelőtt már írt egy Regulát, amelyet III. Ince pápa 1209-ben élőszóval jóváhagyott. Végleges szövegét III. Honorius pápa erősítette meg 1223-ban. Ezt a « Solet annuere... » kezdetű bullát a ferencrend első templomában, az assisi Szent Ferenc bazilikában őrzik a minoriták, a rendalapító Atya sírja mellett.

Bevezető szavai: « Honorius Episcopus, servus servorum Dei,... », « Honorius Püspök, Isten szolgáinak szolgája, Ferenc Testvérnek és a Kisebb Testvérek rendjéből mindenkinek üdvösséget kíván és Apostoli Áldást ad. Majd a tulajdonképpeni bullaszöveg kezdődik: « Solet annuere Sedes Apostolica piis votis, et honestis petentium desideriis favorem benevolum impertiri... », « Meg szokta hallgatni az Apostoli Szentszék mindenki óhaját, és a hozzá fordulók

helyénvaló kívánságát megértően teljesíteni. Ezért, az Úrban szerett fiaim, engedve a ti kéréstek is, Rendetek Szabályzatát, amelyet Elődünk, boldogemlékű Ince Pápa elfogadott, jóváhagyott, Apostoli tekintélyünkkel megerősítjük és a jelen okirat oltalmával közzétesszük, amint következik: Az Úr nevében kezdődik a Kisebb Testvérek Szabályzata és életmódja. I. fejezet. A Kisebb Testvérek Szabályzata és életmódja ez: a mi Urunk Jézus Krisztus szent evangéliumának követé-



Assisi, San Francesco bazilika: III. Honorius pápa bullája 1223-ból.

se engedelmességben, saját vagyon nélkül és tisztaságban. Ferenc Testvér engedelmességet és hűséget fogad Honorius Pápának és minden jogszerinti utódjának és a Római Egyháznak. A többi testvérek pedig engedelmeskedni tartoznak Ferenc Testvérnek és utódainak ».

A noviciusok tudták a rendi történelemből, hogy a Szeráfi Atya megérte, boldogan látta szerzetének virágzását. Az evangéliumi tiszta gondolkodás, Istennek mindenekfölött való szeretete már életében gyökeret vert az emberek szívében Európa-szerte. Ő maga mint Krisztus hű mása, viselte szenvedésének külső jeleit is, a szent sebhelyeket, mindmegannyi stigmáját az önfeláldozó szeretetnek. Önsanyargatásban, buzgóságban, az embertársi szeretetben elemésztődött törékeny kicsi teste képtelen volt tovább hordozni mindig derűs, alázatos lelkét, és utolsó életereje is elhagyta, 1226. október 3-án, ott, a legkedvesebb Porziuncola kápolna mellett.

* * *

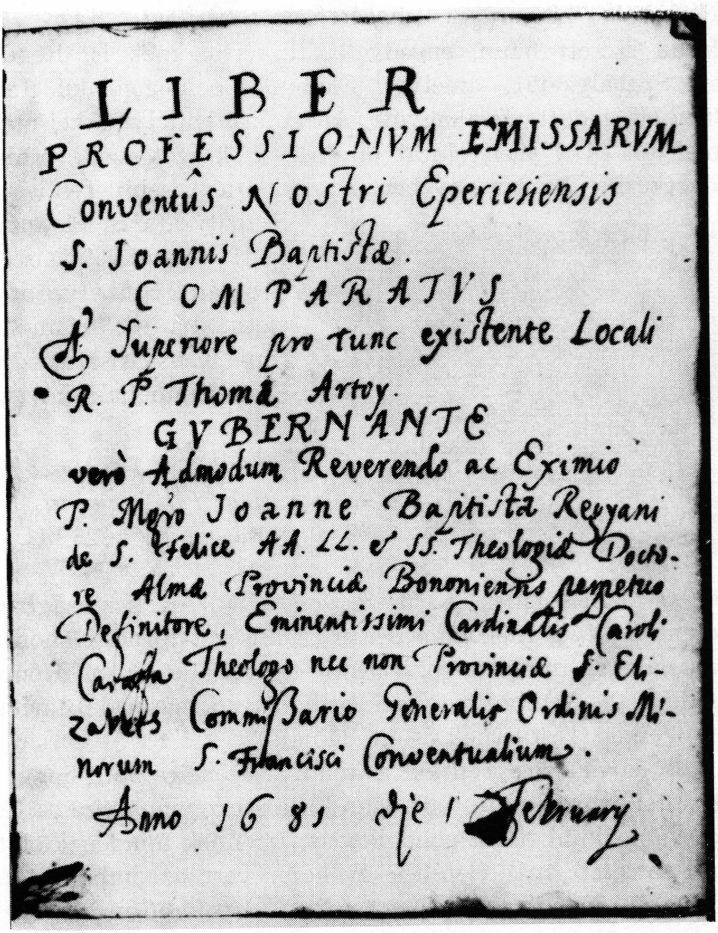
LIBER
PROFESSIONVM EMISSARVM
Conventûs Nostri Eperiesiensis
S. Joannis Baptistæ.
COMPARATVS
A Superiore pro tunc existente Locali
R. P. Thoma Artoy.
GVBERNANTE
verò Admodum Reverendo ac Eximio
P. Magro Joanne Baptistâ Reyani
de S. Felice AA. LL. & SS. Theologiæ Doctore
Alma Provinciæ Bononiensis perpetuo
Definitore, Eminentissimi Cardinalis Caroli
Theologo nec non Provinciæ S. Elizabeth
Commissario Generalis Ordinis Minorum
S. Francisci Conventualium.
Anno 1681 die 1 Februarij

A konventuális ferencrendi szerzetesek fogadalomtételének eperjesi jegyzőkönyve 1681-*től.*

Az akkori fegyelem szerint az újoncév két évig tartott. Erre vall az a tény, hogy Kelemen Didák is a beöltözéstől számítva két év múlva tett szerzetesi fogadalmakat, 1704. november 21-én.

P. Szendrey Bonaventúra gondoskodásából kezemben van a jegyzőkönyv szövegének hiteles fényképe:

« Liber professionum emissarum Conventus Nostri Eperiesiensis S. Joannis Baptistae. Comparatus a Superiore pro tunc existente Locali P. Thomae Artoy. Gubernante vero Admodum Reverendo ac Eximio P. Mgro Joanne Baptista Reggiani de S. Felice AA. LL. et SS. Theologiae Doctore Almae Provinciae Bononienss perpetuo Definitore, Eminentissimi Cardinalis Caroli Caraffa Theologo nec non Provinciae S. Elizabetae Commissario Generali Ordinis Minorum S. Francisci Conventualium. Anno 1681 die 1 februarii ».

E könyvnek (— P. Szendrey szerint — 6. oldalán) ez a szöveg olvasható:

« Anno 1704. Gubernante Provinciam A. R. P. Magistro Thoma ARTOI O.M.S.F.C. Provinciali Ministro de more tribus praemissis terminis Canonicis juxta Sacras Constitutiones Urbanas in Refectorio praesentibus Patribus et Fratribus omnium votis affirmativis ad Professionem emittendam admissus fuit 21 9bris Fr. Didacus Kelemen eandemque emisit in manibus praenominati Ministri Provincialis absoluto Sacro cum Ceremoniis in Constitutionibus Nostris Urbanis praescriptis, praesentibus testibus Rdo Pre Guardiano Contus, et Clericis Professis. Ita est Fr. Placidus Czeh subdiaconus. Fr. Didacus Kelemen. Fr. Daniel Szivecz. ».

Megragadja figyelmünket a hiteles okmány kifejezése: « ... omnium votis affirmativis ad Professionem emittendam admissus fuit... ». Arra vall, hogy elöljárói és a rendház tagjai egyöntetűen helyezték bele bizalmukat, mint növendékbe, mint rendtagba, mint jövendő teológusba, két éven át tapasztalva fegyelmezett viselkedését, mély hitből fakadó vallásosságát, lankadatlan szorgalmát.

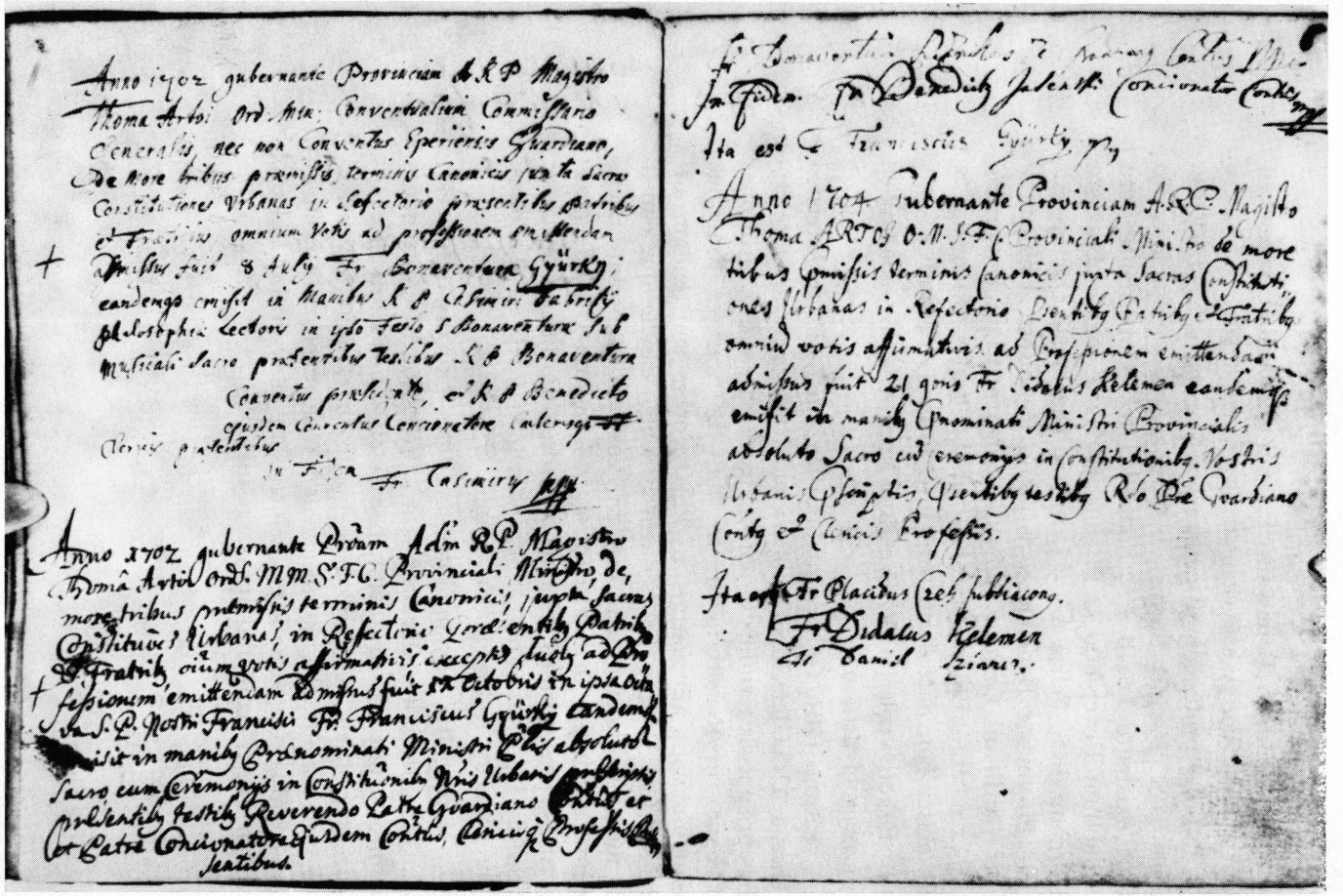

Fráter Kelemen Didák szerzetesi fogadalomtételének (1704. *nov.* 21) *hiteles okmánya az eperjesi jegyzőkönyvből, Kelemen Didák sajátkezű aláírásával.*



Telekessy István egri püspök, aki Kelemen Didáknak a kisebb egyházi rendeket feladta, és őt 1708-ban Eperjesen pappá szentelte.

Fr. Kelemen Didák 1705 - ben, 1706 - ban és 1707-ben vette fel a kisebb egyházi rendeket Telekessy István egri püspöktől, és ő szentelte pappá is 1708-ban. « Teljesült kisdiákkori álma: minorita szerzetes lett és felszentelt pap, akárcsak egykor megcsodált kantai tanárai ». (Monay, « P. Kelemen Didák », 7).

« Telekessy István püspök 1699-ben vette át az egri egyházmegye vezetését. Megdöbbentő jelentést tett ez alkalommal a prímásnak a katolikus hitélet sajnálatosan szomorú állapotáról. II. Rákóczi Ferenc, Széchenyi Pál kalocsai érseken kívül, Telekessyt hallgatta legszívesebben; ő volt az ország keleti részén az egyetlen, aki helyén maradt. Hazafisága, egyszerűsége, felebaráti és szabadságszeretete, előkelő származása miatt a fejedelem atyjának nevezte. A püspök viszont fiaként szerette Rákóczit.

E nehéz időkben nemcsak az egri, hanem a nyitrai, váci, váradi, erdélyi egyházmegyékben is gyakorolta a püspöki hatalmat. Magáéból tartotta fenn az egri és gyöngyösi gimnáziumokat. Eperjesen és Ungvárt saját papjaival nevelte az ifjúságot. Az 1705. szeptember 12-én megnyílt Rákóczi tar-

totta szécsényi országgyűlés megnyitása előtt Telekessy püspök mondott szentmisét.

Így értjük meg, miként és kiknek nevelése és példája járult ahhoz, hogy Kelemen Didák a szerzetesi, önfeláldozó, tevékeny tökéletesség és a mély és őszinte hazafiság mintaképe lett. ». (Kelemen Atya Közlönye, 19).

Kelemen Didák papnövendék-korára ritka becsű megjegyzést tesz Dr. Meszlényi Antal neves egyháztörténész, aki gondos kutató módszerével az elmúlt évtizedekben többször foglalkozott írásaiban Isten Szolgájának életével. Ő, ugyanis, újkeletű levelében lehetségesnek tartja Fráter Kelemen Didák apostolkodását már kispap korában, még mielőtt pappá szentelték volna:

« Abban valószínű, hogy Önnek lehet igaza, amikor Eperjesnek adja az elsőséget és nem Kassának. Az igaz, hogy Telekesy István egri püspök 1699-1715 (és akkor még nem érsek) jobban kedvelte Kassát. Ám a protestáns térhódítások megszüntetésével minden módot fel kellett használni, hogy a katolikus érdekeket elősegítsék. S erre szolgálhatott Didák atyának 1708-ra rögzített pappá szentelése. Persze a hó és nap megállapításánál ismét csütörtököt mondanak ismereteink. Azt tudjuk, hogy hősünk a kuruc-felkelés elején, vagyis 1704-ben Nagybányán térítgetett s ekkor még csak 21 éves lehetett. Ez azonban nem mond ellent az 1708-as szentelésnek, mivel a nagy paphiány miatt oly éleseszű és hitbuzgó fiatal szerzetes és papjelölt kiállhatott a krisztusi hitmagvak ültetésével. S hogy azután éppen Eperjesen következhetett be pappá szentelése, ez is egyik tényezője lehetett a katolikus hitvilág megkedveltetésének ».

Másnál nem található kiértékelése ez Kelemen Didák mindjobban kibontakozó nagyságának; s ha e nemes felfogás pillanatnyilag nincs is levéltári adatokkal bizonyítva, egy mindenféleképpen megbízható történetírónak, mint amilyen Dr. Meszlényi Antal, ilyetén véleménye, magában rámutat

Isten Szolgája gyakorlati talpraesettségére az igehirdetés terén.

Kelemen Didák utolsó teológiai évében, pappászentelésekor, majd nagybányai házfőnöksége idején « Servus Dei » Bernardinus Angelus Carucci vezette a rendet, mint 79. utódja a Szeráfi Atyának. A márkai tartományból (Visso, Macerata) származott. A Coloredo bíboros védnök elnökletével tartott assisi káptalanon választották meg 1707-ben, XI. Kelemen pápa egyházkormányzása idején. Generális minisztersége 1713-ig volt érvényben, amikor visszavonult rendtartományába.

Szentség hírében hunyt el.

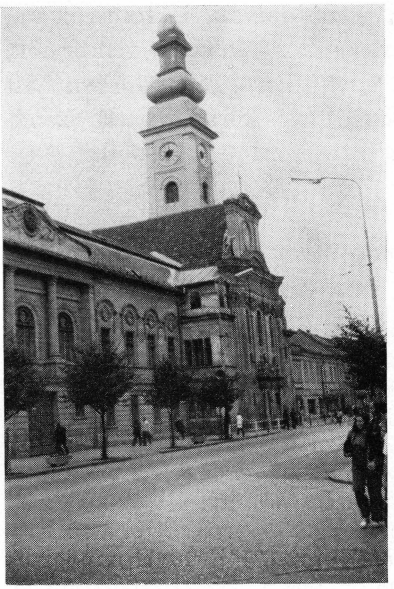

Eperjes: a minorita templom távlati képe a város főutcájáról (a szerző felvétele).

« Az eperjesi rendház akkoriban a minoritarend papnevelő intézete volt, amelyet a szerzet legképzettebb tagjai vezettek, mint professzorok. A theologiai karral kapcsolatos volt a bölcsészettudományi tanszék is és így az intézet, mint lyceum azzal a kiváltsággal rendelkezett, hogy hittudományi és bölcsészeti, magisteri (doktori) fokozatra is képesíthetett. Kelemen Didákot, mint az intézet legkiválóbb és legtehetségesebb növendékét már 1708-ban pappá szentelték, magisterré avatták s mint ilyen ott maradt theologiai tanárnak ». (Csák. i.m. 15).

A « Liber Elogiorum Provinciae S. Elisabeth Hungariae et Transilvaniae » a megfelelő helyen a magiszteri címet adja (rövidítve) Kelemen Didáknak: « Anno 1944 die 28 Aprilis A.R. ac E.P.M. Didacus Kelemen Transilvanus ex possessione Baksafalva Inclyt. Sedi Siculicali Kézdi ingremiata, Nobilibus ortus Parentibus... », ahol természetesen a « P.M.» Pater Magister-t jelent.

« A magyarországi Minorita-Rend Névtára » (Arad, 1882-1883, («nyomtatott Gyulai Istvánnál») XI. fejezetében a 151-235. oldalon az 1629-től meghalt rendtagok névsorát hozza, és a 161. oldalon, 262. folyószám alatt ez olvasható:

« Kelemen Didák született Baksafalván, Háromszék m., hit-és bölcselettudor, hittanár, örökös tanácsos, rendfőnök, a miskolci konvent alapítója, egyházi író, szent hírben halt meg Miskolcon 1744. április 28-án 61 éves korában ». (P. Szendrey Bonaventúra kézírásos jegyzete szerint 1973-ból).

XI. Kelemen pápasága. A magyarországi világi és egyházi helyzet.

Páter Didák pappászentelési évében, 1708-ban, terjesztette ki XI. Kelemen pápa Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásának ünnepét az egész Egyházra. Ő akkor már nyolc éve uralkodott (1700 óta). A XVIII. század pápáinak sorát nyitotta meg Albani János Ferenc, aki azután 21 éven át kormányozta az Egyház viharoktól hányt hajóját. Sorsa bizonyos tekintetben előképe lett utódainak is. Súlyos sérelmeket szenvedett el a spanyol örökösödési háború miatt (1701-1714), mivel mindegyik versengő fél őt ostromolta, hogy mellette foglaljon állást. — A pápák helyzete a XVII. sz. közepe táján igen nehézzé vált. Az Egyház egységét fenyegető téves eszméket el kellett ítélniök; az államok abszolutizmusra törekvő támadásait vissza kellett utasítaniok, és meg kellett akadályozniok azokat a túlkapásokat, amelyek az Egyházat az állam szolgálatába akarták

süllyeszteni. A pápák erős lélekkel vívták a harcot és (egészen VI. Piuszig) a megaláztatások és szenvedések folyton fokozódó sorozatát szenvedték el. A katolikus fejedelmeknek megcsorbítási kísérleteit az Apostoli Szentszék jogai ellen, konkordátumokkal igyekeztek megakadályozni, de a hatalmak a megállapodásokat csak ritkán tartották be. Nem csoda, ha az újonnan megválasztott pápák csak vonakodva és könnyek között fogadták el a választást, hiszen nem egyszer kényszerítették olyan nyilatkozatok megtételére, amelyek az Egyház kárára válhattak.

XI. Kelemen, a bámulatraméltó humanisztikus, teológiai és jogi képzettségű pápa, e legmagasabb méltóságában sem változtatott addigi puritán életmódján. Udvartartásának szigorúan meghagyta, hogy élelmezésére nem szabad egy féltallérnál többet költeni naponta; alvásra csak annyi időt engedett magának, amennyi föltétlenül szükséges volt fontos ügyeinek kellő megfontoltsággal végezhető elintézéséhez; naponként meggyónt a szentmise elmondása előtt; magánéletében a legszebb példát adta minden munkatársának s a híveknek. Az 1700-as jubileumi szentévet nagy egyházi ünnepélyességgel zárta be. Miként Nagy Sz. Gergely vagy Nagy Sz. Leó, főbb alkalmakkor ő maga tartott saját fogalmazású homiliákat. Kiváló tulajdonságokkal rendelkező, páratlan munkabírású pápaként kormányozta az Egyházat 21 éven keresztül. Ő iktatta a szentek sorába V. Piusz pápát, Avellinói Andrást, Cantalicei Félixet, Bolognai Katalint. Az egyházi fegyelem fenntartásáért buzgón küzdött körleveleivel, beszédeivel. Az örökké nyugtalankodó janzenisták ellenében kibocsátotta 1705. július 16-án « Vineam Domini Dei Sabaoth » kezdetű bulláját, amelyben megújítja elődeinek a janzenista tévelyeket kárhoztató ítéletét. A természeti csapások és háborúk által sújtott lakosságot mindenütt eredményesen segítette. Az általa olyannyira tiszelt Sz. József napján, március 19-én halt meg 1721-ben. (L. Marx-Bilkei i.m. 689-690; Chobot F. i.m. 411-414).

Hogy ne kerüljünk túlságosan messzire azoktól az évtizedektől, amelyekbe Kelemen Sámuel beleszületett, majd mint Didák testvér szerzetesként belenevelkedett, az akkori országos és ferencrendi helyzetet is hasznosnak ítélnénk ismertetni.

Ha az egyházkormányzat fegyelmezettsége áldásos légkört teremtett a világ minden részében, nyilvánvaló az a hatás is, amelyet szűkebb körben gyakorolhatott egy-egy megyéspüspök, országnagy, szerzetes elöljáró.

Kelemen Didák esetében, íme, a Lublóváry György Testvértől átvett helyzetrajz:

« Erdély akkori, minket érdeklő, koráról báró altorjai Apor Péter röviden így ír:

« Az ország törvénye csak két kolostort engedélyezett. A rendtagokat teológiára, külföldre kellett küldeni. A Hallerek hiába építettek kolostort Fejéregyházán, üresen állt, majd elpusztult fentemlített okból ».

E nehéz időkben Isten csodájaként mindenkor rendelt oly katolikus urakat, kik minden igyekezetükkel, tehetségükkel oltalmazták az apostoli hitet. Több ily urat említ, a végén gróf Apor Istvánt.

Felhozza, hogy Fogarason szentmisét hallgatni vagy gyónni csak az Olton átmenve, Galaczon lehetett.

Ez az állapot 1689-ig tartott. Ez évben ugyanis Apor István egy « igen szent és alázatos » minorita misszionáriust, kit a Propaganda Fide több társával Moldvába küldött Olaszországból, vett maga mellé. Ennek, gyermekkorában, Apor Péter is sokszor ministrált Fogarason. Azóta úgy Fogaras várában, mint a városban nem szűnt meg a római katolikus isteni szolgálat.

« Apor István e minorita szerzeteseket Kézdivásárhelyre is bevitte és Kantában 1693-ban megtelepítette. Apor Péter vezette be legelőször ott a processiót Szentháromság vasár-

napján. Ezután rendszeresek az istenszolgálatok, ájtatosságok Kantában Szent Ferenc minoritáinál ».

Ugyanis János Zsigmond uralkodásától a XVI. század közepétől, Erdélyben nincs kat. püspök és papszentelés 1690-ig.

A XVII. század végére — írja az egyik történetíró — annyira megfogytak már Erdélyben is a katolikus papok, hogy nemhogy Moldvába tudtak volna küldeni belőlük, hanem éppen onnan kért a székely nemesség kisegítő erőket.

Mert Martinotti jászvásári olasz missziós elöljáró értesítése szerint, Szent László Dnyeszterfehérvárott templomot építtetett, mely 1779-ben még meg volt. « A Szív » is megemlékezett nehány éve arról a tényről, hogy a XIX. század elején Moldvában több mint 300 község lakosságának többsége magyar volt. Ennek magyarázata az is, amint azt Rosetti és Nastase román történetírok határozottan állítjak román — tudományos — hagyományként, hogy a középkori magyar határ Moldvában a Szeret folyónál volt. E megállapítást támasztja alá az is, hogy VIII. Orbán pápa 1627. május 15-én kelt, «Militantis Ecclesiae» bullájával Erdélyben minorita rendtartományt alapított. Ez a provincia azonban nemcsak a Kárpátok övezetét foglalta magában, mert a következő kolostorokból állott: 1. Bákó (Moldvában), 2. Brassó, 3. Felfalu, 4. Hunyad, 5. Gyula-Fehérvár, 6. Kolozsvár, 7. Marosvásárhely, 8. Medgyes, 9. Themis, 10. Tergovist (Moldvában). A provincia 1714-ben beolvadt a magyar rendtartományba. László Mihály szerint a moldvaiak csak a Szép Havason ötezren jöttek keresztül a csíksomlyói búcsúra 1744-ben. Németi székely pap feljegyezte, hogy a Szép Havason akkoriban kápolna állott. A búcsúsok útközben e régi egyházi éneket énekelték: « Zeng az erdő, zeng, zúg a levele Mária tiszteletére ». (Kelemen A. Közl. 12).

Az általános hazai helyzet képét Szendrei János « Miskolcz város története és egyetemes helyrajza » (I-V. Miskolcz,

1904-1911, II. 309) című fontos művében e néhány szóval mutatja be:

« A folytonos törvénytelen adóztatás, az udvar alkotmánysértő rendeletei, a német katonaság pusztító zsarolásai és fosztogatásai, s végül a vallásszabadság folytonos megsértése a XVIII. sz. elején nyílt felkelésre ragadta a nemzetet. Az elégületlenek egyértelműleg II. Rákóczi Ferencet választák vezérüknek. Midőn Rákóczi 1700-ban sárosi jószágán időzött, a francia király követe érkezett hozzá, aki pénzbeli és hadi támogatás ígéretét hozta. Ezt a tárgyalást elárulták Bécsben, és Rákóczit 1701. április 28-án elfogatván, Németújhelyt börtönbe záratták... Rákóczit hat hónapi keserves rabság után nejének sikerült megszöktetni, ki is Lengyelországba menekült, honnan a hazából jött számos kérésnek engedve 1703 tavaszán, hadcsapatok élén tért vissza, s csakhamar egész Felső-Magyarországot meghódította ».

Következő fejezetünkben a nagybányai minorita kolostor inséges körülményei még tökéletesebben megvilágítják majd e helyzetet; itt e rövid korrajz elégséges P. Kelemen Didák életének, hivatástudatának és áldozatvállalásainak kellő értékeléséhez.

A magyar minorita belmisszió működése és vértanúi.

Mielőtt e fejezetet lezárnánk, föl kell vázolni a magyar belmisszió történetét a XVII.-XVIII. században. P. Hirschberg Kornél minorita ferencrendi író « Magyar minorita hittérítők » (Budapest, Stephaneum Nyomda 1944) című munkája szolgáljon alapul.

A hitújítók tanai Magyarországon is csakhamar ismeretesek lettek. A mohácsi vész okozta szerencsétlen állapot igen kedvezett ennek. A papok nélkül maradt nép nem tudott sokáig ellenállni az új tanoknak. Igen sok főnemes lett protestáns hívő, aki földesúri hatalmával jobbágyait is az új vallás

elfogadására szorította, elfoglalva a katolikus templomokat és átadva protestáns lelkészeknek. A magyarországi minorita belmisszió, más szerzetesrendekével együtt, e szertelen térhódítást kívánta meggátolni. Itt nem részletezve a kezdeti idők szervezési és működési nehézségeit, az első 45 év átugrásával Reggiani János személyére és szerepére fordítjuk figyelmünket, aki 1664-1666 között volt magyar tartományfőnök és a minorita belmisszió második megteremtője; 1692-ig maradt az élén, 28 éven át kormányozva azt buzgó munkálkodással.

Csütörtökhely (Quintofori): a Zápolya-kápolna és plébániai templom a P. M. Reggiani alapította minorita kolostorral.



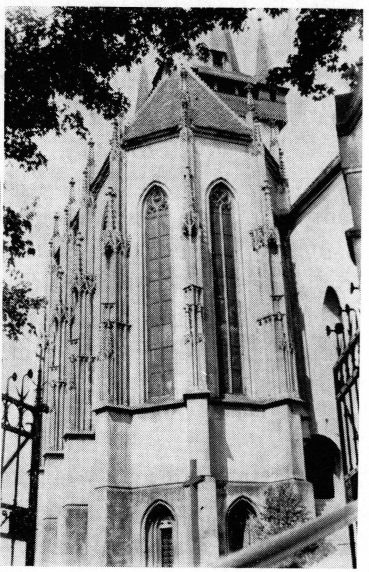

P. Magister Reggiani úgy Rómában mint Bécsben jelentős népszerűségnek örvendett, mert előzőleg Carafa Károly római bíborosnak tanácsadó hittudósa volt. Összeköttetései révén Eleonóra császárnő és I. Lipót bécsi udvarában szintén sokat tehetett misszionk érdekében, amit nem is mulasztott el

(Knáisz, i.m. 312; Karácsonyi i.m. II, 417-418). -P. Reggiani teljes erővel szorgalmazni kezdte a Felvidék kálvini hívőinek megtérítését. Hogy a missziót megerősíthesse, 1668. febr. 11-én megszerzi gr. Csáky Ferenc szepesi várnagytól a csütörtökhelyi Zápolya-kápolnát, ahol központot létesít. Néhány év múlva (1672-ben) a minoritarend megkapja a csütörtökhelyi templomot és a javadalmas plébániát Szelepcsényi György esztergomi érsek jóváhagyásával.

P. Reggiani 1673-ban megszerzi az eperjesi ispotálytemplomot («Ecclesia Hospitalis», Knáisz, i.m. 328), és ezzel megveti a dicső eperjesi rendház alapját is, amelynek «Studium Generale» intézete annyi neves férfiút adott a rendnek. P. Reggiani, természetesen, missziós állomást is létesített Eperjesen. Ide hívta egybe 1680-ban a rendi kormánytanácsot. Az ő buzgólkodása révén támadt új életre 1686-ban (v. 1687-ben) a már Sz. Ferenc életében alapított de a török időkben elpusztult egri kolostor, az akkori egri püspök hozzájárulásával. — Eperjesen 1692. február 5-én ismét kormánytanácsosi ülést tartatott, amikor lemondott a minorita rendtartomány és misszió vezetéséről. Visszavonult a lőcsei kolostorba, ahol 1693. április 8-án befejezte munkás életét. (P. Hirschberg, i.m. 20-25).

* * *

A fentemlített világegyházi, minoritarendi és országos viszonyok vázlatos ismertetésén túl kiterjesztjük figyelmünket azokra a mélyre ható kegyelmi erőkre is, amelyek Kelemen Didák és a vele együtt nevelkedő szerzetes fiatalság lelkületére sodróan hatottak.

Kétségtelenül ismerték a még meglehetősen közel letűnt éveknek vagy évtizedeknek rendi történetét, hitvalló hős elődeiknek szenvedését, evvel bizonyított törhetetlen ragaszkodásukat az Egyházhoz.

P. Venszelovsky Antalt 1691. szeptember 2-án gyilkolták meg Kálvin követői Radon.

P. Bogvierszky Kázmért véresre verték, majd váltságdíj fejében szabadon bocsátották, de sérüléseibe 1691. január 30-án belehalt.

P. Burkardy Húgó, 32 éves rendtartományi őrt, Szepesszombaton (« in Monte S. Georgii ») a kálvinisták 1681. szeptember 24-én megölték (Schem. 1942, Miskolc).

Fráter Scholz Ferenc fogadalmas papnövendéket, amint Kassáról Eperjesre tartott, Kálvin felfogásának követői 1681. február 25-én meggyilkolták.

P. Graba Antalt 1680. szeptember 23-án Sókúton a szakadárok kettéfűrészelték.

P. Lőwei (Leoni) Lászlót szentbeszéde alatt a kálvinista lelkészek szolgái elfogták Transilvániában, és vallási gyűlöletből, miként az előbbieket is, 1673. szeptember 22-én kútba fojtották.

P. Vladiszlanszky Eusztákot a protestánsok kegyetlenül megverték, majd 1665. június 22-én megfojtották.

P. Taurmina Bonaventúrát 1655. szeptember 14-én, P. Nolai Jánost október 12-én, ölték meg a kálvinisták.

P. Monterotondo Baroniust, a haldoklók szentségi ellátása közben lőtték agyon a törökök 1654. augusztus 4-én.

P. Sonnio Angelust és társát a radi konventben ölték meg a protestánsok 1653. augusztus 23-án.

E névleg is ismert — de számban sokkal több — hithős és vértanú sorában így jutottak el annak a kornak magyar szerzetes növendékei és papjai a minorita belmisszió első vértanújáig, Iglódi István fogadalmas testvérig, akit rendtagjaink nyertek meg a katolikus hitnek, de akit a kálvinisták erőszakkal vissza akartak téríteni szülei hitére. Mivel Fráter Iglódi az erőszaknak sem engedett, ellenfelei két kardcsapással széthasították a fejét 1639. november 7-én. (Vö. Hirschberg i.m. 16-26; Schem. 1942, Miskolc).

Mindmáig felemelők e puszta adatok is, de a közeli kortársak számára az említett vértanúi áldozatok még mélyebb kegyelmi hatással voltak, s a fennálló veszélyek, megpróbáltatásokkal teli idők hasonló áldozatvállalásra készítették elő a rendtartomány tagjait.

*

Talán sikerült valamennyire érzékeltetni azokat a történelmi és kegyelmi tényezőket, amelyek kialakították a szerzetes kispap, képzett felszentelt pap, nevelő és tanár Kelemen Didák életében az áldozatvállalás tettekre kész lelkületét.

III.

KELEMEN DIDÁK ATYA NAGYBÁNYAI HÁZFŐNÖKSÉGE ÉS SZAMOSKÖZI APOSTOLKODÁSA (1710-1713)

P. Kelemen Didák templommegújító buzgósága. — Erőslelkűsége a nagybányai inségben. — A város történelme. — Isten Szolgájának szamosközi apostolkodása. — Szirmay történetíró Kelemen Didákról. — Károlyi Klára grófnő tanúságtétele « Kelemen Didák atya istenes életéről ». — Dr. Csák A. Cirjék korrajzában Kelemen Didák személyisége. — « Ugye, atyafiak?! » — P. Artoi Tamás és P. Raszlaviczi Bálint tartományfőnöksége. — A magyar minorita hithirdetők áldozatai.

« Kelemen Didáknak minden vágya templomért és iskoláért lángolt és áhítva kereste az alkalmat, hogy betölthesse ama forró vágyát, amelyet nem győzött elégszer hangoztatni, hogy bár minden faluban templomot és minden harmadik faluban iskolát építhetnének. Szinte jóslatos sejtelemmel számította a jövendő pillanatokat, amelyeknek döntő fordulásában majd bekövetkezik hőn óhajtott küldetésének a teljesülése, amikor szép, tekintélyes és nyugodt tanári állását a veszedelmekkel, szűkölködéssel teljes és üldözéseknek kitett hittérítő-pályával fölcserélheti.

Az isteni Gondviselés intézkedésének csodálatos, fönséges szólású szavára tényleg megtörtént a jelentőséges fordulat: Kelemen Didák előtt megnyílt a nagy lehetőségek kapuja, amelyen által lépve egyháza érdekében apostoli működését megkezdhette és szent jámborságának példájával

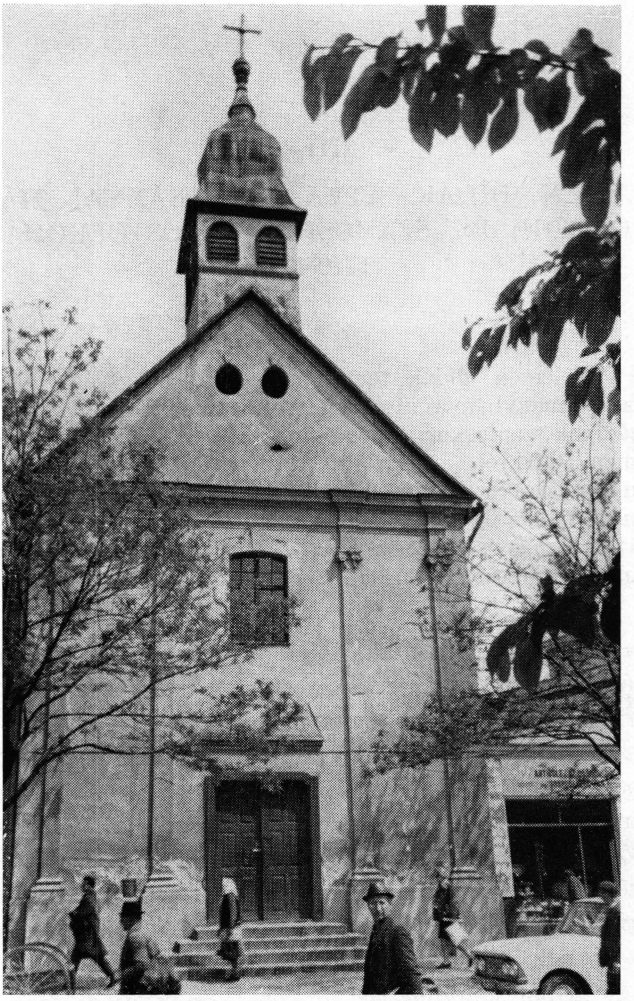

Nagybánya (Baia Mare): a minorita templom, amelyben Isten Szolgája P. Kelemen Didák 1710*-től éveken át hirdette az evangéliumot.*

a testi és lelki nyomorúságban sínylődő szegény magyar népet az Istenben való hitre taníthatta, vallásához visszavezethette, türelemre és kitartásra buzdíthatta.

Ezt a kaput Magyarország leghatalmasabb főura nyitotta meg Isten legalázatosabb szolgája előtt. Gróf Károlyi Sándor visszaszerezte a nagybányai minorita rendházat s birtokait, ahonnan még 1704-ben elűzték a kurucok a szerzeteseket. Nem ugyan vallási türelmetlenségből, hanem csupán pajkos hányavetiségből, mert nem tudtak magyarul beszélni s a kuruc hadfiaknak visszatetszett az idegen szó.

Kelemen Didák 1710-ben már jó szónok és buzgó szerzetes hírében állott, Károlyi főispán tehát őt kérte a rendtől, hogy a visszakapott nagybányai házat, melynek ő a kegyura, valamiképen rendbehozhassa. Így jutott a szent életű Didák atya Nagybányára, ahol azonban buzgósága erős megpróbáltatások alá esett. A rendház javait a protestánsok elfoglalták, a templomnak egyik felét pedig tanácsháznak, a másikat börtönnek használták. Kelemen Didák, mikor Nagybányára érkezett, csak kifosztott, pusztuló kolostori épületet talált, amelyet a rettenetes mértékben dúló pestis nemcsak a távolabbi vidéktől, hanem még a közvetlen környezettől is elzárt és semmiféle tevékenységre nem nyújtott teret és módot. Az új házfőnök, aki bizonyára nem várt sokat a kizsarolt kolostortól, mégis nagyon meglepődött a kilátástalan állapoton s egy pillanatig le is hangolódhatott, mert maga jegyezte be a ház évkönyvébe a következő sorokat: « *Semmi pénzt nem találtam; egy szem gabonánk sincs. Üres minden. A pestis közvetlenül kitört s a helyzet annyira zavaros, hogy a város kapuján senki sem léphet ki életének veszélye nélkül* ».

Dr. Csák Alajos Cirjéktől a bevezetés (i.m. 15-16); legyen mellette Knáisz művéből a nagybányai rendház jegyzőkönyvének latin szövege is P. Kelemen Didáktól:

« ... Ut testatur manuscriptum R.P. Didaci Kelemen illuc pro Guardiano Ordinati, Diario Conventus sub anno 1710. die 12. Julii insertum in haec verba: *aerarium nullum inveni, nullum granum tritici, omnia deserta; pestis immediate exorta est, tempus erat turbulentum, ita ut extra Portam Civitatis non nisi cum periculo vitae aliquis exire potuerit, Bona fuerunt occupata...* » (i.m. 355.).

A nagybányai minorita kolostor keletkezésének és történetének ismertetését szintén Knáisztól vesszük.

« Imago veterioris Provinciae Regni Hungariae Ordinis Conventualium » című fejezetében látjuk a nagybányai nevet így: « De Rivulis Dominarum, alias Bánya, seu Nagy-Bánya » (238.o.).

A nagybányai konvent történetét pedig így kezdi:

« Anno 1406. in Festo S. Dorotheae Virginis et Martyris Vir prudens, ac honoratus Dominus Joannes Omechin, Civis juratus Liberae, Regiaeque Civitatis Rivuli Dominarum olim nuncupatae, modo Hungarico idiomate Nagy-Bánya dictae emerat quamdam villam seu pagum Toth-falu, alias Géród vocatum I. Comitatui Szathmariensi adjacentem cum omnibus suis appertinentiis, et utilitatibus in mille sexcentis florenis puri auri, quem biennio post emptionem anno nimirum 1408. in vigilia festi sanctorum Apostolorum Petri et Pauli ex pietate, et misericordia erga pauperes titulo donationis legavit Xenodochio S. Nicolai in praefata Civitate Nagy-Bányensi existenti... ».

A nagybányai minorita templom története tehát 1406-ban kezdődik.

A nagybányai rendház történetét röviden összefoglalja a minoritarend magyarországi tartományának 1942. évkönyve is (Miskolc, 1942) a 31-32. oldalon. Eszerint, Keresztszegi Csáky István gróf, királyi bíró, a vallásügyi bizottság tagja, a nagykárolyi Károlyi Lászlónak, a szepesi kamara képvi-

selőjének segítségével 1687-ben buzgósága révén három templomot kerített vissza a hitváltoztatóktól. Károlyi László az év június elsején átadta a Szent Miklós templom és kórház kulcsát Reggiani János és Boczháza Bernardin minorita atyának, akik akkoriban egyszerű faházban laktak. A tulajdonjogot — a kórházhoz tartozó javakkal együtt — Poeti Konstantin magyar tartományfőnők folyamodványára I. Lipót apostoli király először 1692. március 8-án, majd 1693-ban megerősítette Bécsből, kiterjesztve Géród-Tóth-Falura is.

Az említett Schematismus a minket érdeklő időszakot így zárja:

« Ordo Minorum Conventualium adepta est quidem dicti Hospitalis administrationem bonorumque possessionem, est saepius tamen impetita turbabatur ».

Knáisz (aki 1704-gyel felemlíti Zurbrucken atya szomorú esetét és érinti az új házfőnök, P. Kelemen Didák küzdelmét az inséggel) 1711 októberére teszi az elharácsolt javak visszaadását: « Quibus restitutis ad instantiam supra dicti R.P. Didaci Kelemen supra relata Diplomata Leopoldi Imperatoris de Donatione, et Immunitate pagi, et incolarum Gérod-Tothfalu confirmavit Carolus VI. imperator, iterumque Bona dicti Xenodochii cum administratone praefato saepe sacro Ordini Minorum S. Francisci Conventualium contulit, et incolas immunitavit dato Diplomate Regio in pergamena cum pendente sigillo... » (i.m. 355).

Nagybánya Szatmár megyében, a Fernezelyi patak völgye mentén, az Avas-hegység tövében fekszik. A nagyszerű külsejű város épületei közül említésre méltó a XIV. sz. – ból eredő Szent István torony; ez a magában álló, középkori templomtorony messze vidék legünnepélysebben zúgó harangját hordja. A főplébánia templom előtti tér a « cinterem », azaz egykori temetőkert.



Nagybánya látképe: a jobb felső mezőben a minorita rendház, tőle balra az István-torony, majd a plébániai templom.

Nagybánya ősi bányaváros. E sorok rovójának kezdő teológus korában (1930-1931) dolgozott még az öreg, fából ácsolt zúzda, a « stomp », a Zazar partján. A minoriták nagyhírű, élénk életű zárdája, a templommal együtt, a Kispiacra nézett.

A város nevezetessége Szilágyi Erzsébet háza is, valamint az egykori pénzverőház (1468), a Mincz. — Széchenyi — ligetje kiterjedt: sok-sok díszcserjével és ritka fafajtával dicsekedhetik. A környező lankákon és dombokon szelíd gesztenye terem. Veresvíz és Kereszthegy (ez utóbbi 1490 óta a Fugger család birtoka volt) ólombányái ősidőktől híresek voltak. A lakosság főfoglalkozása egykor a bányászat, kohászat, szőlőművelés, alma-és gesztenyetermelés lett. Határa erdőkben bővelkedik.

Már a rómaiak idején bányatelepnek számított. II. Géza király 1142-ben benépesítette szászokkal. Nagy Lajos bá-

nyászati szabadalmakkal látta el. Ez időben « Asszonypatakának » hívták. Mátyás király anyjának, Szilágyi Erzsébetnek, Nagybánya környékén vára állott. Albert herceg 1490-ben lengyel katonáival felprédálta a várost, amely későbbi történelme során sokszor cserélt gazdát.

Nekem Nagybánya már a negyedik várost jelentette, amit Kelemen Didák atya életével mérve személyesen ismertem. — Miskolcon születtem, szinte Isten Szolgája sírjának hatósugarában, a közeli Szentpéteri kapuban; mint gyermek 1918-ban Eperjesen nyaraltam; Nyírbátorban lettem minorita ferencrendi 1929-ben; és az újoncév után hittanhallgató kispapként egy évig Nagybányán éltem, az erdélyi Szent Erzsébet tartomány akkori főiskolájának szemináriumában. -Szerencsés támpontok P. Kelemen Didák életrajzának megírásánál..

Összevetésképpen a különböző forrásokkal, íme, Dr. Karácsonyi ismertetése a nagybányai minorita rendházról.

« Ezen ezüstbányáiról és pénzverő műhelyeiről nevezetes várost 1686-ban Caraffa Antal végleg a magyar király részére foglalta el.

1687 április 22-én gróf Csáky István országbíró felhívására egy bizottság jelent meg a városban és ez a volt katholikus egyházakat a másvallásúaktól visszavette és a katholikusoknak átadta.

Gróf Csáky István, mint a minoriták nagy pártfogója, az így visszavett egyházak egyikét a mellette levő ispotállyal együtt a minoriták gondozására óhajtotta bízni. Ezek vállalkoztak is erre. 1687. június 1-én Reggiani Iván főbiztos és Bochcza Bernardin csütörtökhelyi guardián Károlyi Lászlóval, a bizottság egyik küldöttjével együtt megjelentek Nagybányán és átvették az itt levő Szent Miklós egyházat a hozzátartozó Giród-Tótfalu helységgel, 3 kőre járó malmá-

val, három réttel és szőllőivel együtt. Ezek jövedelméből kellett azonban tartani az ispotályban lakó 6 szegényt is.

... Két éven át nagy szegénységben éldegéltek a minoriták a sekrestye előtt levő faházban. Poeti provincialis 1689-ben kikönyörögte mind Csáky Istvánnál, mind az egri püspöknél azt a rendeletet, hogy a minoriták a Szent Miklós egyházhoz kapcsolt ingatlanok és jogok jövedelmét valósággal megkapják.

Ettől kezdve 1703-ig nyugodtan munkálkodtak és gazdálkodtak a minoriták Nagybányán. 1703. augusztus 14-én azonban, mivel elfoglalták Nagybányát Rákóczi hadai s mivel a minoriták ő szerintük a németekkel tartottak, hozzá még katonái nagyobbrészt kálvinisták voltak, a minoritákat bántalmazták és elűzték. A guardiánt, Zurbrucken Domonkost 9 napi börtönbüntetés után számkivetésre ítélték. Pott Ferenczet a huszti várba vitték s ott fogságban tartották. Később 1706-ban Nestenstrein Apollinaris nevű társukat pedig úgy megverték, hogy beteg lett és meghalt. A kolostor és egyház a város ostromakor leégett.

1706 elején a zsibai csatavesztés után a Rákóczi-pártiak egy időre elvesztették Nagybányát s a minoriták visszajöhettek. Sok jót tettek ekkor a felsőbányai katholikus bányászokkal és a fogságba jutott német tisztekkel. 1708-ban újra elvesztették e kolostorukat s csak 1710 végén jöhettek vissza. Ekkor küldötték ide fiatal (27 éves), de nagyra hivatott társukat Kelemen Didákot. Egy szem búza nélkül, rettenetes inség, pestis és rablóvilág idejében kezdette meg ez itt működését és tanított, vígasztalt, kéregetett, míg végre 1711. október hónapban visszakapta a kolostor javait.

Guardiánjai voltak:

1689. Bochcza Bernardin
1690. Raaber Verner
1696. Hanusovszki Didák
1698. Heiler Gábor
1700. Tilics Gergely és Bochcza Bernardin.

1702. Zurbrucken Domonkos 1707. Vinter Mihály
1706. Nestenstrein Apollinár 1710. Kelemen Didák». (i.m.
1706. Jeszenszki Benedek 435).

Eperjestől Nagybánya még légvonalban is több mint háromszáz kilométerre fekszik, békés, nyugodt időkben sem közömbös távolság a XVIII. század elejének közlekedési eszközeivel és lehetőségei között. Didák atya útrakelt azokban a zord és veszélyes időkben, mit sem törődve az út nehézségeivel, fáradalmaival.

P. Dr. Monay Ferenc, maga is nagybányai születésű, Kelemen Didák atyának Eperjesről Nagybányára kerülését a szerzetesi meglátás sokoldalúságával dolgozza fel idézett munkájában, főleg két erényt állítva az áthelyezés tengelyébe: az elöljárók bizalmát és az áthelyezett lelki erősségét.

« Az elöljárók akarata 1710-ben házfőnöknek küldte Nagybányára. Nagyon fiatal volt még, alig 27 éves, el sem érte a szabályok által meghatározott életkort, és még csak két éve pap, máris házfőnök, és Nagybányán házfönök! Elöljárói nagyon bíztak benne.

A nagybányai rendház ezidőtájt valóban siralmas helyzetben volt. A város 1703 óta felváltva, hol a kuruc, hol a német csapatok kezén állott. Mindegyik a maga módján zsarolta, sanyargatta a megfélemlített lakosságot. A kolostor sem volt kivétel. Tetőzete már az első ostrom idején leégett, földjének termését az ellenség letarolta, és mert a város kapuin kimerészkedni egyenlő volt a halállal, éveken keresztül senki sem gondolt újabb megmunkálásra. Hozzá még a kurucokat vadította néhány szerzetesnek német neve. Zurbrucken Domokos házfőnököt fogságra vetik, aztán télviz idején egy szál ruhában kiűzik az országból (1706. II.). Utódát Netterstein Apollinárist úgy elverték, hogy belehalt sebeibe. Pott Ferenc rendtagot a huszti vár börtöneibe hurcol-

ták. Ilyen előzmények után kezdi meg működését a fiatal új házfőnök.

Az előzményeket már mind ismerte, eljutott ezek híre az eperjesi rendházba is. De amit a helyszínen talált, az a teljes pusztulás volt. A város vidékén rablóvilág. Benn a városban a háborúk velejárója, éhinség és pestisjárvány. A rend pénztárában nincs egyetlen fillér, a magtárban nincs egyetlen búzaszem, sőt rendház sincs, még templom sincs, ezekben katonák tanyáznak, a rendtagok szerte széjjel a városban, a jólelkű családok irgalmából kapnak itt szállást, amott valami szűkös élelmet.

Az eperjesi kolostor boltíves celláinak, széles folyosóinak áhítatos csendje, a tudos elmélyülés, a gazdag könyvtár féltve őrzött csattos köteteivel, a templom enyhet adó félhomályával, áhítatot keltő levegőjével, arany cirádás, ezüst gyertyatartós oltáraival, Keresztelő Szent János aszkéta alakjában is hívogató nagy oltárképével ragyogó fénnyel kelnek életre az új házfőnök képzeletében. Nem volna-e jobb visszafordulni? Itt hagyni ezt a semmi biztatót nem ígérő világot és folytatni a tudós kutató elmélyülését? A kísértés csak egy szempillantás. Talán még annyi sem. Győz a szívós székely akarat. Ide küldtek, itt maradok! A katonának ki kell tartania őrhelyén, ahová állították, ha ezer halál várna is reá ott. P. Didák nem hátrált meg. Eljegyezte magát az apostoli munkával ». (i.m. 8-9).

« A történelmi legenda elbeszéli, hogy mikor a fiatal római köztársaságot Porsenna király fenyegetően szorongatta, a körülkerített városból az ifjú Mucius Scaevola átszökött az ellenség táborába, hogy Porsennát megölje, mert csak ettől a vakmerő cselekedettől remélhette Róma megmentését. Vállalkozása azonban nem sikerült. Elfogták s a király elé vitték, aki vallatás alá fogta. Meg akarta tőle tudni, hogy nincsenek-e merénylőtársai. Mucius nem vallott, mire Porsenna kínoztatással és ha-

lállal fenyegette meg. Mucius ekkor odalépett az áldozó oltárhoz, jobb kezét az izzó parázsra tette úgy, hogy maga a király is megdöbbent a rettenetes önkínzáson és erőszakkal hurcoltatta el a tűztől az elszánt ifjú hőst. Ez pedig, mintha nem is érezné a kínzó fájdalmat, büszkén szólt: Íme láthatod, milyen csekélyértékű a test azoknak, akiknek szemei előtt véghetetlen dicsőség lebeg!

Kelemen Didák atyának a fentebbi bejegyzése ezt az esetet juttatja a késő nemzedék eszébe. Mert, hogy mennyibe vette ő a nincstelenséget, a nyomorgást, az életveszélyt, kitűnik abból a tényből, hogy mindez egyetlen percig sem gátolta őt feltett szándékában, amelyet Isten dicsőségére véghez vinni kívánt». (Dr. Csák, i.m. 17).

«Azoknál kezdte új küldetését, akiktől mindenki elfutott, akiket mindenki elkerült: a pestises betegeknél. Felkereste őket, nem félve a ragálytól, odaállott a halállal viaskodó beteg mellé, szelíd kézzel letörülte a hideg verejtéket sápadt homlokukról, hűs itallal enyhítette láztól cserepes ajkukat, vigasztalta a szenvedőket, előkészítette a nagy útra a haldoklókat, kikísérte a temetőbe az elköltözötteket. Gondja volt az élőkre is. Az éhségtől lázas szemű szegényekre, a rongyokban didergő nincstelenekre. Sorra járja a tehetősebbek házait; mindenütt kér, könyörög, koldul, itt egy darab kenyeret, ott egy félredobott öreg ruhadarabot, és mindezt viszi, osztja szegényeinek. Azoknak akkor is jutott, mikor ő maga napokon át éhezett.

Közben nem tévesztette szem elől a feladatot, amiért ideküldték: a rendház megújítását. Szétszórt társait látogatta, összetartotta. Katonákat kérlel, hivatalos személyeknél házal, a fővezért, a nagyhatalmú Károlyi Sándort is megkeresi, míg végre a majtényi fegyverletétel után, 1711 októberében visszakapja a rendházat minden birtokával együtt és társaival megkezdheti a régóta nélkülözött szerzetesi közös életet». (Dr. Monay, i.m. 9).

« Szatmár vármegye leírása » című könyve I. kötetének 237-238. lapján Szirmay is megemlékezik Kelemen Didákról Nagybánya történeténél, ahol említve a minoritákat, ezt írja:

« II. Rákóczy (sic) Ferenc támadásában nem a Hitnek gyűlölségéből (mivel a támadásnak feje sok követőivel katholikus volt), hanem hogy külföldiek voltak és az Isten igéjét nem anyai nyelven hirdették a népnek, a pajkos kuruczok által sok csúfsággal illettetvén, onnan kihajtattak, azért is 1706. eszt.-ben Jeszenszky Benedeket, 1710-ben KELEMEN DIDÁK (így, vastag betűkkel) atyát, magyar születésű ifjakat ide rendelvén, Báró Károlyi Sándor főispán által előbbi hajlékukat visszanyerték. Volt pedig ezen Kelemen Didák atya a legnevezetesebb atyák közzül; aki akkor Nagy-Bányán uralkodó döghalálban minden tartózkodás nél-



A nagybányai minorita ferencrendi zárda, amelyben P. Kelemen Didák két ízben (1710-1713, 1716-1717) *házfőnök volt és ahonnan hithirdető útjaira járt.*

kül a népnek szolgált, még életében sok csudákkal tündöklött, és mint boldogítottnak (Beatificatus) most is (1809) látszatik a miskolczi sírboltban rothadatlan teste ».

Nem ez utolsó szavaiért idéztük Szirmayt, — ő történész volt és nem teológus —, hanem a helyzetrajzért, amely Kelemen Didák nagybányai apostolkodásának biztos hátterét adja.

De még közelebbi, tehát még hitelesebb tanúnak adjuk át a szót, a már említett Károlyi Sándor gróf leányának, Klárának, gróf Haller Gábor özvegyének, aki 1748. május 2-án (négy évvel Didák atya halála után!) a minorita ferencrendiek tartományfőnökének « Kelemen Didák atya istenes életéről » többek között ezt írja:

« Midőn az Kurucz háborúban 1710-ben az Pestis felettébb uralkodott kivált a Tiszán innen való földön, az hol az Egyházi Személyek oly szűken tanáltattak, hogy az egész Tiszán innen való földön Ugocsa Vármegyében Nagy-Szőllősön, Szabolcsban az egy Kis Várdai Plébánus, Biharban Nagy-Váradon, Szatmár Vármegyében Nagy-Bányán, hogy volt másutt, sehon nem találtatott. Az Szilágyságban is az hol azelőtt Plébániák voltak elszélyedtek az háborúság miatt, s azon üdőben Nagy-Bányán lakván Tisztelendő Pater Provinciae Kelemen Didák Atyám Uram onnan járt Missionarius formában istenes buzgóságábul falunkint, hat sőt nyolcz mélyföldnyire (így) és tovább is, kivált az Szamos közt; az kiket életben talált gyóntatta, halálra készítette, az holtakat temette, s születteket keresztelte, nyomorúságban, nyavalyában lévőket vigasztalta, félelmeseket halálra bátorította ».

E levélrészletet Brázay János mezőpetri-i plébános, a « Szathmár Egyházmegyei Irodalmi-Kör » vidéki tagjának fontos tanulmányából vettem, aki « Gróf Károlyi Klára néhai Gr. Haller Gábor özvegyének két érdekes levelét » ismerteti harmincnégy lapnyi füzetében (Nagy-Károly, 1890, 8 - r.).

Minthogy Károlyi Klára e nagyfontosságú levelét többször szándékozom idézni, el nem mulaszthatom Brázay János plébánosnak a reá vonatkozó tudósítását ismertetni, amint alább következik.

A nyitrai egyházmegyei könyvtár rendezésekor Vágner József kanonok 1886-ban kinyomatta « A nyitrai egyházmegyei könyvtár kéziratait és régi nyomtatványait ». E nagybecsű munkájának egy példányával Brázay Jánosnak, mint egykori iskolatársának is kedveskedett, aki azt figyelemmel lapozgatva, a 97. lap 218. számánál a tudós kanonoknak ezt a « jegyzését » találta: « Szent-Ferencz rendi szerzetesekre vonatkozó okmányok » (minden valószínűség szerint ide idézőjel kell, noha Brázay ezt nem teszi, mert így folytatja): ezek között KÁROLYI KLÁRA (így, vastag betűkkel) néhai gr. Haller Gábor özvegyének MAGYAR LEVELE (így), melyet érdekes voltánál fogva alább egész terjedelmében közlünk; majd kitér egy másik okmányra, amint jön: és « SZABADSZÁLLÁSI ISTVÁN, Tek. nemes Közép-Szolnok vármegyének emeritus VICE-ISPÁNYA » Monoron böjt-elő havának 4-ik napján 1764-ik évben kelt bizonyítványa KELEMEN DIDÁK (így) sz. Ferencz rendi atya jámbor élete, és erényeiről ».

E ritka értékű felvilágosítás záradékaként, Brázay János plébános kijelenti: « a másolatok nagy részét maga a gyűjtő írta; a papírkötésű könyv hátán: M. scr. And Rabcsek can. scep. ».

Mindennek előrebocsátásával Károlyi Klára levelének megbízható hitelességére kívántunk utalni, noha másolatról van szó; « az eredeti kézirat a gróf Károlyi nemzetség, vagy még inkább a Haller grófok levéltárában lenne feltalálható », miként ezt maga Brázay János jelzi közleményének 4. oldalán az 1) jegyzetben.

Károlyi Klára imént idézett szavait valójában csak úgy tudjuk értékelni, ha részletesebben megismerkedünk a

« kuruc-labanc » háborúval, majd az azt követő szatmári békékötéssel.

* * *

P. Dr. Monay Ferenc « Adatok a magyarországi és erdélyi minoriták irodalmi munkásságáról » című könyvének (Róma, 1953) 50. oldalán Nagybányának, szülővárosának minket érdeklő történelmi idejéről azt írja, hogy bányája és pénzverdéje miatt e fontos helyet az akkor hadakozó felek mindegyike magának akarta biztosítani, s a város 1703 óta hol a túlnyomó részben protestánsokból álló kuruc csapatok, hol a császáriak (labancok) kezén volt.

Kelemen Didák két kései de érdemes utódja a magyar minoriták tartományfőnöki székében, P. Dr. Csák Alajos Cirjék és P. Dr. Monay Sándor Ferenc, — e sorok alázatos írója az elsőnek kedvelt minisztránsa Miskolcon, a másodiknak többször helyettese, majd érdemtelen követője a római Sz. Péter templom magyar gyóntatószékében —, egymással vetélkedve emelik ki tiszteletreméltó rendtársuk hősies erőfeszítéseit. eredményeit vallási és társadalmi téren a legnehezebb időkben is.

Álljon itt ezúttal P. Csák Cirjéknek eszmefuttatása. « Keserves sírással sírhatsz, magyar nemzet! » — dalolta mélységes bújában a magyar lélek, mikor látta, hogy végeszakadatlan az a nyomorúság, amit Magyarországra a török hódoltság, de küiönösen a német uralom s ennek folytán az egyre megújuló felkelések hoznak. II. Rákóczi Ferenc kiáltványa feltárja azokat a sebeket, amelyek « kiújultak » s amelyeknek kínzó fájdalmát már annyira érezte a nép, hogy újabb nehéz jajszóba tört ki, majd újabb lelkesedéssel újabb reményeket szövögetett. De a szép remények rózsaszínű fátyola gyenge szálakból való könnyű alkotás, azon keresztül nyugodtan nézni a jövőt gyönyörű és felemelő látványt nyújt, belékapaszkodni azonban nem

szabad, mert egyszeriben szétfoszlik s ha mögötte saját színében látjuk a valót, akkor a lelkesedés csakhamar lelohad és azok a nemes érzések, azok a nagyszerű remények, amelyek eddig összetartották a nemzetet és akaratát egységes gondolattal irányították, fokonkint elmosódnak, összezavarodnak és a közönynek, majd az önzésnek adnak helyet. Az egység megbomlik, előre nyomul az egyéni érdek s feledve hitet, hazát és társadalmat, a lélek elborulásával megkezdődik a durva élet harca minden magasabb rendű érzés ellen és lankadatlanul folyik mindaddig, míg a kétségbeesés kimerülése halálos zsibbadtságot nem hoz az agyongyötört testnek, léleknek.

A Rákóczi-szabadságharc romantikája és reménykedése egy ideig elfeledtette a magyarral nehéz nyomorúságát. Lelkesedéssel bízott Rákóczi igazában és kardjában, de már a trencséni ütközet után mutatkozni kezdtek a bajok. Szakadozott-foszladozott a könnyű fátyol és a kietlen valóságnak képe ijesztően bontakozott ki a jövő homályosságából. A főbb tisztek közül Ocskay, Bezerédy elárulták azt a zászlót, amely alatt évekig vitézül küzdöttek. A bányavárosok, amelyek csaknem egyedüli pénzforrásaink voltak, az ellenség kezére kerültek. Bottyán tábornok, Rákóczi legképzettebb és leghívebb katonája meghalt. A felkelők hadai a Tisza-Beszkidek alkotta háromszögbe szorultak, a fennen ígérgetett, a várva-várt külföldi segítség késett, sőt el is maradt és az 1710-ik év végén már a legfőbb várak: Érsekújvár, Szolnok, Krasznahorka, Szepesvár, Bártfa és Murány is elvesztek. A megyék közül többen, több főúrral együtt visszatértek a császár hűségére s mindezeknek betetőzéseül a pestisnek megfékezhetetlen dühöngése rémítgetett s fegyelmezetlenséget, végül pedig teljes felfordulást, elernyedt kétségbeesést okozott.

Ennek a tömérdek viszontagságnak, ennek a számtalan balszerencsének reménytelenségében Rákóczi vezérei

belátták, hogy az ország most már teljes mértékben rászorult a békére, de ha ez a béke a felkelés leveretésével jönne létre, akkor a német államférfiak lépnének előtérbe s ez Magyarország alkotmányára esetleg végzetessé válnék. Megszívlelték tehát Pálffy János tábornagynak, a császári sereg magyarországi fővezérének, gróf Károlyi Sándor tábornagyhoz intézett levelét, amelyben, mint magyar főúr meghatóan ecseteli a hazának szomorú sorsát s felhívja Károlyit, hogy segítsen azt a béke létrehozásával jóra fordítani. Mentse meg — úgymond — a fejedelmet, mentse meg a szegény kurucokat, mentse meg magát és családját, ne várja meg, míg fegyverrel győzik le a felkelést, mert annak a nemzet nagy kárát vallhatja!

Sok megrendítő tapasztalás és csalódás után, hosszú tanácskozások folytatása közben maga Sennyey, Rákóczi bizalmasa is a béke megkötése mellett nyilatkozott április 22-én; 26-án Eszterházy feladta Kassát, 27-én pedig Károlyi Sándor Szatmáron a rendek elé terjesztette a békepontokat, amiket ezek rövid megbeszélés után el is fogadtak. Április 30: a majthényi síkon felolvasták a békeokmányt s a vitézek, a tisztek és a legénység hűséget esküdtek a királynak s lerakták a fegyvert.

A tárogatók tehát elnémultak, az « Istenért és hazáért » feliratú zászlókat begöngyölték, félretették. A béke a nemzet és királya között helyre állott, de azért a szívekben nem volt béke. Nem csoda! Hiszen Rákóczi harca a nép végtelen nyomora, a magyar alkotmány és szabadság semmibevevése, a vallási villongások szenvedélyei miatt tört ki és most, az egeket vívó lelkesedés, a legvérmesebb reménykedések, legendás erőkifejtés, vitézség és hallatlan hősiesség árán semmit sem javultak az állapotok. A harcokból visszatérő kurucok nem pihenést, nem nyugodalmas otthont, hanem kipusztított tanyákat, füstölgő romokat találtak szülőföldjeiken s jutalom helyett a régi üldözés leselkedett rájuk. A

szabadságharc alatt szépen elsimított, ügyesen megszervezett vallásbéke felbomlott, a szabadság és függetlenség áldásai nem mutatkoztak, sőt Rákóczi és társainak kibujdosásából, a német ezredek beszállásolásából s féktelen garázdálkodásaiból a nemzeti ügy elárulását rebesgették. Elkeseredés tolakodott az általános megnyugvás helyébe s az elkeseredést súlyosan növelte a mindenütt egyformán irtó szegénység. A magyarság a dicsőséges szabadságharc befejeztével ott volt, ahol annak kitörése előtt. Ámde mostan a szép remények elillanásával még fájdalmasabban égett a régi seb, még nagyobb elkeseredéssel ismételgette régi dalát: « keserves sírással sírhatsz magyar nemzet! »...

Nehéz járású, sötét idők következtek hazánkra a Rákóczi harcok megszűnése után. Lezüllött erkölcsi és anyagi viszonyok közt, hitben, emberségben nagyon megfogyatkozott a nép. Az urak s a papok jórészt még a felkelés elején elmenekültek a veszélyeztetett községekből, a lakosság pedig most egymással marakodott. Külső ellenség híján a vallási ellentétek napról napra ijesztőbben élesedtek ki. Olyan lett a magyar föld, akár a letarolt erdő, amelyen szilaj fergeteg szántott véges-végig. Elhervadt benne minden virág, megdermedt benne minden élet.

A tiszai részeken elképzelhetetlen nélkülözés és szenvedés közt vergődött a lakosság. El se mult róluk egyik csapás, máris reájuk zúdult a másik. Éhségtől kínzottan, ezer megaláztatástól ostorozottan, enyhülést nem találó gyötrelmek sorozatában küszködik a mindennapi kenyérért és minden nap égetőbb keserűséget, sajgóbb fájdalmat hozott a létért harcolóknak. Kihez tartoznak, ki az uruk, kiben bízzanak: együgyű ésszel fel sem tudták fogni, de azt mégis megértették, hogy pártfogójuk, segítségük sehol sincsen. Árvaságra kárhoztatott, tétova gyámoltalanságuk szabad prédája kurucnak, labancnak. Egyszer a beszállásolt császáriak forgatják ki csekély meglevőjükből, máskor a

bujdosók légiói visznek el tőlük mindent, ami még elvihető. Az életük? Az sem az övéké. A fekete halálé. Közöttük kaszál az utálatos, a gyógyíthatatlan, a fertőző rém: a pestis.

Az emberek elfásultak ebben a szertelen kiszolgáltatottságban. Belső énjüket az érzéketlenség közönyösségbe béklyózta; elveszett közülök a jóság, szívükben elsorvadt a szeretet. Templomaikat felégették, oltáraikat szétrombolták s papjaikat elűzték, sőt meg is gyilkolták a portyázó tolvajok, a sarcoló hadak. A nép pásztor nélkül szűkölködött. Elfeledte az imádkozást, meghalt bennük a hit. Minek őnekik a vallás? Hiszen elhagyta őket az Isten! ...

Tompa eldurvultságukban megállás nélkül hullottak belé a rút erkölcstelenség fertőjébe. Szívüknek romlottságából diadalmasan burjánzott bokorba az ősi átok s hejehujás hajszával uszította egymásnak az egymásra utaltakat. Jóbarát, szomszéd, rokon, szülő és gyermek farkasok módjára koncért marakodóan harapta, tépte, marcangolta egymást.

A vallási villongások idején a tiszai részeken a katolikusok voltak a gyengébb fél. Rákóczi harcai a Tisza felső részein kezdődtek s a legtöbb katolikus pap hozzácsatlakozott a mozgalomhoz és elment a sereggel. És mert az embernek veszélyekben vigasztalója és fenntartója a vallás s a vallásban való megerősödés új és új erőt ad az elerőtlenedőnek: a gyámolítás nélkül magukra hagyott hívek elerőtlenedtek és lassankint átszállingóztak a református predikátorokhoz, akik legalább beszéltek velük. Igaz, hogy sok helyen erőszakos áttérítésekben is bőségesen volt részük, dehát — nem is tanusíthattak valami nagy ellenállást. Szegény magyar nép az ő benső hitének tápláléka híján valósággal csak úgy tengett-lengett az események árján, mint viharos tengeren a kormányavesztett hajó...

A békekötés, után a katolikusok igyekeztek vissza szerezni elveszített területeiket, ám a protestánsok, amely községben vagy birtokon egyszer megvetették a lábukat, onnan egy tapodtat sem engedtek szép szerével — s az ádáz összecsapások dúlásában kifejlődött a testvérharc. A szabadságharc alatt létrejött együttérzés teljesen elmúlt s a vallásháborúskodás fenyegetően felborította az amúgy is meggyengült helyzetet. Ebben a kimondhatatlanul szomorú állapotban szinte szemeink előtt alakul ki az isteni Gondviselésnek bölcsessége, amely irgalmas végzésével új életet öntött a lélektelenül sínylődő magyarság szívébe.

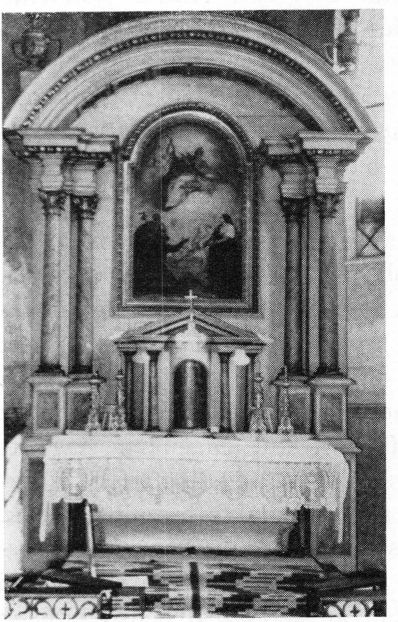

A nagybányai Szent Miklós templom főoltára.

A népek története nem más, mint azoknak a nagy embereknek története, akik közöttük éltek és érettük működtek. A hivatottakban élő gondolatoknak gyakorlatban való megtestesülése szüli azokat az eredményeket, amelyek a népek történetét alkotják. Ilyen nagy embert állítunk most Kelemen Didák életének leírásában a kat.olvasók elé, hogy meglássák az ő ernyedetlen, önmegtagadásban, áldásos teljesítményekben gazdag munkálkodását s azzal kapcsolatban belepillanthassanak ezen idők történetének velejébe is.

Kelemen Didák pap volt, tehát összekötő kapocs a nép

és a láthatatlan Gondviselés között, amelynek titkos útjait az ő jótettekben eltöltött, Istennek és hazájának szentelt élete magyarázza. Magyarázza és megmondja, mert ha nem tündökölt is vakító fénnyel a népek életében, szelíd, egyenletes világossággal belevilágított az éjszakába, révbe vezette az utat tévesztetteket, a megfélemlítetteket. És ez a szelíd, messzire rezgő sugár kiveti fényét a mának sötétségébe is. Irányt jelez a jelen vigasztalanságában elbúsult csüggedőknek és kivezető utat mutat. A pap hivatása különben sem az egy csapásra világnézeteket megfordító, kíméletlen cselekvés, hanem a türelmességnek, az alázatosságnak, a jóságnak meggyőző erejével való lankadatlan harcolás.

A kiváló erények, a nagy eszmék, a rendkívüli jóságok küzdelemre hivatottak. A népek sorsát intéző Isten ajándékul küldi a nemzeteknek az ő kiválasztottját, hogy azzal a szikrával, amit a lelkébe lehelt, tüzet gyújtson közöttük és világosságot árasszon a közönyös, kihűlt szívek elhomályosodottságába. Harcoljon az emberi gőg, a rosszakarat szertelensége ellen és bár önmaga sebektől vérzően, de csüggedetlenül, bátran szálljon síkra eszméi győzelméért. Tiszta eszményiséggel hirdesse a nemeset, a magasztost, ha életerejét emészti is el az égi tűz, amelynek perzselő szertecsapkodásától végre is ízzó lángra lobbannak az emberiség jobb érzései.

A legválságosabb időben: a nép nyomorgása közepett, a pestisnek kegyetlen aratásától, a folytonosan megújuló vallási háboruskodásoknak kavarodásától megháborodott tiszai részeken Isten küldöttje gyanánt jelent meg egy erős elhatározású, jámbor szerzetes: Kelemen Didák, a magyar konventuális minorita rend tagja, akinek kitűzött életcélja templomok építése, iskolák alapítása, a nyomortól sújtottak istápolása, a lelkeknek jóravezetése volt. Aki minden bajnak alapját a családi élet meglazulásában, a vallásos buzgóság ellanyhulásában s a mindhivalkodób-

ban kiabáló erkölcstelenségben látta. Akinek az volt a jelmondata: « Adná Isten, hogy minden faluban templom és minden harmadik faluban iskola lenne! ».

Amikor a fentebb vázolt szomorú idők a tiszai részekre majdnem elviselhetetlenül ránehezedtek, sőt a vallás gyakorlása tekintetében valósággal kétségbeejtők voltak, nagy hivatottságérzet kellett ahhoz hogy a mértéktelenül elvadult erkölcsök tobzódásában az embertelen módon elnyomott kat. vallást nemcsak hirdetni, hanem terjeszteni is merészelje valaki.

Mintha vad népek közé kiküldött hittérítő lett volna, saját buzgalmából kijárt a szomszédos falvakra és pusztákra. Prédikált, gyóntatott, keresztelt, ápolt és gyógyított s ha fáradozása máskép nem segíthetett szerencsétlen embertársán, akkor legalább vigasztalást és így erőt adott a kínban vonaglónak, a bútól lesújtottnak. Eleinte, amíg nem ismerték, emberfeletti küzdelem volt az osztályrésze. Prédikálásáért a protestánsok haragudtak rá s nem egyszer kellett botütéseket és kődobálásokat elszenvednie. Ilyenkor leült a falu végén, a patakban megmosta vérző sebeit, imádkozott ellenségeiért és szokásos szavaival « *Hála Istennek* » — újra kezdte nehéz, keserves munkáját.

Hat-nyolc óra járásnyira, később napokra is eljárt hazulról; megismerkedett a vidékkel, tanulmányozta a viszonyokat s az ott lakók nyomorúságos életét, szokásait. Az e közben szenvedett bántalmak, megcsúlfoltatások, félreértések és kudarcok özöne nem tántorította el a tiszta szándékkal megáldott, jóságos atyát annak a merész, majdnem lehetetlenséggel határos tervének megvalósításától, amelynek kivitelét mindjárt kezdetben, tanulmányainak befejezése után életfeladatául vallotta és vállalta, hogy a tiszai részeken vissza kell állítani régi fényébe a kat. vallást.

Kelemen Didák legörömestebb és legsűrűbben azokba a községekbe vándorolt el, ahol a legcsökönyösebb ridegség, a legkevélyebb hitetlenség tanyázott. Lelkére beszélt úrnak, parasztnak. Azokat templomok, iskolák építésére serkentette, mindkettőt az istenkáromlás elhagyására, a népet becsületre, tisztességtudásra, erkölcsös életre oktatta. Lassankint mindenfelé megismerték az ő személyét és buzgalmát és még a protestáns atyafiak is kezdték megszívlelni messze földön híres prédikációit. Már nem illették őt gúnyoló szóval, már nem kiabálták feléje csúfolódó és fenyegető hangon a « pápista kutya » - féle szidalmakat, hanem általában « jó Didák atyánk » névvel emlegették. A szegény emberek várták érkezését, mert nemcsak szavakkal hirdette a jóságot, hanem cselekedetekkel is. A nyomorba taszítottakon gyorsan iparkodott segíteni, megosztotta velük a gazdagoktól, a tehetősebbektől összekoldult falatjait, sőt magáról is odaadta ruhadarabjait a ruhátlanságban didergőknek. Károlyi Klára, Haller Gáborné grófnő azt írja, hogy zord, téli időben elosztogatta a saját használatára való holmikat: süvegjét, takaróját, köpenyegét azok között, akiknek nem volt mivel védekezniök a fagyos, kemény hideg ellen. A pestissel megvert helyektől sem riadt vissza. Fölkereste, akiket mindenki elhagyott, a szertelen kínok közt fetrengőket bátorította, a szentségek kiszolgáltatásával vigasztalta és erősítette. Alamizsnát juttatott a koldus sorban tengődőknek s pártul fogta az árvákat.

Sokat tűrt, sokat viaskodott eme küzdelmekkel teljes, viszontagságos utain, tömérdek megrendítő eseménynek volt tanúja és részese, míg végre jóságával, magasztos példaadással, a krisztusi szeretet melegségével, meggyőző érvelésével sikerült teret nyitni a kat. hitnek. Jóllehet beszédei sokszor erős kifejezésűek és dogmatizáló tartalmúak voltak, a másvallásúakkal szemben mégsem használt soha gúnyos kifejezéseket, sem támadó szavakat. Ellenben jótetteiben, ir-

galmas cselekedeteiben valláskülönbség nélkül minden rászorulót részesített. Szelíd fellépése, megnyerő viselkedése mindig megtalálta útját még a legdacosabb néprétegek szívéhez is. Egész falvak tértek vissza munkálkodása nyomán a kat. egyház kebelébe s egyúttal régi földesuraik hűségére; viszont az úri rendűeknél is megerősödött a lanyhuló hitélet és készséges igyekezettel nyújtottak Didák atya közbenjárása révén segítséget a templomok és az iskolák fölépítéséhez, helyrehozatalához.

Ha apostoli buzgalmának gyakorlása közben itt-ott süket fülekre talált, avagy kővé vált szívek állottak ellene az ő kérő, rábeszélő, meggyőző szavának, nem kedvetlenedett el, de nem is hagyta abba az ostromot. Figyelmeztető, oktató beszédeit újra, meg újra előlről kezdette. Várt, türelemmel várt; mert «*nem minden gyümölcs érik egyszerre*». Hogy fenkölt türelmessége «mennyit hozott s térített meg az anyaszentegyházba, az Isten tuggya, — de a tiszai részeknek vallási, erkölcsi megújhodása úgy, ahogy most tanáltatik, — egyedül Kelemen Didák atya buzgólkodásának köszönhető», írja róla Károlyi Sándor kuruc generális leánya, Klára grófnő». (Csák, i.m. 5-20).

* * *

E bőséges idézetekből kiviláglik, mekkora feszültség uralkodott a magyarság kebelén belül, úgy államérdeki mint vallási meggyőződés tekintetében, a merőben ellentétes irányok között. Ebből a kényes kettőségből keresett kiutat és utat-módot a feloldódásra Kelemen Didák. Maradéktalan magyar érzése a kurucokhoz húzta, hagyományos katolikus hite, nevelkedése, szerzetesi hivatása, papi szolgálata pedig a katolikus vallást pártfogoló császári-királyi udvar hívévé avatta. Nem tagadhatta meg egyik felet sem. Mindkettőhöz tartozott, mind a kettőt szerette. Egy oldalról a fajta, más oldalról a közös hit gondja hajtotta; a kurucot a nemzeti

függetlenségért vívott harcáért becsülte, a császárpárti labancot az ősi katolikus hit pártfogásáért. Nem zárhatta ki egyiket sem a szívéből, neki egyaránt testvér volt mindegyik, ugyanannak az Atyának fiai, — atyafiak... Ez a szilárd meggyőződés lendítette előre lelkipásztori munkájában, intézményei szervezésében, szónoklataiban, nyomtatott könyveiben.

Ugye, atyafiak? Ugye, atyafiak vagyunk és nem ellenfelek? A hitigazságok fejtegetésekor mintha ezt kérdezte volna az írott vagy elhangzott párbeszéd alatt: Ugye, így van, atyafiak, ahogy állítom?

Mindenkinek mindene lett... Kuruc a kurucnak, mert meg akarta nyerni őket; labanc a labancnak, hogy el ne veszítse szolgálataikat tiszta szándékainak megvalósításánál.

Jó két és fél évszázad múltán látjuk, mennyire az Egyház szellemében cselekedett Kelemen Didák, amikor nagylelkűen — bizony, nem kis önlegyőzés árán — az egyenlő szeretetet gyakorolta mindenkivel kapcsolatban. A II. Vatikáni Egyetemes Zsinat okmányai arra buzdítanak bennünket ma is, hogy fontolóra kell venni a szentek által megvalósított húsvéti titkot, akik Krisztussal szenvedtek és vele együtt dicsőültek meg. (S.C. n. 104, 2). A «Gaudium et Spes» (n. 2, 1) szerint az igazi lelkipásztorkodás az Egyháznak jelenlétét és működését valósítja meg a (mai) világban, minden ember javára, különbségtétel nélkül. Ezen a téren mérhetetlen felelősséggel legfőbb feladat a főpásztoroknak és papoknak jut.

Az «atyafiság» lelkiségének kialakulása gyönyörű szokás eredménye Magyarországon a XVI. században. Akkoriban minden főúri várkastély, minden nagyobb udvarház nemcsak egyetlen házaspárnak volt a fészke, hanem nevelő iskolája egész sereg ifjúnak és leánynak. A század bevett szokása szerint a nemesek és a főnemesek gyermekeiket 9-10 éves korukban már más családokhoz adták, hogy ott ta-

nuljanak és nevelődjenek. Velük együtt nőttek fel az illető család tisztjeinek, érdemes szolgáinak gyermekei, valamint a nemes ifjak jobbágy-inasai és a nemes leányok szolgáló-leányai. Valamennyi gyermek, ifjú, leány és szolga a ház urát édesapjának, a ház úrnőjét pedig édesanyjának hívta és tartotta. Jó maguk pedig valamennyien « atyafi-szolgák » néven szerepeltek, akár nemesek, akár jobbágyok lettenek. (Így Takáts Sándor: Régi magyar asszonyok, Élet kiadása Budapest 1914, 3-5 o.). (Vö. idézett munkából 144.o.).

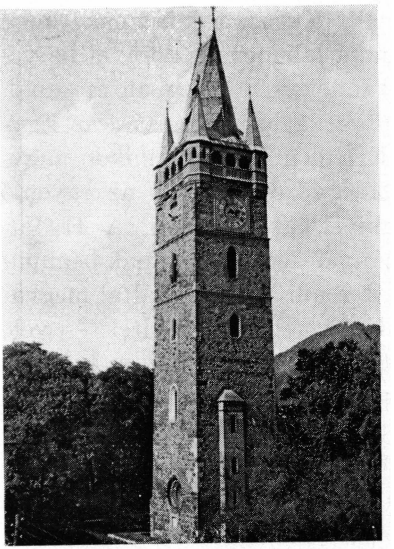

Nagybánya: a XVI. századi István-torony.

De vessünk ismét egy pillantást a minoritarend nagybányai házára, helyesebben a rendtartományra, amelynek keretén belül Kelemen Didák mint szerzetes pap élt és apostolkodott.

Amikor a rendbe lépett, már akkor néhány év óta Artoi Tamás volt a tartományfőnök, pontosan 1701. szeptember 23-a óta; amint Knáisz neves művében olvassuk: « libere et canonice electus » (393.o.). Ő kormányozta a magyar rendtartományt Kelemen Didák szerzetesi nevelkedése, tanulmányai és fiatal papi élete idején. Most, nagybányai tartózkodása, illetve házfőnöksége alatt történt változás: 1712. I. 20-án P. Raszlaviczy Bálint lett a Generális Commisszárius.

P. Dr. Monay Ferenc « Memoriae » c. munkája közkeletűekké teszi az idevágó adatokat.

« Fr. Thomas Artoi, Magister S. Theologiae, tribus iam vicibus electus guardianus Eperjesinensis, Commissarius provinciae, primus post tot saecula et libere electus ab ipsis Provinciae Hungariae electoribus in Capitulo provinciali Agriae, dd. 22 et seqq. Septembris 1701, praeside Fr. Elia Winkler, Doctore Sapientiae Romanae et universitatis Vindobonensis ex ministro provinciali Austriae celebrato, canonice congregatis.

In eodem capitulo, provincia unicam hucusque custodiam, ab a. 1675 S. Bonaventurae nomine insignitam habens, divisa est in duas custodias, unam Scepusiensem, titulo S. Bonaventurae et alteram Agriensem, sub titulo S. Antonii Patavini distinctas.

Cum vero a. 1705 et seqq. belli Rákocziani pro restituenda Hungariae libertate suscepti causa, nec Praeses designatus, Fr. Hadrianus Sktictuszki, minister provincialis Poloniae advenire, nec vocales omnes ad provinciale Capitulum congregari potuissent, idem Fr. Thomas Artoi, bis adhuc ad aliud triennium perduravit in suo munere.

Obiit in Eperjes, die 28 Octobris 1713. Aa. 1702-1711.

Fr. Valentinus Raszlaviczi, S. Theol. Magister, iam guardianus in Lőcse (1685), in Eger (1692) et iterum in Lőcse (1694), ab a. 1696 vero sine intermissione praefectus scholarum in Kanta-Kézdivásárhely, quas etiam rationibus solidis coram Nuntio Apostolico Vindobonae contra Fratrum inimicos et obtrectatores valide defendit. Initio a. 1712 Commissarius generalis provinciae constitutus est.

Residentiam Kantaensem, quae sola in Transilvania remanserat, Provinciae Hungariae adiungere fecit in congregatione provinciali a. 1713 Eperjesini celebrata.

Compositis interim rebus politicis in Hungaria, celebratoque a. 1714 capitulo, Fr. Valentinus iterum guardianus Kantaensis et director scholarum electus est.

Obiit in Nagybánya, die 27 Augusti 1716. Aa. 1712-1714 (i.m. 67-68) ».

A magyar minorita rendtartomány szervezeti állapotának ismeretéhez tartozik az a változás, hogy az 1713-i eperjesi rendi gyűlés a magyar tartományhoz csatolta Kézdivásárhely kolostorát, 1714-ben pedig a kantait, ahonnan P. Raszlaviczi Bálint Kézdivásárhelyre került elöljárónak a tartomány naplója szerint: « Anno 1713. In Congregatione Provinciali Eperjesini celebrata aggregata est Provinciae Hungariae Residentia ad Kézdi-Vásárhely in Transilvania, anno vero 1714. Cantensis, P. Valentinus Raszlaviczi Cantae ad Kézdi-Vásárhely Praesidens constitutus. Ita Liber Provinciae ». (Knáisz, 288).

Majd hozzáteszi a nagynevű történész:

« Ac proinde Provincia alias Transylvaniae sub diversis revolutionibus, et intestinis bellis ad exiguas Religiosas domos restricta Provinciae Hungariae incorporata, et redacta fuit in Custodiam Titulo SS. Trinitatis decoratam ». (ib.).

A hajdani erdélyi tartomány tehát összeolvadt a magyarral. (Vö. Monay: Memoriae Historicae, 92).

P. Kelemen Didák missziós tevékenységéről P. Hirschberg Kornél, a magyar minorita rendtartománynak rendfőnöki titkára a negyvenes években, « Magyar minorita hittérítők » című könyvében (28-38. oldal) részletesen értekezik, kiemelve Didák Atya tántoríthatatlanságát az apostolkodásban: « leírhatatlan nyomorral küzd, de pillanatra sem csügged el »; « ... P. Kelemen nem az a lélek volt, akit veréssel el lehetett volna bárhonnan is riasztani, mindent szívesen elviselt, mert az volt életfelfogása, hogy a lelkek üdvéért

mindent feláldoz, még életét is »; « legszívesebben ott jelent meg, hol a legridegebb fogadtatást vélte, jóságos szeretetével és meggyőző érveivel sikerült egész falvakat visszatérítenie a katolikus hitre, ahol jóságos szeretetét tapasztalhatták, még a protestánsok is megszerették és lassan-lassan már nem a « pápista kutyát », hanem megmentőjét tisztelte benne a szenvedő magyarság ».

P. Hirschberg, említett könyvének « Krisztus vértanúi » című fejezetében, 1713. július 26-ára teszi P. Eppele János hitvalló halálát, akit katolikus meggyőződése miatt öltek meg a másvallásúak. (26.o.).

* * *

A következő történelmi áttenkintés összefoglalja Kelemen Didák tudatos, rendkívülien bátor vállalkozását a társadalmi, vallási megpróbáltatások között.

« Károlyi Klára említi, hogy Kelemen Didák Nagybányáról mint misszionárius járta be nyolc mérföldnyi körzetben, sőt a távolabb fekvő falvakat is. Természetesen saját lábán. Kivált a Szamos között fekvőket. A pestis ugyanis ez időben nagyban dühöngött s Nagybánya vidékén gazdag volt e veszedelmes ragály aratása. A szerzetesek ottani nyomora lehangoló. De Kelemen atya most már elemében volt. A falvakban gyóntatta, utolsó útjára készítette a haldoklókat. Temetett, keresztelt, vigasztalta a betegeket, nyomorgókat, a haláltól félőket bátorította.

Mily könnyen siklunk át e szón, hogy nyomorgó, szegény. Mert fogalma sincs annak, mik a szegénység gyötrelmei, aki azokat saját személyében át nem élte. E gyötrelmek Istennel élve, alázatossá, Isten nélkül lázadóvá teszik a lelket, az embert. Márpedig az alázatosság nagy erény, a legfőbb bűnnek, a « nem szolgálok » -nak, az esztelen gőgnek éppen ellentétese. Nem tudja megérteni az, aki nem éli át a szegénységet a maga megpróbáltatásaiban, — mi is az az

álszegénység! Csak a szegénységet élő tudja kellően értékelni, mit jelentett a jóságos Kelemen atya vigasza. Mert ő is nyomort élve minden vonatkozásban, jól ismerte annak mibenlétét. Érző lelkével teljes egészében megértette, átérezte a szegények szívében dúló érzelmeket és azokat vigasztaló, meleg hangjával és az összekoldult anyagiakkal tette elviselhetővé. Pedig nem csupán a szörnyű, kiszámíthatatlan ragály, mely hol itt, hol ott ütötte fel utálatos fejét, saját és rendtársai nyomora, hanem a félrevezetett, teljesen protestáns vidék lakóinak botütései, kődobásai, gúnyja, gyalázkodó szavai ugyancsak megpróbálták a büszke székely vért.

Talán az fájt neki legjobban, hogy magyar a magyarnak legnagyobb ellensége!

A Mindenható azonban nem hagyta jutalom nélkül megaláztatását. Életének példája, a koldulással gyűjtött élelem, ruhának a szűkölködőknek való szétosztása, szeretetteljes modora és készsége mindenkin segíteni, meghozták a gyümölcsöt.

Készséggel vitázott a hit kérdéseiről, örömmel prédikált nekik. Távol állott azonban tőle az, hogy véleményükön gúnyolódjon vagy azt éppenséggel korholja. Minden utógondolat nélkül a szeretet hatalmában és a Szentlélek Úristen felvilágosító erejében bízott.

És nem eredmény nélkül. Szüntelen tértek vissza a magyarok szava és tettei nyomán őseik hitére.

Kelemen Didák erőteljes tevékenységét a szatmári béke után látjuk csak egész nagyságában felvirágozni.

Mert ez időben mintha a pokol szabadult volna e századokon át véráztatta földre. Romok, üszkös néptelen falvak, hihetetlen nyomor, teljes lelki elvadulás, a tömegekben őrjöngő félelmet előidéző és alattomosan keletkező, majd teljes erejével pusztító pestis, melyben egyes városokban 10— 12.000 ember is halt meg. Az ország lakosságának ak-

kori számát véve tekintetbe, szörnyű szám. Megyeszámra alig egy-két plébánia. Van olyan község is, mely 50 éve nem látott sem plebánost, sem püspököt. Magára hagyták». (Kelemen Atya Közl. 20).

« Tisztában volt azzal, hogy nagy ügyet szolgál. Egy koporsója előtt álló nemzetet kísérel meg Isten kegyelmével az életre visszamenteni. Átérezte ennek mérhetetlen jelentőségét és mert forrón szerette azt a földet, melyből lett, eltörpült előtte minden akadály. Nem érezte agyongyötört lábai kínzó fájdalmát, sőt inkább örült annak, hogy azt is felajánlhatja azért a földért, melyen azok sebessé váltak. Nem érzett fáradtságot, a munka terhét, csak a célt látta maga előtt: az országot menteni! Ezért fáradt nappal és ezért borult éjjel a földre és kérte az édes Jézust és Magyarország Édes Anyját, a Boldogasszonyt imáiban, mentsék meg országukat, — annyit, — hogy a homlokán a bőr megvastagodott.

Nem törődött saját érdekeivel. Azzal, vajjon elismeri, jutalmazza-e valaki munkáját? Ha pedig a gyarló emberi természet ily gondolatokat ébresztett, csendre sanyargatta a « szamár testvért ». Ő már nem a régi módon vitatkozott a protestánsokkal, hanem szeretőn szólt feléjük s amint Károlyi Klára grófnő írja: « ... nagy becsületnek, lelki haszonnak tartották úgy az igaz hiten levők, mint az eretnekek, prédikációjának hallgatását... ».

Így értjük meg Koháry országbírónak írt e sorait: « ... a mi igyekezetünk jósága az igyekezetnek tisztaságában áll! » L. G.

(A közlemény eddig ismeretlen adatait először, részben, Nagy Miklós használta fel « A tiszai vándor » 31 oldalas füzetében. Sem Hóman, sem Takáts, sem dr. Csák munkáiban nem fordul elő egy adat sem szülőföldjéről) ». (Kelemen A. Közl. 15-16).

« Károlyi Klára szerint, mikor a pestis elemében tombolt, kivált a Tiszán inneni részen, egyházi személyekre nagyon szűken lehetett itt-ott bukkanni. Ugocsa vármegyében Nagyszőllősön, Szabolcsban Kisvárdán, Biharban Nagyváradon, Szatmár vármegyében Nagybányán volt egy-egy plébánia. Szilágyságban egy sem, Csongrádban három. A minoritarend aranyos-megyesi, szatmári, kazali, miskolci, telegdi, báthori, debreceni, beregszászi, váradi és még sok temploma, kolostora rommá vállott.

Kelemen Didák mindig ott jelent meg, ahol legnagyobb volt a veszély, ahol leginkább segíteni kellett, ahol köveket vágtak testéhez, ahol szentbeszédeibe berikkantották becéző nevét: « pápista kutya », « farizeus »! Mintha fülébe csengett volna a katakombákban beszélő nagy halász, ősz apostol, az Úr Jézus tanítása szem-és fültanújának intelme: « Türelmesen viseljék el a velük szemben elkövetett igazságtalanságot, üldözést! » Örült, hogy a bántalmakat elviselheti az édes Jézusért ». (Kelemen A. Közl. 21).

Paptestvéri készség juttatta hozzám az alánti szöveget Palmer Kálmán: « Nagybánya és környéke » (Nagybánya, 1894) c. könyvéből; a minoritákra vonatkozik:

« Igaz barátjai voltak a szenvedőknek, s különösen az inség s nyomor napjaiban, a gyakran ismétlődő járványos betegségek idején mutatták meg, hogy mennyire szívükön viselik a lakosok jólétét s mennyire együtt éreznek velük fájdalmaikban és szükségeikben úgy, mint örömeikben. Csak a nagybányai társház egykori főnökére, a szent életű Kelemen Didákra hivatkozunk, ki valóságos jótevő atyja volt a vidéknek; koldult a koldusok számára, dolgozott mások javára s maga legegyszerűbben, a legnagyobb nélküözések között élt, csakhogy mindenét a szegény nép nyomorának enyhítésére fordíthassa. Nem csoda tehát, ha a rend

ily körülmények között a legrövidebb idő alatt összeforrt a várossal s annak minden irányú mozgalmában előkelő szerepet biztosított magának ». (i.m. 163. o.).

*

Ez idézeteknek megvan az az előnyük, hogy készen hozzák Kelemen Didák erényeinek kiértékelését, megnevezve például a szegénység szeretetét, erőslelkűségét, békemunkáló törekvését, szüntelen imaéletét, és így tovább, tehát mintegy saját közreműködésünk nélkül előttünk áll Isten Szolgájának erkölcsi nagysága; de ugyanakkor megfosztanak bennünket saját következtetéseink eredeti nagyszerűségétől, amelyben viszont mások részesültek, mi pedig, természetesen, csak akkor részesülhetnénk, ha mi magunk lehettünk volna szem — és fültanúi Kelemen Didák csodás életének!

Bármint legyen is, óriási nyereség ez életrajz megírásánál minden megkapott szöveg, tömör összefoglalás, amely egyúttal biztatás további kutatásra és megfontolásra...

IV.

MESTERÜKRE VALLANAK A TANÍTVÁNYOK. PÁRBESZÉDBEN A MUNKATÁRSAKKAL.

P. Kelemen Didák lelki kapcsolatainak kialakulása a gróf Károlyi családdal. — Károlyi Sándor személyisége és szerepe a magyar nemzeti történelemben és az egyházi életben. — Kelemen Didák «istenes vigasztalása» és tanácsai. — Lublóváry G. György testvér méltatja a Károlyi családot. — Gr. Károlyi Sándorné Szalai Barkóczy Krisztina jelleme és erényei. — Takáts Sándor Károlyi Klára grófnő természetes tulajdonságairól és természetfeletti kiválóságairól. — Károlyi Klára hazaszeretete, vallásossága, egyszerűsége, anyai felelősségtudata. — P. Kőhalmi Mihály és P. Dr. Csák Alajos Cirjék Klára grófnőről.

«Szent Ferencnek emez igaz tanítványát, Krisztusnak hűséges követőjét már ismerték a nagybányai ház kegyuránál, gróf Károlyi Sándor családjánál is és gyóntatójukká választották. Ebben a minőségben bizalmasává és pártfogoltjává lett ennek a vallásos és hitbuzgó magyar főúri családnak úgy, hogy terveinek végrehajtását, a hitélet ápolását, a szegény sorsban küzdők bajainak megenyhítését most már anyagi és erkölcsi segítséggel vihette sikerre». (Csák, i.m. 20).

Csák atyának átfogó szavaival nyíljék az új fejezet, amelyet teljes egészében a Károlyi-családnak szentelünk, de átadva a folytatást Takáts Sándornak hosszú-hosszú oldalakon keresztül, csak az első bekezdésnél téve ki az idézőjelet, majd a tőle vett szöveg utolsó szavainál, azonban jelezve külön is az idézet végét.

Íme, mint látta ő és értékelte ki a nincstelen szerzetes és a nagytekintélyű főúri család kapcsolatát.

« Egy minden ízében magyar, mély vallásosságú és hazafias családnak volt ő kedvelt, belső embere. E család hamisítatlan magyar erkölcse és életmódja vonzó példa volt abban az időben másokra, forrása a nemzeti önérzetnek akkor, midőn általános volt a panasz az elnémetesedés miatt, midőn nemzetiségünket már-már halottnak mondották. Károlyi Sándor kuruc generális családját értjük.

Három nagy katholikus grófi családnak — a Koháry, Barkóczy és Csákynak — vére egyesült e házban. Mindegyik magával hozta a buzgóságot, hitet és a szeretetet hazája iránt. E hitbuzgó családok voltak fő támogatói Kelemen Didáknak és messzekiható terveinek.

A Károlyi-családnak egyik legkedveltebb embere volt ő egész életén át. Számtalanszor tartózkodott Károlyi Sándor gróf házában, hol valóságos családtagnak tartották. Bárhol tartózkodott a kuruc generális, bármerre ment, nem volt rá eset, hogy Didák atyával ne töltött volna egy-két napot. Mint a grófi háznak gyóntatója, negyedszázadnál tovább folytat sűrű levelezést Károlyi Sándor generálissal és családjának tagjaival: Haller grófnéval (szül. Károlyi Klárával), Barkóczy Krisztinával (Károlyi Sándor széplelkű feleségével) és másokkal. Gyóntatója volt Koháry Judit grófnénak, belső tanácsosa Koháry országbírónak, ki egyúttal prédikációinak kiadója is volt. A Berényiek, Dőryek, Mikesek, Vécseyek, Csákyak stb. gyakori összeköttetésben álltak vele. Törekvéseinek legfőbb támogatója mégis Károlyi Sándor volt. Nem volt rá eset, — akár anyagi segítségért, akár erkölcsi támogatásért fordult légyen is Didák hozzá, — hogy Károlyi csak egyszer is visszautasította volna. Kelemen Didák volt a tanácsadó és tervező, Károlyi a végrehajtó. Templomok és iskolák építésére ő adta legnagyobbrészt a költséget; még pedig sokszor minden felszólítás nélkül.

« *Az magától hulló fát* — írja gyakran Didák atya — *rázogatni nem akarom* » ...

Hogy ez igénytelen szerzetes messze kiterjedő működéséről tiszta fogalmat alkothassunk magunknak, ismernünk kell a Károlyi-család viszonyait, ismernünk kell Károlyi Sándornak és nemeslelkű leányának, Károlyi Klárának életét. Ezek voltak terveinek végrehajtói, ezek buzdítói; az ő támogatásuk nélkül nem sokra ment volna Didák atya.

Károlyi Sándor (1669.VII.2 - 1743.IX.8).

Károlyi Sándor élete: egy félszázadnál hosszabb, nagy eseményekben gazdag közpálya. Ha egyszer napvilágot lát roppant munkát igénylő életrajza, s ismeretessé lesz hazánk politikai és közműveltségi terén kifejtett páratlan munkássága: bámulva fog megállni az olvasó e nagy férfiú képénél, s hódolattal fog adózni a volt kuruc generális emlékének, ki bár fény és gazdagság közt boldogan tölthette volna napjait szeretett családja körében, odahagyta ősi fészkét s ezer veszéllyel küzdve a háborúban, rágalmakat és gyanúsításokat tűrve a békében, mindvégig a közügy szolgálatában maradott. Hiába! « nagyon kelletett az hazának szolgálni! ».

Hazafiúi buzgólkodása annál inkább becsülendő, minthogy Károlyi a legjobb családapa volt, kinek minden gondolata, minden érzelme családja körében forgott; oda vágyott, ott érezte magát jól. Már pedig a közpálya messze elszakította őt családjától; idegen városban, idegen emberek közt volt kénytelen fáradozni s « édes szívét », « kedves aszszony anyját » csak leveleivel kereshette föl.

Nagy politikai szereplése — mely részletesen még ma sincs feldolgozva — kétségkívül igen érdekes képét adja e kiváló főúrnak, de jellemét kizárólag ebből mégsem alkothatjuk

meg; a legszebb vonásokat, a zománcot családi életében találhatjuk föl. E tekintetben bő forrás áll a kutatónak rendelkezésére feleségével és gyermekeivel váltott nagyszámú leveleiben. Ezekben nyilatkozik legőszintébben, a maga eredeti valóságában úgy Károlyinak, mint feleségének jelleme.

A kuruc háborúk idején még sok igazi magyar főúri udvar volt az országban. A magyar erkölcs és nyelv még nagyban uralkodott. Károlyi Sándor 20-25 ezernyi seregében nem találtak embert, ki egy elfogott német levelet megértett volna.

A kuruc háborút követő években azonban rohamosan németesednek a főúri családok. Úgy erkölcsökben, mint nyelvben lábra kap az idegenszerűség. Károlyi családja azonban magyar marad. A család társalgási és levelezési nyelve kizárólag a magyar; ruházkodása is az. Idegen nyelven nem is tudnak, s még gyermekeiket sem akarják a módi szerint nevelni, ne-



Károlyi Sándor gróf, P. Kelemen Didák nagy munkatársa. (Egykorú festmény gr. Károlyi Lajos birtokában).

hogy az idegen szokásokat és erkölcsöket elsajátítsák, «Isten kegyelméből — írja Károlyi leánya, Klára — mindnyájan nemzetünk magyarságában megmaradtunk; illő, hogy a gyermekek is kövessék e jó példát; mert ha a módira kapnak, ... mi hasznát veszik térdhajtásoknak!»

*

Ez a rövid szöveg, amit most idézek, utólag is igazolja, mi vezette Károlyit, családját és a népet saját anyanyelvének használatában és megőrzésében:

« Nincs nép, amelynek ne volna nyelvvédő mozgalma. Ezek azonban sehol sem érik be pusztán a nyelvtani szabályok óvásával. Voltaképpen a gondolatnak helyénvaló — az illető nép esze járása szerinti — kifejezéséért küzdenek. Magyarán, a nép lelkületének, — szellemi életünkben mindeddig szinte gyanúval kerülgetett lelki alkatának érvényesítésével ». (Illyés Gyula).

Ha csekélység is, jellemző Károlyi Sándor személyiségére a kép, amelyet P. Várkonyi Ágnes: « Két pogány közt. A Rákóczi-szabadságharc története » c. művében (Móra Ferenc könyvkiadó, Budapest 1968) a 45. oldalon láttam: sujtásos dolmányban ábrázolja, mentével a vállán, kucsmával a fején, « Rákóczi-bajusszal », szakáll nélkül. (A közölt képet nem ebből a műből vettem).

* * *

Vegyük fel azonban Takáts Sándor szövegének elejtett fonalát:

Mikor a kuruc háborút az általános kimerültség miatt tovább folytatni nem lehetett, Károlyi megkötötte a szatmári békét.

Ezer sebből vérzett a magyar nemzet; rongyos, kiéhezett csapatok voltak már a kurucok; a fölkeléshez kötött vérmes remények füstként oszlottak szét; minden gondolkozó belátta, hogy egyedüli út a menekvésre a béke. Haj! ki akarna a gyűlölt némettel egyezkedni, ki adna hitelt annyiszor megszegett szavának? Mily iszonyúan hangozhatott a szabadsághoz szokott kurucok fülébe a kiábrándító hang: « hódolni kell a császárnak », a háromszázados gyűlölet helyébe a testvéries szeretetnek kell lépnie!

Ezek a körülmények magyarázzák meg azt a vegyes érzelmet, mellyel Károlyi fáradozásait fogadták. Megyék, városok lelkesült szavakban köszönik fáradságát, « hogy nem engedé országunkat végromlásra juttatni ». De a szegény kurucok, kik mindenüket feláldozták a hazáért s mindenüket elvesztették, minő érzelmek közt nézhették a békekötést követő országgyűlési jeleneteket, midőn a magyar főurak németségük jutalmául a számkivetésbe ment és itthon maradt kurucok birtokait követelték, midőn a « gyalázatos német viszketeg» annyi magyar úron erőt vett s a «gaz idők oly sokat eltántorítottak », hogy méltán mondták e korban: a magyarnak magyar a farkasa!

Károlyi Sándornak ez idei politikai szereplése sok tekintetben hasonlít Deák Ferenc működéséhez. Mindkettőnek küzdenie kellett a letünt szebb idők ábrándjaival, mindkettőnek le kellett győznie az udvari párt ármányait s kibékíteni a nemzetet uralkodójával. A történeti kritika találni fog kifogásolhatót mindkettő munkájában; de hogy mindkettőt őszinte meggyőződés, hazaszeretet és a körülményekkel való számolás vezette, azt tagadni nem lehet.

A szatmári békét nem volt elég megkötni, meg is kellett védeni — a magyar aulikus mágnások ellen, « kik — Károlyi szavai szerint — nagyon sajnálották a generális amnestiát ». S ki az, ki éjjel-nappal fárad a béke megerősítésében, ki könyörög kegyelemért a szegény kurucok részére? ... Károlyi Sándor, a kemény kuruc, ki az ónodi gyűlésen karddal sújtá a békét sürgető Rakovszkit, most kihallgatásról kihallgatásra megy, béklyóba veri szenvedélyeit, kér, könyörög, hogy megakadályozza az önző főurak terveit.

Amiért annyit fáradott, végre mégis teljesülésbe ment. A szatmári békét törvénybe iktatták. Most kezdődik csak Károlyi igazi politikai pályája. Az országgyűlési kommissiók munkái mind az ő vállára nehezednek s lankadatlanul, sokszor erején felül dolgozik. A két török háborúban s még

inkább a nagy pestis idejében, mint az egészségügyi bizottság főkommisszáriusa, hervadhatatlan érdemeket szerzett magának.

Magas állását és befolyását számtalan ügyefogyott és üldözött javára használta. Ha a helytartótanács iratait vizsgáljuk, meggyőződhetünk, hogy igen sok külföldön bujdosó kurucnak eszközölte ki az engedélyt a hazajövetelre. Barnay István, valamikor a « Rákóczi-tűzérek hadi káplánya », Molnár Zsigmond, Visky Sámuel gróf, Várnay György, Tomics Ádám, Géczy László stb. kurucok neki köszönhették, hogy otthonukba visszatérhettek.

Az emberszeretet erényeit még más alakban is gyakorolta. Nem említve a saját költségén épített templomokat és iskolákat, csupán a szegények segélyezését említjük föl. E tekintetben nem ismert határt. Kétségtelen adatokkal lehet kimutatni, hogy ama korban a szegénységnek ő volt a legnagyobb jótevője. A nyomorral telt években, a nagy árvizek és szárazság idejében folyton írja az országgyűlésekről feleségének: nyissák meg a csűröket a szegény nép számára, osszanak ki köztük vetőmagot, azért adta az Isten, hogy másnak is juttassanak belőle. A nagy pestis idején még a megyék is « édes jó gondviselő attyuk » — nak nevezték. Kelemen Didáknak alig van levele, melyben ne mondaná őt « *hazánk s nemzetünk örömének, a szegények szerencséjének* ». S mégis akadt író, ki őt kapzsisággal vádolta!

Károlyinak s családja minden tagjának egyik fő jellemvonása: a mély vallásos buzgóság. Bármit tesz, bármibe fog, ima vagy istentisztelet nélkül sohasem teszi. Templomot templom után épít; a nagykárolyi egyház, a károlyi piarista gimnázium, a báthori és miskolci minorita rendház, a majthényi, csengeri, kaplonyi, miskolci, gelényesi, erdődi, lyukashalmi, báthori stb. templomok és iskolák építése nem merítette ki istenes buzgóságát. Évenkint nagy összegeket költ hasonló célokra; Kelemen Didákot és társait térítőkül küldi

szét a tiszai vidékekre — az úgynevezett « kálvinista tartományra » — s ellátja őket mindennel. Az elhagyott falvakba és üres házakba katholikus svábokat és olaszokat telepít le; lelkéből örül, ha jobbágyai közül csak egyet is megnyerhet vallásának. Pozsonyban szakácsnét fogad felesége számára s leküldi neki a « cukerpókér »-t. « Egy ollyan forma ez — írja ez alkalommal — mint az német lakatosné, hanem iffiabb, circit. 18 esztendős, magyarul is beszél. Én alá küldöm, talán elveszi valaki, szaporodik az Pápista véle ».

Midőn Ravaszdi nevű inasa áttér a katholikus vallásra, örömében ünnepélyt tart s hálát ad az Istennek, hogy « végh etetlen irgalmából » ezt is megérhette.

A hatalmas Károlyi, ki elsőrangú szerepet játszik Pozsonyban, ott hagy minden ünnepélyt, roppant utat tesz Pozsonytól Nyírbáthorig vagy Baktáig, hogy résztvehessen a Kelemen Didák szolgáltatta misén Portiunkula napján; lejön úrnapjára is s a kisded faluban leányával együtt tartanak « devotiót ».

Buzgóságát csak növeli feleségének, Barkóczy Krisztina grófnénak mély vallásossága. Mint fentebb említők, e nemes lelkű nő rábeszélésének köszönhető, hogy Károlyi nem költözött végleg nagymegyeri birtokára. Felesége ugyanis kifejté előtte, hogy ez esetben kárba vész minden, amit a katholikus vallás terjesztése érdekében eddig tettek: « Mind klastrom, — úgymond, — mind pápistaság gyarapodása füstöt vet ».

Károlyi engedett felesége és Kelemen Didák rábeszélésének, maradt ősei birtokán s folyatta előbbi munkásságát.

A katholikus vallás terjesztése körüli fáradozásaiban nem ragadtatta magát igazságtalanságra sohasem. Türelmes volt a más vallásúakkal szemben is; « ellenkező atyánkfiai » -nak mondja őket, nem erőszakolja, csak sajnálja őket, mert meg van győződve, hogy « elkárhoznak ». A szatmári jezsui-

ták védelmet kérnek tőle a kálvinisták ellen; nem ad nekik, hanem biztatja őket, hogy prédikáljanak nekik, s ne féljenek tőlük, hisz nem fogják azok őket bántani.

Buzgóságának élesztésére s terveinek kivitelére alkalmasabb embert nem is találhatott volna Kelemen Didáknál. Szerették is őt a családnál és ha Károlyi fontos politikai teendői között időtt szakított magának s családja körébe ment, már előre odahívta Didák atyát, kit úgyszólván családtagnak néztek. Ilyenkor együtt töltötték az időt s Didák atya referált működésének eredményéről. Ha szükség volt rá, fölkereste ő védnökét Pozsonyban és Bátorkeszben is, mit Károlyi pontosan följegyezgetett naplójába.

Mennyire szerették őt a Károlyi-családnál, eléggé kitűnik Klára grófnő leveleiből. « Valamikor valami ájtatosság — írja 1748-ban — s Isten tetszéséből származott betegség, keserűség házunkba történt, messzűnen Tiszán túl is elhozatták édes szüleim, hogy istenes vigasztalásában részesülhessenek s tanácsával élhessenek, az mint halála előtt is maga írásával kérte édes Anyám jövetelét » stb.

Amilyen volt Károlyi, olyannak nevelte gyermekeit is. Hazafiság, magyaros érzés s mély vallásosság jellemzi mind fiát, mind leányát. Fia kuruc leányt: Csáky Krisztinát vette nőül, annak a Csákynak leányát, ki — nem akarván pacifikálni — Rákóczival kibujdosott. Klára leányát is deli kuruc legényhez: Haller Gábor grófhoz adta nőül. Honi szokásokra és tiszta erkölcsökre oktatja gyermekeit s a szellem, melyet beléjök oltott, áldásosan nyilatkozott bennök később ». (Takáts, i.m. 216-230).

* * *

Idáig Takáts Sándor értékes szövege. — Néhány gondolattal végig is futhatjuk legfőbb tartalmát.

A Károlyi-család, mély hitből fakadó lelki igénnyel, gyóntató atyjának választotta Kelemen Didákot.

Ugyanakkor főtámogatója lett P. Kelemen Didák messze kiható terveinek. Didák atya a magyar országnagyok lelki vezetőjévé, igazán belső tanácsosává vált.

Ezek is munkatársai lettek fáradhatatlan apostolkodásának.

Károlyi Sándor a haza szolgálatát többre tartotta a saját előnyeinél; viszont családi életét bensőségesen folytatta.

« Gyűlölet helyébe a testvéries szeretet », — volt a jelszava, a végzetes romlás helyett a béke...

Föltehető a kérdés: volt-e szerepe Kelemen Didáknak e fontos elhatározásnál? — Azt válaszolhatjuk: ha Károlyi Sándor 1710-ben már ismerte őt és nagyra tartotta papi képzettsége, de még inkább evangéliumi szívtisztasága, valamint természetfeletti bölcsessége miatt, minden bizonnyal kikérte a tanácsát; szemében Kelemen Didák volt annyira magyar, hogy aggódó hazaszeretetében bízni lehetett, és annyira az Egyház egységét féltő, hogy a katolikus fejedelemmel való megegyezést szükségesnek tartsa!

Párbeszéd volt ez! Az, Isten nyelvén az országnagyokkal...

Másfél századdal később Deák Ferenc követte őt ez irányelvekkel. — Nem ezért került szobra a miskolci minorita templom közelébe, ahol Didák atya nyugszik; mégis jellemzően juttathatja eszébe bárkinek Károlyi Sándor imént fejtegetett kiegyezési törekvéseinél Kelemen Didák nem alaptalanul feltételezett erkölcsi segítségét.

Gróf Károlyi Sándor megalázva kér-könyörög az üldözött magyarokért. « Ama korban a szegénységnek ő volt a legnagyobb jótevője ».

Didák atya Károlyi Sándort a « szegények szerencséjének » nevezi.

Ima és istentisztelet állt minden vállalkozása elején.

A pozsonyi « szakácsnő » és Ravaszdi inas remélt, illetve megtörtént áttérése a katolikus hitre azt bizonyítja, hogy

nem erőszakolták őket a katolikus hitvallásra, hanem önként, saját meggyőződésükből választották azt; a lelki öröm kifejezése az ünnepéllyel teljesen a lelki nyereség, nem pedig a zsarolás tényére vall; Ravaszdi megtérését Isten kegyelmi működésének tudták be, és saját belső elhatározása volt.

Károlyi Sándor nem egyszer utazik Pozsonyból Szabolcsba, hogy részt vegyen Kelemen Didák atya porciunkolai szentmiséjén. Mi vonzotta ennyire!? E szerzetes papnak lángoló istenszeretete...

Kelemen Didák józan rábeszélésének is része volt benne, hogy megmaradt ősei birtokán.

Türelmesen viselkedett a más vallásúakkal tartott társadalmi és államügyi kapcsolataiban, számára « ellenkező atyánkfiai » maradtak.

Szüntelenül érdeklődött Kelemen Didák missziós útjairól, aki « referált működésének eredményéről ».

Gróf Károlyi Sándorné Barkóczy Krisztina « halála előtt is maga írásával kérte » Didák atya jövetelét.

Életükben, halálukban óhajtották, « hogy istenes vigasztalásában részesülhessenek »...

— Megdöbbentő, mekkora bizalommal fordultak hozzá. Nem más hatalomnak a megnyilatkozása volt az ő ereje és erkölcsi hatása, mint az Istené, aki benne bízó és dicsőségéért dolgozó alázatos szolgáját használta fel nagysága megmutatására.

*

Egészítsük ki Károlyi Sándor életrajzát és méltatását Lublóváry Gaszton, a ferences harmadik rendi György Testvér idevonatkozó adataival, amelyeket a « Kelemen Atya Közlönyéből » veszünk:

« Kelemen Didák atya egész életének munkája elválaszthatatlan Károlyi gróf személyétől. Kelemen atya éle-

ténck ismertetése hiányos volna, ha Károlyi Sándorról és koráról meg nem emlékeznénk.

A Károlyi grófok a Kaplony nemzetség leszármazottai, mely viszont a honfoglaló hét vezér egyikétől, Kund-tól veszi eredetét, akinek törzse — mint vezérlő törzs — Árpád fejedelemmé választása előtt, hadjáratok idején a főhatalmat birtokolta.

A magyarságnál már a honfoglalást megelőző korból ismeretesek megkülönböztető jelvények, — mint amilyenek a különféle totemállatok, amelyek nevei személynévként is szerepelnek. Így például Karuly — fekete sas. A Károlyi név is eredetileg Karuly, mely madár a Kaplony nemzetség címere.

Károlyi Sándor gróf Nagykárolyban született 1669. július 2-án. Édesatyja: László, édesanyja: báró Sennyey Erzsébet. Szüleinek 26 évig tartó házasságából 20 gyermek született, kik közül 3 fiú és 7 leány ért el magasabb kort. Mihály bátyját 30 éves korában, 1684-ben Thököly Imre kurucai Szatmár alatt megölték. (Mihály bátyja felesége báró Haller Mária, a küküllői főispán lánya). István bátyja 1686. szeptember 2-án Budavára bevételénél egész ezredével vett részt és október 14-én Zentánál, a török elleni ütközetben « dzsidával átverettetvén », elesett. Nővérei: Judit, Éva, Krisztina, Zsuzsánna, Teréz férjhez mentek, míg Klárát és Katicát édesatyja apácának adta be. Klára Clarissa apáca lett.

Két év alatt esett el két bátyja harcban s a 20 gyermekből ő maradt az egyedüli férfi, ki magasabb kort ért el.

A kuruc háború utáni időkben a főúri családok úgy erkölcsekben, mint nyelvükben idegenekké válnak. A Károlyiak azonban ezután is, társalgás, levelezés, ruházkodásban csakis magyarok maradnak ». (37. oldal).

Miután alapos részletességgel leírta Károlyi Sándor fontos feladatát Rákóczi szabadságharcában, majd a nemzetmentő szatmári békében, így folytatja György Testvér:

« E vázlatokból ha nem is tökéletesen, de nagy vonalakban megismerhetjük azt a Károlyi Sándort, aki a harcok előtt és alatt volt és aki ez idők után nekilátott a béke talán még nagyobb, fáradságosabb munkájának, melyben Kelemen Didákban élte végéig és Kelemen Didák pedig őbenne, bensőséges munkatársra talált.» (Kelemen A. Közlönye, 41.o.)

Továbbá: «Őt a megyék «édes jó gondviselő attyuknak» mondják, ki csűreit nyitá fel a szegényeknek, ki majd minden évben ilyeneket ír fiának: « ... minthogy a körül levő szegénység az portionale quantumért szorosan exequáltatik, körülöttem levő pénzemet mind kiosztottam! » Kétségtelen adatokkal lehet kimutatni, hogy ama korban a szegénységnek Károlyi Sándor volt a legnagyobb jótevője.

Az élet minden szerencséje és dicsősége — írja Károlyi Sándor — hiábavalóság s csak az a boldog ember, ki a mulandókat szerencsés cserével örökkévalókká változtattatja. És mivel a jövendő élet boldogságának elnyerésére, Isten irgalmából, nem csekély haszonnal jár Isten földi dicsőségének és tiszteletének öregbítése: azért az ilyenféle keresztény kegyelet szeretetétől indíttatva, szívem egyéb ájtatos kívánalmaim között csekély vagyonomnak bizonyos részét Isten dicsőségének öregbítésére áldozni szándékozom.

Károlyi Sándor elért sikereit nem saját példátlan buzgóságának, hanem egyedül az isteni gondviselésnek tulajdonította.

... Kelemen Didák is így írt neki: « ... *Istenben boldogult szülimen kívül ez árnyékvilágban élő emberek közül nem tartom senkihez sem szorosabb kötelezettségemet mint Excellenciádhoz, mert az Úristennek szent áldásából sok jót vettem!* » Kelemen Didák, «*hazánk és nemzetünk örömének, a szegények szerencséjének* » mondja Károlyi Sándort. Pedig Kelemen Didáktól távol állott a hízelgés, a valótlanság állítása.

Nagyon tévednénk, ha azt vélnők, hogy Károlyi Sándor bevégezvén földi pályafutását, most már csendesen pihen ősi

kaplonyi sírboltjában. Az elpusztíthatatlan lelke, ha már méltónak találtatott, hogy jutalmának helyén legyen, egészen biztos Boldogasszony Anyánkhoz esedezik most is azért az országért, amelyért egész földi életében fáradt, aggódott, gyötrődött, munkálkodott ». (*L. G.* Kelemen A. Közlönye, 42 o.)

Károlyi Sándorné Szalai Barkóczy Krisztina († 1724).

A családfő oldalán ott áll, ott küzd, ott áldoz és remél a hozzá méltó élettárs, Szalai Barkóczy Krisztina grófnő.

Előre vetítjük jellemének, erényeinek fényét, amint az Takáts Sándor érdemes és tárgyilagos kutatásaiból kisugárzik.

Férjéért és gyermekeiért aggódó asszony; erkölcsi emelkedettségre és önmegbecsülésre buzdító hitves: szelíd de határozott akaratú nő; a családi gazdálkodást gyakorlatiasan vezető élettárs; « a lakosságnak valóságos védőangyala»; « udvarbírói tisztet » is viselni képes erős asszony; számára az inségesek « boldogtalan szentek »...; a katolikus hit érdekében hat férjére, hogy ne költözzék messzi tájakra (Bécsbe, Pozsonyba, Megyerre...).

— De adjuk át a szót a levéltári adatokra támaszkodó Takáts Sándornak.

« A férjeért és gyermekeért remegő nő bujdosik a labancok elől. Azt hinné az ember, hogy esengve kéri férjét, hagyja ott a csatamezőt, s jöjjön haza családja védelmére. Óh nem; az igaz magyar nő nem teszi ezt. Barkóczy Krisztina maga is elmegy néha a táborba férjéhez, leveleiben folyton buzdítja « édesét », « kedves jó szívét », s az erdélyi vereség miatt elkedvetlenedett generálist ő figyelmezteti a haza iránt tartozó szeretetre, s bátorítja őt, hogy « meg ne restüljön az munkában ».

Ha a harc mezején kedvezőbb események történnek, mindkettő levelein víg hang ömlik el, tréfálkoznak, incsel-

kednek egymással. Közbe-közbe a gyöngéd nő tanácsokat is ad férjének, óva inti őt, vigyázna erkölcseire a táborban is, hol annyi alkalom kínálkozik a bűnre. « Édesem — írja egy alkalommal — kérem szeretettel Kigyelmedet, az Istenért az káromkodó szitoktúl őrizkedgyék, mert a szófogadatlanok közt elhiszem, nehéz magát megfogni, s talán nem is volna oly iszonyú vétek, mint más alkalmatosságban, de hogy Kigyelmed Fő s másoktúl is tiltania kell, abbúl rossz példát vesznek s nem is bűntetheti osztán. Tudom, nehéz megállani, de erőssebb az aki magát meggyőzi, mint aki erős városokat győz meg! »

Ez az angyali szelídségű, testestül-lelkestül magyar nő vezeti a gazdálkodást Károlyi nagy kiterjedésű birtokain. Nagy szerencse volt ez arra a vidékre; mert a lakosságnak valóságos védőangyala volt ő abban a nyomorúságos időben, melyről maga írja: « közönséges az Isten ostora rajtunk országostul... szörnyen lamentálódnak, el nem bírják... az jobbágyok szökéshez fogtanak... se székhús, se egyéb nincsen... a sónak állapottya égbekiáltó állapot... kenyérevőm annyi van, Isten tudná megmondani; a boldogtalan szentek mind ide gyűlvén, van dolgom közöttük, már az udvarbíró tisztit is viselnem kell ».

Buzgó vallásos nő lévén, teljes erejével azon volt, hogy a katholikus vallást erőre kapassa a tiszai részeken. Ebben a törekvésben Kelemen Didák s különösen férje, nagy segítségére voltak. Részben ebből a szempontból telepítette le Károlyi szatmármegyei birtokain a katholikus svábokat is. Ez a telepítés azonban nem igen sikerült; a svábok egy része megszökött. « Nagy oka az ő szökésüknek — írja férjének Barkóczy Krisztina — az németség; szégyenlik, hogy a német a magyarnak jobbágya... a táborban erősen rajta vannak idegeníteni őket tőlünk ».

Károlyit mód nélkül bántotta ez a kellemetlen hír s keserűséggel eltelve ír ja feleségének: « el nem hitetem ma-

gammal, hogy az minémű intentioval én ebben megindultam, az Isten konfundáljon és költségemet bele veszesse. Mindazonáltal, ha minden reménységen kívül úgy lenne is, Isten neki! Több károkat is vallottunk; nem kártyán, kockán, sz... án vész, hanem jó, istenes és hasznos intentumra. ».

... Hogy férjét kedvre derítse, ilyenkor a jó asszony kedvesebb dolgokról írogatott neki. Elbeszélte neki, milyen nagy arányokban terjed a katholikus vallás; leírta, mit csinálnak gyermekei és unokái. « Írhatom édes szívem, Klára úgy hízik, már is elég dundus. » Egy másik levelében meg unokáiról szól: « Laci (Haller gróf) gyönyörű, friss, bátor, beszédes; nem hittem volna! Már kezdi dulni Pistát. Tüköre az erdélyi gyermekeknek » ... « Én édes szívem, már csak azt a jó hírt várom, hogy Isten kegyelmedet hozza jó egészségbe; elfelejtek minden nyavalyát ». Majd meg arról értesíti férjét, hogy Erdélyben még a német generálisné is magyarul tanul s hogy őt magát mindenütt a legnagyobb szeretettel fogadták az erdélyiek; « minden méltóságos úri asszonyok oly szeretettel mutatják magokat s magok megalázásával jutnak hozzám, mintha eleitől fogva ismertek volna ». Ezt a szeretetet még nagyobb mértékben tapasztalhatta saját birtokain; még a debreceni tanács is a vidék igazi áldásának mondja őt s ajándékokkal is kedveskedik neki.

Ragaszkodott is ahhoz a földhöz annyira, hogy még férje sem tudta őt megyeri birtokára, Bécsbe vagy Pozsonyba csalogatni. Pedig egyéb vágya sem volt, mint hogy férjével lehessen.

Képzelhetjük, minő lelki tusákat állt ki a szegény nő, midőn férje kívánsága tudomására jutott. Urától távol lenni nem tudott, nem akart, de jóakaróit, kedves szülőföldjét sem szerette volna elhagyni. Mit tegyen hát? Hisz ha elmegy e földről, félbeszakad az anyaszentegyház gyarapodása is; azután meg nem is tudná magát beleélni abba a módis világba. « Az én lelkem állapottya — írja férjének — leg-

bajosabb, úgy annyira, hogy semmit sem tudok venni az elmémre, miként lehetne jobban, mert itt lenni se nem rendi, se nem üdvösséges, s nemis kívánom. Bécsbe menni, hogy lehetne nem tudom, mert sem öltözeteket, sem politiájokat, s conversatiójukat már nem tanulhatnám, se kedvem, se üdőm hozzá nem lévén, azonkívül se tudván a nyelveken. Inkább kevés hátramaradott üdőmet kellene már hasznosabb állapotba töltenem. Csúfnak pedig közikbe menni igen nehéz volna s halálnál keservesebb állapot. Azonkívül is már betegeskedni kezdvén, jóakaróimtól s hozzámvalóktól elszakadni irtóztató volna!» Hozzáteszi még, hogy édesanyja, Kohóry Judit grófné se akar hallani e tervről, sőt mióta ezt meghallotta: «nem szól, hanem csak sírton sír!» Legjobb lesz hát, ha otthagyja az országos ügyeket s lejön közéjük. Károlyi nem is tett felesége véleménye ellen semmi kifogást.

Ez időtől kezdve azonban — mintha csak megérezte volna halálát — mindig szomorúbb hangulat vesz erőt a derék nőn. Leveleiben gyakran ad kifejezést bánatának. Álmai — úgymond — bomlanak, öröme csak pillanatnyi, mint a harmat, melyet felszárít a kelő nap.

Károlyi igyekezett feleségét vigasztalni, tréfálva írja neki: «vagy fogadod vagy sem, de csak menyecskének tartunk mi ketten bátyámmal, legalább magunk kedvéért, hogy ifjú legényeknek tartassunk!»

A vigasztalás azonban nem enyhítette már szenvedéseit, s maga Károlyi is «lelkének dobogásával» várta a kedvezőbb híreket. De hiába, a derék nő nem gyógyult fel többé.

Sokszor panaszkodnak irodalomtörténetíróink eme kor szűk irodalmi termékei miatt. Íme itt vannak Károlyi Sándor és Barkóczy Krisztina levelei s nincs ki felhasználná e tősgyökeres magyarsággal írt leveleket, melyek valóságos tárházai a nemzeti érzésnek, tükrei akkori közműveltségünknek» (Takáts, i.m. 220-224).

Kiviláglik a sorokból, hogy Kelemen Didák nélkülözhetetlen munkatársként dolgozott Gróf Barkóczi Krisztina mellett a vallásos élet megújításában. Ez pedig el sem képzelhető a módozatok és lehetőségek megtárgyalása, közös gondok nélkül. Isten ügyéért « párbeszédben » állottak az egymással szinte versengve vallott hibátlan hit alapján, de ugyanakkor bizakodó és őszinte párbeszédet folytattak a más felfogásúakkal is; meg akarták őket nyerni a katolikus Egyháznak.

Nem kívánok hűtlen lenni eredeti tervemhez, azért ismét felhasználom e fejezetrész összefoglalásaként György Testvér szavait:

« A Károlyi család már a Rákóczi fölkelés előtt is jelentékeny szerepet vitt. Bethlen Gábor első felesége Károlyi leány volt. Maga Károlyi Sándor is főispán. Amilyen szerepe volt Deák Ferencnek 1867-ben, ugyanolyan tisztet ruházott rá a Gondviselés 1711-ben: kibékíteni a nemzetet királyával. A háborúk és a betegségek által kipusztított falvakat telepítések által helyrehozta, sok új falut alapított, közben a saját gazdaságát kénytelen volt elhanyagolni s ha nincs mellette hűséges felesége, Szalai Krisztina, tönkre kellett volna mennie. Ez a jó nagyasszony a háború alatt is, után is férfiúnak is dicsőségére váló tevékenységet fejtett ki úgy, hogy a Károlyi vagyon nem érezte meg az ura távollétét ». (Kelemen A. Közl. 44).

És ezzel el is jutottunk a Károlyi-család bemutatásánál ennek talán legkimagaslóbb, legfontosabb tagjához: Klára grófnőhöz. Az ő lebilincselő alázata, határt alig ismerő jótékonykodása, keresztény lemondása és áldozata, tiszta családi élete majd özvegyi sora, közismert női szentek nyomaiban ma is időszerű vonzó példa marad. Benne Kelemen Didák atyának egyrészt neveltjét és lelki gyermekét, másrészt pótolhatatlan és önzetlen munkatársát tisztelhetjük.

Károlyi Klára grófnő (1697.VIII.12 - 1749.IX.26).

Adjuk át a szót azonnal a levéltári adatokra támaszkodó Takáts Sándornak.

« 1697-ben augusztus 12-én Károlyi ezeket a sorokat írta naplójába: « Ezen veszedelmek forgása alatt Isten ő szent felsége Klára leányomat szerencsésen megadta; kiért áldassék Istennek szent neve! »

A kis grófnő majdnem kizárólag szelíd lelkű anyjának és nagyanyjának felügyelete alatt növekedett. Barkóczy Krisztina egyszerű, házias, magyar szellemű nő volt, ki minden örömét családjában s a gazdálkodásban kereste és találta. Azt akarta, hogy leánya is ilyen legyen. A dolog azonban nem ment olyan könnyen; mert a kis Klára igazi kuruc szellemet örökölt atyjától. Fékezhetetlen, dacos természetű leányka volt, korát felülmúló fejlettséggel és világos értelemmel. Mintha csak érezte volna magában a szellemi erőt, tanítóival szemben dacos volt a végletekig. Édesanyja szinte kétségbeesve írja férjének: « Istentől is félek miatta ».



Özv. Haller Gáborné: Károlyi Klára grófnő, Assisi Szent Ferenc világi III. rendjének tagja, Kelemen Diáák neveltje és pártfogója, majd boldoggáavatásának szorgalmazója.

Szülőin kívül a grófkisasszonyt Szuhányi Márton uram is « regulázta », főképpen a járásban és táncban. Tanítója páter Orbán olcsvai pap volt, kinek «módszerét » (?) maga a kis

Klára írta le atyjának: « Én most jól tanultam volna, ha Orbán uram regulát nem csinált volna; hogy egyszer nem tudtam a leckét, mindjárt letérdepeltetett; a regula pedig az, hogy aki szokott órákon itt nem lesz: letérdepel; én pedig inkább alszom akkor; aki silentiumot nem tart, valamennyit szól hiába valót, annyiszor csókolja a földet »...

E szigorú bánásmódra különben maguk a szülők hatalmazták fel Orbán uramat, azt hivén, hogy így majd sikerül a leányka makacsságát megtörni. De biz az nem sikerült; legkevésbé Orbán páternek.

Ő az akkori szokás szerint latin nyelvre is tanította ifjú növendékét; de arra már nem bírta őt rávenni, hogy az atyjától kapott lovakat latinul köszönje meg. Pedig később nem egyszer adta jelét, hogy e nyelvet egészen jól érti.

Olvasni nagyon szeretett, s atyja Rákóczi táborából is küld neki könyveket, s az élénk eszű leányka nagy örömmel olvassa azokat.

Még tizenhárom éves sem volt a korán fejlett leányka, midőn megismerkedett a daliás és művelt Haller Gábor gróffal, ki akkor kuruc tiszt volt Rákóczi táborában. Az ismeretséget csakhamar kölcsönös vonzalom követte. 1710-ben már el is jegyezték őket egymásnak. Károlyi Klára ekkor tizenhárom éves volt, de mind testileg, mind szellemileg egészen kifejlett.

A házasság sok tekintetben megváltoztatta a heves véralkatú leányka eddigi gondolkozásmódját. Levelei érdekes képét adják ennek az örvendetes változásnak, mely gyermekkori hibáinak levetkőzésével s erényeinek feltűnésével végződött.

Már eljegyzésekor félénknek és szemérmesnek mutatta magát. « Klára szereti mátkáját, — írja édesanyja, — de a csúnya igen szemérmes, még beszélni se tud vele. Csak azt szégyelli, hogy már Egerben is tudják férjhezmenetelét. » Később mindinkább kidomborodik jelleme s benne is elő-

tűnnek ama szép vonások, melyek szelíd lelkű anyjának, Barkóczy Krisztinának voltak sajátjai.

Ki hitte volna, hogy az a dacos, engedetlen kis leány egyike lesz a legkitűnőbb magyar nőknek, a legszebb s legvonzóbb jellemeknek?

A gyermeki dac akaraterővé, a félénkség szerénységgé, a túlságos szemérmetesség szelídséggé fejlődik benne. Szívének nincsenek rejtélyei, élete nyílt könyv, mindenki olvashat belőle. Előttünk állnak szép magyar leveleinek százai, előttünk áll bennök maga a derék nő, lelkének minden szép vonásával, szívének minden érzelmével.

Szelíd, egyszerű magyar háziasszony ő, telve szeretettel családja, hazája és a szegény nép iránt. A házi élet tiszta örömei képezik az ő világát; hív, nyájas és szerető nő; családjának lelke, éltetője, és boldogítója. Nem vágyik a fény és a dicsőség után, hiába hívja őt atyja a fényes pozsonyi és bécsi világba, nem óhajt tündökölni. Atyjától és bátyjától hallja ugyan, hogy az asszonyok mint járnak vendégségbe, mint «öltöznek cifrán és gálában odafent», de ő — mint maga írja — «nem kíván részéről példát róluk venni!» A női nem közös hibája, a hiúság nem bántotta őt; a roppant uradalmak felett rendelkező Károlyi egyetlen leánya otthon ül, varrogat, gazdálkodik s boldog, hogy ezt teheti. Szerénységében még a grófi címet sem használja; ezer és ezer írásában mindenütt alázatos szolgáló leánynak, árva Károlyi Klárának írja magát.

Egyetlen szenvedélye a vallásos buzgóság és a szegények támogatása. Odaadóan szereti vallását s nem retten vissza semmi áldozattól, ha a katholikus egyház érdekeinek előmozdításáról van szó. Alig van levele, melyben valami segélyt nem kérne atyjától egyik-másik templom vagy a szegény szerzetesek számára. A nagy nyomorúság idején mindig ott találjuk levelében: «az szegénység lamentátióját értvén, búzát felesen osztottam nékiek». Ha az üldözöttek és

bujdosó kurucok érdekében ír atyjának, oly melegséggel és nyájassággal hangoztatja az « érdemem felett való édes jó atyám », « édes lelkem, édes szívem, hallgassa meg édes reménységem » kifejezéseket, hogy még a kemény kuruc generálist is megindította. Még akkor is, midőn beteges anyja nevében írt, bele tudott levelébe valami kérést szőni. S hogyne tette volna, mikor « érdemetlen alázatos szolgálója az íródeák ajánlotta ».

Szelíd lelkében a haragnak és indulatosságnak nyoma sincs; még ha a legérzékenyebben sértik is, harag helyett oly szelíd s fájdalmas szavakba önti panaszát, hogy könnyeket facsar az olvasó szeméből.

Odaadóan szereti nemzetét; büszkén írja egyik levelében: « Isten kegyelméből mindnyájan nemzetünk magyarságában megmaradtunk. Csak maradjon magyarságában (ő is, t.i. fia), csak tanuljon annyit, hogy hazájának tudjon szolgálni. Talán ha magyar emberséget tanul s magyar köntösbe jár is, elélhet. Istennek is nagyobb dicsőségére lesz, ha az manérra s egyéb módis hívságra nem kap. Én az többibe is csak azt nézném, hogy isteni félelembe, jó erkölcsbe, tudományba nevekednék. Az móditól félve félek; mert az forog előttem, hogy rákapnak az módira, ki is bű költségből áll s arra kapásból. Most ugyan nagyságod kegyes atyai gratiájából nem is érzik az árvaságot, de ha úgy kezdnek élni s költeni, mint az módira kapók szoktak, bizony semmi nélkül maradnak. S mi hasznát veszik térdhajtásoknak? Csak elszegényednek, semmivé lesznek »! (1733. szept. 19). (Takáts, 220-235).

Itt megszakítjuk egy pillanatra a történész elbeszélését, mert az olvasottak mély gondolatokat támasztanak bennünk Károlyi Klára felfogása felől.

Széles tér nyílt egyéni « karizmáinak », vagyis a kegyelem ajándékainak, amelyeket tulajdonképpen mindenki ismételhetetlen módon kap, mint a saját lelkületének alkotó részeit. Ezek az ajándékok hozzátartoznak a személyhez,

úgyannyira, hogy egyet tesznek a természetes tulajdonságokkal. A Szentlélek szabadon osztja ezeket, és talán nem is mindig párhuzamosan a veleszületett erőkkel, minthogy szerény természetes adottságok mellett valaki bírhat rendkívüli természetfeletti adományokat. A kettőt azonban, ismételjük, alig lehet elválasztani egymástól. Vagyis a karizmák a természetes tulajdonságokkal együtt alkotják valakinek a személyiségét.

A nemzeti nyelvhez és hagyományokhoz való hűség minden népnek természetes sajátsága és joga, történelmi erénye. Leginkább akkor, ha az ősi jellemtől és tulajdonságoktól elszakadás felületességet, pazarlást, esetleg erkölcsi vagy anyagi romlást okozhat. Azért példaadó a jelen esetben is a keresztény édesanyának aggodalma fiáért, hogy haszontalan, hiú hajbókolás fejében elveszti az egyszerű, evangéliumi, józan gondolkodást.

« Határtalan tisztelettel viseltetik édestyja iránt s még a saját gyermekei nevelésében is nem a maga akaratja, hanem édesatyjának szava a döntő. « Magam kötelességemet vettem elmémre, — írja az atyjának —, melyet Isten kötelez gyermekeim gondviselésére, jószáguk gazdálkozására és káruk távoztatására... Engem egyéb erre nem ösztönöz s magam tetszésemet s akaratomat éppen követni nem akarom, hanem egyedül Isten rendeléséből való kötelességemet fontolván, mellyel kötelez Isten gyermekimre s hasznokra való gondviselésre. Ugyanazon Isten kötelez nagyságod parancsolatjának követésére. Sem Istent, sem nagyságodat megsérteni nem kívánom. Azért alázatosan kérem nagyságodat méltóztassék kegyesen megvizsgálni ezen kötelességimet s aszerint meghatározni, melynek én bírája nem lehetek, melyiket kelljen követnem, hanem nagyságod parancsolatját várom; mert énnekem tiszta halállal vetekedő bánat nagyságod atyai kegyességétűl távolesnem »! (1734. április 21). (Takáts, 235).

— Szinte nem tudni, e nemeslelkű nőben az evangéliumi erős asszonyt kell-e jobban csodálni, akit a családért aggódás, háznépével törődés foglal le teljesen, vagy a bölcs, alázatos gyermeket, aki atyja irányítását, felügyeletét, tanácsát engedelmes, tanulékony szívvel kéri és várja?!

Hite sugallatára vall nem titkolt vágya, hogy valamelyik fia a papi hivatást válassza életcéljának. De ezen a téren még alázatosabban bízta Istenre szíve óhaját, mint egyebekben.

A pályaválasztást gyermekeire bízza, noha nagyon szerette volna, ha Laci fia a papi pályára lép. «Én — írja 1736. nov. 1-jén — az egyházi hivatalt beszélem neki, ne bocsássa csak el. De látom, csak törvénytanulásra veté elméjét. Munkálja Isten benne, amint szent színe előtt kellemetes»...

Kikerülvén fiai az oskolából, az öccse (Károlyi Ferenc gróf) udvarházára küldötte s megírta, hogy a külső állapotra nagyobb kedvük vagyon, mint a filozófia folytatására.

Károlyi Klára minden íziben magyar asszony lévén, a régi magyar módi szerint élt. Az új módi sehogy sem tetszik neki. Hallani sem akar a divatos ruhákról, filegóriás hajról, cafrangos kalapról stb. «Az módiknak, szokásoknak módgyát — írja egyik levelében — bűven értettem Öcsém Uramtól; de én együgyűségemhez csak úgy képzem, nem köteles ű az kinek kedve nincsen — azt űzni». Sokan — írja ugyanott — a módit már «példabeszédben és erkölcsökben is» fölvették. Pedig «az ifjakat arra nevelni, hívságokra való elméjek fordítását s oda függését módik követésivel s tanításával elősegíteni, s kitül oltalmazni kén, bű költségre kapni»: nem egyéb, mint a jó erkölcsöknek megvetése.

Átérzi nemzetének minden fájdalmát, s résztvesz minden örömében. Büszkeség tölti el lelkét, midőn a magyar csapatok hősiességéről hall, viszont «szomorú szívvel veszi»

öccse levelét, « kiben az magyar nemzet nagy buzgóságából való fegyverkialvását érti ».

Szívesen olvassa a magyar írókat, ismeri a kuruc dalokat, gyönyörködik Koháry költeményeiben s barátnője számára is megszerzi azokat. Atyja még a táborból is küld neki könyveket. 1722-ben Pozsonyból küldi neki Pető könyvét s a « Békességnek munkája » című művet, s leánya köszönő levelében megírja neki, hogy a könyvek « megbecsülhetlen kedvességben vagynak » előtte.

Házi körében boldognak érzi magát. A tizennégy éves menyecske kedvességéről egész Erdélyben beszélnek. Kitörő örömmel írja atyjának, mennyire szeretik őt: « mindnyájan kedvemet keresik, hogy nem is érdemlem meg ». Leírja, milyen pompás rétest és káposztalevélben takart cipót sütött Erdély gubernátorának, gróf Kornis Zsigmondnak. Ez esetet nagyanyjának, Koháry Judit grófnénak is tudomására hozza.

Károlyi Sándor mód nélkül örvendett leánya boldogságának; elhalmozza őt kedveskedéseivel, meglátogatja a Haller-családot, együtt mulatnak, s a vígság közben megjövendöli leányának, hogy « kisasszonynak anyja lesz ». Jövendölése azonban nem teljesült be, mert Klárának fia született. Annál inkább örvend; Koháry Juditot értesíti a « kis katonának, szolgácskájának » születéséről s kéri, gondoskodnék dajkáról.

1713 december elején életveszedelemben forgott Haller grófné Károlyi Klára. A mondott időben hazafelé tartott a grófné, hogy a karácsonyi ünnepeket édesanyja házánál tölthesse. Az utazás szánon történt. Egy csomó lovas vágtatott a szán előtt; ezek szerencsésen keresztül mentek az Alparétnél elterülő mocsár jegén; de a szán — melyben a grófné ült többed magával — belészakadt a tóba. A szán elé fogott derék hat ló azonban kiragadta őket a vízből s így

egy kis fürdésen kívül más bajuk nem esett. A grófnét a vele utazó páter száraz bundájába takarták s jó meleg házba vitték. «Istennek hála — írja édesanyjának — ijedve meg nem ijedtem, fájdalmat penig teljességgel semmit nem érezek magamban, s reszketés sem volt rajtam egy csepp is».

Ezalatt édesanyja, Barkóczy Krisztina türelmetlenül várta leányát; nyugtalansága rémületté változott, midőn a kocsis megérkezett az üres alkalmatossággal. De csakhamar megnyugodott, midőn meghallotta a történteket. Dec. 23-án már így ír édesanyjának, Koháry Judit grófnénak: « Istennek hála, oly szerencsétlen esetben is szerencsésen, semmi baj nélkül megmaradt Leányom! »

E szerencsés megszabadulás emlékére emelte Károlyi Klára a Haller-család temetkezési helyén, a regényes fekvésű Kerellő-Szent-Pálon, a ma is fennálló fogadalmi kápolnát. A magas halmon épült kápolna oltárképe a szerencsétlen esetet ábrázolja. Az idő vasfoga nagyon meglátszik a képen, de azért tisztán ki lehet venni a hat ló által húzott szánt, melyből két rémült nőalak tekint az ég felé. Károlyi Klára ez és társnője.

E kápolna nem tévesztendő össze a kerellőszentpáli templommal, melyet szintén Károlyi Klára szerzett meg a katholikusok számára». (Takáts, 236-239).

Talán még elképzelhetőbbé teszi e tényt « Oltontúli » tanulmánya a « Kelemen Atya Közlönye » 25-26. oldalán « Kelemen Didák életéből » címen, amint következik.

« 1713 decemberében Károlyi Klára — Haller grófné — egyik erdélyi birtokáról szánon utazott édesanyjához a karácsonyi ünnepekre. Valószínűleg a Kolozsvártól délkeletre fekvő Haller birtokot, Györgyfalvát érintve, majd Kolozsváron át a kis Szamos völgyében siklott szánja célja felé. Désnél ismét nyugatra fordult s az attól körölbelül 25 kilométerre fekvő Alparétnél elterülő mocsár jegén igyekezett át. A szán előtt ügető lovasok minden baj nélkül jutottak át

a jégen. A szánt nem bírta már meg, beszakadt a jég. A szánba fogott hat ló azonban egy rántással kihúzta azt a vízből. Károlyi Klárát a vele utazó páter bundájába takarták s Alparét egyik fűtött szobájába vitték. Klára grófnőnek semmi baja sem történt. Vannak, akik a Károlyi Klárával utazó pátert Kelemen Didáknak mondják. Semmi ok sincs ezt az állítást megcáfolni.

Az a helyzet, amelybe Károlyi Klára a jég beszakadása alkalmával került, semmi esetre sem volt veszélytelen. Sőt, nagyon szomorú véget érhetett volna. E rendkívüli veszélyből való menekülés emlékére Károlyi Klára a Haller grófi család Kerellő-Szent-Pálon levő fogadalmi kripta kápolnát emelte s az oltárkép alsó részére e jelenetet festette.

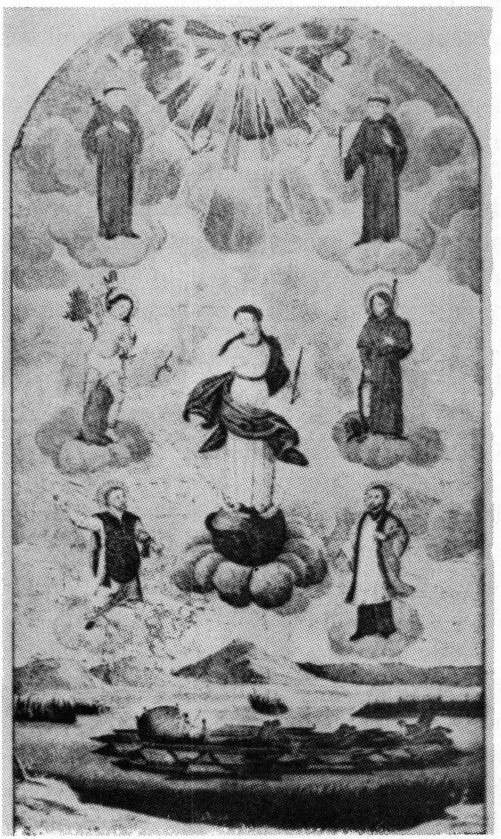

A kerelőszentpáli temetőkápolna fogadalmi oltárképe Károlyi Klára megmenekülésének emlékére.

A képet 1848-ban összelövöldözték. Az oltárképről az idők folyamán a festék lepattog-

zott. De még így is tanúja a több mint 200 év előtti élő hitnek, hálának. Az oltárkép alsó részén levő táj az Alparét körül elterülő 4-500 méter magas hegyeket ábrázolja a kiöntött, mocsaras, náddal borított Deberke patak jegébe szakadt szánnal, mely elé 6 ló van fogva. Az oltárképen Károlyi Klára kék ruhája és akkori szőke haja is kivehető még ».

— Állandò missziós útjai során eljutott-e Kelemen Didák 1713 decemberében egészen Kolozsváron túlra, amelynek környékén, a Mezőségen történt Károlyi Klára grófnőnek csodával határos megmenekedése a beszakadt jegű tóból?

Mint fentebb láttuk, van ilyen vélemény. Nem lehetetlen, hogy Didák atya, éppen a tőle elvárt részvétel miatt útrakelt télnek idején is, hogy a Károlyi család karácsonyi ünnepét az Egyház megszokott istentiszteleti rendjével liturgikussá tegye. Ez okolhatná meg leginkább az ő távollétét oly messzire Egertől. De ha nem is róla lenne szó az eseményben, az a tény, hogy a lelkészkedő minorita szerzetesek közül valaki jelen volt e főúri katolikus család hitéletének gyakorlatánál, bizonyítja az előzőek keresettségét és az utóbbiak Egyházhoz való ragaszkodását.

Károlyi Klára életét és jellegzetes családi, társadalmi erényeit a továbbiakban ekként méltatja Takáts Sándor:

« 1723-ban végzetes csapás érte Károlyi Klárát; férje, a nagyműveltségű Haller Gábor gróf hirtelen meghalt. Az eset véletlenül történt, s feleségének mondhatatlanul fájt, hogy halálánál sem lehetett jelen. Szomorúan írja atyjának: « mennyire által járta szívét az fájdalom »; árvaságra jutott immár! kérve-kéri a generálist, « szegény édes üdvözült ura hideg teteminek eltakarítására alázná meg magát ».

Férje halála után, az alig huszonhat éves ifjú özvegy, atyja házához ment hat kiskorú gyermekével. Minthogy Károlyi Sándor — országos ügyekkel lévén elfoglalva — folyton távol volt, felesége pedig szakadatlanul betegeskedett,

a házi teendők mind Klára vállaira nehezedtek; ő kormányozta a roppant kiterjedésű birtokokat, ő küldözgette atyjának a gazdasági tudósításokat, ő ápolta beteges anyját s nevelte példás gonddal saját gyermekeit.

Károlyi teljesen meg van elégedve leánya gazdálkodásával; büszkén emlegeti « szolgálócskáját », « helytartó Klárácskáját » s minden alkalmat felhasznál, hogy valamivel kedveskedhessék neki. A Klára-nap lesz a család legjentősebb ünnepe; ilyenkor az öreg gróf még az országgyűlést is ott hagyja és siet leányához; ugyanígy tesz egyetlen fia Ferenc is. Néha-néha Didák atya is megjelenik, s elmélkednek a ház védőangyaláról, Barkóczy Krisztináról, ki — a család végtelen fájdalmára — követte a halálba Haller Gábort.

Ha a család egyik vagy másik tagja nem jöhetett el Klára napjára, sietett magát kimenteni.

A szeretetet szeretettel viszonozta ő is. Mindig tud valami újdonsággal kedveskedni Megyeren és Pozsonyban tartózkodó atyjának. Hol szömörcsök gombát, nyíri újság csigát, hol meg lágy szőlőt, libus tojást küld neki; néha friss dinnyével, máskor meg élő vadkacsával kedveskedik neki. Szívének jóságát öccsével is érezteti. Midőn felesége Csáky Krisztina meghal, kisded gyermekeinek nevelésére ő vállalkozik. « Kedves édes kisdedein édes lelkem — írja ez alkalommal — felette ne eméssze magát, az mit az én együgyű tehetségemmel felérek, igaz atyafiságos kötelességem megtennem. »

Ha ilyen szeretetet mutat atyjához és testvéréhez, képzelhetjük, miképpen vonzódott saját gyermekeihez. Minden öröme ezekben összpontosult, ezekért fáradott, ezekért dolgozott, « Nekem bizony eleven halál lenne elszakadásom, — írja atyjának, midőn fia hivataláról van szó, — halállal vetekedő szívbéli fájdalommal esik atyai kegyességétől való távozásom, véreimtől, gyermekeimtől is elszakadásom, de gyermekim kárának távoztatása lelkem ismeretét kötelezi ».

Gyermekei nevelésében a főelv: a jó erkölcs és a hazafiság. A jó erkölcsnek az alapja szerinte az alázatosság, « mint a láncszem egyik a másikat hozza ». Gyermekeit leginkább a « felnézés » - től félti. Nem kívánja, hogy magasrangú urak legyenek, megelégszik azzal is, ha fia piaristaságra, leánya pedig apácaságra adja magát, csak jó erkölcsük legyen, mert « ezen gyökérből kormányozhattyák egész életeket ». A pályaválasztást mindegyik gyermekének szabad választására bízza. Leányait ő maga neveli, még arra sem tudták rábírni, hogy az apácákhoz adja nevelésbe. Féltette őket a móditól.

Ezekben az ügyekben tömérdek levelet írt atyjának. Elmondja neki emellett a nevezetesebb újságokat is, leírja a megyei gyűléseket, a jobbágyok helyzetét, szóval mindazt, ami atyját érdekli.

Bár örömmel hallja a magyar seregnek vitézségét, mégis ellensége a háborúnak. « Az hadakozást — írja egyik levelében — itten is csak rebesgetik, — talán csak az portióknak szaporábban való beszedéseért. Ha Istennek is úgy tetszenék, talán ennyi hadakozás ő felségének elég is volna! ».

Emberszerető szíve szólalt meg e nyilatkozatban is. Fájt neki a szegény jobbágyok nyomora, kiknek érdekében nem egyszer lép közbe atyjánál. Még azoktól sem vonta meg jóakaratát, kik neki kárt okoztak. A tolvajok egy alkalommal kifosztották kastélyát s még « a nagy palotát » is föltörték s kedves jegygyűrűjével együtt minden ékszerét elvitték. Ezt a gyűrűt rendkívül sajnálta, de az elfogott tolvajok érdekében mégis fölír atyjának. « Az szegény rabokat — úgymond — Nagyságod grátiájába ajánlom ».

Nemes és emberszerető szívének jóságát mindenkivel egyformán éreztette, s így egyformán szerette őt a szegény nép és az úri osztály. E szeretetnek nem egyszer megható módon adtak kifejezést. Rendesen név- és születésnapját használták föl erre; ilyenkor a szokásos beszédek mellett még

alkalmi verseket is olvastak föl. Az egyik ilyen versnek szerzője Klára András nevű nemes úr volt; minthogy ebből az időből amúgy is vajmi kevés verses munkánk van, mutatványul közlünk belőle néhány strófát. A költmény címe: « Szomorú síránkozó árva eözvedgy Mára vigasztalása ».

Világ boldogsága nincs állandósága,
Tündéres ő dolga, gyorsan folyó sorsa,
Szerencse próbája bizonytalansága,
Szomorú nagy volta néha fordul jóra.

Elmúlik s enyészik, nap fénye beborul,
Ragyogó sugára változásra indul,
Szép tiszta nap fénye ottan homályosul
Szerencse kereke ekképen felfordul.

Nap fénnyel feltetsző tiszta Klára napja
Felderült s érkezett boldogság szép órája.
Méltóságos grófi Nagy Károlyi Klára
Származott s született ez árnyék világra.

Jóllehet özvegyen, mint árva gerlice,
Maradott szomorúan zavaros ő vize,
Zöld ágra nem is száll, kesereg csak szíve,
Társát nem láthatja fájjal csordul könyve. stb. » (Takáts, 239-243).

Károlyi Klára asszony szinte történelmi alakját más oldalról is megvilágítja Kőhalmi Mihály minorita ferencrendi szerzetes pap, gimnáziumi tanár (később igazgató) Szilágysomlyón: « In memoriam » című cikkében (Kelemen Atya Közlönye, 45).

« Ennek a családnak volt egy leánya: Klára. Gulácsi Irén: Pax vobis-ában is szerepel. E regény szerint Pálffi herceg leánya, Mária, jegyese Haller Gábornak, ki a kuruc fővezérnek, Károlyi Sándornak a családjával jut meghitt

viszonyba, amellett hű marad jegyeséhez, Máriához, még akkor is, mikor a Károlyi család a buksi Klára leendő férjét látja benne. Pálffi Mária mint udvarhölgy, isteni küldetést lát e szerepében és közvetítőnek lép fel király és nemzet között, de jegyeséhez való hűségét is meg akarja őrizni. Mikor választania kell jegyese élete és a maga hűsége között: tragikus helyzetében az előbbit választja. Mikor Haller Gábor erről értesül, visszaküldi jegyesének a gyűrűt, mert a női ártatlanságot tartja mindenekfelett kívánalomnak a Haller család múltjához mérten és a szatmári szerződést aláíró Károlyi Sándor leányát, Klárát veszi el feleségül és ez meg is felelt annak a női ideálnak, melyet Haller Gábor jelzett a Haller családhoz méltónak.

A fiatal Haller Gábor és Károlyi Klára rövid ideig tartó családi életüket nagyobbrészt Györgyfalván (Haller birtok) töltik el. A jó Isten 4 fiúval (István, László, Gábor és Sándor), meg két lánnyal (Julia és Csilla) áldotta meg a házasságukat. A férj, Haller Gábor azonban nagyon hamar eltünt az élők sorából. 1723-ban következett be korai halála, mely Klárát özvegyi sorsra juttatta. Rá egy év múlva fejezte be életét Klára anyja: Szalai gróf Barkóczy Krisztina is.

A közügyekkel foglalkozó Károlyi Sándornak áldása volt Klára, ki visszatért Erdélyből a Tiszahátra; Szatmár meg a Nyírség lesz most már kedvenc tartózkodási helye. Takács Sándor: « Régi magyar asszonyok » 208—311. oldalakon nagyon szépen leírja, hogy ez a fiatalon özvegységre jutott előkelő nő gyermekeiben, a gazdálkodásban meg a vallásban talált vigasztalást. Vallási téren Kelemen Didák (ez időben rendfőnök) lesz a vezetője. Ennek az összeköttetésnek volt az eredménye a minoriták Kolozsvárt és környékén (Györgyfalva, Szamosfalva) való szerepe, innen eredt ugyanezen rendházból kiinduló erdélyi misszió, ugyanezen áldásos összeműködésnek volt köszönhető a Károlyi család részéről való adomány a szilágysomlyói rendház részére is ».

*

Mialatt e munka készült, Károlyi Klára és Haller Gábor gróf leszármazottjai közül gr. Haller Ferenc tájékoztatott családfájukról és saját származásáról.

Elöljáróban megmutatta a « Turul » 1886-i 4. évfolyamában Dr. Szádeczky Lajos cikkét: « A Haller grófok nemzetségkönyve ». Kiírtam néhány adatát:

« Gábornak (sz. 1685, megh. 1723), István legidősebb fiának, ki a szatmári békét kötő Károlyi Sándor leányát, Klárát vette nőül, — Gábor férfikora delén meghalván —, négy fiát az anyai nagyapa, Károlyi Sándor nevelteti. Maga ügyel fel iskoláztatásukra, maga választja meg a nevelőket, az iskolákat (Magyarországon, Pozsonyban, Váczon, Pesten nevelődnek), s oly gondos, példás neveltetésben részesíti unokáit, minőt nem sokan nyertek kortársaik közül. (1) (Berkeszi István: « A gr. Haller fiúk iskoláztatása»). És nem hiába: mert mind a négyből derék férfi és jó hazafi vált ».

Berkeszi Istvánnak említett, jegyzetbe vett tanulmánya a Magyar Történelmi Társulat Közlönyének XVII. évfolyamában (1883) található a 342-430. oldalon.

Haller Ferenc gróf a továbbiak során részletesebben beszélt őseiről, korán özvegységre jutott ősanyjáról, Károlyi Kláráról és ennek gyermekeiről.

Sándor gyermekkorában, 1716-ban meghalt.

István csongrádmegyei főispán lett, 1756-ban halt meg.

A harmadik gyermek László volt, aki 1717-ben született, élete során Máramaros főispánja lett, irodalmi téren Telemachus fordításával tünt ki, és 1752-ben halt meg. Reá még visszatérünk, mint Haller Ferenc gróf szépapjának személyére.

A Haller-Károlyi házaspár további gyermekei:

Gábor jun.; pályája nevezetes állomásai: tábornok, gubernátor, tanácsos, királyi étfogó; neje szül. gr. Grassalkovich Anna hercegnő; Haller Gábor jun. 1784.XI.21-én halt

meg. Mindkettőjök képét láttam a müncheni családi képgyűjteményben.

Az ötödik gyermek Julia, a hatodik Mária-Cecilia.

Nos, Lászlónak (1717-1772) házasságából született Benedek-Gábor, ettől származott Gábor (gr. Haller Ferenc dédapja), ettől György, akinek fiát szintén Györgynek hívták, aki már édesatyja a Münchenben élő Haller Ferencnek. Haller György 1861-ben született Kerelőszentpálon és 1944-ben halt meg. Haller Ferenc 1892-ben született.

Ez utóbbi, még 1931-ben, egy albumban megörökítette mindazokat az épületeket, festményeket, epitáfiumokat, stb., amik Kerelőszentpálon a Haller családhoz tatoznak; a négy példányban készült gyűjteményből már csak ez a müncheni van meg. A fenti könyvek, minden családi fénykép, album, emlék a Haller családról végrendeletileg a németországi « Freiherr », báró von Haller család levéltárába fog kerülni: Senior Freiherr Helmut von Haller, Gross-Gründlach bei Erlangen, avval a kötelezettséggel, hogy mindennemű komoly érdeklődés esetén ez anyagot hozzáférhetővé kell tennie.

Az említett fényképgyűjteményben láttam a kerelőszentpáli (« Kerülő Szentpál ») római katolikus plébánia képét (Kisküküllő vármegyében hajdan). E templomban látható Károlyi Klára Haller Gáborné fogadalmi képe (az album egyik felvétele), amelyet Bánya-Lukavára ostrománál vitézül szereplő két fia (István és Gábor) és másik két Károlyi unoka nevében készíttetett a Szent Szűz tiszteletére, aki a küzdő magyar és török felek fölött isteni Gyermekével oltalmazólag megjelenik. A « Pócsi Szűzanya » (e néven ad hálát Isten Anyjának Klára grófnő) további oltalmába ajánlja családját és mindenkit, aki e képet tiszteli. — A Boszniában dúló harcok ideje 1740 tájára tehető.

Egy másik kép, az ugyancsak « Pócsi Szűzanya » tiszteletének szentelt olajfestmény arra az alkalomra készült, hogy a kerelőszentpáli « parochiális templomnak kálvinista-

ság kezébül való szabadulását egy Tisztelendő Páter Minorita által Isten kegyelméből rendeltetésének megfelelően » szentmiseáldozattal megünnepelték. A kép aláírása: « Szűz Máriának legkisebb tisztelő szolgálója. K.K. ».



A kerelőszentpáli temetőkápolna a község fölötti dombon.

A kerelőszentpáli temetőkápolna oltárképe szintén megvan e gyűjteményben. A kápolna ötszáz méternyire fekszik a községtől, domb tetején. Maga a község a Maros bal partján terül el. A kegykép, családi értelemben, Károlyi Klára csodás megmenekülését mutatja a Méhes tó beszakadt jegéből. E tó (Cegei tónak is hallottam) a Mezőség közepén található, úgy 60 kilométerre Marosvásárhelytől, Marosugar felé. Feltehető, hogy Klára grófnő és kísérete a szatmári birtokról tartott Kerelőszentpálra, amikor a három pár lótól vontatott szán a vízbe süllyedt a betört jég alatt. Ismét a Boldogságos Szent Szűz oltalmát hirdeti e kép. Alakja körül Assisi

Szent Ferenc, Páduai Szent Antal, Szent Sebestyén, Rókus, Néri Szent Fülöp és Nepomuki Sz. János látható. E temetőkápolna körüli « cinterem » síremlékein néha áldás és átok is olvasható a sírok tiszteletbentartói avagy rongálói részére.

Aranyozott ezüst kehely a helyi kastély kápolnájának becses darabja, a Haller-vár építésének évéből, 1610-ből. A kelyhet bizonyos ideig Magyardellőn birtokolták a protestánsok (Dellő a Maros jobb partján fekszik), míg vissza nem került eredeti helyére. — Isten Szolgája P. Kelemen Didák minden valószínűség szerint misézett e kehellyel.

Az utolsó fénykép, ami visszavitt e régi időkbe, a Klára grófnő emlékére készített palást 1723-ban; a kastély kápolnájának becse. « Árva Klára » alázatos hitére mutat, amely a földi életet alig véve figyelembe, az örök boldogságot tartja szem előtt. A rojtos csuklya hímzett címere körül ugyanis ez a szöveg olvasható: « Hogy te is nyerj áldást éltednek s végednek, aki látod jelét az én czímeremnek, kérjed nyugodalmat Istentől lelkemnek ».

*

Természetesen, Takáts Sándor is, Kőhalmi Mihály is tovább szövi az életrajzot, de mivel a Károlyi család bemutatásánál, e fejezetrészben Kláráénál, elégnek tartjuk az eddig felhozottakat, és később Kelemen Didák működésénél ismertetünk majd szemelvényeket az idézett tudós szerzőktől, most rövid összefoglalásként közöljük Dr. Csák Alajos Cirjék szavait, aki Kelemen Didák templomépítési nehézségeinél Klára asszony segítő készségét tárgyalja:

« Ezzel kapcsolatosan rövid kitérést kell tennünk, hogy Károlyi Klára grófnőt, akit Didák atya állandóan az ő « nagypatronájának » nevez, nehány rövid sorban megismertessük olvasóinkkal, annál is inkább, mert benne a régi magyar főúri nők legjellegzetesebb alakját rajzolhatjuk a jelenben élők elé.

Gróf Károlyi Klára 1697-ben született s igen korán, 13 éves korában ment férjhez az erdélyi gróf Haller Gáborhoz, a nagyműveltségű kuruc kapitányhoz. Ma lehetetlenségnek számítják az ilyen gyerekkorban kötött házasságot, akkoriban azonban nem volt ritkaság a korai férjhezmenés, inkább természetes és szokásos, különösen a főúri családok közt. Nagyon gondosan, sőt szigorúan nevelt leány volt, a leggazdagabb magyar mágnás egyetlen leánygyermeke, aki azonban kimagasló helyzetét soha nem vette tudomásul és nem óhajtott részt a világ hiú pompájának élvezéséből. Családja körében s a gazdálkodás vezetésében kereste és találta meg a boldogságát. Legnagyobb örömét vallásos lelkének ájtatosságba merült gyakorlása és a szegények gyámolítása képezték. Huszonhat éves korában véletlen baleset következtében özveggyé lett s a fiatal asszony ekkor hat gyermekével hazament szülőihez. Atyja országos tennivalói miatt állandóan távol volt hazulról, anyja Barkóczy Krisztina grófnő betegeskedett, így a háztartásnak, a beteg ápolásának, gyermekei nevelésének s a nagy uradalom vezetésének gondjai egészen az ő vállaira nehezedtek. Klára grófnő mindezeknek egész kifogástalanul megfelelt. Anyját szeretettel gondozta s ápolta, atyjának a gazdaságból szakszerű tudósításokat küldött, sőt a megyei és vidéki eseményekről is kimerítően tájékoztatta. Gyermekei nevelésénél főelve a tiszta erkölcs és a hazafiság volt, a többi — úgymond — mellékes. Jóllehet otthon erős kézzel tartott fegyelmet még gazdatisztjei és fegyveres népe között is, a hivalkodó pompának annyira nem volt barátja, hogy még grófi címét sem igen használta, férje halála óta pedig állandóan és egyszerűen csak « árva Klára » néven írta alá leveleit. Gyermekeit sem szoktatta nagyzásra, sokszor mondotta: « szeretné, ha idősebb fia belépne a piaristák rendjébe, egyik leánya pedig apáca lenne ». Művelt nő volt, előszeretettel olvasgatta a magyar írókat, gyönyörűségét lelte a kuruc dalokban és « meg-

becsülhetetlen kedvességben levők »-nek mondja azokat a könyveket, amiket édesatyja Bécsből, Pozsonyból hazaküldözgetett neki. Emberszeretetét és jóságát messze földön magasztalták. A segítségre szorulók benne mindig erélyes pártfogót, — a szegények, az ügyefogyottak, üldözöttek és nyomorultak pedig valóságos őrangyalt láttak. Mélyen átérzett, megihletett vallásosságát jellemzi az, hogy az akkori rossz utak, nehéz és bizonytalan utazási viszonyok sem tartották vissza attól, hogy gyermekeivel együtt Mária-Cellbe elzarándokoljon és az út legnagyobb részén gyalog menjen.

Kelemen Didák atyát a szülői háznál ismerte meg, igen nagyra becsülte; térítő munkáját nemcsak csodálta, hanem minden tehetségével elősegítette és támogatta. Amit pedig ő maga nem tehetett meg, arra nézve azonnal írásban fordult atyjához s kérve kérte, hogy a « szent életű páter » szegényei és a minoriták érdekében adjon, vagy tegyen meg minden lehetőt. Kelemen Didák igaz hálával viszonozta a «méltóságos ifiasszony » jóságát és bőkezűségét. Ünnepek alkalmával nagy távolságból is ellátogatott hozzájuk, hogy szentmiséjét Klára grófnő jelenlétében végezhesse. A



Aranyozott ezüst kehely a kerelőszentpáli Haller-kastély kápolnájában, 1610-ből, amellyel Isten Szolgája P. Kelemen Didák bizonyára misézett.

grófnő pedig ilyenkor atyját is hazahívta, hogy az isteni tiszteletet, amelyet Didák atya tart, « ő is megtisztelje méltóságos jelenlétével Istennek dicsőségére, másoknak gyarapodására és jó példájára ». (Csák, i.m. 23-25).

... Isten utai kifürkészhetetlenek...; mily ellentétes irányokból futtatja össze azokat egy pontba!

Az örök isteni akarat: a fegyelem és szeretet, az emberi méltóság és természetfeletti emelkedettség találkozó pontjába.

V.

KELEMEN DIDÁK EGRI HÁZFŐNÖKSÉGE (1713-1715). MÁSODIK NAGYBÁNYAI MEGBÍZATÁSA (1716-1717). ELSŐ TARTOMÁNYFŐNÖKSÉGE (1717.VI.1-1720.VII.20).

Isten Szolgájának egri küldetése. — Az egri minorita rendház története. — P. M. Reggiani Ker. János magyarországi érdemei. — Kelemen Didák útja a szilágysági Bükktől a hevesi és borsodi Bükkig. — Országrészek között vándorló lelkipásztor. — A magyar nép fájdalmas sorsa. — P. Kelemen Didák Egerben. — A mohamedán vallás térhódítása. — Az Eger környéki apostolkodás lehetőségei. — Kelemen Didák ismét nagybányai házfőnök. — Mai tanúságtétel Isten Szolgájának lelki nagyságáról. — Tartományfőnökké választása P. M. Zauli Félix Antal elnökletével Eperjesen. — P. Kelemen Didák a keresztény seregek harcairól a déli végeken.

Kelemen Didák atya és gróf Károlyi Sándor ismeretsége, az egymás életére gyakorolt kölcsönös hatással, Nagybányáig nyúlik vissza, ahol a neves minorita szerzetes felhívta magára a nagytekintélyű férfiú figyelmét. A felmérhetetlen fontosságú lelki kapcsolat kettejük között ott fejlődött ki a magyar nép és a keresztény hit napról-napra tapasztalható javára.

Didák atya azonban szerzetes volt, és elöljáróinak akarata mindennél előbbrevaló a számára. Amikor tehát Nagybányáról Egerbe helyezték, erénynek tartva az elöljárói akarat teljesítését, azzal az elhatározással ment oda is, hogy minden erejével a lelkek javát szolgálja.

Egri házfőnöksége (1713-1715).

Knáisz Mihály « Chronologo-Provinciale » című művének 356. oldalán a nagybányai házfőnökök névsorában « P. B. Didacus Kelemen » után 1713-ban « P. B. Michael Winter » jön, míg ugyanakkor (1713-ban) az egri konvent főnökei között « P. B. Josephus Horaczek » neve után « P. M. Didacus Kelemen » szerepel. (i. m. 360).

Az egri minorita ferencrendi (konventuális) kolostort Knáisz, nevezetes művének 235. oldalán a betűrendes felsorolás első helyén említi: « Agriensis Conventus circa annum 1217. Fundatus est per clerum, et Episcopum vivente S. Francisco ».

Az egri rendház történetét pedig ekként fejtegeti műve 258. oldalán:

« Anno 1687. sub Leopoldo Romanorum Imperatore, et Hungariae Rege post sex circiter menses, quibus Agria obsidebatur, expugnata per Christianos Arce, et Civitate, ejectoque abinde superstitioni Machometicae dedito numerosissimo populo Excellentissimus Dominus Generalis Comes Antonius Karaffa Heros gloriosissimus, et in expugnatione hujus Praesidii supremus Generalis Commendans die 18. Mensis Decembris saepe laudato A.R.P.M. Joanni Baptistae Reggiano in Provincia Hungariae S. Elisabeth Commissario Generali, et per ipsum sacro Ordini Minorum S. Francisci Conventualium contulit unum Fanum Machometanum, seu Muschaeam Turcicam cum adnexis domibus, et hortis juxta defluxum fluvii, ad pontem ligneum nuncupatum, ubi ut fertur, fuerat olim Conventus dicti Ordinis vivente adhuc S. Patre Francisco Seraphico ».

*

A sok érdemű olasz, de szinte magyarrá vált Reggiáni minorita atyáról kötelességünk bővebben megemlékezni.

Reggiani Keresztelő János születési helye Massa (Itália), a carrarai márványbányák vidékén; születési ideje 1623 tájára tehető. Minoritarendi élete Modenában és Perugiában kezdődött. 1655-ben Rómába küldték, ott a Szent Bonaventura Kollégiumban doktor lett. Ferrárában, majd Bécsben tanított. Caraffa Károly bíborosnak hittani kérdésekben tanácsosként szolgált. Eleonóra császárnő, később I. Lipót udvarában tekintélynek örvendett; ezt a magyarországi minorita tartomány javára előnyösen felhasználta, miután 1655-ben az általános rendfőnök magyar provinciálissá kinevezte.

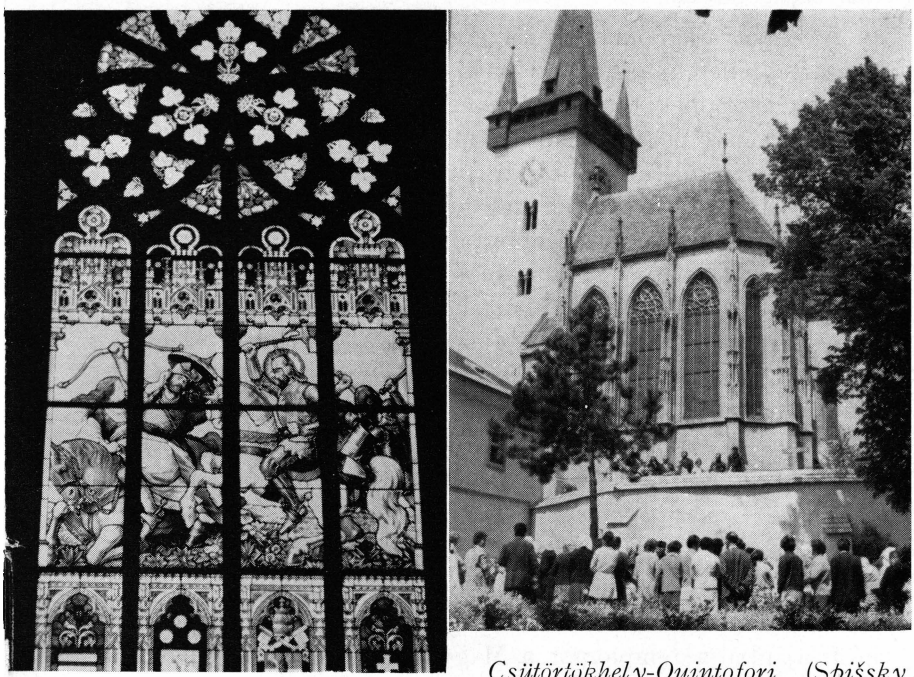

Csütörtökhely-Quintofori (Spišský Štvrtok): a P.M. Reggiani közbenjárására minoritáknak adott Zápolya-kápolna.

Ismerve az újonnan szervezkedő tartomány vergődését, vállalta a nehéz feladatot; lemondott tanári állásáról, elhagyta a császárvárost, és 1665 májusában Felső-Magyarország akkori fővárosába, Kassára érkezett. Megkezdte tárgyalásait a vezető emberekkel, aminek eredménye, hogy 1668-ban megkapta a minorita ferencesek számára a Szepes-Csütörtökhelyen levő Zápolya-kápolnát és a luteránus városkában megkezdte a szerzet letelepítését. Négy év múlva megkapta a kápolnával egybeépült templomot is, amelynek, a házfőnökség mellett, 1673-ban hivatalosan beiktatott plébánosa lett.

E helyen illik megismerkedni a kápolna és templom művészi szépségeivel.

A Zápolya-kápolna kórusa gótikus boltozaton fekszik, alsó tartó pillérek nélkül; az ívek, középen, elgömbölyített csúcsban végződnek, mintegy a levegőben lebegve. A szárnyas főoltár három képe (triptichon) olajfestmény fakeretben. Szűz Mária elszenderülését ábrázolja (imazsámoly előtti elalélt alakban), akit egy másik női alak tart a karjával; körülöttük apostolok állnak. Az oltáról jobbra (hajdan a « lecke oldalon ») a kápolna falát három színes ablak töri meg. Balról jobbra az első négy mezős: Assisi Szent Ferenc, lent a ferences címerrel; Szent Gellért csanádi püspök, lent címerrel; Szent Imre herceg, címerrel, végül Szent György, ugyancsak címerrel. A második üvegablak Mária mennybevitelét ábrázolja. A harmadik (amely már az orgonakarzathoz tartozik) Szent László magyar király küzdelmét jeleníti meg a kunokkal.

A Zápolya-kápolna apszisának falát szintén három festett ablak díszíti, balról jobbra a következő képekkel: Szent László és Szent Erzsébet, lent a magyar címerrel; Szent Hedvig felajánlja a templomot a Magyarok Nagyasszonyának; Szent István király és Árpádházi Szent Margit.

A kápolna tetejét zöld zománcozású cserép fedi.

A vele összeépített plébániai templomnak a szentélye románikus boltozatú. Fehér színű csavart oszlopokkal ékes főoltárán Szent László király szobra áll. Az előtérben levő bal oldali mellékoltár olajfestménye Assisi Szent Ferencet mutatja; a jobb oldali Páduai Szent Antalt. A szószék hasonlóan gazdag barokk díszítésű.

Így láttam, ekként élveztem 1974 nyarán. A vasárnapi nagymisén a teli templom serege ennyi szépség között zengte Isten dicséretét...

... A templom körül fallal határolt füves térség. A bejárat közelében és a templom körül « cintoria », cinterem (azaz temető), leginkább a feljáró felé.

A plébániai templom tornyának deszka erkélyzete piros, a hegyes toronysisak fekete zsindelyű, míg a tetőt sötét pala fedi.

De térjünk vissza Csötörtökhelynek rendtartományi szerepéhez.

Már 1671-ben itt tartották az első kormánytanácsosi ülést Reggiani elnöklete alatt; ekkor szervezték meg Csütörtökhely, Eperjes és Rad rendházainak önálló őrségét, és ekkor határozták el egy csütörtökhelyi papnevelő intézet felállítását.

P. Reggiáni véglegesen rendezte a minoriták eperjesi letelepülését. Lőcsére is bevitte őket, ahová az 1671-i meghívás ellenére sem tudtak eddig bejutni a luteránus városi tanács ellenkezése miatt. Most mindkét helyen megindult a szerzetesi élet és lelkipásztorkodás.

Második tartományfőnöksége idején, 1687-ben megszerzi a minoritarend részére a nagybányai templomot (személyesen veszi át), és még ugyanazon év december 18-án átveszi a törököktől visszafoglalt Egerben az átengedett mecsetet, amelyet templommá alakít, egyúttal tervbe veszi egy szomszédos kolostor építését.

Mindezt a Caraffa családdal és bécsi udvari összeköttetéseivel tudta elérni.

Utoljára 1690-ben elnökölt kormánytanácskozáson. Visszavonult Lőcsére, 25 évi buzgó és eredményes munka után. A magyar minorita rendtartomány újjászervezéséért folytatott áldozatos életét ott fejezte be 1692. okt. 1-jén, mások szerint 1693. ápr. 18-án.

*

Minthogy az egri minorita konvent történetét többek között az 1942. évi magyarországi « Schematismus » is (Miskolc, 1942) Knáisztól veszi át, legjobb ővele folytatni:

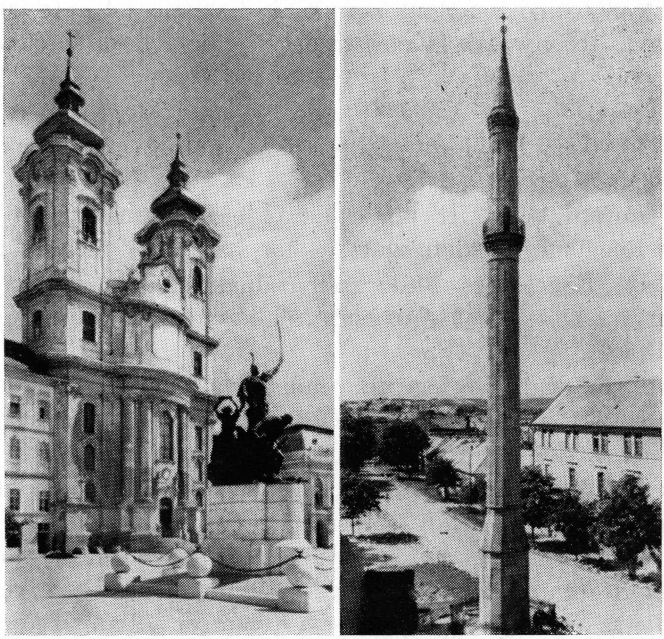

Eger híres műemléke: a tizennégy szögletű, 35 m magas minaret; balról a minorita ferencrend XVIII. századi temploma (a törökverő Dobó István szobrával).

« In Fano itaque supradicto Turcico legitime cum suis accessoriis sic acquisito, et ut praemissum est, ab ipso Episcopo Agriensi benedicto, Sacra, et res Divinas persolvebant Patres Minoritae Conventuales usque ad annum 1712. dein vero ruinato illo cum Turri Machomet nominata aedificarunt Ecclesiam in honorem S. Antonii Paduani, ac successive etiam Conventum eidem adjunxerunt ». (i.m. 359-360).

* * *

Nos, a XVIII. sz. második évtizedének elejére esik Kelemen Didák atya Egerbe helyezése. Nincs kétség afelől, hogy ismert buzgósága, minden lemondást és áldozatot meghozó alkotó képessége, embertársi szeretete és megnyerő alázata tette kívánatossá ha nem szükségessé ide jövetelét Nagybányáról. Ott elvégezte az elöljáróktól neki szánt feladatot, most Egerben kellett a rombadőlt mecset helyett új istentiszteleti helyet és papi otthont szerezni.

Didák atya sajátságos légkörbe került Egerben. Ha az északkeleti bányavárosban a kuruc-labanc háború testi-lelki mély sebeit gyógyította, itt az izlám beütésével ismerkedett meg, és itt tartózkodásának gyakorlati velejárója lett a mohamedán vallási felfogás (noha csak átmeneti) hatását a keresztény katolikus hittel semlegesíteni.

*

De vessünk egy pillantást Eger történelmére.

Eger és környéke a XI. század elején királyi birtok volt. Sz. István király egyházszervező tevékenysége során, 1010 körül Egerben is püspökséget alapított, amelynek azután a környékbeli királyi birtokokból is nagy területeket adományozott. Sőt az egri várdombon, mint a püspökség székhelyén, székesegyházat emelt részére. Az egri püspökség a középkorban hazánk egyik legjelentékenyebb egyházmegyéje volt,

hiszen az ország területének közel egyhetedére terjedt ki. Maga Eger városa pedig nem csupán egyházi, de katonai és — mint éppen az utóbbi évek kutatásai tisztázták — igen jelentős kulturális központ is volt.

A várdomb alatt meghúzódó települést már 1261-ben « civitas » - nak, városnak említi egy királyi oklevél. A középkorban azonban Eger még nem volt egységes település, hanem egész sor városrészből, utcából, illetve faluból — mint korai városmagból — állott. A legnépesebb, s így valószínűleg a legnagyobb kiterjedésű városrész az úgynevezett « Fórum », más néven a « Theatrum », a « Pyacz (piac) utca » volt, mely a mai Dobó tér tágabb környékére terjedt ki, beleértve a mai székesegyház környéket is.

A XV. és XVI. században változó katonai és politikai harcok söpörték át. Dobó sikeres várvédelmi harca (1552) után megindult a vár jelentős átépítése és viszonylagosan számottevő katonai megerősítése. Ennek kapcsán egyre nagyobb számban jelentek meg a közkatonák és a tisztek sorában a protestánsok, akik 1580-ban még a káptalant is kiűzték a városból, ahová csak a török hódoltság után térhetett vissza. Mert Eger 1596-ban török kézre került.

III. Mohamed 200 ezer főnyi sereggel három heti ostrom után tudta elfoglalni, de akkor is csak azért, mert a 2500 várvédő katonából 1500 vallon zsoldos Nyári Pál kapitányt és a magyar hadnagyokat megkötözve a törököknek kiszolgáltatta. A majdem egy századig tartó török uralom alatt Eger sok lakosa áttért a mohamedán hitre, amikor pedig 1687-ben bekövetkezett a felszabadulása, kb. 600 török visszamaradt és megkeresztelkedett, rétegét alkotva az új lakosságnak.

Még III. Mohamed szultánnak a városban való tartózkodása alatt, október 18-án a nagyobb templomokat mohamedán mecsetekké alakították át. A török hódoltság végeszakadtával, 1687-ben a kincstári kezelésbe került Egerbe lassanlassan visszatért a káptalan, amelynek részére a kamarai biz-

tos a középkori eredetű Sz. Katalin Kápolnát rendelte, amelyet a törökök ugyancsak mecsetté alakítottak át (ennek a minaretje ma is áll, és híres műemléke a városnak).

Magyarországon a mohamedán vallás gyakorlata Buda elfoglalásakor vette kezdetét 1541-ben. A várakban és városokban, ahol török őrség tartózkodott, a mohamedán istentisztelet is meghonosodott. Lefoglalták és átalakították a keresztény templomokat, de ha ilyet nem találtak, új imaházakat építettek maguknak. Dzsáminak hívták, ha benne a szultánért és a birodalomért a « nagy imádságot », a « kutbát » végezték. Ilyenek épültek Budán, Esztergomban, Temesvárott, Székesfehérvárott, Szegeden, ahol ezrekre menő őrség és iparos meg kereskedő mohamedán népség lakott. — Kisebb helyeken mecseteket építettek (e szó a « meszdsid » magyaros változata). A templomokkal együtt iskolák szolgáltak a mohamedán felfogás terjesztésére. Papi főiskolák szintén ezt a célt támogatták. A jelentősebb központokban léteztek dervis, azaz mohamedán szerzetes kolostorok is, Budán például hét, Temesvárott négy, Lippán három, Esztergomban kettő; közülük leghíresebb az a budai kolostor, amelyben elsőnek Gül-Baba dervist temették el. — Magyarországnak török hódoltság alóli felszabadulásakor a mohamedánok mindenünnen eltávoztak, a visszamaradtak keresztényekké lettek.

Érdekes körülmény Isten Szolgájának, Kelemen Didák atyának életében, hogy az 1699-ben egri püspökké lett Telekessy István — az egyetlen magyar főpap, aki II. Rákóczi Ferenc mellé állt, a szabadságharc alatt sem hagyta el egyházmegyéjét, s a függetlenségi harc leverése után ellene indított eljárásnál csak a pápa állásfoglalása révén sikerült püspöki székébe visszakerülnie — 1712. szeptember 30-án hazatérve a pozsonyi országgyűlésről úgy döntött, hogy a romossá vált katedrális helyett újat építtet. Egy hét múlva megkötötte a

szerződést Giovanni Battista Carlone olasz építőmesterrel. Az új Sz. Mihály székesegyház ünnepélyes alapkőletételére 1713. március 24-én került sor. Az építkezést Telekessy püspök már nem tudta befejezni, mert ebben 1715 elején bekövetkezett halála megakadályozta. Utódára, gróf Erdődy

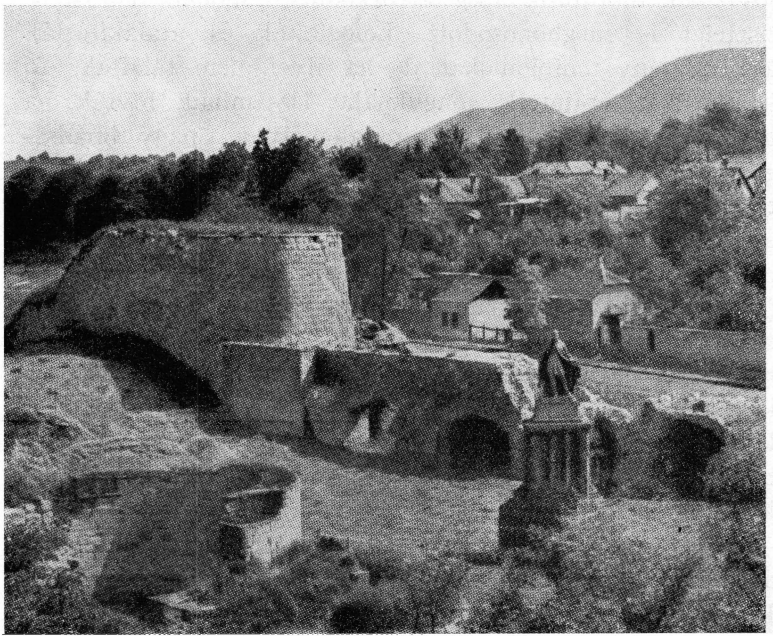

Eger: a Szent István alapította egri püspökség székesegyházának szentélye a várdombon, mellette az alapító király szobra.

Gáborra hárult a munka befejező szakasza. A barokk székesegyház teljesen csak 1717-re készült el. (Vö. Sugár István: Az egri bazilika, 7-14. oldal, Budapest 1971).

A szilágysági Bükktől a borsodi Bükkig.

Ha Kelemen Didák életútját követni kívánjuk, föltétlenül ismernünk kell — legalább általános vonásokban —

Magyarország akkori földrajzi, művelődési, vallási és politikai viszonyait.

Csak rövid tőmondat: Páter Kelemen Didákot Nagybányáról Egerbe helyezték. A másik is: Didák atya áldozatos engedelmességgel vállalta a feladatot. De a valóságban nem lehetett mindez olyan egyszerű...

Az Egerbe menetel nem egyéni könnyelmű vállalkozás eredménye volt, hanem a szerzetespap engedelmességéé. Testi és lélektani, természetes és természetfölötti megfontolások szerint egyaránt rendkívüli feladat, majd teljesítmény. Lelki erőt igényelt, megkívánta a testi fáradalmak elviselésére kész erős akaratot ekkora út előre nem látható és nem is mindig veszélytelen körülményei között.

Hogy csak vázlatosan méressük az út kezdőpontja és végcélja között a távolságot, elég utalnunk Nagybánya és Eger földrajzi távolságára — légvonalban: 260 kilométer; vagy a kissé tudományosabb érzékeltetésre: kelet-nyugati irányban a keleti hosszúság 23°-24°-a közepe tájáról a keleti hosszúság 20°-21°-a közepéig kellett eljutnia, míg északdéli irányban mindkét város valamivel délebbre fekszik az északi szélesség 48°-tól.

... Ő ezt nem így számítgatta. Előtte evangéliumi távlatok nyíltak: örömet, vigaszt, reményt, hitet, szeretetet, szeretetet, szeretetet vinni mindenkinek, mindenhová, mindenkor. Kordát hordott ugyan a derekán, de « nem kötéllel fogta » az embereket!

Ide illik a történész meglátása Isten Szolgájának « módszeréről », a szelídségről, bizalomról, « párbeszédről », amelyben sohasem csalatkozott.

« A pestis megszüntével még nagyobb lelkesedéssel folytatta térítői munkáját. Bejárta oz oly vidékeket is, hol a pápista papot hírből sem ismerték; a népet oktatta, az urakat pedig plébániák, templomok és isolák felállítására buzdította. Ha fellépésének először nem volt sikere, ismé-

telte azt « sok ízben, valamikor csak módját ejthette, még ha kedvetlen vagy rossz választ vett is ».

Mint térítő nem tartozott azok közé, kik erőszakoskodással és a más vallásúak korholásával igyekeztek hívőket szerezni. Ő inkább magasztos példaadással, alamizsnálkodással, az emberszeretet erényeinek gyakorlásával nyerte meg a más vallásúakat. Örömest bocsátkozott velük vitatkozásokba, szívesen prédikált nekik, de beszédeiben sohasem küzdött a gúnyolódás és korholás fegyvereivel, hanem a szelídség és szeretet meggyőző erejével. Reánk maradt egyházi beszédei kétségtelenné teszik ezt ». (Takáts, i.m. 253-254).

De kövessük Kelemen Didákot tárgyi bizonyítékokkal eddig ugyan nem meghatározott, azonban jogos elképzeléssel felvázolható lelkipásztori útján.

A Szentlélek vitte....

A nagybányai hegyektől először a Szamos mentére jutott, majd a szilágysági Bükk északnyugati lábánál, Erdőd peremközségnél a végtelennek tűnő Alföld szélére. Északnak, talán úgy húsz kilométerre, bizonyára láthatók lettek Szatmár tornyai. Nyugatnak Nagykároly, míg azon túl a homokos Nyírség, központjával: Nyíregyházával. A Nyírség! Annyi lelkesedés, áldozathozatal, munka, küzdelem, sikertelenség, de eredményes kitartás, lelki öröm színhelye is!

Mindez még a jövő titka, mit csak Isten ismert.

Szolgája végigvándorolt e téreken...

Az Alföld... Magyarország legnagyobb tájegysége a Duna és Erdély között. A végtelen rónaság nagy része elnéptelenedett a XVI-XVII. századi hódoltság idején, a megszálló törökök pusztításai következtében. Előzetesen az Alföld néprajza igen színes volt. A Kiskunságon és a Nagykunságon a török fajú kunok leltek otthont a magyar honfoglalás után 200-300 évvel. A Jászságot a jászok odatelepedett törzséről nevezték így. — Bocskai István a hajdúk — korábbi állat-

hajtók és harckész legények — segítségével kivívott 1604-i első győzelme után a császári seregek felett, a függetlenségi felkelés végén a seregében küzdő hajdúkat Debrecen környékére telepítette le. A kelet-magyarországi legelőkön tenyésztett szarvasmarhákat nyugati piacokra hajtó hajdúk, a török háborúk idején nagyrészt kenyértelenné válva, portyázó életet folytattak az Alföld térségein, míg — mint említők — Bocskai földhöz nem juttatta őket, Debrecenbe és környékére telepítve. A török hódoltság után a maradék törzslakossághoz német bevándorlók csapódtak.

A földrajzi, társadalmi, gazdasági életkeret érzékeltetésére helyénvalónak látszik hozzáfűzni, hogy a tájak népsűrűsége a csak nem régen végetért török hódoltság határa szerint szemmelláthatóan megoszlott, majdnem két különböző országrészt jelentett.

Nyugaton és északon egy-egy sűrűbben lakott megyében százezer embert is lehetett találni; délen és keleten viszont, a volt török hódoltság területén, akadt olyan megye, amelyben alig többet három-négy-öt ezernél. Egyébként is meglepő méretű mocsarak és lápok terjeszkedtek erre is, arra is, hiszen a lecsapolások, folyószabályozások ideje még nem érkezett el.

A termőföldek megmívelését új telepítésekkel növelték, főként német beköltözőkkel. Az 1690-es évek táján megindúló belső áramlást — evvel ellentétben — a Dunántúl és Felvidék földhiánnyal küzdő magyar meg szlovák parasztnépének vándorlása képezte a volt hódoltság ritkán lakott területei felé.

Ugyan Kelemen Didák élete határát meghaladó korkép, mégis érdemes megemlíteni, hogy a XVIII. sz. végére az ország két felének népsűrűsége némileg kiegyenlítődött, a békésebb viszonyok helyreálltával az ország népessége a természetes szaporodás és betelepítés révén jelentősen megnövekedett. Az ország, amelyben a XVII. század végén a har-

coló hadak néhol még napokig néptelen pusztákon vagy embermagas füves pusztákon, bozótokon mentek heresztül, a XVIII. sz. végén már nyolc és fél millió embernek adott otthont.

A mezőgazdaság és ipar fokozatosan kiemelkedett előző káros pangásából; a hagyományos állattenyésztés a földmívelésbe csapott át. A nagy múltú bányászat szintén kiemelkedett a hullámvölgyből; nekilendült a vaskohászat, majd a szénbányászat is.

Az immár országrészek között vándorló szerzetes pap, világszerte csodált és szeretett mestere: Assisi Szent Ferenc példájára gyalog rótta az utat, hogy szót válthasson mellé szegődött útitársaival, a tanyák és falvak, városok népével.

Sokfajta adódott; sokfélével hozta össze az « átmeneti » igehirdetés...

Nem tévesztem szem elől eredeti szándékomat: kötelességszerűen felhasználni a már meglévő anyagot; e helyen újra azok egyikét idézem tehát, akik Isten Szolgája Kelemen Didák életét a hű korképpel együtt szövik.

« A háború, még ha győzelemmel jár is, mindig szomorú. Nemcsak a nemzet virágát tarolja le, hanem anyagi értékeit is elprédálja. A termeléstől elvonja a munkáskezet, pangásra kényszeríti az ipart és a kereskedelmet, pusztít és kizsarol. Lemondást, hihetetlen áldozatokat követel és cserébe elveszi a megmaradottaknak legnagyobb kincseit: megrontja az erkölcsöket, szabadossá, vaddá, korlátokat nemismerővé aljasítja, a föld népét a megsemmisítő kétségbeesésbe kergeti». (Csák, i.m. 8).

A további fejezetekben talán túl gyorsan peregnek majd az események; jó lesz itt megállapodni még egy kissé a sokat átélt ország és sokat szenvedett nép lelkiállapotának elemzésénél...

« Bizony fájdalmasak voltak ezek az állapotok. Vigasztalanul feketék, lehangolók. Sugártalanságuk eloltott

a szívekben minden reményt. Az a megszámlálhatatlan csapás, ami Mohács óta Magyarországot állandóan korbácsolta, az embereket egészen elvadította, durvákká, haszonlesőkké, önzőkké formálta s a más bajával nem törődőkké tette még a legjobbakat is. Mikor az életet folytonos rettegés közt kell lemorzsolni; mikor a becsületes és szorgalmas munka gyümölcsét a harácsoló erőszak habzsolja fel: akkor meglazulnak az erkölcsi kötelékek és értékek. Mindenki csak a saját biztonságára, javainak megőrzésére gondol s mialatt ezeket erő és ravaszság segítségével igyekszik megmenteni, azalatt kivesz belőle az emberies gondolkozás és az erkölcsi törvények tisztelete és a munkaszeretet helyébe a munkakerülés tolakodik

Ez a visszaesés annál gyorsabban szokott bekövetkezni, minél magukra hagyatottabbak az emberek. Kivált, ha nincsen velük érző, bajukat megértő s megosztó férfiú közöttük, aki eléjük állna a züllés útján s visszatartaná a vakon rohanókat, a romlásba zuhanókat; aki a vallás vigasztaló szavaival csillapítaná és türelmes reménykedésre tanítaná a lázadó lelkek felbomlott egyensúlyozatlanságát. Vihar alatt szétfut a nyáj, mindegyik külön barlangba bújik és ha a pásztor nem keresi föl, elpusztul, vagy ragadozó fenevaddá változottan a másiknak vérével táplálkozik.

Így vadult, így züllött a magyar társadalom azokon a helyeken, amelyek a török dúlás és a folytonos pártvillongások, felkelések útjába estek. A városi lakosság közül a tehetősebbek biztos menedékbe, megerősített helyekre siettek, akik pedig kényszerűségből helyt maradtak, azok összekeveredtek a falukból s kisebb helyekről menekülőkkel, mindenféle mesterkedéssel próbálkoztak, hogy a szennyes, viharos áradatban el ne sodródjanak s a napi megélhetésüket annyira amennyire, mégis megnyerhessék. Egy város ma a töröktől, holnap a némettől, azután a kuructól, labanctól, vagy valamelyik véghelyi vitéztől kért és kapott illő sarc

fejében oltalomlevelet. Egyik fél természetesen nem respektálta a másiknak oltalomlevelét, leggyakrabban a magáét sem. Ennek érthető következménye legelsősorban is a hit megrendülése az emberek lelkében, az adott szó szentségében való bizalmatlanság, szóval az erkölcsi értéknek teljes csődje s a megvesztegethetőség növekedése lett.

A törökök dúlásai, Ferdinánd- és Szapolyai pártok hatalmi versengései, nemcsak Magyarországot és nemcsak a magyar vagyont pusztították, hanem a magyar lelkeket is. Elősegítették a társadalom demoralizációját és a nép erkölcsi lezüllésének okozói lettek. Mert, mikor a nép azt látta, hogy az ő földesurai a renddel, joggal, igazsággal semmit sem törődnek, ellenben felhasználják a zavaros állapotokat és anyagi érdekeik szerint csűrik-csavarják, lábbal taposssák az igazságot; adott szavukat megmásítják s meggyőződésüket aszerint mérik, ahogy azt az ő nagyravágyásuk, boldogulásuk megkívánja; hűségesküjüket semmibe sem veszik s elforgatják arrafelé, amerről kedvezőbben fúj a szél: akkor mit tett a felsőbbség viselkedéséből okuló nép? Egyszerűen utánozta őket...

Aki nem talált védelmet a jogban s igazságban, az maga is rossz útra hajlott és hatalmaskodott a gyengébb felett. A tömeg megtanulta felettes hatóságaitól, uraitól az igazságtalanságot, a visszaélést, az erőszakoskodást és megtanulta az igazság kijátszását s az erőszak jogát is. Ahol pedig az erőszaknak tér nyílik, ott rohamosan burjánoznak fel a jelszavak, amelyekkel az erköcstelenséget, a szabadosságot, a bűnt mentegethetni vélik ». (Csák, i.m. 38-40).

* * *

Nem tudom, — másnak remélhetőleg adatai lesznek rá —, mikor érte el Kelemen Didák a Hajdúság és Tisza között elterülő, több mint 200 ezer kataszteri holdnyi szikes, füves pusztaságot, a Hortobágyot, de hogy nem kerülhette

el hagyományosan kialakult központját a Hortobágy-folyónak a (pusztát átszelő) debrecen-tiszafüredi országúttal való kereszteződésénél, több mint egyszerű feltételezés. A mai « kilenclikú » — híd helyén hajdanában fahíd vezetett át a folyón, és mellette már a XV. században nélkülözhetetlen vendégfogadó állott.

A tavasszal vadvizektől borított, a nyári hőségben kiégett terület, amelyen egyetlen falu sem létezett, évszázadokon át csak legelőül szolgált a télen-nyáron szabad ég alatt tartott szarvasmarha-csordák és ménesek számára. A nyári rekkenő hőségben e hatalmas puszta felett szokott megjelenni a magyar rónák « fata morgana » - ja, a délibáb...

Ilyesmi lebegett - e a keménytartású, akkor harmincadik életévében járó Didák páter képzelete előtt?

Délibáb után futott-e, mikor Eger felé tartott?

Aligha.

Nem kényeztették őt el sem a Székelyföldön, sem Sárosban, sem a Fernezely völgyében...

Mint egy kiszáradt őskori tengerfenéken vezetett útja Eger felé.

A Hortobágynál már jóval túl volt a felén. Beporosodott naplók lapjain, templomi, kúriai, elöljárósági könyvtárakban bizonyára találhatók reá vonatkozó jegyzetek...

A Tiszán Füreднél kellett átkelnie. Nevezetes község szűrszabói, nyergesmesterei, fazekasai miatt.

Székelynek, még inkább ha pap, ezernyi alkalom az emberhez és ipar(kodás)ához mért « párbeszédre»...

A Tiszától úgy 40 kilométerre elérte a Bükkalját. Ettől a kistáj-egységtől azután Eger mindössze 15-20 km-nyire fekszik, a Bükk lábánál...

Egerben.

Eger, Heves megyének székhelye, a Bükk és Mátra hegység között, az Eger-patak partján, 180 m tengerszint fe-

letti magasságban, P. Kelemen Didák korában is ismert városnak számított. A várost környező hegyvidéken népvándorláskori földvárakat tártak fel. A honfoglaláskori sírok meg arra mutatnak, hogy már az országszervezés első hullámaiban telephelyek alakultak ki a mai város területén. Szent István király itt alapította az első öt püspökség egyikét. Kései utódja, Imre király 1204-ben Egerben halt meg; a régi székesegyház kriptájába temették.

A várat a tatárjárást követőleg kezdték építeni. A reneszánsz idején több nagynevű humanista püspök követte egymást Egerben. Kimagaslott közülük Bakócz Tamás, később esztergomi érsek és bíboros. Amikor a XVI. sz. közepén a terjeszkedő török egyre inkább veszélyeztetni kezdte a környéket, az egri vár jelentősége megnövekedett. Élére 1549-ben Dobó István került kapitánynak. Az Ahmed nagyvezír és Ali budai pasa vezérlete alatt álló 150 ezer főnyi török had 1552. szeptember 11-én ért Eger falai alá; több mint egy hónapos rendkívül heves ostrommal sem tudta megtörni a mindössze kétezer főnyi védősereg bátor ellenállását.

Eger vára kulcsponti helyzete tette kívánatossá a következő nagyarányú erődítési munkálatokat Paolo Mirandola, majd Ottavio Baldigara korszerű tervei szerint 1560-1583 között. Fájdalom, az idegen várőrség 1596-ban Egert török kézre adta, és csaknem egy évszázadon át, 1687-ig, a törökök egyik legfontosabb északi várközpontja lett. A vár és város romokban, felperzselten hevert a felszabadító harcok után, amihez hozzájárult, hogy a császári főparancsnokság 1702-ben Eger városának még megmaradt erődítményeit felrobbantotta.

Az 1710-i dögvész (pestis) Egert is megtámadta.

Rákóczi Ferenc fejedelem 1704-1707 között gyakran tartózkodott itt mint főhadiszállásán, amiért is Eger abban

az időben fontos központja lett a kuruc hadaknak. A trencséni vereség után ide menekült 1708-ban.

Eger mai városképe jórészt a XVIII. században alakult ki, sorra emelkedtek tekintélyes középületei, templomai, művészi izléssel tervezett lakóházai. Érthető tehát, ha lakossága 1720-1786 között meghét (7!) szereződött.

Hovatovább mind jelentékenyebb szerepet töltött be a magyar szellemi élet kifejlődésében.

Eger és az egri minoriták történetéhez vehetjük a « Műemlékeink » sorozatból Voit Pálnak « Az egri minorita templom » című füzetét (Pannonia, Budapest, 1971), aki a bevezetőben minket érdeklő adatokat nyújt.

« 1687. december 18-án, Eger város töröktől való visszafoglalásának napján, megjelentek a minorita szerzetesek, akik itteni kolostorukat kilencven évvel előbb, a város 1596. évi elestekor hagyták el. A minoriták Assisi Szent Ferenc által alapított rendje, a ferencesek « kisebb testvéreinek » (fratres minores) egyik ága, hamar gyökeret vert Magyarországon is. Amint a rend házi krónikája, a « Historia Domus » elmondja, arra hivatkoztak, hogy még a rendalapító, Assisi Szent Ferenc 1218-ban telepítette őket Egerbe. Caraffa császári fővezértől elkérték a piactéren, a fahíd mellett álló török mecsetet, amely egykor nyilván keresztény templom volt. A térről 1688-ban készített mérnöki helyszínrajz a sokszögzáródású templomot is feltünteti. E templom, amelyet 1715-1717 között kibővítettek, a mai kolostorépület előtt, a téren állott, s keleti oldalfalával a patak vonalára támaszkodott. Bejárata a hídfeljáró torkába nyílt, s így nyugati oldalhomlokzata az « Egervize » felől a térséget lezárta: mögötte és a mai rendház-templom-városház vonalán túl kertek terültek el. E korai templom szentélye boltozott, hajója fölött színes virágokkal és szentek képeivel festett famennyezet volt. A templomban hat oltár állott, s a folyó felőli oldalához 1749-ben új kápolnát és sekrestyét építettek. E korábbi templomot a

mai pompás épület elkészülte után, 1783-ban bontották le, s ezzel a « piactér », amelyet most Dobó István tér néven ismerünk, a mai alakjára bővült. ».

Nem célunk túlmenni Isten Szolgája életkeretein; mivel azonban e templomnak sorsáról van szó, megemlítjük: 1757. július 4-én a nagy árvíz súlyosan megrongálta, és akkor azonnal, július 16-án az egri minoriták gvárdiánja, P. Jakabfalvy Román kérte Grassalkovits kamaraelnököt, eszközölje ki Eger városnál a Noszvay-telek átengedését templomépítés céljaira. A következő hónap 20. napján Barkóczy Ferenc püspök személyesen meglátogatta a minoritákat, majd a városházát és megyeházát, intézkedett mint földesúr, és 1758. március 27-én megtörtént a « bazilikának » számító templom ünnepélyes alapkőletétele.

— Még akkor is, ha nem szorosan lelkipásztori munkáról tettem említést, nem lehetett elhagyni e történelmi hátteret, mert nélküle valószerűtlen térben és időben állana Isten Szolgájának most tárgyalt életszakasza.

Páter Kelemen Didák Egerbe jövetele 1713-ban számottevő helyi egyházi esemény évére esik. Az « alapjaiból », azaz a régi, a középkori teljes lebontása után felépítendő új katedrális ünnepélyes alapkőletétele az év március 24-én történt. Az új Szent Mihály székesegyház építését Telekessy István püspök kezdeményezte és kezdte, ő azonban nem érte meg befejezését, mert 1715 elején meghalt. Koadjútorára, majd utódjára: gróf Erdődy Gáborra hárult a munka befejező, de jelentős szakasza, a jobb oldali torony, a szentély és a sekrestye megépítése. (A barokk katedrális 1717-re készült el teljesen).

Kelemen Didák, szerzetes elöljárói minőségében, föltétlenül kapcsolatban állott mindkét apostolutóddal; az elsővel közös nagy ismeretségük révén is Károlyi Sándor ku-

ruc generálissal, míg Erdődy Gábor megértő segítségét a későbbiek során, nevezetesen a nyírbátori plébánia újra létesítésekor, tapasztalta jelentősen.

Magyarország és az Apostoli Szentszék viszonyát a kor eseményei határozták meg. A XVIII. sz. elején, — Isten Szolgája Kelemen Didák papi működésének kezdetén —, az Apostoli Szentszék sérelmes kormányintézkedést akadályozott meg. — I. József király kérésére a pápa (XI. Kelemen, aki 1700-tól 20 éven és 4 hónapon át uralkodott 1721-ben bekövetkezett haláláig) 1709-ben felhatalmazta az esztergomi érseket, hogy a magyar katolikus papokat, akik a pápai rendelet kihirdetésétől számított egy hónapon belül a király hűségére nem térnek vissza, egyházi fenyítékkel sújthassa. De az esztergomi érsek még Telekessy István egri püspököt is megfosztotta püspökségétől, noha Telekessy 1710-ben még nem is volt olyan helyzetben, hogy a pápai rendeletnek engedelmeskedhetett volna. A király azonban 1710. június elsején az egri püspökséget gr. Csáky Imre váradi püspöknek adományozta, amiről a pápai követ értesülve, azonnal intézkedett, mert az esztergomi érsek nem papnak hanem egy püspöknek egyházi büntetésével túllépte hatáskörét. Vizsgálatot indított, amely rávilágított egyéb eljárások szabálytalanságára is, és így a Szentszék mindezeket az ítéleteket megsemmísítette. (Karácsonyi, Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban, 311).

* * *

Kelemen Didákot általában a Tiszavidék apostolának szokták nevezni. Könnyű a magyarázata. A Tisza vízgyűjtő medencéjének északi peremétől egészen le Szegedig megfoghatatlan erejű igehirdetője, hatásos vallási szervezője volt!

Hová el nem jutott e harisnyás székely fiú, Baksafalva szülötte!

A Keleti Kárpátok és Déli Kárpátok találkozópontjától a Tokaji Hegység északi sarkáig! Onnan a Kőhát, Gutin, Lápos alá! Majd a szatmári Bükktől a borsodi Bükkig!

Gyalog járt ez evangéliumi kincseket kereső és ajánló vándor szerzetes.

« Mely szépek a hegyeken a békehirdető és prédikáló lábai, ki jót hirdet, ki üdvösséget prédikál...! » Izaiás próféta (52, 7) szavai Kelemen Didák atyára illenek. Akár hegyi utakat rótt, akár alföldieket, benne valamennyi vidék embere szelíd szavú, biztos tudású, mindenkit megértő, alázatos lelki vezetőt talált... Ő maga sajátságos népfajta gyermekeként született Székelyföldön.

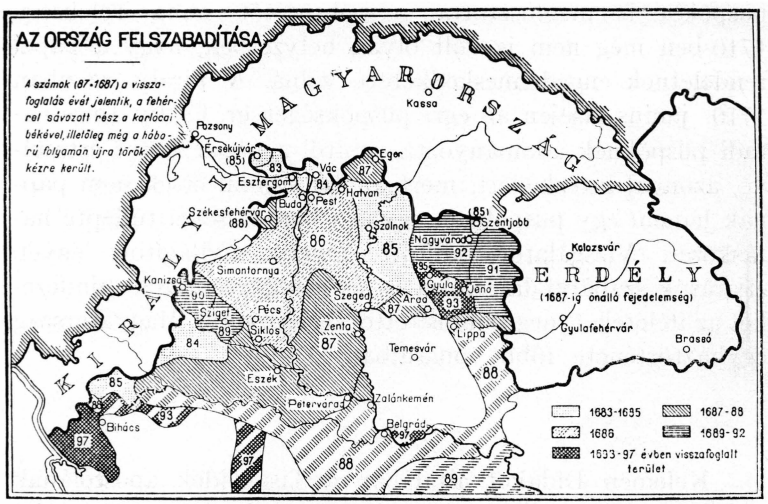

A töröktől részben felszabadított Királyi Magyarország és Erdély (Transilvania) térképe a XVII. század végén, amely kitűnően szemlélteti P. Kelemen Didák apostolkodásának országos méreteit is. (Dr. Somogyi Ferenc: « Küldetés »).

A borsodi Bükk lábánál letelepedett matyókat, Matyóföld három legfőbb községét: Mezőkövesdet, Tardot és Szentistvánt, a legelsők között kereshette fel, amikor Eger-központból a Tisza felé járt missziós munkára. Ott kínálkozott a legfontosabb terület a magvetésre, majd idővel az istenáldotta aratásra...

Az egri egyházmegyének Tiszán túlra is messze kiterjedő belmisszióját Kelemen Didák ugartörő buzgósága folytán Erdődy Gábor püspök jó néhány évvel később hivatalosan és jogilag is megszervezhette (amint azt P. Hirschberg Kornél, i.m. 32. oldalán említi).

— Takáts Sándor ír le néhány jellegzetes körülményt a Tisza vidéki általános vallási helyzetben.

« Említettük már, minő állapotban voltak a tiszai részek az utolsó kuruc háború lezajlása után. Vallási és erkölcsi tekintetben a viszonyok még kedvezőtlenebbek voltak, különösen a katholikusokra nézve. Kelemen Didák egyik levele szerint, egész csomó oly község volt, mely félszázadon át nemcsak püspököt, de még katholikus papot sem látott. A magukra hagyatott hívők mit tehettek? Átmentek a protestáns lelkészhez; ez legalább istenes oktatásban részesíté őket s lelki üdvökről is igyekezett gondoskodni.

Az 1710-iki nagy pestis alkalmával a tiszai részeken alig volt egy-két katholikus plébánia. Károlyi Klára grófnő mindössze csak hatot tud felsorolni. Szabolcs vármegyében, Szatmárban és Biharban csak egy-egy, a nagy kiterjedésű Csongrád megyében pedig három plébánia volt; pedig — mint Kelemen Didák írja — « pápisták felesen vagynak! »

A katholikus templomok jelentékeny része romban hevert; sokat a protestánsok foglaltak el, sokat pedig világi célokra használtak. « *Az barmok tapodgyák* — írja Kelemen Didák Károlyi Sándornak — *az Úristen szent nevének dicsőségire régi dicséretes eleinktől felszenteltetett helyeket* ». Csu-

pán a minoriták templomai és szerzetes házai közül romban hevertek az aranyos-megyesi, szatlári, kazali, miskolci, telegdi, báthori, debreceni, beregszászi, váradi stb. kolostorok és templomok ». (Takáts 248-250).

> Kelemen Didák egri házfőnöksége idején serdülő ifjúnak kellett lennie Dudás Imrének, aki 1700-ban született Egerben. A minoriták jelenléte és lelkipásztorkodása a városban, főként az akkor már közismert és jámborságáról híres Didák atya lelkisége, hathatott rá annyira, hogy a minorita ferencrendbe lépett. Pappá szentelték, teológiai magiszter lett, majd változatos rendi életében többször is elöljáró (Nyírbátorban 1734-ben, Firtoson 1737-ben, Nagybányán 1745-ben, Miskolcon 1750- és 1755-ben, Nyírbátorban 1761-ben), végül rendi kormánytanácsos. Irodalmi munkásságot is folytatott, ezért hozza a nevét és életrajzát P. Dr. Monay Ferenc, «Adatok a magyarországi és erdélyi minoriták irodalmi munkásságáról » című művében (Róma, 1953, 25. o.).
>
> Nem Egerben ugyan, de Isten Szolgája itteni tartózkodásának első esztendejében, 1713-ben született a messzi távolban, Szubvilkén, Árva megyében, Bossányi Szerafin, aki szintén a rendtagok között szerepel a tőlünk tárgyalt korban, minthogy már 1732-ben fogadalmas tag volt, majd pap és teológiai doktor, és ifjan az eperjesi studium generale tanára, újoncmester, hitszónok, nagy szónoki képességű hithirdető és író. Első beszédgyűjteménye 1764-ben jelent meg, amely történelmi becsű munka a XVIII. század minorita hithirdetőinek részletesen ismertetett működése miatt. — Szepes megyében halt meg 1785-ben. (Monay, Adatok, 11-13).

Második nagybányai megbízatása (1716-1717).

Isten Szolgája P. Kelemen Didák az 1714. esztendőt is Egerben töltötte és minden bizonnyal 1715-nek egy részét, minthogy Knáisz Mihály (i.m. 360.) az egri minorita rendház elöljárói sorában Kelemen Didák után ezt írja: « 1715. P.

M. Bonaventura Adriani ». A következő sorban pedig: « 1716. P. Ferdinandus Selig ».

Ezek szerint P. Kelemen Didák minden valószínűség szerint 1715 nyarán vagy őszén került el Egerből, amikor általában az áthelyezések történni szoktak.

Knáisz (i.m. 356.) a nagybányai házfőnökök között « 1716. P. M. Didacus Kelemen » nevét hozza. Csak ebben az egy évben, minthogy « 1717. P.B. Silverius Barabás » lett az új elöljáró, érthető módon: az év június elsején Kelemen Didák atyát megválasztották tartományfőnöknek.

— Kelemen Didák útja Egerből Nagybányára nincs adatokkal kicövekezve, — bizakodó kérések és reménykeltő keresések már eddig is történtek ezen a téren —, de helyénvaló kifejezés: « átvonult » egy 250-300 kilométeres országsávon, talán heteken, ha nem hónapokon át róva gyalogosan a nehéz utakat, közvetlenül érintkezve akikkel csak összetalálkozott, és nem « lóhátról » beszélve velük...

Amikor a jelen évtizedek egyik közismert papi személyiségének és neves írójának 1973 decemberében tudomására adtam, hogy Kelemen Didák életét és « párbeszédeit » összefoglaló munka készül, meglepetésében felkiáltott, és kirobbanó lelkesedéssel kezdte méltatni, majd levélben visszatérve az örömteli újságra, ezeket írta:

« Mindig gyanítottam, mielőtt történelmi bizonyítékaim lettek volna, hogy nemcsak a magyar középkor dicsekedhetett szentekkel, hanem későbbi századok is. Annál nagyobb volt az örömöm, amikor először találkoztam Kelemen Didák nevével s a gyér adatok világánál is rácsodálkozhattam ennek a minorita misszionáriusnak szinte emberfeletti apostoli életére.

Két dolog ragadott meg legfőképen az ő életében. Először az ő hosszú gyalogos útja Erdélytől a Felvidékig. Önkénytelenül Xavéri Szent Ferencre kellett gondolnom, aki

szintén gyalog vágott neki az ismeretlen Indiának s akinek kevés követője akadt még a szentek világában is. De a magyar Kelemen Didák az volt s gyalogos zarándokútját nem a pihenés kényszerűsége szakította meg, hanem hogy a Szamos és Tisza mentén lakó protestáns magyarok között a térítés munkájának szentelje magát.

De az is megragadott, hogy Kelemen Didák kora szokásától eltérően nem vitatkozással vagy a hatalmasok segítségével, hanem a szentek lelkiségével térített. Ő nem ellenséget látott a protestánsokban, hanem egyformán velünk örök üdvösségre rendelt lelkeket. Mintahogy őt megismerve, a protestánsok sem láttak benne mást, mint a szerető, készséges felebarátot, aki a lélek húrján szól hozzájuk. Azért volt sikere a világi hatalom hozzájárulása nélkül s ezért engedték meg neki, hogy közöttük még templomokat és kolostorokat is építsen ».

— Őszintén, mesterkéletlen meggyőződéssel törtek fel ezek az érzelmek és szavak, tárgyi bizonyítéknak számító tanújeleként annak, hogy Isten Szolgája P. M. Kelemen Didák ma is, annyi idő után, megmozgatja az emberi szívet és jóra törekvő akaratot.

A levél írójában megnyilvánult szűkebb hazájához, Szatmárhoz, annak szellemi múltjához a vérség kötelékével fűződő vonzalma is, amit — fenti sorai előtt jóval — egy 1971-ben megjelent könyvében költői melegséggel kifejezett, amint alább bemutatjuk, de a legfontosabb az a visszaemlékezés, amely szinte Kelemen Didák lelki magvetésére mutat:

« Szatmár vármegye nagyon vegyes vallású volt s így katolikus, kálvinista, luteránus, görögkatolikus papok bőven voltak... Szatmár városában például 3 református pap is volt két templommal... Soha vita vagy feszültség nem volt a két vallás papjai között... Ez a barátkozás annyira ment,

hogy például a koltói református pap a nagybányai minoriták zárdájába szállt meg mindig, ha a városba ment ».

A vallási villongások küzdelmes és fájdalmas korszaka után Kelemen Didák türelmes vallási megértése, szeretetparancsolta bölcs « párbeszéde » fokról-fokra mindjobban áthatotta a lelki békére vágyó híveket és pásztoraikat.

— E legutóbbi hónapokban, lelki beszélgetéskor avval vádolta magát egy fiatal szerzetes, hogy közösségi életükben a « dialógust » nem gyakorolja eléggé. A kérdésre, hogy a valóságban mit jelentene a jobbulás, azt válaszolta: több készség a mások szolgálatában, és türelmesebb engedékenység az ellentéteknél.

Világos látás, dicséretes törekvés.

Ismert hazai íróink egyike — evvel párhuzamosan, de ettől teljesen függetlenül — a szerzetesi meg papi hivatást ekként igényli (a szereplők ajkára adva): az élet és hivatás távlatai magukba zárják az önnevelést, tökéletesedést, Istenhez simulást és hasonulást, azonban ennél többet is: önmaguknak tartozó tulajdon lelkiüdvösségükön kívül az adósságot embertársaiknak, vagyis a felelősséget azok lelkiüdvösségéért... Tehát nemcsak elhívás a világtól, hanem visszatérés is ahhoz, vagyis küldetés a világban: ez a hivatás. Végeredményben: az egyéni lelki tökéletesedésért vívott küzdelem egyúttal előkészület a jövő feladataira is.

Helyezzük ilyen keretek közé Kelemen Didák « dialógusait », a szolgálatkészség és bölcs engedékenység párbeszédeit, követve Dr. Csák A. Cirjék kiértékelő szavait.

« A magyarországi általános és különösen a tiszai részek viszonyainak ismertetésénél láttuk, hogy a szatmári békét követő súlyos évek olyan nyomorba, szegénységbe és erkölcsi züllésbe süllyesztették a tiszai résznek lakosságát, — tehát a legmagyarabb vidéket, — hogy az idő már sürgetően kereste, hívta azt a bizonyos nagy embert, aki felis-

merje a kor kívánalmait és energiájával a népet a helyes, az igaz, a kivezető útra terelje... »

Ezekről az állapotokról írja Takáts Sándor, jeles történetírónk: « A szegénység és a nyomor eme napjaiban, az irodalom és a nemzeti érzés mélyen szunnyadó korában jól esik az embernek, ha szemeit olyan férfiún nyugtathatja, ki lángbuzgalmától vezetve, az elharapódzó erkölcstelenség ellen a régi jó magyar erkölcsöket és a buzgó vallásosság eszméit hirdette, ki mindenét a szegény nép nyomorának enyhítésére fordította, ki tanulmányainak végeztével évtizedeken át törhetetlen buzgalommal munkálkodott a tiszai részek elhagyott katolikusainak megerősítésében és az emberszeretet terjesztésében... ».

A Gondviselés tehát elküldötte azt a nagy embert, akire ennek a vidéknek szüksége volt, hogy rettenetes betegségéből a vidékeket, országokat, népeket pusztító erkölcsi elzüllésből kigyógyítsa, az elveszéstől megmentse.

Nem királyt, nem hadvezért, nem is nagy politikai reformátort küldött, csak az egyszerű szerzetest, a nép lelkéhez hozzáférő lelkiatyát, — aki csendben működik s nem látható a kirakatok és hirdetések közt. Akinek hitvallása és magasztos törvénye, kötelessége, — melyet híven teljesít — abban összpontosul, hogy minden egyes emberi életet, lelkületet és cselekményt az egyetemes embernemzet iránt való örökös kötelezettség szempontjából tekint; aki azt vallja, hogy az egyes ember könnyelmű, vagy bűnös tettei naponkint növekvő adósságok, amiket előbb-utóbb az egész országnak, a népnek s végre az emberiségnek kell majd letörleszteni...

Kelemen Didákot a Gondviselés abba a szerzetbe rendelte, amelyik akkoriban — hivatásánál és a világi papoknak nagyon megfogyatkozott számánál fogva — legtöbbet érintkezett a néppel.

Egyházi tanulmányait a jóhírű eperjesi lyceumban végezte s itt bő alkalma nyílott rendjének történetét, ma-

gyarországi szereplését s különösen felvidéki viszontagságait tanulmányozni. A lángbuzgalmú növendékre már ekkor oly nagy hatással volt elődeinek a hitvillongások időiben való hősies viselkedése, hogy mindinkább megérlelődött benne a vágy, hogy nyomukba léphessen.

Mikor Iglódy Illésnek, Magyar Ferencnek, Euszták atyának, Grabia Antalnak, Scholtz Ferencnek stb. stb. a hitükért kegyetlenül megkínzott és megölt minorita vértanúknak s az 1697-ben Sátoraljaújhelyt, Kenden és Tokajban és más helyeken ártatlanul legyilkolt hívőknek szomorú történeteit olvasgatta, már elhatározássá erősödött benne az a vágy, hogy amint csak teheti, az eltévedteket az anyaszentegyházba visszavezeti s ha kell, erős hitét vérével is megpecsételi. Máris fájt a szíve nyomorban sínylődő embertársaiért, a lelkiatyák és iskolák hiányában a vezetést és vigasztalást nélkülöző lelkekért.

Bár magas tanulmányai őt a tudományok művelésére, az ifjak nevelésére és képzésére utalták, — lelkének égő vágyai kapva-kaptak az alkalmon, mely őt a gróf Károlyi-birtokon egyszerű kápláni teendők végzésére meghívta.

Nem volt hiú. Nem kereste a világi előnyöket. Lelke ugyan nagyra vágyott, de szent Ágoston felfogása szerint, aki így kérdezte hallgatóját: « Óhajtanál igazán naggyá lenni? Akkor légy először kicsiny. — Nagyszerű, terjedelmes épületet óhajtasz építeni? Akkor alázatosságod útján kezdd meg! Mennél magasabbra óhajtod emelni az építményt, annál mélyebb alapot vess! Szerény alázatosság a szépség koronája ».

Kelemen Didák óhajtott igazán naggyá lenni, de nem az emberek szemében, hanem a jótettek művelésében, amit az emberek szeme nem igen vesz észre. Szerényen, alázatosan fogott a munkához. Élettörténetében láttuk, hogy akár mint házfőnök, akár mint rendfőnök, akár mint a gróf Károlyi-család legelső bizalmasa, az országbíró tanácsosa, a főurak

hitszónoka, a legnagyobb összeköttetésű pap és szónok — mindig és minden körülmények között megmaradt annak az egyszerű, szegény szerzetesnek, aki a szegények számára koldult ». (Csák. i.m. 90-93).

P. Kelemen Didák 1715-1717 között ismét Nagybányáról járt távoli tájakra, életfeladatává téve az evangélium tanításából különösképpen a jó pásztor aggodalmát az elveszett juh iránt! (János, 10). Szíve mélyén érezte e papi kötelességet, de mint képzett hittudós ismerte a tridenti szent zsinat buzdítását és tanítását is, amely a lelkipásztorok figyelmét többszörösen felhívta erre. Kelemen Didák életében egyik legjelentékenyebb elvvé vált: összetartani a nyáját, az eltévedt juhokat visszaterelni, visszavinni az akolba, ezt megvédeni minden veszélytől. Ez az eszme vezette áldozatos tevékenységében.

Ami a sűrű ha nem mindennapi lemondásokat illeti, ő már gyermekkorától megszokta a gondokat és munkát. Népes családból származott, dolgoznia illett és kellett szülei, testvérei javára. De ha Sámuel a családi élet keretében készséggel tette ezt, szerzetes korában és papi hivatástudatában még természetfelettibb erővel munkálkodott az emberek testi-lelki előnyére.

Az egykorú tanúk és események szerfölött nehéznek mutatják az Egyház akkori helyzetét. Kelemen Didák helytállása ma is érvényes tanúskodás az isten-és emberszeretet örök nagysága mellett. Erényes életét, ennek mibenlétét, fokát és eredményét a saját egyéni adottságainak, határok közé szorított képességeinek, személyes tapasztalatainak, de mindenekfölött az isteni kegyelem hatóerejének világánál lehet csak felmérni. — Azt vallja egy ismert mai író az életszentségről: « Az emberben a szent az egyéni élet konkrét körülményei között fejlődik ki. Senki sem lehet szent « általában ». Az ember, akár pap, akár tudós, művész, munkás,

katona vagy földmíves, meghatározott helyen és időben válik szentté, ahol élnie kell ». (Stanislaw Witek; Mindennapi kenyér, Budapest 1973, 357 o.).

Ezért a kérdésre: egyszerű szerzetes létére hogyan mert Kelemen Didák akkora és oly merész feladatokra vállalkozni, nemcsak gondolni? — a felelet ez: természetfeletti indításra, a Gondviselésre hagyatkozva, bízva ennek eszközeiben, az emberi megértésben és szeretetben. Ez a titka nagyhorderejű vállalkozásainak, merész művei sikereinek.

Az időszak, amit felölelünk ebben a fejezetben, 1713 nyarától-őszétől 1717 júniusáig terjed. Ebben a négy évben Kelemen Didák szerzetes elöljáróként dolgozott a nagybányai és egri minorita kolostorban, de még inkább állandóan úton levő hithirdetőként. Amint a távlatok mindjobban feltárultak előtte a lelkek megszentelése, megmentése érdekében, a csendes megfigyelésből — amellyel természetfeletti előrelátás párosult — megfontolt cselekvésbe kezdett. Az okosság és lelki erősség nélkülözhetetlen erényét igyekezett gyakorolni szerteágazó, kényes tevékenységében. A tökéletes katolikus hitet, amelyet érintetlenül, tántoríthatatlan meggyőződéssel vallott és hirdetett, teljes lelki összeszedettséggel, áhítattal, jámborsággal, de főleg szeretettel a testi-lelki szenvedők iránt, — törekedett még vonzóbbá tenni.

Isten úgy vezérelte ezt a székely származású szerzetest, hogy szülőföldjétől messze-messze elkerült; amíg nincsenek feljegyzéseink arról, hogy szűkebb hazájába valamikor is visszatért, ténynek kell vennünk, hogy « véreitől » teljesen elszakadt, nem mintha « övéit » már nem szerette volna, de mert fülébe csengett a Mester szava: « Aki teljesíti mennyei Atyám akaratát, az mind testvérem, nővérem és anyám ». (Márk, 3, 35).

Isten Szolgája Kelemen Didák a szerzetesi és papi hivatás, felelősségtudat és engedelmesség nevében a földi kötelékeknél jobban szerette a kegyelmi kapcsolatokat...

Tartományfőnökké választása (1717. június 1.).

« Istenes buzgósága hamar ismeretessé lőn az országban. A katholikus főúri családok egymásután hívogatják őt magukhoz; örvend, ki megnyerheti őt gyóntatójának. Még az országgyűlésre menő főurak is kikérték tanácsát az egyházi ügyekben. « Igen szokás — írja Haller Gábor grófné — a 'félében tanácsával élni ezen a földön ». Nagyobb ünnepeken rendesen annyi város és főúr hívta meg isteni tisztelet tartására és prédikálásra, hogy — mint maga írja — « húsz páter is kevés lett volna ennek elvégzésére ».

Miután Nagy-Bányán 1717-ig közmegelégedésre vezette a kolostor ügyeit, a mondott évben a magyar minorita-rend főnökének és « generalis comissarius » - nak választották meg. E szokatlan választást egyedül ritka erényeinek és nagy eredményeket felmutató működésének köszönhette. A minorita-rendben eladdig alig történt meg, hogy valakit ily fiatalon válasszanak meg rendfőnöknek ».(Takáts, 254-255).

Rendtársai, értékelve hatalmas tapasztalatait, tudományos képzettségét, példás szerzetespapi életét, 1717. június elsején Eperjesen megválasztották a konventuális minorita rendtartomány főnökévé, első ízben.

Knáisz Mihály 1673-mal kezdődően egészen 1802-ig felsorolja a magyarországi Szent Erzsébet minorita rendtartomány rendfőnöki megbízottainak és tartományfőnökeinek nevét (i.m. 391-401); világos tájékoztatásként hasznosnak találjuk a bennünket érdeklő részt latin eredetiben közölni.

Az első P. M. Ludovicus Starkievicz, teológiai doktor, Lengyelország tartományfőnöke és Magyarország generális kommisszáriusa. (1673. július 25).

P. Mgr. Joannes Baptista Reggiani a következő, és egymásután jönnek Artoi, Poeti, Ricci, Keller, Planusovszky, Dens, Scavelli, Vinkler, Skrictuszky, Raszlaviczy, Schwel-

lengriebel, Merteus, Alberti, Neuser, Zauoli; — de itt legyen már a latin folytatás (rövid kezdet után):

Series Chronologica Admodum Reverendorum Patrum Commissariorum Generalium et Provincialium novae Provinciae Hungariae a Sancta Elisabeth ab anno MDCLXXIII. 1673.25.Jul. P. Magister Ludovicus Starkievicz...

30. Aug. P. mgr. Joannes Baptista Reggiani a S. Felice Provinciae. Bononiensis Diffinitor Perpetuus Eminentissimi S.R.E. Cardinalis Domini Caroli Caraffa Theologus. Provinciae Hungariae Commissarius Provincialis. (pag. 391).

- -

Anno 1717. 31. Mai. P. Felix Antonius Zauoli ab Ariminio Commissarius Generalis, et Praeses Capituli Provincialis celebrati Eperjessini, in quo

1. Jun. P. Didacus Kelemen electus est in Ministrum Provincialem.

1718. 26. Jul. Idem Minister Provincialis, Commissarius Generalis, et Praeses Congregationis Diffinitorialis celebratae Agriae.

1719. Idem Minister Provincialis, Commissarius Generalis, et Praeses Congregationis Diffinitorialis habitae Eperjessini.

1720. 20. Jul. P. Andreas Schwellengriebel Provinciae Austriae Ex-Provincialis, Universitatis Viennensis Doctor, Commissarius Generalis Hungariae, et Praeses Capituli Provincialis celebrati. In quo Agriae

22. Jul. P. Victorinus Bellevari electus est in Ministrum Provincialem. (pag. 394). Tehát Kelemen Didák atya első ízben 1717. június 1-től 1720. július 20-áig volt tartományfőnök.

A főnökválasztó tartományi gyűlés elnöke maga is kora kiváló egyéniségeként szerepel rendi történelmünkben.

Zauli Felix Antal Riminiben vagy környékén született, mert a rimini rendházunk volt anyaháza, amelytől melléknevét is nyerte (ab Ariminio). A Rendben szép kiképzést nyert és a hittudori címet is megszerezte.

A Propaganda Fide kongregáció 1695. július 11-én a moldvai és havasalföldi misszió prefektusává nevezte ki, amikor pedig hivatalát elfoglalta, a bákói pöspök az általános helynök tisztségét is reá ruházta. Hogy kettős megbízásának jobban megfeleljen, Moldva főhelyén, Jászvárosban (Jassy), nyitott új székházat és ott telepedett le. Moldva fejedelme, Racovita Mihály annyira megkedvelte, hogy a lengyelországi nuncius útján több ízben is kérte Rómát, hogy el ne vigyék tőle a derék szerzetest.

Mikor az orosz-török háború kitört, és Moldva a hadak felvonulásának útjába került, Zaulinak is menekülnie kellett székhelyéről. Erdélybe jött át és a kézdivásárhely-kantai házunkban talált otthonra. 1711 őszén térhetett csak vissza Moldvába, ahol a missziós állomások legtöbbjét, sőt székhelyét is feldúlva, szétrombolva találta. Úgy érezte, fiatalabb erőre van szükség, hogy a romokból újat alkosson. Kérte a Propagandát, hogy mentse fel tisztségétől. Utódául Fischer Sándor kantai rendtársát ajánlotta, akit ottani tartózkodása alatt ismert meg. Fischer meg is kapta kinevezését és Zauli visszatért Itáliába, hol rimini házfőnök lett. Mikor Fischer 1716 tavaszán, missziós körútján a megáradt Trotus folyóba fulladt, a Propaganda újra Zaulit nevezte ki prefektusnak és visszaküldte Moldvába. Útját Magyarországon keresztül vette, ahol 1716.szeptember 17-én a Generális Atya megbízásából elnökölt az Egerben tartott nagygyűlésen, amelyen Neuser Szilárdot választották tartományfőnökké. Az új főnök azonban csakhamar elhunyt, úgy hogy a következő év végére ismét gyűlésre hívta a magyar rendtartomány választóit a Generális Atya. A káptalan ekkor az eperjesi rendházban ült össze, ez alkalommal is Zauli elnöklete alatt, ki most Moldvá-

ból jött hozzánk. 1717.június 1-én a nagygyűlés a még ifjúkorban levő, de már értékes munkát végzett Kelemen Didákot választotta meg a tartomány élére rendfőnöknek. Zauli még két évig maradt Moldvában, és 1719-ben végleg visszatért Olaszországba.

Mint missziós prefectus lefordította román nyelvre az egyházi év valamennyi vasárnapjára jelölt Evangéliumi Szakaszokat és a Római Katekizmust. Kéziratát kiadás végett beküldte a Propaganda Fide-nek. (Monay: Adatok, 126).

P. Kőhalmi Mihály Szevér, « Kelemen Atya Közlönyében», kitér Isten Szolgájának e fontos szerzetesrendi megbízatására, rövid történeti áttekintéssel a magyarországi rendtartomány helyzetére.

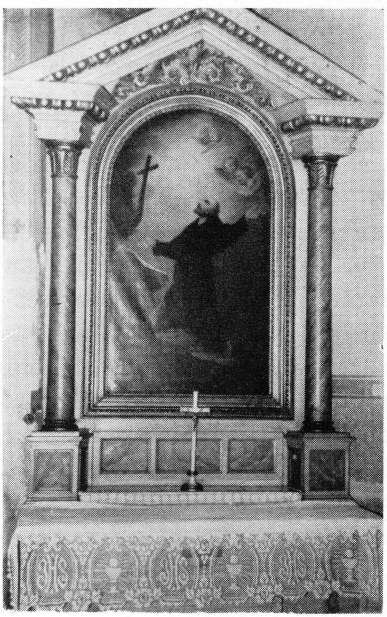

Nagybánya (Baia Mare): a minorita templom Szent Ferenc oltára.

«1716-ban újra a nagybányai ház élén találjuk. Innen kerül a rendfőnöki székbe 1717.jún. 1.-én az eperjesi rendi gyűlésen. Megválasztása után már júl.14-én gyönyörű körlevelet intézett a rendi tagokhoz, melyben a hajdani fegyelemre, annak megtartására hívja fel a rend figyelmét.(30. könyv Pastoralis rész 15. 1.) Az elején felsóhajt és fájdalmának ad kifejezést, hogy a hajdan 70 rendházat is magában foglaló rendtartomány annyira össze-

roskadt. Fájdalmas lehetett egy a rendjét szerető férfiúnak, hogy azok csak voltak, de már nincsenek. Elseperte azokat a renden belül lezajlott reform (unio Leoniana, X. Leó féle ferencesek egyesítése - 1517.) és a világon végigszáguldott reformáció. Lassan tudtak tért hódítani újólag a minoriták: elsőben északon (1609), majd 1679-ben Nagybányán és rá egy év múlva Esztelneken, Kantán, Kézdivásárhelyen. A fejedelmek alatt ugyanis lehetetlen volt Erdélyben letelepedni. A ferencrendiek is csak Csíksomlyón tudtak meghúzódni. Csak a diploma Leopoldinum (1690) után várt szabadabb élet a katolikusokra, így tehát szerzetesrendre is. Az erdélyi püspökséget betöltötték ugyan 1696-ban, de maga a püspök (Illyés) megnézte Erdélyt, jött és el is ment. II. Rákóczi Ferenc 1707-ben sürgette a szék betöltését a marosvásárhelyi gyűlésen, de jóakarata a protestáns rendek ellenállásán hajótörést szenvedett. Az erdélyi püspökség tényleg csak 1716-ban állíttatott vissza, Mártonffy György báró személyében.

Az 1717-ben megválasztott minorita főnök: Kelemen Didák mindjárt ez évben keresi fel Mártonffy püspököt, kivel a minoriták Kolozsvárt lehetséges letelepedéséről tárgyal. A Farkas-utcai templomról (ma is református kézen van) folyik köztük a szó. Ezt szeretnék a rendnek visszaszerezni, mint ősi minorita alapítványt. Ekkor ad Mártonffy püspök egy bizonyítványt, mely ezt a helyet minorita eredetűnek mondja. Ez a bizonyítvány a kolozsvári levéltári adataink között részemről 9-es számot kapott. Különben a 30-as könyv 19-20-ik oldalain is olvasható. A minoriták kolozsvári letelepülése ez időben még nem történhetett meg, hanem elódázást nyert 1723-24-re, mikor Kelemen Didák újra rendfőnöknek választatott. Ehelyett letelepítette Kelemen Didák a rendet már 1717-ben Nyírbátorban. Hogy ez a Károlyi család hozzájárulása nélkül nem mehetett, az magától értetődik». (43-44. oldal).

Ez okmányokra hivatkozó fontos jegyzet egy kissé már előbbre mutat Kelemen Didák életében, mint ahol e pillanatban járunk, viszont segíti az egymásba fonódó események megértését, valamint az általános tájékozódást, függetlenül az egyébként követni kívánt időrendtől.

*

Mint ahogyan helyet kell adnunk P. Kelemen Didák egy másik jellegzetes kapcsolatának Károlyi Sándor vezető személyiségével; és ez az ő « haditudósítói » szerepe. Legjobb most is átadni a szót azoknak, akik e tárgyban búvárkodtak, először « Oltontúlinak », majd Takáts Sándornak.

« Amikor Jenő herceg 1716-ban Pétervárad, majd Temesvárnál megtöri a mohamedán hatalmat s lovasai Jászvásárig nyargalnak, majd Lándorfehérvárnál 1717. augusztus 16-a után az elesik, éppenúgy Sabác, Szendrő, Widdin (Bodony) és Orsova is, Takáts Sándor Kelemen atya errevonatkozó levelét közli Károlyi Sándorhoz. Ebben Kelemen atya ezeket írja: « ... *itt, Istennek hála! jó hírek folynak. Lándorfehérvár lövésihez egy hete immár hogy hozzákezdettek... Orsovánál harminc ezerig való pogányságot halljuk, hogy átaljött volna a Dunán Karánsebes felé... Kiről ennek utána is tudósítani el nem mulatom... maradok Excellentiádnak alázatos Istent imádó méltatlan kisebbik szolgája és káplánya Kelemen Didák.* 1717. *die* 30. *jul* ».

Takáts Sándor szerint Kelemen Didák káplán mint szemtanú, a háború minden eseményéről értesíti patrónusát: Károlyi Sándort. Ez érthető is, mert hiszen Károlyi Sándor bizonyára nem Nagybányáról várja e híreket, hanem onnan a helyszínről.

Képzelhető Kelemen atya öröme mikor az 1718. július 21-i passaroviczi béke alapján a Bánát, a Szörényi bánság és a Macsói bánság egy része, ez az ősi magyar föld jutott vissza a Boldogasszony országához, oly hosszú idő múltán, ha nem

is oly alakban, mint azt remélhette volna. Mert ezek után a Duna torkolatáig terjedő ősi földet elfoglalni csak idő kérdése volt.

De közbenjárt Kelemen atya hathatós befolyásával a megyéknél és a főúri családoknál a török és tatár rabságba esettek kiváltása ügyében is » (Kelemen A. Közl. 25).

> Isten Szolgája P. Kelemen Didák egri, valamint második nagybányai házfőnöksége idején és első tartományfőnöksége első évében a pesarói Borghesi Domonkos András generális miniszternek tartozott szerzetesi engedelmességgel, aki Assisi Szent Ferenc 80. utódja volt. A pápa, XI. Kelemen, apostoli brévével nevezte ki a minoritarend legfőbb elöljárójává, 1713-ban.
>
> Sokoldalú tudományos munka előzte meg a Szentszéknek beléje helyezett bizalmát. Amikor Páter Generális lett, a szerzetesi fegyelem és irodalmi képzés-képzettség érdekében üdvös szabályokat hozott, egyben szigorú irányelveket alkalmazott a rendi papnevelésben. Pesaróban gazdag könyvtárat alapított. Mint a pápától kinevezett püspökvizsgáztató szintén nagy tekintélynek örvendett. — Rendfőnöksége 1718-ig tartott.

Ismerve Kelemen Didák atyának az evangélium hirdetéséért lángoló buzgalmát, nem csodálkozunk azon, hogy második nagybányai házfőnöksége alatt, vagy még tartományfőnökké történt választása után is közvetlenül, messze lent délen találjuk, a mohamedánokkal vívott kemény harcok színhelyeihez közel. Erre kettős cél indította a legtermészetesebb okossággal: hazaszeretete, amellyel az országért küzdőknek erkölcsi erőt kívánt adni; a másik: szolgálatára lenni magas pártfogójának és lelki barátjának, aki számára a biztos értesítések, megbízható hadszintéri jelentések felbecsülhetetlenül sokat értek.

Ezért idézzük — némi kitérővel — Takáts Sándornak idevonatkozó szövegét:

« Bizalmas viszonyuknál fogva még ő kérte Didák atyát, hogy minél gyakrabban keresse fel őt soraival. Különösen áll

ez a mozgalmasabb időkről, melyekben Kelemen Didák egyremásra küldözgette érdekes leveleit. Így a török háborúk idején egyik legkedvesebb tudósítója volt Károlyinak, ki, mint szemtanú, a háború minden eseményéről értesítette patrónusát. E levelek történeti szempontból is érdekesek. Íme egy közülök:

Méltóságos Generalis, nekem érdemem felett kiváltképpen való bizodalmas nagy jó patrónus kegyelmes Uram!

Isten segítségével tizenegy óra tájban reggel érkeztem ide Ladra; innen volna jó, tudom, hogy Excellentiádnak minden újságot megírjanak; mindazonáltal, ha újságokat nem is írok, legalább tartozó szerzetesi kötelességemnek megfelelni kívánván, együgyű levelem által Excellentiádat köszönteni el nem mulathatom. Alázatosan jelentvén, hogy itt, Istennek hála! jó hírek folynak. Lándorfehérvár lövésihez egy hete immár hogy hozzákezdettek, a Száva felől való oldalat s bástyáját szintén a földig rontották; az tűz szerszámokkal is kezdették égetni, úgy hogy két hetek alatt reméljük Isten jóvoltából feladását. Elsőben vigyázatlanságunk miatt egy kevés kár esett volt, de ott is segítség érkezvén, megűzvén a törököt, azokkal együtt, kiket a vízben ugrattak, öltek meg két ezerig valót. A török tábort Orsovánál mondják; úgy látszik nem mer Lándorfehérvár segítségére jönni. Ott ugyan Orsovánál harminc ezerig való pogányságot halljuk, hogy által jött volna a Dunán Karánsebes felé; de a föld népe annak előtte megtudván, a hegyekre magát recipiálván, innen gondoljuk, hogy újabban visszament volna ha szintén nem mert is, megfordul: mert a felséges Herceg, úgy értjük, huszonötezeret küldött utánuk, még ma jobban meghalljuk. Kiről ennek utánna is tudósítani el nem mulatom. A méltóságos asszonyt eő excellentiáját szerzetesi alázatossággal köszöntvén, magamat és szt. szerzetünket Excellentiád szokott érdemünk felett

való kegyes atyai gratiájában alázatosan recommendálván, maradok Excellentiádnak

alázatos, Istent imádó méltatlan kisebbik szolgája és káplánya

1717. *Die* 30. *jul.* *Kelemen Didák.*

Későbbi leveleiben is hűségesen értesíti őt az eseményekről; rögtön megírja a győzelmet, melyet « Isten kegyelme és a boldogságos szent Szűz segítsége által » arattak s megígéri, hogy addig nem nyugszik, míg a győzelem okát és körülményeit ki nem kutatja ». (i.m. 284-286).

« Isten segítségével », « Isten jóvoltából », « Istennek hála »: minden sikert a Gondviselésnek tulajdonító meggyőződés tanúbizonyságai! Kelemen Didák hitére, reményére vallanak Isten szeretetében a gyarló emberek iránt.

« Szerzetesi alázatossága » nem öncélú; « szerzetének », szerzetünknek érdekében gyakorolta.

Lugos (Lugoj): városkép, távolban a minorita templom tornyával; jobbról maga a templom, napjainkig plébánia.





« A boldogságos szent Szűz segítsége » minden vállalkozáshoz szükséges, akár a lelkek üdvén fáradó lelkipásztor egyéni életszentségéről legyen szó, akár nemzeti ügyről; nehéz helyzetekben, szenvedések között a bizalomteljes hozzáfordulás a tanács lelkületével, vigasszal, megnyugvással ajándékoz meg, hiszen Szűz Mária oly közel áll a teljes Szentháromsághoz...

* * *

A kezemben levő művek egyikében sem találtam utalást P. Kelemen Didákra a lugosi templom és rendház alapításánál, de élve a józan feltételezés jogával és követve mások véleményét is, keletkezésüket Didák atya tartományfőnöksége eredményének tartom.

Miután 1718-ban a temesi bánságból is kiűzték a törököt, újraéledt a keresztény katolikus hitélet. A lelkipásztorkodásban tekintélyes részt kapott a minorita ferencrend is, amelyet különösen Rabentisch L. B. ajánlott az osztrák ud-



Lugos (Lugoj): elsőáldozók a minorita alapítású plébánia templomban.

varnak. P. Gaill Gábor volt az első, aki Merzy gróf, bánsági parancsnok, és Nádasdy csanádi püspök jóvoltából átvette a lugosi plébánia vezetését.

Itt lehet a kulcsát megtalálni jogos feltételezésünknek: Isten Szolgája közismertsége, rendkívüli papi buzgósága, akkor meg éppen tartományfőnöksége hatott oda, hogy a hithirdetésben mindig kitűnő minorita ferencesek Lugoson plébániát kaptak.

Tíz évig magánházban laktak; akkor a temesi bánságtól telket kaptak a Temes partján, ahol a hívek szaporodtával és azok adakozásából templomot építettek a Szentháromság tiszteletére P. Sztorkoics Pius irányítása mellett, 1733-ban, később pedig szerzetes házat.

Knáisz (i.m. 369-370) 1718-tól kezdődően felsorolja a lugosi ház elöljáróit (egészen 1800-ig), akik között ő maga 1791-ben szerepel, de csak öt hónapig, mert Aradra helyezték.

VI.

P. KELEMEN DIDÁK ALKOTÓ TEVÉKENYSÉGE ELSŐ TARTOMÁNYFŐNÖKSÉGÉNEK IDEJÉN. (1717-1720)

A hazai szent helyek szomorú sorsa a XVI-XVII. században. — Didák atya templomot épít Nyírbátorban. — A Nyírség történelmi múltja. — Baranyai Béláné a nyírbátori minorita templom berendezéséről. — A templom és kolostor egyházjogi, valamint építészeti ismertetése.— Isten Szolgája virágzó tisztelete napjainkban. — P. Kelemen fogolykiváltó közbenjárásai. — Áldozatos gondoskodása a pestisben szenvedőkről. — Vigasztaló részvéte a Koháry család gyászában. — Első nyomtatott beszéde (1718). — Isten népének szépülő szentegyháza Nyírbátorban. — P. Kelemen tartományfőnökségének idejére tehető a pancsovai minorita megtelepedés. — A bergamói P. M. Romilli generális miniszterssége. — P. Kelemen Didák « kalászbeszédei ». — Tartományfőnökségének lejárta (1720. július 20).

A nyilvános istentisztelet helyeit e korszakban szomorú sors érte. A katolikusok legszebb templomai a törökök vagy a protestánsok kezére kerültek. A törökök részben mecsetekké, részben raktárakká alakították; nem gondozva, pusztulni is hagyták. A protestánsokhoz átkerült templomok közül az evangélikusok kezébe jutottak jártak szerencsésebben, mert a főoltár és Krisztust ábrázoló festményei megmaradtak, míg a reformátusok és unitáriusok birtokában több ezer templom belső dísze megsemmisült.

A roppant nyomorúságban gondolni is alig lehetett új templomok építésére. A török hódoltság területén éppen nem,

mivel a török hatóságok még a régiek tatarozását is alig engedték meg. Düledező templomok ezrei gyászolták a török uralom és belviszályok átkát. (Karácsonyi, i.m. 219-221).

* * *

« A szenvedélyek harcában, az élet nemesebb küzdelmeiben csak az oly férfiú magaslik ki a sokaságból, csak az tölti el bámulattal az ember lelkét: ki egész életét az emberiség javára szolgáló magasztos eszme kivitelének szenteli s akadályoktól meg nem rettenve, üldözést és megszégyenítést tűrve, végleheletéig küzd célja kiviteléért.

Kelemen Didák ilyen ember volt. Életcélja — miként maga mondá — iskolák alapítása, templomok építése és szegények segélyezése volt. Lehet-e ennél nemesebb életcélt gondolnunk? Az erkölcsök elvadulásának, a tudományok hanyatlásának korában templomokat és iskolákat épít; az ínség napjaiban, ő a koldus, koldul a szegények számára s ezt nem földi elismerésért, hanem Isten és ember iránt való mély szeretetből, meggyőződésének s szíve érzelmeinek engedve teszi.

Hosszú törekvése zajtalan s dicsőség nélküli volt, de nagy eredményeket létesített. S ez eredmények annál merészebbeknek látszanak, minél jobban ismerjük azon kor politikai, egyházi és társadalmi viszonyait.

Egy szegény, földhöz tapadt barát akarja a nagykiterjedésű tiszai részek vallási és művelődési viszonyait megváltoztatni — néhány jóakarójának anyagi támogatásán kívül — tisztán önerejével, szavának hatalmával, erényeivel. S állhatatos lelkierejének, erős meggyőződésének és szilárd jellemének sikerül is ez. Pedig mennyi akadály állta útját célja megvalósításának! » (Takáts, 247).

P. Kelemen Didák templomot épít Nyírbátorban.

A lelki erősség erényére mutat Isten Szolgájának az újabb vállalkozása, s mint az események látni engedik, teljesítménye is. Mivel nincs szándékom átdolgozni, sőt, a célom megmenteni a Kelemen Didákról már megjelent dolgozatok szövegét, szószerint hozom Dr. Csák atyának most esedékes szavait.

« Kelemen Didák még misszionárius útjainak legelején felfödözte, hogy Nyírbátorban valamikor szép templom állott, amely azonban a török világban és a felkelések idején megrongálódott, hívei pedig szintúgy, mint az egész vidék, apránkint átfordult a protestánsokhoz. Már akkor átlátta, hogy ha itten plebániát állíthatna fel, a községet, meg a vidéket eredményesebben a maga körébe vonhatná és visszatéríthetné a kat. valláshoz. Akkor még csak sóhajtott, de tervét egyáltalán nem ejtette el és amint felvillant az elméjében, hogy íme, most már hatalmas pártfogókat rendelt melléje a Gondviselés, olyan buzgón fogott régi tervének a kiviteléhez, mintha már eddig is kötelességmulasztást követett volna el. Az, amit szerzetesi és papi hivatásán felül önként vállalt, azt a kötelességét, hogy az elárvult tiszai magyarságot egyházához visszavezeti, annyira természetesnek tartotta, hogy teljesítésekor nem is gondolt kötelességre. Az már benne ízzott a lelkében azóta, amióta azt tennivalói közé besorozta s immár összeolvadt az ő egész lényével. A kötelesség lekötötte az ő érzéseinek és akarásának összességét, de ő sohasem érezte a kötelékek szorítását.

Elsősorban egyházi elöljáróját, Erdődy Gábor gróf egri püspököt kereste föl alázatos levelével, melyben Nyírbátorra vonatkozó terveit előadta és engedélyt kért a plebánia felállítására. A püspök örömmel adta meg az engedélyt, Didák atya pedig rögtön Károlyi gróf elé terjesztette az ügyet, akitől telket és megfelelő építő anya-



Gróf Erdődy Gábor egri püspök, a magyarországi Szent Erzsébet minorita rendtartomány protektora, Kelemen Didák atyának egyházi részről nagy pártfogója.

got kapott. A kedvező eredmény nagy lelkesedéssel töltötte el és haladék nélkül hozzáfogott az építkezéshez.

Közben Eperjesre kellett sietnie, ahol ezalatt a minorita rend illetékes tagjai választó nagygyűlésre jöttek össze és Kelemen Didákot a minoritarend magyarországi tartományfőnökévé választották meg. Ez a választás, mely az alig harmincnégy éves ifjú szerzetest rendtársai fölé emelte, kétségkívül figyelemreméltó és legilletékesebb elismerése ritka erényeinek, fáradhatatlan és önfeláldozó működésének. 1717-ben tehát rendtársainak bizalmából a magyarországi minorita rendnek tartományi főnöke és generális commissarius (római főbiztos) lett Kelemen Didák atya. Ez a megérdemelt bizalom még inkább megerősítette őt annak a szent ügynek a szolgálatában, amelynek önszántából és kiváló eredménnyel szegődött a szolgálatába. Ezentúl még messzebbre terjedő körben, még ernyedetlenebb, lankadatlanabb törekvéssel folytatta áldásos tevékenységét s bár új méltósága, új hivatala újabb teendőket rótt reá, a régiekből semmit sem hagyott el. Sőt újult erővel dolgozott s megállás nélkül, fokozott hévvel emelgette vállaira mindazon terheket, melyeket saját akaratából vállalt. Otthagyta a nagybányai

házat és elköltözött Nyírbátorba, hogy az építkezés az ő személyes felügyelete alatt gyorsabban haladjon. Így történt, hogy még ugyanabban az évben, 1717-ben be is vezette az odahelyezett minoritákat. Ideiglenes deszkabódéban húzódott meg ő is, rendtársai is, és innen irányította a templom újraépítését s innen írta örömmel teljes leveleit Károlyi Sándor grófhoz, akinek bőséges segítségével indult meg és folytatódott tovább az építkezés. Egyszerű bódéját pusztai residentiának nevezi és tudatja, hogy a püspök is örül az építkezés haladásának és segítségét is kilátásba helyezi. Károlyi azonban nem csak ígért, hanem adott is segítséget. Most meg munkásokat és igákat küldött, hogy legalább a meglevő templom minél előbb használható állapotba jöjjön. El is készült az 1718-ik év folyamán, de az anyagból is kifogytak s torony még nem volt. Ekkor Károlyinak Klára nevű lányához, Haller grófnéhoz fordult Kelemen Didák és a fiatal asszonynak küldött levelében megjegyzi, hogy «*fa nélkül tornyot nem építhetünk*».

Miután Dr. Csák itt kezdi Károlyi Klára életének ismertetését, elhagyva ezt a részt, a nyírbátori templom és kolostor építésének történetével folytatjuk.

« Klára grófnő most is sietett eleget tenni Didák atya kérésének s a torony építéséhez elegendő fuvar fát küldött. Így azután helyre jött a templom és már elégedetten, nagy ünnepségek tervezése közt és pártfogói jelenlétében készültek a fölszentelésre, amikor közbelépett az örökölt ellenség ». (Csák, 21-25).

A Nyírség történelmi múltja.

Kényes, szinte drámai fordulathoz érkeztünk, de mielőtt ezt ismertetnők, előbb lássuk egyrészt a hazai tájat, hol Kelemen Didáknak a nyilvános istentisztelet érdekében kezdett építő munkája megindult; másrészt használjuk fel Baranyai

Béláné pontos adatokra támaszkodó gyönyörű tanulmányát a nyírbátori templom építésének történetében.

Nyírség az Alföld kissé emelkedettebb, futóhomokkal fedett része, a Bodrogköz, Hortobágy, Ér-völgy és Ecsedi láp határai között. A félig kötött buckákat nyíresek lepték el (innen a neve), de tölgy-égerfa és nyárfás erdők is.

Nyírbátornak, mint lakott helynek múltja a bronzkorba nyúlik vissza; már akkor kialakult az a jelentős kereskedelmi útvonal, amely Erdélyből a Szamos mentén húzódva a Tisza tokaji átkelő helyéhez tartott és keresztül vágta a Nyírséget.

A honfoglalás korában Bátor szélesebb környéke, a Nyírség belső területei is eléggé néptelenek voltak, noha a mélyebb völgyek nádasai, bozótos állóvizei, lassú lefolyású mocsarai halászatra és vadászatra egyaránt alkalmas területet jelentettek.

A Nyírség belső térségein csekély népességű falvak keletkeztek. A XIII. század végétől, amikor okleveles emlékeink szaporodnak, már nyomon kísérhetjük a Nyírség fokozatos betelepülését. Nyírbátor kialakulásában, miként a többi hasonló központban, földesúri telepítő tevékenység vitte a legfontosabb szerepet.

A Gutkeled nemzetség birtokainak központja például a mai Nyíradony volt, amelyet évszázadokon keresztül Adonymonostorának hívtak. Ebből a nemzetségből, az adonymonostori ágból származott András fia, Bereck, aki 1279-ben Lászlótól Bátor és Kisbátor nevű birtokokat kapta adományba. Az ez évi oklevél említi először Bátort, és Bereck unokái már e faluról nevezik magukat « Báthoriaknak ». Ezután, 340 éven át, a család és a falu sorsa elválaszthatatlan. A birtokos család emelkedése a falu számára előnyöket biztosított. Bátor ez időtájt több megyére kiterjedő birtok középpontja, ahol nemcsak nagyszámú szolganép, hanem számos szabad és félszabad mesterember is letelepedett.

Tokaj felől Erdélybe és Debrecen felől a Szamos-hátra vezető utak felezéseinél, keresztezésénél levő Bátor falu a XV.sz. folyamán a környék ipari és kereskedelmi központjává nőtt. Ezt a fejlődést a földesúr a maga anyagi előnyei érdekében is elősegítette. A XV. sz. alatt azonban földesuraival szemben fejlődött önállósága, és mint mezővárost nemcsak lakóinak fejlettebb gazdasági élete, társadalmának nagyobbfokú rétegeződése, hanem a jobbágyfalvakhoz viszonyított jelentékenyebb szabadsága szintén jellemezte. A mezővá-

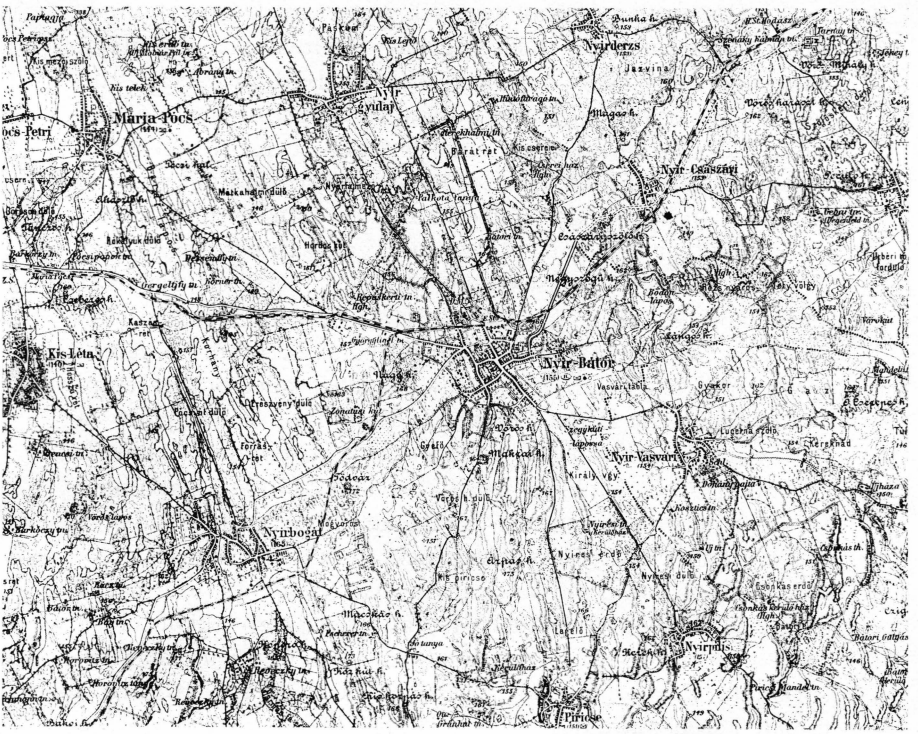

Nyírbátor, Isten Szolgája szabolcsi apostolkodásának központja és környéke (balra fönt Máriapócs).

rosi jog és a saját bíráskodás vonzotta a környék jobbágyságát a városba, ugyanígy a fokozatosan emelkedő jólét.

A XIV. sz. végén a Báthori-család birtokai már négy megyére terjedtek, de a központ mindig Bátor maradt, annak ellenére, hogy 1325-ben Bereck Károly Róberttől engedélyt kapott vár építésére az Ecsedi-lápon. Amikor a család László nevű tagja feleségül vette Medgyesi Annát és vele hozománnyul megkapta a szilágysomlyói uradalmat, a Báthori-család két ágra szakadt. Egyik ága az ecsedi várról, másik ága a Szilágy megyei Somlyóról nevezte el magát.

A Hunyadiak óta hol az egyik, hol a másik ág, hol mindkettő tagjai országos méltóságokat viseltek. Az első ilyen jelentékenyebb tagja volt a családnak Báthori István, aki 1430-1440 táján egy ideig országbírói méltóságra emelkedett. Fia, Báthori István erdélyi vajda a Kenyérmezőn a törökök felett aratott győzelemben nyert zsákmányból az 1480-as években kezdte építtetni a ma is fennálló templomot.

A magyar főurak és vezérek a nyert csatákért Isten iránti hálából, mély vallásosságból kötelezve érezték magukat a jótékonykodásra; így keletkeztek az elpusztult régibb szerzetes házak helyébe új kolostorok, ezek között a ferencesek. A ferencesek nyírbátori (középkori) kolostora és temploma mellett az imént említett « Báthori » — templom (a mai református templom) a városban új központot teremtett.

Az 1570-es években nagyjából kialakultak az államhatárok Erdély és a magyar királyság között, életet adva a török elleni végvárak rendszerének. A királyi végvárak vonala Tokajból kiindulva, Kállón, Kisvárdán és Szatmáron keresztül húzódott. Báthori István országbíró ekkor erősítette meg az ecsedi várat, amely a somlyói ág utolsó férfisarjának, Báthori Gábor fejedelemnek haláláig, 1613-ig a család kezén maradt.

Nyírbátor lakossága az 1648- iki összeírás szerint 227 jobbágycsaládból állott és 15 nemesiből, mintegy 950-970

lélekből. (Ugyanakkor a szomszédos falvakban csak 10-15 család élt). Nyírbátor lakosságának közel egyharmada, 75 család, mesterséggel foglalkozott (szabó, varga, szűcs, ács, mészáros, kovács, lakatos, takács, borbély, serfőző, bognár). Iskolája is volt a városnak és két prédikátora. A lakosok aránylag jó anyagi körülmények között éltek.

Amikor a török Nagyváradot elfoglalta (1662), a török portyázók időnként beütöttek erre a vidékre is. — A Rákóczi-szabadságharcban (az 1706-i évben) 78 fegyverforgató férfi szolgált a felkelő hadseregben. — A háború, majd az azt követő pestisjárvány miatt hallatlanul megfogyatkozott a lakosság; 1715-ben már csak 85 családot tudtak összeírni (kb. 340 lelket). Ezek mind szabadosok, nem jobbágyok. Öt év múlva az országos összeírás Bátorban 116 szabados családot talált.

A város XVIII. századi külső képe meglehetősen szerény, ha nem szegényes. A két egymást keresztező főútvonal a mai piac táján széles térré bővült, hogy alkalmas helyet adjon a mezőgazdasági és kézmíves termékek árusítására.

Ha még egy mondattal megemlítjük, hogy az 1480-as években épült két remekszép nyírbátori templom a századforduló magyar építészetének egyik legjellegzetesebb, legértékesebb fejezetét nyitja meg, mint a hazai késő gótika kiemelkedő alkotása, — el is érkeztünk Nyírbátor vallási és művelődési történetének újkori kapcsolatához a minorita ferences renddel, és ennek kiváló tagjával, Isten Szolgája Kelemen Didákkal.

Itt lesz vitatlanul nagy hasznunkra a « Művészettörténeti Értesítő » 1960. évi 3. számából (Budapest, 1960) Baranyai Béláné részletes tanulmánya « A nyírbátori minorita templom berendezéséről » (196-229. o.).

Műtörténész Kelemen Didák « hatalmas teológiai programjáról ».

Átadjuk neki a szót, még rendtörténelmi vonalon is. Mindössze azt kívánom előrebocsátani, hogy nagy értékű tanulmányát nem aprózom fel túlságosan, a gyakorlatiasság kedvéért pedig a vezérszöveggel az (egyébként annak végén közölt) adalékokat és jegyzeteket összefűzöm; kettős haszna lesz: megmarad a szerző eszmei elgondolásának folytonossága, azonkívül alapos tanulmányának áttekinthetősége. Számunkra roppant kincs ez a legteljesebb tárgyilagossággal megírt dolgozat, mert Isten Szolgája Kelemen Didák « hatalmas teológiai programját » magasztalja a templomépítésben. Ami azonban még ennél is örvendetesebb, szinte meglepő: jó kétszáz évvel később Kelemen Didák halála után, művészettörténelmi értekezése gyönyörű tanúbizonysága Kelemen Didák hatásának az istenhit és tudomány, a természetfeletti élet és művészet építő szövetségére.

Isten Szolgája, a rohanó idő ellenére, párbeszédben maradt a kései utókorral...

* * *

« 1717-ben a minorita-rend magyar tartománya Erdődi Gábor egri püspök és Károlyi Sándor szabolcsi főispán támogatásával elnyerte a nyírbátori templomot, melyet Báthori István erdélyi vajda emelt a XV. század végén a ferencesek részére és amely 1587 óta romokban állt.

Az újjáépítés lelke, a rend akkori tartományfőnöke, Kelemen Didák volt, aki két ízben (1720-1723 és 1726-1729) állt mint házfőnök az új konvent élén. Később is — saját szavai szerint — « *Bátornak bátor koldusa* » *maradt lélekben, és amikor csak tehette, felkereste újonnan életrehívott nyírségi rendházát* ». (Baranyai Béláné, i.m. 196).

« Jegyzetek. L. Erdődy 1717. június 28-án kelt levelét Károlyi Sándorhoz (Adattár).

1617-ben a gersei Pethő család behozza a rendet Lengyelországból Stropkóba. A következő években keletkeznek új konventek: 1668-ben Csütörtökhelyen, 1673-ban Eperjesen, 1676-ban Lőcsén, 1687-ben Nagybányán, 1681-ben Egerben, 1700 körül Aradon, 1717-ben Nyírbátorban, 1724-ben Kolozsvárott és Besztercén, 1727-ben Szegeden és Nagyenyeden, 1728-ban Miskolcon, 1731-ben Szilágysomlyón, 1737-ben Firtoson, 1752-ben Imregen. Központ volt 1673-1787-ig Eperjes, 1726 óta ott volt a Studium generale. Olyan időben, amikor nálunk a szerzetesrendek tagjai jórészt külföldiek, a minoritarend zöme magyar; tagjai a Székelyföld népéből és a Felvidék városi, polgári családjaiból kerültek ki (csak néhány vezető személy külföldi eredetű, ezenkívül laikus testvérek, különösen az « arcularius » -ok is). Az akkori helyzetnek megfelelően egyes rendtagok plébániát is vezettek, mások várakban vagy a táborban mint lelkészek működtek ».

Baranyai B - né jegyzete Kelemen Didákról:

« Született 1683-ban Baksafalván (Háromszék m.). 1704-ben a rendbe lépett. 1717-1720 és 1723-1726 között tartományfőnök; majd magister és definitor; 1730- tól 1744-ben bekövetkezett haláláig Miskolcon élt. Ízig-vérig magyar ember. Külföldön nem járt, aulikus kapcsolatai nem voltak. Honi missziós tevékenységét az egri egyházmegye területén fejtette ki, kül. a Hernád és a Szamos között. Szeretetreméltó, alázatos személye köztiszteletben állott. A kiváló szónok széleskörű olvasottságáról, költői lendületű, élénk és szemléletes egyéni stílusáról Károlyi Sándorhoz írt számos levele, valamint irodalmi művei tesznek tanúságot ».

« Adattár. Erdődy Gábor egri püspök Károlyi Sándorhoz. Eger, 1717. VI. 28. (O.L.: Károlyi cs. lt.):

« ... Minek utána ezen Magyar Provinciából Minorita

Szerzetesek decretumot nyertenek volna, hogy... föl nyomozhatnának valamely Klastromokat vagy is Templomokat, nem külömben ezeknek régi heleit, s fönt álló falait, azon Sz. Szerzethez haydant tartozandókat,... elfoglalhassák. Hozzám is el jüvén Provincialis T.P. Didacus Kelemen..., kért azon, hogy... Bátori réghy Templomnak... haydant az... Sz. Szerzethez tartozandónak tekéntetébül könnyen tőlem megh nyervén, akartam... Kegyelmedet is... kérnem, méltóztassék P. Provincialisnak... cooperatiójával patrocinálni (írván Magam arrul Krucsay Márton Vramnak is:)... ».

Indultum Vicarii Generalis-ból: Kiss János egri nagyprépost adta ki 1717. X. 29 én (Nyírbátori min. konv. iratai):

« ... cum ... P. Didacus Kelemen O. Min. S. Franc. Seraph. Conventualium Monasterium de Jure, ac ab antiquo ad praefatum Ordinem spectans et pertinens in Possessione Bathor..., cujus Ecclesia, defacto muri, ac rudera extare videre esset recuperare..., instaurare... In Animo habeat,...».

Károlyi Sándor Litera attestatoria-ból: Nyír Báthor, 1717. XI. 23. án: (Nyírbátori min. konv. iratai):

...« Notum facio... Praesentibus... R.D.no Joanne Fejér Ecclesiae Kis, Vardensis Plebano..., V. Conventus Ecclae S. Crucis de Lelesz pluribus Religiosis Viris,... Dominis Martino Krúcsay I. Comitatus Szabolchiensis Vice Comitis, Georgy Ramocsaházy... Primassessoris... etc. Ecclesiam in eodem hocce Oppido Nyir Bathor... sitam, seu potius rudera ejusdem ex quo per Injurias temporum, jam a longaevo funditus, demolita fuisset, una cum loco... conventus. R.dis D.nis patribus Ord. Min..., in Specie... Rev.do... Patri Didaco Kelemen... Ministro Provinciali.... Solemniter et publice... resignaverim.... »

Kelemen Didák Károlyi Sándorhoz intézett leveleiből (OL; Károlyi cs. lt.); Kelemen D. Károlyi S. hoz 1717.X.24.:

« *Vagyon ott Bathorban a városnak egy Háza..., melynek*

egy részit a mi templomunk falaiból építetett, ... a város azt ide engedné..., lakhatnék... míg... csak a Sanctuariumát fel építhetnők... ».

*

Itt szakítjuk meg Baranyai Béláné idézett tanulmányát, noha még korántsem érte el csúcspontját művészi emelkedettsége; viszont az időrendet sem lehet felforgatni, azért megállapodunk egy kicsit Isten Szolgája vállalkozásának erkölcsi méltatásánál.

« Új méltósága nem vonta el őt attól az ügytől, melynek életét szentelte. Mint rendfőnök — erőt merítve társainak bizalmából — fokozott hévvel fogott vallásának terjesztéséhez. Bejárta Szatmár, Szabolcs és Bihar megyéket, azon helyeket keresve leginkább, ahol legnehezebb akadályok álltak törekvése útjában s bántalmazásokat, szenvedéseket tűrve, addig nem nyugodott, míg siker nem koronázta fáradozásait.

Volt valamikor a katholikusoknak Nyír-Báthoron egy szép templomuk. A kuruc háborúk idejében azonban ezt is

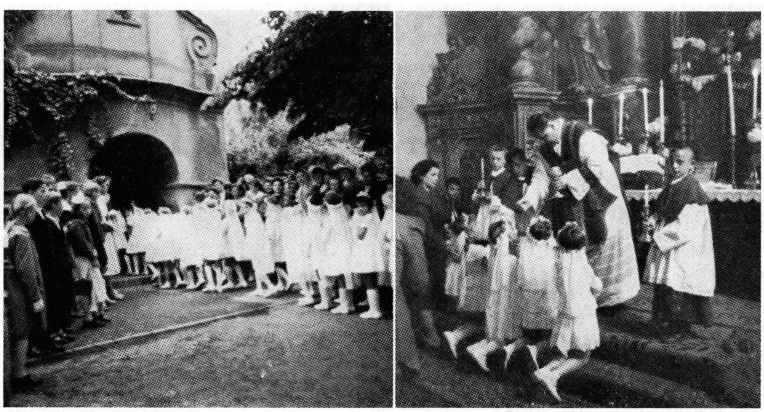

Nyírbátor: « *Kelemen Didák föltette magában, hogy ezen a vidéken is alapít a katolikusok számára plébániát...* »; *elsőáldozók a plébánián.*

elpusztították s maga Nyír-Báthor és vidéke áttért a protestáns vallásra. Kelemen Didák föltette magában, hogy ezen a vidéken is alapít a katholikusok számára plébániát, honnét könnyebben fog menni az egész vidék megtérítése.

Az elhatározást tett követte. Erdődy Gábor egri érseknél kieszközölte az engedélyt; védnökétől, Károlyi Sándor generálistól pedig telket és építési anyagokat szerzett. 1717-ben már bevezette Báthorba a minoritákat s hogy az építés minél gyorsabban menjen, maga is odament. 1718-ban már folyik az építkezés. « *A méltóságos gróf püspök* — írja Károlyinak — *igen örül a báthory pusztai residentiánknak; segélyét is ígéré* ».

Nem képzeletszülte feltételezés, hogy ez alkalommal külön imaszándékát képezte a hála jótevőik iránt és jövőbeli segítségük reménye.

« A gondolkodó elme nem tudja megérteni: honnan vette a rengeteg tevékenységéhez az időt, erőt? Mikor pihent, hogy erőt gyűjtsön az újabb megerőltetéshez? Csak a Mindenható kegyelmével lehet magyarázni szakadatlan életküzdelmeinek kibírását.

A munka hatalmas tömege mellett ő maga rendkívül sokoldalú. Éppen úgy jár utána annak, ha egy szegény falusi néni tyúkjait ellopják, mint amikor templom építésébe fog, mely munka minden részletét, számításait ő maga tartja kezében. Mennyi szekér kő, tégla, mész, homok, fa stb. szükséges? A követ, a fát honnan hozza? A meszet hol égettesse, kivel? Ő jár annak is utána, hogy az építési anyagok árát honnan teremtse elő, miként szállíttassa, vásárolja ». (Kel. A. Közl.: Oltontúli, 24).

A nyírbátori minorita ferencrendi templom, valamint kolostor egyházjogi és építészeti alapjai.

E tekintetben elsősorban Knáisz biztos történeti forrásmunkájához fordulunk:

« Anno 1717. die 3. Mensis Novembris Divo Clementi Papae et Martyri sacra, sub Augustino Imperatore, et Hungariae Rege Carlo VI, penes benignissimum eiusdem Consensum Regium, ad specialem Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Comitis, Domini Gabrielis Antonii Erdődy de Monyorókerék Episcopi Agriensis, Praelati Dioecesani, et Provinciae Elisabethanae Protectoris requisitionem, et ordinationem Excellentissimus, ac Illustrissimus Generalis Comes Alexander Károlyi de Nagy Károly altefatae suae Majestatis Sacratissimae actualis intimus Consiliarius I. Comitatus Szathamariensis supremus Comes etc. rudera cujusdam Ecclesiae desolatae in Oppido Báthor cum suo Fundo satis amplo, Dioecesis Agriensis I. Comitatui de Zabolcs adjacente sacro Ordini Minorum S. Francisci Conventualium, in specie vero A.R.P.M. Didaco Kelemen ejusdem Ordinis Provinciae Hungariae S. Elisabeth actuali Ministro Provinciali, et Commissario Generali solemniter publice, et nemine contradicente assignavit pro Residentia, Patresque Minoritas eo introduxit, ubi antiquitus quoque Conventum illorum extitisse opinio est.

Ita igitur, ut praemissum est, introducti Patres praedicti ad Oppidum Báthor ruinata restaurare, Ecclesiam et Conventum aedificare coeperunt, jamque Ecclesia ad statum perfectum cum interiori suo ornatu deducta est, et Conventus aedificatur ex munificentia Patronorum, Benefactorum, et Fidelium Eleemosynis, in quo Conventu praeter Spiritualia Servitia, etiam juvenes saeculares erudiuntur in pietate, et Litteris, usque ad Syntaxim inclusive ». (i.m. 367).

Dr. Karácsonyi János, « Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig » c. munkájában (126. o.) említi e házat: « A nyírbátori kolostor 1566 után elhagyatottan romokban állott, míg Károlyi Sándor 1717-ben a minoriták számára megint fel nem építette ».

Ugyancsak Dr. Karácsonyitól vesszük át (i.m. 254 o.) a következő egyháztörténelmi jegyzetet: a kormány 1711 után lehetőleg külföldieket nevezett ki a magyar püspöki székekre, ezek azonban bármily lángbuzgalmúak voltak, nem ismervén a magyar viszonyokat, intézkedéseikben nem lehettek teljesen megfelelők; elhagyták, például, a legégetőbb feladatot, a falusi plébániak alapítását; a magyarok közül gróf Erdődy Gábor, meg a Csáky, Eszterházy családok tagjai, valamint gróf Berényi Zsigmond (1739-ben Pécsre) nyertek püspöki kinevezést.



A Didák atya által helyreállított nyírbátori róm. kat. plébániatemplom déli oldala.

Ami a templom (majd kolostor) építészeti történetét és értékét jelenti, módunkban áll szakvéleményt ismertetni, amint alant olvasható (Entz Géza-Szalontai Barnabás: « Nyírbátor », Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. Budapest 1959).

« Az évszázados falak csakúgy, mint a rajtuk és közöttük keletkezésük óta megőrzött műkincsek hiteles bepillantást engednek letűnt idők messzi távlataiba. Nyomukban népünk múltjának már-már homályba vesző értékei parázslanak fel újra biztató, meleg fénnyel. » (18.o.).

Az idézet után szabadon emelünk ki bennünket közelről érdeklő részleteket.

Az egyhajós, hosszú szentélyű és a szentélyhez észak felől csatlakozó toronnyal ellátott terem-templom úgy szerkezetében mint részleteiben teljesen egységes alkotás. A hazai késő gótika egyszerű, mégis nagyszabású műveszetéről a déli nézet tökéletes képet ad. A magasba szökkenő falakat háromosztású karcsú támpillérek tagolják. Közöttük sorakozik az óriási csúcsíves ablakok ünnepélyes rendje. A záródásokat változatos rajzú kőrácsok ékesítik. A hatást emeli a ferenceseknél szokásos hosszú szentély némi visszaugrása és sokszögű záródása.

A szentélyhez simuló vaskos négyszögletű torony tömbjét az aránylag kisméretű, egyszerű kőkeretes ablakok alig lazítják fel.

A nagyméretű, erősen kiégetett téglákból húzott falak színvonalas műszaki tudásról tanúskodnak. A nyíláskeretek, a remekszép ablakrózsák és a támpillérek vízvezetői kőből készültek és a vakolt falak között hangsúlyt kapnak. A teljesen zárt északi és az erősen fellazított déli fal között átmenetet alkot a nyugati homlokzat a bejárat feletti egyetlen széles, csúcsíves ablakával.

Az eredeti belsőből csak a hajót a szentélytől elválasztó finoman tagolt, csúcsíves diadalív maradt meg.

A templom annyira egységes, hogy egyszerre épülése aligha lehet vitatható. Az a régi hagyomány, hogy az alapító Báthori István vajda 1493-ban ide temetkezett, arra vall, hogy akkor a templom lényegében készen állhatott. E régi

templom belső berendezése egészen ismeretlen, pusztán azt tudjuk, hogy orgonával rendelkezett.

Bizonyára egyidejűen folyt a gótikus kolostor építése, nagyjából a mai barokk helyén, a templom északi falához támaszkodva.

A reformáció a XVI. sz. közepén Nyírbátorban és környékén szintén erősen szervezkedett, a földesúr Báthori György az új felekezet híve lett. A szerzetesek mind nehezebb körülmények közé kerültek, sorsukat Petraskó vajda támadása pecsételte meg 1587-ben. Hadai feldúlták, felgyújtották a templomot és kolostort; a református lakosság az üres épületekkel semmit sem törődött, így a romos állapot mintegy 130 évig tartott.

« Az 1717-ben hatalmasnak mondott romok azonban rövidesen újraéledtek. A fáradhatatlan szervező, Kelemen Didák minorita szerzetes többszöri ház -, illetve tartományfőnök, Károlyi Sándor Szabolcs megyei főispán támogatásával néhány év alatt helyreállította először a templomot, majd... a mai rendházat is» (i.m. 21-22.o.).

A munka ideiglenes tető építésével 1718-ban indult meg; először a szentély, azután a hajó került sorra. De törekedve az időrendre e téren is, későbbre hagyjuk a részletmunkák ismertetését.

Annál inkább, mert Kelemen Didák érdeklődése, a templom helyreállításánál jobban, kiterjedt « az eleven kövekből lelki templommá épült » (1 Péter, 2, 5) embertestvérekre is...

Isten Szolgája virágzó tisztelete napjainkban.

Eddig jutottam el az írásban, amikor Dr. Tóth Ker. János, a lateráni Szent János bazilika protonotárius kanonokja Kelemen Didák életrajzának készültéről hallva, önként és tisztelettel kezdett beszélni róla, hogy esztergomi bencés diák korában, 45 évvel ezelőtt, a magyar irodalomtörténet tanára

úgy méltatta Kelemen Didákot, mint jelentős tényezőt nemcsak az irodalomban, hanem általában a magyar történelemben, mert apostolkodása, igazi népszónoki tehetsége, evangéliumi szent élete, nagybecsű és nyomtatásban is megjelent beszédei miatt, de főleg alázatos szeretete és szolgálatkészsége révén teljesen összeforrt a magyar néppel. Ezt a hazaszerető, népszerű, tudós szerzetest, Dr. Tóth K. János szavai szerint, egyszerűen csak «vándor Kelemen Didáknak» nevezték!

Nos, ez az 1974. február 4-i magánbeszélgetés olybá tűnt, mint mikor kísérleti fúrások nyomán, meglepetésszerűen tör fel a mély talajból az olaj vagy ásványvíz, egészségesen, gazdagon, természetes örömet szerezve a várakozóknak. Hiszen Isten Szolgája Kelemen Didák konventuális minorita ferencrendi áldozópap élete, érdeme, emléke, tisztelete egy félszázaddal ezelőtt, halála után csaknem kettővel, olyan eleven, mintha a múlt évszázad derekán halt volna meg... Elég a neve említése, elég egy rövid « kutató » kérdés, feltör az emlékezés és csodálat, tudás meg tisztelet talajából a bámulatos tény: Kelemen Didák atyát Szatmártól Esztergomig, Málnástól Miskolcig mindenütt ismerik, ismerik nem mint vezető embert, hanem mint lelkipásztort, nem mint nagyhatalmú államférfit, hanem mint « az evangéliumi embert », nem mint tehetős személyiséget, hanem mint Isten Szolgáját...

És még valamit felőle: említett személyünk római kispap korában, a húszas évek vége felé P. Schrotti Pál, ferencrendi generális definitortól Kelemen Didák-képet kapott, hogy tisztelje, égi közbenjárását alázatosan kérje, alázatos lélekkel mindenben Isten legszentebb akaratára hagyatkozva.

Isten Szolgájának fogolykiváltó törekvése.

Jézus Krisztust szolgálta az emberekben. Élete lelkesítőleg hat, mai körülményeink szerint is erőfeszítésekre buzdít.

A történelmi keretben, amely magában foglalja Kelemen Didák életét, erényes szerzetesi és papi tevékenykedését, egy részletet külön be kell mutatnunk a képből, mégpedig szerepét a török fogságba kerültek kiszabadításánál. Előzményül azonban szolgáljon e néhány rövid mondat.

A magyarságot a megújuló török veszélytől való aggódás, a törökök moreai térhódítása után, 1715-ben az állandó hadsereg felállítására bírja. A rendek elfogadják ugyan az erre vonatkozó törvénycikket, de a hadsereg fenntartásával együtt járó költségekkel csak a jobbágyságot terhelik meg. Alig szavazták meg a kérdéses törvényt, kitört a háború; a törökök fokozatos előrenyomulása nemcsak Velencét fenyegeti, ezért ennek többszöri csatavesztése miatt III. Károly is beleavatkozik a háborúba, és Pálffy János gróf Karlóca közelében megsemmisíti a túlerejű török lovasságot, Savoyai Jenő herceg fővezér pedig 1716. augusztus 5-én Péterváradnál döntő ütközetben legyőzi Ali Damad nagyvezír seregét, október 13-án visszafoglalja Temesvárt, továbbá 1717. augusztus 16-án újabb döntő csatával Nándorfehérvárt. Augusztus végén és szeptember első napjaiban azonban Rakovica oláh vajda és gróf Esterházy Antal emigráns kuruc tábornok vezetése alatt tatárok törnek az országba, pusztítva a Szamos völgyében meg a Maros felső folyásának vidékén. Visszavonulásukkor sok magyart hurcoltak magukkal fogságba.

A tatároknak magyar ezredek derekas részvételével elért kiűzése után maga a szultán keresett békét, amit 1718. július 21-én Passzarovácban meg is kötöttek az ellenfelek. Sajnos, a visszafoglalt területek nem kerültek magyar fennhatóság alá. (Lásd: Somogyi Ferenc dr, Küldetés, 430).

Tulajdonképpen itt vállalt nehéz de nyilván eredményes feladatot Kelemen Didák.

« Hathatós befolyásával a megyéknél és a főúri családoknál kieszközölte a török és tatár rabságba esetteknek

kiváltását. A Ramocsaházi Györgynél összegyűlt nemesek és főurak is őt kérték meg, lépne közbe Mikes Mihály grófnál, a török fogságban sínylődők érdekében. S ő kész örömmel engedett e felszólításnak; 1718. március 1-én már így ír Mikes grófnak: « *nagy örömmel s a mélt. grófról való igen jó dícséretes emlékezettel értették, hogy a mélt. gróf az elmúlt nyáron a pogányoktól keserves rabságra vitetett keresztyén atyánkfiainak szabadulásokban szívesen munkálkodnék, kiért közönségesen kérettek az urak ő kegyelmek, hogy ismeretségem lévén a mélt. gróffal, írnék s kérném, hogy a többi között Bárczi Zsigmondné Csuka Judit asszonyról stb. el ne feletkeznék a mélt. gróf* ». (Takáts Sándor i.m. 255).

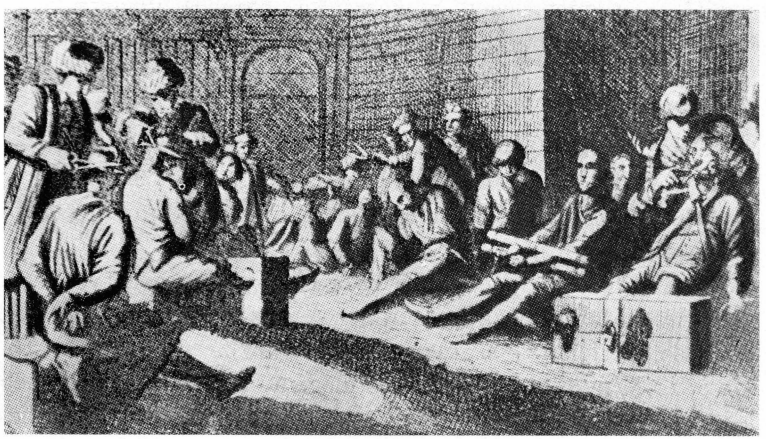

« *... kieszközölte a török és tatár rabsága esetteknek kiváltását...* » (*kép az Országos Széchényi Könyvtárból: rabszolgapiacon a foglyok*).

Úgy gondoljuk, bátran állítható, hogy Páter Didáknak rendkívüli tettei valóban természetfeletti ajándékok voltak, amiket a Szentlélek csak erényes és kiváltságos lelkeknek szo-

kott juttatni; és még akkor is, ha maguk a tények kizárólag emberi hitet érdemelnek, Isten Szolgájának lelki erejére, felebaráti szeretetére, bölcs és hathatós közbenjárására mutatnak.

Didák atya önfeláldozó betegápolása a pestis idején.

A papi hivatást kötelező szeretetszolgálatnak tartotta a testi-lelki szenvedők javára. Innen késlekedés nélküli készsége a segítségre minden búban-bajban, ami azonban több volt egyszerű természetes hajlamnál: hitből fakadt; természetfeletti erőre támaszkodó erény volt.

Betegekhez húzó jóságos vonzalmát, aki csak ismerte, csodálta, gyöngédségét magasztalta, hatásos vigasztalását tanúsította. Valamennyi idevonatkozó hír, jelentés, elbeszélés kiemeli Isten Szolgájának áldozatos szeretetét a betegekhez.

Megint bizonyítékszerű szöveghez fordulunk e téren is, és noha itt-ott a forrásokból felbuggyant hiteles méltatás ismétlést eredményez, minden részletadat az életrajzot előbbre viszi.

« Említők már, mily nyomorúságban sínlődött hazánk a kuruc háborúk lezajlása után. A hosszú harcokat éhség, dögvész, rettenetes szárazság, majd árvíz, marhavész stb. követte. Mindez még nem volt elegendő, hozzájárultak még a török háborúk csapásai s az ezek nyomában járó rettenetes pestis.

Már a Rákóczi-féle harcok után mutatkozott ez a rettenetes betegség; nagyobb mértékben azonban csak a török háborúk után lépett fel. 1719-ben néhol már százával hullottak el benne a betegek. A védekezés nagyon gyarló lehetett; mert a fertőzött falvak és városok körülzárásán kívül vajmi kevés történt. Ezt az egyet azonban elég szigorúan foganatosították. Így Somlóban már akkor rálőttek a lakosságra,

mikor még ismeretlen volt ott a pestis. A betegséget azonban sehogyse tudták gyógyítani. Pedig a borbélyok ugyancsak « visitálták, occullálták és voltaképpen vizsgálták » a betegeket ». (Takáts, i.m. 286).

« Somlyón 1719-ben 766 személy halt meg (857 maradt meg); Csíkszentmiklóson 1717-ben 400 ember halt meg 14 nap alatt; Csíkrákoson 1719-ben a pestis 772 személyt vitt el a plébániához tartozók közül. » (Dr. Bíró Vencel, Sch. P.: az Alba Julia egyházmegye történetére vonatkozó tanulmányából).

A most következő rész egyszerre több erényt emel ki Kelemen Didák életéből, éppen a pestissel kapcsolatban: a hitbeli meggyőződésből fakadó emberszeretet, lelki erősség, okosság, tanács, találékonyság erényét.

« Kelemen Didák a pestis dühöngése alatt 1711-ben, 1718-ban éppen úgy, mint 1739-40-ben olyannak mutatta magát, amilyennek eddig ismertük. Istenes buzgósága és mély emberszeretete elég erőt adott neki az utálatos betegség iszonyainak elviselésére. S míg más papok rémülve menekültek a fertőzött helyekről, addig ő fölkereste a baj fészkeit s azoknak lőn vigasztalója és támogatója, kiket mindenki elhagyott, kiktől mindenki irtózott. Faluról-falura járt — írja Haller grófné — hat-nyolc mérföldnyire, sőt tovább is, alamizsnát osztogatott, gyóntatott, temetett. A szegény tudatlan népnek okos tanácsokkal szolgált, a kétségbeesetteket vigasztalta. Rettenthetetlen bátorságot mutatott mindenütt s így sikerült a túlizgatott kedélyeket lecsillapítania.

Nemes föllépésének megvolt az a haszna is, hogy Károlyi az ő tudósításai nyomán jobban megismervén a viszonyokat, könnyebben intézkedhetett, hogy a falvak megkaphassák a szükséges dolgokat. Így jutottak a szűkölködő községek élelemhez és « kostgeld » —hez, így orvossághoz.

El is halmozták mind Kelement, « a szent embert », mind Károlyit, « a nép igaz attyát », hálanyilatkozatokkal és magasztaló levelekkel annyira, hogy ez még « ama siralmas és gyászba boruló szomorú időkben » is meglepi az olvasót! » (Takáts, i.m. 294).

Vigasztaló részvéte a Koháry család gyászában. Első nyomtatott beszéde (1718).

... Fogság, pestis, ínség, egész embert kívánó sanyarú idő: ez Isten Szolgája első tartományfőnökségének szomorú háttere. Szinte el is vész szemünk elől a rend élete, pedig ő nem egyedül vitte végbe munkáját, mellette álltak és jártak a vezetésére bízott szerzetes papok és testvérek. Elismerést egyikük sem keresett, még kevésbé a saját hasznát, mégis boldogultak úgy a hivatások tekintetében, mint a lelkipásztorkodás széles területein. De erről egy kissé később.

« Károlyi Sándor gróf és családja Kelemen Didák atyában kiváltképen a hittérítőt », a katolikus hitélet lángbuzgalmú előmozdítóját, az erkölcsös és vallásos nevelés apostolát pártfogolták, míg Koháry István gróf, — a későbbi országbíró —, mint maga is író ember, irodalmi munkásságának volt a Mecenása. Ő buzdította szónoklatainak, beszédeinek kinyomatására és a kinyomatás költségeit is ő viselte. A sors úgy akarta, hogy az a halotti beszéd legyen Didák atyának első kiadott munkája, amelyet az őt leghatásosabban és legmelegebben pártfogó két családnak tagja, özv. Barkóczy Györgyné, Koháry Judit felett mondott, aki Károlyi Sándor feleségének volt az édes anyja s aki 1718-ban halt meg. » (Csák, i.m. 78).

E szentbeszédét, amelyet 1718. július 13-án mondott el, azonnal beleszőjük a fejezetbe, megőrizve ezáltal az események időrendjét, és kialakítva a helyes tájékozódást Isten

Szolgájának szerves egységet alkotó változatos és gazdag működésében.

A 28 év óta jámbor özvegységben élő Szalai Barkóczi Györgyné (Koháry Judith) halotti beszédéről van szó, aki 69 éves korában hunyt el. Kelemen Didák ez első nyomtatásban megjelent gyászbeszédét Nagy-Károlyban mondta el, mielőtt a holttestet Kaplonyba vitték volna, hogy az ottani templomban eltemessék. Nagyszombatban nyomták az Akadémia betűivel, « Gall Friderik által ». Az első oldal a címlap, majd 22 (huszonkét) oldal következik, minden oldalon 34 sorral. (4 r.).

Hangosan elolvastam; szónoki ütemben 35 percig tartott.

Ha hozom a szövegét, a mai helyesírással történik; de nem mindig, hogy megmaradjon az írásmód zamatja is, nemcsak a szavak mélysége...

A virágindás fejléc közepén a szirmok kerek koszorújában három nyelv: minden bizonnyal a Szentháromság jelképe.

A lapok szélén az Isten Szolgájától idézett szentírási részek lelőhelye.

Latin vezérszót ad a gyászbeszédnek:

« *Ibit homo in domum aeternitatis suae. Eccl.* 12, 5.

Elmégyen az ember az ő örökké valóságának házába.

Minden országoknak vadnak közönséges Törvényi és végzési, melyekre kötelesek azoknak lakosi. A mennynek, földnek Urának is a Felséges Istennek, kit Szent Pál Timotheushoz írt első levelének, első részének tizenhetedik versében regem saeculorum immortalem, az örökké valóság halhatatlan Királlyának nevez. Mind Mennyei, mind földi Országában és pokoli tartományában egymás közt külömböző bizonyos törvényi s megmásíthatatlan végezési vannak, mellyekkel élnek azoknak lakosi ».

Majd: « *Felső Országában a magos Egekben senki ki nem hal, hanem örökké élnek...* », míg « *az alsó és fekete Országban... mindenkor halnak, szüntelen vonaglanak, de meg nem halhat-*

nak, hogy az örök kínoktól felszabadulhatnának, ... meghalni kívánnak, és szalad a halál előttők, az ő kínjoknak füsti felmégyen örökkön örökké ».

Hivatkozik Szent János « *titkos látásáról írt könyvének* » 9. és 14. fejezetére (idézi is latinul). Az egyszerű szót használja: « látás »-t a « látomás » helyett.

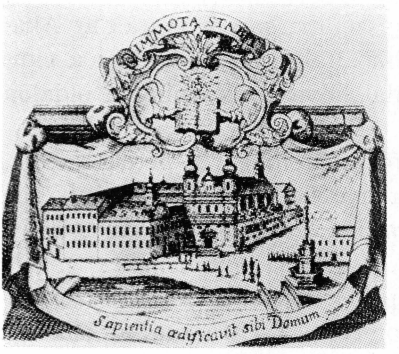

A nagyszombati egyetem (Trnava), amelynek betűivel nyomták P. Kelemen Didák első kiadott munkáját, a Koháry Judit felett mondott gyászbeszédet 1718-*ban* (*Magyar Történelmi Képcsarnok*).

Az ószövetségi Szentírásból vett példával figyelmeztet és buzdít:

« *Azért amit régen ama betegágyába esett Juda Királyának Ezékiásnak izené az Isten Izaiás Próféta által: Dispone domui tuae, quia morieris, rendeld el a te házadot, mert meghalsz. Ugyanezt kiáltják nékünk a régi szent Írások, ezt kiáltják az egymás után elfolyt időknek emlékezetünket serkegető esztendei, ezt kiáltják halandóság alá vettetett magunk természetinek változási, ezt kiáltják az előttünk kimúlt emberek emlékezeti. Dispone domui tuae, quia morieris. Ibit homo in domum aeternitatis suae. Adná az Úr Isten, hogy a nagy zajjal múló világ zúgásában értenők mindyájan a lélek szavait, és vennők eszünkbe magunkot, mondván amaz idegen földről hazájába költöző Jákobbal, ki a pogány Lábánnal sok esztendőkig való szolgálat után magába szálla, s így szólla: Justum est ut aliquando provideam etiam domui meae. Méltó, hogy valamikor házamra is gondot viseljek; méltó bizony. hogy te is, óh, idegen világ földin hívságoknak szolgáló keresztyén ember, beszélj magaddal, és mondjad:*

ideje, hogy már valaha gondot viseljek örökké való házamra, egyetlenegy lelkemre; *ideje, hogy reá készüljek világból való kimúlásomra, örökké valóságomnak házába való menetelre* ».

A hasonlat megrázó erejével felemelően párosul Isten Szolgájának zamatos, tősgyökeres, fordulatokban gazdag nyelve: az évek múlása « *emlékezetünket serkegeti* »; « *a nagy zajjal múló világ zúgásában* » hallgatni kellene a benső indulatokra. Majd tovább fejtegetve « *a mi üdvösségünköt magunknál inkább kívánó véghetetlen kegyelmű jó Isten* » gondoskodását, írja:

« *Az elvetemedéstől és kárhozatra jutástól féltvén lelkünket, eleitől fogva mint egy zablán hordozva, a halál emlékezetivel tartóztatta bűnre hajlandó gyarlóságunkat* ».

Híres, szinte közismert rész, ami következik:

Két erős kötele vagyon az Istennek, mellyel akaratunkat magához vonzza, és engedelmességre hódoltatja; *egyik az irgalmasság, kegyelem, szeretet kötele, melyen lágyon és gyengén édesgetvén, magához vonzza szívünköt*; *másik az igazság, fenyíték, bosszúálló ostorozás vaslánca és bilincse, mellyel az ellene rúgóldozókat engedelmességre téríti, amint Ozeás Próféta által világoson előnkbe adja maga ő Sz. Felsége*: *In funiculis Adam traham illos, in vinculis charitatis. Hogy mind a számkivetett Ádám istrángival,mind a szeretet gyenge kötelivel vonzza magához az embereket. Úgy vagyon, hogy a szeretet kötele magában erősebb, hogy a fiak szívét kegyes Atyjokhoz kötelezze. De mivel a bűn által szolgává lött az ember, mégpedig kegyetlen urak, bűn és ördög szolgájává, innen vagyon, hogy a szolgai erkölcs belé avott, és inkább félelemtől hogysem szeretettől viseltetik. Ez az oka, hogy sokszor az Ádám kötele, a szomorú halál emlékezete foganatosabb akaratunknak bűnöktől elfogására és jóban erősítésére, úgy annyira, hogy a bölcs mondása szerint aki nemcsak hébehóba, hanem minden cselekedetiben emlékezik utolsó dolgairól, világból kimúlásáról, soha nem vétkezik.* (*Eccl.* 7, 40). *Mert ennek emlékezeti nemcsak a világi hívságokat megutáltatja és*

felfuvalkodott kevélységinket megalázza, hanem eszünkbe juttatván, hogy rövid az idő, melyben kereshetjük az örök boldogságot, felébreszti és gerjeszti szívünköt az isteni szolgálatok szorgalmatoskodására».

A gyászbeszéd további szakaszában Kelemen Didák atya a megtérés halogatásának veszélyére mutat rá, mert « *sokan úgy ragaszkodnak a csalárd világhoz, mintha itt volna maradandó lakások, oly bátorsággal vannak, mintha frigyek volna a halállal*» .

Az egyéni felelősségre utal evvel a buzdítással:

« *Azokáért keresztyének, viseljünk gondot egyetlenegy lelkünkre és ennek örök idvösségire: ne ejtsük ördög kezébe, tartsuk meg az ö Teremtőjének; kivel nagyobb kedvet találunk az Istennél, mintha az Ég és a Föld miénk volna, és azt ajándékoznók ö Sz. Felségének* ».

A « *Mors sigillum vitae* » széljegyzettel az életnek és halálnak szoros viszonyát tanítja: « *Mert ugyanis a halál az életnek pecsétje, ami a pecséten ki vagyon metszve, ha viaszra nyomod, az marad rajta* »...

Még közismertebb a másik hasonlata: az « *Eccho vitae* ».

« *A halál az életnek formáltatott zendüléssel visszafelelő szózatja. Eccho vitae, ha a hegyek között kiáltasz, a magad szódat hallod, hogy visszafelel néked, nem mást, hanem amit te mondasz. Ha te jót kiáltasz, jót felel, ha te rosszat, ö is rosszat; ha te Eget, ő is Eget; ha te poklot kiáltasz, ő is poklot felel vissza. Hasonló egybefelelése vagyon a halálnak az élettel, ha életed jót kiáltott, halálod is jót felel, ha gonoszt, gonoszt, ha Mennyországot, Mennyországot, ha pedig poklot, magadra vess, ha halálod poklot kiált, kárhozatos életedre vess, hogy örökké való boldog házadból kirekedsz* ».

Még egy bibliai hasonlat Isten Szolgájának « párbeszédéből a gyászolókkal »: Mózes és Krisztus Urunk művének párhuzama Isten népe megmentésében.

« Boldogok és meg boldogok azok az emberek, kik a vitézkedő Anyaszentegyház táborában, az Egyptusból kihozó kalauz Moysesnek, a Mennyei ígíret földére vezérlő Úr Jesusnak úgy engedelmeskedtek, hogy az Egyptumbeli pár hagymára és fazék húsra vissza nem tértek; hanem a Sz. Sacramentumoknak mennyei Mannáján éltek; mert haláloknak Veres-tangerihez érkezvén (kiben sokan fenékre merülnek) megsújtja az Sz. Keresztinek nagyerejű vesszeivel, és eloszlatja kétségbeesésnek elborító habjait, elszárasztja léleknyelő örvényeit, és békével általköltöztetvén a boldog örökké valóságnak bátorságos partjára».

— Aki fölött a gyászbeszédet tartotta, arról kétszer emlékezik meg, a bevezetés után nem sokkal, és a beszéd végén.

« Déli nap módjára világos » feddhetetlen életéről, úgy érzi, nem szükség szót szaporítania: *« Ismérte s tudja ez az egész föld, sőt istenes szép életinek dicséretes emlékezete tovább is elterjedett, szegényekhez, ügyefogyottakhoz való könyörületessége, bőkezűsége, nagy ájtossága, isteni szolgálatokban való szorgalmatossága, huszonhét esztendeig özvegységiben (mint amaz örök emlékezetben, Szent Írásban szép dicsíretekkel tündöklő özvegy Judithnak) tiszta életinek éppen megtartása mindenütt hirdettetett ».*

A gyászbeszéd egy-két utolsó percében mond róla dicsérő szavakat:

« Tudta azt, amire inti vala Sz. Ágoston a maga szerzetes atyafiait: 'Amate misericordiam, quia nunquam vidi pium hominem mala morte finiri'. 'Szeressétek az irgalmasságot, mert soha nem láttam gonosz halállal kimúlni, aki irgalmas volt'. Azért egy szegénytől vagy szűkölködőtül is szemeit el nem fordította, hanem mindeniket segíteni kívánta. Édes Üdvözítőnknek megfogadta ama szép intésit: Thesaurizate vobis thesaurum in Coelis, Gyűjtsetek magatoknak kincset az Egekben; csak az én kezeim által egyszer-másszor ötszáz forintoknál többet küldött által Mennyországba, az élő Isten gondviselése alá, kit ő

Sz. Felsége dicséretire való eszközök szerzésire és Templomok építésére adott ».

A segítettek között felhozza a szerzetes nővéreket, a kassai és gyöngyösi (!) klastromot, a nekik juttatott pénz - és természetbeli adományokat, amiket « *esztendőnként Isten nevében osztogatott* ». « *Hány koldúsokat és mezíteleneket minden esztendőben befedezett és felöltöztetett, hosszú laistromból kellene olvasni. Tudom, hogy csak egy esztendőben én általam tizenkettőt felruházott*».

Majd így folytatja:

« *Sanyarú böjtölésit és poenitentia-tartását az idő rövidsége miatt el kell hallgatnom*; *a Sz. Sacramentumnak, az Oltáriszentségnek magához való gyakori vételéről szóljanak azok, akik ezt gyakorta látták, és ily istenes szép példa adására ők is ennek magokhoz való vételére felindíttattak*; *mely idvösséges szokását halála előtt is végbevitte, hogy amint édes Üdvözítőnk megígérte, ebből élvén örökké éljen*».

Koháry Judit koporsójánál tartott beszédében Kelemen Didák megismétli az elhunyt végső szavait is:

« *Eljövén azért az áldott óra, Istennek kezébe adá lelkét, akitől vette vala, ezek lévén utolsó szavai*: *Uram Jesus, a te keserves kínszenvedésedért, véred kiontásáért és Szent halálodért légy irgalmas nékem, és vedd hozzád az én bűnös lelkemet* ».

...Ugye, Atyafiak, megszívlelendők ezek az igazságok?

Dr. Csákkal mi is kiterjesztjük figyelmünket a beszéd-, illetve írásmódra, melyet már e beszédből megismerhetünk.

« Nyelvezete választékos, sehol sem közönséges és minden ízében magyaros. Meglátszik rajta, hogy a deákos műveltség nem rontotta meg nyelvérzékét, mert még a közhasználatú latin kifejezéseket is magyarosan akarja mondani. Ebben a beszédben is a « visszhang » — szót nem használja, — hiszen akkor még ezt a szót nem is ismerték — hanem

helyette általánosan az « echo » szót használták, de ő mégis magyarosan akarja mondani és körülírással « zendüléssel (zengéssel) visszafelelő szózat » - nak nevezi ». (Csák i.m. 80).

Magától jön a meglátás, hogy a II. Vatikáni Egyetemes Zsinat méltán foglalkozott a nemzeti nyelvek bevezetésével a szertartásokba, számot vetve a ténnyel: a legelvontabb igazságok és szent ténykedések is inkább hozzáférhetők a hívek számára a saját nyelvükön, mint latinul, ámbár ennek egyetemessége jelentős szervezeti és erkölcsi egységet ad az Egyháznak. Honi nyelven végzett szent cseekményeknél mégis előnyösebb a résztvevők helyzete, minthogy egyszerre felfogják a szavak értelmét, amely a belső érzelmek, indulatok és elhatározások tekintetében súlyosan esik latba. Mint a latin nyelvnek általánossága, úgy a népi nyelvek megbecsülése és elfogadása egyaránt az Egyház egyetemessége mellett szól, bizonyítva, hogy nem tartja magát függőnek külső (noha megszokott) körülményektől, és természtefeletti célkitűzésénél fogva szeretettel és készséggel beleilleszkedik egy-egy nép lelkivilágába, önként hozzáidomul érthető, jogos igényeihez.

Mert az egyén kapcsolódása az egyetemes egésszel, magával Istennel, a túlvilággal, a szentek közösségével, a megváltás misztériumával a saját anyanyelvi hajszálcsövességén át gyümölcsözőbb termést hoz, mintha egy eltanult nyelven mondja vagy hallja ugyanazt a szöveget, amelyet Krisztus megváltói misztériuma adott mindnyájunknak, — fejtegette napjaink egyik cikkírója hazai sajtónkban.

És még valamit: az elhunytnak gyakori szentáldozásáról, ami akkoriban nem igen lehetett még szokásban, mint napjainkban, és bátran feltehető, hogy a buzdítást és lelkiatyai felhatalmazást éppen Kelemen Didáktól kapta, aki beszédében, mint láttuk, ki is emelte a gyönyörű példaadást, annál is inkább, hogy Barkóczi Györgyné « úti eledelként » is

magához vette (viaticum) az Oltáriszentséget, bízva a Megváltó ígeretében.

Isten Szolgája beszőtte szavai és vigasztalásai közé saját reményeit is a földöntúli boldogságról, miként örvendeznek majd mindannyian együtt Isten időtlen dicsőségének látásában.

A korabeli tanúk szerint szentbeszédeivel, amelyeknek anyagát leginkább a kimeríthetetlen bibliai szövegekből vette, rendkívüli hatást gyakorolt hallgatóira.

Apró, mégis említésre méltó, örvendetes körülmény, hogy legújabb szerkesztésű zsoltárkönyvünk III. kötete évközi hetedik hetének szombatján (199. oldal) fölbukkan Kelemen Didák vezérszava, amit a Koháry Judit felett tartott gyászbeszédhez választott: « Quoniam ibit homo in domum aeternitatis suae... (et revertatur pulvis in terram suam unde erat et spiritus redeat ad Deum qui dedit illum ». (Qóhelet, 11, 7-12, 14).

Isten élő templomának díszes szentegyház épül Nyírbátorban.

Most visszatérünk a nyírbátori templom építéséhez, amely oly szívügye lett Isten Szolgájának, tudva azt, — hite és hittudományi képzettsége révén —, hogy Isten élő kövekből emel magának örök hajlékot; arra törekedett tehát: ez az istenháza is minél előbb gyűjtse össze Isten népét, vagyis a látható épület mellett épüljön és nagyobbodjék a láthatatlan istenháza is.

Hogy hiteles képünk lehessen a templom sok gondot igénylő helyreállításáról, ismét műtörténészünk adatait vesszük igénybe, 1718 júniusával kezdve, amikor Erdődy Gábor egri püspök Nyírbátort útba ejtette Károlyi Sándorhoz mentében.

1718. VI. 9. « Beszermin » - ből értesíti Erdődy Károlyi Sándort, hogy másnap, június 10 - én Nyírbátorban száll meg, 11- én Károlyba megy.

1718 ősszel több ízben ír K. Didák Károlyi S. - nak, hogy a szentélyt befedi Máramarosból hozott zsindelyekkel, továbbá a dispensat, refectoriumot, konyhát már felállították.

1719. V. 20-án Belgrádból ír, hogy a szentély ideiglenes befedése kész. Megkezdik a hajó újjáépítését.

1719. IX. 13. Bátorból: Madár János ácsmester András legényével dolgozik. A hajóhoz való 200 db. szárfát, amit Tokajról hoztak, már faragták... « a toronynak a földön való munkáját a héten remélem el végzik,... a kútra... az udvar közepette reá tanáltunk, szép faragott kövekből volt kirakva... » (i.m. Adataiból).

Kissé elnagyoltan, mégis sajátságos meglátással Lublóváry György Testvér ekként foglalja egybe a nyírbátori vállalkozás kezdetét:

« Károlyi Klára írja: 1717-ben a nyírbátori, régen elpusztult templomot Isten kegyelméből Kelemen Didák kezébe vehette, a szent szerzet oda szállott. Kelemen Didák országjárásában Nyírbátorban már régen fájó szívvel nézegette a templomot, melynek hívei — mint másutt is — pap hiányában, protestánsokká lettek. A « Dr. Jósa András és elődei » c. terjedelmes munkában olvashatjuk: « ... Mert a nyírbátori minorita rend idézett évkönyveinek a Jósákra való bejegyzése után... nagy hézag következik. Több mint félszázados hallgatás 1730-ig ». Ebből megállapítható, hogy az 1675-80. években szünt meg körülbelül ott a minoritarend működése.

Kelemen Didák még tartományi főnökké való megválasztása előtt Erdődy Gábor gróf, egri püspökhöz fordult, kitől engedélyt kért Nyírbátorban plebánia alapítására. Gróf Erdődy Gábor egri püspök közbenjárására gróf Károlyi Sándor visszaadta a minorita rend régi birtokát.

Kelemen Didák e döntésre nekifogott a régen parlagon fekvő hitélet földjének újbóli feltöréséhez. Deszkavityillóba költözött rendtársaival, melynek székely humorával « pusz-

tai residentia » nevet adott. Nekifogott az elpusztult templom használhatóvá tételéhez ». (Kelemen A. Közl., 22).

Takáts Sándor éppen ezeknek a nehéz éveknek erőfeszítéseinél kiemeli Isten Szolgájának az emberek közt oly ritka erényét, a hálát jótevőik iránt, szerényen elhárítva magától minden érdemet a templom helyreállításában:

« Károlyi Sándor gróf tőle telhetőleg támogatta Didákot a templom építésében. Munkásokat, lovakat, ökröket küldött Báthorra, hogy az építkezés minél gyorsabban folyjon. Kelemen Didák nem győz leveleiben eléggé hálálkodni e buzgó támogatásért. 1719-ben így ír a grófnak: « *érdemünk felett hozzánk megmutatott, mindenkor bőven tapasztalt, elégségesen meg nem köszönhető kegyes atyai grátiájától alázatos instántiámra tett örvendetes resolutióit meg nem szűnő, szűnhető, hálaadó szép köszönettel értem* ».

Dícséri Károlyi « *angyali bölcsességét és apostoli buzgóságát* » s nagyon sajnálja, hogy nem mehet udvarlására. Lovai nincsenek, atyjafiának lovai meg — úgymond — bénák « *s oly délcegek, hogy ha levelekért akarnak menni, harmadnapig kell legalább annak előtte nyúgottani* ».

1719-ben Károlyi Klárát, « nagy jó patronáját » is fölkeresi leveleivel. « *Alázatosan akarom* — írja ezek egyikében — *édes méltóságos ifjasszonyom nagyságodnak jelenteni, hogy fa nélkül tornyot nem építhetünk* ». A kegyes grófné sietett is kérését teljesíteni. Jófajta beregmegyei fát küldött a minoritáknak ». (Takáts, i.m. 256).

P. Kelemen Didák tartományfőnöksége alatt a minoriták Pancsovára kerülnek.

P. Dr. Monay Ferenc, « Memoriae Historicae... » című munkájában (70. o.) P. Kelemen Didák első tartományfőnökségére teszi a minoriták Pancsovára kerülését és megnevezi

P. Scribani Norbertet, mint aki először vállalt lelkipásztori munkát az ottani hívek között.

« A magyar Konventuális Minoritarend Névtára az 1912-1913. iskolai évre » — Arad, 1913, röviden csak ennyit mond a pancsovai rendházról: « A temesi kormányzó, Merczy grófsegélyével a rendtartománynak a végvidéken működő buzgó tagjai alapították 1718-ban. Alapításukat Mária Terézia királynő 1757-ben hagyta jóvá. A rendház tagjai szervezték és látják el a plébániát is ».

Szóval, eszerint a pancsovai alapítás P. Kelemen tartományfőnökségének a közepe táján történt.

A Marosvásárhelyen 1906-ban nyomott « Schematismus religiosorum Provinciae S. Elisabeth Hungariae Ordinis Minorum S. Francisci Conventualium » latinul így hozza a történetet: « Conventus in Pancsova ad S. Carolum Borromaeum. — Primordia sua ad a. 1720. refert. Verum a. 1728. Patres nostri furore Mahumetanorum dispersi, sparsim quoque afflictis Christi fidelibus servitia spiritualia praestiterunt. Ad sedes suas tandem reversi, Ecclesiam et religiosum habitaculum a. 1757. excitarunt ».

Knáisz adata más a pancsovai ház nevét illetően: « Residentia Pancsoviensis ad Beatam Virginem Mariam Auxiliatricem », de ő is « Anno 1720» -ra teszi a keletkezését, amikor is a császári és királyi temesi kormányzóság P. Scribany Norbertet, aki elsőként jött Szent Ferenc konventuális minorita rendjéből Pancsovára, megbízta a plébánia vezetésével. Hogy ez lehető is legyen, folytatja Knáisz, gr. Merzy Claudius Zsigmond, pancsovai helyőrségi parancsnok a saját szállását adta oda P. Norberthnek, aki azt templommá alakította.

P. Schwarz Boldizsár minorita 1732-ben ugyancsak Merzy Cl. Zsigmond segítségével, aki akkor már Bánát kormányzója volt, a hívek adakozásából új templomot épített és lassan-lassan papi lakást is. Sajnos, 1738-ban a törökök a vá-

rost feldúlták, a templomot és lakóházat felgyújtották. (Erre a sorsra jutott az orsovai és belgrádi minorita konvent is). Egy év múlva a magyar rendtartományból P. Pucher Wolfgang került Pancsovára, aki lelkipásztori munkájának folytathatására kaszárnyát kapott lakásként. A pestises betegek ápolása közben vesztette el — nyerte meg! — életét 1743-ban. Utódai a bánáti kormányzóság jóvoltából és a hívek adományaiból helyrehozták 1747-ben a templomot és papi otthont.

Hogy kissé mélyebb legyen e történeti dombormű, és valamivel közelebb is hozza hozzánk Pancsova minorita szereplőit, alkalmasnak tartom megemlíteni, hogy 1775-ben házfőnök, plébános lett P. Reiter Jácint, azonkívül bánáti katonai főlelkész, a magyar minorita rendtartomány két ízben főnöke.

Az 1818-i « Schematismus Provinciae Hungariae et Transilvaniae S. Elisabeth Ordinis Minorum S. Patris Francisci Conventualium » 13. oldalán a Segítő Szűz Máriáról nevezett pancsovai konventben nagyszerű szerzetes együttest találunk: Delpini Jeremiást Egerből, mint kétszeres elöljárót; Chrenko Benedeket Lőcséről, mint káplánt és az illyr nemzetiségűek lelkészét; Michaeller Mózest Nagybányáról, mint segédlelkészt; Walkovics Wolfgangot Aradról, mint káplánt; Ausperger Leopoldot Aradról, mint sekrestyés és szabó testvért!

Hogy a hozzánk közelebbi időkről is legyen valami képünk, íme a már említett marosvásárhelyi (1906) Schematismusból a pancsovai ház tagjai: P. Dr. Csütörtök Arnold házfőnök és gimnaziumi hittanár (mert a gimnázium is minorita alapítás volt), akit a sorok rovója hálás ministránsként jól ismert Miskolcon; P. Musits Anzelm, plébános, később szintén miskolci lelkész; P. Török Teofil és P. Brogyányi Kázmér, káplánok, hitoktatók.

Az 1913-i, Aradon készült névtár abban az évben P. Dr. Wild Endrét tartja számon mint pancsovai házfőnököt és plébánoshelynököt, hittanárt és egyesületi vezetőt, aki idők múltán erdélyi tartományfőnök is lett, Aradon a minorita kultúrház és « Vasárnap » — nyomda megalapítója, végül, egészen haláláig, 1969 - ig, fáradhatatlan brazíliai misszionárius.



Romilli Károly Jakab minorita generális miniszter (1719-1725), *akinek rendfőnöksége alatt P. Kelemen Didák kétszer tartományfőnök volt* (1717-1720,1723-1726).

Kelemen Didák életének 1719 - 1725 közötti évei (első tartományfőnökségének egy része, nyírbátori házfőnöksége, második tartományfőnökségének két esztendeje) Szent Ferenc 81. utódja, a bergamói Romilli Károly Jakab generális miniszterségé alatt folytak. Ezt megelőzőleg rendi prokurátornak tette meg XI. Kelemen pápa a már 23 éves korában képzett és jámbor életű tudóst, aki később a római Sz. Bonaventúra kollégium rektora, majd a Ritus Kongregáció tanácsosa lett. A római rendi nagykáptalan 1719. május 27-én választotta meg általános rendfőnöknek.

Isten Szolgája P. Kelemen Didák magyar tartományfőnök részvételéről a rendi nagygyűlésen semmi adatunk nincs, és nem is valószínű, hogy ez megtör-

tént. Szavazati jogával talán mégis élt, az akkori nehéz időknek megfelelő körülményes utakon-módokon...

P. Romilli Károly Jakab generalátusa 1725-ig tartott.

Didák atya « kalászbeszédei ».

Kelemen Didák atya tartományfőnöksége alatt, úgy tudjuk, már 1718-ban, kezdte tartani azokat a prédikációit, amelyeket tizenegy év után nyomtatásban megjelentetett « Búza fejek » címen; jogosan ekként, mivel valóban tiszta evangéliumi magból termettek. — Morzsolgassuk már most egy kicsit e « kalászbeszédeket » Dr. Csák A. Cirjékkel együtt; ízleljük meg zamatukat...

« Főműve az a szentbeszéd-gyűjtemény volt, melyet — « Búzafejek » gyűjtőcím alatt adott ki. Két kötet egyházi prédkáció vasárnapok és a katolikus egyház ünnepei szerint rendezve Ádvent első vasárnapjától kezdődően. Mindegyik beszéde egy-egy erkölcsi tételt fejteget, amelyet theológiai és filozófiai alapon levezet, ismertet és bizonyít. Megmutatja üdvösségre vezető hatásukat; ostorozza az ellene vétőket és a keresztény erények követésére buzdít.

A katolikus egyház dogmáinak erős kidomborítása; a filozófikus levezetés és bizonyítás; a sok idézet — nagy olvasottságról és műveltségről tanúskodnak. Mindez azonban elvontabbá tenné a beszédeit, ha bőségesen nem használná a mindennapi életből vett hasonlatokat és képeket, amelyekkel leköti hallgatóit; életet önt beszédeibe és azokat lélekhez szólókká, hatásosakká teszi.

Nagy tudásának tárházát így alakítja a nép felfogásához, így segíti elő azt, hogy mindenkinek a szívéhez hozzáférhessen minden szava.

Mindenesetre nagy előnyére volt az, hogy a nép nyelvén tudott a néphez szólani, értette gondolkozásmódjukat s

közöttük élvén, alkalmazkodni is tudott az egyszerűbb felfogáshoz. Kitűnő szónoki képessége, hangjának átható csengése, árnyékoló hajlékonysága s előadásának meggyőző ereje egyaránt hatalmába ejtette hallgatóságát, akár a művelt emberek, akár a föld népe előtt beszélt.

Az a hév, amellyel beszélni szokott s ami a hallgatókat feltüzelte és elragadta, — írásaiban is melléje szegődött s az olvasókat épenúgy lebilincselte, mint élő szava. A lelkes felhevülés olykor-olykor őt magát is elragadja, különösen, mikor az Ùr Jézus Krisztus véghetetlen szeretetéről ír s arról, hogy a világ bűneinek jóvátételéért, a megváltásért nemcsak emberi életét adta oda, hanem emberi természetében állotta a halált megelőző rettenetes és embertelen kínzásokat is. Ilyenkor olyan hevülettel és meleg átérzéssel beszél, hogy ebben a tekintetben kevés egyházi szónokunk közelíti meg. Ez a sajátos, mély érzése, a szenvedő Jézus iránt érzett kimondhatatlan szeretete díszes beszédei sorából is kiemeli nagypénteki beszédét. Ennek bevezető részében azt fejtegeti, hogy Krisztus kínszenvedésének és kereszthalálának emléknapján minden kereszténynek elmélkednie kell arról a végtelen szeretetről, amellyel Isten az emberek iránt viseltetik s amelynél fogva egyszülött Fiát adta érettünk. Lelki szemeink elé kell idéznünk ama rémes napnak emlékét, hogy az áldozat nagyságáról némi fogalmat szerezzünk s megértsük, hogy mennyi bűnbánattal, hálával, szeretettel és engedelmességgel tartozunk a világ Urának, aki bennünket saját kínszenvedésével és halálával váltott meg az örök haláltól.

Azután elvezet bennünket a szent beszéd az Olajfák hegyére, ahol a halálfélelem gyötrelmeit szemlélteti, majd az elítélés, ostorozás, a Kálvária-út és a keresztrefeszítés borzalmait és kegyetlenségeit olyan szemléltető részletezéssel, oly megrendítő realitással írja le, hogy lehetetlen könnyek nélkül elolvasni. A fájdalmat, a részvétet, az együttérzést

annyira felfokozza, hogy az olvasó — mintegy átéli az iszonyú jeleneteket. Látni véli a kimondhatatlan kínok közt vonagló szent testet; maga is érezni kezdi a rettenetes fájdalmakat s egészen kimerül az agónia borzalmainak beteljesedésével... Magába száll, emlékébe idézi saját bűneit, hálátlanságát, szeretetlenségét, s most már az olvasó maga is el tudná mondani a szent beszéd befejezését, amely a bűnbánat szükségességéről, a jó szándéknak tettekre váltásáról szól. Az olvasónak eszébe jutnak még egyszer Albertus Magnusnak szavai, melyeket az író a bevezető részben idézett: « Hasznosabb naponkint valami keveset is Krisztus kínszenvedésére gondolni, mint minden pénteken gond nélkül vétkezni s ezután kenyéren és vizen való bőjtöléssel az elégtételt megadottnak vélni ».

Meglátszik, hogy ezen szentbeszédnek kidolgozásánál Kelemen Didák atya tollát az a rajongó szeretet vezette, mellyel az Úr Jézus iránt állandóan viseltetett. Ez a szentbeszéd az írónak nagy tudását, ékesen szólását és lelki hevületét nemcsak megmutatja, hanem mint ritka gonddal, szerkesztéssel, költői színezéssel és fordulatokkal gazdag művet, ma is a leghatásosabbak közé emeli. Terjedelménél fogva (65 negyedrétű lap) ugyan nem templomi előadásra, hanem annál inkább olvasásra és elmélyedő elmélkedésre való.

A könyvet Kassán nyomták ki 1729-ben s második kötetét 1734-ben. A kiadás költségeit Koháry István gróf, országbíró fedezte, akinek Kelemen Didák atya ezt a művét hálából ajánlotta. Minthogy azonban a gróf megtiltotta, hogy ezért neki — az akkori szokás szerint — a nyilvánosság előtt köszönetet mondjon, a szent életű szerző ehelyett az ajánlás után öt lapon arról értekezik, hogy jó cselekedeteink rugója ne az emberek dicsérete, hanem Isten dicsősége legyen ...

A Koháry grófnak szóló ajánlás után egy második « Elöljáró beszéd » következik — az olvasók számára. Ebben kifejti a szerző, hogy prédikációinak miért adta a « Búzafejek » címet. Utal a Szentírásra, (Levit. könyve 9-10 v.) hol az Úr, aki véghetetlen irgalmasságával annyira gondot viselt mindenkor a szegényekre és szűkölködőkre, hogy az aratók után elhulló kalászokat (búzafejeket) is az ő táplálásukra rendelte és Mózes útján arra intette a választott népet, hogy« az elmaradott gabonafejeket fel ne szedjed, hanem a szegényeknek és idegeneknek hagyjad ».

Utal ezután Ruth nevű szegény asszonyra, aki a Booz földjén felszedett kalászokkal napájának, Noéminek kedveskedett.

Ezek után azt mondja, hogy a véghetetlen irgalmasságú Felség több szűkölködő szolgái között ő reá is gondot viselt; mert az ő hűséges és szorgalmas arató munkásai után, — vagyis az anyaszentegyháznak híven tanító Szentatyái és prédikátorai után — még az ő számára is annyi kalászt, vagyis búzafejet hagyott hogy azokat összeszedve, nemcsak a saját szükségeit elláthatta, hanem még más szűkölködőknek is juttathat belőlük. Tehát ezeket a búzafejeket teszi most a keresztény olvasók elé és kéri őket, hogy bár a búzafejek soványak, fogadják együgyű fáradozásainak eredményeképp jó szívvel... » (Csák, i.m. 81-85).

Didák atya első tartományfőnökségének lejárta (1720. *július* 20).

Elérkeztünk e fejezet végéhez: lejárt Didák atya hároméves tartományfőnöksége.

« Hivatalosan » átadom a szót Knáisz Mihály krónikájának, amely kimutatja azt is, hogy Isten Szolgája fontos megbízatása alatt Egerben és Eperjesen is megjelent rendi ügyekben.

« 1718. 26. Jul. Idem Minister Provincialis, Commissarius Generalis et Praeses Congregationis Diffinitorialis celebratae Agriae. — 1719. Idem Minister Provincialis, Commissarius Generalis et Praeses Congregationis Diffinitorialis habitae Eperjessini. — 1720. 20. Jul. P. Andreas Schwellengriebel Provinciae Austriae Ex-Provincialis Universitatis Viennensis Doctor, Commisssarius Generalis Hungariae et Praeses Capituli Provincialis celebrati, in quo Agriae 22. Jul. P. Victorinus Bellevari electus est in Ministrum Provincialem ».

P. Kelemen rendi Magiszter nem vált meg nyírbátori apostolkodásától, amely telve volt lemondással, kereszttel, de folytatta a viselését Isten dicsőségére, a lelkek javára, saját megszentelésére, az isteni kegyelemben bízó alázatos lelkületével:

« Dominus curat de vita proborum, et hereditas eorum in aeternum erit. Non confundentur tempore calamitatis, et diebus famis saturabuntur » (Ps. 36), « Az ártatlanok napjait ismeri jól az Úr, és örökségük megmarad romolhatatlanul. Gonosz időben meg nem szégyenülnek, inség napján megelégülnek » (Sík S. ford.).

VII.

P. KELEMEN DIDÁK NYÍRBÁTORI HÁZFŐNÖKSÉGE. NYÍRSÉGI APOSTOLKODÁSA. ÚRNAPI ÉS SZENT ANTAL NAPI BESZÉDE. PÁZMÁNY PÉTER LELKÜLETÉVEL POZSONYBAN (1720-1723).

Szabolcs, Szatmár, Szilágy és Bihar megyében kápolnákat és templomokat emeltet. — Ősi akadályok a Báthoryak «ellenkezése» miatt. — Küzd a békétlenség szelleme és a vallásgyűlölet ellen. — « Báthor kiáltó koldusa ». — A nyírbátori templom helyrehozatala. — Isten Szolgájának « párbeszéde » az istentisztelet helyén. — Oltártervező teológus. — Buzgalma Isten láthatatlan templomának építésében. — A « Minorita Barát » úrnapi prédikációja. — Ugyanannak szentbeszéde Páduai Sz. Antal ünnepén. — Szónoki és irodalmi hitviták hevében. — XIII. Ince pápa. — Rendtartományi tanácskozás Nyírbátorban. — P. Didák iskolát és nevelőintézetet létesít. — « Igen szokás volt tanácsaival élni ezen a földön... ». — « Sidóval az idvesség dolgairól... » — Pázmány Péter bíboros lelkületével Pozsonyban.

Isten Szolgájának elődje a nyírbátori házfőnökségben 1718-tól P. B. Sylverius Barrabás volt (Knáisz, i.m. 368).

« A tartományfőnöki tisztség letelte után, 1720-ban Didák atya további 3 évre, mint házfőnök, Nyírbátorban maradt. Szükség volt reá, hogy a kezdet nehézségeivel küzdő alapítás biztos gyökeret verjen. De amíg új otthonát gondozta, nem szűnt meg a közel és távol vidék lelki javán is munkálkodni. Bejárja egész Szabolcs megyét, Szatmár, Szilágy és Bihar határos részeit, hirdetve mindenütt a katolikus hit

igazságait. Fehérgyarmaton, Csengerben, Érkeserűn és Tarcsán templomokat emeltet, Nagykárolyban és Nyírbaktán odahat, hogy a régi kat. templomok visszatérjenek a hívek tulajdonába ». (Monay, P. Kel. D., 10).

P. Monay kezdő szavaiból ismételten kitűnik Kelemen Didák lelkiségének alapvonása: Isten dicsőségét szolgálni az élettelen és élő kövekből emelt templomokkal! Ezért hozta meg töméntelen áldozatát társaival együtt. De hogy ez világos legyen, helyzetrajzot kell adnunk a tiszai vidékekről.

A Báthoryak « ellenkezése »...

« A protestánsok a régi békekötésekre hivatkozva igyekeztek megvédeni állásukat és jogaikat. A katholikusok a letűnt korszak magasztos emlékeitől felbuzdítva azon voltak, hogy ősi templomaikat és ezzel együtt kiváltságos állásukat is biztosítsák. Békülni tehát egyik fél sem akart. A terjeszkedés különben is csak a másik vallásfelekezet rovására történhetett. Egyik helyen tehát a protestáns jobbágyokat üldözik, másutt meg a katholikusokat nyugtalanítják. « *Fohászkodva nyögünk* » — írja Kelemen Didák 1729-ben Nagybányáról Károlyinak. Ugyanezt mondhatták magukról a nyugati vidéken lakó protestánsok és papjaik.

Sajátságos jelenség, hogy itt a tiszai vidékeken a vallási kérdésekben és a térítési munkában nem püspökök, hanem világi főurak játszották a főszerepet. Az utolsó Báthory, Koháry, Barkóczy és Károlyi különösen buzgó terjesztői voltak vallásuknak. Az óvatos mérséklet ellen talán mindegyikük vétett valamit, de oly vad gyűlöletet egyik sem mutatott a más vallásúak iránt, mint Báthory (kit egyik jeles történetírónk « telhetetlennek és bosszúállónak » mond). Ez az előkelő, dúsgazdag főúr temérdek egyházi ékszereket, edényeket és ruhákat harácsolt össze; tőle telhetőleg üldözte a katholikusokat s még végrendeletében is meghagyta örökö-

seinek, hogy terjedelmes birtokaira katholikus és lutheránus papokat, szerzeteseket sohase eresszenek. A nagy értékű « gyöngyös, islógos és ezüstös » katholikus egyházi öltözeteket és régi papi könyveket pedig eladatni rendeli, « de — úgymond — pápistáknak, se zsidóknak ne adgyák », s ha esetleg félni lehetne, hogy ismét pápista kézbe kerülnének, akkor — írja végrendeletében — « rakassanak egy nagy tüzeth és mind megh égeesék eőketh, tegyék porrá, senkinek egy pénz áráth se aggyanak, széllel futassák fel az poráth. Nem akarom, hogy teöbbé Bálványozásra kellyen az ti lelketek terhe alatth »!

Ugyanez a Báthory mondja, hogy birtokain más vallásút nem tud, « de ha lenne, minth ebeth és mérget Jószágomban ne tartsák ».

Ha ilyen volt a műveltebb főurak gondolkozásmódja, mit várhatunk akkor a vezetőktől felbujtogatott tömegtől?

Ha ezen vallási állapotokat behatóbb megfigyelésre méltatjuk, kétségkívül be kell látnunk, hogy aki a tiszai részeken a katholikus vallást régi fényébe akarta visszaállítani, nagy, merész és szinte kivihetetlen vállalatra szánta magát. És Kelemen Didák elég erőt és buzgóságot érzett magában e nagy terv keresztülvitelére.

Istenes munkájában segítségére voltak a Károlyi-, Barkóczy -, Koháry-családok és saját rendtársai. Ezek a szegény szerzetesek, a nép gyermekei lévén, legjobban értették a néppel való érintkezést. Egyeztek azzal jobbára gondolkozásmódban, együtt tartottak vele, szegények voltak mindketten s nem hagyták el egymást sohasem. A veszélyes kuruc háborúk idején a gazdagabb papság mind elmenekült; a szegény minorita barát azonban helyt állt akkor is és vagy ott maradt a nép vigasztalására, vagy ha elég erős volt, mint « hadi káplány » végigharcolta a kuruc háborút s együtt tért vissza népével. Ennek a magatartásnak köszönhetik a szerzetesek, hogy Károlyi és Koháry mindenütt előtérbe tolják

őket; az ő számukra építenek templomokat és iskolákat, az ő számukra tesznek alapítványokat. Károlyi Klára grófnő is őket alkalmazza az újonnan épített templomoknál s az volt óhaja, hogy fia is szerzetes legyen. « Nekem bizony — írja ez ügyben atyjának — az szerzetesség inkább tetszenék; sokkal nem érthetem okát, miért kíván inkább világi pappá lenni, mint szerzetessé? » (Takáts, i.m. 250-252).

Didák atya « istenes munkájában », a templomok és iskolák építésénél nem egyszer, sőt a legtöbb esetben, oly gyorsan és akadálytalanul jött az anyagi segítség, hogy lehetetlen elvonatkoztatni e tényt a Gondviseléstől, amely — igaz — emberi eszközöket használ fel, de isteni hatalommal.

Ez alcímhez tartozik Csák atyának helyzetismertetése is (i.m. 28-29), részben Takáts fenti megállapításaira támaszkodva, részben új színnel, ami csak előnyére szolgálhat tárgyi tájékozottságunknak, mert Kelemen Didák hősies áldozatvállalásait méltatja.

« Kelemen Didák figyelme térítési buzgósága mellett kiterjedt minden bánatnak a megvigasztalására, minden bajnak az orvoslására. Akár embertársai sorsának javításáról, akár a katolikus hitélet emeléséről volt szó, az ő jóságos keze egyetlen mozdulásnyit sem késett, nyomban kész volt a cselekvésre.

... Nagyarányú munkásságának eredményei bámulatra méltóak csak egyszerű felsorolásra is, ha pedig meggondoljuk, hogy Didák atya abban az időben érte el kiváltságos teljesítményeit, amikor még fennen lobogott a vallásgyűlölet tüze, amikor az erkölcstelenség s a kegyetlenkedő hajlamosság ragályos kór gyanánt, a pestissel versenyezve pusztította a magyarokat s ha mindezekhez hozzávesszük még azt a tényt, hogy azon a vidéken végezte bámulatos munkáját, ahol az utolsó Báthory után hagyománynak élt

a « pápistaság » üldözése: akkor bámulatunk méltán fokozódik egészen a csodálkozásig.

... Az utolsó Báthory azt is meghagyta az örököseinek, hogy katolikus, vagy lutheránus papot, sem szerzeteseket ne engedjenek belépni az ő uradalmaiba — nemhogy állandó tartózkodásra, hanem még csak általjárásra se. Megrögzötten, megátalkodottan adták apáról fiúra ezt a rettenetes, gyűlölködő szavakba foglalt örökséget az utódok s így maradt meg végzetes hagyományul a nép között is a békétlenség szelleme és a vallásgyűlölet, amelyet — úgy vélték — nem törülhet ki a lelkéből más, mint égi csoda ... és Kelemen Didák íme « Isten nevében véghez vitte ezt a csodát ! »

Isten Szolgája evvel a békétlen széthúzással vette fel a küzdelmet, szelíd párbeszédbe kezdve az « ellenkező atyafiakkal »:

Ugye, atyafiak vagyunk, és nem ádáz ellenfelek, testvérek Istenben, a közös Atyában, és nem gyűlölködő honfitársak?! — Nem tépte fel a fájó sebeket, nem szított ellenkezést, nem korbácsolta fel az indulatokat, hanem gyógyírként hirdette a megbocsátás, nagylelkűség erényét szelíd szavával, bölcs tanításával, de mindenekelőtt a saját alázatos példájával.

« Báthor kiáltó koldusa... »

Takáts Sándor, ismételten visszatérő fontos tanulmányának első jegyzetében, forrásaira hivatkozik: « Az itt használt adatok túlnyomó része — írja — Károlyi Klára, Barkóczy Krisztina, Koháry Judit grófnők, Károlyi Sándor és Kelemen Didák leveleiből van merítve. E roppant halmaz, nagybecsű levelezés a Károlyiak levéltárában őriztetik » (i.m., Élet kiadása, 209, oldal).

Takátstól vettük az alcímet.

« 1720-ban Didák atya az új báthori konvent főnöke lett. Mint ilyen, tömérdek bajjal és nyomorral küszködött. Maga-magát « *Báthor kiáltó koldusának* » mondá, ki Báthorban vett bátorságot a bátor koldulásra; mert szemérmet nem ismerő nyomorban sínylődik. « Az szegény báthori konvent — írja Haller grófné — jó idején elkezdette az szűkölködést, darabka földjüket mások ragadták el... az mely kevés alamizsna boruk volt, egészen megveszett ». Kéri atyját és bátyját, segítenének szegényeken. Károlyi Ferenc gróf erre megkérdi Didák atyát, mire volna szükségük s az imígy felel levelére: « *az egyszeri barátnak három szóból álló kérése volt*: *bor, búza, szalonna* ».

A lelki derű a lelki erősség egyik fajtája, de legalább is egyik kelléke: nem engedni semmiféle belső zavarnak, nem keseredni el a bajban. Isten Szolgája sem veszítette el kedvét, reményét az anyagi gondok között; szinte minket is mosolyra késztet « az egyszeri barátra » hivatkozó kérése: bor, búza, szalonna!

Na, és vajon e puritán kérés ellene szól életszentségének? Hogy a búza és szalonna mellé bort is kért?!

Nem. Ebben a közvetlen, bizalmas, baráti, kétszeresen « baráti » kérésben nemcsak Didák atya saját szüksége fejeződött ki, hanem szerzetes társaié is; azonkívül, nem ő maga találta ki a segítség e hármas elemét, hanem közmondásszerűen és székely derűvel használta fel, egyszerűen, köntörfalazás nélkül.

De még ha tőle, egyenesen tőle származott volna a « bor, búza, szalonna », sem kellene megbotránkoznia senkinek, mert a szentként tisztelt emberek is a földön éltek és nem « földre szállt angyalok » voltak, amint mondani szokás. Nem életszentség, amely sohasem érinti a földet; az a felfogás, amely lehetetlenül eszményíti a szenteket földi életükben, sokakat elkedvetleníthetne a tökéletességre törekvésben, az igazi jószándékot letörhetné. Erősen teológiai

megfogalmazással, Stanislaw Witek után (Dr. Cserháti József pécsi püspök: Mindennapi kenyér, Budapest 1972, 357):

« Az emberben a szent az egyéni élet konkrét körülményei között fejlődik ki. Senki sem lehet szent « általában ». Az ember, akár pap, akár tudós, művész, munkás, katona vagy földműves, meghatározott helyen és időben válik szentté, ahol élnie kell. A szent nem abban különbözik a többi embertől, mintha nem volna hajlamos a bűnre, vagy nem tudná azt elkövetni, hanem abban, hogy szüntelenül a megtisztulás felé törekedik ».

E téren ügyes és hasznos fejtegetést olvashattunk Lino Baracco — tól a Ministero Pastorale (Perfice munus) 1973. novemberi számában: « 4 novembre, San Carlo Borromeo; Guardare ancora che cos'han fatto i santi! » címen, amely nem más mint P. Roger Mols S.J. tanulmányának nagyszerű fejtegetése...

*

Kelemen Didák, amiért Bátorban maradt: a templomot igyekezett minél előbb tető alá hozni és használhatóvá tenni. De 1720. őszén (IX. 25.) Károlyi Sándornak ezt kénytelen írni:

« *Igen vékony szerencsénk vagyon, kiért nehezen reméltem hogy az idén a segrestyét fel állíthassuk, hanem jövő tavaszra fog maradni, amikor... a Sanctuariumot is bolthajtás alá vehetnők; mert addig se az ablakokat fel nem csenáltathatjuk..., oltárt... nem állíthatunk* ». (Baranyainé, i.m. 219).

A templom alapos tatarozása sok évig tartott, ezért e pillanatban a külső és belső munkálatok előbbre haladott állapotáról még nem igen lenne ajánlatos írni, mégis « hozzáfogunk » a tájékoztatáshoz, egyébként vagy széttördelnők az « építési anyagot », vagy külön fejezetet lennénk kötelesek szentelni neki.

Tehát, 1720-ban már a boltozás szükségessége foglalkoztatja a nyírbátori atyákat; 1722 és 1724 között készült a mai barokk boltozat, mégpdig oly módon, mintha gótikus keresztboltozatok barokk átépítése történt volna a használható maradványok bedolgozásával. A gótikus boltozat pusztulása és a barokk keletkezése között több mint valószínű lapos mennyezet fedte, amire a padláson,a templom egész hosszában található gerendalyukak utalnak.

Az elkészült épületet 1725-ben újra felszentelték, 1749-ben az egész templomot a toronnyal és sekrestyével együtt (gersei Pethő Rozália költségén) ismét befedték. A XVIII. század második negyedében folyó munkák idején keletkezett az elliptikus nyugati előcsarnok is.

Elérkezettnek látjuk a pillanatot, hogy Isten Szolgája Kelemen Didák « teológiáját » szemléltessük a templom berendezésében, párbeszédét Istennel és a szentekkel az oltárok elgondolásánál, megtervezésénél...

Örvendetes és felemelő tény, hogy ez oltárok szakértője, Baranyai Béláné, ezt külön kiemeli tudományos értekezésében, ami a saját meggyőződésünk mellett szintén arra vall: Didák Atya a zsoltárossal vallotta: « Zelus domus tuae comedit me », « Buzgóság emészt el házadért » (Zs. 69, 9).

Fennen megnyilvánul ez a nyírbátori minorita templom berendezésében..

Isten Szolgájának « párbeszéde »
az istentisztelet helyén.

« A templom nyugati főbejáratán belépő látogató első tekintetre a főoltárt és a két mellékoltárt a templom belső terével együtt mint architektonikus összbenyomást fogja fel. Egységes felépítésük, díszítésük, meleg barna — arany össztónusuk a magas, egyszerű szerzetestemplom sivár falait élettel, ritmussal töltik meg. A szimmetrikusan és átlósan



Nyírbátor: a Kelemen Didák tervezte templombelsőből a főoltár.

elhelyezett mellékoltárok szerényebb kísérői a jóval szélesebb és magasabb háromemeletes főoltárnak, mely meredek háromszögű körvonalaival, sikeres arányaival egészen természetesen, fokozatosan, mindig könnyebbé és kisebbé válva szökik felfelé a szentély boltozata záradékáig. Ugyanakkor hatalmas falával és földszinti szobraival, oszlopaival, oldalbejárataival, felkúszó akantuszindáival az egész szentélyteret hatásosan zárja le. Az akantuszdíszítésű ajtók felső kerete a magas talapzat felső párkányával egy vonalban fut. Efelett egy-egy, indákkal kerített medaillon, melynek feliratai:

« Nihilque erat in templo quod non integeretur auro sed et totum altare oraculi texit auro ». (Reg. 22). (északi oldal);

« Facies et altare de lignis setum ». (Ex. 27, 1) és

« Et altare aureum, in quo aduletur incensum » (Levitici 40, 5) (déli oldal).

Az említett « fát és aranyat » — az oltárépítményre vonatkozólag — szó szerint kell érteni. Az oltár főemeletét az

oltárképet és az oldafülkéket keretező hatalmas oszlopok tagolják. A külső csavart oszloppár szögben állított bázison erőteljesen kilép, a két belső sima oszlop között a Portiuncula-kép: a térdelő stigmatizált rendalapító a felhőkben megjelenő Krisztustól Szűz Mária ajánlására elnyeri a Portiuncula búcsút. Az oszlopok közötti fülkékben balra Szt. Péter, jobbra Szt. Pál hatalmas szobrai állanak.

Széles golyvázott párkány választja el az első emeletet a hasonló tagolású, de ennél jóval szerényebb méretű másodiktól. Közvetlenül a középső kép (Szentlélek megjelenése) mellett Szt. Ferenc és páduai Sz. Antal, majd a két külső szélén, a csavart oszlopok feletti ívelt oromzatcsonkokon, Ker. Szt. János és Szt. András nagy méretű szobrai láthatók. A felső párkány felett a harmadik emelet közepét fekvő ovális alakú kép alkotja (áldást nyújtó Atyaisten) gazdag oromzatos indakeretben, kétoldalt Szt. Klára és Szt. Erzsébet szobraival. Ezek mellett eredetileg még Szt. Bonaventura és toulousei Szt. Lajos püspök — azóta eltűnt — szobrai állottak. Az oltár csúcspontján Szt. Mihály; lába alatt — még középkori szárnyas alakban — a legyőzött sárkány. Az alsó és a középső oltárkép felett angyalpár tart egy-egy indakeretes címerpajzsot. A felső címermezőn a következő felirat:

«Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam». Az alsón eredetileg a rend címere volt látható».

Többoldalú tájékoztatás céljából, — ami e biográfiának elsőrendű feladata —, álljon itt a főoltár latin nyelvű leírása is:

(A nyírbátori konvent Inventariuma, p. 415. Nyíregyháza, Áll. lt.)

17a 9: «Prima seu maxima Ara in Sanctuario existit situata: pictura ejus a potiori refert marmor rubrum cum venis albis: item rubrum et coeruleum. In medio picta super telam existit Effigies Sancti Patris Francisci Indulgentias Plenarias, Portiunculae dictas, a Christo Domino per Preces

B. V. Mariae impetrantis. Statuas habet diametraliter hinc inde positas. 1-mo: Sanctorum Ap.rum Petri et Pauli .2-do: S. Joannis B.ae et S. Andreae. 3-to: S. P. Francisci et S. Antony Paduani cum Jesulo, 4.-to; S. Bonaventurae et S. Ludovici Ep. 5.-to: S. Clarae et S. Elisabeth Hungariae. Hae Statuae omnes ex integro sunt optime inauratae. 6.-to: Quatuor Statuae Angelorum. Supra effigiem S. P. Francisci in medio cernitur in tela depictus Descensus Spiritus Sancti super Apostolos. Supra illam autem effigies DEJ. Patris, pariter in tela. Demum in Summitate extat Statua D. Michaelis Archangeli Luciferum conculcantis. Ornatur praeterea haec Ara diversis cziradis Subsitibus bene inauratis. Adjacet eidem honestissimum Tabernaculum ex integro inauratum et inargentatum. Pro hac erigenda Dominus Andreas Vallovics, passim András Deák vocitatus dederat Florenos Mille. Degebat is diu in Conventu N. Nagybányensi multis Annis, ibidemque est sepultus ».

Elég egy szempillantás annak áttekintésére, hogy Isten Szolgájának sajátságos « párbeszéde » Isten oltárai által, az egyetemes üdvrend és azon belül a ferences szellem könnyen érthető összefoglalása, világos szemléltetése. A központ Krisztus Urunk, aki a kegyelemközvetítő Istenanya által Assisi Ferencet, és kérésére a bűnbánó lelkeket természetfeletti kiváltságban részesíti. Ott a két főapostol, Szent Péter és Szent Pál; a Megváltó előhírnöke, Keresztelő Sz. János; Péter testvére, Sz. András apostol; a ferencrend nagyjai, maga a szent rendalapító, azután Páduai Szent Antal, Szent Bonaventúra egyháztanító, Szent Lajos toulousi püspök, mint az első, vagyis (papi és testvéri) szerzetes férfirend nagyjai és képviselői; majd Assisi Szent Klára, a Szeráfi Atya által alapított második szerzetes család, a « klarisszák » első tagja és elöljárója; Árpádházi Szent Erzsébet, az ugyancsak

Assisi Sz. Ferenc által alapított világi ágazatnak, a Harmadik Rendnek világszerte ismert és tisztelt égi pártfogója...

A Szentlélek eljövetelét vászonra festett kép ábrázolja.

Efölött, kerek keretben a Mennyei Atya kiterjesztett karokkal.

Legfelül, a hatalmas oltár befejezéseként, Szent Mihály főangyal szobra az ő győzelmét jeleníti meg a gonosz hatalom fölött.

A főoltár asztalának közepén, a Porciunkula - kép alatt, gazdagon ezüstözött-aranyozott tabernákulum, oltárszekrény, szentségház áll.

Vallovics András (vagy másként Deák András) az egész oltár építésére ezer forintot ajándékozott. Valamikor Nagybányán tartózkodott hosszú időn át, ott is temették el. Feltehetjük, hogy Isten Szolgája Kelemen Didákkal akkortól származtatható ismeretsége, iránta érzett szeretete is lelkesítette a nyírbátori templom főoltárának ilyen busás támogatású építtetésére.

Hogy az említett szobrok arányairól kellő fogalmunk legyen, íme, úgy magának az építménynek mint a szobroknak pontos méretei:

Főoltár: egész magassága: 12 m; szélessége (a két ajtó nélkül) 5,35 m; Szt. Péter 2,15 m; — Szt. Pál 2,03 m; 2. em. szobrok: 1,75-1,78 m; 3. em. szobrok: 1,44-1,49 m.

«A hatalmas háromemeletes, oldalbejáratú főoltárt addig kizárólag a lőcsei (levočai) ún. gimnáziumi (régi minorita, majd 1673-1773-ig jezsuita) templom főoltárával hasonlították össze. Valójában csak nagyjából hasonlítanak egymáshoz. A rideg fekete — arany színellentétre alapozott lőcsei oltár emeleti tagolásával inkább zárt retabulumfal, arányai szerencsétlenek, egész megjelenése a magas gótikus térben nyomott: oszlopai még simák, szobrai kisebb méretűek. Ezzel szemben a meleg tónusú (barna — arany színben) nyírbátori oltár arányai rendkívül kellemesek.

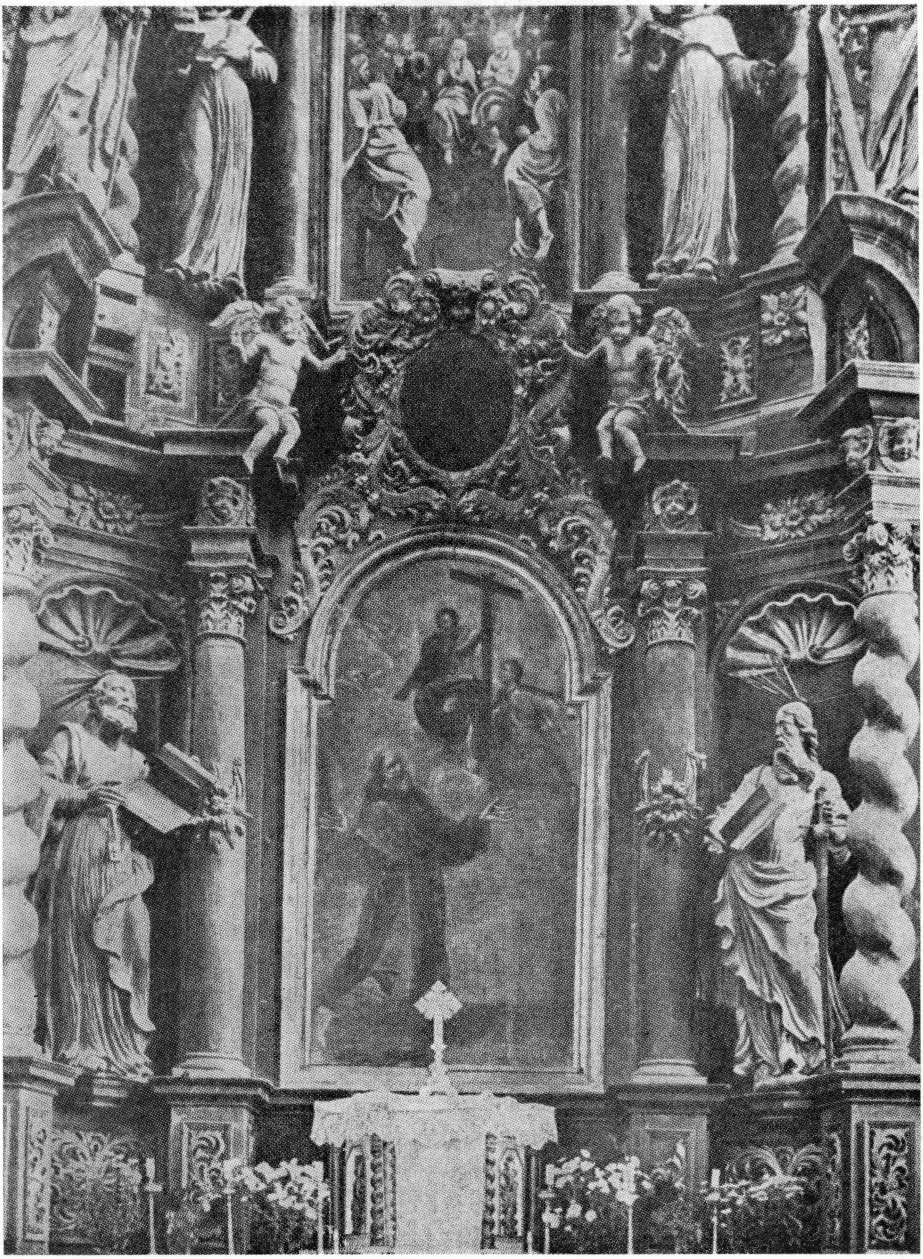

A nyírbátori templom főoltárának képe: Szent Ferenc elnyeri a Porciunkulai búcsút Szűz Mária közbenjárásával.

Tömör falsík helyett itt háromszög körvonalban fokozatosan keskenyedő, felszökő építmény; zártságát az élre állított csavart oszlopok lendülete és a mindent elborító indák vonalai lazítják meg. Az egyes emeleteken tömörített szobrok magassága arányosan csökken.

A nyírbátori oltár egész felépítésével, szép arányaival, sűrűn felállított nagyméretű szobraival, ornamentikájával a westfáliai — Rajna - vidéki oltárokra emlékeztet. Abban az időben a magyar minoriták lőcsei és eperjesi házának hét tagja — köztük vezető férfiak — a rend kölni tartományából származott. Valószínű, hogy az akkor hazájukban virágzó, flammand hatásokkal átszőtt új művészi formákat ismerték, esetleg ottani mesterembereket is magukkal hoztak ». (Baranyainé, i.m. 200).

Az említett hét páter: P. Gessen Placidus, guardián († 1703. Lőcsén) — P. Zur Brücken Domokos, Def. gen. († 1711. uo.) — P. Mertens Hubertus, t. főnök († 1715. Eperjesen) — P. Fabriczky Kázmér († 1726. Lőcsén) — P. Hampen Román († 1727. Csütörtökhelyen) — P. Horn Kornél t. főnök (1730-ban Eperjesen guardián) — fr. Zimmermann Hubert (1733 — 1748 Eperjesen).

Ekkora gondosság, ilyen művészi érzék, ennyi áldozatnak kérése majd megnyerése az adományozók részéről, szintén Isten akaratára, karizmatikus adományaira vall; a liturgia, a liturgikus szellem állandóan mozgásban van, nem áll meg, mintha már elérte volna önmaga célját; hiszen a liturgia minden részének, tényének célja segíteni az embert Istennel való találkozásában, hozzá kísérni, és támogatni a vele folytatott « dialógusban »...

« Quam dilecta habitatio tua, Domine exercituum! Desiderat, languens concupiscit anima mea atria Domini... Etiam passer invenit domum, et hirundo nidum sibi, ubi ponat pullos suos: Altaria tua, Domine exercituum, rex meus et Deus meus! », « Mily édesek a te hajlékaid, seregek

Ura, Istenem! Sóvárgó vágy emészt a lelkemen az Istennek csarnokai felé... Madárnak háza van, fecskének fészke van, fiókáinak hol helyet találjon: én oltárodnál, — seregek Ura, én Istenem, királyom». (Ps. 83).

Mikor a nyírbátori templom főoltárának egyházművészeti és teológiai magasztosságát szemléljük, még korántsem ismerjük a többi oltárból sugárzó istendicsőítést, ezért érzékeltetjük egy mai műtörténész szaktudásával és lelkesedésével P. Kelemen Didák fontos apostolkodását e téren:

«Az egész berendezés tematikája hatalmas teológiai program szerint készült el, szerzője maga Kelemen Didák volt. A templom, egyben a főoltár titulusa Sancta Maria in Angelis, vagyis Portiuncula (aug. 4); e híres ferencrendi búcsú elnyerését az oltár képe ábrázolja. Két oldalt Szent Péter és Szent Pál hatalmas alakja, felettük Ker. Szent János, és a kelet apostola, Szent András szobra áll. A többi szobor ferences szenteket ábrázol, egészen fönt Szent Mihály, az igaz hit védője, a haldoklók patrónusa, az utolsó ítélet zászlótartója. A három oltárkép együttesen a Szentháromságot ábrázolja.

A Szent Anna-oltáron Szent András és a pestis elleni védőszent, Sebestyén között maga a Szent látható a kis Szűz Máriával. Efelett Szent Klára képe két női szent között, az oltár csúcspontján Szent Imre, az alapító (Pexa Imre) védőszentje.

A Pietà-oltáron a Fájdalmas Szűz mellett két oldalt a két Szent István, fölöttük páduai Szent Antal képe mellett Szent Imre és Szent László, az oltár csúcspontján Szent József szobra áll. Maga a Krúcsay-oltár egy kereszt-útnak felel meg. A pócsi oltáron a Szűz Anyát a két Szent János és egy ferences szent kíséri. A szószéken a négy evangelista a Judex Mundi-val. Mindez összegezve: magyar minorita program 1730 körül; egyes témái: Szentháromság, a Passio, Mária, az egyház, Szent Ferenc rendje, a magyar szentek.

Ezt a tömör programot főképpen a szobrászat szemlélteti; mindenhol felismerhető történeti egyéneket ábrázol — seholsem a barokkban oly szokásos allegórikus személyeket ». (Baranyainé, i.m. 198-200).

Így dicsérte Istent az ő alázatos szolgája az áldozatbemutatás és igehirdetés szent helyének szolgálati berendezésével...

Didák atya lankadatlan buzgalma a « láthatatlan templom » építésében.

Az Egyház feladata folytatni Krisztus küldetését és akaratát; megdicsőíteni a mennyei Atyát, akit a bűn megcsúfolni törekszik; és üdvözíteni, szentté tenni a világot, amely önmagában elveszne. Krisztus ennek a kettős célnak elérésére préfétai tisztséget töltött be, kiváló módon tanítóit is; azonkívül papi és áldozati szerepet, hogy jó pásztorként életét adja a reá bízottakért. Az egyház szintén teljesíteni köteles e feladatokat: dicsőíteni Istent és üdvözíteni a világot!

A világ az embereket és dolgokat együttesen jelenti, vagyis minden értékkel bíró valóságot, a közös élet minden tartozékát, a kultúrát, művészetet, munkát, gazdasági haladást, állami életet. A keresztény eszmével mindezt felemeli, megmenti, üdvözíti az Egyház.

Evvel a tudattal járta lekipásztori utait P. Kelemen, és vele együtt rendtársai; módszerükké vált kapcsolatot teremteni, vagy a már létezőt megőrizni minden emberrel, ami abban az időben nélkülözhetetlen alapja volt a keresztény katolikus hitéletnek.

« Mint a szentmiséket, úgy természetesen a búcsúkat, ájtatosságokat is elfelejtették már pap hiányában a hosszú emberöltőkön át a Tiszán innen. Kelemen atya íly búcsúkra meghívta az előkelőket, hogy jó példával járjanak elől és ők

is hívjanak meg másokat. Mindezek az ájtatosságok, úrnapi körmenetek, nagypénteki szertartások, sőt passiójátékok az egész megyében kedveltté váltak.

Ezek az ájtatosságok, passiók. körmenetek érlelték meg a szentgyónásra s templomba járásra azokat a lelkeket, melyek bár katolikusok maradtak, de pásztor hiányában megöregedve, teljesen elhidegedtek hitüktől. Nyírbátorban pl. éppen gróf Erdődy egri püspök hívta fel Kelemen atya figyelmét egy ily öreg emberre, aki megbérmálása után csakhamar meghalt.

Szüntelen járta Nyírbátort és környékét, ahol felkutatta azokat, akiket régen nem gondoztak. Felébresztette tanításával, kedves beszédeivel alvó lelküket a közönyösség álomkórjából. Mindenütt mindenkit kért. hogy ha ismer ilyen elhagyott lelkeket, hívják fel figyelmét rájuk, hogy ő ezeket visszahozhassa a régi akolba. Tanított, szívesen beszélt, katekizmusokat, szentbeszédeket állított össze, melyek egyrészét nyomtatásban is terjesztette ». (Kelemen A. Közlönye 24.o.).

« *Szeráfikus Szent Ferenc szerzetéből való Minorita Barát* » *úrnapi beszéde.*

P. Kelemen Didáknak nyírbátori házfőnöksége alatt, 1721-ben, az Úrnapját, és minden bizonnyal ezt követően Páduai Szent Antal napját a hívek példás részvételével ünnepelték meg. Erre vall a később nyomtatásban is megjelent két beszéd címlapja:

« *Úr-napi és Sz. Antal napi praedicatiok, melyekben megmutattatik, hogy az Oltári Szentségben a' Christusnak valóságos Teste jelen vagyon; s nem annak jele, pecsétje. És hogy a' megdicsőült Szenteknek, méltó segéltségül hívása. Az elsőt Bátor Várossa piaczczán* 1721. *esztendőben, az Úr-napi Processioban Seraphicus Szent Ferencz Szerzetiből való Minorita Barát*

praedicallotta. A' másikát Szent Antal napján, ugyanazon Szerzetes mondotta. Mellyeket több lelkek oktatására és hasznára: a' Tekintetes Úr, Nemzetes Vitézlő Pagacsics Gergely, Nemes Bihar Vármegye Törvényes Táblájának Fő Tanácscsa Istenes költségivel kinyomtattatott. Kassán az Académiai Betűkkel, Hörmann János által ».

Az a « minorita barát », egyesek véleménye szerint maga Kelemen Didák, mivel azonban neve nem szerepel a címlapon — sok hasanló esetben sem —, nem zárható ki más sem a szerzőségből. A világos érvelés, a fordulatos szóhasználat, a pergő beszédmód mellette szól; de míg a szerzőség kérdésére hiteles választ nem találunk, a beszédeket személyi kiheztartozás nélkül tárgyaljuk.

* * *

Az úrnapi beszéd az izraeliták pusztában hullott eledelével, a mannával kezdődik; ez ószövetségi hasonlatból, előképből folyik a szónok ajkán az alkalmazás:

« ... *Édes Üdvözítőnk, az Új Testamentum felállításakor, az ő Anyaszentegyházának lelki táborát megindítván, a mennyei ígéretnek tejjel-mézzel, azaz édességgel, gyönyörűséggel folyó földje felé a világ Aegyptusából, hogy e halandóság pusztáján általmentekben el ne fogyatkoznék éhség és szomjúság miatt, a világ üdvösségire virradásának hajnalában malaszttal harmatoztatván az egeket, mennyből adott kenyeret, és délben a kősziklát megütvén, az ő szentséges oldalát, nem a Mojses vesszejivel, hanem a Longinus dárdájával, bővséges italt adott az ő népének* ».

Ezt vesszük az Úr vacsorájában, az Oltáriszentségben, amelyről maga az Úr Jézus megmondja Szent János evangéliumának hatodik fejezete 59. versében:

« *Hic est panis, qui de caelo descendit, ez a kenyér, úgy mond, mely az égből szállott alá. Micsoda kenyér szállott az égből alá? Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi, ugyan*

Szent János hatodik részinek ötvenegyedik versében, Én vagyok az élő kenyér, ki mennyből szállottam alá ».

A kenyér, amelyet ad, az ő teste a világ életéért: fejtegeti a szónok az Oltáriszentség titkát, és rátér az Úrnap jelentőségére:

« *Ennek a felséges jótéteményének, ennek a mennyei vendégségnek első rendelésinek emlékezetire üli és szenteli e mai napot az Anyaszentegyház, és miképpen az együgyű község Krisztus Urunkat virágvasárnap szép processzióval kísérte és tisztelte, miképpen Dávid az Isten szekrényit víg örömmel, éneklésekkel hordozta, miképpen a zsidó nép nagy vigassággal táborba vitte ezt az ereklyét, az Isten szekrényit, úgy az egész keresztény világ e mai napon különféle szép készületekkel, örvendetes éneklésekkel, dobok, trombiták harsogásával utcánként kíséri és dicsőíti Krisztust, ennek a mennyei lakodalomnak rendelésiért. Ah mily drága dolog vólna, ha mindnyájan egyet értvén, egyenlő szívvel, lélekkel vallanók, hogy ugyanazon Krisztus, aki miérettünk a keresztfán áldoztatott, jelen vagyon ebben az Oltáriszentségben, s őtet egyaránt tisztelnők a mai processzióban* ».

Fájdalom, Luther Márton és Kálvinus János « *új tudományt kezdének tanítani s azt állítani, hogy nem úgy vagyon, amint Krisztus mondja, az evangélisták írják, hogy az ő Teste,* » hanem csak jele, pecsétje.

A beszéd kitér az evangéliumokból ismert kétségekre az égi eledelt illetően, ezért felsorakoztat néhány érvet mellette:

« *A teremtésben Isten egy szavával teremté az eget és a földet, azután a földnek némely részeit fákká, füvekké, barmokká, a víznek részeit halakká és madarakká változtatta, mivel mindezeket földből, vízből alkotta, azután egy darab sárt vőn Isten és azt Ádám testévé változtatta. Ádámnak ismét egy oldalcsontjából egész asszonyembert teremte. Amely Isten mindezeket egy szavával végbevitte, mit csudálod, úgy mond Szent Ambrus, ha egy szavával a kenyeret Testévé teszi* ».

Majd: « *Vegyétek és egyétek, ez az én testem, mely ti éretteték adatik; hová lehet ennél nyilvánvalóbb mondás? hová lehet ennél világosabb szó? mégsem hihetik az új világ fiai.*».

Tökéletes teológiai tudás fejeződik ki a következőkben is, utalással a kafarnaumi kételkedőkre-: « ... *mert mind a sidók, s mind a tanítványok azt értették a Krisztus szaván, hogy valóságosan szent Testit kell enniek, és azért vetekednek vala a sidók s némely tanítványok is: Szent János könyvének hatodik részében* ».

Szent Pálra is hivatkozik (Korintusiakhoz írt I. lev. 11. fej., 24. vers.), aki « *az Úrtól vette, amit előkbe adott* », hogy Krisztus testét eszi és vérét issza, aki az Oltáriszentséggel táplálkozik, másként nem lenne szentségtörés a méltatlan áldozás.

Ritka hasonlattal világítja meg a katolikus tanítást: « ... *Ha valaki testamentumban egy kőházat, száz aranyat, egy hordó bort hagyna barátjának, akármint vitatná a meghólt embernek patvaros fia, hogy az ő atyja csak a kőház leírott képit hagyta, az aranyforintok képit testálta, csak a cégért értette a hordó boron, senki ezeknek a fogásoknak helyt nem adna, mert az okos jólelkű emberről azt nem ítélhetni, hogy testamentumban gyermeki módon játszott, és homályos szókkal csalárdul megcsalt* » ...

« ... *Vegyük elő a szent Bibliát, forgassuk fel az Apostolok, Evangelisták írásit, de sohúlt fel nem találjuk, hogy az Úr Vacsorájában nem a Krisztus teste, hanem csak kenyér, s az ő testének csak puszta jele* ».

Szent Máté, Szent Márk, Szent Lukács, Szent János szövegével meg Szent Páléval bizonyítja Krisztus valóságos jelenlétét az Oltáriszontségben, és felkiált: « *Oh, elcsábíttatott szegény együgyű község! szánja meg az Isten lelkedet, adja meg az igaz hitet s Szentlelket, hogy megnyerhessed üdvösségedet* ».

Csodálatos e beszéd tanítása az Úr szaváról is: « Hoc facite in meam commemorationem, ezt cselekedjétek az én

emlékezetemre », megmagyarázva az igazságot: « *Mert Krisztus előbbi szavait ezzel meg nem hamisította, s ez egyebet nem teszen, hanem mikor a Krisztus valóságos szent Testét vesszük, mindenkor megemlékezzünk ő szent Felségiről, haláláról, véres áldozatjáról; amint Szent Pál magyarázza, mi is úgy tartjuk, s mikor ezzel élünk, mindenkor szent haláláról emlékezünk* ».

Megfelel arra az ellenvetésre is, miként lehet Krisztus Teste az Oltáriszentségben és a mennyei dicsőségben egyszerre jelen, példákat hozva fel « *a visszálkodó atyafiak okoskodása*» meggyőzésére.

Párhuzamot vonva a Szentháromság tana és az Oltáriszentség titka között, precíz, igazán hittudósi képzettséggel mondja:

« *A keresztény hitnek ennél nehezebb ágozatjai is vannak, mindazonáltal megfogjuk és kötjük az emberi elmélkedésnek csavargásit efélékben; mert nehezebb megérteni, miképpen lehessen egy természet három személyben, vagy két természet egy személyben, hogysem egy testnek sok helyeken való jelenlétit; ha azért súlyosabb dolgokban nem hagyjuk piszkálni okoskodásunkat, mi az oka, hogy az isteni hatalmasságot meg akarjátok határozni ebben a kisebb dologban* »?

A természetes emberi élet számos titka mellett, miért ne lehetne és kellene elfogadnunk ezt az isteni csodát? « *Én is azt mondom, hogy azon Istennek szent Fia, kinek mind menynyen s földön hatalom adatott, mindenható igéjének hatalmas erejével a kenyeret maga testévé változtathatta...* ».

Ószövetségi és újszövetségi példákkal mutat rá arra is, « *hogy annyian eszik a Krisztus testit, s el nem fogyasztják...* ».

Inti a hallgatóságot, hogy ne az érzékek után menjen az Oltáriszentségnél: «... *Ha a mi kóstolásunk kenyéríznél egyebet nem érez az Oltáriszentségben, nem méltó, hogy annak érzésin megálljunk, mikor az Isten szava másra viszen, hanem ahhoz kell erős hittel ragaszkodnunk, amit Isten mondott, tudni illik: hogy az ő testit, az ő húsát esszük a Sacramentumban, mert azért*

osztogatja ilyen idegen szín alatt, hogy irtózás nélkül ehessük a Krisztus testit».

«... *Ezekből is észrevehette minden üdvösségit szerető keresztyén ember, hogy az Úr vacsorájában nem jele, pecsétje, hanem valóságoson tulajdon maga teste jelen légyen*», közeledik szentbeszéde végéhez az úrnapi szónok, felszólítva a «*megcsalattatott szegény együgyű községet*», hogy «*jöjjön a római igaz hitnek tiszta, járt útjára*»:

«*Oh, paradicsomi hazádból kijött! oh, világ pusztájának idegen tartományában bujdosó és mennyei hazádba óhajtó, siralom völgyében kesergő keresztyén lélek! ez halandóság után elszakaszkodtál-é? az égből adott néked kenyeret a te mennyei szent Atyád; élő kenyeret, az ő szent Fia Testit az Oltáriszentségben: ezzel élj, mert az árnyék és puszta jel erőt nem ád, hogy szerencsésen megtérhess a mennyei Atyád házához, az élők földire, a boldog lelkek másvilági hazájába, ahová hogy bejuthassunk, segéljen meg az Atya, Fiú és Szentlélek Isten, Amen*».

A tizennégy hasábnyi, oldalanként harminchét soros (a sorok hosszúsága tizenkét cm) nyomtatott munka elején az IHS Jézus-monogram, a végén kacskaringós virágfűzér.

Ugyanannak a «Minorita Barátnak» prédikációja Páduai Szent Antal ünnepén.

Említettük volt, hogy 1721-ben, Isten Szolgája Kelemen Didák nyírbátori házfőnökségének első esztendejében, a hitélet felpezsdítésének érdekében nagyszabásúan megünnepelték Páduai Szent Antal napját is, és az ezen elmondott prédikáció szintén megjelent nyomtatásban, miként az előbbi; a kiadás címlapján együtt szerepel mindakettő.

Érdemes még előrebocsátani, mielőtt megismerkednénk a beszéd tartalmával, hogy a két ugyanazon évben egymásután elmondott prédikáció a kassai akadémia nyomdájából került ki, és mintha csak ikertestvérek lennének, mindössze

a másodiknak címlapján szerepel az « 1721. » év. Evvel ellentétben, az előbb elmondott szentbeszéd címlapján, mint fenntebb említők, a két beszéd külön fel van tüntetve, viszont nincs évszám a lap alján a « Hörmann János által » után.

Ezért következtethetünk magunk is e két beszéd szoros kapcsolatából úgy az azonos szerzőségre, mint talán éppen P. Kelemen Didákra, akinek akkori házfőnöksége, meg személyének közmegbecsülése leginkább megindokolhatja Pagacsics Gergely áldozatát a beszédek közzétételében.

Íme a tárgyalt beszéd címlapja:

« *Szent Antal napjára való praedicatio az angyalokról és dicsőült szentekről, hogy tudják a világi dolgokat, könyörögnek is Isten előtt érettünk, szabad és méltó segítségül hívásuk. Kassán az Académiai betűkkel, Hörmann János által.* 1721 ».

A címlap szalagfonatú virágfűzére alatt jelenleg e két kerek pecsét: « Horvát István könyvtárából », « A M. N. Múzeum könyvtárából ». Ezt utólagos kutatások megkönnyítése végett.

A díszes fejléc alatt, amelynek közepén a « Jézus » monogramm: IHS olvasható, a beszéd vezérszava áll: « *Jam non dicam vos servos, quia servus nescit, quid faciat Dominus ejus, vos autem dixi amicos, quia omnia, quae audivi a Patre, nota feci vobis. Joan.* 15. *v.* 15. *Már nem mondalak titeket szolgáknak, mert a szolga nem tudja mit míveljen az Ura, titeket pedig barátimnak mondottalak, mert mindeneket, melyeket hallottam az Atyámtól, megjelentettem néktek* ».

A tizennégy (14) oldalas (15,5 cm. x 12 cm., oldalanként 37 sorral) szentbeszéd első mondata: « *Eleitől fogva oly véghetetlen szeretetét mutatta az irgalmas Isten a háládatlan emberi nemzethez, hogy ezen még az egek is eleget álmélkodni nem tudnak* ».

Az örök Bölcsességnek, « *ki az áldott Jézus* », szavait idézi

a Példabeszédek könyvéből, hogy a világ teremtésekor jelen volt mennyei Atyjával és kijelentette magáról: « *Az én gyönyörűségem az emberek fiaival lenni* ». (*Prov.* 8, 31). És ekkor mintegy felkiált szónoki hévvel: « *Istennek Angyali, mit gondoltatok ti, mikor ezt az Isten fiától hallottátok? Elhiszem én, hogyha az Angyalokban irigység lehetett volna, megindultak volna ezen a mondáson, mint régen amaz atyjának kedvekereső nagyobbik fia, atyjának tékozló fiához való nagy szeretetin megindula: de nem irigylik a szent Angyalok, hogy Isten minket így szeret, hanem ők is szeretnek, örülnek, ha látják, hogy Isten szeretetiben vagyunk. De nem felejthetem, hogy a te gyönyörűséged az emberek fiaival való együttlételben legyen, édes Jézus. Oh, Uram! micsoda gyönyörűséged volt az emberek fiai között, míg közöttünk laktál? Jaj! nem gyönyörűségedre, hanem nyomorúságodra voltunk. Mennyiszer keserítettünk, sírásra indítottunk, szidalmad kövei, bosszúságod tövisei, jaj! hogy említsem, gyilkosid is voltunk, mégis a te gyönyörűséged az emberek fiaival. Oh, megfoghatatlan isteni szeretet! Mily mostohául bánék a világ ő szent Felségivel, amíg harminchárom esztendeig közöttünk lakék, mégis ezt elszenvedvén, ugyancsak azt mondja, hogy deliciae meae esse cum filiis hominum, ki annyira szereti a néki szolgáló s kedvét kereső híveit, hogy már nem szolgáinak, hanem barátinak nevezi, non dicam vos servos, sed amicos, nem mondalak titeket szolgáimnak, hanem barátimnak*».

A szeretet és hála e finom érzelmei után azt a hitigazságot fejtegeti, hogy a szentek Istenben mindent látnak: « ... *Mivel azért a mennyei szentek Isten baráti, és sokkal inkább egyesülnek véle, hogysem a földön éltekben, az igaz barátság törvénye kívánja, hogy Isten nékik megjelentse azokat a kéréseket, melyeket őhozzája bocsátnak. Ugyanis a szentek mennyországban színről-színre látják az Úr Istent, kiben, mint tükörben fénylenek minden állatok; miképpen azért aki a tükört látja, az őbenne megtetszett ábrázatokat is látja, úgy a szentek Istenben látják a teremtett állatokat* ».

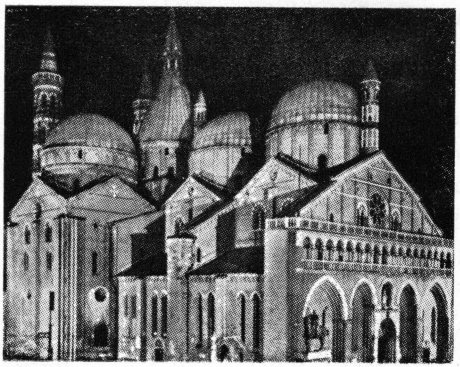

Pádua: a minorita ferencrendi bazilika, amelyben Szent Antal sírja van, és ahol nyelvereklyéjét is őrzik.

Most szónokunk mentegeti magát, hogy «*a mai dicsőséges sok csodákkal fénylő Páduai Szent Antal dicséretit kellene felvennie beszéde céljául*», és ekként folytatja:

«*De mivel oly helyen s oly nép között vagyunk, ahol a szenteknek nemcsak tiszteletüket meg nem adják, sőt azt hallani sem akarják, mert azt állítják, hogy a dicsőült szentek semmit a földiekről nem tudnak, s következendőképpen nem is esedezhetnek érettünk, annak okáért mai dicsőséges Páduai Szent Antal dicséretit másszorra halasztván, szükségesnek ítélem, hogy a dicsőült szentekről közönségesen és az Isten Angyalairól folytassam beszédemet, megmutatván azt Isten segítsége által szentírási textusokból, hogy az Isten Angyali és a dicsőült szentek nem oly tudatlanok, mint az ellenkező Atyafiak vitatják, hanem látják és tudják a földi dolgokat, és az ő érettünk való esedezésük foganatos és hasznos Isten előtt. Azért szabad és méltó, mint Isten barátit és kedves szolgáit tisztelni, és szükségünkben hogy érettünk esedezzenek, segítségül hívni*».

Egy kissé megszakítom a «Seraphicus Szent Ferenc Szerzetiből való Minorita Barát» prédikációját. Történt ugyanis, hogy 1974-ben Assisiben létemkor szóba került egyik máltai teológiai tanárunk előtt Isten Szolgája megértő figyelme a más hitűekkel folytatott párbeszédében, amire ő szinte villanásszerű meglátással és őszinte meggyőződéssel hozzáfűzte: Igen, szeretettel igyekezett megérteni vitázó

ellenfeleit, de hűségében az Egyház hagyományos tanításához, nem hátrált meg előttük!

Ez az apró eset jutott eszembe, amikor a szónok a szentek tiszteletéről « *hallani sem akarókról* » tesz említést témája szentírási fejtegetésénél.

A másik körülmény, ami e kis szünetre késztet: « *az ellenkező Atyafiak*» megszólítás és névhasználat. Úgy veszem, mint e beszéd kelemeni szerzőségének egyik bizonyítékát, minthogy az ő ajkán és tollán fordul elő gyakran e sajátságos, másoktól annyiszor méltatott, kifejezésmód...

A Szent János írta Jelenések könyvéből, Dávid király zsoltáraiból, Zakariás és Dániel prófétából, Szent Péter apostolnak börtönből szabadulásából mutatja meg az angyalok istenimádását és eredményes közbenjárását, természetfeletti hatalmát az emberek érdekében. Ugyanígy beszél a szentek jóságáról:

« ... *Valamit az Angyalokról mondunk, azt mondhatjuk a mennyei dicsőült szentekről is, mert a Christus mondása szerint hasonlók az Angyalokhoz. Szent Péter második levelének első részében avval biztatja az övéit, hogy holta után is rájok gondja lészen, dabo autem operam, et frequenter habere vos post obitum meum; ut horum memoriam faciatis* ».

Az ószövetség és újszövetség határáról ez a példa jön ajkára:

« *Mojses régen megholt vala a Christus születése előtt, mindazáltal Úr színeváltozása napján megjelenék Illéssel, és Urunkkal a jövendő dolgokról beszélgete. Azt ígéré az Isten, hogy aki végig megmarad, győzedelmes lészen és hatalmat ád annak. Azt írja Szent János titkos látása* (így)! *könyvének ötödik részében és tizedik versiben, hogy ő magok dicsekednek a szentek, hogy Isten őket királyokká tette és uralkodnak a földön. Itélet után sem ország*... (az eredeti könyv is hibás, amelyről a most használt fényképmásolat készült)... *nek, sem földi emberek, tehát az Isten ígéreti szerint most uralkodnak, Isten előtt való szószólások által,*

bírják és igazgatják az ő módjuk szerint e világ folyását. Ugyanazon részének tizenharmadik versében azt olvassuk: mikor a földön s föld alatt lévők azt kiáltották: Áldás és tisztelet és dicsőség és hatalom örökkön örökké a Báránynak, az Isten széki előtt való állatok Ament kiáltának, és a húszon négy vének leborulának orczájokra és imádák az örökkön örökké élőt, tehát értették a földiek szavát, mert különben Ament nem feleltek volna rá».

Hasonlóképpen bizonyítja a küzdő, szenvedő és diadalmas Egyház közösségét a Krisztus Urunk által elmondott történetből (szónokunk annak tartja és nem pusztán példázatnak!) a dúsgazdagról és a szegény Lázárról:

« A Lázár históriájából három dolgot tanulhatunk. Első: Ábrahám tudta, mint van dolga Lázárnak és a gazdagnak e világon: a gazdag elvette javait, Lázár is megszenvedte nyomorúságit. Másodszor: hogy Ábrahám értette a pokolban kínoztatott ember imádságit. Harmadszor: hogy pokolban is marad az élő emberről emlékezet, mert jól tudta a gazdag, hogy az ő atyafiai e világon éljenek ».

Ezután olvashatjuk a meglepő okfejtést a felhozott eset valódiságáról:

« Hogy pediglen ez nem példabeszéd, hanem valósággal történt dolog légyen, kitetszik abból, hogy a példabeszédben nem szokott Krisztus Urunk senkit nevén nevezni, hanem csak így szól: egy embernek két fia vala; egy ember nagy vacsorát szerze; egy ember megyen vala Jerichóba; egy embernek majorja vala; egy bíró vala egy városban. Ugyanis aminémű történetet ember például beszél, ha azt egy bizonyos emberre fogja, ottan nem példát mond, hanem hamisságot, arra kenvén a dolgot, akinek sem híre, sem tanácsa benne. Tehát az igazság mestere bizonyos személyen történt dolognak azt nem mondhatta, ami azon soha nem történt. Ezzel a bizonysággal él Aranyszájú Szent János: Christus nem szokott példát támasztani a másvilágon történt dolgokból, hanem inkább e világi történetekből ismérteti példabeszédével a másvilági állapotot. Ugyanis a példa arra való,

hogy azáltal megtanuljuk, amit magában oly könnyen nem érthetnénk. Szükség tehát, hogy a példa szemünk előtt forgó szokott dologból vétessék. Azért fonákul esnék, ha a másvilági dolgokat hoznók példabeszédül a földi közönséges dolgok jelentésére. Oly igaz ez a Lázár dolga, hogy a sidók traditiója szerint a Gazdagnak neve is tudva vagyon, mert Ninensisnek nevezteteti».

A szentek közösségére hozza fel ezt az igazságot is: «*Az Isten Angyali előtt öröm vagyon mennyországbon egy megtérő bűnösnek poenitentia tartásán* (*Luk.* 15, 10). *Tudják hát s látják annak az ő megtérését*». Továbbá: «*Szent Péter az Ananiás titkos czigányságát megismeré* (*Ap. Cs.* 5, 3)». *És így* folytatja: «*Szent István első mártyr testi szemeivel is által látott az egekbe. A próféták hány esztendőkkel azután leendő dolgokat által láttak. Valami tökéletességet találunk az élő szentekben, mely a dicsőség állapotával nem ellenkezik, attól a boldog szenteket nem méltó megfosztanunk, mert nem hihető, hogy a dicsőségben fogyatkozottabb állapotjuk legyen a szenteknek, hogysem a földön. Mivel az Isten ott mutatja meg minden dicsőséginek gazdagságát. Ha azért a földön az Istennek kedves szolgái messzelévő és sok idők után leendő dolgokat láttak, amint ide feljebb sok példákban mutattam, hihetetlen, hogy a mennyei szentek is efféle dolgokat nem látnának*».

Több ószövetségi utalás után így folytatja: «*A földön éltükben imádkoztak a szentek egyebekért, tehát most annál inkább imádkoznak*; *mert a szentekben meg nem szünt, sőt tökéletesbé vált az igaz szeretet*; *mert Szent Pál mondja*: *hogy a szeretet akkor is megmarad, mikor a homály által néző hit megszűnik, Charitas nunquam excidit*».

Tiszta, szép teológia következik Krisztus titokzatos testéről:

«*Valakik béoltattunk Krisztusban, egy főtől függünk, azon egy testnek tagjai vagyunk*; *a mennyország Anyánk nekünk*: *mi a szentek polgártársai vagyunk, mennyei seregek közibe irattunk*:

ha azért a szeretet arra indította éltekben a szenteket, hogy egymásért könyörögnének: ha azon egymás tagjai egymást segítik szükségükben; ha az anya veszedelemtől környékeztetett fiáról szorgalmatos; ha azonegy polgársághoz és zászlóhoz tartozók segítik egymást, nem kételkedhetünk a szenteknek érettünk való esedezésiben. Ha a kárhozott gazdag nem isteni szeretet buzgóságából, mely a kárhozottakban nincsen, hanem emberi indulatból gondot viselt élő atyafiaira; az Isten kedvesitől, barátitól nem kell-é böcsületesb és foganatosb jó akaratot várnunk?»

Hogy a szentek áldást esdenek Istentől éltünkre, a szónok Szent János Jelenések könyvéből is kifejti:

« Szent János nem valami homályos látást forgatván, hanem írása kezdetin köszöntvén a híveket, így szól titkos látása könyvének első részében és negyedik versiben: kegyelem ti néktek és békesség attól, aki vagyon, aki volt, és aki eljövendő, és a hét lelkektől, melyek az ő széki előtt vannak. Ládd-é, hogy az Isten után az ő széke előtt való lelkektől is békességet és kegyelmet kér Szent János a híveknek ».

Jákob pátriárka, Tóbiás, Sz. Pál az angyalok tanúbizonyságát és égi segítségét vették igénybe.

« Megmutatók már, — folytatja —, *hogy tudják a világi dolgokat mind a szentek, s mind az Isten Angyali; miért ne volna tehát szabad őket azon kérni, amint egy bűnös embert kérhetünk, hogy könyörögjenek érettünk ».*

Tudós papként megcáfolja az ellenvetést, miszerint a szentekhez fordulásunk Isten ellen lenne:

« Nincsen az Isten gyalázatjára, se a Krisztus közbenjárásának kisebbítésére a szentek segítségül hívása: mert valamiképpen Szent Pál az élő embereket kérvén, hogy érette imádkozzanak, Istenhez való bizodalmában meg nem fogyatkozott; úgy mi sem azért kérjük a szentek imádságát, hogy Istenben ne bíznánk, hanem azért, hogy a Szentírásban olvassuk, hogy az Isten úgy tiszteli az ő szenteit, hogy ezek kérése által akart bűnöket bocsátani; sőt néha parancsolta, hogy azok segítségét kérjék »

Sok más bizonyítékon kívül a következővel is igazolja a hittételt:

« *Azért parancsolja Szent Dávid által, százötvenedik zsoltárában: Dicsérjétek az Urat az ő szenteiben* ».

« *Három oka vagyon, miért akarja Isten, hogy az ő szenti által nyerjünk valamit*», és felsorolja. Első az Isten dicsősége, hogy oly hatalmas szolgái vannak. Második « *a szentek tisztessége*», mert bizonyítja Isten megbecsülését irántuk. « *Innen mondja Szent Dávid, hogy: mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus, nékem pedig igen tiszteletesek a te barátid, Isten, igen megerősödött az ő fejedelemségük* ».

A megszakítás nélküli szöveg ezután Szűz Máriát magasztalja:

« *Meg tudták régi eleink, szent királyaink Isten szenteit tisztelni, kiváltképpen pedig a minden szenteknek királynéját, a Boldogságos Szűz Máriát. Méltán is cselekedték, mert ugyanis, hogyha Isten oly nagy tiszteletben tartatta az Izraélitákkal azt a hegyet, melyre leszállván törvényit kiadá, hogy senkinek nem volt szabad közelebb járulni ahhoz két ezer ölnél avagy lépésnél* (*Jos. c.* 3. *v.* 4); *hogyha a frigy szekrényinek oly böcsület adatott, hogy a Beczamitai férfiakat erősen megbüntette, csak azért, hogy megláttá az Isten szekrényit mindjárt* (*I. Reg. c.* 6, *v.* 19)... *Mennél inkább megérdemli ez a minden jóságoknak felhalmozott hegye: Mária, hogy mindenektől megtiszteltessék; kire nem csak úgy szálla az Isten alá, mint a Sinai hegyre a törvénynek kiadására, hanem a törvény-általhágóknak váltságokra. Ezt az eleven hegyet, melyre leszállván, ilyen nagy irgalmasságot tőn Isten velünk, alábbvalónak tartsuk-é a Sinai hegynél?... Nagyobb a Szentséges Szűz annál a szekrénynél, mert ebben lakott kilenc egész hónapig ama drága manna, a megtestesült örök Ige; az hozta e világra a világnak megváltóját; megérdemli tehát, hogy mint Istennek Anyja, megtiszteltessék. Kit ha cselekszünk, amint megáldotta Isten az Obédédom házát az Isten szekrényinek böcsületben való tartásáért,*

megáldja az Úr Isten ismét országunkat, mint megáldotta volt régi keresztyén Atyáink ideiben, mikor az istenanyai tiszteletet néki megadták; mivel nem kell abban kételkednünk, hogy valamit akar, megnyerhet Szent Fiától. Mert, hogyha Salomon, egy földi király oly nagy tiszteletben tartotta anyját, hogy azt mondotta néki (harmadik Királyok könyvének második részében és huszadik versében): Pete, mater mea a me, quod vis, neque enim fas est, ut avertam faciem tuam, Kérj, édes anyám, mert nem méltó, hogy megvessem a te orcádat: vélitek-é, hogy az Isten Fia az ő Anyjától valamit megtagadjon, kérésit megvesse, orcáját megszégyenítse? Nem, hanem mint jó Fia Anyjának, böcsületes kérésire szeretettel hajol, megadja kívánságát«.

A szentek tiszteletéről és segítségül hívásáról végül azt tanítja szónokunk és írónk:

« *Harmadszor a mi hasznunkért akarja Isten, hogy az ő szenti által nyerjünk valamit; mert azt kívánja, hogy magunkat megalázván, méltatlanoknak ismérjük magunkat az ő ajándékinak elvételére, s a szentek segítségit kérjük... Balgatagság azért azt ítélni, hogy Istenhez nem folyamodunk, mikor a szenteket kérjük, hogy érettünk esedezzenek. Mert a szentek által, vagy inkább a szentekkel együtt folyamodunk akkor Istenünkhöz, amint a századosról írja Szent Lukács (hetedik részíben), hogy a sidók vénei által járult Christushoz. Ezekből azért észrevehetjük, hogy értik a dicsőült szentek Isten jelentésiből szükségünket, segítik kérésünket, s méltó is őket, mint Isten kedvés szolgáit s barátit böcsüllenünk* ».

A szabatos és arányos felépítés remekművé avatja a beszédet. A szónok következetességére vall, hogy Szent Antal napján tartott prédikációja csattanójaként a Szentnek általános tiszteletére mutat rá, két ismert csodájára is emlékezve:

« *Minthogy azért Isten kedves szolgájának, dicsőséges Páduai Szent Antalnak ünnepe napját üli a mai nap az Anyaszentegyház, kit miképpen felmagasztalt Isten sok csodatételek-*

nek főmódon való ajándékival, most elő nem hozhattam; de hiszem azonkívül is az egész keresztény világ előtt tud... (hibás az eredeti példány...) *egykor pünkösd napján, a maga tulajdon nyelvén praedikálván... mában, különféle nyelveken az apostolok módjára szólani s az Istennek nagy dolgait hirdetni hallatott Szent Antal. Sokszor hallották, hogy midőn némelyek nem akarnák elhinni, hogy az Oltáriszentségben valóságosan jelen légyen a Christus Jésus, azt mondá nékik: ha az oktalan állatokat látnák, hogy megismervén, módjuk szerint imádják ő szent Felségit, elhinnék-e? Reá állának erre. Akkor istállóban bérekesztvén egy szamárt, harmadnapig enni nem adván, harmadnap múlva kibocsátván, eleibe tevék eledelit, amikor Szent Antal is az Oltáriszentséget odavivé és mondá: Kényszerítlek tégedet, Istennek teremtett állatja, az élő Istenre, akit kezemben tartok, ismérd meg a te Uradat Istenedet, hagyj békét az ételnek és imádjad őtet. Az éhezett szamár elhagyván az ételt, térdeire esék, s mindaddig úgy marada, míg Szent Antal szabadságot nem ada, hogy felkeljen. Akkor az ellenkezők* (!) *megszégyenülvén, magukat megismerék, az egy igaz apostoli római hitre megtérének* ».

Riminiben, ahol « *némely megátalkodott eretnekek az ő üdvösséges intésit hallani nem akarták* », a tengerparton a halakhoz szólott, amelyek nem távoztak, « *míg áldást reájok nem mondott* ».

Befejezésként számtalan égi közbenjárását sorolja fel, és felkiált:

« *Mondják meg a páduaiak, kik az ő szent tetemit s a mai napig is rothadást nem szenvedett piros ép szép nyelvét nagy tiszteletben tartják, mennyi csodákat cselekszik naponként Isten azáltal a nagy szent által* ».

A szentbeszéd utolsó szavait buzdításként intézi hozzánk a szentek tiszteletére, akik « *Isten kedves szolgái és baráti* », « *hogy Christus Urunk javallása szerint* (*Sz. Lukács* 16, 9) *barátokat szerezvén magunknak, ut cum defeceritis, recipiant*

in aeterna tabernacula, hogy mikor megfogyatkozunk, befogadjanak az örökkévaló hajlékokba. Amen ».

Akárki könnyen meggyőződhetik e beszéd taglalása végén, hogy a kelemeni szónoklás belső és külső sajátosságai neki ítélik ezt a művet is.

Szónoki és irodalmi hitviták hevében.

A korszak szellemi képéhez tartozóan vessünk egészen rövid pillantást a hitvitázó szónoklatra. — Az apostoli hiten változtatók a szószéken is támadták a katolikus hittételeket, igazolni törekedvén az ősi hit elhagyását. A katolikus szónokok készen álltak a feleletre, és a jeles hitvédők egyúttal kiváló hitszónokok is voltak. A XVII. sz. vége felé nagyban fellendült a katolikus erkölcstudomány (morális). A lelkipásztorkodás szabályait a « Manuale Parochorum » foglalta össze (először 1675-ben, másodszor 1696-ban Nagyszombatban nyomtatták ki).

A protestánsok kilépése az Egyházból és támadásuk ellene, de egymás közti torzsalkodásuk is, kizökkentette a hittudományt csendes haladásából és a megtámadt fél védelmét kezdte szolgálni. A tiszta evangélium címén történt minden nézeteltérés és szakadás, tehát elsősorban a Szentírás értelmezése került szóba. Új, nyomtatott fordításokat készítettek. A katolikusok részéről Káldi 1626-ban, amely kis módosítással napjainkig használható. Ugyancsak ő foglalta össze a Szentírás helyes magyarázatának szabályait, amelyeket 1691-ben latinul Szentiványi Márton külön könyvben bőven kifejtett. Mivel gyorsan változó és eltérő hitrendszerek támadtak, elszaporodtak a protestáns katekizmusok is (« káték »). Heves irodalmi vita volt szakadatlanul a katolikusok és a különféle felekezetek között az 1665-1672. években; fontos hitvédelmi munka folyt a katolikusok részé-

ről a XVII. század végén és a XVIII. század elején is. (Vö. Dr. Karácsonyi János, Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban, Nagy-Várad, 1915, 202-205. o.).

Tartományi tanácskozás Nyírbátorban. P. Didák iskolát és nevelőintézetet létesít.

Kelemen Didák élete, 17 éves korától a 38. évig (1700-1721) XI. Kelemen pápa egyházkormányzása alatt folyt le, és bátran nevezhetjük a lendület korának a minoritarend kebelén belül.

> A Conti családból származó XIII. Ince pápa 1721. május 8-án kezdte meg az Egyház kormányzását (hatodikként a családjukból). Tekintélyes összegeket juttatott hazánknak (Velencén és Máltán kívül) a törökök elleni háborúra. Jézus legszentebb Nevének ünnepet rendelt annak emlékére, hogy ez isteni névvel győztek a keresztény hadak a mohamedánok felett. (L. Chobot Ferenc: A pápák története, Rákospalota, 1909, 415. o.).

Katolikus hívő, szerzetes pap és vezető egyházi férfi életében föltétlenül a kegyelmi élet közösségét jelenti Krisztus földi helytartójának egyházfősége, aki legfőbb mértékben osztogatja Krisztus országának kegyelmi kincseit. A pápával egyesült püspökök, és ezek munkatársai, a plébánosok, Isten népének lelkipásztori ellátását biztosítják, a velük együtt dolgozó papsággal.

Kelemen Didák tisztelete, bizalma és hűsége az egyházi elöljárók iránt közismert volt valamennyi szervező munkájában, magát pusztán eszköznek tekintette Isten kezében. Korlátozott erőit alázatosan érdemszerzésre használta fel, vallván, hogy Isten jósága és hatalma csak annál inkább kitűnik, minél nyilvánvalóbb az emberi gyengeség.

« Pedig a lelkekért vívott harcában hol itt, hol ott csúfolták vagy verték meg. Azt a helyet, ahová leült, távo-

zása után, — mintha ragályos beteg lett volna, — kefével alaposan lemosták. Nem hitték, hogy a lelkek iránti szeretetből fárad. Valami ravasz, világi utógondolattal vádolták lélekben s szemébe mondták, hogy képmutató és minden egyéb, mert sokat fohászkodott Istenhez, feszületek előtt mellét verte, keresztet vetett.

De ő, bármiként bántották is, zokszó nélkül, békességesen viselte mindezt. Mert lelke folytonosan már tovább szárnyalva újabb és újabb terveken, szentbeszédszövegeken töprengett és mélyedt el a Mindenható szeretetében. Az előkelőket folyton arra kérte, amerre csak járt, hogy káplánságot, plebániát, templomot, oratóriumot állítsanak, építsenek! Bármennyire múltak az évek, bármily visszautasító vagy éppen mérges is volt a válasz, ő egész életében szüntelen kért, nem hallgatott ». (Kelemen A. Közl. 24, — Oltontúli: Kelemen Didák életéből).

Ó, hányszor kellett párbeszédben lennie Istennel e nehéz pillanatokban: Uram, tégy oly nagylelkűvé, hogy szívemből ki ne rekesszek senkit; azt se, aki ellenem van, aki más hitet vall; azt se, akinek egyáltalán nincs vallási meggyőződése; tágítsd ki a szívem, hogy megértsek minden szenvedőt, minden nincstelent, — még a saját fájdalmam árán is!

Tudta Isten Szolgája, hogy minden külső és belső szenvedés a szentté levés útja: a megaláztatás a hitért, sőt még a remény is, amennyiben ez nem puszta derűlátás vagy vakmerő önbizalom, hanem józan és felelősségteljes számotvetés a valósággal, ami viszont magán viseli a próba jegyét, a keresztény küzdést, istenszeretettel, hűséggel párosítva.

De mielőtt Kelemen Didák szabolcsi apostolkodásának további fejleményeiről írnánk, föltétlenül fel kell hozni egy olyan tényt az életében, amit nemigen említettek az eddigi életrajzok: a Nyírbátorban tartott rendtartományi tanácskozást.

P. Knáisz Mihály, közismert művében, azt írja ugyanis, hogy P. Victorinus Bellevari (aki a tartományfőnöki tisztségben 1720.VII.22-én Isten Szolgája P. Kelemen Didák utódja lett) 1721.VI.24-ére Nyírbátorba tanácsosi gyűlést hívott egybe:

« Idem Minister Provincialis et Commissarius Generalis: ac Praeses Congregationis Diffinitorialis celebratae in Nova Residentia Bathoriensi ». (i.m. 394).

E tény önmagában elég azt bizonyítani, hogy Kelemen Didák szerzetesi és lelkipásztori buzgósága, — természetesen rendtársai áldozatos közreműködésével —, a Nyírség e jelentős központját a hitéletben tekintélyre vitte. Mindez, mindamellett, egyszersmind nem vallott arra is, hogy e rendi központ az összegyűlteket a hely erkölcsi fontosságával párhuzamosan kényelmes szállással és ellátással is tarthatta volna. Önkénytelenül az 1221-i assisi « gyékényes káptalan » (pont ötszáz évvel előbb!) jut eszünkbe, amelyen — a számban sok százszorosan több — ferencrendi testvér a Porciunkula mellett s szabad ég alatt, vagy gallyakból, gyékényből eszkábált kalibákban táborozott. Abban az évben, 1221-ben, pünkösd ünnepe május 30-ára esett. Nem lenne teljességgel lehetetlen megállapítani a nyírbátori definitóriumi gyűlés pontos időpontját sem, de nagyjából ilyen időtájt lehetett. Föltehető, hogy a magyar éghajlat szintén lehetővé tette a « levegős » szállásokon való tartózkodást...

Hogy aztán latba esett - e a magyar minorita « barátok » előtt is a fél évezreddel előbb tartott assisi pünkösdi káptalan, ki tudná megmondani? De hogy P. Bellevari tartományfőnök elhatározása Kelemen Didákot igaz örömmel töltötte el, kétségtelen: Ugye, atyafiak, jó nekünk itt együtt lenni? Szeretetben, közös törekvésben, békében, természetfeletti jómódban. Ferenc Atyánk nevében köszöntelek Titeket!

— A nyírbátori templomépítés ezalatt tovább folyt, de csakhamar természeti csapás sújtotta a vidéket, a templomtoronyba villám ütött (1721. június végén), és emiatt is csak lassan haladt előre az építkezés.

Úgy akarta Isten, hogy Szolgája megszenvedjen a nehézségek között, de ugyanakkor kitűnjék a türelme, alázata, Istenbe vetett bizalma.

Legyen a szó ismét Takáts Sándor történészé:

« A nagy nyomor mellett is buzgón folytatta térítői munkásságát. « Mennyit térített s hozott az anyaszentegyházba, Isten tugya! » Báthorban fából iskolát építtetett s koldulással szerzett alamizsnából állandóan húsz-huszonkét gyermeket tanított és ruházott. « Nem lévén olyas iskola ezen a Tiszáninnen való földön, — írja Károlyi Klára — convictorokat is tartott, az hol sok úri fő rendű ifjak vették fundamementumát tudományoknak, kivált nemes Szabolcs, Szathmár vármegyebeliek, kiket nemcsak a deáki tudományban, de az ájtatosságban is nevelt. Annyira buzgólkodott az nevendékenyeknek igaz hitre hozásában, hogy a kik eretnek atyáktól, anyáktól születtek is, elkérvén szüléjüktől, alamizsnából ingyen tartotta, ruházta, taníttatta ».

Faluról falura járván, meglátogatta s vigasztalta a betegeket, kibékítette a viszálykodókat és segélyezte a nyomorgókat ». (i. m. 257).

Gondja a « lelkekért » az emberekért való gondot jelentette; a testnek éppúgy javára szolgált, mint a léleknek, vagyis az egész embert gyógyította...

« Igen szokás volt tanácsaival élni ezen a földön... »

Dr. Csák Cirjék (i.m. 20-21) a maga részéről szintén kiemeli Kelemen atya lankadatlan munkáját a tiszai részeken:

« Valóságos Pázmány Pétere volt a tiszai részeknek. Minden szavával, minden cselekedetével hitet vallott, hitre

térített. Akkor, amikor magának és szerzetes társainak alig volt betevő falatjuk, nap-nap után jóllakatta az elhagyott gyermekeket keservesen összeszedett alamizsnából és juttatott a szegény népnek is.

Ahová elbírt jutni, ott rendkívül nagy örömmel és kitüntető szeretettel fogadták, valósággal ünnepelték. Büszke volt az az úri család, amelyik a « szent életű pátert » körében üdvözölhette és tisztelhette. Mindezek a kitüntető fogadtatások, ünneplések nemcsak nem szédítették meg az alázatos lelkű jóságos férfiút, hanem inkább hatványozott fokú tevékenységre sarkalták, hiszen tudta, hogy működését immár szélesebb talajra terjesztheti ki és mélyebben gyökerező munkálkodást folytathat az eléje tűzött fenséges célnak elérése érdekében. Tudta, hogy nemes törekvéseit, térítő szándékainak végrehajtását mindenkor készségesen támogatják a Károlyi, Csáky, Barkóczy és Koháry grófok családjai, akiknek immár legkedvesebb emberük, tanácsadójuk és lelki atyjuk volt. « Igen szokás, — írja Haller grófné, — tanácsaival élni ezen a földön ».

A tanács lelkülete egyike a Szentlélek hét ajándékának. Megerősíti az okosság sarkalatos erényét; megkönnyíti a választást az eszközök és módok között az örök üdvösség szempontjából; magával hozza a jó döntést lelkiismereti ügyekben, és ezáltal biztosítja is a lélek nyugalmát.

Ezért kapcsolja össze Csák minorita író a tanácsadás és a lelkivezetés erényét P. Didák életében, mert — nem kizárva a mindennapi élet gondjait sem — részéről a hozzáfordulók irányítása elsősorban lelkiekre vonatkozott. Bölcs és finomlelkű tanácsadónak bizonyult, aki a hozzáfordulókat, vagy akikhez ő közeledett szeretettel, a jóra, nemesre vezette, bátorítva a gyengéket, vigasztalva a szomorúakat.

« Hosszas fáradság után végre elkészült a száz évig romokban hevert templom. Nagy örömmel hívja Didák atya ismerőseit a fölszentelésre; öröme azonban hamar szomorú-

ságra változott; mert új lakóházukat ellenfeleik felgyújtották. Annyira üldözték őket itt — írja Károlyi Klára grófnő — « hogy kétszer s háromszor is reájok gyújtották szállásokat az eretnekek, hogy magok közül kiirthassák; de Isten azok között is megtartá őket ». (Takáts, i.m. 257).

« De Didák atya nem az az ember volt, akit meg lehet félemlíteni. Negyedszer is felépíti a házat és most már iskolát és nevelőintézetet is emel mellé. Saját fiaikra nem fogják rágyújtani a tetőt. A székely ész számítása bevált. A házak nem égtek le, sőt a szülők, akiknek nem telett, hogy a debreceni vagy a pataki kollegiumokban neveltessék fiaikat, beadták őket a szerzetesek iskolájába. A gyermek a legjobb közvetítő. A viharos ellenkezés kezdett elcsitulni ». (Monay: P. Kelemen Didák, 11).

Az eseményeket neves szerzőink viszik előre:

« Miután a báthori templomot és kolostort rendbehozta, kálvária építéséhez fogott. 1722-ben ugyanott nagyobb iskolát szeretett volna emelni; de sehogysem tudott telket szerezni. « *Az udvarbíró* — írja ez ügyben Károlyinak — *megtiltotta a feleknek, hogy nekünk adják el telkeiket, pedig még a cigányoknak is szabad venni telket, pedig iskolát szeretnénk erigálni*! » Károlyi azután ezt az ügyet is dűlőre vitte.

Megkísérelte Didák atya régi kolozsvári klastromuk visszaszerzését is, « *de igen körmös kéznél levén* », ez a kísérlete nem sikerült. Ugyanekkor a megyénél tett kísérletet a csengeri kápolna és plébánia helyreállítása ügyében. A vármegye helyett azonban Károlyi Sándor és néhány főúr teljesítette Didák atya óhaját. Gyarmat, Keserű, Tarcsa és Görcsön nevű kálvinista helységekben is sikerült mások anyagi támogatásával, összekoldult alamizsnákból kápolnákat emelnie s katholikus istentiszteletet létesítenie » (Takáts, 258).

Lublóvári Gaszton, a harmadik rendi György testvér, jó néhány év áldozatát és sikerét foglalja össze a most következő sorokban, amelyek talán itt-ott ismétlései az ismert tényeknek, mégis új színben mutatják Kelemen Didák szabolcsi életét:

« Nemcsak Károlyi Sándor, hanem leánya, Klára is annyira támogatták anyagilag az építkezést, hogy a templom és a szerény rendház végre felépült. A protestánsok azonban, Károlyi Klára szerint, kétszer, sőt harmadszor is rájuk gyújtották a kolostort. Annyira üldözték a minoritákat, hogy úgy látszott már, ők is ama 12 minorita vértanú számát fogják növelni, akiknek sorát Iglódi István nyitotta meg 1639. november 7-én Eperjes közelében és Venserovszky Antal Radban 1691. szeptember 2-án zárt be. De a Mindenható másképp döntött. Az atyák szerterajzottak ünnepeken a nemesi kúriákba és azokhoz a kevesekhez misézni, akik már csak névszerint voltak katolikusok. Mert semmiféle ájtatosságnak még hírét sem hallották már emberemlékezet óta, nemhogy a Tiszáninnen levő földön ilyet láttak volna.

Kelemen Didák csak az elpusztult templomot kapta vissza, de az ahhoz tartozó földről szó sem volt. Mint egy kolduló rend tagja, koldulásból tartotta fenn nemcsupán a templomot, rendházat, hanem iskolát — az ő második eszményét — is. 1720-ban a nyirbátori rendház főnöke lett.

Szent tűz gyúlt lelkében, mely bámulatos és sokoldalú erőkifejtésre sarkalta. A katolikus hittől elidegenedett katolikus anyák gyermekeit koldulásból szerzett alamizsnából ingyen tartotta. Bármily nyomor tanyázott a rendházban, a gyermekekből egyet sem engedett el. Miután máshol szállást nem kaptak, nemcsak élelmezte, hanem a rendházban szállásolta el, sőt ruházta őket.

Nevelő munkájára a megyék is felfigyeltek. Sok előkelő fiút küldtek konviktusába főként Szabolcs és Szatmár vármegyékből, mert kiváló nevelésén kívül oka ennek az is volt,

hogy más konviktus a Tiszáninnen nem létezett. Ezeket a konviktorokat nemcsak a deáktudományban tanította. Többre törekedett: a legnagyobb értéket, lelküket Isten felé irányítani. A kis konviktorok reggel, este a litániát mondták. A nagybőjtben pedig a tizenkét-tizenhárom éves gyermekeket álmélkodva látta Károlyi Klára vezekelni.

A leánygyermekekre is volt gondja. Ahol azt tapasztalta, hogy azok lelki életét veszélyeztette az otthon és a környezet, ilyeneket elkért szüleiktől és vallásos főúri, nemes vagy polgári családoknak ajánlotta azzal a kérelemmel, hogy vigyázzanak reájuk, neveljék őket Isten szeretetében, törvényeinek megtartásában. (Kelemen A. Közlönye, 22-24).

« Sok küzdelme és megpróbáltatása közepett sem hagyta abba térítő munkáját még rövid időre sem. Nyírbátorból, mint központból, rendtársaival együtt rendszeresen járta a falvakat és ernyedetlenül dolgozott, hogy a katolikus vallástól elpártolt vidéket visszatérítse. A minorita szerzeteseket a nép szerette és szívéből ragaszkodott hozzájuk, hiszen közülük valók voltak és legtöbb helyen velük maradtak a háború alatt is, vagy velük vonultak, mint « hadi káplánok » a harcok fergetegeibe. Most pedig, mint a béke és a munka apostolait szívesen hallgatták és ahol maga a «szent életű Didák » is megjelent, ott feltétlenül hódított ellenállhatatlan szava, elült a felajzott viszálykodás, megenyhültek a kemény lelkek és diadalmaskodott a Szeretet. « (Csák, i.m. 27-28).

És ismét Fráter György:

« Missziós útjain mindig messzebb és messzebb kalandozott el. Így az akkori Szatmár megyei Csengerben is, tapasztalva mennyire hiányzik ott a plebánia és mennyire nincsenek meg az ottlakóknak az ahhoz szükséges anyagiak, még a távol lakó főurakat, nemeseket is rábírta arra, hogy Csengerben plebániát állítsanak és mint patrónusok tartsák el. A jelenlegi plebános: ft. Gyulai Mihály értesítése szerint a plebánia még Szent István korabeli alapítás. 1322 táján

annyi volt a hívő, hogy az 1208 óta fennálló (jelenleg református) templom mellé az erdélyi püspök engedélyével egy fakápolnát is kellett építeni. 1540 körül a földesúr evangélikussá válván, a tulajdonát képező 17 falu is azzá lett, majd 20-22 év múltán református. Akik még katolikusok maradtak, azokat a lápszélre telepítették ki és tótoknak nevezték.

Körülbelül 200 év multán a Becsky család tagjai a közeli Komlódtótfaluban, birtokukon házi kápolnát tartottak, főként ferences pátereket, akik azután az egész vidék pasztorációját lassan átvették. 1732 óta az anyakönyvek is megvannak.

Bár a csengeri plebániát végleg csak 1804-ben állították helyre, mégis megállapítható, hogyha ködösen is, mégis van nyoma Kelemen atya ottani munkájának, melyet főként az ő módszere igazol: az egész vidék pasztorációját 1732 körül minoriták látták el.

Érkeserűnek is káplánt adott, mely már Károlyi Klára életében plebánia lett s melynek leányegyházai Éradony (ma plebánia), Érmihályfalva (ma plebánia), Értarcsa (ma gör kat. plebánia). Utóbbi helyen Kelemen atya tanácsára Károlyi Klára az Úr Színeváltozása tiszteletére kápolnát állított. Évenként nagy tömegek jelentek meg akkoriban a kápolna búcsúján.

Gyarmatban keresztet állított s hozzá káplánt is szerzett. Éppenúgy Görcsönben is». ((Kelemen A. Közlönye, 24).

« *Sidóval az idvesség dolgairól...* »

Kelemen Didák tartományfőnökségénél nem hagyhatjuk el « párbeszédét a zsidókkal », amelyet élőszóval napokhoz nem köthetően, írásban 1720-ban kezdett, amint erről Takáts Sándor (i.m. 304-306) értesít bennünket:

« Károlyihoz írt leveleiből tudjuk meg azt is, minő lelkiismeretes tanulmányokat tett prédikációinak megírá-

sakor. Bár egészsége nem a legjobb volt, mégis fölment Pozsonyba, hogy Pázmány prédikációit megszerezze. A könyvkereskedők azonban oly magas árt követeltek, hogy Kelemen atya nem volt képes a rég óhajtott művet megvenni. Útjának sikertelensége miatt elbúsulva tért haza, de csakhamar megvigasztalódott, midőn Károlyi kölcsönképpen átszolgáltatta neki könyvtárából Pázmány műveit. Ugyanily módon szerezte meg a régi hitvitázók műveit is.

Ez utóbbiakra azért volt szüksége, mivel ő maga is óhajtott hasonló tárgyú művet írni a zsidók számára. Térítői útjában ugyanis több zsidót is megkeresztelt; részben ezek, részben a hajthatatlanok részére írta «A Keresztény embernek zsidóval az idvesség dolgáról való beszélgetése» című művét.

E munkának szerzőjét eddig még bibliografusaink sem említették, mivel a címlapon nincs kitéve a szerző neve; a szövegből azonban világosan megismerhetjük Kelemen Didák stílusát. Az egyházi approbációban különben neve is ki van téve.

A százegyvennégy lapra terjedő munkán sokáig dolgozhatott Kelemen; mert 1720-ban fogott hozzá, s csak 1736-ban jelent meg. Már 1720-ban keresi Szentiványi híres munkáját. «P. provincialis Kelemen úr — írja Barkóczy Krisztina Károlyinak — igen vágyna valami magyar controvertistára, az nevem alá nyomtatott Szentiványi munkájára» Később pedig újabb egyházi írók műveit keresteti Pozsonyban.

Elkészülvén a munka, a következő cím alatt adta ki Kassán: «Dícsírtessik az úr Kézus Krisztus. A keresztény embernek zsidóval az idvesség dolgáról való beszélgetése, melyben megmutattya, hogy Krisztus a világnak megígírt Messiássa, és a Prófétiák jövendőlése szerint e világra régen eljött: mindeneket bétöltött, az emberi nemzet vétkiért

eleget tett és a világot megváltotta az Istennek egyetlen egy fia örök től fogvást való igazi örök Isten és az úr Isten Szent neve örök dicsíretére s lelkek épületére Seraphicus Sz. Ferencz Szerzetéből Magyar Országi Sz. Erzsébeth Provinciájából való egy szerzetes Minorita conventuális Barát által kibocsáttatik ».

Az előszóban elmondja a könyv tartalmát és célját. « *Valakiben* — úgymond — *gerjedez az isteni szeretet, szánakodik nemcsak a hitben megcsalatott tévelygésben való lelkeken, hanem még a hitetlen zsidóknak lelki veszedelmeken is, s buzgósággal kívánja, ájtatos imádságival s munkás fáradságival igyekszik segéllésekre, és az úr Istennek ingyen való sz. kegyelme által az igaz hitre való vezérlésekre. Én is ettől a szeretettől viseltetvén, hogy a hazánkban immár elszaporodott, lelki setétségben megkeményedett szívű zsidóságnak és a mindeneket könyörülő édes Istennek, aki minden embereket üdvözölni akar, ... kegyelme által használhassak ezen kicsiny, együgyű munkára felindíttattam, és azt, világosságra bocsátani kivántam* ». Hozzáteszi ezután, hogy erős, győzhetetlen okokkal, világosan meg fogja mutatni, hogy Jézus vallása az egyetlen, melyben üdvözülnie kell és lehet az embernek.

Elérte-e könyvével a kitűzött célt, vagy nem, nehéz volna megmondani. Ő maga semmit sem szól erről leveleiben, jó barátai sem említik ».

Ez a « Seraphicus Szent Ferenc Szerzetiből való egy szerzetes minorita Conventuális Barát » annyira visszatér a biztosan az ővéi és a neki joggal tulajdonított művek elé, hogy szinte « mesterjegynek » vehetjük azoknál a könyveknél is, amelyeknél nincs kiírva Kelemen Didák neve.

Isten Szolgájának e « párbeszédére » később még visszatérünk, amikor a munka már « befejezett » lesz, amint befejeződött házfőnöki munkája is, hogy folytatódjék mint tartományfőnöké, — másodízben.

Pozsony és Pázmány Kelemen Didák életében.

Már többször találkoztunk Isten Szolgája Kelemen Didák életrajzában Pozsony városának és Pázmány Péter bíboros érseknek nevével, és mivel úgy a város, mint a kiváló egyháznagy erősen hatott hősünk lelkipásztori tevékenységére, s annak bizonyos fokig, előnyösen, a körvonalait is kirajzolta, — gondoljunk csak az országnagyokkal folytatott párbeszédeire és egyházirodalmi remekműveire —, úgy gondoljuk, szűkre szabottan ugyan, de helyt kell adnunk szerepüknek Didák atya életében.

A reformáció idején országszerte születtek a nyomdák, magán- és közkönyvtárak, többnyire áldozatos egyéni vállalkozások eredményeként. Az irodalom függvénye volt a vallási átalakulásnak. Legfontosabb műfajai: bibliamagyarázatok, bibliafordítások, prédikációk és vitairatok, valamint az erkölcsnevelő művek. Mesterei a hitszónokok, akik szorgos munkával vetették meg a magyar irodalmi nyelv

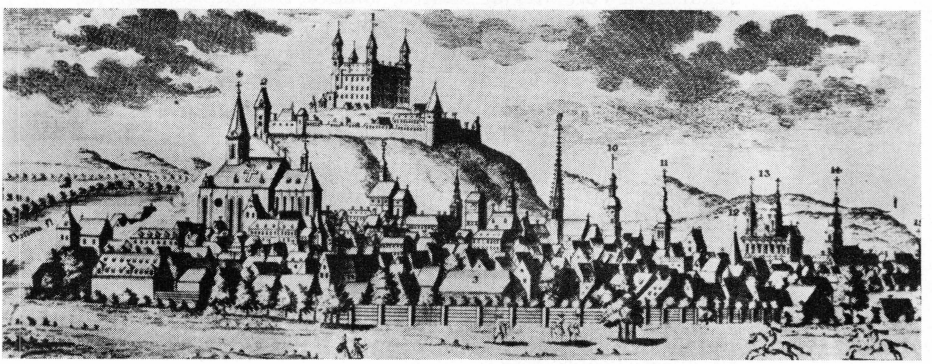

Pozsony látképe, balról a dómmal, középen a csúcsíves ferences templommal, amelyben Isten Szolgája P.M. Kelemen Didák a magyar országnagyok előtt többször prédikált.

alapjait. Életük szüntelen küzdelem és veszély volt; jó néhányan áldozták hitükért az életüket.

A kor leglényegesebb szellemi eseményeinek a hitvitákat kell tartanunk. A két vitázó küzdelméből, a teljes nyilvánosság előtt lezajlott szikrázó, gyakran gyalázkodásokkal teli párbeszédekből alakult ki a magyar dráma.

Hazai történelmünknek talán legszomorúbb időszakát a XVII. század jelenti; a magyarság sosem állt olyan közel a megsemmisüléshez, mint akkor. A török szilárdan őrizte magyarországi hódításait, habár további terjeszkedéshez már nem bírt erővel. Az osztrák hatalmi törekvésekkel szemben a magyar függetlenségi eszme fegyveres felkelésben fejeződött ki. A vallási meggyőződésben keletkezett különbségek szintén ellentéteket robbantottak ki, és kifejlesztették a hitvitázó irodalmat. Ennek legcsodáltabb, leghatásosabb művelője, egyben a magyar nyelv egyik legképzettebb művésze Pázmány Péter (1570-1637).

Panaszi Pázmány Péter 1570. október 4-én született Nagyváradon (Oradea Mare). A nagyanyja Csáky Miklós leánya volt; atyja, Miklós, bihari alispán; édesanyja Massai Margit; mindketten reformátusok. Atyja, első felesége halála után a katolikus Toldy Borbálával kötött házasságot, akinek hatására Péter, 12 éves korában, a katolikus hitre tért. Miután 17 éves korában a jezsuita rend tagjai közé lépett, Kolozsvárott, Krakkóban, Bécsben és Rómában folytatott tanulmányokat. Grácban egyetemi tanár lett, majd néhány évig Kassán meg Nyitrán lelkészkedett, aminek végeztével ismét Grácban tanított. Innen 1607-ben Forgách Ferenc gróf esztergomi bíboros érsek udvarába került; 1616. április 25-én túróci prépost lett, és még ugyanazon év szeptember 28-án esztergomi érsek. VIII. Orbán pápa 1629-ben kinevezte bíborosnak.

Pázmány Péter 1619-ben Nagyszombaton nevelőintézetet és hittudományi főiskolát, 1635-ben pedig egyetemet alapított. Bécsben 1623-ban létesített papnevelő intézetet, a Pázmáneumot.

Munkássága megfordította a magyar katolicizmus sorsát. Amikor érseki székét elfoglalta, csak három főúri család volt katolikus, de haláláig a főnemesség túlnyomó részét visszatérítette a katolikus Egyházba. A protestantizmus ösztökélte az Egyházat, hogy intézkedéseivel ne csak védekezzék, hanem fejlessze a belső megújhodást is. A hitújítás és katolikus restauráció küzdelmeiben keletkezett művek a magyar irodalom megizmosodását eredményezték. Pázmány Péter nemcsak kiváló szervező és széles látókörű államférfi volt, hanem a magyar irodalom korszakalkotó művelője is. Munkáinak száma mintegy harminc. Főműve « Az isteni igazságra vezérlő kalauz » (1613), amelyen ugyan érezhető Bellarmin Róbert egyházdoktor « Disputationes » c. munkájának hatása, de céljának, módszerének, erőteljes magyar nyelvezetének sajátosságai révén mégis egészen eredeti alkotás.

Művei közül kiemelkedik még a « Keresztyéni Imádságos könyv » (1606) és « Kempis Tamásnak az Krisztus követéséről négy könyvei », amely 1604 óta számtalan kiadást ért meg.

A középkori misztikus irodalom egyik legérettebb gyümölcse Kempis Tamás közkedvelt lelki kalauza, az 1468-ban Augsburgban megjelent « Krisztus követése ». Bár kódexeink lapjain búvópatakként fel-feltünedezik Kempis-idézet, teljes lefordítása Pázmány Péter érdeme (Vásárhelyi Gergely jezsuita 1594-i kézirata elveszett). — Pázmány Péter példát adott vele a tudatosan kiképzett szép írásmódra, műgondra, egyúttal megfogalmazta a műfordítás máig érvényes törvényét: « Azon igyekeztem, hogy a deák betűnek értelmét híven magyaráznám, a szólásnak módját pedig úgy ejteném, hogy ne láttassék deákból csigázott, homályossággal repedezettnek, hanem oly kedvesen folyna, mintha először magyar embertől magyarul iratott volna ».

« Prédikációi » (116) élete legvégén jelentek meg két kötetben. Akik ezeket a beszédeket Pozsonyban vagy Nagyszombatban kereken egy órán át végighallgatták,

gyakorlati eligazítást kaptak a mindennapi életre, a nevelésre, magatartásra.

Pázmány büszke maradt haláláig tiszántúli és erdélyi magyarságára (atyai részről « atyafiai » voltak Ártándi Kelemen és Czibak Imre).

Az utolsó pillanatig igazgatott, utazott, vigyázott. Pozsonyban, ebédnél lett rosszul; estére súlyos aszmatikus rohamok között halt meg, 1637. márc. 19-én. (Dr. Somogyi Ferenc, Ijjas Antal, Lukács István után).

Kelemen Sámuel, Didák atya, mindössze szűk ötven esztendővel azután született, hogy a magyar szónoklat és irodalom fejedelme meghalt. Pázmány Péter munkái, — írja Fraknói Vilmos a Magyar Remekírók (Budapest 1904) Pázmány-kötetének bevezetésében —, « a nyelv fejlettsége, az irály ereje és a tartalom jelentősége által azzal a kiváltságos tulajdonsággal ékeskednek, hogy századok lefolyása után is élvezetet és tanulságot nyújtó olvasmány gyanánt szolgálni képesek; minél fogva nem az irodalomtörténeti ereklyék közé sorolandók, hanem a jövendő nemzedékek javára is kamatozó szellemi kincsek értékét foglalják magukban ».

Ha ez az átütő erő évszázadok múltával is ennyire hat, még inkább kellett éreztetnie hatását a közvetlenül következő évszázadon belül, melyben Isten Szolgája P. Kelemen Didák párbeszédeit elmondotta és leírta.

Na, és Pozsony? A város, az országnagyokkal folytatott beszélgetéseinek színhelye? Ahol 1720-ban Pázmány Péter beszédeit keresi, ahová 1725-ben Koháry István hívta, és ahová ismételten felment 1728-ban Auer Lipót kiérdemült tartományfőnökkel együtt?

Amikor először járt ott, épülőfélben (1717-1725) láthatta a Szentháromság templomot. De természetesen, legmeghittebb élménye Pázmány Péter sírjának felkeresése volt a csúcsíves székesegyházban, a Szent Márton dómban...

Ezt a monumentális templomot 1221-ben kezdték építeni; 1271-ben tűzvész pusztította el, de a XIV. és XV. században teljesen helyreállíttották; a XIX. sz. derekán ismét tatarozni kellett. Szent Márton lovasszobrát Donner György öntette ólomból 1734-ben; a mentéjét karddal kettészelő Márton alakját vitézsujtátos katonaruha fedi. Még előbbi mestermunkája Donnernek az Alamizsnás Szent János sírja fölé emelt pazar díszítésű kápolna kovácsolt vaskapuja 1732-ből, míg a szentély főoltára 1743-ból származik.

Pozsony római eredetére csak homályos történelmi emlékek utalnak. A népvándorlások idején sokszor változtatott gazdát. A X. század elején (907-ben) Magyarország részévé vált és megyeszékhely lett. A későbbiek során nem egyszer politikai harcok színtere is. Miután Hunyadi Mátyást olmüci tartózkodása alatt cseh királlyá megválasztották, fejedelmi gondoskodás-



Pozsony (Bratislava): részlet a városból; előtérben a prímási palota, háttérben a dóm, ahol Pázmány Péter bíboros nyugszik.

sal Pozsonyban egyetemet alapított (1465) « Academia Istropolitana » néven (Ister a Duna görög neve; Istropolis Dunavárost jelent).

Ennek a századnak alkotása a Szent Mihály templom.

A ferencrendi szerzetes atyák templomát 1297-ben szentelték fel; napjainkig többször tatarozták. — A jezsuiták temploma előtt Mária-oszlop díszíti a teret.

Mikor a magyar főváros, Buda 1541-ben török kézre került, az új főváros egészen 1784-ig Pozsony lett, egyben az esztergomi érsekprímás tartózkodási helye is, ami magával hozta a királykoronázások hosszú sorát (11 magyar királyét és 8 királynéét) 1563 és 1830 között; ezért díszíti a Szent Márton dóm tornyát egy hatalmas méretű, nehéz királyi korona.

Az e városban tartott országgyűlések, « diéták » közül nevezetes lett az 1687-i és 1741-i (« Vitam et sanguinem! »).

... A mai látogató a pozsonyi Sz. Márton dóm szentélyének baloldali falában ekként látja a nagy magyar bíboros, Pázmány Péter sírját. — A négy méter magas síremléken a bíborosnak márványból faragott szobra; alatta piros márványon arany betűkkel ez a szöveg:

« Pázmány Péternek, Magyarország bíboros prímásának, ki az apostoli ékesszólás hevével, irataiban a magyar nyelv fölülmúlhatatlan erejével, államférfiúi bölcsességgel; Egyetem és egyéb intézetek alapításával válságos küzdelmek közepett megoltalmazta egyházát, fejlesztette nemzete irodalmát és műveltségét. Jobb jövő felé vezette hazáját. 1570-1637. — Ezen emléket itt nyugvó pora fölött, az Országos Pázmány Egyesület kezdeményezésére állította élettörténetének írója Fraknói Vilmos. 1914 ».

A szobor lábánál vésett betűkkel: « Fecit Aloysius Rigele sculptor Posoniensis A.D. MCMXIV ».

Az egész márvány dombormű keretét szőlőindák és kalászok díszítik. A pásztorbotnál fent: « IHS », a jobb felső sarokban a bíborosi kalap alatt három levél. A könyv címlapján alig olvasható szövegből a legfontosabb: « Az isteni igazságra vezérlő kalauz »...

... Ezt a kalauzt kereste Kelemen Didák. S ha kinyomtatott könyvben akkor nem is találta meg, a bíboros dicső hamvainál még csak jobban ragyogni látta az üdvösségre vezető utat, — az evangéliumét.

VIII.

P. M. KELEMEN DIDÁK MÁSODIK TARTOMÁNYFŐNÖKSÉGE (1723.VIII.7 - 1726.VI.24).

Eperjesen tartományfőnökké választják. — A nagykárolyi templom és Károlyi-sírbolt visszaszerzése. — Takáts Sándor piarista történetíró. — Keresztély Ágost bíboros hercegrprímás. — Isten Szolgájának ösztönzése a nyírbaktai katolikus templom visszaszerzésére. — « Kelemen Didák atyának a térítés körül követett eljárása. » — Az Anyaszentegyház lábához borultan... — XIII. Benedek pápa. — A kerelőszentpáli templom felújítása. — « Ismeretlen » gyászbeszéd P. Kelemen Didáktól? — A kolozsvári minorita letelepedés lelkipásztori fontossága. — Kelemen Didák restaurálja a besztercei templomot és rendházat. — Evangéliumi szelídséggel a lutheránusok között. — Esterházy Imre esztergomi érsek és hercegprímás. — P. M. Kelemen tartományfőnök canonica visitatiója Aradon. — Aszketikus élete. — A minoriták miskolci visszajövetelét előkészíti Pesten. — P. Baldrati generális minisztersége. — A piaristák pártfogolják a minoriták Szegedre költözését. — Didák atya szerepe a nagyenyedi alapításnál.

Az Eperjesen 1723 nyarán tartott tartományi káptalan, augusztus 7-én P. M. Kelemen Didák nyírbátori házfőnököt választotta meg a magyarországi rendtartomány elöljárójának, Knáisz Kronológiájának pontos adatai szerint (i.m. 395.):

« Anno 1723. 7. Aug. P. Didacus Kelemen iterum electus est Minister Provincialis, ac deinde vigore Brevis Apostolici, ut talis confirmatus.

1724. 4. Julii. Idem Minister Provincialis, Commissarius Generalis, et Praeses Congregationis Diffinitorialis Eperjessini.

1725. 20. Jun. Idem Minister Provincialis, Commissar. Generalis, et Praeses Congregationis Diffinitorialis habitae Agriae.

1726. 24. Jun. P. Joannes Franciscus Bossi jam Titulatus Visitator, et Commiss. Generalis, Praesesque Capituli Provincialis Agriae celebrati: Ubi.

25. Jun. P. Cornelius Horn Regens Studii Generalis Eperjessiensis electus est in Ministrum Provincialem ».

P. Dr. Monay F. « Memoriae Historicae » c. munkájából átvesszük P. M. Kelemen Didák első, majd második elődjének, és az ő saját kétszeri tartományfőnökségének rövid latin összefoglalását 1716-1726 között.

Fr. Constantinus Neuser, aa. 1699-1707 professor in Kézdivásárhely, in capitulo provinciali, praeside Fr. Felice Antonio Zauli ab Arimino, Missionum per Moldaviam et Valachiam Praefecto Apostolico, diebus 16 et seqq. Septembris 1716 Agriae celebrato, electus, anno sequenti, die 16 Aprilis in Nagybánya diem supremum obiit, aetatis suae anno 62. Aa. 1716-1717.

Fr. Didacus Kelemen, Transilvanus, a. 1683 in Baksafalva (Kézdialmás) natus. Ordinem ingressus, Regulam Seraphicam a. 1704 in Eperjes professus, a. 1708 sacris initiatus est. A. 1710 in Nagybánya, a. 1713 in Eger, a. 1716 iterum in Nagybánya guardianum agebat, et non solum vitam regularem ubique post bellorum aerumnas restaurabat, sed et verbum Dei annuntiando fideles confortabat, haereticos ad veritatem Christi reducebat.

In capitulo provinciali praeside supranominato Fr. Felice Antonio Zauli, Eperjesini celebrato, die 1. Iunii 1717 in ministrum provincialem electus, die 23. Novembris eiusdem anni, ope Alexandri e Com. Károlyi adiutus, in oppido Nyírbátor, in medio haereticorum, ecclesiae, conventus et scholae pro iisdem haereticis convertendis et fidelibus confortandis initia dedit. Expleto provincialatus triennio, guardianus in Nyírbátor remansit. In terris vicinis et remotis Christum praedicans in oppidis Csenger, Fehérgyarmat, Érkeserű et Tarcsa catholicos ecclesias novas aedificare, in Nagykároly et Nyírbakta, veteres renovare induxit.



A főplébániai templom Eperjesen, ahol P. Kelemen Didákot kétszer is tartományfőnökké választották.

Eodem tempore duo ex missionariis nostris in parte meridionali Hungariae, Banatus Temesiensis nuncupata et quidem Fr. Gabriel Gail, a. 1718 in Lugos et Fr. Norbertus Scribani, a. 1720 in Pancsova, a fidelibus modo a tyrannide Mahumetana liberatis invitati, Ordinario Csanadiensi annuente, curam animarum susceperunt, sicque duorum illorum conventuum, a gubernatore Claudio Mertzy adiuti, fundamenta iecerunt. Aa. 1717 - 1720

Fr. Victorinus Bellevári, in Szepes-Váralja ortus, iam guardianus in Eperjes (1712-19) et in Eger (1719-20), in capitulo proviniali, praeside Fr. Andrea Schwellengriebel exprovinciali Austriae, diebus 20 et seqq. Iulii 1720, Agriae celebrato, in ministrum electus.

Post triennium, in Eperjes (1723-26), in Csütörtökhely (1727), in Nagybánya (1728), iterum in Eperjes (1729), in Eger (1730) et in Arad (1731-43) guardianum agebat.

Mortuus est, die 6 Martii 1749, anno aetatis suae 68, in Eperjes. Aa. 1720 - 1723

Fr. Didacus Kelemen, Magister S. Thelogiae, iterum electus in capitulo provinciali dd. Augusti 1723, praeside Fr. Ioanne Francisco Bossi, missionum Moldaviae, Valachiae et Transilvaniae praefecto, in Eperjes celebrato.

Sequenti anno, in festo Transfigurationis Domini, in Beszterce, die vero 10 Decembris eiusdem anni, in suburbio civitatis Kolozsvár, loco SS. Petri et Pauli vocato novas regulares pro Fratribus domos obtinuit, postea in Szeged et in Miskolc conventus ut quo citius erigerentur, omni conatu adlaboravit.

Triennio provincialatus expleto, ad Nyírbátor, a. 1730 vero in Miskolc guardiani munere fungebatur. Spiritu missionario repletus, et verbis et scriptis innumeros ad viam veritatis perduxit. Laboribus magis quam annis consumptus,

die 28. Aprilis 1744, aetatis suae 61, in Miskolc, animam Deo reddidit.

Causa beatificationis eius coram Curia Agriensi, a. 1744 introducta est. Aa. 1723-1726

Isten Szolgája P. Kelemen Didák másodízben tehát 1723. augusztus 7-étől 1726. június 24-éig volt tartományfőnök. (Knáisz, i.m. 395).

Írjon ez időszak eseményeiről Dr. Csák Alajos Cirjék atya.

A nagykárolyi templom és Károlyi-sírbolt visszaszerzése.

« A « Kálvinista tartomány », — ahogy a tiszai részeket abban az időben nevezték, nem volt többé megközelíthetetlen, kínai fallal elzárt terület. A konokságba gubózott lelkeken felengedett a jég s némi kis enyhülés mutatkozott a környezet látóhatárán. Nyírbátorban rendbe hozták a 130 év alatt romlásnak induló ősi templomot, rendházat és a szép kálváriát. Ámde mindez csupán a kezdetét jelezte Kelemen Didák atya apostoli munkájának, mert már a rendház építése közben az a gondolat foglalkoztatta őt, hogy a mérhetetlen nehézségeken megszilárdított és kivívott központnak erős és hithű katolikusokból tömörülő háttere legyen. Evégből Károlyi gróffal tárgyalt arról a fontos tervéről, hogy katolikus híveket kell a báthori határ elnéptelenedett területeire telepíteni. A visszatérítés mellett ugyanis szerfelett kívánatosnak látszott, hogy az elhagyott és üresen álló jobbágytelkekre más vidékről katolikus vallású telepeseket hozatna, akikben a felépítendő, vagy használható állapotba helyezendő templomok és plébániák egyszerre tömegesen nyernének híveket.

Károlyi gróf, mint mindig, ezúttal is meghallgatta és megfogadta Didák atya tanácsát s leginkább dolgos sváb katolikusokat telepített az elnéptelenedett jobbágy-telkekre.

A nemes gróf annál is inkább iparkodott birtokain a katolikus vallás terjesztésének elősegítésén és megerősítésén, mert szerfelett bántotta az a körülmény, hogy családjának ősi sírboltja és temploma még mindig a protestánsok kezén van. Didák atyát sokszor kérdezgette, mitévő legyen ebben a dologban? A szent életű férfiú biztatására tehát még 1723 elején engedélyért folyamodott az egri püspökhöz, hogy a nagykárolyi ősi sírbolt és templom visszaszerzése iránt az eljárást megindíthassa ». (i. m. 30-31).

E ponttól kezdve azonban olvassuk Takáts Sándort, mert hiteles részletességgel tér ki a károlyi templom visszaszerzésére:

« Kelemen Didák térítgetése és Károlyi Sándor telepítése annyira megszaporította Károlyban a katholikusok számát, hogy templom nélkül nem maradhattak tovább.

A Károlyi nemzetség ősi temploma és sírboltja ekkor még a protestánsok kezében volt. Károlyi Sándor atyja és nagybátyja hasztalanul kísérelték meg annak visszaszerzését; a viszonyok akkor nem kedveztek az e nemű törekvéseknek. Károlyi Sándor grófra szállott tehát — mintegy örökségképpen — a régi templom visszaszerzése.

A lángbuzgalom, az áldozatkészség és kitartás, melyet Isten dicsőségének terjesztésében tanúsított, nem hagyták őt pihenni, míg atyáinak nyugvóhelyét, az őseitől épített szent templomot újra birtokába nem vette. Már 1723-ban folyamodott az egri püspökhöz, hogy a károlyi templomot « reconcilialtathassa » s kálvinista jobbágyai számára templomot építhessen.

Erdődy Gábor egri püspök 1723. január 15-én adta meg az engedélyt. « Ez levelem erejével is — írja Károlyinak — teljes hatalmat adok Kgld-nek nemcsak a károlyi templomot, hanem másutt akárhol is (bár az egész dioecesisem templomait) minden időben reconcilialtathassa Kegyelmed ».

Erre Károlyi magához hívatta városa protestáns lakosait s előadta nekik, hogy ősei templomát vissza akarja tőlük váltani s ha azt neki átengednék, viszonzásul új templomot, saját telkein paplakot, iskolát és mesterházat építene számukra.

A hitközség minden ellenvetés nélkül elfogadta a gróf ajánlatát. Erre Károlyi írásban is kiadta nekik ígéretét azon megtoldással, hogy vallásuk gyakorlásában sem ő, sem utódai nem fogják őket háborgatni.

Károlyi ezután hozzáfogott a református templom építéséhez.

Elkészülvén az új egyház, átvette a volt református templom kulcsait s azonnal oltárokat emeltetett benne s a katolikus istentiszteletnek megfelelően teljesen átalakíttatta.

1723. október 29-én kitörő örömmel írja már feleségének: « az én Istenemnek ezen hozzám mutatott kegyelméért elegendő hálát nem adhatván, legyen dicsőség és hálaadás ő szent Felségének, hogy ily csendesen, minden confusio és ízetlenség nélkül engedte végbe vinnem! »

A templom avatási ünnepélyére nagy előkészületeket tett Károlyi. Először Kelemen Didákot szólította fel a szentbeszéd tartására. Didák atya azonban — nagy lelki fájdalmára — nem jöhetett le az avatási ünnepélyre, mivel épp akkor a kardinális érsek elé kellett mennie.

Beteg feleségét, fiát, leányát és unokáit is lerendelte az ünnepélyre. « Édesem — írja feleségének — Isten hozzon szerencsésen az apró gavallérokkal (Haller grófokkal) együtt, hogy azoknak szájokban is lehessen az Istennek dicsérete és mutathassuk be Istenünknek az ő ingyen adott szent áldásit és consecrálhassuk magunkat együtt az ő szent nevének dicséretére s minden szenteinek rendivel való tiszteletire ». — Egy másik levelében már így hívogatja beteg feleségét: « Ámbár erőtlen vagy is, szívesen elvárlak szívem. Lám fekvő betegek is elmennek szent helyekre, elvitetik magukat,

talán Isten ezt várta, s itten adgya meg, az mit töredelmes szívvel kívánunk ».

A szegény beteg nő azonban — bár szívének ennél hőbb vágya nem volt — nem kelhetett útra. Tehát csak unokáit küldötte le, maga pedig megtört szívvel sóhajt fel: « Óh Édesem, hogy ne vágynék azon szent solemnitásra, nintsen az a friss lakodalom, melyben úgy örvendhetnék, ha lehetne; elég keserves! s bár ne volna keserves: ez is egy bánat rajtam!»

November elsején Mindenszentek napján történt az újon átalakított templom felszentelése. A környék lakossága, az összes svábok zászlók alatt vonultak be Károlyba. A felszentelés nagy fénnyel történt; magyar és német szentbeszéd tartatott, másnap pedig a Károlyi-család elhunyt tagjaiért ünnepélyes gyászistentisztelet ». (i.m. 267-270).

Ez életrajz közepe táján igazán elérkezett már az ideje, hogy oly sokszor és oly bőven idézett piarista történetírónk, Takáts Sándor személyével részletesebben megismerkedjünk, úgy, ahogyan Dr. Tomek Vince, a piaristarendnek érdemekben gazdag, hosszú időn át volt rendfőnöke bemutatja nekünk.

Takáts Sándor - 1860-1932 - Komáromban született és 1881-ben a piaristarendbe lépett. Pappá szentelése után a pesti piarista gimnázium tanára volt s mint ilyen megírta a pesti piarista kollegium történetét. Utána a Parlament levéltárosa lett; egymásután adta ki történeti munkáit, főleg a török hódoltsági művelődés történetéről. A túlzott török barátsággal és erős Habsburg — ellenességgel írt munkái a maguk idejében igen népszerűek lettek, mert nagyon érdekesen és szép stílusban voltak megírva. Mint értékes történetíró a Magyar Tudományos Akadémia tagja volt. Budapesten halt meg. Egyébként nagybátyja volt Takáts Ernőnek, a Szentírás fordítónak és a Szent István Társulat igazgatójának.

*

«...Épp akkor a kardinális érsek elé kellett mennie...»
Melyikhez? Mikor? Miért?

Takáts Sándornak széleskörű tájékozottsága — sajnos — nem a miénk. De az ő egyszerű, biztos megállapítását bátran elfogadhatjuk, sőt, ki is bővíthetjük Dr. Meszlényi Antal: «A magyar hercegprímások arcképsorozata», Budapest, 1970, című művének adatai alapján (25-49. o.).

«A» bíboros: Keresztély Ágost volt, szász herceg, aki 1707-1725 között Esztergom érsekeként kormányozta a főegyházmegyét. De lássuk az életét közelebbről.

Atyai elődei közül János választófejedelem a reformáció idején leszakadt a római Egyház testéről és Luther «vallásvilágához» csatlakozott. Vele nemzedékek lettek luteránusokká szakadatlanul, míg Ágost herceg 1666-ban vissza nem tért az elhagyott ősi Egyházhoz.

Már gyermekkorában a katolikusok számára nyomott imakönyveket szerette használni: külföldi utazásaiban a katolikus templomokat igen szívesen kereste fel. Családja képzett protestáns lelkészekre bízta vallási nevelését, de a katolikus vallásba vetett hitét nem tudták megváltoztatni. Külső unszolásra, de önként is, vitézül harcolt a nem katolikus és katolikus államok európai koalíciós háborújában Bécs és Buda felszabadításáért, amely soha el nem felejthető élmény lett a számára. Későbbi katonai sikerei idején az aschenburgi jezsuiták templomában kapott ellenállhatatlan kegyelmi indítást, amely után felkereste a frankfurti kármeliták perjelét. Ez, átérezve és értékelve a herceg őszinte önvallomását, elfogadta tőle a katolikus hitvallást, meggyóntatta, megáldoztatta, és mint a római katolikus Egyház tagját bocsátotta útjára 1689. július 14-én. — Ágost így lett családja világító tűzoszlopa, s a többiek követték.

A kölni érseknél 1691-ben kispapnak jelentkezett; 1695-ben pappá szentelték. Első szentmiséje Szászország egyetemes ünnepe lett valláskülönbség nélkül. Egymásután kapta — a kor szokása szerint — a kölni, salzburgi, eistadti, lüttichi, münsteri javadalmakat.

A király, I. Lipót, 1696-ban győri püspökké nevezte ki, amit XII. Ince pápa jóváhagyott. — Tíz év után te-

hát megint közénk került; most is azzal az elhatározással, hogy javunkat keresi.

Az uralkodó 1700-ban utódlási joggal kinevezte Kollonich Lipót esztergomi érsek mellé koadjutornak; XI. Kelemen pápa 1706-ban bíbornoknak tette meg. Ilyen méltóságban veszi át, Kollonich halála után, 1707-ben az esztergomi főegyházmegye kormányzását, és reá száll Magyarország első főpapjának minden hatalma és terhe, amit élete végéig, 1725-ig hűségesen viselt...

Akár Győrött, akár Nagyszombatban vagy Pozsonyban tartózkodott, alaposan tájékozódott sorskérdéseinkről. — Dr. Meszlényinek ez a megállapítása egyszeriben világot vet a « titokra », miért ment Isten Szolgája P. Kelemen Didák oly mulaszthatatlanul Keresztély Ágost bíboros hercegprímáshoz... Ez utóbbi nagyon is jól tudta, mennyire számíthat a szentéletű, alázatos szerzetespap tapasztalatára és buzgalmára az országos egyházi ügyekben.

Másrészt hazai egyháztörténelmünk bizonyítja, hogy « a katolikus magyarság első főpapja józanul és emberségesen mérte fel az itthoni viszonyokat » (Dr. Meszlényi, i.m. 35)...

A kuruc hadseregben megnyugvással állapították meg róla, hogy más, mint Kollonich volt, és jó szívvel húz a magyarsághoz. Ugyanakkor azonban elítélte a katolikusellenes, bántó kilengéseket. Ezt egyébként jótékonyan mérsékelte a kurucpárti magyar főpapok és szerzetesek töretlen egyházhűsége is, főleg a pálosoké meg ferencrendieké, akiket a nép egyszerűen « kurucbarátoknak » hívott.

Miután Róma és Bécs kibékült, József császár kérésére XI. Kelemen pápa 1709. VIII. 17-i brévéjével felszólította a Rákóczihoz csatlakozott egyházi férfiakat, hogy záros határidőn belül térjenek vissza uralkodójukhoz. A pápai rendelet végrehajtása Keresztély prímás feladata lett. Az akadályozottakkal jóakaratúan járt el, mint például Telekesy püspökkel, aki a pestisjárvány miatt késlekedett; ügye rendeződött, és egri székhelyére is visszatérhetett.

Keresztély Ágost teljes összhangban dolgozott III. Károly császárral a magyarság érdekében. Az ő

javaslatára és sürgetésére a császár elhatározta, — az 1712-1715-ös országgyűlés külön törvénycikkben örökítette meg —, hogy a mindenkori esztergomi érsek-prímás a német-római szentbirodalom hercegi rangját kapja meg. Ezáltal emelkedett az esztergomi érsekség méltósága, de egyúttal a magyar nép tekintélye is.

Keresztély bíboros sohasem hajlott el az igazságtól és jogtól. Az alkotmányban állandóan szerepelt a vallásszabadság; márpedig a felkelések alkalmával a felekezetek itt-ott túlmentek saját határaikon, amit nem lehetett szó nélkül hagyni. A vallásügyi törvények és királyi rendeletek biztosították a hazai protestánsok részére az « artikuláris helyeket », vagyis a szabad vallásgyakorlat helyeit. Ezt sérelmesnek találva, önhatalmúlag megtelepedtek olyan falvakban is és kisebb városokban, ahonnan azelőtt ki voltak rekesztve. S ami a katolikusokra bántó volt, nem egy helyen lefoglalták templomukat, lelkipásztorukat eltávolították, és helyébe saját predikátorukat ültették. Az ilyen visszaéléseket nem nézte jó szemmel Keresztély és rendet teremtett. Tanácsára külön egyházi bizottság alakult, akkori nevén « Commissio Articularis », avval a feladattal, hogy vizsgálja ki a panaszos ügyeket és orvoslásukra készítsen javaslatot. Ez a munka évekig tartott, míg 1731-ben elkészülhetett az ún. « Carolina Resolutio », mely újból szabályozta a nemkatolikusok jogállását.

« Persze, a vallásközi békét ez sem hozta meg, mert a felekezeti türelmetlenség a másiknak ott ártott, ahol tudott. Az az idő még nem ismerte a II. Vatikáni Zsinat dialógusos, békés és uniós szellemét », írja Dr. Meszlényi Antal esztergomi neves tudós kanonok (i.m. 39).

Keresztély Ágost esztergomi bíboros herceg-prímás 1725-ben még egyszer elzarándokolt kedvelt kegyhelyére, Máriavölgybe. Utána Regensburgba utazott a birodalmi gyűlésre. Ott halt meg 1725. augusztus 22-én Végső akarata szerint a máriavölgyi kegytemplomban temették el, holttestét azonban később a pozsonyi dóm kriptájába hozták.

Kelemen Didák szorgalmazására Nyírbakta katolikus templomot kap.

Isten Szolgájának bölcsessége a nehéz helyzetekben ritka erényre vall: a tanácsadás lelkületére. Ezt a kiváltságos tehetséget bizonyítja a nyírbaktai történet, amely másrészről a hitből fakadó lelki ajándék, a karizma birtoklására is mutat Károlyi Klára grófnőnél, amint látni fogjuk a tanulékonyságának gyümölcseként elért lelki eredményből.

Piarista történetírónk így beszéli el az esetet:

« Károlyinak e vallásos buzgósága és áldozatkészsége nem maradt hatás nélkül környezetére. Legelőször is leánya, Károlyi Klára grófnő követte atyja példáját.

A minoriták, s különösen Kelemen Didák ösztönzésére elhatározta magában, hogy a baktai birtokán lévő két protestáns templom közül a régebbit megszerzi a katholikusok számára.

Ezt a templomot a régi Bakthai-család egyik tagja építette 1519-ben. A tizenhatodik század végén Tatay István volt Nyír-Bakta és Lorántháza ura. Ez a Tatay hű csatlósa volt a fentemlített utolsó Báthorynak, s így nem valószínűtlen, hogy az ő közreműködésével került a baktai templom a protestánsok kezébe.

Bakta és Lorántháza később a Barkóczyak révén Haller grófnéra (Károlyi Klárára) szállott. Katholikus templom azonban még ekkor sem volt e falvakban. Pedig Barkóczy László már 1658. dec. 12-én kelt végrendeletében meghagyta örököseinek, hogy egy kápolnát építsenek. « Ha életemben — írja végrendeletében — megh nem csináltathatnám az Baktai kápolnácskában az oltárokat, prédikáló széket és rakott sírt s egyéb szükséges székeket is, csináltassák meg maradékim ».

Kelemen Didák térítgetési folytán a katholikusok száma azon vidéken is egyre szaporodván, elérkezett a templom építésének ideje is.

A protestánsoknak két templomuk volt ugyan Baktán, de mind a kettő romladozó állapotban. Károlyi Klára azt gondolta, hogyha kijavíttatja és rendbehozza az egyiket, protestáns jobbágyai átengedik a másikat. Ezt annál inkább remélhette, mivel egy új templom építése esetén nekik kellett volna dolgozniok.

Kívánságát előadta az ottani prédikátornak s az semmi ellenvetést sem tett ajánlata ellen. « Az páter minoriták sokszori ösztönzése után — írja ez ügyben atyjának — egy szerencsét próbáltam az Úr Isten szent segítsége által. Felhívatván az baktaiakat s prédikátorokat, s megjelentettem nekik, hogy templom nélkül nem lehetek s nem is leszek. Ha építek, az ő munkájok szaporodik, s mi hasznok benne, ha az magok két templomok, melyre ha akarnák is elégtelenek, hogy építhessék; egyiknek falai is hullanak szélyel, másiknak egy jó szél kell: s fedelét leveti; most is annyit teszen, mintha nem volna s ha magok szabad jó akarattyokból ideadgyák ezt az másikat, nekik fedél alatt való vételekre magam fogyatkozásával időt engedek, az ácsnak megfizetek, s kőmíves munkájával segítem ».

A baktaiak a prédikátorral együtt beleegyezvén az alkuba, Károlyi Klára átvette a templomot, s azonnal megtartották benne az első istentiszteletet.

A grófnő ez alkalommal a prédikátort s a helység véneit is megvendégelvén, az a hír keletkezett a vidéken, hogy a meghívottak úgy adták el a templomot a grófnénak. « Már azt beszélték — írja e felől édesatyjának — egy sertésen, két forint ára boron s egy ebéden adták el a templomot. Megintvén, legkisebb zenebonájuk nincs. Az esperesnek is megírtam, hogy magok eklézsiájoknak gyarapodásáért cselekedte az község... Nem remélem, hogy valami zűrzavar legyen belőle... ha oda fel esnék, tudom Nsgod kegyesen eligazíttya»!

A következő év júliusában már a püspöknél volt a baktaiakkal kötött szerződés. A templomban pedig — írja a

grófné — « nagy csendességgel dícsírjük az Istent, kiért áldassék szent neve »!

Károlyi — minthogy éppen akkor rendelte el a király, hogy minden a régi állapotban maradjon, kissé meghökkent a templom átadása miatt. A baktaiak magatartása azonban hamar megnyugtatta őt. Ezek ugyanis, midőn Károlyi viszsza akará nekik adni a templomot, írásban kijelenték, «hogy az baktai pusztulásban levő templomot minden kényszerítés nélkül adták és engedték át prédikátoruk jelenlétében » s hogy « mindnyájan: falu bírái s tanácsa és egész lakosi szavukat visszavenni nem kívánják » (i.m. 270-272).

Illő, hogy a hiteles feljegyzéseken alapuló tudósítás után helyet kapjon egy másik szerzetes pap tollából származó erkölcsi kiértékelés, aszketikai méltatás is.

« Ennek a két templomnak visszaszerzési módja szorosan összetartozik Kelemen Didák atyának a térítés körül követett eljárásával. Egyik a másiktól el nem választható. Egybekapcsoltan, ékesen szóló jelentőséggel mutatják meg Isten kiválasztottjának mindenkor szelíd, sohasem erőszakos cselekvését s egyszersmind soha vissza nem vonuló határozottságát, mely őt jellemezte s a melynek jelében előbb vagy utóbb okvetlen győzelmet aratott a legelszántabban ellenálló makacsságon is. Nem erőszakos kényszerítés, nem megvesztegetés, hanem szeretettel meggyőzés volt az ő fegyvere és ezt a fegyvert adta hatalmas pártfogójának és hívének, gróf Károlyi Sándornak és családjának kezeibe is, hogy ezzel a fegyverrel vívják ki vallásuk terjesztését s a felbomlott állapotok rendezését.

Szóval és tetteivel minden pillanatban rámutatott arra, hogy a szeretet apostolainak törekvése és irányító elve nem az ádázul kíméletlen, késhegyig menő tusákban való harcolás, hanem az, hogy megértéssel kezet kell fogni, hogy a felizgatott lélek és a szenvedő test megtalálhassa nyugalmát és gyógyulását. Kelemen Didák atyának fenkölt szellemű

tanítása, tanácsadása és nemes szívű magatartása követendő például szolgál a mai széthuzó, szerencsétlen viszonyok között is, amikor épen a vallási ellentéteket élezik ki magyar és magyar között azok, akik nem a közös boldogulást, hanem a zavarosban halászást tartják egyéni érdekeiknek megfelelően szemeik előtt. » (Csák, i.m. 33).

Az Anyaszentegyház lábához borulva...

Assisi Szent Ferenc Regulájának első fejezetében ez áll: « Frater Franciscus promittit obedientiam et reverentiam Domino Papae Honorio ac successoribus eius canonice intrantibus et Ecclesiae Romanae. Et alii Fratres teneantur Fratri Francisco et eius successoribus obedire ».

Vagyis: « Ferenc testvér engedelmességet és tiszteletadást ígér Honorius Pápa Úrnak és az ő szabályszerűen következő utódainak és a Római Egyháznak. És a többi testvér tartozik Ferenc Testvérnek és az ő utódainak engedelmeskedni ».

E szerzetesrendi fegyelem alapján, a Rendalapító összes követői engedelmeskedni kötelesek az Egyház mindenkori látható fejének, a római pápának.

A 2. fejezetben ezt olvassuk: « ... Et nullo modo licebit eis de ista Religione exire, juxta mandatum Domini Papae..., semmiképpen sem szabad e Rendből kilépniök, a Pápa Úr parancsának megfelelően.. ».

Vagy a harmadik fejezetben: « Clerici faciant divinum Officium secundum ordinem Sanctae Romanae Ecclesiae..., a papirendhez tartozók a zsolozsmát a római Anyaszentegyház előírása szerint végezzék... ».

A tizenkettedik fejezet pedig elrendeli, hogy a bíborosok közül egy legyen « ... gubernator, protector et corrector eiusdem fraternitatis, ut semper subditi et subiecti pedibus eius-

dem Sanctae Romanae Ecclesiae... », vagyis irányítója, védnöke és fegyelmezője legyen ennek a testvérületnek, avégből, hogy életüket mindig ugyanannak a római katolikus Egyháznak lábához alattvalókként és szolgákként borulva folytassák...

Ezért térünk vissza Isten Szolgája életének ismertetésénél a mindenkori pápaválasztásra is, mert noha Kelemen Didáknak közvetlen személyi kapcsolata a pápai udvarral nem volt, mint esetleg rendi főelöljáróinak vagy talán éppen az apostoli misszionáriusoknak, Assisi Szent Ferenc alázatos követőjeként a legteljesebb hűséget vallotta és gyakorolta Krisztus földi helytartói iránt.

A Conti-családból származott XIII. Ince pápa 1724. március 27-én meghalt. Nehéz idők járták, maga a konklávé is sokáig, 81 napig tartott, amely Orsini — Gravina Péter Ferenc bíboros herceget választotta meg pápának. A nép örömujjongásban tört ki « Fra Vincenzo Maria » megválasztásakor, aki a XIII. Benedek nevet vette fel. Akkor már 52 éve volt bíboros, Rómában mindenki ismerte; arról, hogy bíbor köpenye alól kivilágított a durva dominikánus szerzetesi ruha... A legszegényebb is csak így szólította: « Fra Vincenzo Maria», amikor alamizsnáért vagy tanácsért fordult hozzá.

A Nápoly melletti Gravinában született 1649-ben; mindig domonkos kívánt lenni, és ezért 16 éves korában, pápai segítséggel legyőzve a hercegi család ellenkezését, Velencében novícius lett. Már 21 éves korában megbízták tanítással. Hamarosan bíboros lett és püspök. Szigorú felfogásával négy pápaválasztáson vett részt; XI. Ince pápa 1680-ban cesenai, azután beneventói érsekké nevezte ki. Kétszer tartott egyházmegyei zsinatot. Igen sok jót tett, méltán hívták második Borromei Szent Károlynak. Három kötetes teológiai művét 1728-ban adták ki. A pápai trónon is megtartotta korábbi egyszerűségét; szabályozta a papság életmódját; megszervezte a papnevelés ügyét intéző « Szemináriumi Kongregációt ». — 1725-re meghirdette a 17. szentévet « Redemptor et Dominus noster » kezdetű

bullájával. (Isten Szolgája Kelemen Didák életében ez volt a második szentév, és az első mióta pap lett). A pápa személyesen töltötte be a kegyelmi év alatt a főpenitenciáriusi tisztséget. Szándékában állott ismét gyakorlattá tenni a nyilvános vezeklést. A tatarozott lateráni bazilikában zsinatot tartott, amelyen üdvös határozatokat hoztak a püspökök és lelkipásztorok kötelességeiről, a keresztény oktatásról, az ünnepek megszenteléséről. Szentté avatta Keresztről nevezett Jánost, Nepomuki Jánost és VII. Gergelyt. Engesztelékeny lelkülete békét teremtett a Szentszék és több államfő között. Szentül élt, úgy is halt meg 1730. febr. 21-én, életének 80., pápaságának 6. évében. (L. Chobot Ferenc, i.m. 415-417).

Ha úgy tünnék, hogy messze kerültünk Kelemen Didák életétől, elég arra gondolni: szerzetesi fogadalmával vallotta és akarta, egyben gyakorolta is a teljes engedelmességet rendi és egyházi elöljáróinak. Az egyházi szervezet haljszálcsövességével a pápai intézkedés és személyes példa ereje az egész keresztény katolikus világba eljutott, és majdnem a lehetetlenséggel határos párhuzamot nem találni a legfőbb pápai rendelkezések és a hazai lelkipásztorkodás miként je között, esetünkben Isten Szolgájának apostolkodását is tekintve.

Az általános szerzetesi hűséget, és Ferenc Atyának minden időket tekintetbe vevő engedelmességét illetően legyen elég arra a tényre rámutatni, hogy éppen a tárgyalt korban nem volt ismeretlen vagy ritka egy — egy ellenpápa feltűnése és letűnése, hiszen « Fra Vincenzo Maria » is előbb a « XIV. Benedek » nevet akarta használni, de miután megvitatták, hogy De Luna Péter, aki a XIII. Benedek nevet viselte, nem volt törvényes pápa, a XIII. szám mellett maradt. (i.m. 416).

— Kelemen Didák egyéniségének és lelkiségének titkát keresve, hogy felfedezése a mi számunkra is hasznos legyen, igazi mibenlétét az Istennel való kapcsolatában találjuk meg.

Valódi nagyságát azonban csak akkor értékeljük, ha a számtalan akadályra gondolunk, amely erényének útjában állt. Mert igazán erényről van szó: a jócselekedetnek állandó ismétléséről, a jelen esetben Isten nyilvános tiszteletének biztosításáról az Egyház hívei részére.

Evvel az előjellel vezetjük be lelki gyermekének és munkatársának, Károlyi Klárának buzgó törekvését a kerelőszentpáli régi katolikus templom visszaszerzésében.

A kerelőszentpáli templom használatba vétele.

A károlyi és baktai templom jogos visszaszerzése után — Takáts Sándor leírása szerint —:

« Ez a siker felbátorította Haller grófnét, s pár év múlva már a Kerellő-Szent-Pál községben pusztán álló templomot próbálta megszerezni. Nagyobb akadályok itt sem állták útját; a faluban hétszer annyian voltak a katholikusok; a templom a Haller-család ősi birtokán állt; a mestert és a prédikátort a protestáns esperesi gyűlés lopás és más bűnös tett miatt megfosztotta állásától s mást nem küldött helyükbe. Károlyi Klára egyszerűen lefoglalta a templomot, s katholikus istentiszteletet kezdett benne tartatni. A templomfoglalás ellen senki sem tiltakozott. « Legkisebb ellenkező szót sem hallottam csak az parasztságtúl is, — írja a grófnő atyjának — sőt estveli, reggeli imádságra az templomba el is kezdettenek járni s nagy figyelmetességgel hallgatván jelen voltak. De csak elhiszem, azon csendességben meg nem hadgyák, minden módon megvetik mesterségeket visszavételére, de reménlem az Szentlélek Úr Isten, ki eddig csudálatos kegyes gondviselésével igazgatta, kormányozta, megtartására is nyújt segedelmet. Mivel majd hét annyi az pápistaság Szt.-Pálon, mint az kálvinistaság, azon fundamentumon telyes reménségem van az Úr Isten kegyelmében,

hogy törvényesen is ide ítéltetik. Már talán míg ők nem mozgattyák, addig nem is kell nekem mozdítanom ».

Óvatosságból azonban mégis írt a kancellárnak, bátyjának: Károlyi Ferencnek s másoknak, hogy vádoltatása esetén tájékozva legyenek az ügy felől. Atyját is kéri, hogy vegye őt oltalmába, s ha esetleg helytelenül cselekedett volna is, vigye jóra cselekedetit, Isten anyaszentegyházának terjedésére. Bölcs pártfogása sokat használhat neki mind Erdélyben, mind Magyarországban. » (i.m. 272-273).

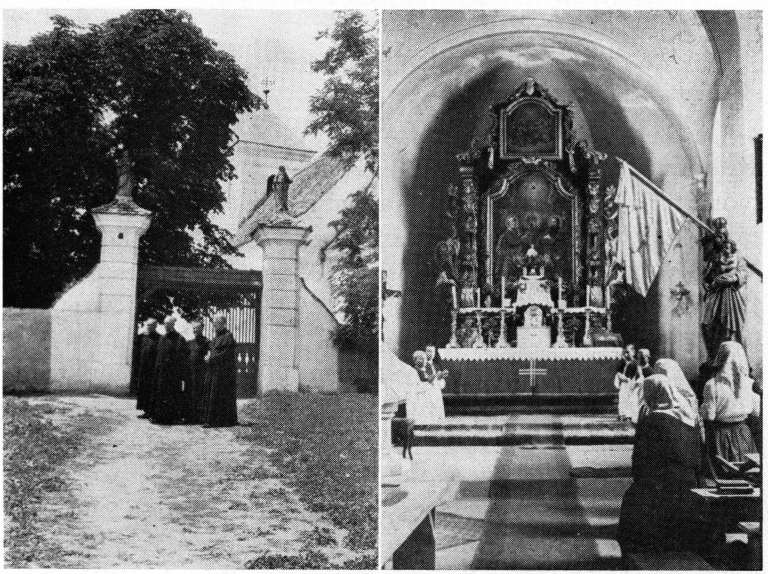

A Haller család kerelőszentpáli templomának külseje és belseje.

A kerelőszentpáli templomot a marosvásárhelyi minoriták igazgatták, és ők lettek a Haller család házi lelkészei. Károlyi Klára grófnő ide ment férjhez. (Kelemen A. Közlönye, 26).

Kerelőszentpál Marosvásárhelytől nyugatra kb. 18 kmre fekszik, Radnót felé. Északról országút határolja.

Dr. Bíró Vencel piarista egyetemi tanár feljegyzése arról szól, hogy: « Györgyfalván a templomot visszaszerezte Károlyi Klára (Haller Gáborné); (én teszem hozzá: Haller János itt van eltemetve, az « Erdélyi Katolikus Nagyok » 75. oldala szerint); ugyanő Szent Pálon kápolnát emelt a Méhes-tóból való csodás megmeneküléséért (Kerelő Szent Pál) ».

Adalék ehhez a templomhoz: Orbán Balázs (1829-1890) székely festő, aki Lengyelfalván született és Budapesten halt meg, a « Székelyföld képekben » c. műve (Bukarest 1971) 10. képén szerepel « Kerelő Szt. Pál a Maros mellett ». Elöl a lapos Maros-part, középen a templom és kastély, hattérben a hegyek. — A 41. kép: « Gr. Haller kastély Kerelő Szent Pál-on » (emeletes, sok kéményű nagy épület).

E területen járatos személy elbeszélése szerint:

P. Fehér Atanáz, O.F.M. Conv., 1740. augusztus 15-én vette át az 1332-ben épült (!) és 100 évig «a reformátusoktól bitangolt » (ő mondta így) templomot. — Sok időn keresztül (szerinte 1610-től 1700 közepéig) minoriták voltak a Haller-család udvari papjai. Hozzáfűzte: Károlyi Klára grófnő 1740-ben megfesttette a Pócsi Szűz Mária kegyképet annak emlékére, hogy a Mezőségben csodálatos módon megmenekült a Mezőméhesi tó beszakadt jegéből (Mezőméhes - MIHEŞULDE CÎMPIE). A kép a kerelőszentpáli templom dísze.

« Ismeretlen » gyászbeszéd P. Kelemen Didáktól?

P. Kelemen Didáknak tulajdoníthatunk egy gyászbeszédet, amelyről általában nincs említés seholsem a munkái között. Ennek a beszédnek különös története a következő.

Amikor Károlyi Sándor hitvese, gr. Szalai Barkóczi Krisztina 1724-ben, 53 éves korában, elhunyt, « az ő hideg

teteminek a gyászos koporsóba való betételekor magyarországi Salvatoriana Provinciabeli Seraficus Szent Ferenc Fiai közül egy méltatlan Frater Superiorinak engedelméből, Szent Mihály havának harmadik napján 1724. esztendőben így praedikállott », és a beszédet « Kassán az Academiai bötűkkel Frauenheim János Henrik által » ki is nyomtatták, a címlappal együtt 13 oldalnyi terjedelemben.

A címlap közepe táján tintával ezt a sort írták be: « Conventus Eperiesiensis Ord. Minorum S. Francisci Conventualium Ao. 1763 », ami nyílván a könyvtárra utal, ahol a kötetet őrizték.

A nyomtatott beszéd utolsó oldalán lent, a ciráda alatt, vagyis a lap sarkánál, ahol fordítani esedékes, nagy nyomtatott betűkkel az áll: « MÁSO », azaz kezdőbetűi a következő oldal, — ami azonban már egy másik nyomtatott beszéd címe —, szövegének:

« Második Halotti Praedicatio, melyet ugyanazon jó emlékezetre méltó ritka példájú Méltóságos Grófné Asszonynak ő Excellentiájának gyászos pompája alkalmatosságával Károly Várában praedicállott Seraphicus Szent Ferencz Szerzetéből való egy Minorita Barát, — és azonnal következik az előbb említett sajátságú kézírás azonos tintával: A.R.P.M. Didacus Kelemen —, majd folytatódik a nyomtatott cím: Nemes Felső-Magyarország oszlopinak fő-fő rendeinek nagy frequentiájában Szent Mihály havának 25. napján, 1724. esztendőben ».

Véleményünk szerint, ez az 1763-ból származó kézírás a maga természetes egyszerűségében elégnek látszik a kelemeni szerzőség igazolására, ha egyéb kritériumot nem is keresünk, mint például éppen a közismert « egy Minorita Barát » alázatos elrejtőzését a nyilvánosság elől. — A 32 oldalas beszéd külön tanulmányt igényelne.

A kolozsvári minorita letelepülés.

Mint eddig, úgy a jelen pillanatban is hasznos forrásainkhoz megyünk, hogy adatokat merítsünk a minoriták kolozsvári letelepedésének történetéhez. Első forrásunk Dr. Csák, aki ugyan — számunkra — már ismerős tényt emleget a következő idézetben, mégis kihagyás nélkül átvesszük az egészet, hogy ne szóródjék szét érdemes munkájának egysége.

« Ebben az időben az erdélyi részekre irányította a figyelmét s működését is Erdélyben összpontosította és bár igen nehezen indult a munkája, sőt első ízben nem is sikerült neki a kolozsvári minoriták klastromának a visszaszerzése, mert « igen körmös kéznél » voltak a tárgyalások lefolytatásai, Kelemen Didák atya nem tágított a szándékától, hanem rendes szokása szerint más irányban is végezte istenes munkálkodását. Így 1724-ben befejezte az elhanyagolt besztercei rendház restaurálását, azután pedig Károlyi Klára grófnőnek adott tanácsokat a Kerellő-Szentpál községben levő, pusztulásnak indult templom kézhez vételéről. A templom egykor kat. templom volt s a grófnő örökölt birtokán állott, ez időszerint azonban, bár a protestánsok elfoglalták, azoknak sem kellett. A mestert és prédikátort ugyanis az esperesi gyűlés elmozdította hivatalaiktól s másokat nem küldött helyettük. Így aztán Klára grófnő egyszerűen elfoglalta az elhagyott templomot és ismét kat. istentiszteletre szenteltette fel. « Legkisebb ellenkező szót sem hallottam csak a parasztoktól is, sőt estvéli s reggeli imádságra a templomba kezdettek járni s nagy figyelmességgel jelen voltak », írja levelében Károlyi Klára.

Ezalatt Didák atyának Kolozsvárott megkezdett munkája töméntelen iratváltás és sok akadálynak elgördítése után végre kedvező mederbe jutott. Régi tulajdonukba visszaköltözhettek a minoriták s a fáradhatatlan rendfő, amint a helyrehozott klastromba újra betelepítette a rendtagokat,

« könnyektől ázott orcával, földre borulva mond hálát Istennek érdeme felett való nagy, jó kegyelmeért » s már ezenközben tovább nézve, új utakon új feladatoknak megoldását vállalja » (i. m. 34).

Ez « új útak új feladatai» előtt maradjunk még a kolozsvári történetnél, P. Kőhalmy Mihály Szevér tanulmányából véve e néhány sort:

« A Farkas-utcai Mátyás korabeli templomot szerette volna Kelemen Didák elvétetni a reformátusoktól, a püspök is ezen a nézeten volt, de a bécsi udvar egyelőre elégnek találta azt, hogy legalább a főtéri (Szent Mihály) templomot sikerült visszaszerezni az unitáriusoktól. Így elhuzódott a minorita letelepülés, a püspök meghal, utóda Mednyánszky lemond. Kelemen Didák rendfőnöki megbízatása is lejár 1720. júl. 20-án s csak 1723 augusztusban volt újra megválasztható. 1724. július 6-án már Gyulafehérvárt találjuk Didák atyát Demeter Márton káptalani helynöknél, ki a kolozsvári külvárosi Szt. Péter és Pál tiszteletére emelt templomot adja át a rendnek. (Ez a templom is 1716-ban került vissza a katolikusok kezére, mint a főtéri, de nem katonai beavatkozással, mint a főtéri (Steinville tábornok), hanem Lázár István közbenjöttével. A rendet ezen a helyen az 1725. április 18-án az új püspök, csíkszentmártoni Antalffi János báró püspöki tekintélyével és nagyobb pecsétjével, valamint aláírásával ellátott okmányokkal erősítette meg. (Levéltár 12. és 30. K. 20. lap.) ».

Knáisz Mihálytól vesszük a következő szöveget (i.m. 375):

« Conventus Claudiopolitanus ad Sanctos Apostolos Petrum et Paulum. — In Libera Regiaque Civitate Claudiopolitana, Dioecesis Transylvaniensis, habuisse olim sacrum Ordinem Fratrum Minorum S.Francisci Conventualium Conventum communis fert opinio, et testatur sigillum



Kolozsvár: a minoriták Szent Péter és Szent Pál plébániatemploma.

ovalis figurae cerae rubrae impressum cum inscriptione: Sigillum F. Minor. G.D.E. Conventus Kolosvár, quod de facto quoque extat, verum cum omnibus juribus, possessionibus, proventibus et Ecclesia est de facto prae manibus Calvinistarum ibidem Collegium habentium.

Cum itaque ob defectum documentorum Litteralium moraliter impossibile visum fuerit illum a manibus actualium possessorum eripere, hinc anno 1724. die 10. Mensis Decembris dictus sacer Ordo introductus est postliminio Claudiopolim ad suburbium vulgo Külső Magyar Utcza dictum penes Ecclesiam Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli adhuc anno 1716. die 15. Februarii ab Arianis receptam, assignata Patribus per Reverendissimum Dominum Martinum Demeter, sede Episcopali vacante Generalem Vicarium, dicta Ecclesia Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli cum suo fundo in quo Conventus est aedificatus. Quam sacri dicti Ordinis introductionem, Ecclesiae praefatae cum suo fundo collationem postea Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus L. B. Joannes Antalffy Transylvaniae Episcopus Auctoritate Episcopali roboravit et confirmavit Diplomate in forma consueta et simplici papyro, sigillo usuali et proprii nominis subscriptione munito, quod incipit: Nos L. B. Joannes Antalffy

etc., prouti etiam Excellentissimus, Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus L. B. a Sorger prioris in Episcopatu successor anno 1730. die 19. Julii, ac demum feliciter regnans Augustissima Imperatrix et Regina Hungariae ac Princeps Transylvaniae Maria Theresia una cum aliis omnibus domiciliis eius Ordinis in Transylvania in suam Regiam Protectionem recepit, dato Diplomate Regio in papyro regali, sigillo Chartae impresso, quod incipit... Ex cujus benignissimo annutu Regio ac facultate et cooperatione Dioecesani anno 1766 dicti Patres Minoritae Conventuales Claudiopolitani ex suburbio solemniter intrarunt in urbem ad domum proprio aere comparatam in platea vulgo Közép Utcza sitam, Henterianam vocatam, inibique domum adcommodam religiosam habitationem efformarunt, et Ecclesiam sat amoenam cum adjutorio piae Memoriae Mariae Theresiae Reginae Hungariae aedificarunt. Retenta tamen etiam Ecclesiae Sanctorum Petri et Pauli, suburbanae administratione ».

Hogy teljes legyen Knáisz kronológiája a kolozsvári Szent Péter konvent felől, 1724-től 1764-ig felsoroljuk az ottani elöljárókat: P. M. Joannes Bapt. Orbai Praesidens; P. M. Antonius Spurger, Orbai; Leopoldus Auer; Orbai; P. M. Basilius Frenk, Nicolaus Bodó; Frenk; Auer; Frenk; Aegidius Ádám; Tóbiás Ferentzi; Januarius Lengyel (1744); P. M. Samuel Felszegi (1745); Wenceslaus Duranner; Stephanus Szabó; Modestus Győrffi; Adalbertus Tajti; Valentinus Bodósi; Pacificus László; Stephanus Szabó; Joannes Sándor; Pancratius Páll; P. B. Bertholdus Vittmann (1764). (i.m. 377).

Hivatalos és hiteles résznek tekintve Isten Szolgájának e fontos tartományfőnöki és lelkipásztori munkájáról szóló ismertetést, el nem mulaszthatom, hogy a közelmúltban (1973-ban) látott (és lemásolt) két hosszú oldalt szószerint ne idézzem, amint következik.

« De Instituti Ordinis Minorum Convlium ortu et progressu in L. Regia Civitate Claudiopolitana in Transsilvania:

Anno ab Incarnatione Domini 1724. Ecclesiam in Suburbio vulgo Külső Magyar utza in medio plateae situatam a Conventu Minorum Convlium tunc temporis per regiam (?) viam separatam, honoribus SS. Aplorum Petri et Pauli Sacram, quondam ab Arianae haereseos Sectatoribus diu possessam, sed tandem Deo mirabiliter disponente Anno 1716 die 15. februarii ab iisdem Arianis receptam, et R. Catholicis restitutam obtinuit Ordo Minor. Conv. cum domo Parochiali una cum fundis bonisque mobilibus ad illam pertinentibus Anno 1724 die 10 Decembris Sede Eppali vacante, annuente Venerabili Capitulo Albae Carolinensi sub Vicario Generali Rdssimo Dno Martino Demeter, per quem primus solemniter ad dictam Ecclesiam Domumque quondam Parochialem in fundo eiusdem Ecclesiae existentem introductus et installatus est nomine Sacri Ordinis A.R.P. Joannes Baptista Orbán Anno et die ut supra ».

1725. IV. 18-án Antalffi János de Csík Szent Márton a rendet és plébániát megrősítette; utódja, « D.L.B. a Sorger» 1730. VII. 19-én szintén.

Meglátogattam a Kolozsvár-Szentpéteri plébániát.

Szinte már a város központjából látszik a karcsú tornyú templom a mai Lenin sugárút végén (Cluj - Kolozsvár, Bul. Lenin 136, Biserica Sf. Petru). Jó 15 perc alatt gyalog is kiérni. Kert közepén áll; a középső kertkaput szép szoborcsoport díszíti. « Tíz év története » (1923-1933), « Megemlékezés a Kolozsvár-Szentpéteri Egyház múltjáról » c. fejezetében ezt olvastam:

« A Szentpéteri r.k. plébánia Kolozsvár-Alsóváros egy részét foglalja magában. Híveinek száma 2000 körül van. Ezek nagyobbrészt kisiparosok, gyári alkalmazottak, mun-

kások és napszámosok. A plébánia területe vallásilag nagyon megosztott. Erdély « vallási specialitása » különösképpen jut itt kifejezésre. A Szentpéteri egyházközség múltjára vonatkozólag hiányos és kevés adat áll rendelkezésünkre. Az egykori okmányok és följegyzések tanúsága szerint már 1453 előtt létezett. Az 1453. és 1466. évekből vannak okmányok, amelyek azt bizonyítják, hogy ez az egyház hajdan önálló főegyház volt, s a nép plébánosát szabadon választotta. Rendkívül sok változáson, nehéz küzdelmen és kemény viharokon mehetett át 1725. IV. 18-áig, amikor Br. Antalffy (sic) János püspök a város ezen részében 1724-ben letelepedett minorita szerzetes rendnek adta át (hozzáfűzöm: l. Knáisz 376) ideiglenesen használatra a templomot és egy házat a hozzátartozó földekkel. A minoriták 1765 április havában (Knáisz szerint 1766) a belvárosba költöztek, azonban Szentpéteren két atyát voltak kötelesek tartani Isten igéjének hirdetése végett. Ezek ellátásáról azonban a Rend gondoskodott. A minoriták elköltözésével üresen maradt rendházat a Sz. Erzsébet Aggház megvásárolta és 1818-ban a Szentpéteri Egyház az Aggházzal egyesült. Az akkori templom zsindely fedelű, deszkaboltozatú, roskadozó, igénytelen külsejű volt. 1844-1846-ban kőből és téglából a mai díszes (láttam a mértékét: 40 x 13 m.), szépen kiképzett, neo-gótikus templomot építették. 1841. VI. 29-én szentelte fel Kedves István kolozsvári plébános Sz. Péter és Sz. Pál Apostolfejedelmek tiszteletére. Azóta Konrád Konrád, Kréter Gergely, Vlahovits Máté, Kadnatics Amandusz, Miháli Albert és Bardotz Sándor minorita atyák teljesítettek papi szolgálatot a szentpéteri templomban. Önálló plébániává nagyméltóságú és ft. Gr. Majláth G. Károly erdélyi püspök úr tette 1901. június 17-én kelt 2359. sz. kegyes leiratával ».

A fenti adatokhoz csatolom Ft. Dr. Barát Béla kolozsvári pápai prelátus, kanonok, plébános és főesperes úr (1973. aug. 20-án mondott) néhány szavát:



Kolozsvár: a minoriták belvárosi temploma.

a Kolozsvár-Szent Péter külvárosban minorita « Cappellanus Expositus » működött, természetesen a kolozsvári minorita rendháztól függően, egészen 1901-ig, mikor Szentpéter önálló plébánia lett, és a minorita atya (sic) elhagyta. — A « Transfiguratio » konventuális templom Mária Terézia idejétől és jóvoltából « helyőrségi templom » volt.

Johann Eberhard Blaumann, egy bevándorolt német mester (aki inkább szobrász volt, mint építész) műve a minorita templom homlokzata (1780-1784); az érett barokkot képviseli. A homlokzat nem szögbetört, hanem enyhén hullámzó; a középső rész a torronnyal előreível, az ajtók és ablakkeretek egyszerűek. (Dr. Balogh Jolán: Kolozsvár műemlékei, Budapest, 1935).

A Kolozsvár-Belvárosi templomunk.

A (volt) minorita templom homlokzatától jobbra esik az egybeépített, hét ablakos konvent. Ennek közepe táján nemesi címer (Preot Ion Bunea, görögkeleti lekész és cikkíró tanulmányából úgy látom: Haller János, erdélyi kormányzóé), fölötte a ferences címer. — Bent az udvar olyan, mint az enyedié: emeleti nyitott deszkafolyosóval (de ez a

kolozsvári udvar nem a templomtól balra fekszik, mint a nagyenyedi, hanem jobbra, hiszen maga a rendház is ebben az irányban épült). A régi cellák ma magánlakások, a lépcsőházban fönt nagy kereszt! A kapu alatt több magyar név a lakók névtábláján.

A templom főoltárképe, — a mai képállvány mögött —, Urunk színeváltozását ábrázolja. A templomhajó egyik színes ablaka: Árpádházi Szent Imre, a másik: Páduai Szent Antal.

Amikor átvették tőlünk a görög katolikusok, a mai képállvány miatt a két barokk mellékoltár kikerült a templomból, és ma a lugosi minorita plébánia-templomban áll. Az egyik, — ismétlem, ma Lugoson —, Assisi Sz. Ferencet mutatja (olajfestmény vásznon), amint a Szűzanyától térdelve átveszi a kordát, míg fölöttük a keresztjét átölelő Üdvözítő alakja. A másik mellékoltár képe a liliomos Páduai Sz. Antal, a karján Jézuskával. Mindkét barokk oltár művészi faragású, és a lugosi templomunk szentélyétől jobbra-balra szolgál a hívek épülésére.

A sekrestyében érdeklődtem az ott levő lelkésztől a templom története felől. Készségesen elmagyarázta, majd tanulmányát mutatta: Preot ION BUNEA: « Din Istoricul Bisericii 'Schimbarea la Fața - Cluj », az ortodox folyóiratban (« Mitropolia Ardealului »).

— Kolozsvárott a belvárosi minorita templom kriptájában 1834-ig temetkeztek, amikor a kolerajárvány miatt úgy ott, mint általában a város belterületén ez megszünt. Főleg « örmény » katolikus családok választották temetkezési helyül. Általában barokk és empír sírkövek láthatók (Vicol, stb.). — A díszes, színes templomablakok Haller János erdélyi kormányzó családi címerét mutatják; patrónusa volt a minoritáknak a XVIII. sz. - ban; de szerepel a minorita ferencrend címere is barokk keretben. — Ez a templom

1930-ban görög katolikus székesegyház lett, majd 1948-ban átment a román ortodoxok birtokába.

Kolozsvár (németül Klausenburg, románul Clusiu és Cluj), a XII. században ilyen neveken szerepel: Clus, Clos, Culus, Colos (1173). — Kolozsvár latin neve « Claudiopolis », ez azonban aligha utal Claudius császárra. A római kori város neve Napoca volt; a középkorban Klausenburgnak, Kluzsvárnak, Kuluzsvárnak nevezték, s innen ered a román Cluj is. Ez pedig inkább a latin « claudere » igéből eredhet. Vagyis a gyepű mellett álló határváros lehetett a XI. századi Kolozsvár, mint a nyugati széleken Kapuvár (Sopron m.). Érdekes, hogy a mai Burgenlandban, Németújvár közelében van egy kis település, melynek neve a magyar időkben Kiskolozsvár volt, német megfelelője pedig Glasing. (Így Kiss K. Ernő sümegi tanár).

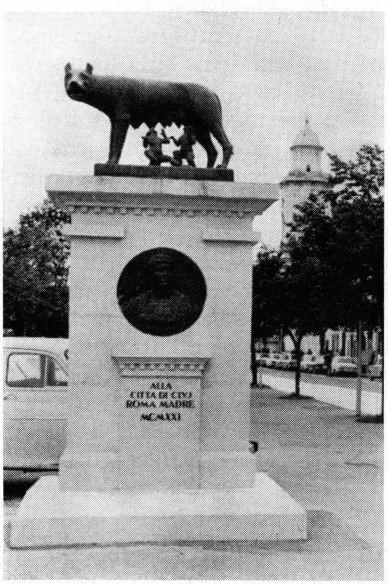

Kolozsvár: a római kapitóliumi farkas, háttérben a minorita belvárosi templom tornya (Kiss K. Ernő felvétele).

Kolozsvár a Bihar hegységtől 30 km-nyire a Kis-Szamos két partján terül el, kis részben a Fellegvár (411 m) lejtőin és aljában, nagyobbrészt a Szamos jobbparti lapályán (349 m). Az 1894-ben Kolozsmonostorral egyesített város több km-re húzódik dél felé, elfoglalva a dombok egy részét a Házsongárd nevű kertek felé. — Utcái közül a Magyar utca északkeletnek a várost ÉK-

DNY irányban két részre osztja; a felső végén már messziről látszik a Szent Péter templom, az úttól jobbra található a Sz. Erzsébet aggház.

A város szívében a Sz. Mihály templom (1396-1432), 80 méteres tornyával (XIX. sz.) a középkori építészet jeles alkotása. Mellette Mátyás király szobra, — itt született 1440.II.23-án —, Fadrusz János műve 1902-ből. — A plébánialak 1550-ből. — Művelődési központ ősi idők óta, a tudomány, művészet, irodalom számos otthonával.

Kolozsvár helyén már a dákok alatt létezett település, municipium, ami később « colonia » lett Márk Aurél idejében. E római város omladékain keletkezett, a korábban épült Klusvár körül, 1178 táján az új helység, amely 1270-ben város lett. Földrajzi fekvése és sok tekintetben kiváltságos helyzete megmagyarázza fontosságát. Középeurópa jellegzetes képét viseli magán, az igazságügy, kultúra és politikai élet számos központjával. — A bencés monostor a város közelében I. Béla király idejétől (1061) hites hely lett. — A hitújításkor egészen magyarrá vált, nagyobbára az unitárius hitet fogadva el. A magyar nemesség és értelmiség központjává 1569-től vált. Fejlett ötvösipara következtében « Kincses Kolozsvár » nevet nyert. Noha nem volt az erdélyi fejedelmek székhelye, mégis mintegy 80 országgyűlést tartottak benne. Sokat szenvedett politikai villongásoktól, egészen Rákóczi harcaiig. Innen indult el 1687-ben Károly lotharingiai herceg Erdélynek a törököktől való visszahódítására. Az erdélyi önálló fejedelemség megszüntével, 1687(1690-) - ben (Isten Szolgája P. Kelemen Didák a fejedelemségben született) a német kormány Nagyszebent kezdte dédelgetni s a főkormányszéket oda helyezte, ami csak 1790-ben került vissza Kolozsvárra, amely ekkor az erdélyi részek tényleges fővárosa lett. — Diétát, országgyűlést 1737-ben is tartottak Kolozsvárott, az év szept. 28-án.

Plasztikussá teszi a kolozsvári minorita történetet, amelynek nyomatékot ad a fentiek alapján Kelemen Didák restaurációs buzgósága, ha egy-két magán forrásból szár-

mazó adattal bővítjük, mint említett sümegi barátom, Kiss K. Ernő tanár úr közlésével:

« A minorita múlt azonban sokkal előbb kezdődött Kolozsvárott Kelemen Didák alapításánál. A Farkas utcai híres gótikus református templom, mely a mohácsi vész idején épülhetett (egykori történelem tanárom, a piarista Bíró Venceltől hallottam így), ugyancsak minorita eredetű. Ezt 14-15 éves koromban mondta nekem egyszer az akkori kolozsvári (azt hiszem, utolsó) házfőnök, ti. hogy minorita alapítás. Ő már a sekrestyébe szorult; s ugyancsak itt lakott, már talán nem is házfőnöki minőségben, Balogh tisztelendő úr, — keresztnevére nem emlékszem —, az utolsó kolozsvári minorita pap. Nemsokára aztán a konkordátum értelmében a szamosújvári gör. kat. püspökség birtokába kerültek az egykori minorita javak, mármint a XVIII. századiak ». (Sümeg, 1973. okt. 25).

Kelemen Didák restaurálja a besztercei templomot és rendházat.

Nem kerülte el figyelmünket, hogy Isten Szolgája a kolozsvári letelepüléssel csaknem egyidejűleg befejezte az elhanyagolt besztercei rendház restaurálását. (Csák, i.m. 34).

Knáisz Mihály « Conventus Bisztriczíensis ad Sanctum Joannem Nepomucenum » cím alatt ezt írja:

« Bisztricii in Transylvania Monasterium fuisse datum ab Episcopo Transylvaniae pro Minoritis anno 1336, scribit supra laudata Synodus Paszmaniana, ast injuria temporum amissum et primum anno 1724. in die Transfigurationis Domini nostri Jesu Christi, zelo et opera Excellentissimi Domini Generalis L. B. Philippi de Langlett postliminio introducta est sacra Religio Minorum S. Francisci Conventualium in dictam Civitatem Bisztriczíensem, assignato Patribus dicti Ordinis per Magistratum Civicum Monasterio antiquo ruinato cum sua Ecclesia deserta pariter, et ruinata, quae munifi-

centia titulati Domini Generalis una cum Conventu restaurata est et statim Ecclesia Militaris esse et vocari coepit... » (i. m. 373).

Így a már 1336-ban meglevő de az idők mostohasága miatt tönkrement minorita templomot és szerzetes házat Langlett tábornok 1724-ben, Urunk Színeváltozásának ünnepén a konventuális ferencrendieknek visszaadta; ezek egyiket is, másikat is kitatarozták, és megkezdték a lelkipásztori munkát, akkor főleg a helyőrség lelki ellátását, amit hiteles okmánnyal 1739. október 24-én a császári-királyi főlelkész végleg jóváhagyott. Ez engedéllyel — többszörös áttétel után — « hodiedum utuntur Patres Minoritae, ac ibidem in magna licet paupertate in medio Saxonum Luthero addictorum Domino famulantur », « mindmáig élnek a minorita atyák, és ugyanott, noha nagy szegénységben, a Lutherhez pártolt szászok között szolgának az Úrnak », — méltatja Knáisz a szerzetesek lelkesedését könyve megjelenésének esztendejében, 1803-ban.

Érdemes látni a tőle felsorolt első elöljárókat is; 1724-1744 között: P. M. Antonius Spurger, Praesidens; Leopoldus Auer; Sylverius Borbás; Georgius Szihelszki; Dionysius Kováts; Bertholdus Bhör, Guardianus; Wenceslaus Heintz; Ivo Griesbacher; Wilhelmus Meltzer; Wenceslaus Duranner.

Földrajzilag Beszterce 361 m. magasan fekszik a tenger színe fölött a Beszterce folyó jobb partján, igen szép völgyben a Bukovinába vezető országút mentén. Egyike Erdély legrégibb és legszebb városainak, amelyet régi bástyafalak és tornyok romjai öveznek. A magyar királyok által (állítólag a Szepességről) oda telepített németek, « szászok » alapították. Német neve Bistritz. Előbb mezőváros, később nagyforgalmú kereskedő várossá fejlődött. Okmányokban először a XIII. században szerepel. A tatárjáráskor elpusztult. Magyar főúri székhely lett 1330-ban. — Hunyadi János és Corvin Mátyás idejében annyira megerősödött a tekintélye és fontossá-

ga, hogy kereskedelme Danzigig és a Fekete tengerig ért. A mohácsi vész (1526) utáni háborúkban sokat szenvedett, és többször cserélt gazdát; az 1857-i tűzvész elpusztította, de csinosan felépült. — Beszterce-Naszód megye e neves városa Kolozsvártól északkeletre kb. 80 km-nyire fekszik a Kelemen havasok felé. Egy Sajó nevű patak folydogál tőle délre, míg nyugati irányban úgy 25 kilométerre Bethlen község található.

Evangéliumi szelídséggel a luteránusok között.

Knáisz Mihály Cronologiájának iménti néhány szava, hogy a besztercei szerzetes lelkipásztorok nagy szegénységben folytatták munkájukat az ottani luteránus felekezetű szászok között, Isten Szolgájának állandóan gyakorolt szeretetére vall, amit tartományfőnöki tisztsége alapján a munkatársaktól is megkívánt, mintha csak azt mondta volna nekik: Ugye, Atyafiak, Testvérek, nem vonhatjuk meg tőlük a katolikus hit tanítását és vigaszát, még akkor sem, ha nem találkozunk teljes megértéssel közöttük?!

Kelemen Didák tőle telhetően kereste a közös kiengesztelődést, a katolikus protestáns ellentét megszüntetését, ámbár olykor kénytelen volt belátni, hogy szándéka nem járt a várt sikerrel.

Erről Takáts Sándor röviden ezt mondja:

«Térítési munkája különösen a magyar vidékeken mutatott fel nagy eredményeket. «*A magyarok* — írja egyik levelében Károlyinak — *hajlandóbbak a megtérésre, mint a szász lutheránusok. Jobb szeretünk magyar helyeken letelepedni, mint lutheránus tót helyeken, ahol meg nem élhetünk*».

Nyilvánvaló: e puszta megállapítás a tényleges helyzeten kívül a felelős elüljáró gondoskodására és kötelező előrelátására vall szerzetestársaival szemben, és nem a saját személyének féltésére. Mindenki tudta róla, hogy a legteljesebb szegénységben. él.

Az örök igazságok terjesztése során az Egyház nem alkalmaz semmiféle erőszakot. Senki sem tiszteli a lelkiismeret szabadságát jobban, mint az Egyház, Krisztus tanítása nyomán: « Ha valahol betértek egy házba, maradjatok ott, amíg tovább nem utaztok onnan. De ha valahol nem fogadnak be titeket és szavatokra nem hallgatnak, menjetek el onnan és vádképpen ellenük a port is rázzátok le lábatokról ». (Mk. 6, 10-11).

Érhető Isten Szolgája szerény kifejezése is a megtérésre való hajlandóságról és a « meg nem élhetés » felől, minthogy az apostolkodásban haladni kellett, nem megrekedni; de meg azért is, mivel méltó a munkás az ő bérére (Lk. 10), Krisztus szava szerint: « Megérdemli a munkás a maga bérét. Ne járjatok házról házra. Ha betértek egy városba és ott befogadnak titeket, egyétek, amit elétek tesznek... ».

Jutalomra és kényelemre nem számítottak se az apostolok, se a későbbi evangéliumi megvetők, pusztán a megélhetés és lelkipásztori tevékenység emberi alapfeltételeit tartották szem előtt.

- -

Keresztély Ágost halála után alig telt el egy hét, és 1725. szept. 1-én már meglett az utód Esterházy Imre személyében. Kineveztetése nem keltett különösebb meglepetést, mivel tudták róla, hogy kedvelt embere a bécsi udvarnak, és elődje is nagyra becsülte. Ő és előkelő rokonsága hozta ki a pálos kolostorból, és mivel népszerű volt, a magyarság körében általános öröm fogadta a prímási széken. Annak a nemzetségnek volt egyik hajtása, mely mindig teljes vértezettel szolgálta hazáját, nemzetét. A vér nem változhatott benne vízzé, és a magyar eredetű pálos szerzetesrend szellemével nemesítve, biztosítékot nyújtott arra, hogy maradéktalanul megadja, ami Istennek jár, de azt is, amivel nemzetének, illetve uralkodójának tartozik.

Elődje idegen földről került hozzánk, de a « magyar levegő » mienké tette; ő ősmagyar televényből fakadt; Keresztély Ágost a katonai pályáról tért át az egyházi

szolgálatra, majd a politika daruin emelkedett fel a magyar egyházfők élére; Esterházyt a kolostori élet kedvelt magányából hozta ki felettesi bizalma és vitte előre; amaz elérte a bíborosi méltóságot, emez csupán az érseki palliumot... Ezt is soknak találta, ezért használta később is aláírásainál a « Fráter Emericust ».

Esterházy Imre a váci, zágrábi és a veszprémi püspökség után érte el az esztergomi érsekséget.

Az Esterházyak családi törzséről polgári vonalon is kiváló ágak növekedtek, mint Miklós (Pázmány Péter kortársa) és Pál, a Magyarok Nagyasszonyához szóló ima ihletett szerzője. Családjaikból jutott katonai és államügyi pályára, egyházmegyei és szerzetes papi hivatásra.

« Fráter Imre » a török ármádiának magyarországi pusztításai miatt Horvátországban végezte el a filozófiát, onnan elöljárói Romába küldték, minthogy a pálosok a Monte Celio-n fekvő kolostorukat a mellette levő Santo Stéfano Rotondo templommal együtt átadták a jezsuitáknak és ennek fejében három növendékük a Germanicumban végezhette teológiai tanulmányát; ennek befejeztével 1688-ban pappá szentelték. Otthon filozófiai, majd teológiai tanár lett, azután remetei perjel. Nemzetiségi megértése következtében a máriavölgyi nagykáptalan 1702-ben őt választotta meg általános rendfőnöknek. Ezt az említett püspöki kivenezések követték.

Megfeszített erővel dolgozott « pro aris et focis », « templomokért és tűzhelyekért », és amikor Magyarország első főpapja lett, még inkább erre fordította minden gondját és erejét. A kolostori iskola különböző fokain megtanulta az önfegyelmet, előzetes püspökségei idején pedig bele gyakorolta magát az egyházkormányzásba. A kánoni látogatást gondosan elvégezte, és ekkor tapasztalta, hogy még mindig sok községben vannak idegen kézben az egykori katolikus templomok és tartozékaik. Ezen a ponton ő sem tudott engedékenyebb lenni, s felsőbb jóváhagyással kilenc helyen sikerült a katolikus vallást megerősítenie. A felekezetek ezt felpanaszolták, de főleg a Carolina Resolutio megszűkítései bántották őket.

Esterházy Imre esztergomi hercegprímás a törvényes rendelkezésektől nem térhetett el, noha emberi megértést érzett a panaszosokkal szemben. A katolicizmus érdekében új plébániákat létesített főegyházmegyéjében, számszerint huszonkettőt. Nagy súlyt fektetett a papi hivatások minőségére, a lelkészségek korszerű vezetésére, a templomi istentiszteletek rendjére, a szentségek kiszolgáltatására, a papság fegyelmi és a hívek vallás-erkölcsi életére. Szükségesnek tartotta, hogy a hívek kezébe könnyen érthető hittankönyv, « katekizmus » kerüljön. Hogy hasznos határozatai nem lettek országos jellegűek, mások egyházjogi kiváltságain és az ismét kiütött pestisen múlt.

Egyházfői kormányzása idején, az említett plébániákon kívül, más hetven templom frissült fel az ő jóvoltából. Bőkezűségét éppen így élvezték a szegények, özvegyek, árvák, akiknek gyámoluk volt. Ha segélyezésükre nem lett elég jövedelme tetemes része, elzálogosította mellkeresztjét és aranyláncát. Rendszeresen látogatta a menhelyeket, kórházakat, börtönöket, hogy vigasztaljon, a kétségbeesést megszüntesse. A felebaráti szeretetben ísteni Mesterét követte...

Mielőtt az örökkévalóság útjára lépett volna, 1745 nyarán elzarándokolt Máriazellbe, Pozsonyból. Bécsben az uralkodónő, legszűkebb környezetével, fogadta. Zellben harangzúgás között lépett be a kegyhelyre. A fáradt és beteg zarándok kitárta szívét-lelkét az Istenanya előtt, az ajándékul hozott aranykehellyel szentmisét mutatva be.

Pozsonyban halt meg 1745. december 6-án.

(L. Dr. Meszlényi Antal: A magyar hercegprímások arcképsorozata (1707-1945), Szent István Társulat, Budapest, 1970, 50-75).

Kelemen Didák aradi canonica visitatiója.

P. Dr. Monay Ferenc, « Adatok... » c. művében (51. o.), felemlíti P. M. Kelemen Didák aradi hivatalos látogatását e második tartományfőnöksége alatt; az évet 1725-re tehetjük.

Alkalma nyílt megismerni a Tisza-Maros háromszög lakosságának vallási elhagyatottságát, tehát megindította az eljárást rendtársainak letelepítésére Szegeden.

Ez egyházjogilag szokásos canonica visitatióról nincs más említés a kéznél levő könyvekben, de történetírónk alapos tájékozottsága a minorita ferencrend annáleseiben bátran elfogadhatóvá teszi.Ő maga Aradon lelkipásztorkodott, hosszú ideig plébánosa volt, ott lett kétszer is tartományfőnök, és onnan került Rómába, mint generális asszisztens, majd apostoli gyóntató a Szent Péter bazilikában; otthonos és járatos volt Arad egyháztörténelmében.



Arad: a minorita ferencrendiek Páduai Sz. Antal főplébániája, melyet P. Dr. Csák Alajos Cirjék tartományfőnök emeltetett bazilika nagyságúra a régi helyén (ebben az utolsó szentmisét 1902 *tavaszán mondották).*



Az aradi letelepülés mikéntje álljon itt az Aradon, « Tipographia Vasárnap 1931 » megjelent « Schematismus almae Provinciae Transilvaniae Ordinis Fratrum Minorum Conventualium pro anno Domini 1931 » 19. oldaláról:

« Conventus in Arad ad S. Antonium Patavinum. — Turcarum tyrannide oppressa paceque Karloviczіensi a. 1699 inita, oppidum quoque Arad christianis restituta est, ubi fidelium, P. Camillus Höfflich Ordinis nostri, legionis Principis Lichtenstein capellanus castrensis, curam suscepit, ecclesiam conventumque parvum a. 1702 propriis expensis aedificare coepit: Fratres non solum curae animarum, sed et iuvenum aeducationi sollertes incumbebant ita, ut iam a. 1715 scholae elementares, a. 1745 vero gymnasiales lycealesque eorum opera ibidem apertae sunt. Directionem quamvis harum scholarum a. 1873 status ipse assumpsit, nostris tamen cura animarum catechesisque in scholis liberam animos sanctificandi pandit viam. Ecclesia et conventus vetustate fatiscentes in memoriam centenarii curae pastoralis secundi, annis 1902 et sequentibus, agente potissimum Ministro tunc Provinciali P. M. Cyriaco Csák, ipsius Conventus sumptibus, a fundamentis, ex novo aedificati sunt, quibus anno a felici transitu Patriarchae Seraphici Septies centesimo, Domus culturalis pro litteris christianis et bonis artibus colendis, cum officina quoque tipographica bene instructa, adiuncta est.

Parochia in ipsa civitate numerat fideles 28.625 in suburbio Gradiște 2.435, in Andrei-Șaguna 637, universim 31.697 ».

- -

Akár Kolozsvárról ment Kelemen Didák tartományfőnök Aradra, akár Nyírbátorból, az út « légvonalban » mindenféleképpen 190-200 km., tehát erőre és időre volt szüksége célja eléréséhez...

« Az elmondottak életének csak egyes mozzanatait világítják meg, mert csak valamivel is részletesebben ismertetni életét, rövid közleményben nem lehet. A gondolkodó elme nem tudja megérteni: honnan vette a rengeteg tevékenységéhez az időt, erőt? Mikor pihent, hogy erőt gyűjtsön az újabb megerőltetéshez? Csak a Mindenható kegyelmével lehet ma-

gyarázni szakadatlan életküzdelmeinek kibírását ». (Kelemen A. Közlönye 24).

A lélek porhűvelye, a test, szinte átszellemült, képes lett legyőzni akadályokat, amelyek rendszerint útjában állnak a cselekvésnek. Az önmegtagadás, a szívtisztaság, Isten és az emberek szeretete engedelmessé tette a « szamár testvért », ahogy Assisi Ferenc hívta a lélekhordozó halandó testet.

Így kellett lennie, egyébként valóban nem értenők a fáradalmak és áldozatok nagyságát. Egyébként sem könnyű az élet és kegyelem hőseinek nagyságát felmérni.

Isten Szolgája aszketikus élete.

Ha Isten Szolgája életét egyéni sajátosságában vizsgáljuk, szembeötik, mennyire utánozhatatlan módozatokat használt, tudatosan vagy tudatlanul, amelyekkel magábaszállásra késztette a kortársakat, meghódította őket a keresztény tökéletességnek; személyi adottságai, a kegyelem segítségével, ritka hatással voltak mindazokra, akikkel kapcsolatban állott. Isten kegyelme emberi mivoltunkat emeli magasba; aki több természetfeletti értékhez akar jutni, annak természetes képességeit is kamatoztatnia kell; aki igazi vagy igazabb emberségre törekszik, az már az életszentség felé halad.

Ez általános tapasztalati tény felemlítésekor egyúttal helyet kíván e fejezetben Dr. Csák méltató szava Kelemen Didák lemondásairól, önmegtagadásairól.

« Testi élete nélkülözésekkel teljes, aszkétikus. Nehéz térítő útjára gyalog járt, miközben szegényes házak kamráiban, sőt istállóiban keresett éjjeli szállást. Amit pedig a pestisek alkalmával irgalmas útjaiban szenvedett, azt csak az foghatja fel némileg, aki a pestises vidékek szörnyűségeit, melyeket mi is ismertettünk, csak futólag is elolvasta.

Otthona a legtöbb rendházban — primitiv, semmi kényelmet nem nyújtó, sőt még az egészségre is káros, alápincézetlen, sokszor padozatlan cella. Ágya kemény deszka, vagy puszta föld. Rendes ágyhoz csak akkor jutott, mikor nagyúri ismerősei meghívták magukhoz, de akkor is többnyire az ágy mellett, a padozaton aludt.

Táplálékban kenyéren és vizen kívül alig volt része. A zsíros ételeket különböző böjtök ürügye alatt visszautasította és csak ritkán, ünnepnapok alkalmával, vagy utazás közben evett kenyere mellé szalonnát. A csemegéket, mint fényűző ételeket, kerülte és ha ilyen félét ajándékba kapott, — kiosztotta betegei vagy idősebb rendtársai között. Csakis vizet ivott, csak akkor, mikor ereje már fogytán volt, fogyasztott egy kevés bort, de akkor is a javát betegeinek osztotta el, ő maga pedig a kevésbé jó minőségűt tartotta meg magának.

Még ruházkodásában is sanyargatta testét. Gyakran még az időjárás ellen sem védekezett eléggé, mert ha ruhátlan szegényt látott — saját ruháját ajándékozta neki, nemhogy csak egy tartalék ruhadarabot is félretett volna magának, úgy, hogy barátjai, jó ismerősei kényszerítették reá a legszükségesebb ruhadarabokat.

Minél kevesebbet gondolt testével, sőt azt szándékosan, egészségének veszélyeztetéséig is elhanyagolta, annál nagyobb gondot fordított lelkére, mert erős, megingathatatlan hittel hitt a teljes Szent-Háromság egy Istenben. Hitte, hogy az idő és annak minden vonatkozása úgy a legnagyobbszerűnek, mint a legparányibbnak is — ezen Örökkévalóságon nyugszik, ahol a pogány Erőnek uralma nemesebb fensőségnek, a Szentségnek ad helyet. Tehát hitte, hogy a végcélja nem a test földi élete, hanem a lélek örökkévalósága. Ez volt az ő gyakorlati hite s ebből levezetve a meggyőződése, — hogy a test örökös harcban áll a lélekkel, mint a gonosz a jóval. Érezte, hogy benne is él az Istenség szava: a lelkiis-

meret, tehát ennek kívánalmai szerint iparkodott földi életét berendezni s lelkét a keresztény erények gyakorlásával az örökkévalóságra előkészíteni. Érezte hogy önmaga emelkedik magasabbra, ha imádattal meghajol nem a mulandó test ideig-óráig élvezetet adó kívánságai előtt, hanem lelkiismeretének szavai szerint Az előtt, Aki valóban és véghetetlenül felette áll, Aki Teremtője, Ura a világegyetemnek, megállapítója a Rendnek, Aki maga az Igazság, Bölcseség és az emberek jóságos Atyja.

Szeretettel s olyan buzgalommal imádta Istent, hogy imádkozása olykor órák hosszat tartott. Leborult a földre s homlokával érintette a padlót, a hideg kövezetet, úgy, hogy öreg korára eldurvult és megkeményedett homlokán a bőr.

Miért tette ezt? Azért, mert nem tudta máskép meghálálni azt a szeretetet, azt a véghetetlem jóságot, mellyel Isten az emberiség iránt viseltetik, amelynél fogva egyszülött Fiát adta érette váltságul ». (i.m. 93-95).

A minoriták miskolci letelepedésének előkészítése Pesten.

Három írótól vesszük a most következő tájékoztatást, amiből teljesebbé válik az ismeretünk.

« 1725-ben Koháry országbíró hívatta őt magához, hogy egyházi ügyekben kikérje tanácsát. Útjában mély megindulással szemlélte az ősrégi templomok romjait. A Hernád mentében Kassáig s a Sajó mellékén jó darabig egyetlen katholikus templomot se talált. A papok magukra hagyták hívőiket, pedig — írja Károlyinak — « *sok a lélek, aki legeltetést várna* ».

A régi miskolci templomot is rombadőlve találván, elhatározta magában, bármennyi küzdelembe kerüljön is, újra felépítteti. Először is tehát Károlyi Sándort, Koháry István országbírót és Erdődy Gábor püspököt nyerte meg az ügynek. Azután kezébe vette a vándorbotot, felment

Pestre s a kommissió előtt bebizonyította, hogy a miskolci templom Rákóczi fölkelésekor még a minoriták birtokában volt ». (Takáts, i.m. 259).

« Az 1725, évben, amikor ismét a magyarországi részekre terelődött a figyelme, a csanádi és csongrádmegyei állapotokkal foglalkozott, de alighogy mependítette a szegedi rendház ügyét, máris meghívást kapott Pozsonyba, Koháry István gróf országbíróhoz, — aki az országgyűlési vallásügyi bizottság elnöke volt, — hogy egyházi ügyekbn vele tanácskozzék. Sietett a meghívásnak eleget tenni, hiszen egyházának és vallásának ügyeiről volt szó. Útja a Sajó és Hernád mentén vezette keresztül és mindent megfigyelő lelkét szomorúsággal töltötte el az a leverő megállapítása, hogy ezen a vidéken is teljes elhagyattottságban vannak a katolikus hívek. Templom, kivált ép templom, igen ritka községben akad s még rikkábban lelkipásztor.

A gondolatait lenyügöző szomorúság azonban egyszeriben lelkes energiává változott s megérlelte lelkében azt a tervet, hogy most már ezt a vidéket választja térítő s vigasztaló munkásságának tárgyául és itten is, mint előbb Bihar, Szabolcs és Szatmár megyékben, a katolikus hitélet renésszánsza számára készíti elő a terepet. Elhatározta, hogy, mint amott Nyírbátorban, úgy itt meg Miskolcon fog szent vállalkozásának központot állítani. Evégből alaposan kezdte tenulmányozni a miskolcvidéki, majd az egész borsodmegyei állapotokat ». (Csák, i.m. 37-38).

A minoritarendnek, Knáisz szerint, egykor négy szerzetes háza is volt Pest-Budán. E rendi történettől eltekintve, magáról a városról, vagy Isten Szolgája idejében még városokról, néhány nélkülözhetetlen adatot felvázolunk.

A Duna két partján fekvő Budapest erdetileg három különálló város — Buda, Pest és Óbuda — egyesüléséből keletkezett 1873-ban, a három várost a Budapest néven eggyé olvasztó törvény hatálybalépésével.

Buda és Óbuda a Duna dombos nyugati partján, Pest pedig a sík keleti parton terül el. A várost észak és nyugat felől a Budai Hegyek 4-500 méter magas vonulata övezi, kelet felé viszont a pesti városrészen túl az Alföld rónasága tárul ki.

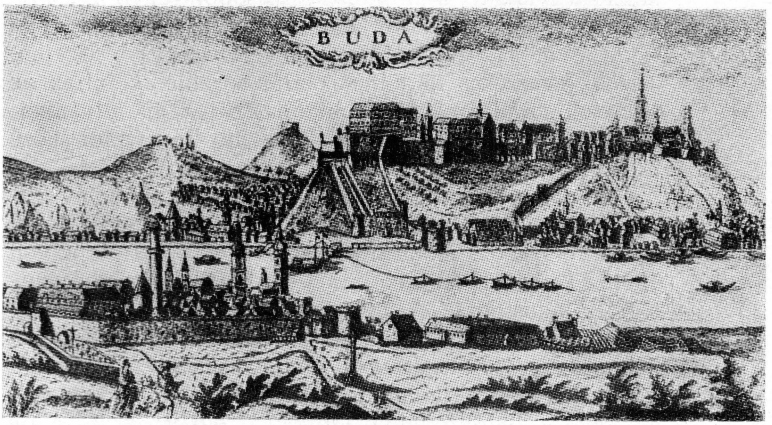

Buda és a falak közt szorongó Pest (Budapest, Magyar Történelmi Képcsarnok).

Budapest Európa legősibb városainak egyike, mely két évezredes múltra tekint vissza. A város északnyugati részén fekvő Aquincum, a hajdani római város feltárt maradványai az I-III. századból valók; mikor a légiók meghódították, s a Birodalomhoz csatolták a Duna menti provinciát, jelentős város épült a kelta őslakók városkája, Ak Ink helyén. A kelta városnév (mely «bővízű»-t jelentett) élt tovább Pannónia székvárosának, Aquincumnak nevében.

Aquincum két városból állott: a katonavárosból, ahol a légiók állomásoztak és a polgárvárosból, ahol

kézmívesek, kereskedők, megtelepedett veteránok, római polgárjogot nyert őslakók és a Birodalom más részéből érkezett bevándorlók éltek. A tartományi székváros az akkori Európa jelentős városai közé tartozott: lakosságának száma meghaladta az ötvenezer főt. Két nagyméretű amfiteátrum, több gőzfürdő, sportcsarnok, vásárcsarnok volt Aquincumban; a város fazekas-, ötvös-, hajóépítő-mesterei messze földre szállították készítményeiket. Hadrianus, a későbbi római császár, aquincumi helytartó korában káprázatos palotát építtetett a város szegélyén, a mai óbudai hajógyári szigeten.

Az évezredes földrétegek alól felszínre kerültek az ásatások során a hajdani római nagyváros maradványai; napjainkban Budapest legérdekesebb látnivalói közé tartozik a « magyar Pompeji ».

A mai város kialakulásának kezdete a budai Várhoz fűződik. Amikor a mongolok 1241-ben elözönlötték Magyarországot, elpusztították a Duna parti lapályon épült várost, és legyilkolták vagy rabszolgaságba hurcolták lakosságát. A mongolok kivonulása után IV. Béla király fallal körülvett, újabb tatár támadás ellen védhető várost alapított a budai Várhegyen. Buda, a valamivel később ugyancsak várossá fejlődött Pesttel és a Budától északra fekvő Óbudával együtt a századok folyamán vezető szerepet szerzett az ország életében. A Várban végzett ásatások felszínre hozták Zsigmond király « Friss Palotá » — jának és Mátyás király renaissance palotaszárnyának maradványait. Buda a XIV-XV. században Európa legszebb, legfejlettebb városainak egyike volt. Mátyás palotáját Verocchio, Masolino, Giovanni Dalmata és a renaissance más mesterei ékesítették alkotásaikkal. Budán működött Európa első nyomdáinak egyike: Hess András műhelye. Mátyás remekmívű Corvina-kódexei a kor könyvművészetének legszebb és legértékesebb darabjai voltak.

A budai Vár mai arculata csak néhány vonásában idézi a középkori várost: a XVI. század derekán az előretörő török seregek a budai Várat is meghódították, s a százötven esztendős ozmán uralom alatt nagyrészt elpusztultak a középkori város építészeti alkotásai. A gótikus Mátyás templom, melyben hat évszázadon át koronáz-

ták a magyar királyokat, túlélte a történelem viharait (1873-1896 közt építették újjá); a középkori Buda emléke a XV. században épült Magdolna-torony is. A Várnegyed műemlékházainak többsége a XVIII. században épült, a török megszállás után.

A török kori Buda emlékeit főként Buda keskeny part menti városrésze, a Víziváros őrzi. A törökök, mint az uralmuk alá került városokban általában, Budán is csak templomokat és fürdőket építettek. A török mecseteket, minareteket és dzsámikat azonban egytől egyig lerombolták a város visszafoglalása után, s így csak a fürdők maradtak az utókorra, valamint Gül Baba, a nagyhírű dervis síremléke (türbéje) a Rózsadomb lejtőjén.

Pest a XVIII. században indult fejlődésnek a Duna bal partján. Minthogy síkságon fekszik, s jó dunai kikötőkkel rendelkezik, egyre fontosabb ipari és kereskedelmi gócponttá vált. Budapest mai Belvárosa, az egykor városfallal övezett régi Pest, jórészt a XVIII. és a XIX. században épült.

Ezek után Monay atyával folytatjuk a minorita ferencrendiek miskolci történetét.

« Koháry István országbíró, az országgyűlésen a vallási ügyek előadója, 1725-ben Kelemen Didákot Pozsonyba hívta tanácskozásra. Nyírbátorból indulva, a Tiszán keresztül, útja a Sajó völgyében vezetett. Megrendülve észlelte itt a katolikus hit romlását. Messze vidéken sehol templom, sehol pap. A központban, Miskolcon, alig 20 család ragaszkodik még ősei hitéhez, a mindszenti kis templom körül. Ezek is számkivetettjei a városnak, mert katolikus ember nemcsak a tanácsba nem kerülhet be soha, de még iparos sem lehet, hiszen nincsen olyan céh a városban, mely egyetlen katolikust is felvenne tagjai közé. Didák atya érzi, hogy e helyen messzesugárzó, új működési tér nyílik meg számára. Útját megszakítva, ott nyomban beadványt intéz Borsod vármegye rendeihez, hogy járuljanak hozzá, hogy a minoritarend tagjai kolostort nyithassanak Miskolcon, és utasít-

sák a városi tanácsot, adják át nekik e célra a Tetemvár aljában levő ősi Mária-templom romjait az ehhez tartozó területtel, amelyen a vásárosok bódéi állanak ». (Monay, P. Kelemen Didák, 13).

« Nyomban », 1725. március 11-ét jelenti, « Oltontúli » idevonatkozó közleménye szerint, és ezzel ő lesz a negyedik forrásunk a miskolci minorita letelepedésnél.

« Kelemen Didák Nagybánya, Nyírbátor után Miskolcot szemelte ki harmadik munkálkodási központjául. 1725. március 11-én kérvényt nyújtott be Borsod vármegye rendeihez, melyben, mint másodízben megválasztott tartományi főnök, a minoritarend miskolci régi szabadalmának megvizsgálását kérte. Kérvényében tudatosan emlékezik meg Mária országáról s arról, hogy Miskolcon volt a Boldogságos Szűznek szentelt templom, mely a város szabadalmának tanúsága szerint a minorita rendhez tartozott. Amelyet azonban feldúltak, javaitól megfosztottak, sőt a templom megszentelt helyén a vásárokban összecsődülők a Szűz Istenanya tiszteletének megcsúfolására napról-napra megszentségtelenítenek. Nehogy ezért Isten haragját Mária országa szenvedje el, fenti kérelmét megismétli ».

P. Kelemen Didák második tartományfőnökségének utolsó éve (1725-1726), majd szabolcsi, erdélyi és borsodi apostolkodásának egy része a ravennai Baldrati Mária József minorita rendfőnökségével esik egybe, akit a XIII. Benedek pápa elnöklete mellett tartott római nagygyűlés választott meg 1725. május 23-án.

Tanulmányait Faenza, Rimini, Ferrára, Bologna főiskoláin végezte; Tarvisio, Siena, Firenze városaiban kapott fontos egyházi megbízatásokat, míg XI. Kelemen pápa Rómába nem hívta a Ritus — és Hitvédelmi Kongregáció tanácsosaként. Mint a Sapientia egyetem nyilvános teológusa kiváló tudásával szintén híressé vált.

Assisi Szent Ferenc 82, utódja 1731-ig kormányozta a konventuális minorita ferencrendet.

A piaristák pártfogolják a minoriták Szegedre költözését.

« A miskolci templom ügyének tárgyalásával egyidőben fogott Didák atya a szegedi kolostor alapításához. 1726-ban már kéri Károlyit, lépne közbe érdekükben a hadi tanácsnál. Szeged, Makó és Vásárhely vidékén — úgymond — százezrekre megy a katholikusok száma s nincs, aki a lelkiekben gondjukat viselné. Szeged városa örömmel fogadta tervét s már ki is jelölte a házat számukra. Sok a beteg, sok a dolog, tehát szükség van reájuk. « *Azért t. páter piarista atyáink is — az Úristen áldgya meg, szívesen kívánjuk Istennek segedelme által — örömmel kévántak acceptálni*! »

Együgyű, csekély levelével fölkeresi a grófnét és « *baktai édes jó pátrónájukat* » Károlyi Klárát is. S mind a hárman megígérik támogatásukat ». (Takáts, 260).

« A Szt. Ferenc-féle szabályok nem ismernek hosszú ideig tartó uralmat. Bármilyen rátermett legyen valaki, nem választható újra, hogy az ember veleszületett kevélysége ne fokoztassék. Kelemen Didák is volt már rendfőnök 1717-20 - ig, második választása 1723-ban volt csak lehetséges, de 1726-ban ez is lejárt és többé nem volt megválasztható, 1725. jún. 20-iki rendi gyűlésen még ő elnököl, de az 1726-i rendfőnökválasztó gyűlést már Bossi Ferenc, a moldvai miszsziók főnöke és a bakói püspök általános helynöke vezette le. (Az akkori püspöki székhely átkerült Jászvásárba). Horn Kornél, az eperjesi főiskola igazgatója választatott meg rendfőnöknek, Kelemen Didák pedig a nyírbátori egyház továbbfejlesztésével és a miskolci rendház megalapításával tölti idejét. (1729). Tagja ő természetesen minden rendtartományi gyűlésnek. Mikor Horn Kornél elnöklete alatt 1727-ben épen a nyírbátori házban tartják meg az évi rendkormányzati gyűlést, mint exprovinciális, eo ipso jogos tagja e gyűlésnek és aláírásával megerősíti a hozott határozatokat. A kolozsvári rendháznak akkor jut egy állandó alapítvány

— 500 frtról. — Kelemen Didák szálkás aláírása igen jellegzetes (Levéltár 16. sz.).

Nyírbátor lesz most már jó ideig főhadiszállása. Innen tartja fönn az összeköttetést a Károlyi családdal.» (Kelemen A. Közlönye, P. Kőhalmi Mihály Szevér: Kelemen Didák és Károlyi Klára, 44).

Kelemen Didák erkölcsi szerepe a nagyenyedi minorita letelepedésnél.

Nagyenyeden a minorita letelepedés kezdete: 1727. február 8 — március 23, annyira közel esik Isten Szolgája tartományfőnökségéhez, hogy akaratlanul is felvetődik a kérdés: nem az ő vezetésének tudható-e be az alapítás? Ügyes kutató megállapíthatja majd, hogy « a rendfőnökség », amelyről Dr. Feri Vilmos József tanulmányánál azonnal szó lesz, még P. Kelemen Didák tarományfőnökségét jelenti-e, avagy utódjáét, P. Horn Kornélét, akit 1726. VI. 25 - én választottak meg.

De vessük meg az alapját további tájékozódásunknak.

Enyed városát IV. Béla király alapította 1239-ben. Első lakosai szász telepesek voltak. Légrégibb temploma 1333-ban épült, amely a XVI. században lutheránus kézbe került. A kálvinisták szaporodásával az előbbiek lemondtak nagyobbik templomukról ezek javára. A reformátusok kollégiumukat Gyulafehérvárról átköltöztették Enyedre, Bethlen pedig ennek ajándékozza a gyulafehérvári püspökségtől elvett javakat, egyszersmind a káptalannak Enyeden és környékén fekvő birtokait. A reformáció ideje óta Enyed katolikussága nem hallatott magáról 1727-ig, tehát majdnem kétszáz éven keresztül.

« A történeti hűség kedvéért érdemes megjegyeznünk, — írja említett minorita szerzőnk « A nagyenyedi róm. kat. plébánia rövid története » című füzetében (Arad, « Vasárnap»,

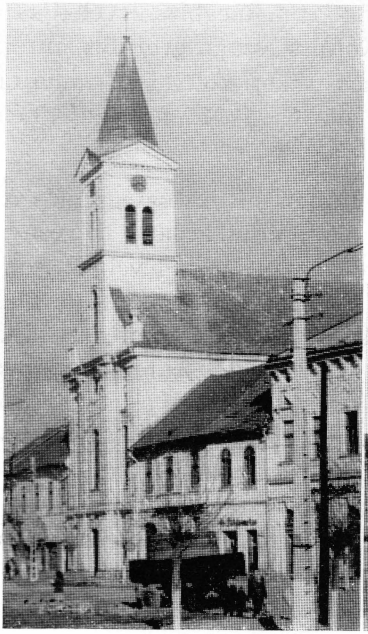



Nagyenyed (Aiud, Transilvania): a minorita plébániai templom és lelkészi lak távlati képe.

1927) —, hogy mielőtt Luther megbontotta volna a vallási egységet, Enyed városát a két templomon kívül még öt katolikus kápolna díszítette ».

Tőle vesszük a továbbiakat is. — A reformáció alatt az egyházi vagyon elveszett, a katolikus papokat a város területéről elűzték, elannyira, hogy Enyedet « kis Debrecennek » hívták. — A szatmári béke után egész Erdélyben megváltozott a helyzet. Kormányzója Korniss Zsigmond lett, gyulafehérvári püspöknek pedig báró Antalffy Jánost nevezték ki. — A minoriták védnökségét gr. Korniss István, Alsó-Fehér megye főispánja vállalta el.

Nos, idézzük Dr. Ferit: « A rendfőnökség megbízza Jánosi Mór minorita atyát, hogy Nagy-Enyeden gyűjtse össze a híveket s újítsa fel a plébániát. Jánosi atya védő levelet

kap III. Károly király és császártól, megbízó levelet kap a püspöktől és ajánló levelet Korniss István gróf főispántól. Azután főtisztelendő Orbai János, akkori kolozsvári minorita házfőnök kíséretében szekérre ül, és 1727. február 19-én Enyedre érkezik ».

Úgy gondoljuk, hogy a katolikus hívek összegyűjtésére irányuló megbízatás, Jánosi Mór feltételezhető kérvénybenyújtása III. Károlyhoz s a tőle kapott védő levél, az erdélyi püspök megbízó levele, gr. Korniss István ajánló levele, tehát a sokféle fontos levélváltás, a hivatalos intézkedések lefolyása nem lehetett egy jó félév műve. Ehhez vehetjük P. Kelemen Didák többször tapasztalt tekintélyét, amely, ha nem a végső kifejletben, de az érdemleges előkészítés, tanács és irányítás terén föltétlenül mozgató ereje volt az enyedi minorita letelepedésnek. Szinte elképzelhetetlen, hogy ekkora alapítás erkölcsi megalapozásában ne szerepelt volna az ő apostolkodó lelkülete!

A kezdetet biztos kifejlődés követte. A városi tanács 1727 februárjában megengedi, hogy a minoritarend a városban letelepedjék. Jánosi Márk atya egy szobában hamarosan szállást kapott; egészen március 23-áig ott gyűltek össze a kevés számú, új telepes katolikus hívek, és ott hallgattak szentmisét. E fenti napon Jánosi atya két városi tanácsnok jelenlétében házat vett, amelybe április 2-án beköltözött, és azután itt misézett egy oltárrá alakított asztalon. « Így vetette meg lábát Enyeden a minoritarend, szegénységben szolgálván az Urat és a hívek érdekét ». A tőszomszédságban levő házat már sekrestyés kápolnává alakította. Utódja, Lenkei Péter (akinek segítőtársa Bódi Miklós atya lett) méltóképpen fejlesztette a lelkipásztorkodást; 1730-ban telekrészt vásárolt, ahová rövidesen átköltözött P. Bódival. A Bajcsi Szathmári és Telegdi család parcelláival bővült telken épült fel egy újabb kápolna, minthogy az előző házakat eladták.

A mai tágas, díszes templom építését 1745-ben kezdték meg, a tartományfőnökség nagyméretű, és a sok megpróbáltatáson átesett egyházközség becsületes, noha szerény támogatásával. Tizenkét év alatt felépült a templom; a torony csak félig, amit 1896-ban Kowrig Antal saját költségén emeltetett mai teljes magasságára.

A templomudvaron 1753-ban fenyőfából felépült az elemi iskola; maguk a minorita atyák tanítottak benne.

A templomi főoltárt két minorita szerzetes testvér készítette, míg az oltárok képeit, szobrait és egyéb berendezési tárgyait a nagylelkűségéről híres Haller, Kemény és Hunyadi család rendelte meg saját költségén.

Az omladozó szerzetesház helyébe 1812-ben újat emeltek, 1846-ban pedig tágasabb iskolát. Az 1849. évi háborús pusztítás sok kárt okozott mind a templomnak, mind a háznak, de 1853-ban már megáldják a helyrehozott templomot.

« Az ősök szent szokását az utódok is követik. Templomukat szeretik s gondját viselik. A jó hívek szívesen áldoznak templomukra », fejezhetjük be mi is P. Dr. Feri Vilmos József szavaival e visszapillantó emlékezést Nagyenyed minorita múltjára.

Ne hiányozzék adatainkból P. Knáisz Mihály Chronologja se (i.m. 378):

« *Residentia Enyediensis ad Sanctam Elisabeth Reginam Hungariae* ».

« Anno 1727. die 23. Mensis Martii auctoritate, et facultate Illustrissimi ac Reverendissimi Domini L. B. Joannis Antalffy de Csík-Szent-Márton Episcopi Dioecesis Transylvaniae litteratoriae sub forma consueta, data anno eodem 1727. supradicto, die 8 Februarii, et incipit: Nos L. B. Joannes Antalffy etc. erecta est haec Residentia in Oppido Nagy Enyed dicto, in fundo exiguo ad interpositionem Illustrissimi

Comitis Domini Stephani Kornis per Magistratum Oppidanum assignato, dein vero post annos duos ad plateam vulgo Magyar Utcza in alium commodiorem traslata in dies incrementum capit ex piorum Eleemosynis, et stipendio servitiorum spiritualium in Capellaniis, jamque Patres Conventuales, esto in medio Haereticorum, magnificam tamen ibidem exstrui curarunt Ecclesiam, et docent Parvam Scholam, cujus Professor solvitur ab Aula Caesareo Regia ».

P. Kőhalmi Mihály Szevér minoritarendi gimnáziumi igazgató kereken P. Kelemen Didák alapításának tartja az enyedi plébániát és házat: « Kelemen Didák rendfőnöksége alatt telepedett meg a rend Enyeden és Besztercén is. Marosvásárhelyt szerette volna újraéleszteni a rendet, hogy jobban be legyen hálózva az egész Erdély, de ez csak élete vége felé valósult meg ». (Kelemen Atya Közlönye, 44).



A nagyenyedi református kollégium hatalmas épülete, háttérben a Kelemen Didák alapításának tartható plébániai templom tornya.

A közelmútban olvastam egy régi jegyzetfélét, szóbanforgó vizsgálódásunkról.

Tiszta írású 3 hasáb (négy lap nyolc oldalából) a nagyenyedi konvent eredetét tárgyalja: 1727. február 19-én VI. Károly magyar király és Erdély fejedelme (« Princeps Transylvaniae »), Kornis Zsigmond erdélyi kormányzó és Antalffi erdélyi püspök, valamint Jánosi Min. Provinciális idejében két minorita atya és egy testvér Nagyenyeden letelepedett, amely teli volt protestánsokkal.

(Nyilvánvaló tévedés azonban Jánosi atyának provinciálisként való megnevezése).

A nagyenyedi ház pecsétje: középen Nagyarországi Szent Erzsébet koronával és rózsákkal; a felirat: a pecsét alsó pontjától balra fölfelé: *MINOR CONV.*; a pecsét felső pontjától jobbra lefelé: *SIG. PROV. S. ELIS. AB HUNG.*

A vallási helyzet és felekezeti megoszlás szemléltetésére álljon itt adatként: Dr. Musnai László « Aiud-Nagyenyed és református egyháza », Aiud-Nagyenyed, 1936, 33. oldalán: « Enyed és a Reformáció ». — « Mihelyt megtört(azonban) a katholikus egyház és a káptalan hatalma Erdélyben, a város a maga egészében a reformációhoz csatlakozott és városi egyháza a két templommal együtt protestánssá lett. A katholikus egyház teljesen elenyészett annyira, hogy csupán a 18-ik században magindult visszakatholizálás során alakulhatott meg újra 1727-ben a minoriták idetelepülésével, akik azonban csak úgy kaptak engedélyt a betelepülésre, hogy reverzálisban biztosították a várost, hogy a más felekezetűeket nem fogják háborgatni és tiszteletben tartják a város szabadalmait, jogait ». (Jegyzetben: « Reverzálisuk meg van a református egyház levéltárában »).

Az 1906. évi marosvásárhelyi minorita Schematismusban így találjuk ezt az alapítást:

« Conventus in Nagyenyed ad S. Elisabeth Hungariae. — Opera potissimum Joannis L. B. Antalffy, Episcopi Transylvaniae fundatus est. Patres nostri a. 1727. civitatem ingressi in comparatis proprio aere fundis Ecclesiam cum domo religiosa erexerunt. Ecclesia maxime a. 1849. devastata, opera Ministri Provincialis P. M. Cyriaci Csák nuperrime restaurata et renovata est ».

Csák atya Isten Szolgája Kelemen Didák példáját követte a templomtatarozásban...

És hozzánk még közelebb álló időre vonatkozik a « Schematismus Almae Provinciae Transilvaniae Ordinis Fratrum Minorum Conventualium » Aradon kiadott 1931. évi összefoglalása az enyedi letelepedésről:

« Conventus Aiud (Nagyenyed) ad S. Elisabeth. — Catholici civitatum Nagyenyed et finitimarum, cum aliquando per decennia sacerdotibus caruissent, Patres nostros rogaverunt, ut ipsis sacramenta aliaque vitae religiosae solatia praeberent. Nostri igitur a. 1727. voluntati Stephani Kornis supremi comitis obsequentes, plaudente quoque episcopo tunc Transilvaniae Joanne Antalffy de Csíkszentmárton, civitatem ingressi, ibidem brevi, et ecclesiam et scholam conventumque condiderunt, curam animarum quoque suscipientes.

Parochia in ipsa civitate habet fideles 985, in aliis 28 pagis adiacentibus seu filialibus 82, universim 1067.

A nostris cathechisantur in scholis mediis: iuvenes 39, puellae 14, in scolis elementaribus et industrialibus pueri 68, puellae 46, universim 167.

Associationes catholicae a nostris directae: Ssmi Sacramenti seu altariorum 35, Ssmi Rosarii 45, Confoederatio populi catholici 75, Circulus puellarum 28, Missio socialis 60 associatis. »



Az ezüstmisés P. Várhelyi Zoltán Jeromos nagyenyedi plébános, paptársai körében.

...Ezúttal is ide kívánkozik záradékként: a Kelemen Didák és szerzetes, vagy világi munkatársai által megteremtett nyilvános istentiszteleti helyek évszázadok óta nindmáig az emberek megszentelésének szolgálatában állnak.

Kelemen Didák mozgató ereje a minoriták marosvásárhelyi visszatérésénél.

P. Kőhalminak megjegyzése a rend marosvásárhelyi «újraélesztéséről» megkönnyíti a választ a kérdésre: vajon a nagyenyedi esethez hasonlóan nem Isten Szolgáját kell-e tartanunk a marosvásárhelyi minorita megerősödés erkölcsi okának is? Hogy feltevésünk nem ok nélküli, mutatja a fenti megállapítás; a rend újraéledése, ha nem is azonnal, de

P. Kelemen Didák élete végén megvalósult. Azaz: joggal vezethető vissza ez a tény Kelemen Didák állhatatos törekvésére, mint elsődleges okra.

A XIV. század elején már volt a minorita ferencrendieknek templomuk (az Angyali üdvözlet tiszteletére) és konventjük: « Fori Siculorum », amely azonban Cesarini Julián bíboros révén az obszerváns ferences testvérek gondozásába ment át a Szeged-Alsóvárosi, budai és pécsi templommalházzal együtt.

A minorita atyák a csak 1725-ben alapított és hamar elhagyott Firtos-beli templomuktól beköltöztek Maros-vásárhelyre, ahol Küküllő megye elöljárójától, gr. Keresztes Mártontól megkapták 1726-ban a várbeli kőházat lakásnak, a megyéspüspöktől azonkívül Etéd leányegyház vezetését; majd Udvarfalvát kapták meg lelkipásztori központul; innen Erdély kormányzójának, Lobkovitz hercegnek jóvoltából visszatértek Marosvásárhelyre, ahol a gyulafehérvári általános helynök engedélyével templomot és rendházat kezdtek építeni, lelkipásztorkodásuk központjához csatolva később Erdőszentgyörgyöt, mint leányegyházat. A magyar rendtartomány 1942-i évkönyve a legújabb fejlődést is megemlíti: 1898-tól újonchâz volt Marosvásárhelyt, számos papi hivatást készítve elő az egyházi életre. (Vö.i.m. 37.o.). A volt növendékek közül legyen alkalom itt is megemlékezni P. Dr. Wild Endréről (1899), Dr. Péchy Alánról és Novák Mihályról (1906), későbbi rendfőnökökről, akiknek újoncmestere a marosvásárhelyi Páduai Szent Antal konventben a neves P. Dr. Monay Ferenc volt, élete további folyamán pápai gyóntató; és az említetteken kívül P. M. Máhig Ignác Berárd (1901), aki papi pályája alatt maga is novicius mester lett Marosvásárhelyt, valamint pápai gyóntató a római Szent Péter templomban.

Kelemen Didáknak ezek a bölcs előrelátással elgondolt és tekintélyes mértékben általa végbe is vitt intézkedései

és intézményei jelentősen növelték az Egyház hatékonyságát a papi lelkiség kialakításában. Kapisztrán Szent János a « Papok tükre » című művében a jó papok életéről azt írja, hogy ez világít és vigasztal. Néhány szava: « Az élen derekasan járó papok két okból tiszteletre méltók; főként azok, akik igerhirdetéssel és tanítással foglalkoznak. A jó papok ugyanis kétszeres érdemmel dolgoznak; gyarkorlatival és személyessel, mulandóval és lelkivel, avagy végül átmeneti módon, összefonva az örökkévalóval, minthogy a természet igényeinek alávetve a halandó teremtményekkel együtt, a földön laknak ugyan, de aggódva iparkodnak társalogni az angyalokkal az égben, hogy elfogadja őket a király okos szolgákként. Miért is, mint Isten egén az emberiség számára felkelő nap, úgy ragyogjon a papság fénye az emberek előtt, hogy jótetteiket látva, dicsőítsék az Atyát, ki a mennyekben van ». (Liturgia Horarum, IV. 1226).

A P. M. Kelemen Didáknak tulajdonítható marosvásárhelyi (Transilvania - Románia) plébániai templom.

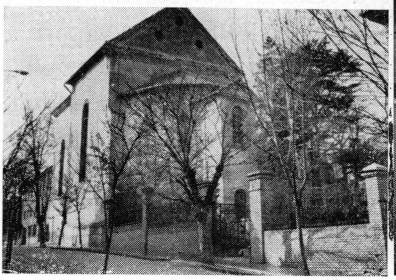

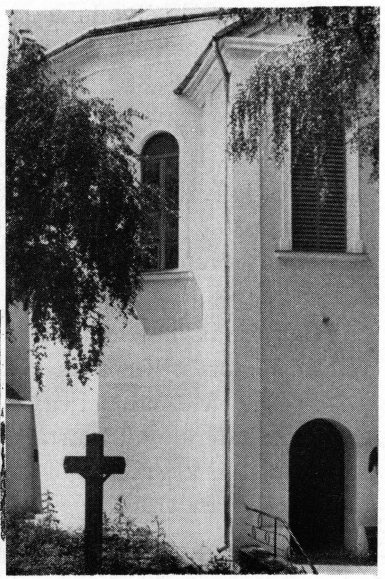

Dr. Karácsonyi János (Magyarország egyháztörténete..., 331) kimutatja, hogy a XVIII. század első felében a szerzetesrendek hatalmas fejlődésnek indultak. A magyar országgyűlések szívesen látták működésüket a tanítás, lelkipásztorkodás és betegápolás terén. Majd megállapítja:

« A konventualis ferencrendűek, vagy köznéven minoriták, e korszak kezdetén hazánk keleti felében közkedveltségnek örvendtek. Egymásután építették számukra a kolostorokat, Nyírbátorban (1717), Lugoson (1718), Pancsován (1720), Beszterczén (1724), Kolozsvártt (1724), Nagyenyeden (1727), Miskolczon (1728), Szilágysomlyón (1731) és Szegeden (1742). 1752-ben radi kolostorukat áthelyezték Imregre. Különösen híres rendtársuk és igazgatójuk volt Kelemen Didák († 1744). A lelkipásztorkodáson kívül a XIX. században ők is több helyütt gimnáziumi tanárok voltak ».

Jogosan álmélkodunk el mi is Isten Szolgája Kelemen Didák áldott tevékenységén « Oltontúlival » együtt (Kelemen Atya Közlönye, 24):

« Olvashatjuk: « ... Az egykori besztercei kolostor romjait felépítették. Három év múlva Kolozsvárnak Szent Péterről nevezett külvárosában telepedtek le ugyanazon évben. Két minorita atya Nagyenyeden telepedett le. Marosvásárhelyen 1739-ban építettek templomot és kolostort. Ugyanezen időben Szilágysomlyón is kapott a rend új kolostort... ».

Így írnak: « felépítették », « telepedtek le », « kapott a rend kolostort ». Kelemen Didák végtelen szerénysége az oka, hogy csak a rend feljegyzéseiből és más irományokból, adatokból derül világ arra, ki is volt az, aki tervezett, fáradt és Isten kegyelméből keresztülvitte, megvalósította azt, ami nehány év előtt még csak álomnak is sok volt ».

IX

KELEMEN DIDÁK MÁSODIK NYÍRBÁTORI HÁZFŐNÖKSÉGE (1726-1729)

Isten Szolgájának « Lelki öröme » a nyírbátori templom felszentelésekor. — A templom berendezésének művészi szépsége. — Didák atya kijárja az engedélyt a minoriták szegedi letelepedésére. — A piaristák kegyes támogatása. — Szeged kultúrjelentősége. — Az ősi és a Kelemen Didák alapította ferences templom Szegeden. — Fába vésett biblia Nyírbátorban. — Párbeszéd az országnagyokkal — Isten Szolgája Miskolcra szerzetes lelki központot tervez. — III. Károly császár és magyar király. — P. Didák dialógusa a pozsonyi « diétán ». — Kortársak és történetírók P. Kelemen Didákról. — « Képzett tudós, korának legnagyobb egyénisége ». — « Búzafejek ». — A Krucsay-oltár, mint Biblia Pauperum.

Isten Szolgája P. Kelemen Didák tartományfőnöksége 1726. június 24-én lejárt. Alatta is leginkább Nyírbátorban tartózkodott, ami jobban megfelelt tevékeny apostolkodásának, mint a távoli Eperjes, a tartományfőnökök rendszerinti székhelye.

A káptalan után nyírbátori házfőnök lett, másodszor.

Első házfőnöksége után az utódja P. B. Spurger Antal volt 1723-tól 1725-ig, ezt pedig P. M. Lenkel Péter követte 1726-ig, amikor az érdemes tartományfőnök, P. Didák, átvette a helyét.

Így találjuk Knáisznál is:

« 1726. P. M. Didacus Kelemen. 1728. — Idem jam Guardianus » (i.m. 368).

1729-ben már P. M. Sylverius Barrabás neve szerepel a nyírbátori elöljárók sorában.

Didák atya « Lelki öröme » a nyírbátori templom felszentelésekor.

A templom berendezése évek óta folyt. Az épület állaga már 1725-től annyira megfelelt az istentiszteletek tartásának, hogy Kelemen Didák az év augusztus 15. napjára meghívta Károlyi Sándort a felszentelésére. (L. Baranyai B.-né, i.m. 219).

Ő maga mondotta az ünnepi beszédet, amelyet jóval később, 1732-ben nyomtattak ki Kassán:

« Lelki Öröm. Melyet amidőn az régi, dicséretes, örök jó emlékezetű mélt. Báthori familiától, Seraphikus szent Ferencz Ayának szerzetebéli minoritáknak fundált és építtetett templom és klastrom, az 1599. *eszt. tájban, a kereszténység vérét szomjúhozó kegyetlen pogányságtól egészen elégettetett, s az idők mostohaságában, kivált a klastromnak puszta kő fala is földig lerontatott, és ezen utolsó romlásban, az* 1727. *esztendőig pusztán állott és maradott volna, akkor az irgalmas, könyörülő szent Istennek véghetetlen szent irgalmasságából, a Felséges, dicsőségesen mostan uralkodó hatodik Károly császár, koronás, apostoli királyunk kegyelmes parancsolatja mellett, méltóságos gróf nagykárolyi Károlyi Sándor...az fentnevezett szent szerzetnek, újabban resignálta és abban... Szabolcs vármegye ordinárius vice-ispánynya, Tekintetes Krucsaj Márton Úr etc. és több mélt. és fő fő úri, s egyházi személyek praesentiájában Nyír-Báthorban introdukálta volna;... élő nyelvével hirdetett»* (1732, 4r. 24 *old*).

Isten Szolgája és a Károlyi család buzgósága a nyilvános istentisztelet körül már rámutat a II. Vatikáni Zsinat tanítására a szent liturgiáról (7-8 sz., 106):

« Krisztus az Egyházban mindig jelen van, de különösen az istentiszteleti cselekményekben. Jelen a szentmise áldozatában; mind a pap személyében, akinek szolgálata által ugyanaz ajánlja fel magát, aki egykor a kereszten tette ezt, mind — és főleg — « az eucharisztikus színekben » (« sub speciebus eucharisticis »). « Jelen van erejével a szentségekben, úgy, hogy ha valaki keresztel, maga Krisztus keresztel. Jelen van igéjében; így a Szentírás templomi olvasásakor ő maga beszél. Végül jelen van, míg az Egyház könyörög és zsolozsmát mond, mivel maga ígérte: Ahol nevemben ketten, vagy hárman összegyűltek, ott vagyok közöttük ».

Az előző fejezet anyagbősége miatt nem lehetett Kelemen Didák templomavatási beszédét tárgyalni, ezért e helyen, ahol ismét a nyírbátori templom épüléséről — szépüléséről van szó, taglaljuk a felépítésében és részleteiben remek szónoki művet.

A « Lelki öröm » szinte bevezetésül szolgáló címlapját folytatjuk:

« Azon, Seraphicus Sz. Ferencz Atyánknak Minorita Conventualis szerzetében lévő, T. P. KELEMEN DIDÁK, Magyarországi Sz. Erzsébet Asszony Provinciájának kétszeri érdemes Provinciálissa és Definitora, élő nyelvével hirdetett. És a fenn megnevezett Tekintetes Úr, Krucsaj Márton Úr, istenes költségével, több áhítatos keresztyén híveknek lelki vigasztalására kinyomtattatott. Kassán, az Akadémiai Betőkkel, Frauenheim Henr. Ján. által. Anno 1732 ».

A beszéd vezérmondata: « *Hodie salus domui huic facta est* (*Lk.* 19, 9) *Ma lett idvössége e háznak* ».

Didák atya ószövetségi eseménnyel kezdi: mikor a zsidókat Perzsiába hurcolták, Isten némely buzgó szolgája az Oltárról elvitte a tüzet és egy völgy száraz mély kútjában elrejtette, « *azon a helyen oltalmaztatott meg alattomban* ».

Mikor pedig Isten Nehemiást rendelte a zsidók elpusztult földjére, « *hogy az Isten házát, Templomát megépítené, tisztítaná, újítaná, és abba azelőtti áldozatot és isteni tiszteletet visszahozná, helyreállítaná* », Nehemiás felkutatá a kutat és annak akkor már « *temérdek sűrű vizével* » öntöztette meg az áldozati állatokat és tárgyakat, amiket azután a napfény tüze teljesen megemésztett.

« *Édes keresztyénim, egy ilyen dolgot látok én, hogy történt ma a mi földünkön; ugyanis amidőn innen a mi édes Eleink és keresztyén Atyánkfiai fogva vitetnének a török igája alá, tanáltattak oly hív szolgái az Istennek, kik elvévén az oltárról, a pogányok szemei elől az isteni tiszteletnek tüzét és alattomban tartatott s oltalmaztatott meg ezen a földön nem kevés ideig. De sok esztendőknek eltelése után, midőn tetszett volna Istennek, hogy az ő elpusztult Oltára, Háza, Temploma, sőt Oltári, Házai, Templomai megépíttetnének, tisztíttatnának, újíttatnának, és ezekbe az előbbi isteni tisztelet vissza hozattatnék, evégre egynémű buzgó Nehemiást rendele, aki ezt végbe vinné*».

E Nehemiás, « *noha nem főpap, de az Anyaszentegyháznak s Nemzetünknek, kivált ezen a földön, jó oszlopa, apostola* », « *másutt is*» (!) a templomok és oltárok építéséhez, tisztításához, újításához fogott. A megújult templomokban az « *Oltári tüzet* » az ájtatos nép sűrű könnyhullatása előzte meg, de kísérte is. Ez újkori Nehemiás pedig az újszövetségi, « *makula nélkül való igaz szent Áldozatot, melyet másképpen szent Misének mondunk* », saját költségeivel méltó módon előkészítteté. Hivatkozva e Nehemiás szerénységére, eleinte vonakodik megnevezni, minthogy a Szentírás tiltja a fennhéjázást, Szent Ágoston meg egyenesen « *Isten tisztessége lopóinak* » nevezi a büszkélkedőket (Soliloq. cap. 15), mégsem tudja eltitkolni, hogy Károlyi Sándor « *az Úr Oltárinak, Házainak, Templominak buzgó építője, újítója* ». Röviden megemlíti a magánkápolnákat; a « *csinálosi* », « *kaplanyi* » templomot. Hálával szól gróf Erdődi Gábor « *apostoli buzgósággal teljes* »

egri püspök « *kegyes szívvel kiadott consensusáról* », « *Tekintetes Nemzetes* » Krucsaj Márton, Szabolcs vármegye viceispánjáról, hogy « *szent Szerzetünknek* » (íme, hűséges vonzalma rendjéhez!) « *templomunkat és kolostorunkat* » visszaadta. — ... *Méltó, hogy kiki az irgalmas és könyörülő szent Istenünknek áldást nyújtson, kiáltson; zengedező víg énekszóval dicséretet mondjon...* » ... « *hogy az Úr Istennek hozzánk, bűnös fiaihoz mutatott ily irgalmas nagy jótéteményeiért hálaadással legyünk, és ezen régi szent helyben az ő szent Felsége ingyen való szent kegyelme által újonnan behozott Isteni szolgálatnak, szent Neve dicséretinek első zsengéit örvendező szívvel bemutassuk...* ».

Méltatva a közénk jött és köztünk lakozó Üdvözítő alázatát, a Szentírás szavaival él: « *színeváltozásaikor* » « *dicsőségének fényes öltözetit változtatván, emberi természet rongyába öltözött* ». Majd ugyancsak válogatott szentírási idézetekkel Krisztus mennyországnyitó hatalmát világítja meg: « *Mert Keresztyének, a Krisztus halála előtt senki oly szent és Isten előtt kedves nem volt, ki a mennyei boldogságban részesült volna; mert amint Szent Pál mondja: meg nem nyilatkozott a szentek útja, míg az első Sátor (azaz az Ó-Testamentum) fennállott* ».

A limbus teológiáját is részeletesen fejtegeti Sz. Pálnak a zsidókhoz írt levele alapján, és a Megváltónak örömhíréről a mennyország tornácában várakozók részére ezeket mondja: « *A szentek tömlöcibe maga akart menni, személye szerint akarta foglyait látogatni, vigasztalni* ».

Isten Szolgájának beszéde a lelkek megszabadításáról és a mennyei Jeruzsálembe jutásáról a következő szakaszban a hitszónoklat magaslatait éri el:

« *Jeruzsálem Mennyországot, Jerikó e világot példázza; azért Jerikó leomlott köveiből, azaz e megromlott emberi természet rakásából akarja a megrepedezett Egek falait, a szakadt angyali karokat megépíteni, a boldogok lakóhelyét. Azért bemenvén Jézus Jerikóba, jár vala, hogy mint világ bányájában termett lelki köveket nézegessen a mennyei épületre. Tekints*

felénk, édes Jézus, kő a mi szívünk is; odaadjuk azt, bár rontsad, bár törjed, bár faragjad, bár simítsad, csak rakd a mennyei épületbe ».

A purgatórium tisztító tüzének szükségességét és áldását is fejtegeti: « ... *Azért akik bűnökből kitérnek ugyan, de e világon nincs idejek, hogy megfizessék az idő szerint való büntetések adósságát, a másvilágon kell azért lakolni* ».

Viszont: « *Pokolnak nincs utolsó része, vége, se abból valakinek kijöhetése, megmenekedése* ».

A szenvedő lelkekért imádkozni szent és üdvösséges szokás: « *Azért az Istennek igaz idvözülendő apostoli közönséges Anya-szent-egy-háza eleitől fogvást ezt cselekedte, amint erről ilyen bizonyságot tészen Szent Ágoston Doctor* (*Tom.* 4. *de cura pro mortuis*), *hogy — úgy mond — ha a halottakért való könyörgésről emlékezet nem volna a Szentírásban, elég, hogy az egész Ecclesia szokása fényeskedik e dologban. Ezt maga Kalvinus János is helyben hagyja, midőn azt írja*: *Ad cunctas gentes et saeculis omnibus, lustratas fuisse mortuorum animas. Soha egy nemzetség sem találkozott, mely a halottakért áldozatokat vagy imádságokat vagy alamizsnákat nem szolgáltatott volna* ».

Ragyogó utalás az Egyház hagyományaira, és gyönyörű példája a közös hit ébrentartásának, megbecsülésének!

Ugye, atyafiak vagyunk, és nem ellenfelek...?!

A következőkben Zakeus példáját hozza fel, « *mint szorgalmatoskodik és keres módot Jézus látására* ». Majd ezzel a buzdítással folytatja: « *Ugyanis az Istenhez vágyódó léleknek nem veszteg ülni, nem hivalkodva állani, nem restül ballagni kell, mert*: *maledictus, qui opus Domini facit negligenter*: *átkozott, aki az Isten szolgálatjában restül és mulatozva jár... Minden istenes dolgokban gyorsak legyünk, azaz, amit Isten dicsőségére Istenért akarunk és kell cselekednünk, azt ne vontassuk, ne halogassuk, azt ne unalommal, ne restül, hanem szorgalmatossággal, jó kedvvel cselekedjük*; *mert noha szabad a magunk dolgaiban*

valami tunyaságot és idővontatást elegyítenünk, de az Isten dolgában gyorsaság kívántatik ».

Üdvösségünk érdekében legfőbb feladatunk Isten keresése. « *De, oh, mely kevesen vannak, akik ezt cselekszik*! *Méltán azért kiáltja Izaiás próféta, huszonharmadik részének negyedik versében*: *Erubesce Sion, ait mare. Ah szégyenség*! *ah gyalázat*! *Egy kevés haszonért szorgalmatosabban szolgálnak az ördögnek, hogysem Istennek Mennyországért*; *az embereknek nagyobb része csak úgy gondolkodik lelke idvességéről, mintha legutolsó dolga volna*; *nem akarnak semmit Istenért szenvedni, sem az ő szolgálatjában fáradni, hanem csak amaz sovány kívánsággal kívánják lelkeknek javát, melyet a Doktorok velleitásnak, vágyódásnak neveznek*; *effélékkel pedig tele vagyon pokol, mivel a gonoszra vetemedett emberek között sincs oly, aki nem kívánná, hogy szent és Isten előtt kedves volna, ha ehhez könnyen és munka nélkül juthatna* ».

Figyelmezteti tehát hallgatóit, hogy tegyék jóvá igazságtalan tetteiket, hagyják el a « *fajtalan nyájasságot* », a részegeskedést, káromkodást, « *a sok haszontalan esküvést* ».

Párbeszédes homiliájában most mintha egyetlen emberrel társalogna a vonakodó megtérő felől, így folytatja:

« *Mondd azt néki, békéljél meg tehát haragosoddal*; *felebarátod hírét-nevét, melyet lehúztál, add vissza*; *tisztulj ki az uzsorából. Lehetetlennek mondja, hogy most azt cselekedhesse, hanem időt akar ezekre várni, mintha az Istennel megszegődött volna, hogy az őtőle feltett idő határáig elvárja, s akkorra hagyja jobbítását, mikor felülőt fújnak, röhög* (így) *a mellye, és kimenőfélben vagyon lelke. Nem így, keresztyének, nem így. Térjünk eszünkre már egyszer valaha*; *nincs nagyobb dolgunk, mint hogy lelkünk idvösségére vigyázzunk, mert*: *Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, anima vero suae detrimentum patiatur*? *Mit használ az embernek, ha az egész világot bírja is, ha lelkének kárát vallja* ».

Didák atya rámutat a Szentírás tanításával és példáival az isteni törvények betarthatóságára, Szent Vazul szavait idézve, mint bölcseleti alapelvet: « *Ab actu ad potentiam evidens est argumentum* ». Szent Pált is idézi: « *Omnia possum in eo, qui me confortat*: *Mindeneket megcselekedhetem az által, ki engem megerősít. De hagyjuk abba most ezt keresztyének, mert nézzétek, a fügefán várja Zakeus Jézus elérkezését*; *ne mondd ezután Jeremiás próféta, hogy Non sunt ficus in ficulnea, nincsen gyümölcs a fügefán*: *mert imé, Jézus idejében a vad fügefák is Zakeusokat termettek. Oh, penitenciatartó testnek áldott vad fája, ki ilyen lelkeket termesz ájtatosságod ágain*! *Teljék be már kedved és régi kívánságod, édes Jézus, ki a próféták által óhajtva mondod vala*: *Praecoquas ficus desideravit anima mea, előérő fügéket kívánt a te lelked*: *mert imé, a kegyelem idejében mely drága gyümölcsöket, előérő lelkeket termettek a vad fügefák*! »

Zakeushoz betért az Úr, és üdvössége lett házának.

« *Valóban áldott ház, melyben az üdvösség megadatik. Vegyétek vissza immár elméteket, keresztyének, Zakeusról, és fordítsátok erre a Házra, erre régentén Isten dicsőségére felszenteltetett Templomra, melybe ma hozatott be az Oltárról elvétetett és eddigelé ebben a környékben elrejtett Oltári tűz, az igaz isteni tisztelet*; *ma újíttatott meg a sok esztendőktől fogvást megszünt isteni dicséret*; *mától fogvást ezután naponként az Új Testamentumbéli makula nélkül való Áldozat ebben Istennek bemutattatik. Mentől boldogabb tehát ez a Ház, melyben nem egyszer, hanem számtalanszor adatik meg az üdvösség mindazoknak, kik buzgó ájtatossággal ide folyamodnak, igaz töredelmes, alázatos szívvel Istenhez megtérnek, és a Krisztus Jézus valóságos szent Testében-Vérében részesülnek* ».

A templom természetfeletti célját és jogos szépségét magasztalja Isten Szolgája ezekkel a szavakkal:

« *Az Istennek Temploma azért tökéletes jóságok iskolája, Isten javainak tárháza, lelki vigasztalások kútfeje, bűnösök*

oltalma, e világ tengerinek habjai között nyugodalom partja, Mennyország tornáca, Istennek e földön királyi palotája és lakóhelye, aholott adton adja az audienciát, osztja adományit, nyújtja segítségit. Azért a régi ájtatos keresztyének erejüket, értékeiket, okosságukat arra fordították, sőt egymással futtatták, ki csinálhat Isten tisztességére tekintetesebb, szebb Templomokat. Konstantinus, első keresztyén császár, a keresztség szentségének felvétele után, császári nagy költséggel építé Rómában a Lateránumi Keresztelő Szent János és Szent Péter s Szent Pál Apostolok Templomit; és Szent Szilveszter akkori szentséges Római Pápa, solenni ritu consecravit et dedicavit, tisztességes szent pompával megszentelt ».



« A Lateránumi Keresztelő Szent János templom », amelynek egyháztörténelmi méltóságát Isten Szolgája « Lelki öröm » szentbeszédében magasztalja.

Mózes és Salamon király gondoskodását dicséri, aki az Úrnak hajlékában oltárt emelt, azt és az angyalok képeit aranynyal borítá. A Makabeusok is templomot építettek győzelmük után, oltárral.

Ugyanígy történik az újszövetségben, az Egyházban, amely « *az igazságnak oszlopa, erőssége és támasza* »; « *... a keresztyének, mihent Templomokat építettek, isteni szolgálatokra rendelt drága szépségekkel, Oltárokkal ékesítették az Istennek házát* ».

Hangoztatja, hogy Isten a belső tiszteletet is megkívánja:

« *Mentől inkább kívántatik, hogy ékesíttessék az a Templom, melyben a szent Sacramentum alatt, Test szerint lakik az Isten Fia, mint saját Házában. Úgy vagyon ugyan, hogy Isten lelki és belső tiszteletet és ékességet kíván; Hittel, Szeretettel, reménységgel, igazsággal, alázatossággal ékesített lelki Házat kedvel, inkább hogy sem a Templom falainak szépségét, de azért maga példájával tanítja, hogy nemcsak a belső és lelki szolgálatot, hanem a külső ceremóniákkal való tiszteleteket is kedvesen fogadja* ».

Befejezésként a Sion hegyén épült templom pusztulását említi, párhuzamba vonva a bátoriéval:

« *Édes Atyámfiai, egybegyűlt ájtatos keresztyén sereg, ím látjátok, hogy ez a több száz esztendőktől fogvást pusztán állott Istennek háza szintén ilyen formában vagyon, Oltári letörettettek, kivettettek, ajtai-ablakai kiégtek; nézzétek, nemcsak csemeték, hanem temérdek fák nőttek benne, mint az erdőben; tárházai, azaz sekrestyéi, kápolnái elromlottak. Szaggassuk meg azért mi is, nem a ruhánkat, hanem szíveinket, és sírással, szívbéli óhajtásokkal boruljunk le a földre, essünk térdeinkre, amint az Isten népe cselekedett, s nemcsak az Ó Testamentumban az Istennek kedves szolgái és szent emberei szoktak cselekedni, de az Újban is...* ».

Utalva az Üdvözítő példáját követő Péter apostolra és Pálra, lelkesíti a híveket:

« *Essünk térdeinkre azért, és alázatos buzgó fohászkodásokkal kérjük tiszta szívünkből, kinek az ő szent irgalmasságából hodie salus facta est, ma lött üdvössége, Isten szent Neve di-*

csőségére újabb felszentelése, hogy ismét felépítse, és újabban romladozott, elpusztult falait állítsa fel, elrontatott Oltárit, hozza helyre régi dicsőséges ékességit..., ne engedje elpusztulni többé az ő házát, ne engedje az ő népét az barbarus pogány nemzetnek birodalmába jutni és keserves fogságába esni, hanem legyenek az ő szent szemei éjjel és nappal figyelmetesek erre a Házra, és akármely szükségben ide folyamodó népit hallgassa meg magas Mannyben; mind látható s láthatatlan ellenségitől őrizze meg; vétkeiért érdemlett büntetésit távoztassa el tőle; bűneit engedje meg, hogy lelki nagy örömmel, mennyei vigasztalással bételjenek, valakik ide folyamodnak, és felőlük is mondathassék: Hodie domui huic salus facta est. Ma lött üdvössége ennek a háznak; azaz üdvösségüket nyerték, akik gyakorlották, hogy jövendőben az örök dicsőséget is elvehessék. Amen ».

Isten Szolgájának szavai: « Sírással, szívbeli óhajtásokkal boruljunk le a földre, essünk térdeinkre, amint az Isten népe cselekedett... », az ő életében mindennapi valósággá váltak, mert Isten színe előtt földre borulva csakugyan porig alázkodott, úgy imádta, úgy kérte, úgy engesztelte.

« A nyírbátori templom berendezését magyar barát fogalmazta...»

Isten Szolgája templomszentelési beszédének sugarai már előre sejtetni engedik a jövendő művészi alkotásokat, amelyeket az ő látnoki lelke szeretettel elgondolt, és amelyeket rövid néhány éven belül a jótevők áldozata, ihletett mesterek buzgalma létre is hozott.

És itt megint a szaktudóshoz fordulunk, aki hosszas, lelkiismeretes kutatás árán hiteles történetét képes adni a nyírbátori minorita templom oltárainak.

« Ez a páratlanul szép és gazdag berendezés teljes egészében megmaradt eredeti helyén. Sem a XVIII. század végén a klasszicizmussal erősen jelentkező ízlésváltozás,

sem a XIX. század neogótikája, sem egy későbbi puritán szellemű «stílusszerű» restaurálás nem bántotta, ami nálunk ritka eset. Egységességével is ritka Magyarországon, különösen vidéki koldulórendi templom esetében, mivel ezeknél rendszerint csak lassú menetben, egymás után készültek az egyes berendezési tárgyak, különösen a XVIII. század elején. A rendek szegénysége miatt szükség volt mecénásra. Ezenkívül a csupán 3-4 évre választott házfőnöknek sem ideje, sem hatalma nem volt ahhoz, hogy nagyobb munkálatokhoz kezdjen: a rendi definitórium minden nagyobb tevékenységet szigorúan kezében tartott. Így tehát a számunkra oly fontos rendházak — a ferencesek, minoriták, piaristák, pálosok kolostorai — egész más helyzetben voltak, mint a régi rendek házai — a bencések, ciszterek, premontreiek, ágostonrendi kanonokok — Ausztriában és Németországban. Ezek vagyonnal rendelkeztek és élükön élethosszára választott apát, ill. prépost állt, aki nagy hatalommal bírt. Így újjáépített pompás templomukat könnyen tudták egységes berendezéssel ellátni.

A nyírbátori templom berendezését magyar barát fogalmazta és rövid időn belül fel is állíttatta. Szobrászai nem a központi bécsi aulikus körökből valók, hanem mesteremberek, akik, ha bevándoroltak is, sajátos magyar légkör hatása alatt alkottak.» (Baranyai Béláné, i.m. 219).

Hogy némileg időrendet tartsunk a belső berendezés ismertetésénél, előre bocsátjuk, hogy 1722 és 1724 között, a mai barokk boltozattal egyidejűleg, épült a templom főhomlokzatán belüli boltozatos karzat, amely három ívével a szemben levő szentély felé tekint. Alighogy elkészült a tágas kórus, 1724-ben orgonakészítő tájékozódott az orgonaépítés felől, és minden valószínűség szerint a rákövetkező egy-két év alatt el is készült az orgona.

A templom remek barokk berendezése az egyszerű építészeti belsőben fokozottan érvényesül. A formában és színben rendkívül változatos, művészi színvonalú, gazdag díszítésű oltárok, valamint a szószék a nyírbátori katolikus templomnak, Kelemen Didák szívügyének, egészen különleges helyet biztosít a magyar műveltség történetében.

Az oltárok szerkezete a gótikára emlékeztet. Figyelemre méltó az erős sodrás a magasba, az alkotások függőleges elrendezeése. Viszont a szobrok, de főként a dús növényi díszítések a reneszánsz folytatódásáról tanúskodnak. E csúcsíves és reneszánsz hagyományok egészen sajátságos hangulatot adnak a vérbeli barokk szimfóniának. Az aránylag világos tagolás, az alakok nyugodt, nehézveretű megfaragása, a változatos színezés, a virágdíszek gyakori szerepeltetése, a csavart oszlopok hangsúlyos alkalmazása, mindmegannyi jellemző sajátsága e templomnak. A főltáron és két mellékoltáron hullámzó áttört növényi széldíszek az oltárok körvonalait festőien elmossák.

Mindennek érdekes ellentétei a szilárdan, kevés mozgalmassággal felépített szobrok, amelyek nemcsak mint önálló alkotások, hanem mint az oltárszerkezetek gyújtópontjai is magukra hívják a figyelmet.

A főoltár hatalmas, alulról szinte zúgva feltörő építménye a szentélyt méltóan zárja le. A pompás széldíszítések keretében három, egyre karcsúbbá váló szint bontakozik ki; a legalsót egy csavart és egy sima oszloppár képezi, köztük Szent Péter és Szent Pál apostol lendületes szobrával. A középső tengelyben helyezkedik el a Szent Ferenc oltárkép. A második szint közepét a Szentlélek eljövetelét ábrázoló festmény foglalja el, Keresztelő Sz. János, Sz. Ferenc, Páduai Sz. Antal és Sz. András apostol szobra között. A legfelső szinten az Atyaisten képe látható, mellette Assisi Sz. Klára és Árpádházi Sz. Erzsébet szobra. Az oltár csúcsán Sz. Mihály főangyal sátántipró szobra kivont karddal.

A főoltár, mint legfontosabb, már 1728 előtt készen lehetett. A liturgikus szent cselekmények végzésére szánt hely tehát a lelkipásztorok és hívek rendelkezésére állt.

A liturgia Jézus Krisztus, az örök Főpap áldozatbemutató ténykedésének gyakorlása és folytatása, amelyben látható jelek által és mindegyikük sajátos módján megvalósul az emberek megszentelődése. A nyilvános istentiszteletet Krisztus egész titokzatos teste végzi, vagyis ő, a Fej, meg a tagok. Ezért minden liturgikus ünnepség, mivel Jézus Krisztusnak, a főpapnak és az Egyháznak, mint testének műve, magasztosan szent cselekmény, amelynek kegyelmi hatását ugyanolyan jelleggel és ugyanolyan fokban az Egyháznak semmi más ténykedése nem éri el. (Lit. Hor. III, 82). Ezt érezte és így értette mindig a keresztény hívő, és hite gyakorlásával megszentelte saját magát, egyben másokat is e felé a cél felé vitt.

Míg Isten Szolgája, mint nyírbátori szerzetes elöljáró, a templom felszerelésén csüggedetlen buzgalommal dolgozott, nem tartott szünetet az igehirdetésben sem. Ha meggondoljuk, hogy 1718 körül elkezdett « kalászbeszédei » 1729-ben nyomtatásban megjelentek, ténynek vehetjük, hogy a liturgia fokozott ünnepélyességével együtt az ige szolgálatában is hatalmas munkát végzett.

De a keresztény katolikus hitélet megújítása közben ez időtájt sem hiányoztak a nehézségek és megpróbáltatások.

« *Csak a mostan elmúlt háborúban.* — írja 1727-ben — *miképpen mortifikáltak, hogy károsítottak, mint persequáltak minket és mindnyájan katholikusokat: sok árkusokra kellene írnunk... s mégis övék a panasz?* » (Takáts, i.m. 212).

Ha szomorúak is e szavak, nem elkeseredésből fakadtak. A kellemetlenkedések és bántalmak között tudta igazán kérni a szeretet és béke áldását: Bocsásd meg, Atyánk, az ellen-

szenvet, haragot és gyűlöletet, amelyet a különböző fajú, felfogású, világnézetű egyének, családok, népek éreznek egymással szemben. Taníts meg minket, hogyan kell megbocsátani, kibékülni, szeretni!

Ő, aki oly annyira ismerte a szentatyákat, gyakorlatba vitte át Szent Ágostonnak, János apostol magyarázatánál, az istenfiúságról szóló elvét:

« Hallják ugyanis és megtartják: Új parancsot adok nektek, hogy szeressétek egymást; nem úgy, ahogy azok szeretik egymást, akik (a szeretettel) ártanak; sem úgy, ahogy az emberek szeretik egymást, mert emberek; hanem akként, mint azok, akik azért szeretik egymást, mert isteniek (dii) és mindnyájan a Magasságbelinek fiai, hogy egyetlen Fiának testvérei legyenek avval a szeretettel telve el egymás iránt, amellyel ő szerette őket ».

Kelemen Didák kijárja az engedélyt a minoriták letelepedésére Szegeden.

Láttuk Kelemen Didák lelki örömét a nyírbátori eredmények fölött.

« Őt a sikerek nem kábították el, pihenésre nem csalogatták. Úgy érezte, hogy minden erejét újabb és újabb sikerek kivívására kell felhasználnia. Minél több földet kell bejárnia azért, hogy a Szeretet nevében meghódítsa azokat, hiszen lám! amerre járt, mindenütt lassan, de biztosan előtérbe került a régi katolikus vallás, megsokszorozódott a hívők száma, templomok és iskolák épültek, javultak az erkölcsök s a hitbeli lanyhaságot buzgóság és jámborság váltotta fel. Most tehát ismét azokra a területekre fordította térítő, istápoló, irányító gondját, amelyeken legnagyobbnak látta a hitben való elernyedést s az erkölcsöknek hanyatlását. Így állapította meg, hogy a népes alföldi városokban: Makón, Hódmezővásárhelyen és Szegeden és ezek

vidékén, bár sok katolikus hívő lakik, mégis feltünően kevés a papság s nincsen a népnek kellő számú lelki gondozója, oktatója és vezetője. 1726-ban tehát Károlyi Sándor grófnak és « *baktai édes, jó pátronájuknak* », Haller grófnőnek közbenjárását kérte, hogy a helytartótanácstól Szeged városába letelepülési engedélyt kapjon minoritái részére. Ő maga pedig érintkezésbe lépett a szegedi piaristákkal s ezek útján levelet intézett a város elöljáróságához, hogy hozzájárulnak-e a minorita rendház alapításához. Úgy a piarista páterek, mint a város urai « örömmel kévánták acceptálni » a minoriták letelepülését » (Csák, i.m. 34).

A piaristáknak Szegedre jutásáról illik annyit tudnunk, hogy a város vezetősége hívta meg őket egy hat osztályos gimnázium vezetésére, biztosítva részükre a fenntartási költségeket. A gimnáziumot 1721-ben megnyitották és rövidesen új hajlékot építettek neki. Csakhamar igen fontos szerepet töltött be nemcsak a Délvidék, hanem az egész ország kultúréletében, a rendszeresített és híressé vált « iskoladrámák » által is (Péchy Domokos, Perczel Imre, Deményi László, Révai Miklós, Dugonics András).

A minoriták szegedi letelepedését a neves piarista történész ekként ismerteti:

« Szeged városa 1728-ban saját nótáriusát küldé a kancelláriához, hogy kieszközölje a minoriták letelepítésére szóló engedélyt. Didák atya csak három pátert akart letelepíteni; de — írja Károlyinak — « *t. páter piarista atyám uraimék superiora azt mondá, hogy ha húszan lennénk is s a városból ki nem mennénk is, böcsülettel elélhetnénk*! »

A letelepedés azonban még sem ment oly könnyen, mint Didák atya gondolá. Voltak, akik a helytartótanácsnál kijelentették, hogy a koldusokat nem volna szabad hazánkban szaporítani; úgy is elég szegény a nép, minek küldenek még közéjük olyanokat, kik koldulásból tengetik életüket.

Ez a kegyetlen kijelentés valóságos tőrdöfés volt Kelemen Didák érzékeny szívének. Őt vádolják a szegény nép terhelésével, őt, akinél igazabb barátja sohasem volt a népnek, aki még ruháját is a szegénynek adá s aki egész sereg koldust táplált és táplál, akinek küszöbét alamizsna nélkül soha egy szegény sem hagyta el!

Soha nem említette saját érdemeit és jótéteményeit, de most az egyszer mégis megszólaltatta őt sértett önérzete. Keservesen panaszkodik levélben Károlyinak s önérzettel utasítja vissza a szerzete ellen tett kijelentéseket. « *Ha egész vármegyét bejárunk is,* — úgymond — *nem ad a szegénység csak egy-két máriást, itt kiváltképpen csak egy poltrát vagy kisebbik batkát is, hanem búzácskát, gabonácskát, eledelekre valót, akit az Úristennek ingyen való szent jóvoltából maga szűkölködése s az aerarium csonkulása nélkül adhat. Sőt inkább az ilyen szerzetesek a szegénységet segéllik, hogy portióját fizethesse; mert ők szegények. Hadi tisztektől, egyházi, nemesi úri rendektől az mely alamizsnát az Úristennek szent segedelméből koldulnak, azt a szegénységnek adják. Néhány száz forintot ad eklézsiánk a szegénységnek. Magok mondgyák, hogy sokszor nem tudnának hova lenni, ha innen pénzt nem kapnának. Uraktól koldulnak, szegényeknek adgyák!*»

Károlyi Sándor is ilyen szellemben szólván a minoritákról a kancelláriánál, végre megadták nekik az engedélyt a letelepedésre. » (Takáts, i.m. 261-262).

Szeged történelme és kultúrjelentősége.

A Tisza szülte Szegedet; a folyón itt kínálkozó könnyű átkelési lehetőségből fakadt léte és szerepe, amit növelt a Kárpát-medencét átszelő út melletti fekvése. Gyors fejlődését a Tisza és a Maros vízi útjainak találkozása is elősegítette. A rómaiak korában már fontos kereskedelmi hídfő. A mai település őse a vízjárta ártérből kiemelkedő szigetcsoporton

alakult ki, és lakói az állattenyésztő-földmívelőkön kívül főleg halászok és hajósok voltak. Ez utóbbiak messzi vidékek csereáruit fuvarozták még a Duna mellékéről is. Mezőgazdasági, erdészeti, bányászati termékek mozgalmas piacává vált tehát Szeged, amelyet ezen a néven III. Béla 1183-i oklevele említ először. Bizonyos azonban, hogy már a honfoglaló magyarok is lakták.

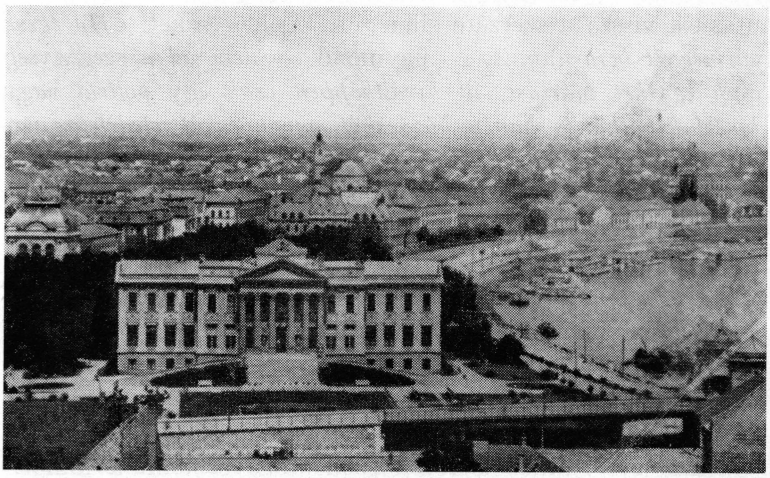

Szeged látképe a Tiszával; a kép felső részében a Kelemen Didák alapította plébániai templom.

Szeged neve a sziget szóból származik, az árterületekből kiemelkedő szigetekre történt épülése miatt. Mások a szög vagy szeg szóból magyarázzák a város nevét, a Tisza és a Maros folyószöge következtében. A város neve mindenképpen magyar eredetű. A hagyomány szerint, Árpád fejedelem a közeli Szeri pusztán (a mai Pusztaszeren) tartotta a vérszerződéssel zárult első országgyűlést.

A fent említett XII. századi rendelet a szegedi sótárolókat arra kötelezte, hogy a nyitrai egyháznak sót szolgáltassanak rendszeresen. A só régtől fontos árúcikknek számított a Tisza-Maros torkolatánál. A rómaiak ugyanis erdélyi sóbányáik termelését a Maroson szállították a Tiszáig, majd ezen dél felé. E sószállító út jelentős maradt a honfoglalást követő időkben is. A só Szegednek különös jelentőséget biztosított; II. András király 1222-i Aranybullája úgy intézkedett, hogy « só az ország közepén másutt ne tartassék, csak Szolnokon és Szegeden ». — A hatalmas szegedi raktárakból hosszú századokon keresztül hajósok és szekeresek vitték a sót az ország minden részébe.

Szeged közjogi helyzete már az Árpád-házi királyok korában kialakult, elnyerve a szabad királyi városok jogait és kiváltságait. — A tatárok 1242-ben feldúlták, kirabolták, felperzselték, de IV. Béla király új életre keltette, vár építését is elrendelve, minthogy tapasztalat szerint a tatárok hadviselése sohasem vesztegetett időt várostromokkal. — — Zsigmond és Mátyás király támogatásának szintén sokat köszönhet Szeged, ahol Mátyás több alkalommal országgyűlést tartott. — A mohácsi vész után a visszavonuló török hadak kirabolták, 1543-tól 1686-ig megszállva tartották; 1712-ben árvíz pusztította. A város régi kiváltságait III. Károly 1719-ben megerősítette. Ekkoriban itt székelt a csanádi püspök is (1711-1738), majd székhelye Temesvárra került.

A XVIII. század második felében boszorkánypörök folytak le Szegeden máglyahalállal, az akkori inséges idők (1728-ban rettenes aszály uralkodott!), politikai és társadalmi feszültségek szomorúan téves következményeként.

Városrajzi adatként álljon itt egy-két apróság. — A közelmúlt régészeti ásatásai napvilágra hozták a hajdani római katonai támaszpont épületmaradványait. — A középső « szigeten », a « Palánkon », állott a XII-XIII. századi Szent Dömötör-templom, amelynek megmaradt tornya a mai

Fogadalmi templom előtt Szeged egyik legrégibb műemléke. — Az alsóvárosi (« Alsziget », « Alszeged ») település legnevezetesebb alkotása a Ferences-templom. — A Felsőváros (« Felsősziget «, « Felszeged ») jelentőségét a minorita ferencrendi templom, a mindmáig működő nagy plébánia emeli.

A kései középkor legnagyobb szabású építészeti remeke az alsóvárosi Ferences templom a XV-XVI. század fordulójáról. Érdekes sajátsága, hogy a templom hálóboltozatának ráaggatott bordáit agyagból égették. Hasonló a nyírbátori református templom boltozatához. Mindkettő a két kiváló mester, Fráter Joannes és Kőfaragó György alkotása.

Mielőtt a minket közelről érintő minorita templommal és rendházzal foglakoznánk, felhozzuk a következőket: Szegedi Pál, a bolognai egyetem tanára, humanista írásaival keltett Európa-szerte érdeklődést; a pestis elmúlásának emlékére 1738-ban kápolna épült Sz. Rókus tiszteletére, és az új városrészt ezért Rókus-városnak kezdték hívni.

Az ősi és a Kelemen Diák kezdeményezte minorita ferencrendi templom Szegeden.

Knáisz Mihálynak a konventuális minoritarend magyarországi tartománya régi házairól szóló fejezete (ismert kronológiájában: « In his imago veterioris Provinciae Regni Hungariae Ordinis Conventualis exhibetur », pp. 232-268), a betűrendes felsorolás elején ezt tartalmazza:

« Provinciae itaque hujus Hungariae tam SS. Salvatoris, quam et Sanctae Mariae Monasteria, nulla habita ratione Custodiarum, placuit hoc ordine Alphabetico ex diversis authoribus referre ». És a könyv 238. oldalán Szegedet találjuk:

« Szegediensis S. Mariae ad Nives in Chanadiensi Dioecesi anno 1301. fundatus. Qui cum a Turcis 1525. esset exustus, ad instantiam civium Szegediensium pro sex fratribus restauratus fuit ab iisdem Turcis ».

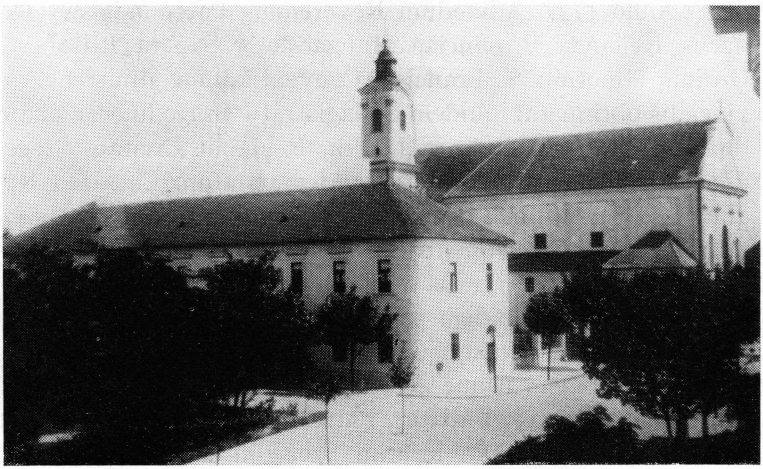

Szeged: a minorita templom és rendház a Felsővárosban.

Erről a « Havas Boldogasszony » — templomról viszont a konventuális minoritarend magyar tartománya névtárában (Miskolc, 1942) ezt olvassuk:

« In civitate Szeged PP. Conventuales iam saeculo XIV. Conventum habuisse cognoscuntur. Certe in parte civitatis Szeged-Inferiori Fratres nostri ad « B.M. Virginem de Nivibus » habuerunt Ecclesiam et Conventum, hanc Ecclesiam a. 1308. jam restaurare debuerunt, sed a. 1444., cum FF. Observantes in Hungaria Vicariam fundaverunt, Cardinalis Julianus Ecclesiam et Conventum PP. Conventualium, Fratribus Observantiae donavit ». (35-36. o.). — Hivatkozik e szöveg Knáisz általunk idézett 238. oldalára, de azonkívül a 248-249. oldalra is, ahol a konventuális-obszerváns váltás szerepel; végül Kósa-Nyűrő munkájának 17-18. lapjára.

Így jutottunk el ahhoz az időponthoz, amikor Isten Szolgája lankadatlan lendülete a felsővárosi templomot és szerzetesházat a fejlődés útján elindította.

« Anno 1727. Admodum Reverendus Pater Magister Didacus Kelemen Provinciae Hungariae a Sancta Elisabeth, Ordinis Minorum S. Francisci Conventualium Minister Provincialis obtinuerat quidem a Magistratu Szegedinensi unam domum cum suo fundo in Libera, Regiaque Civitate Szegedinensi pro Residentia; verum ad mandatum Caesareo Regium per Consilium Locumtenentiale dicto Magistratui submisso anno statim sequenti Patres Minoritae ibidem jam existentes ad suos Conventus redire debuerunt, excepto uno Patre Achileo Vajda ibidem per officiales salis pro suis Servitiis Spiritualibus per modum Capellani retento, qui in dicta Domo mansit ibidem usque ad annum 1739, quo occupata per Turcam Servia, et Banatu, Patres Minoritae Belgrado et aliis ex locis exules ad interim Szegedinum semet recipere fuerant coacti » (Knáisz, i.m. 386).

Folytassuk az 1942-i miskolci névtárral:

« ... Omnemque adhibuerunt operam, ut pro stabili ibidem mansione Consensum Regium obtineant. Nec frustra, nam paulo serius, nimirum a. 1742, voto potiti, stabilem in Civitate sedem Diplomate Aug. Mariae Theresiae Reginae Hungariae ac Matris suorum subditorum Benignissimae, confirmatam obtinuerunt praedicti anni die 27. mensis Julii Civitate itaque donati, hbitationem quidem miseram, sed pia Fidelium eleemosyna adiuti Ecclesiam magnificam a fundamentis posuerunt, cui successive elegantem Conventum pro decore Civitatis adiecerunt. Patres in hoc Conventu sunt administratores Parochiae civitatis Szeged-Superioris et omnibus in spiritualibus prompti suam adiutricem operam praestare satagunt. Numerus fidelium: 19,000, ... » (i.m. 36).

Knáisz a szegedi rezidenciát nem nevezi « nyomorúságosnak » (miseram), hanem « szerénynek » (humilem), amelyet az atyák lassan-lassan kiépíteni kívántak, « successive Conventum aedificaturi », amely Knáisz könyvének meg-



Szeged: a felsővárosi templom és szerzetesház együttes képe.

jelenési évében, 1803-ban, « jam ex parte majore stat satis magnifice exstructus » (i.m. 387).

Hogy pedig Kelemen Didák szegedi művének sorsát még jobban ismerjük, idézzük az 1906-i marosvásárhely minorita schematismus idevonatkozó egy mondatát:

« Aedificium pervetustum Conventus et Ecclesiae cura et sollicitudine P. Ministri Provincialis Cyriaci Csák prae vetere multo firmius ac splendidius nuperrime restauratum est ». (24 .o.).

Knáisz összegyűjtötte a szegedi rezidencia elöljáróinak névsorát 1739-től egészen 1800-ig. Az első négyet sorrendben közlöm egymásután:

« 1739. P. B. Dionysius Kováts, Praesidens. — 1740. P. B. Leopoldus Auer. — 1741. P. M. Bernardus Braun. — 1744. P. B. Bonaventura Zétényi ».

A következőkből kiemelem: « 1755. P. B. Romanus Jakabfalvy... 1767. P. B. Alexander Sztanya... Lendvai...

Szepessy... Liszka... Somogyi... Gáll.... —1791. P. M. Ludovicus Páll ... Boda... Kis... — 1800. P. B. Matthaeus Bogner».

P. Vajdától, a sóházi dolgozók lelkészétől,a későbbi korok plébánosaiig, hosszú sora Isten népe lelkipásztorainak...

« Az 1739-ben Belgrádból beköltözött minoriták már ez évben kápolnát emelnek, majd 1754-ben felépítették a felsővárosi templomot. E templom — hatalmas kolostorával együtt — a század derekának egyik legfontosabb szegedi építkezése. A korabeli stílusfejlődés első vonalának megfelelően már a klasszicizmus elvei és formaelemei is érvényesülnek rajta ».

Így a Panoráma kiadásában « Szeged » útikalauza (Budapest, 2. kiadás, 62 o.).

Ebből vesszük a templom és rendház mai építészeti méltatását is, amint következik.

« A Szent György téren áll a XVIII. század közepén épült, egykori minorita rendház (Munkácsy utca 9.) szintén műemléknek számító épülete. A két utcára nyíló L alakú épület egyszerű, simatagolású, mégis monumentális hatású. Ma az Erdészeti Technikum kollégiuma.

A volt rendházat az egyhajós minorita templommal téglakerítés köti össze. Felsővárosi templomnak is mondják, amelyet Szent Miklós tiszteletére 1754-1767 között építettek, majd az 1887. évi tűzvészt követő évben helyreállítottak. Terveit Lechner Vencel készítette, kivitelezője Dobi János volt. A templom főbejárata egyszerű, simavakolású homlokzatán van. Nehéz tölgyfa kapuja egyszerűségével hat a szemlélőre. Belső berendezéséből az iparművészeti alkotásnak számító padokat emeljük ki. Mind a templom, mind berendezése minden cikornyától mentes, barokk hatást tükröz. A templompadok és a volt rendházban elhelyezett könyvszekrény iparművészeti szempontból védett műkincsek.



A szegedi minorita templom belseje.

A templomot és a rendházat összekötő téglafal előtt, a Zárda utca tengelyében barokk feszület áll három mellékalakkal. A szoborcsoport eredetileg a templom belsejét díszítette ». (i.m. 203-204).

Ugyanebből a kalauzból idézzük e néhány magyarázó szót a « Golgotáról »:

« Homokkőszobor, a Felsővárosi templom előtti kerítésnél, a Munkácsy utcában áll. A XIX. század elején készült, másfélszeres méretben. (Ismeretlen mester műve)».

Így látjuk világosan, mily hatásosnak bizonyult Kelemen Didák terve és közbenjárása a minoriták szegedi letelepedésénél. A templom meg rendház építését nem ő irányította, — legalább is nem közvetlenül —, de hihetőleg mozgató ereje volt ennek is. Azonban nemcsak elgondolója, hanem szorgalmas alamizsnagyűjtésével, országos összeköttetései által, erkölcsi tekintélyével, templomépítő jártassága miatt szellemi megteremtője, egyben pártfogója.

A nyírbátori templom: fába vésett Biblia!

A nyírbátori templomnak mindmáig megmaradt berendezése a templom helyreállításától számítva az első tizenöt év alatt készült el: a főltár, a Pietà, Szent Anna oltára, a Pócsi oltár és a Krucsay oltár.

A főoltárt kétszer is tárgyaltuk. Mint a legfőbb oltár, már 1728 előtt készen állhatott.

Ugyancsak kész az 1728. esztendőben az ún. « Pócsi oltár »; teljes szépségét azonban csak 1729-ben nyerte el a festés és aranyozás által.

Kelemen Didák második nyírbátori húzfőnökségének gondjairól szerepeljen itt Baranyai Béláné e következő adata (i.m. 220): « A nyírbátori konvent számadáskönyve (Nyíregyháza, Áll. lt.). 1728 júniusával kezdődik; Introitus 1728 június — 1729. jan. ig., «Fr. Didacus Kelemen » aláírással. — A bevételt leginkább misestipendiumok és alamizsnára adott összegek képezik. — (A konvent ekkor 6 páterből állt). ».

Baranyai Bélánétól vesszük a szakszerű ismertetést.

« A pócsi oltár 1728-ban már készen állt, melyet 1729-ben « pictor Varadiensis megfest. Az oltár eredetileg a templom délnyugati oldalán állt a karzat alatt, csak 1957-ben került a szentélybe. Számos kegyoltárhoz hasonlóan külön állt, a templom bejáratához közel, a csendes ájtatoskodók számára. Mint ilyen, liturgiailag külön kis szigetet képezett, a korra oly jellemző kegyképtiszteletnek megfelelően és Mária-Pócs híres zarándokhely közvetlen szomszédságában. Kegyképe a híres pócsi Madonna kép számtalan másolatainak egyike. Maga a kétoszlopos, tabernákulummal ellátott, egyemeletes retabulum szerkesztő elemei, akantusz oldaldíszei a nagy oltárok asztalos és ornamensfaragó mestereire vallanak. A faragott rámában középen levő kegyképet lapos

pilaszterpár keretezi, alatta ereklyefülke, fekvő női szent faragott alakjával ».

Ugyancsak ő írja le pontosan a nyírbátori templom naplójának alánti szövegét:

« 1749 -es bejegyzés: « Quinta Ara. Situata est Sub Choro ad Latus meridionale Templi: habetque in medio Effigiem B. M. Mariae Thaumaturgae Pocsensis Prototipo Viennae



Máriapócs: a bazilita atyák kegytemplomának főoltára és kegyképe, melynek másolatát Isten Szolgája a nyírbátori templom részére megfesttette.

attactam. Sunt in hac Statuae S. Joannis Baptistae, et S. Antony Paduani; item B. V. Mariae, et S. Joannis Evangelistae: item Superius DEJ Patris, omnes inauratae. Sunt item Angeli duo. In Sumptus huius Altaris dederat D.nus N. Ra-

dics, quondam Parens R. Patris Nostri Melchioris Radics Aureos Quindecim; ad inaurationem autem ejus concurrerunt diversi Patroni. Habetur etiam hic Tabernaculum inauratum, et inargentatum ». (i.m. 220).

A « Műemlékeink » sorozatában « Nyírbátor » kalauza szintén említést tesz az oltárról:

« A nagyjelentőségű szobrászműhely méretben és kivitelben is szerényebb alkotása, — ezt a szószék méltatása után állapítja, meg —, az úgynevezett pócsi oltár, melyet Radics Menyhért nyírbátori minorita édesapja készíttetett. A barokk keretes kegyképet (Madonna) pillér és oszloppár fogja közre a két Szt. János, Mária és Páduai Antal szobrával. A kegykép alatt Szt. Rozáliát ábrázoló szobor húzódik meg ». (31.o.).

Isten Szolgájának természfeletti hatása e téren is korának igényei szerint mérhető fel, amikor a katolikus restauráció az evangélium, a szentségek, a katekizmusok, iskolák és templomok segítségével hatotta át a megyötört lelkeket, jámborságra nevelve őket. Kelemen Didák a most tárgyalt kegykép tiszteletével Szűz Mária által kívánta a híveket Jézushoz vezetni, akik ha a nehéz, homokos nyíri utakon a 11 km-re fekvő híres kegyhelyre nem zarándokolhattak el, a Máriapócsi kegykép szép másolatánál magában Nyírbátorban is leróhatták tiszteletüket Isten Anyja iránt.

E szerény sorok írója nyírbátori novícius korában kétszer is elzarándokolt társaival együtt Máriapócsra az akácfasoros marhahajtó utakon, hogy megszokja idejében az élet folytatólagos útjait is; pap korában gyakran misézett a kórus boltívei alatt álló nemes egyszerűségű « pócsi oltárnál », amelyet a kolostorkert illatos petúniái és fogadalmi tárgyak foglaltak élő keretbe.

Kevéssel följebb szó esett a templom szószékéről. Lévén az igehirdetés ünnepélyes helye, mi sem természetesebb,

mint hogy Páter Didák ezt is művészinek, magasztosnak készíttette. Ő maga bizonyára számtalanszor lépett a szószékre, hiszen még sokszor megfordult Bátorban azután is, hogy házfőnöksége lejártával innen elkerült.

« A szószék eredetileg a szentély déli falánál, a Fájdalmas Szűz oltárához közel állt; csak az 1775-ös átrendezés folyamán került mostani helyére, a hajó északi oldalára, ahol a hozzá csatlakozó folyosó emeletéből közelíthető meg. Így tehát az eredetileg oszlopon nyugvó belső feljáratú szószék külső feljáratúvá, függővé vált. Eredetileg a szószék a szentélyben jóval alacsonyabban állhatott; jelenlegi magasságát a hajótérben az emeletes folyosó szintje írta elő.

A sokszögű szószékkosár mellvédjét konzolon álló karcsú csavart oszloppárok fülkékre osztják, ezekben a négy evangelista lendületes álló alakja. Felettük a kosár keskeny zárópárkánya látható. A hatszögletű hangvető sarokgyámjaiból tört vonalban magasan felívelő hatalmas szalagvoluták igazi szószékkoronát alkotnak. Gazdag akantusz dísz minden hézagot kitölt, bájos kis puttóangyalok serege lebeg fönt, a korona tetején befejezésül az áldást osztó Krisztus finoman faragott alakja áll ». (Baranyai B., 197).

Ugyancsak a műtörténész gondossága tudatja velünk, hogy:

« A gyönyörűen fából faragott szószékkorona nemcsak a Felvidék katolikus és evangélikus templomaiban, hanem különösen a tiszántúli és erdélyi református és unitárius templomokban a barokk szószékek jellegzetes dísze. Mindezek közül kiemelkedik a nyírbátori korona arányaival, gazdag díszítésével és rendkívül finom kidolgozásával ».

És részletesen jegyzi a nyírbátori templom leltárát:

« 1749-es beírás (Inventarium p. 426): « Praeter Altaria reperiuntur in Sanctuario Sequentia: Cathedra seu Suggestum Concionatorius, erecta ex communi Eleemosina: quam deinde

Illustrissima Domicella Caecilia Nata Comitissa Haller Anno D.ni 1746 suis impensis inaurari fecit. Habet haec Statuas 4 SS. Evangelistarum, et in Vertice Christi Domini sub Schemate Boni Pastoris ».

Párbeszédben az ország vezető embereivel.

Hogy Kelemen Didák atyát kétszer is megválasztották a magyar minorita ferencrendiek tartományfőnökévé és többször házfőnökké, mutatja, mily nagyra becsülték szerzetes társai példás élete és hősi lemondásokkal teli apostolkodása miatt.

De hazánk főpapjai és vezető emberei ugyanolyan megbecsüléssel és szerettettel övezték,minthogy nyílván tapasztalták teljes önzetlenségét minden vállalkozásában, meg biztos tanácsainak eredményét országos ügyekben is.

« Károlyi Sándor semmit sem tagadott meg a templom vagy iskola-ügyben hozzáforduló Didák atyától, sőt kérés nélkül is annyit adott ilyen célokra, hogy a jámbor lelkű atya maga mondta: « *a magától hulló fát rázogatni nem akarom* ». Bár mindenkor alázatos volt és szerényen visszahuzódó, a Károlyi-család révén a kat. főurak mind többen és többen megismerték és hívogatták magukhoz. Nagyobb ünnepeken és családi ünnepélyeken annyi meghívást kapott istenitisztelet tartására, szent beszéd mondásra és gyóntatásra, hogy saját szavai szerint: « *húsz páter is kevés lett volna a tennivalók elvégzésére* ». (Csák, i.m. 20).

« Kelemen Didáknak Károlyival való eme benső viszonya hamar ismeretessé lett a tiszai részeken. Az emberek kezdték átlátni, hogy Didák atya pártfogó ajánlása többet ér a legszebb instanciánál is. Akinek tehát valami ügyes-bajos dolga volt a kormányszékekkel, a megyével vagy magával Károlyival, jónak látta előbb Didák atya támogatását megnyerni. És ő nem tagadta meg jóakaratát senkitől sem.

Egymásután írja a sok könyörgő levelet Károlyinak; egyiket a katonaságtól szeretné megmenteni, a másiknak állást könyörög, a harmadik részére meg pörének elintézését kéri. S ez így megy évről-évre. Még a csanádi püspök is Didák atyához folyamodik, kérvén őt, lépne közbe Károlyinál, hogy a Vásárhely és Makó körül fekvő ősi birtokokat visszakapná a püspökség.

Midőn a nemesi felkelő seregeket szervezték, ő ajánlgatta Károlyinak a régi kuruc tiszteket. A többi közt Murány várának hajdani parancsnoka számára is állást kért. « *Ha szinte nem is óbesterségre,* — írja ez ügyben — *bár csak óbester lájdinótságra, avagy fő strázsamesterségre acceptálni vagy recommendálni kegyesen méltóztatnék* ».

Károlyi bizalma arra is feljogosította őt, hogy annak családi ügyeibe is beleavatkozhassék. Óvta őt minden olyastól, ami szerinte « *az Károlyi familiának kisebbségire* » szolgálhatalna s kérte, hogy ilyenféle tanácsait « *panasz néven ne vegye* ». Didák buzdította Károlyit, hogy az ecsedi dominiumot — a régi Aspremont-féle részt — ne engedje más kézre szállni, hanem vegye meg ő maga családja számára, « *az Úr Isten* — úgymond — *megáldgya érte Excellentiádat*; *méltóságos maradékira nézve is kár volna másnak engedni!* ».

A negyvenes években Károlyi dohányt kezdett termelni birtokain. Sehogy se tetszett ez Didáknak. Váltig írogatja Károlyinak: « *az dohánykereskedésben csak féltem Excellentiádat* ». S Károlyi megunva a sok galibát, csakugyan abbahagyta a termelést. Ki örült volna ennek jobban Didák atyánál?

Az áldott lelkű Barkóczy Krisztina halála után Károlyi többé nem nősült meg. Csendes özvegységben tölté napjait, hol Pozsonyban vagy Bécsben, hol pedig birtokain. Ez a nőtlen életmód nem tetszett Didák atyának; féltette Károlyit a nagyvárosi élvektől. 1728. november 2-án tehát egyszerre azzal lepte meg Károlyit, hogy egy terjedelmes levél-

ben új házasságkötést ajánlott neki. A felette érdekes levélben elmondja, hogy régtől fogva akart már ajánlatával előállni, de csak halogatta, mert nem örömest avatja magát más dolgába. Minthogy azonban « *mind hirdették, hogy e nélkül is megesnék* », ő is előáll levelével. Egyenkint felsorolja a házasság mellett szóló okokat: több maradéka lesz, kevesebb alkalom lesz a vétkezésre stb. Istenfélő, alázatos személyt vegyen, — úgymond — inkább szegényt, mint gazdagot. Kártyázni, kockázni ne tudjon, magyar legyen, « *ha ehhez a földhöz nem szokott, tőle ne irtózzon* ». Az ilyen nő jó erkölcsben tartaná az udvari népet, azután Károlyi is bírna egy bizalmas lényt, kinek « *kibeszélje magát* », míg most: « *egyedül törődik, emészti magát!* ». (Takáts, i.m. 282-284).

Ezek a levélrészletek olyannyira a gyakorlati keresztény életre vonatkoznak, hogy kiviláglik belőlük a természetfeletti okosság, amely mindent a végcél, Isten felé irányít. Kelemen Didáknak ez az erénye kitűnik írásaiból, beszédeiből, intézkedéseiből, és abból az általános bizalomból, amellyel minden elképzelhető ügyes-bajos dolgukban az emberek hozzáfordultak.

* * *

« Ugyanily viszonyban volt legnagyobb munkájának kiadójával, Koháry István gróffal, ki mint belső titkos tanácsos, generálmarsal és az országgyűlési vallásügyi bizottság elnöke befolyásával mindig támogatta Kelemen Didáknak felsőbb helyre intézett folyamodványait. Sőt felhozta őt Pestre is, s az egyszerű szerzetes az országos kommissió előtt is többször ragyogtathatta ékesszólását.

Károlyi Sándor gróf is felhívatta őt az országgyűlés tartama alatt Pozsonyba s Didák atya a rendek kérelmére többször prédikált az ottani ferencrendiek templomában.

Azeket tudva, nem lesz oly meglepő ránk nézve a katholikus rendek akkori magatartása a más vallású feleke-



Koháry István gr., a magyar országgyűlés vallásügyi bizottságának elnöke, P. M. Kelemen Didák legnagyobb munkájának, a «Búzafejeknek» kiadója.

zetekkel szemben. Kelemen Didák volt a titkos mozgató erő; de ennek nyomát hiába keressük történetünkben.» (Takáts, i.m. 217).

Isten Szolgájának a vezetőség lelki ellátásában kifejtett csaknem emberfeletti munkája, hatalmas szervezőképessége a társadalmi élet alapos ismeretén alapult. A saját kora embere volt, és az akkori vallási, tarsadalmi, államéleti viszonyok tekintetbevételével hirdette az evangéliumot. A világban élt, de észrevette benne a jó lehetőségeket Isten megszerettetésére. Visszautasította az erőszakoskodó zelotizmust. A világot nem ellenségnek tekintette, — mégha ez valamikor így is viselkedett vele szemben —, hanem Isten terveibe illő, hozzá fordítható, neki szentelhető adottságnak. A világban elfogulatlanul, mindenkire jótékonyan ható természetességgel járt...

— Ilyen feladatot teljesíteni csak a szeretet elkötelezettségével lehet; ezt mindenki megérti, mindenki becsüli.

A Koháry név ismerős a Buda ostromában résztevett magyar sereg vezérei között is. A 14-15 ezer főre szaporodott egységek parancsnokai ezek voltak: Barkóczy Ferenc, Bercsényi Miklós séllyei kapitány, Bottyán János esztergomi huszárkapitány, Csáky László gróf, Erdődy gróf lévai ka-

pitány, Fiáth János, Koháry István és Petneházy Dávid; de ott harcoltak még a Balassa —, Batthyány —, Czobor — és Pálffy — családok tagjai is. (L. Somogyi F.dr., i.m. 389, 409).

Ami a magyar országos ügyek intézését illeti, átszervezték a kormányzati apparátust: 1724-ben felállították a legfőbb hazai, de a bécsi magyar udvari kancelláriától függő kormányszéket, a helytartótanácsot.

Áttekintő pillantást vetve az általános vallási helyzetre, a protestánsokét az 1712-i országgyűlés lett volna hivatott szabályozni, de ez a pestis miatt döntés nélkül feloszlott. Az 1714-1715-i országgyűlésen a rendek többsége a protestánsok ellen fordult; fontos intézkedésének számít azonban a vallási sérelmek orvoslására szánt külön bizottság kiküldése, amely 1721-ben nagy nehezen tanácskozott is Pesten, de eredménytelenül. Pozsonyban 1722-ben gyűlt megint egybe a vallásügyi bizottság, amely a katolikus és protestáns fél kívánalmait összefoglalta; ebből később királyi rendelet lett. Az 1723-i országgyűlésen elkerülték a vallási vitákat. Ez azonban hevesen fellobbant az 1728-in. A király a vallási vitákat megszüntette. Végül egy bécsi, csupa idegenekből álló miniszteri tanácskozás után létrejött a királyi döntvény « Carolina resolutio » néven, amely a protestánsok kelyzetét félszázadon át szabályozta. (Karácsonyi, i.m. 257-258).

Ez időben a keresztény katolikusok és felekezetek vitték a legfontosabb szerepet a művelődésben; eszközük a szószék, a társadalom szervezése, az iskola, irodalom és művészet.

A pozsonyi őskolostorról Knáisz ezt jegyzi meg: « Posoniensis B.M. Virginis, Ladislaus IV. Rex Hungariae post victoriam ab Ottocaro relatam aedificavit circa annum 1272 ». (i.m. 238).

Ugyancsak ő említi « Posonium » — ot a győri custodia házai között (i.m. 313).

Dr. Karácsonyi János: « Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig » (Budapest, 1922), c. könyve részletesen foglalkozik e ferences házzal, hogy csak a bevezető szavait idézzük:

« Az isteni Gondviselés e városban épült kolostort választotta ki, hogy nagy szükség idején a mariánus ferenczrendűeknek menedékhelye, majd a szerzet föléledésének egyik eszköze legyen, pedig ezt azok a szegény testvérek, akik Pozsony város északi szélén először megtelepedtek, nem is gondolhatták ». (i.m. I, 288).

Isten Szolgája P. Kelemen Didák Miskolcra szerzetes lelki központot tervez

Isten Szolgájának törekvése, hogy Miskolcon a minoriták részére letelepedési engedélyt kaphasson, a helybeli protestánsok heves ellenkezésével találkozott.

« Ismét Didák atyának kellett sorompóba lépni. Felutazott tehát Pestre s az illetékes körök előtt bebizonyította, hogy a miskolci templom Rákóczi fölkelése elején is még a minoritáké volt. Ennek a templomnak pusztuló falaiból építette azután Petrik miskolci apát az oratoriumot, maga a templom helye így üresen maradt s most barmok legelésznek rajta és vásártérnek használják. Az volna tehát a kívánsága, hogy ez a hely hivatásának visszaadatnék, Isten dicséretére ott újból templomot emelhetnének a régi tulajdonosok, mert « *nem csak Miskolcon, hanem a környéken is hív az lelkek aratása* »... és a kálvinistáknak nagyobb része sem volna ennek ellene. Ezután pedig gróf Károlyi Sándor meghívására 1728-ban, már mint kiérdemült rendfőnök, Didák atya az akkori eperjesi házfőnöknek, Auer Lipótnak kíséretében

felment a pozsonyi országgyűlésre és ezzel az alkalommal gróf Károlyi Sándor több főúrral egyetemben felkérte Kelemen Didák atyát, hogy a Ferencrendiek templomában az összegyülekezett Karok és Rendek előtt szentbeszédet tartson.

Szónoklatát rendkívüli érdeklődés előzte meg. Tisztelői, a katolikus főurak, Károlyi Sándor gróffal az élükön, büszkén mutogatták be az országgyűlés magasrangú urainak az ő lelki vezetőjüket, az ekkor már országszerte híres, szentéletű férfiút. Kelemen Didák szentbeszéd közben kitért az országot Mohács óta folyton sújtó csapásokra, a templo-

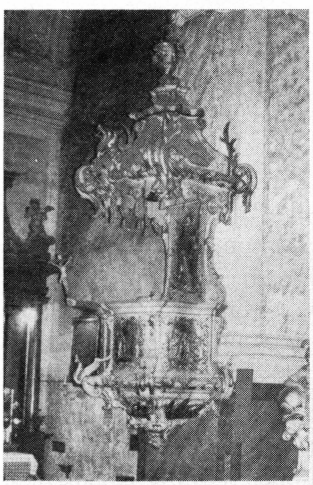



Pozsony (Bratislava): a XIII. század második felében épült ferences templom (a gótikus oldalkápolnával), amelyben P. Kelemen Didák többször prédikált az országnagyok előtt; és a szószék.

mok és szerzetek pusztulására, a hívek nyomorúságos állapotára. Rámutatott az erkölcsök romlásának okaira, a lelki vigasztalás és tanítás szükségességére, a vallási villongások romboló hatásaira és a koldusok számára kolduló szerzetesek küzdelmeire. Végül alkalmat lelt a minoriták miskolci kérelmének megvilágítására is. Az ügy szentségéhez méltó hévvel. buzgalommal, meggyőző érvek felsorakoztatásával beszélt s beszédén mégis annyira átérzett a kirsztusi szeretetre és keresztény békességre vágyódó lélek szelíd hangja, hogy hallgatóságát egészen magával ragadta. Kemény férfiak, meglett emberek szemeiből fakasztott ekkor könnyeket Kelemen Didák ékesszólása. Mindenki meghatottan ismerte el igazát és még ott helyben megfogadták, hogy a minoriták kérését a legfelsőbb helyen tőlük telhetően támogatják ». (Csák, i.m. 54).

P. Dr. Csák ezután « Miskolc történetének jeles megírójára » is utal, aki « nagy munkájában » megemlékezik a beszédről.

Annyi becses történeti tájékoztatás után már illik magáról, P. Dr. Csák Alajos Cirjékről is bővebben írni, hogy csak annál jobban tudjuk értékelni munkáját, és ezt megelőzően a minoritarendben folytatott, érdemekben gazdag szerzetesi tevékenységét. Ezt annál szívesebben teszem, hogy szülővárosomban, a miskolci minoritáknál számtalanszor minisztráltam neki az akkor még meglevő Passió-oltárnál, diákkoromban pedig jutalomkönyvül kaptam Kelemen Didák életrajzát, amelyből szüntelenül idézünk.

Méltassa kiváló utódja, P. Dr. Monay Ferenc (Adatok, 19-20).

> Csák Alajos Cirjék Kiskunfélegyházán született 1855. december 28-án. Középiskoláit szülővárosában, Szegeden és Egerben végezte. Itt lépett be a Rend tagjai közé, 1874 október 4-én. Ugyanitt hallgatta, az érseki liceumban, a theologiai előadásokat is. Tanul-

mányai végeztével Kézdivásárhelyre küldték, ahol 1879. március 30-án letette az ünnepélyes fogadalmakat. Ugyanez év szeptemberében Nagybányára rendelték tanárnak. Innen ment a papirend felvételére is, amelyet Szatmáron, Schlauch Lőrinc akkori püspök kezéből vett fel, 1880. január 6-án. A gimnázium államosításáig, 1886 augusztusáig tanított Nagybányán, ahol tevékeny részt vett a város társadalmi életében is. Elöljárói innen Szilágysomlyóra küldték, ahol mint a gímnázium igazgatója és a rendház főnöke működött. Alapította a szilágysomlyói polgári olvasó kört. 1892-ben Aradra ment, ahol mint segédlelkész és hitoktató működött három éven át, amikor az 1895. augusztus 8-án tartott szegedi tartományi nagygyűlés rendfőnökké választotta. Az 1899- és az 1903-iki gyűléseken újra és újra megválasztották.

Tartományfőnökségének évei alatt alapjaiból újjáépítette az aradi templomot és rendházat a hozzácsatolt bérházzal, a marosvásárhelyi papnevelő helyiségeit, megújította a kézdivásárhelyi, nagyenyedi és szegedi templomainkat. Munkásságának elismeréséül Róma a theol. magisteri címmel tüntette ki, az uralkodó pedig, 1903. január. 12-én, a Vaskorona-rend lovagkeresztjét adományozta neki.

Tizenkét évig viselte a tartományfőnöki tisztet, ami után Kolozsvárra ment házfőnöknek. Később a gödöllői gimnáziumnál volt tanár, majd pedig, a cseh megszállásig, lőcsei házfőnök és fiúnevelő intézeti igaz-



P. Dr. Csák Alajos Cirjék, O.F.M. Conv., a magyarországi minorita rendtartomány többszörös főnöke, a Vaskorona-rend lovagja, «Kelemen Diák csodás élete és működése» c. könyve révén Isten Szolgája tiszteletének és boldoggáavatási perének hathatós előmozdítója.

gató. Nyugalmi éveit előbb Szegeden, később Miskolcon töltötte, de ezidőben is fáradhatatlanul folytatta munkásságát. Megírta szentemlékű rendtársunknak, Kelemen Didáknak életrajzát, amellett gyakran prédikált és szívesen ült nap-nap után a gyóntatószékben.

Az 1934-iki tartományi nagygyűlés megnyitó napján, július 4-én húnyt el Miskolcon, váratlanul, szívszélhűdésben.

Munkái: Emlékbeszéd Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király halálának háromszázados évfordulóján, 1886. december 12-én. Szilágysomlyói gymn. Értesítő, 1886-87. — Beszéd az orsz. kath. autonomiát szervező kongresszus ülésén. Közli a bizottság naplója. — Kelemen Didák csodás élete és működése. Miskolc, 1927, 8-r. 116 lap. — Szerkesztette 1884-től 1886. augusztus 12-ig a Nagybánya és Vidéke c. társadalmi hetilapot. — 1886 szeptemberétől főmunkatársa, majd 1889-től 1892 augusztusáig társszerkesztője volt a Szilágy-Somlyó c. hetilapnak. — Szerkesztette a szilágysomlyói r.k. gymnasium Értesítőit az 1886-1893 iskolai években. — Társadalmi, nevelésügyi cikkeket, tárcákat és költeményeket írt a Magyarország (1908- és 1910), Magyar Állam, Nagybánya és Vidéke, Szilágy, Szilágy-Somlyó, Arad és Vidéke, (1893, 1896, 1902-03), Aradi Híradó, Alföld, Ellenzék (1908) c. lapokban. Álnevei: Justus, Kun Jenő, Rónavölgyi, C. Cirjék, cs-k, cz-k.

* * *

A vatikáni könyvtárban Szendrei művét kijegyzeteltem a minoriták miskolci ügyével kapcsolatosan, amint következik.

« Kelemen néhány főúr és országgyűlési követ ösztönzésére a Ferencrendiek templomában a Karok és Rendek előtt oly meggyőző és érvekben gazdag szent beszédet tartott, hogy a terület átengedése iránti kérelmöknek, melyet gr. Erdődy Gábor Antal egri püspök és gr. Károlyi Sándor is különösen támogattak, III. Károly magyar király helyt

adott, megengedve, hogy a minoriták Miskolcz városába bevezettessenek és a kért terület nekik átengedtessék ». (Szendrei, II, 371-372).

A továbbiakban is Szendreit követem csaknem szószerint.

Gróf Károlyi Sándor határtalan örömmel tapasztalta, hogy az általa nagyrabecsült és szeretett Didák atya gyönyörű szónoklata Pozsonyban is megnyerte a szíveket. Így végre sikerült a nagy küzdelmekkel járó célt elérniök. III. Károly király megengedte, hogy a minoriták Miskolc városában letelepedjenek, s elrendelte, hogy a kért területet nekik átadják. Az 1728. év december 29-én a király Reviczky János Ferenc szepesi kamarai igazgatót és koronaügyészt utasította, hogy a minoritáknak a régi templomhoz tartozó területet hasítsa ki és adja át örök tulajdonul, viszont a minoriták állítsanak ki egy okmányt, mely szerint az ehhez az egyházhoz tartozott összes javakról lemondanak és megelégszenek a puszta területtel. A királyi adománylevelet 1729. február 24-én a helytartótanács, április 26-án pedig a miskolci és vidéki nemesek, a város bírája és jegyzője, valamint Borsy Mihály megyei alispán jelenlétében a vármegye is kihirdette.

Az átadott területen tizennégy házikó állott, amelyet a minoriták készpénzen vettek meg 139 magyar forintért.

« A szentegyház helyének megszerzését és átvételét most is ugyanaz a mód segítette célhoz, mely Kelemen Didák atyának minden tettét jellemezte, — írja Dr. Csák (i.m. 55): erős akarat, nem lankadó munka, önfeláldozó buzgalom, szerénység és a dolgoknak erőszakoskodást kerülő, békességes úton való elintézése. Ami természetes is, hiszen Kelemen Didák jelszavaihoz: « templom és iskolához » más utak nem vezetnek ».

III. Károly császár és magyar király.

Az Egyház és állam hazai történelmének jelentős irányítója volt az imént többször említett III. Károly, aki hosszú uralkodása és megfontolt intézkedései miatt ez életrajz szűk keretei között is méltán kap helyet érdeklődésünk szempontjai között. P. Kelemen Didák életéből közel három évtized esik egybe III. Károly uralkodásával, első nagybányai házfőnökségétől utolsó miskolci esztendeiig.



III. Károly császár és magyar király (1711-1740), *aki helyt adva P. M. Kelemen Didák jogos kérésének, megengedte a minoriták miskolci letelepedését.*

Lipót halála (1705) után a hajlékonyabb és jóindulatú József következett a császári és királyi trónon, a dinasztiának először marosvásárhelyi, azután ónodi (1707) trónfosztása ellenére egészen 1711-ig, váratlan haláláig.

Fivére, III. Károly(1711-1740) még Spanyolországból határozott fordulatot követelt a magatartásban Magyarországgal szemben; gyors békét, kiengesztelődést bosszú helyett, de mindenekelőtt az alkotmány tiszteletbentartását. Főparancsnoka, Pálffy megkezdte a tárgyalásokat a Lengyelországban tartózkodó II. Rákóczi Ferenc helyettesével, a kuruc sereg teljhatalmú parancsnokával, Károlyival, aminek következménye az 1711-i szatmári békekötés lett.

III. Károlynak emberi és politikai okos tette volt, hogy szavát tartva, 1711 után nem nyúlt a magyar alkotmányhoz. Viselkedése szöges ellentétben állt Lipót politikájával. A magyar kancellária már 1690-ben megkapta a szervezeti utasítást, és azon 1848-ig nem történt lényeges változtatás; de hogy Bécsben működött, az ország közvéleménye előtt — sokszor alaptalanul — a hazafiatlanság színében tüntette föl. Az 1715-i országgyűlés közigazgatási bizottsága helytartótanács felállítását javasolta, amely az 1723. évi 97. törvénycikkel létre is jött. Hatáskörébe került az egyházi természetű alapok felügyelete, de nem a külügy és hadügy. A terhek arányosabb elosztása, a megvesztegetés elleni szigorú intézkedés, a szegény népréteg, a jobbágyság védelmére javulást jelentett az előző korszakkal szemben, csökkentve az elégedetlenség okait.

Az újjáépítés a barokk szellemben folyt, felfogásban és gyakorlati keretben egyaránt, az Egyház és haza fegyelmezett szolgálatában, a hitélet példás jegyében a társadalmi rend és iparosodás áldásaival. — Károly 1731-ben kiadta a Carolina Resolutiot, a Károly-féle döntést, amely félszázadra szabályozta a protestánsok helyzetét az 1681-i törvény alapján. (Miskolczy Gyula, i.m. 169).

P. Kelemen Didák dialógusa a pozsonyi « diétán ».

P. Kelemen Didák életrajzírói egyöntetűen állítják, hogy Pozsonyban, az ország akkori fővárosában, nem egyszer megfordult, 1729-ben pedig a « diétán » a ferences templomban beszédet is mondott az országnagyok előtt a minoriták Miskolcra bejutásának elősegítésére. Szándékomhoz híven az életrajza adatai közé sorolom ezt a tényt is; szerényen meg kell azonban jegyeznem; a Kelemen Didáknak tulajdonított « Lelki beszélgetés » szerzője, a beszéd címlapja szerint, nem minorita volt:

« Lelki beszélgetés, melyet Tekéntetes Nemes Országh Gyűlléssének alkalmatosságával sok Rendbéli Statusok előtt

nemes szabad Posony királyi városban Szeraphicus Szent Ferencz Szerzetebéli Boldog Asszony Provinciájának egy legkissebbik Predikátora élő nyelvvel elbeszéllett M.D.C.C. XXIX. Esztendőben Szent András havának 20. napján. Melyet most Méltóságos Gróf Nagykárolyi Károlyi Sándor, Fölséges Urunk ő Fölsége Belső titok Tanácsosa, Cavalleriának Generalisa, Tekéntetes Nemes Magyar Ország Provincialis Commissariatusságának Directora; Tekéntetes Nemes Szathmár Vármegye fő Ispányja ő Excellentziája sok szomjúhozó Lelkeknek vigasztalásokra kibocsátatott. Mely a Superiorok engedelmiből nyomtattatott Posonban Royer Pál János által ».

A szemem előtt levő könyvmásolat tehát egy Boldogasszony provinciabeli ferences atyát jelöl meg szerzőként. Kérdem: nem lehetett esetleg az 1719-ben Cenken született P. Telekessy Adrián, pozsonyi « mariánus »? - P. Takács Ince O.F.M. « Magyar Ferences aszketikus élet és aszketikus kiadványok » című könyvében (Budapest, 1942) ugyanis (51.o.) őt nevezi meg Scupoli Lőrinc « Certamen spirituale » magyar fordítójának, amely 1722-ben Pozsonyban jelent meg Royer János Pál által (313 oldal). A fordítás elején csak ezek a kezdőbetűk állanak: F.A.T., amit Takács Ince « Frater Adrianus Telekessy » rövidítésének tart, akit 1719-ben szenteltek pappá, és mint jó szónok a Praedicator Generalis előkelő címet is viselte (!). E neves szónok Simontornyán halt meg 1764-ben.

A szóban forgó « Lelki beszélgetés » címlapja, illetve a szerzőség burkolt feltüntetése őfelé irányítja a figyelmünket.

Szemben találjuk azonban magunkat a meglepetéssel is: Takács Ince ferences akadémikus említett könyve 63. oldalán szóról - szóra ezt olvassuk: « Ugyancsak az Eucharisztiáról szól Bernárd Pál minorita könyve: Lelki beszélgetés, melyben az mutattatik meg, hogy a Krisztus Jézus az Oltári Szentségben maga tulajdon valóságos szent Testét és Vérét adja

nekünk eledelül. Kassa, 1735 ». És jegyzetben hivatkozik Danielikre és Mihalovicsra, mint forrásaira.

A meglepetés nem abban áll, hogy az általunk tárgyalt « Lelki beszélgetés » szerzőségén ketten is, Telekessy mariánus és Bernárd minorita osztozkodnak, — hiszen a cím egészen más —, hanem hogy a « lelki beszélgetés » nem volt — e egy kissé tágabban, általánosabban használt elnevezés, amely egy feltételezett kelemeni szentbeszéd elejére is kerülhetett címként.

Részünkre e kis kitérés nem feledteti a tényt, hogy Isten Szolgája Pozsonyban lelki érvekkel síkra szállt a minorita ferencesek miskolci visszatelepedéséért. Szerencsés irodalmi kutató öröme lesz, ha rátalál a fenti titok nyitjára...

Egyébként, a « Lelki beszélgetés » merőben hittani fejtegetés az Oltáriszentségről e vezérmondattal: « Hic est Panis, qui de Coelo descendit. Joan. 6. vers. 59. Ez a kenyér, mely az égből szállott alá. » A Szentírást választja a szónok bírának, « hogy tegyen igazságot » az Úr Jézus szavainak értelmezésénél. Krisztus megdicsőült testének mindenütt lehetséges jelenlétéről értekezik, és cáfolja a kálvini tanítást a « jegyről » és « jelről »; « az ellenkező atyafiak » világos meggyőzésére törekedve, felsorakoztatja a konstantinápolyi, flórenci, tridenti zsinat hagyományos tanítását is. « A régi szentatyák – többet felsorol közülük – engedelmes fiai valának a Római Anya-szent-egy-háznak », utal rájuk bizonyító erővel.

E dogmatikus beszédben egyáltalán nincs említés a szerzetesi életről.

*

A Nyírségtől Pozsonyba és Pozsonyból Bátorba ekkora utat megtenni nem lehetett egyik napról a másikra. Ha gyéren találkozott is volna valami alkalmatosság, Kelemen Didák, « Vándor Kelemen Didák », szívesebben rótta az utakat

gyalogszerrel, odafelé Pestnek, vissza minden bizonnyal Miskolcnak. Ha az ország hegy — és vízrajzi térképére nézünk, eléggé kitűnik a jelentős távolság, talán még szemléltetőbben, mintha kilométerekben számítanók. De tegyük meg ezt is.

Csak pusztán légvonalban: Nyírbátor és Buda-Pest 230 km, Buda-Pest Pozsony 150, tehát az egész távolság nagyjából 380-400 km. Ezekben az adatokban természetesen nincsenek benne a terepsajátságok, az utak fajtái, még kevésbé az ellátási lehetőségek, mert ezekre igazán nem ügyelt a magát mindig szívesen sanyargató szerény szerzetes pap...

Erősen benne vagyunk még életének és nagy műveinek tárgyalásában, nem is kívánunk elébe vágni a lassan magától kialakuló meggyőződésnek az olvasó lelkében, hogy Isten Szolgája rendkívüli kegyelmekkel megáldott magvetőként meg pásztorként dolgozott országa érdekében, korántsem hagyhatjuk ki azonban, éppen e ponton, a történész lelkiismeretes kutatásának néhány fontos közlését.

A kortársak és a történetíró nyilatkozatai Isten Szolgájáról.

« A fényes eredmény, mely Kelemen Didák térítői munkásságát követte, Károlyi Sándor támogatásán kívül kizárólag az ő eszményi lelkesedésének, ritka erényeinek s nemes jellemének köszönhető.

Nincsen erény, melyet benne föl nem találunk. Emberszerető a legnagyobb mértékben; egész életén át a szegények számára koldul, s még saját ruháját is köztük osztja szét. « A keserűségben lévők vigasztalásáért — írja Károlyi Klára grófnő — s betegek látogatásáért mind úri s mind szegény rendeket, az midőn már Miskolcon lakott is, lefordulásával feljárta s felkereste »! S tette ezt akkor, midőn maga is « nyomorult kolduskénti szemérmet nem ismerő szükségben sínylődött ».

Szelídségben nem ismert határt; ő valóban kenyérrel dobta vissza azokat, kik őt kővel hajigálták. Egész életén át a szelídséget hirdette, s tőle telhetőleg küzdött a durvaság, a divatos szitkozódás és káromlás ellen.

« Az káromkodásnak zabolásáért vármegyéken magistratusoknál instált, hogy parancsolatot adjanak ki s büntessék; úgy házi gazdáknak reménykedett, ne engedjék alattok valóknak ».

A máshitűek eleinte kicsúfolták, megverték s képmutatónak mondották őt. Sőt néhol — mint Haller grófné írja — megveretése után még azt a helyet is megmosatták, ahova ült, vagy amelyet érintett; — de ő mindezt békességesen eltűrte.

Mi mindent tett a szegény elhagyott gyermekek érdekében, — eléggé ismeretes már.

A szerzetesi életben, az önmegtagadásban s vallásos buzgóságban annyira ment, hogy egészségét is tönkretette. A Rómába küldött hivatalos jelentés alig talál szavakat, melyekkel méltóan kifejezhetné erényeit. « Custos sollicitus pietatis, — mondja a többi közt e jelentés — speculum religiositatis exemplar, singulari in pauperes, incarceratos charitate insignis, rerum item celestium contemplationi, orationi, vigiliis, jejuniis aliisque corporis macerationibus jugiter addictus. Fidei propugnator in convertendis haereticis et procuranda animarum salute zelantissimus, humilitate, patientia, celesti sapientia et prudentia aliisque religioso homine dignissimis virtutibus qua theologicis, qua cardinalibus in gradu heroico excellens » etc. vagyis:

« A jámborság szorgos őre, a vallásosságnak példás tüköre, kiváló a szegények és a fogságban levők iránt való nagy szeretetben; egész odaadással csüngött lelke a mennyei dolgok elmélkedésén, az imádságon, virrasztáson, böjtön és egyéb testi sanyargatásokon. A hit legbuzgóbb terjesztője volt az eretnekek megtérítése és a lelkek üdvének munká-

lása által; az alázatosság, a türelem, az égi bölcseség és okosság s egyéb a szerzeteshez méltó erények, úgy a theologiai, mint a sarkalatos erények heroikus fokban voltak meg benne ».

Rendkívüli erényei miatt később a másvallásúak is megszeretették, s örömest hallgatták beszédeit. A római jelentés szerint a kálvinisták szent barátnak hívták őt s titokban fölkeresték, hogy egyházi ügyekben tanácsát kikérjék.

Természetes, hogy sikereivel sok elismerést szerzett magának. « A praelatis — írja a fentebbi jelentés — magnatibus magno in honore et aestimatione habitus, ac ab omnibus tam intra quam extra religionem charus fuerit », vagyis:

« A főpapok, a mágnások, a nemesek nagy tisztelettel és becsüléssel viseltettek iránta és mindenki előtt — az egyházban levők és az egyházon kívül állók előtt is — kedvelt volt ».

Végtelen szerénységénél fogva azonban kerülte a kitüntetéseket; sőt azt sem szívesen vette, ha dicsérőleg szóltak felőle. Nem vágyott semmiféle földi dicsőség után; fáradalmainak jutalmát egyedül Isten dicsőségében kereste. A dicsőség vágya nem is adhat annyi erőt a tűrésre, annyi kitartást a munkára, mint amennyi ő benne volt. « *Aki a jóságos cselekedetét,* — írja ő maga Koháry országbíróhoz — *melyet cselekszik, emberi kedvet kíván: a nagy, érdemes dolgot alávaló áron árulja. Mint aki lukas hordóba tölti a bort, elveszti azt, úgy aki hívságos dicsőségért jól cselekszik, elveszti a jó cselekedeteknek jutalmát; s hova lehet annál nagyobb balgatagság, minthogy amin mennyországot megvehetnéd, azon emberi dicséretet vásárlasz... Minden tekélyetességnek gyökere az, hogy valamit mívelünk jó végre, Isten tisztességire igazítsuk, mert a mi cselekedetünk jósága az igyekezetnek tisztaságában áll* ». (Takáts, i.m. 276-279).

« *Képzett tudós, korának legnagyobb egyénisége* »...

Nem gondoltam rá, amikor 1929-ben Miskolcról Nyírbátorba mentem kedves földimmel együtt, hogy megkezdjük az újoncévet a minorita ferencrendben, miszerint kereken kétszáz évvel azelőtt, 1729-ben, Isten Szolgája Kelemen Didák két művével gazdagította a magyar egyházi életet, az irodalmát és művészetét: « Búza fejek » című prédikációs kötetével, valamint a nyírbátori templom Krucsai-oltárával!

Egyik is, másik is oly alkotás, hogy közös ismertetésük méltán kíván egy külön fejezetet; itt pusztán érintjük a tárgyat.

« Ez évben, 1729-ben, jelenik meg legnagyobb munkája, a « Búzafejek » első kötete Kassán, Frauenheim Henrik nyomdájából. A könyv költségeit Kohári István gróf országbíró viseli. A « Magyar Kultúra » 1937. évi november 5-i számában Vucskits Jenő tanügyi főtanácsos ismerteti Kelemen atya eme prédikációs kötetét. E könyvet röviden e tanulmány befejező sora jellemzi legrövidebben és legkifejezőbben: « Úgy tesszük le kezünkből a könyvet, mint az Imitációt, mint a Filoteát: Szenttel győzködtünk, Szenttel « pörlekedtünk », Szenttel töltekeztünk! »

Rideg irodalomtörténeti szempontból is nagyjelentőségű Kelemen atya irodalmi munkássága, mert Grünwald Béla szerint a XVIII. században a nemzeti szellem elgyengülése abban nyilvánul, hogy a magyar nyelven való írói munkásság majdnem teljesen megszűnik. A magyar nyomtatványok száma oly csekély, hogy nem is adnak a nyomdásznak munkát. 1711-ben 3 füzet, 1712-ben öt, 1714-ben négy, 1715-ben már csak két füzet jelenik meg, a Lelki kincs s a Keresztyéni tökéletes életre intő, tíz hétre rendeltetett nyolcvan elmélkedések.

Bár a felsorolás némileg hiányos, mégis megállapítható, hogy még a kevés munkában is Kelemen atya sok füzete, — nem egy névtelenül kiadva —, viszi el az oroszlánrészt ». (Kelemen A. Közlönye 27.o. « Oltontúli »).

« Az egykorú följegyzések és levelek bizonyítják, hogy Miskolcon, Szatmárott, Gyöngyösön, Nagyváradon, Aradon, Debrecenben, Nagybányán és más helyeken többször, nagy és ünnepélyes szónoklatokat tartott. Írása és beszéde lelki kényszer Isten országának megmunkálásán, nincs ideje az iskolás szépítgetésekre. Szavai új apologikaként törnek elő, élnek és lüktetnek.

Benne ég a tiszta égrenézés természetfelettiekből vett csodája... Ózondús mint a székely hegyek örökzöld fenyőerdeje, komoly és igaz, mint a föld termő feketéje. Mondatait kedves tájszólások, székely motivumok díszítik és beszéde elmélyül, mint a sötétkék alkonyat. Szónoklásában kitárja kezét, szeretetében mindenkit magához akar ölelni... Hangja végigszánt a hallgató lelkében, mint szántóvetők ekéje... Nyelvérzéke a gondolatok és érzések tobzódásában új szavakat, magyar kifejezéseket rajzol meg.

Szent lelkülettel szentferenci szegénységben és alázatban átszűrt apostolkodó aktivitással járta a vidékeket, szónokolt és tanított. Kelemen Didák atya képzett tudós, korának legnagyobb egyénisége volt, de tehetségét sohasem fitogtatta. Egész életében a kódexmásoló, legendafordító « kisded barát », a « frater minor » egyszerűségét élte az egyszerű fogalmának legtitokzatosabb és legfenségesebb értelmében. Távolmaradt minden « hívságos dicsőségtől». Aszkézisbe hajló szent alázata minden tudás, minden földi dicsőség felett Istenhez fordult. A hithirdetés vándorútján meglátta az elgyötört, sebekből vérző, pusztulásnak indult magyar népet, akit meg kell tisztítani az erkölcstelenség fekélyeiből, ki kell vezetni sárbatespedt világából ». (Kö. 36.o. « -r-s »).

« *Búzafejek* ».

A centenáriumi « Kelemen Atya Közlönyének » idézetei után olvassuk most Takáts Sándor állandóan szem előtt levő könyvéből a következő oldalakat.

« A nagyobb városokban, elmondott beszédeinek hatása és sikere arra bírta, hogy egy nagyobb szentbeszédgyűjteményt bocsásson a nyilvánosságra. Az első kötet már 1728-ban készen állott. « *Az mi csekély prédikációmat illeti* — írja Károlyinak — *már Istennek szent áldásával az első részét, úgy mint advent első vasárnaptól húsvét első vasárnapig, rendbe szedvén, eperjesi böcsületes páterektől elküldöttem, hogy Kassán kinyomtassák* ». A nyomtatási költségeket Koháry István országbíró fedezte; azért van a munka első kötete neki ajánlva. 1729-ben Búza Fejek cím alatt már kikerült a sajtó alól. Az előszóban — Kohárynak intézve szavait — a világi dicsőség és a hiú dicséretek ürességéről és csekély értékéről beszél. Nem dicsvágyból és önzésből kell a jót cselekednünk, hanem önmagáért, Isten dicsőségére.

Az olvasóhoz intézett sorokban rendkívüli alázatos és szerény hangon ajánlja prédikációit. « *Ezen tőlem egybeszedegetett Búza Fejeket eleibe teszem a keresztény olvasónak, bízván, hogy azokat soványségok miatt meg nem veti... megemlékezvén arról, hogy nincs oly sovány kert, amelyben valami hasznos fű nem találtatnék: nincsen is oly rossz könyv, melyből valaki valami jót nem tanulhatna; mert lám a tövisek közt is rózsákat találunk, a sárból is aranyakat szoktunk kimosni!* » Kéri az olvasó elnézését « *ügyefogyott, erőtlen és tudatlan állapotában tett* » igyekezetéért.

Beszédeit általában bő olvasottság és szigorú erkölcsi irány jellemzi. Stílusa könnyű, lendületes és magyaros; prédikációival még nyelvészeti szempontból is érdemes volna foglalkozni, mivel sok régi és új szót, számos ritka fordulatot és szerkezetet találhatunk bennök.

Bár könyvét részben térítési szempontból írta, a másvallásúakkal igen keveset foglalkozik, s ha szóba is hozza őket, a legnagyobb szelídséggel teszi ezt. Cáfolgatja ugyan Luther és Kálvin tanait, de e tanok követőit sohasem dorgálja, sohasem hárítja rájuk a visszavonás és romlás vádját.

Kálvin tanai közül legerősebben a predesztináció ellen kel ki. « *Kálvin tanítása* — mondja többi közt — *nemcsak kegyetlen tiránussá választotta az Istent, de ugyan kétségben esésre viszi és minden jóra megtunyítja az embert. Mert ha az Isten csak jó kedvéből pokolra rendelte az embert és az ő rendelése kényteleníti a veszedelemre: haszontalan minden jó igyekezet; mert el nem kerülhetni az elvégezett veszedelmet... Ha valaki így okoskodnék: heába eszel, iszol; mert ha Isten elvégezte, hogy éhen ne halj, bár ne egyél, se árthat a koplalás. Heába futsz el az égő házból; mert ha Isten elvégezte, hogy tűz miá ne légyen véged, megtart, megtart mint a három ifjat Babyloniában!... Ha, mondok, valaki e szerint eszeskednék, azt mindnyájan eszékes kábának tartanók* ».

Luthernek az Oltáriszentségre vonatkozó tanítását szintén ilyen formán cáfolgatja; de itt már igénybe veszi « *az egész filozófia tanítását* » és az experientia törvényét is, hogy annál világosabban kimutathassa Luther tévedését.

Az egész gyűjteményben a legkiválóbb beszéd a nagypéntekre szóló második prédikáció. Ez maga hatvanöt negyedrét lapra terjed s annyi bensőséggel és élénkséggel adja elő Krisztus halálát, hogy lehetetlen könnyek nélkül olvasni. A beszéd minden során meglátszik, hogy Kelemen Didák minden tudományát, ékesszólási tehetségét, minden képességét és olvasottságát felhasználta, hogy e fenséges jelenetet tárgyának megfelelő méltó alakban adhassa elő. S nem eredmény nélkül tette; mert ennél szebb, változatosabb, költői színekben gazdagabb nagypénteki prédikációnk alig van abból a korból. Rendkívüli terjedelménél fogva nem alkalmas ugyan az elmondásra, de kellő rövidítések mellett nagy hatást érhetne el vele az ember ma is.

Egy évre az első kötet magjelenése után elkészült prédikációinak második kötete is. Időközben azonban maghalt Koháry s így nem volt, aki a kiadási költségeket fedezte volna. Szomorúan írja Károlyinak, hogy aligha lesz a nyom-

tatásból valami, mert úgy hallja, hogy a méltóságos úr meghalt.

A boldogult országbíró azonban, ki egyházi és iskolai célokra 597,467 forintot fordított, nem feledkezett meg Didák atyáról. Egyéb költségeken kívül még kétezer forint készpénzt is hagyott neki és társainak. Valószínű, hogy Károlyi is segítette őt a kiadásban; legalább leveleiben többször mond neki köszönetet. 1732 aug. 23-án már jelenti neki, hogy csekély prédikációit — Istennek hála — már kinyomatta. Egy későbbi levelében pedig arra kéri Károlyit, hogy limitáltassa a nyomda által kiadott példányokat. Neki — úgymond — 150 példányt küldöttek, « *de ez kevés csak Károly körül is eloszol...*; *osszák mindenfelé, egy részét küldjék ide, én ebben a környékben levő úri rendek közt kiosztom* ». (Takáts, i.m. 301-304).

A nyírbátori Krucsay-oltár, mint Biblia Pauperum.

E rövid tájékoztatás után a « Búza fejekről », térjünk át Kelemen Didák szellemi párbeszédének másik részére, az egyházművészet kiemelkedő alkotásának, a Krucsay-oltárnak teológiai szempontjaira, keresztény léleknevelő céljára.

« Alapítója Krucsay János és felesége Pogány Borbála. Az oltár címerén: « Sp. D.nus Joannes Krúcsay. D.na Barbara Pogány fieri fecerunt. A. 1737 ». — A nádfői Krúcsay család a Zemplén megyei Krucsó községből veszi eredetét. 1700 után a család tagjai közül közismert: István notarius, aki részt vesz az ónodi gyűlésen; Miklós, egri kanonok, ő megjelent a szécsényi gyűlésen; Márton, Munkács vára prefektusa, majd Szabolcs megyei alispán († 1732) és János: szintén részt vesz a szabadságharcban (Krúcsay nevű lovasezred is volt), utána családjával együtt « pacifikálódik» és a nyírtassi kúriát elnyeri. Krúcsay Jánost 1723-ban ügyvédnek

vallják; attól kezdve haláláig (1741) a tiszántúli tábla ülnöke. 1732-ben az oltár címere már megemlíti második feleségét, csébi Pogány Borbálát (1705-1779), aki férje halála után palóci Horváth Imréhez ment feleségül. Borbálát, mint korábban első férjét is, a Krúcsay oltár előtti sírboltban temették el. Krúcsay Jánosnak két házasságából három gyermek származott: Julianna Zoltán Pálné, László, Krisztina Horváth Jánosné; ezek közül csak Juliannát temették itt el (1758).

Az oltárra vonatkozólag két korabeli említés maradt fenn. Az egyik P. Bocsó leveleki plébános gyászbeszédében hangzott el, amelyet Krúcsay János ravatalánál, közvetlenül az oltár előtt tartott (nyomtatásban megjelent Kassán 1742-ben): « ... aedificavit altare Domino, szerelmes megváltó Krisztusnak tiszteletére s tiszteletének gyarapítására, és vér nélkül való minden napi föll áldozására, ezen Templomban amaz fall mellett lévő, ugyan Krisztus Urunk keserves kénszenvedéseit magában ábrázoló, gyönyörűséges oltárt Istenes költségével építette ».

Az oltár másik megemlítése Károlyi Klára Kelemen Didákról írt életrajzában található: ... « Az Szent Bucsuknak emlékezete sem lévén az Tiszán innen való földön úgy egyéb aitatosságoknak Nyír Bátorban Nagy Pénteken Kristus Kínszenvedéséről való példázatok productioját fel álította... Ugyan ottan Bátorban Keresztet álítot s oda Processiot járatot Kereszt járó héten... Kalvaria fel álításán ugyan Nyír Bátorban anyira szorgalmatoskodot, hogy még az Convent épületeit is hátra hagyata érete s félbe szakasztatta ». (Baranyai Béláné, i.m. 227).

Fáradhatatlan, teljesen megbízható szaktudósunk adatai szerint 1729 szeptemberében kezdték meg a Krucsay-oltárt, míg felállítására 1731 júliusában került sor. P. Kelemen Didák ezt már nem érte meg, mint nyírbátori házfőnök, minthogy 1730-tól miskolci házfőnök, ezért a Krucsay-

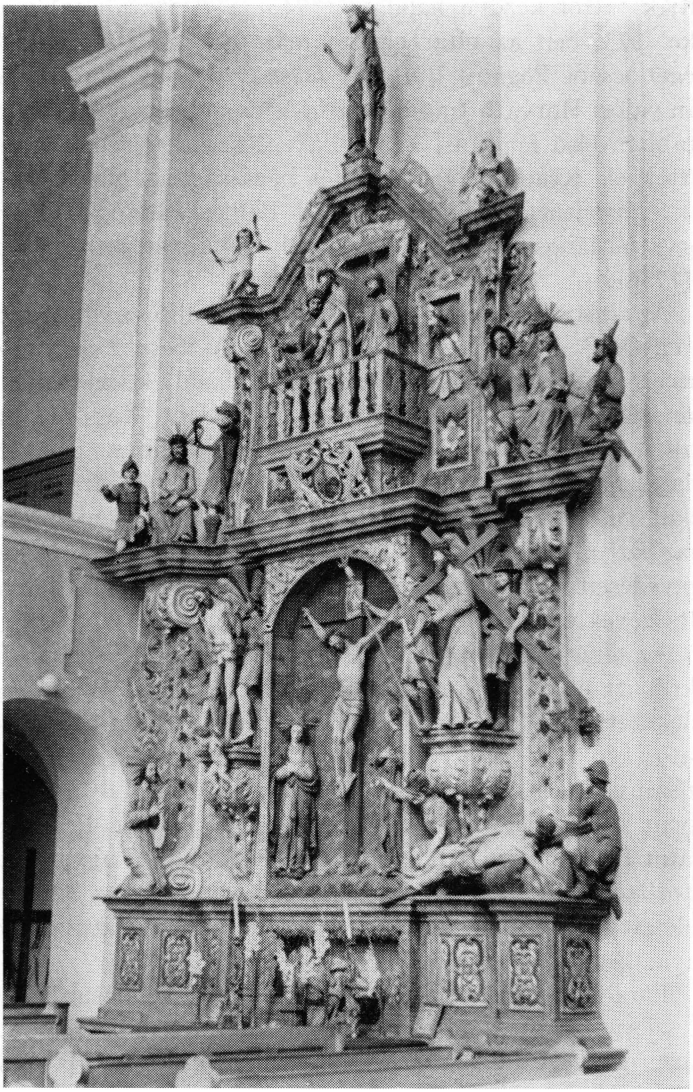

A nyírbátori Krucsay-oltár valóságos « Biblia Pauperum ».

oltárnak az ő elméjében megfogamzott eredetét vizsgáljuk csak most, és teljes kiértékelését egyházművészeti meg aszketikus tekintetben a következő fejezetre hagyjuk.

« Egyházi sorrendben a templom második oltára, azaz első mellékoltára az ún. Krúcsay-oltár. Eredetileg is a legelőkelőbb helyen, a szentély evangéliumi oldalán állt; csupán 1775-ben került mai helyére, a hajó északi falára; akkor a kriptákban felnyomuló talajvíz pusztítása Szobek házfőnököt az oltár és a vele eredetileg szemben álló szószék szétszedésére és áthelyezésére kényszerítette.

Az oltár felépítése magas talapzaton emelkedő kétemeletes, feltűnően lapos retabulumfalat mutat; ezt mind a két emeleten pilaszterszerű, volutákban végződő, gazdagon díszített sarokgyám-pár határolja.

A hasonló magasságú emeletek oldalait akantuszdísz keretezi.

Az oltár belső tagolásában a függőleges vonal uralkodik; ezt a sűrűn összetömörített szoborcsoportok még erősítik. A gondosan kiegyensúlyozott tagolás mellett a felépítés szimmetrikus; középtengelye a háromszor egymás felett megjelenő Krisztus: a Golgotán, az Ecce Homo-ban és mint Feltámadó.

Lent balra az olajfák hegyén imádkozó Krisztus kelyhet hozó angyallal, felette öblös konzolon az ostorozás, az emeleten kétoldalt a gúnyolás és a töviskoszorúzás, középen kiugró erkélyen az Ecce Homo-jelenet látható oldalt egy-egy, ablakból kinéző főpappal. Jobbra lejjebb a konzolon a keresztvitel, egészen lent a keresztrefeszítés. Az oltár közepén, külön keretben, az Ecce Homo-jelenet alatt a főjelenet: Krisztus a keresztfán, Szűz Máriával és Szent Jánossal; alatta predellaszerűen Krisztus a sírban. 1751-ben ezeket a nagyméretű, kerek szobrokból álló csoportokat egy domborműves jelenettel egészítették ki; ez a szarkofág alakú stipes homlokzatát díszíti. Az oltár csúcspontján a Feltá-

madott áll, tőle balra egy puttó szegekkel, jobbra egy másik a Veronika-kendővel.

A Krúcsay-oltárra oly jellemző balkonjelenetnek is voltak előfutárai. Formailag a baluszteres mellvéddel ellátott balkon a reneszánsz és a barokk építészet egyik legkedveltebb motívuma. Már egy XV. századi Ecce Homo-rajzon (München, graf. gyűjt.) a jelenet helye egy kiugró emelvény, alatta a tömlöc félköríves boltozata. Nyilván a passiójáték hasonló színpadot használt. Ilyen emelvény még kétszáz évvel később a kismartoni Ecce Homo-stáció színhelye. Magas erkélyen játszódik a jelenet a varallói Sacro Montén, így ábrázolja Slanzovszky a prágai Károly-templomban, Neumann a poppelsdorfi kálvárián, megtaláljuk Selmecbányán, Eperjesen és a ferences kegytemplomban Mária-Gyüdön is.

Azonban Nyírbátorban a motívumnak nemcsak formai és ikonográfiai, hanem liturgikus jelentősége is van; mint ahogy a barokk korban sokhelyütt az ereklyéjét ünnepnapon erkélyről mutatták, így a Krúcsay-oltár hangsúlyozott Ecce Homo-jelenete egyidejűleg eucharisztikus jellegű; általa ez a passió-oltár Corpus Christi-oltárává is válik.

Krisztus kínszenvedése, mint történeti jelenetekből álló ciklikus ábrázolás, egy oltár keretében általában ritka téma 1730 körül. Ahol a XVII. század első felében még sorozatos passió-jeleneteket ábrázolnak egy oltáron összefüggően, ott mint kisebb méretű domborművek, kerek szobrok kíséretében, jelennek meg. A XVIII. századi oltárokon inkább egy-egy misztériumot ábrázolnak. (« Agonia Christi », « Krisztus a börtönben », « Az ostorozott Üdvözítő », « Krisztus szent Sebei », végül a trinitárius rend « Jesus Nazarenus »-ábrázolása). E korban a ciklikus passió-jeleneteket a « keresztút », illetve a « kálvária » formában adják vissza.

Azonban a Krúcsay-oltár mesterétől valami egészen újat kívántak: történeti jeleneteket — de áhítatos felfogás-

ban; egyenletes értékű csoportok mellett egyesek kiemelését; összetömörítést a legszűkebb térbe — ugyanakkor cselekvés közben ábrázolt mozgó csoportokat; oktató autentikus tartalmat — végül a dráma megrázó főeseményeit; valóban új Biblia Pauperum-ot egy új nemzedék számára. Mindezt pedig olyan környezetben, amely százötven év óta a kálvinizmussal és a hasonlóképpen képellenes török hódítókkal való kapcsolata miatt a téma szemléltető ábrázolásától messzire került.

Ezenkívül 1700 után a személyek egyéni, arcképszerű ábrázolását, a különböző jelenetek lélektani motiválását kívánták meg». (Baranyai B., i.m. 210-212).

Mióta P. Kelemen Didák 1726-ban másodszor házfőnök lett Nyírbátorban, kerek három év gazdag eseménysorozatát tekinthettük át e fejezetben. Osztoztunk vele a templom felszentelésének «lelki örömében», a liturgikus felszerelés lendületével emelkedtünk a lelki magasságok felé, vele együtt kívántuk a minorita ferencrendiek letelepedését Szegeden, majd a pesti és pozsonyi «párbeszéd» után az országnagyokkal Miskolcon is; mintha láttuk volna a pócsi Szűzanya előtt könyörögni...; szemlélhettük szerénységét és bölcsességét, hittudományi képzettségét a vallásos irodalomban és alapos jártasságát az egyházművészetben.

De e két érdemét még jobban meg kell ismernünk...

X.

KELEMEN DIDÁK PRÉDIKÁCIÓS KÖTETE: A « BÚZAFEJEK ». KRISZTUS SZENVEDÉSÉNEK EMLÉKEZETE SZÓBAN ÉS SZOBORBAN. ISTEN SZOLGÁJÁNAK IRODALOM - ÉS MŰVÉSZETTÖRTÉNETI JELENTŐSÉGE.

P. Kelemen Didák keresztény kultúrtörténeti jelentősége Magyarországon. — Prédikációs kötetének rendi dicsérete. — Az « alázatosan szedett búzafejek ». — Brázay János Isten Szolgája egyházi beszédeit ismerteti. — « Mint a szenteknek és választottaknak... » — A kereszt szeretete. — Didák atya nyírbátori Passió oltára. — P. Juhász Máté minorita passiójátékának hatása a Krucsay-oltárra. — Isten népének áhítata és együttérzése Krisztus szenvedésének emlékezetekor.

Két lexikoni méltatás való e fejezet elejére; mind a kettő Kelemen Didák szellemtörténeti hatását és irodalmi munkásságát emeli ki.

A « Katolikus Lexikon » III. kötetének 12. lapján, Isten Szolgája életrajzi adatai után, ezt olvassuk:

« A törökök elvonulása után a tiszai részek protestánsainak nagy számát hozta vissza az Egyházba; 1717-ben a magyar minoriták főnöke lett, 1720-ban megalapította a nyírbátori rendházat, és több templomot, iskolát épített. — Szentbeszédein kívül több elmélkedő munkája jelent meg. Sírja Miskolcon van. Boldoggáavatása ügyében eljárás indult. Beszédei Búzafejek c. jelentek meg ».

« Révai Nagy Lexikona » 11. kötete (Budapest, 1914) 411. oldalán viszont ez áll:

« Kelemen Didák, hittérítő és író, sz. Baksafalván (Háromszék) 1683, meghalt 1744.IV.28. (Elhagyjuk az ismert életrajzi adatokat) ... Rendkívül buzgó térítői munkásságot folytatott. A tiszai részek vallásügyi alakulása az ő munkásságának tulajdonítható. Az országgyűlésen és a vallásügyi kommissziókban is érvényesítette nagy befolyását hitsorsosai érdekében. Számos iskolát és templomot építtetett. A szegényeknek nagy pártfogója volt ».

A lexikon felsorolja munkáit, ezzel a befejezéssel:

« Ezek között úgy nyelvi, mint retorikai szempontból a legértékesebb a « Búzafejek » c. beszédgyűtemény (1729) ».

A « Búzafejek» dicsérete a szerzetesrendi elöljárók részéről.

Ismerkedjünk meg közelebbről e 4-r, 364 oldalnyi terjedelmű könyvvel, úgy ahogyan az Országos Széchényi Könyvtár jóvoltából megkapott fényképmásolat megengedi nekünk.

A minoritarend két kijelölt cenzorának véleménye, majd ezek után a tartományfőnök jóváhagyása vezeti be a művet.

« Approbatio Theologorum Ordinis Nostri »

Ego infra scriptus, ex Mandato Admodum Reverendi Patris Cornelii Horn Ord. Min. Sancti P. N. Francisci Conventualium, SS. Theologiae Doctoris, Almae Provinciae Sanctae Elisabeth in Hungaria partiumque annexarum Ministri Provincialis ac Commissarii Generalis, Hoc opus Concionatorium Dominicale a prima Dominica Adventus usque ad Pascha inclusive, quod intitulatur vulgo Búza Fejek, id est Spicae Tritici ab Admodum Reverendo Patre Didaco Kelemen praefati ordinis nostri Sacerdote, Ex-Provinciali, Diffinitore perpetuo, ac Provinciae Decano, post varios messores Ecclesiasticos diligentissime collectum et confectum studiosissime pervolvi ac perlegi; quod opus singulari moralizatione, summa eruditione, Spiritualique doctrina refertum

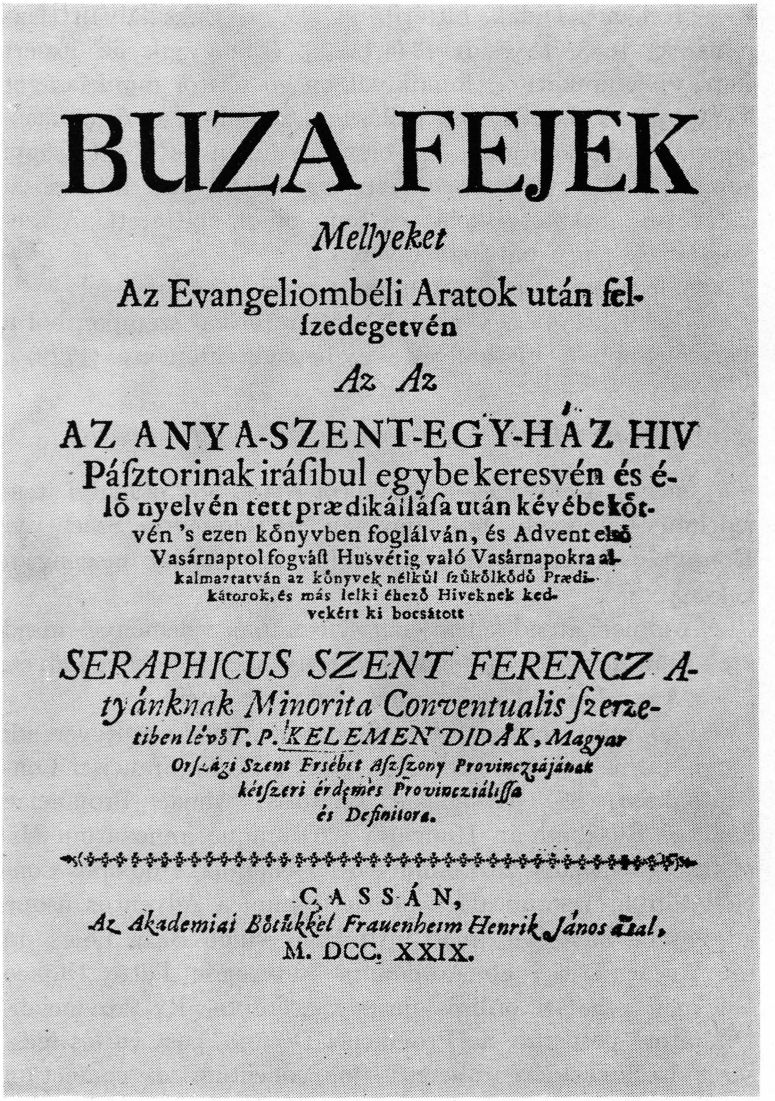

BUZA FEJEK

Mellyeket

Az Evangeliombéli Aratok után fel-
ſzedegetvén

Az Az

AZ ANYA-SZENT-EGY-HÁZ HIV
Páſztorinak iráſibul egybe keresvén és é-
lő nyelvén tett prædikáláſa után kévébe kőt-
vén 's ezen könyvben foglálván, és Advent első
Vasárnaptol fogváſt Husvétig való Vasárnapokra al-
kalmaztatván az könyvek nélkül ſzükölködő Prædi-
kátorok, és más lelki éhező Híveknek ked-
vekért ki bocsátott

SERAPHICUS SZENT FERENCZ A-
tyánknak Minorita Conventualis ſzerze-
tiben lévő T. P. KELEMEN DIDÁK, Magyar
Országi Szent Erzsébet Aſszony Provinczájának
kétſzeri érdemes Provinczialiſſa
és Definitora.

CASSÁN,
Az Akademiai Bötükkel Frauenheim Henrik János által,
M. DCC. XXIX.

P. M. Kelemen Didák legjelentősebb művének, a « Búzafejek-nek » címlapja, mely 1729*-ben jelent meg nyomtatásban Kassán.*

esse reperi; nihilque in eo omnino non sanctum, nihil non pium, nihilque alienum a mente Sanctae Matris Ecclesiae Catholicae, Apostolicae, et Romanae deprehendi: Proinde ut publicae utilitati deservire queat, pluribusque aliis in locis divulgetur ad DEI ter Optimi Maximi Gloriam et Honorem multarumque animarum salutem, dignissimum censeo et judico, quod publicam prodeat in lucem. Datum Eperjesini ad Sanctum Joannem Baptistam Die 8. Novembris. Anno 1728.

L. S. Fr. Alexius Ladányi SS. Theologiae Doctor, ejusdemque Professor Ordinarius, nec non Studii Generalis Regens, Ordinis Min. S. P. nostri Franc. Conventualium ».

Az eperjesi teológiai főiskola régensének, P. Ladányi Elek teológiai doktornak és rendes tanárnak fenti elismerő cenzúrája Kelemen Didák « Búza Fejek » című művéről már a könyvbíráló személyi tekintélye miatt is hitelt érdemel, de ha kiemelünk néhányi szót belőle, a szerző nagysága és művének becse még inkább kidomborodik.

« A legnagyobb szorgalommal » gyűjtötte egybe az egyházi írók, «aratók»- tól visszamaradt búzafejeket; a cenzor e « kalászbeszédeket » (nevezzük így őket) « egyedülálló erkölcsi oktatással, a legmagasabb képzettséggel és lelki tanítással készített » prédikációknak ítéli; semmit sem találni benne, ami nem lenne teljesen szent, teljesen jámbor, mindenben megegyező a római katolikus apostoli Anyaszentegyház felfogásával; ezért szívből óhajtja, hogy közhaszna miatt minél több helyen elterjedjen kinyomatása révén, a Szentháromság dicséretére és tiszteletére, számos lélek üdvére.

Ugyanazon a napon, 1728. nov. 8-án kelt a második cenzor bírálata is, amint következik.

« Diu desideratas et perutiles Conciones has Dominicales, Spicae tritici intitulatas, quas Admodum Reverendus Pater Didacus Kelemen Ord. Min. Sancti P. N. Francisci Conventualium Sacerdos, Ex-provincialis, Diffinitor perpetuus, ac

Provinciae nostrae Hungariae Decanus diligenti studio, ex opera post nonnullos messores collegit, id est ex diversis Pastorum Ecclesiasticorum Sanctorumque Patrum scriptis excerpsit et conscripsit, ac pro facilitate et desiderio nonnullorum in unum huncce manipulum ligavit, ex Commissione Admodum Reverendi Patris Cornelii Horn, ejusdem Ordinis SS. Theologiae Doctoris ac Provinciae nostrae Hungariae Ministri Provincialis et Commissarii Generalis, attentissime relegi ac discussi. Cumque nihil in iis repererim, quod verae Fidei Catholicae et Apostolicae ac bonis moribus esset contrarium, ideo non solum ut typis mandentur censeo, verum in quantum hoc opus perutile publico judico, ex animo opto. Datum Eperjesini ad Sanctum Joannem Baptistam Die 8. Novembris Anno 1728.

L.S. Fr. Ludovicus Földesy SS. Theologiae Doctor, ejusdemque Professor actualis, nec non Studii Generalis Regens ejusdem ordinis et instituti ».

Mint az előző, ez a bírálat is kiemeli a vasárnapi « kalászbeszédek » rendkívüli hasznát, amiért is nemcsak hogy méltónak ítéli a kinyomtatásra, hanem szívből kívánja, mint a hívek közössége részére szerfölött hasznos művet.

A két cenzor véleményére a tartományfőnök megadta a felhatalmazást a munka közzétételére:

« Facultas Admodum Reverendi Patris Provincialis et Commissarii Generalis. — Opus Concionatorium, Spicae tritici, intitulatum, ab A.R. E. Patre Magistro Kelemen Ordinis nostri Sacerdote ac Definitore perpetuo compilatum atque a Theologis nostris censuratum et approbatum, cum in nullo Orthodoxae Fidei bonisque moribus contrarietur, ut in lucem prodire possit, facultatem nostram concedimus. Datum Eperjesini, octavo Novembris 1728.

L. S. Fr. Cornelius Horn Ord. Min. S. Francisci Convent. Prov. S. Elisabeth in Ungaria Min. Provincialis et Commissarius Generalis ».

Az « alázatosan szedett búzafejek ».

Hosszú évek során hányszor folyt le közvetlen lelki párbeszéd Isten Szolgája és hallgatói között az elmondott « kalászbeszédek » alatt!

Azonban avasson be tartalmukba a « Kelemen Atya Közlönye » névtelen: « -r - s » cikkírója « Kelemen Didák irodalmi munkássága » című tanulmányával.

« Legnagyobb művét « Búzafejek » cím alatt Koháry István gróf segítségével adta ki 1729-ben. A mű teljes címe: « Búza Fejek, mellyeket az Evangéliumbéli aratók után fölszedegetvén, azaz az Anya-Szent-Egyház hív Pásztorainak írásibul egybekeresvén és élő nyelvén tett prédikállása után kévébe kötvén s ezen könyvben foglalván, és Advent első vasárnapjától fogvást Húsvétig való vasárnapokra alkalmaztatván az könyvek nélkül szűkölködő Prédikátorok és más lelki éhező Híveknek kedvekért kibocsátatott Seraphicus Szent Ferenc Atyának Minorita Conventualis Szerzetiben lévő T. P. Kelemen Didák Magyarországi Szent Erzsébet Asszony Provinciájának kétszeri érdemes Provinciálisa és Definitora. Kassán az Akadémiai betűkkel Frauenheim János által, 1729 ». — A könyv első oldalán a kor szokásának megfelelően ajánlást találunk, melyben « *alázatos szolgálattyát és isteni imádságát* » kínálja fel a szerző a könyvkiadás költségét viselő patrónusnak: « *Méltóságos Gróff Csábrági és Szitnyai Kohári István Úrnak, ő Excellentiajának* ». Szentírási idézetek sokaságával, Szent Pál leveleiből, az Apostolok Cselekedeteiből és a Szentek életéből vett példákkal méltatja Kohárynak alázatos lelkületét és « *hívságos dicsőségtől* » való távolmaradását. Szíve mélyében születik meg ajánlása, melyben a mecénást « *az Úr Isten ingyen való Sz. kegyelméből való jócselekedeteit az ő Szt. Felsége kebelibe rekeszteni* » akarja. Nem csupán dícsér, hanem az ajánló sorokat

is tanításra használja és a mélyről jött szavakkal « *szíve szerént kívánja* » Isten áldását segítőjére.

Egy másik ajánlás « *elől járó beszéd* » is van a könyvben, a « *keresztény olvasóhoz* ». Ebben az aratók után ellagyott és összeszedett búzafejekhez hasonlítja munkáját, mellyel népét akarja tápláni. Mint a bibliai Ruth szedegeti össze az Egyház mesgyéjén elhagyott megmaradt búzafejeket, hogy nemcsak « *magafogyatkozásának* » tegyen eleget, hanem másoknak, az « *inkább szűkölködőknek* » kis « *segedelmet* » nyújtson. Mély alázatával adja az olvasó kezébe « *az egybeszedegetett búzafejeket*», bízva, hogy a jó Isten és az olvasó szívesen fogadja. Alázatosan vallja, hogy nincsen olyan sovány kert, « *amelyben valami hasznos fű nem találtatnék* ». — Odaadja a « *Búza Fejek* » kötetét, hagyha nincs kenyér, hát « *búzaszemekkel is enyhítjük éhségünket* », mint az Úr tanítványai is tették. Dörzsöljük és « *szemeket szedegetvén belőle* » enyhítsük éhségünket... Írásban adja tanítását, hogy vezessen programútján, « *mert az írás tovább tart és messzebb terjed a szólásnál: egy időben sok helyen foganatos* ». A « frater minor», mint a Fioretti Egidio testvére, az alázatosam « *szedett búzafejeket* » Szent Ferenc szeretetével, az aszkéta emberismeretével, önmegtagadásaival, szívbéli egyszerűségével adja oda. Nagy tudásának tárházát a nép felfogásához alakítja, hogy mindenki szívéhez és értelméhez odaférhessen szava.

A székely lélek sokszínű, fenyőillattal telített világának ózonos levegőjében indulnak meg a léleknevelés nagy mesterével, aki ismeri a kort, a fajtát, az embert, és tudásának sűrű erdejében biztos kézzel vezeti az olvasót a kor irodalmi nyelvének megfelelően hasonlatokkal, példákkal, idézetekkel átszőtt lapokon. Az Egyház folytonos életéből vett igazolásokkal mutatja be az élettel való kapcsolatokat. Beszédeinek első csoportjában (Ádvent első vasárnapjától utolsóig: I-IV) az utolsó-ítélet fenséges borzalmaitól a « *töredelmes penitencia* » útján Krisztus megbocsájtó szeretetéhez vezet el.

A szerető lelkiatya szelíd, de mégis mélyre eső szavával kérdezi: « *azt az Isten hasonlatosságának szép fényes tükrét a bűnnek ördögi rabságába mocskolni nem átallyátok?* »... Magyarságában felszólítja testvéreit: « *emlékezzetek meg régi jámbor elejtekről, kiknek csudálatos szentség emlékezeti fénylik e világon, s azok nyomdokaiból ki ne lépjetek!* »...Színei a viharzó haragos zöldtől, a remény bájos zöld színéig tompulnak és elvezetik a lelket a mélységből Isten közelébe, hol a Szeretet szelíd napfénye sugároz.

Karácsonytól kezdődő prédikációs csoportban (V-VIII) az Emberkrisztust mutatja be elmélkedő lelkének víziójával. A születés örömét csurgatja az olvasóra és a zengő öröm hangjával hívja Betlehembe, hogy « *ájtatos lelkünk indulásával fogadjuk bé szeretettel melegített szívünk hajlékába a hidegen fázó Jézust* ». Az egymást követő vasárnapok szentbeszédeiben a nevelkedés, a futás, a gyermekkor teszik bensőségesen feszültté az Istenember személyét, kinek keresésére gerjeszt és hív, hogy « *megtaláljuk* » és «*megtalálván se hagyjuk el*». A harmadik csoport (IX-XII) a szociális ember nyomorúságát tárja fel, akit a család bomlása, a fajtalanság mételyezett meg. A házasság « *nyugodalmas, és üdvössíges* » útjait nyitja meg, példákkal világítva kora erkölcstelenségeire. A vallási zűrzavart Vízkereszt utáni negyedik vasárnapi prédikációjában szemlélteti, és súlyos argumentumokkal bizonyítja, hogy « *nem ő (Isten) hagyta el az embert elsőbben, hanem az ember őtet* ». Isten mindent megadott az embernek, « *szent testét és vérét hagyta táplálásunkra s ezzel az emberi magagondatlanság szentül nem él* ». Ezek a borzalmas bűnök az Istentől való elhagyottság földi poklába döntik a lelket, melynek vége csak az örök kárhozat lehet, hol « *a szem rút ördögöknek szörnyű ábrázattyának látásával kénoztaték* ». A pokol festésében kiváló tolla megcsendesedik és alázatosan mondja: « *nincs emberi elme, hogy megfoghassa, nincsenek szók, melyekkel kimondhassuk...* ».

Didák Atya következő beszédcsoportjában (XII-XX), — mely nagyböjt idejére szól — nyilvánul meg legszembetűnőbben az a program, amelyet egész életében munkált és hirdetett. Most mutatja meg a centrális probléma nélküli kornak a centrális programot, mely a « *jóknak társaságától el ne távozzunk, s a gonosz társaság kovászába el ne elegyítsük magunkat* » elvén épül fel és a lélek felszabadítását célozza a predestinációs tanítások helytelen, reményt kizáró gyűrűjéből. A Szentírás komoly idézeteivel érvel, igyekszik megdönteni Kálvin tanítását, mely a keresztény tettrekészséget pusztítja el és a « *nembánom-nemtörődöm utak* » útvesztőjébe öli a lelket. Az Írás szavaival, példák sokaságával, a népi gondolkodás és szólásmód felhasználásával bizonyítja az egyszerű igazságot, amit már könyve elején is megállapít: « *Le esék azért itt a saroglyából az ötödik Evangelista* ».

Hatvanad vasárnapján a programúton tovább vezetve, a jó földnek a jó vetés számára való kimunkálását hirdeti, mert « *vet az Isten eleget belénk, csak mi teremjük meg: az úton járóknak ne hadgyuk eltapodniok; kőszikla keménységre ne szárasszuk ki; gonoszságok sértegető töviseivel ne fojtsuk meg* ». Aki programját betartja, « *az meghozza az ő érdemlett kévéit a boldog halál keresztibe; hordván a boldog halál keresztit az örök boldogság asztagába* ». — A böjti vasárnapok egymásutánjában szavainak lélekbemarkoló erejével vezet tovább a szociális programúton, hogy « *Istennek hozzánk való véghetetlen szeretetét* » megismerje « *a Királyok Királyának Királyi Leánya, az emberi természet* », mely a paradicsomból kiűzve most « *világtalanságra és koldulásra jutván* » az « *úton kívül* » ténfereg. Hogy Isten szeretetét újra-élvezhesse: böjttel, önmegtagadással, alázatossággal, fegyelmezettséggel és « *igazi penitencia gyónással* » — az emberséges aszkézis és a helyes mortifikáció feledésbe ment eszközeivel — kell elérni. Ennek a programútnak járásával érheti el az ember a földi boldogság és édesség teljesedését: az Eucharisztikus Krisz-

tussal való bensőséges egyesülést, azt a mondhatatlan csodát, melyben Aki szeret, Testét testünkbe olvasztja, táplál Vele és életünk teljesen eggyéolvadhat az Ő isteni életével. A megtisztulás gyönyörét a legszebb, a legmegrázóbb színekkel festi.

Prédikációinak utolsó csoportjában (XXI-XXV) a rejtett és keresett misztikus Isten, mint a program egyetlen reménysége az út, igazság és élet szenvedő és megdicsőült Krisztusa jön felénk. Ezekben a prédikációkban találjuk Didák atya legszebb megnyilatkozását: a nagypénteki elmélkedést, melyben legmélyebben nyilvánul meg az a sajátos érzés, mely kimondhatatlan szeretetben ég a szenvedő Jézus iránt. Elmélkedő és álmélkodó lelke nem tud betelni... Elvezet a Getszemáni kert szívet mardosó víziójához, megmutatja a gyötrődő Istenembert, Ki másnapi szégyenét, ruháitól való megfosztását előre éli és az Atyától «*eme szégyenteljes pohár*» elmúlását kéri... «*De látván, hogy mind ennek és mind a többinek csak meg kell lenni: az egész testében felpezsdült a vér, a szeméremnek nagy belső indulattya és erőltetése miatt Sz. orcáján kiütött és elájulván, egész Testében vérrel izzadott*»... Tovább visz az elítélés, ostorozás gyötrelmein, a Kálvária-úton, a keresztrefeszítés borzalmán át az utolsó nagy szavak elhangzásáig... Nézi és a Szűzanyával együtt siratja. Megrendült hangon, meggyötört szeretettel sóhajt a szenvedő Üdvözítő felé: «*Oh véres vőlegényem, Jézus*»... Szavai a legzártabb szíveket is felnyitják, mert nem lehet elmenni ilyen átérzett szeretet, ilyen odaadás mellett. Látni véli a szörnyű agónia rettenetes képét és kimerül a borzalmak beteljesedésével. Ezt az átérzést csak szent tudja elmondani...!

A program most válik életté. Itt válik az üres szó Krisztus tükrén át izzó, csillogó életárammá. A szenvedésen át a megdicsőülés a csoport alapgondolata. Jézus mindent odaadott. Most az embernek kell adni önmagát, de «*ne szóval, hanem tettekkel mutassuk meg szerelmünket*». Mindent Neki

kell adni « *Aki magát érettünk adá* »... Most hangzanak el a legnagyobb szavak, a végső felhívás s buzdítás szavai, melyek, a program élettéválásához legszükségesebbek. « *Serkenjetek fel tehát világ árnyékiban alvó jóra való restek! Erre jőjjetek tévelygések sűrűiben tébolygó útja vesztett emberek!* » Az Út, Igazság, Élet erre van...

Ebben a csoportosításban nincs megfontolt szándék, előre meghatározott lelki taktika, hanem belső átélések alapján a vasárnapi evangélium egyes idézeteit veszi alapul az író. Az Egyház örök mozgása, nevelő liturgiája mindig tud megfelelő témát adni, melyben írásainak, beszédeinek élete lüktetéssel telítődik. Életet példáz, életet él, és életet plántál a hallgatók, az olvasók lelkébe. A lelkiélet nagymestere, az Istentől megáldott lelkivezető szólal meg az ószövetségi próféták: Mózesek, Jákobok, Josuák hangján az újszövetségi részekkel, az Apostolok cselekedeteivel, a nagy Levélírók idézeteivel fűszerezetten, előtárva az örök igazságokat. Szent Cyprián, Ágoston, Ambrus, Bazil, Damaszcén, Bernát és Bonaventura tudománya illatozik erdejében. Életre tanít, az életből hozva új élettanításokat az Élet Fejedelmének segítségével. Aki előtt az egyszerű barát por alázatával térdel». (Kelemen A. Közl. 33-34).

Brázay János szatmári irodalmár P. Kelemen Didák egyházi beszédeiről.

A múlt század végén, 1890-ben, Brázay János mezőpetri plébános, a « Szathmár Egyházmegyei Irodalmi-Kör vidéki tagja » terjedelmes tanulmányban foglalkozott « Gróf Károlyi Klára néhai Gr. Haller Gábor özvegyének két érdekes levelével », és dolgozatát Nagy-Károlyban Seper Kajetánnál ki is nyomtatta.

E két levéllel később megismerkedünk majd, itt pillanatnyilag a « Függelék » érdekel bennünket: « Kelemen

Didák Atya egyházi beszédeinek ismertetése » az említett kiadvány 21-33. oldalán.

Író és irodalmár becses munkájáról van szó; úgy közlöm a szöveget, ahogy nyomtatásban megjelent.

« Kelemen Didák atya irodalmi munkálkodását árva Károlyi Klára elismeri, midőn kiadott prédikációit említi levelében. Ezek következő teljes czím alatt jelentek meg:

Búza fejek, Melyeket Az Evangeliombéli Aratók után felszedegetvén, Az Az az Anyaszentegyház hív Pásztorinak írásibul egybe keresvén és élő nyelvén tett praedikállása után kévébe kötvén, s ezen könyvben foglalván, és Advent első Vasárnaptól fogvást Húsvétig való Vasárnapokra alkalmaztatván az könyvek nélkül szűkölködő Praedikátorok és más lelki éhező Híveknek kedvekért kibocsátott Seraphicus Szent-Ferencz Atyánknak Minorita Conventualis szerzetiben lévő T. P. Kelemen Didák Magyarországi Szent Erzsébet Aszszony Provinciájának kétszeri érdemes Provinciálissa és Definitora, Cassán Az Akademiai Bötűkkel Frauenheim Henrik János által M. DCCXXIX.

A könyv negyedrét, (quart) alakban jelent meg igen jó tiszta nyomásban, jól olvasható betűkkel, elég jó papíron, 364-ik lappal végződik.

A 2- ik lapon kezdődő ajánlás teljes címe ez:

Méltóságos Gróff Csábrági és Szitnyai Kohári István úrnak ő Excellentiájának, Császár és Koronás Király Urunk ő Felsége Actualis Belső Titkos Tanácsának, General Vicze-Marsaljának, Colonellusának, Dunán innen-való Véghelyek Vicze Generalissának. Ország Fő Bírájának, Nemes Hont Vármegye örökös Fő Ispánnyának, Fülek és Murány örökös urának etc etc nekem Kegyes Patronus Nagy Jó Uramnak alázatos szolgálattyát, és Isteni imádságát ajánlya.

Mivel e nagy jó Ura megparancsolá neki, hogy kévébe kötött búza kalászainak ajánlásában érdemes dicséretiről semmit ne szóljon: azért hallgatnia kellett azokról és öt teljes

lapon arról értekezik, hogy jó cselekedeteink rugója ne az emberek dicsérete hanem Isten dicsősége legyen. Krisztus urunk szava — írja — hogy a ki azért cselekszik valamit, hogy láttassék és dicsértessék, emberektül veszi bérét, azért sem itt, sem mennyországban jutalmat nem várhat Istentül. — Midőn azért valami hívság ütközik elménkbe, mingyárt felkiáltsunk sz. Dáviddal: Non nobis Domine non nobis: Sed nomini tuo da Gloriam Os. 113. V., 9. Nem minket illet Uram a dicsőség, hanem egyedül Téged, Így énekeltek az angyalok is: Gloria in altissimis Deo. Dicsősség a magasságban az Istennek. Ezt kívánta Szent Pál: Soli Deo honor et Gloria, egyedül Istené a dicsőség és tisztesség. Azért int Szent Ágoston, hogy minnyájon fel fegyverkezzünk és készítsük el magunkat ez ellen a vétek ellen; a mint cselekedett Dávid próféta a mikor mondotta: Averte oculos meos, ne videant vanitatem. Fordítsd el szemeimet. Uram, hogy ne lássanak hívságot. Így kívánnya Excellentiád, mind szemeit, s mind füleit az hívságos dicsiretektől elfordítani, és az Úr Istennek ingyen való sz. kegyelméből való jó cselekedetit az ő sz. Felsége kebelébe rekeszteni; Azért én sem akartam azokról emlékezni, hanem szívem szerént kívánom, hogy a Kegyes Isten a ki a rejtekben láttya, légyen mind itt s mind az örök életben bővséges jutalmazója és megfizetője. Amen.

Következik az «Elöljáró Beszéd a Keresztény Olvasóhoz», melyben a búzafejekről vett képletet bővebben és szépen kifejti a következőkben: « *A Felséges Mindenható Úr Isten, véghetetlen irgalmasságábul annyira grondot viselt mindenkor a szegényekre és szűköldőkre, hogy több Kegyes Atyai áldási között, az Aratók után elhullott s meg maradott Búza fejeket is azoknak táplálására rendelte, midőn Mojzes által az ő választott népét arra intette*: « *Az elmaradott Gabona fejeket fel ne szedgyed*; *hanem a szegényeknek és jövevényeknek hadgyad felszedni. Levit.* 19. *v* 9. 10., *hogy tudniillik ezzel mind magok szükségét megsegélthessék s mind más fogyatkozókkal, noha más*

tarlóján szedegetett eledeleket közölhessék. Így szedegeti volt ama szegény Rut nevű Asszony a Bóóz Aratói után elmaradott gabona fejeket, melyekkel az úton Napájának Noeminek kedveskedett. Ruth. 2. v. 3.

Gondot viselt több szűkölködő szolgái között reám is ügyefogyott szegényre azon véghetetlen Irgalmasságú Felség, midőn szent szolgálattyában híven eljáró és szorgalmatosan Arató munkási után: az az: az Anyaszentegyházban híven tanító sz. Atyák és az ő Parancsolatit és törvényit szorgalmatosan hirdető Praedikátorok után számomra is annyi Búza fejeket hagyott, hogy azokkal nem csak magam fogyatkozásának eleget tehetnék, hanem más nálam inkább szűkölködőknek is nyújthatnék segedelmet.

Melly Úr Istennek hozzám való nagy Kegyességét, hogy el ne titkollyam, hanem inkább ebben is minden ügyefogyottakon könyörülő szent Irgalmasságát hirdessem, ezen tőllem egybe szedegetett Búza Fejeket eleibe teszem a Keresztény Olvasónak, bízván, hogy azokat soványságok miatt meg nem veti, hanem mint Isten ő sz. Felsége az Ó Testamentomban sátorának ékesítésére nem csak az aranyat, s ezüstöt a Gazdagoktól, hanem a szegényektűl a kecske szőrt is jó szívvel fogadta, a szegény Aszszony fillérét meg nem utálta: úgy a kegyes olvasó ezen együgyű fáradtságomat jó néven veszi; megemlékezvén arról, hogy nincs oly sovány kert, a melyben valami hasznos fű nem találtatnék: nincs is oly rossz könyv, melyből valaki valami jót nem tanulhatna; mert lám a tövissek között is Rósákat találunk, a Sárbúl is aranyat szoktunk kimosni. Így a kalászokbúl avagy Búza fejekbűl kitisztíttyuk a búzát, és ha nincs kenyerünk, búza szemekkel is enyhíttyük éhségünket. Ezt cselekedték édes Üdvözítőnknek szent Tanítványi mikor megéheztek. Math. 12. v. 2.

Ha azért a keresztény olvasó lelki éhségben vagyon nem lévén táplálására való kenyere az az bővön könyve, ezen Búza fejecskéket dörsöllye és szemeket szedegetvén belőle, enyhítse éhségét, s ha annyira jut és marad, más szűkölködőknek is nyújt-

son. Ha ki pedig ily vékony keresetre nem szorult, az Úr Isten ingyen való sz. kegyelmébűl, több Gírát adott néki, hogy sem nékem; kívánom azon kegyes adakozó felségtül, hogy megmutatván igyefogyott erőtlen és tudatlan állapotomban tett igyekezetemet az illyennek bár csak ösztöne lehessek, hogy a kit Isten ő sz. Felsége, több erővel, jobb elmével szeretett, megemlékezvén sz. Péter intéséről; azt követhesse mindenitek, a mint vette az ajándékot: azt egymás között szolgáltatván, mint az Istennek sokféle ajándékinak jó Sáfári. 1. *Petr.* 4. *v.* 10. — *Ennél jobbat és alkalmatossabbat írhasson, másoknak sokat szolgálhasson (mert az írás tovább tart s messzebb terjed a szóllásnál: egy időben sok helyen foganatos) és így magának nagy jutalmat nyerhessen az Úr Istentől, kinek minden Jók adójának egyedül legyen Tisztesség és Dicsőség mindörökkön örökké. Amen.*

Ezen bevezetés után következik két rendi Hittudor jóváhagyása és a ft. Rendfőnök engedélye latin nyelven, (Approbatio Theologorum ordinis nostri... Alexius Ladányi et Ludovicus Földesy. — Facultas A. R. P. Provincialis et Commissarii-Generalis Corn. Horn.) ».

Itt megszakítjuk a « Búzafejek » ismertetését, hogy a cenzúra súlya még inkább latba essék « Alexius Ladányi » rövid életrajza révén.

Ladányi Elek Zsigmond Ungváron született 1685-90 közötti években. A Rendbe lépve, 1715-ben fogadalmat tett, s tanulmányainak befejeztével pappá szentelték. Mint rendi áldozópap elnyerte a theol. magisteri címet. Tanított bölcseletet, aztán theológiát az eperjesi kollegiumban, ahol csakhamar a Studium Generale igazgatója lett. Innen választották meg 1729. július 2-án az egri konventben tartott tartományi nagygyűlésen rendfőnökké. E gyűlés, melyen a Generális Atya megbízásából Bossi Ferenc rendtársunk, syriai c. püspök, bákói püspökhelyettes elnökölt, azért nevezetes,

mert itt osztották be rendházainkat 4 kerületbe, őrségbe, amely beosztás egészen a Trianon után bekövetkezett szétszakításig érintetlen formában fennmaradt.

Ladányi Elek, a tartományfőnöki tisztség letelte után, 1732-ben eperjesi házfőnök lett. Később is még háromszor választották meg Eperjesre és kétszer Csütörtökhelyre. Utolsó állomáshelye Eperjes volt, és ott is halt meg 1758. november 3-án.

Munkája: Inevitabile Decretum, az az: Istennek megmásolhatatlan decretuma, melltől mélt. gróff Gersei Pethő Mihály, Zemplén vármegyének érdemes főispánja... viseltetvén, meghalálozott; kinek is szomorú pompás temetésének alkalmatosságával Sztropkó várában élő nyelvvel így prédikállott. Kassa, 1735, 4-r. 22 old. (P. Monay « Adatok », 46).

P. Ladányi Elek az eperjesi gör. kat. székesegyház (egykori minorita templom) kriptájában nyugszik, a-

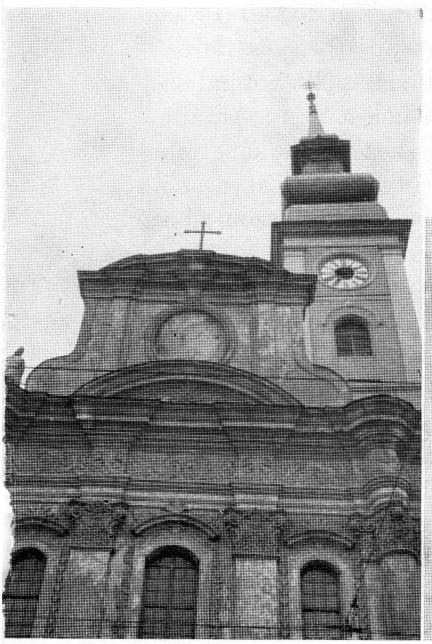

P. M. Ladányi Elek Zsigmond (1685-1758), *O.F.M. Conv., teológiai doktor, az eperjesi minorita főiskola régensének sírja az eperjesi volt minorita templom kriptájában. (a szerző felvétele).*

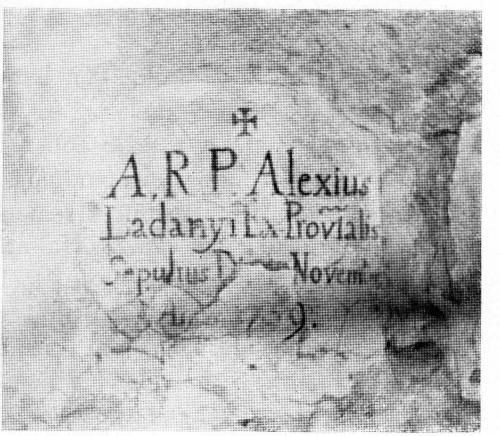

melybe a nyugat-keleti irányú templom alatt, hosszú, fehérre meszelt, keskeny folyosón át jutni. Elöl a város néhány vezetőjének (szindakusának) sírja látható, majd a folyosó végén egyházi személyeké.

Várakozással ugyan, mégis meglepődve, és természetesen «örömmel» láttam a hámló vakolatú fehér falon a nagy neveket: Ladányi, Jakabfalvy...

Balról jobb kéz felé haladva, fent volt olvasható P. Ladányi sírfelirata: A. R. P. Alexius Ladányi Ex-Provialis. Sepultus Die... ta Novembris. Anno 1759».

A fehér falon a fekete betűk erősen megrongálódott állapotban; a sír szája alig-alig körülhatároltan.

De folytassa Brázay János a «Búzafejek» méltatását.

«... *Mint a szenteknek és választottaknak...*»

«A tárgymutató czíme ez: «E könyvben foglalt Praedikációknak Rendi Advent első Vasárnapjától egész Husvét vasárnapig 25 egyházi beszédet tartalmaz, melyek mind szép magyarsággal írvák s telvék a Sz. írásból, a Szent Atyákból vett idézetekkel, szívből eredő és szívhez szóló kenetteljes intelmekkel és örök emlékű bizonyítványai K. D. atya széles ismeretségének, tudományának a lelkek üdvét szomjúhozó istenes buzgóságának.

E beszédek közt különösen kimagaslik a Nagypénteki második Sz. beszéd, — mely 32 és fél lapra terjed — s az Üdvezítő Szenvedését a legkisebb részletekig oly közvetlenséggel szemlélteti, hogy megindulás nélkül alig olvashatni, és meggyőződünk, miszerint Kelemen Didák atyának is — mint a szenteknek és választottaknak — a Kereszt, a fölfeszített Jézus volt ama könyve, melyből isteni bölcseséget, erőt, vigaszt, mennyei gyönyört és üdvreményt merített. E beszédből mutatványul közlöm e nehány igen szép részletet.

«*Azért mint egy halandó Fiú Attyának halálát nézné: úgy nézzük mi is Lelki szemeinkkel a Krisztus kínnyát; és meg-*

gondolván hogy illy Felséges Isten, illy ártalan és kegyelmes király szenved érettünk, gerjeszszük Lelkünköt szánakozásra, hállaadásra, szeretetre, tekélletes szolgálatjára; Lépjünk bé azért elsőben az Geczemanni kertben, a hová előttünk bément az Lelkek vőlegénye, s mint egy igaz szerető jegyes mátkájának kínnyát nézte; úgy nézzük mi is Lelki szemeinkkel a Krisztus kínnyát, szomorúságát, halálos fogságra jutását, kegyetlen ostorozását, sok szenvedése után az Kálvária hegyén végső kimúlását, melyre hogy annál figyelmesebben vigyázzunk, azt kell eszünkbe vennünk, hogy lelki sebeink, s fekélyeink orvoslására, bűneink rútságinak mosogatására, tökélletes életünk gyarapodására, Isteni szeretetünk gyökerezésére, a kísírtetek győzedelmire, a világi háborúságok viselésire foganatossabb eszköz nincsen, mint a Krisztus kínszenvedésinek s gyakor, s figyelmetes emlékezete, és valakik tekéletes szentségre jutottak, a Krisztus halálának emlékezetiben gyakorlották és foglalták tellyes gondolkodásokat: Igen méltó azért hogy ez elménkből soha ki ne essék, mert a mint Albertus Magnus taníttya: Hasznosb naponkint valamit elmélkedni a Krisztus szenvedésirül, hogy sem minden pénteken (jól lehet az is igen jó) kenyérrel, vízzel bőjtölni, avagy az egész Zsoltár könyvet által olvasni. Halgassatok azért buzgó ajtatos hívek ».

Kezdi az olajfák hegyén, hol « *Krisztus szent testéből nagy öreg csepp vérek serkedezének: úgy hogy guttae sanguinis decurrentis ugyan alá folytanak és olly bőséggel folytanak, hogy ruhái bé nem ihatták mindenestül a vért, hanem decurrentis a szomorú Jézusnak orczáján, mellyén, lábain nagy bőven lecsorgott és a földet megáztatta* ». Ezután szól elfogatásáról, Annás és Kaifás elé hurczoltatásáról, elítéltetéséről, a sok méltatlanságról, melyet a börtönben szenvedett — Péter megtagadásáról, stb. — különösen igen élénken írja le J. ostorozását: « *Mikor a kőoszlophoz kötözve állana édes Üdvözítőnk és már csak várná hogy majd verni kezdik, hirtelen előjöve hat hóhér nagy dühösséggel Pilátus udvarából: ezek azért a vérszopó*

hóhérok nem egyszer s mind, hanem ketten, ketten egymás után verték az édes Jézust. Az első rendbeli egy-egy csomó tövisses veszszővel két kézből hol Fejét, vállait, hátát, karjait, derekát, lábait egész alá azináig addig verték, hogy sarkain folyt alá szent vére. Oh Jézus én szerelmem! mineműfájdalmat érzesz! Oh melly sokáig verik egy helyen! Oh bűnösök, lássátok, már a seprőt elszaggatták, és azt a nép közzé vetvén, más újjakat vettek és újobban a hátát kezdték ostorozni, úgy hogy talpától fogva mind nyakáig sz. Teste vérrel beboríttatott és sz. karjairól bőven folyt a földre úgy hogy alatta véres tócsa volt. Midőn a két első hóhér egy néhány seprőket elszaggatván elfáradott volna és sarkantyús kötelekkel kezdte ostorozni. Oh lelkemnek jegyesse édes Jézusom! hogy ne szánakodgyam rajtad, ha az oktalan állatot — is szánom mikor előttem verik. Hogy nézhesselek én szerelmem! minden reménségem? De kénszerít a szeretet hogy tőled el ne távozzam. Ezen két hóhérok oly kegyetlenül ostorozták és olly irgalmatlanul verték sz. Testét, hogy éppen megnyúzva láttatott, bőre mind egybe szakadozott, némely helyen egy tenyérni seb is maradott s annyi épség benne nem volt a hova kis újjat tehettek volna és az ő drága vére a hóhérok ruhájára, orczájokra és földre bőven fecskendezett. Lássad azért óh bünös melly nehéz fizetése vagyon a bűnnek... Elfáradván a négy hóhér eljöve más kettő mint valami Medvék kezekben vas láncz ostorok lévén, kik úgy eltaglák édes Üdvözítőnket hogy az ő tisztaságos sz. Teste szakadozva hullott a földre, mert valahányszor ütötték mindannyiszor darabonként szakadt húsa sz. Testéről elannyira, hogy mezítelen csontya kiláczanék hogy mind megolvashatnák... tetétől fogva talpig nincs ő benne épség. Oh ember lehet ezt néked rémülés és szomorúság nélkül hallanod? Nézzed a te megváltódat, mely kegyetlenül egész testébe megsebesítve, az oszlopnál megkötözve holt elevenen áll — Oh Jézusom! nem tudom reád nézvén ha emberi test-e a te tested? látván hogy egy helyen egy darab bőr, más helyen darab hús fityeg, emberi szín és ábrázat nincsen rajtad. Isai 53. *Oh uram! én vagyok, aki*

vétkeztem... Sok gonoszt cselekedtem, az én hátam érdemlette ezeket a vereségeket... Oh átkozott bűnök! mellyekért annyit kellett szenvedni az ártatlan Krisztusnak — távozzatok el tőllem. Ha az ártatlan Jézust így megverik büneinkért: vallyon kicsoda panaszolkodhatik közülünk a mit érdemesen szenved az ő gonoszságaiért. Ne panaszolkodgyunk, hanem azt mondjuk sz. Ágostonnal: Uram Jézus Krisztus mivel téged ostorozva látlak, nem akarok ostorozás nélkül lenni; és sz. Bonaventurával: nem akarok, Uram, seb nélkül lenni, mert téged megsebesítve látlak... ... a rettenetes vesszőzés után, hallatlan és szokatlan új kínzást gondoltak, hogy Urunkat tövis koronával koronáznák mint országkívánó hamis királyt. Azok azért egy rossz szakadozott veres bársony ruhát adának az ő sebes vállaira. Oh melly csúfságos volt ez? mert csak féltestéig ért és mind a kereszt fel-vételéig abban imide amoda hordoztatott és csúfoltatott. Azonban elmenének némellyek a hóhérok közül s igen hegyes kemény és hosszú tövisekből koronát csinálván azt nyomák nagy erővel szentséges Fejébe. E pedig a Fájdalmak királlyának a Krisztus Jézusnak koronája, nem olly forma volt, a mint közönségesen írják, hanem nagy volt, mint valami süveg, azért nem csak Feje tetejét, hanem homlokát s minden felől fejét környül vette s mint a rostát úgy meg lyuggatván szentséges koponyáját, iszonyú fájdalmat szerzett, mert nem csak egy tövis, hanem számtalan járta által sz. Fejét... ki hallott világ teremtésétől fogva ilyen szörnyű koronát? mely iszonyú kínzás ez? micsoda kemény szív volt az, a mely kigondolta hogy az Istennek sz. Fiát így kínozta? Keresztények! ha nagy fájdalmat érzünk, mikor egy tövisecske által járja kemény talpunk bőrét? minemű kínzások voltak, mikor ennyi tövisek szaggatták az Urunk sz. Fejét, mennyi tövis volt a koronában, annyi forrási nyíltak a Krisztus vérének. Oh ártatlan Fő mit vétettél, hogy illy kemény fájdalmakkal kínoztatol?... Gondold meg keresztény lélek? minemű fájdalmat szenvedett ő sz. Felsége, ennyi hegyes töviseknek lyuggatási miatt, abból jobban megértheted ha azt elmédre veszed, hogy a több

szenvedési között ez legtovább kínozta, mert mindaddig fejében maradott, míg a keresztfáról le nem vétetett és el nem temettetett ... még is hallgat, nem panaszkodik csendesen szenvedi. Te pedig háládatlan ember legkissebb boszszúságot, csak egy gyalázatos szót érette nem akarsz el-tűrni; hanem bosszú szóval viszsza felelsz, haragra boszúállásra indulsz: Így kell-e Krisztust követni? nem illik... az illyen kényes tag az tövisses fő alá «non decet sub Capite spinoso membra esse delicata» sz. Bernárd...

Lássuk immár mint ment a szomorú Processio a kálváriához? Elöl ment egy szörnyű trombitával, utánna ment más vitézi Római zászlóval. Azután ment a Pilátus udvara népe fegyverekbe, azután a hóhérok, azok között némelly a lajtorját vitte, némellyek furukat (fúró), *köteleket, némellyek kalapácsot, fogót, szegeket és más eszközöket, azután vitték a két latrot, azután méne az édes Jézus négy hóhér között, az edgyik elől ment és nagy kötélen tartotta a kivel megvala övedzve, ketteje a kétfelől méne és a kezén való köteleket tartották, negyedik hátul ment egy nagy bottal. Jézus után lovakon mentek a Papi Fejedelmek, Fariseusok és a Nép vénei, és a több számtalan Nép. Elgondolhatni mint volt dolga az édes Jézusnak azon az úton, mivel a nép kicsiny és nagy körüle futkároztak, haigálták, szájok elfordítva csúfolták, némelylyek köntösit húzták, a Papi Fejedelmek, mint Dávidot Semmei, káromlották: Eregy, eregy, Beliál fia, jól van így dolgod a te gonoszságodért. A hóhérokat pedig kérték hogy verjék, döffjék, mert megérdemlette... Azonban illy keserves kínnyai s kimondhatatlan fáradsági után «venerunt in locum qui vocatur Calvariae, ibi crucifixerunt eum» Luc. 23. v. 33. jutának a helyre, mely agy koponyáénak hívattatik. Oh áldott Kálvária! immár te hozzád jutottunk. Oh áldott hegy, kire az én Jézusom nagy fáradva érkezett. Oh keserű hegy! kin a te Teremtőd szenvedett! Bémegyek tehát a myrha szedő kertben a Jézusom vére cseppeinek myrháját szedni. Mihent édes Üdvözítőnk erre az utolsó bajvívásnak mezejére érkezett, mingyárt kegyetlenül reá rohanának, hogy ruháját róla lehúzzák, és mivel ruhái testéhez ragadtak vala*

a megalutt vérnek miatta megújjultak ismét sebei az ő szent Testén; úgy hogy a mint sz. Laurentius Justinianus taníttya: Ez a szelíd Bárány csak nem egészen megnyúzattatott, mert a ruhájával a bőrit is, bőrivel húsát húzták le. Oh kimondhatatlan fájdalom! Oh hallatlan kín! a kit Angyali nyelv is elégségesen ki nem mondhat. Gondold meg melly nagy fájdalmat szokott szerzeni embernek, midőn nagy gyengén a flastromot sebérül leveszik: Mennyivel nagyobb fájdalom volt az édes Jézusnak, midőn sebiben béragadott köntösét mint valami flastromot nagy erőssen levonták... Azonban a kegyetlen zsidók biztatni kezdék az hóhérokat, hogy minél hamarább bánnának vele s végeznék ki a világbul; Azért nagy gyorsasággal némelyek a keresztet helyheztetik, mások a lajtorját készítik, mások az ártatlan Jézust húzzák a kereszt felé...

Allig végezvén el eztet s az földre döjtött keresztre hanyatva fekteték a mezítelen Jézust, és íme egy alávaló istentelen szolga dühösebb mindeneknél megfogá az ő jobb kezét, azt a ki semmiből alkotta az Egeket... és a kereszten való lyukhoz alkalmaztattya hogy oda szegeztessék, és temérdek vasszeggel kinek hossza egy arasznyi vala nagy öreg pőröl ütésivel a fához szegezék, a szeget pedig nem tették a tenyere közepire, hanem két ujnyira fellyebb a hol sok csontok vadnak; hogy erősen oda szegeztessék és le ne szakadgyon. Ottan az édes Jézus elfordította sz. ábrázattyát hogy ne lássa a szörnyű szegezést. — Hasonló képpen a vérszopó hóhérok akarják a bal kezit szegezni; de a jobb kezinek fájdalma miatt vállai ugy egybe vonódtak, az inak és erek egybe sugorodtak, hogy a megjedzett helyre balkeze nem érne, azért egy kötelet kötének reá és nagy kegyetlenséggel addig húzák, míg a furatott helyre nem vonák, és ottan ezt is nagy kegyetlenül oda szegezék, a hol oly nagy fájdalmat szenvedett ő szent Felsége hogy se emberi elme meg nem foghattya, se nyelv azt meg nem mondhattya. ... Le szegezvén sz. Kezeit, sz. Lábaihoz jöttek; De a kezeinek kihúzása miatt igen messze voltak a furatott liktul. Azért Lábaira is kötelet kötöttek és a keresztet megnyomták hogy

el ne csúszszon és mind a négy hóhér minden erejekkel a furatott lyukra sz. lábait, és úgy annyira húzták, hogy egész bőre nagyon kivonódván, hasa úgy le apadott, mintha soha semmi bél nem lött volna benne, az ostorozáskor felvett sebei mind meg nagyobbultak s háta gerébje — is egymástul elvált. Oh kegyetlen gyötrelem! Oh iszonyú fájdalom! Valaki azt nem hiszi melly nagy fájdalom a kezek és Lábak szegezési, könnyen eszébe veheti, ha történetből egy tőhegy megyen körme alá. — Oh ájtatos Lélek! járulj tehát fájdalmas Jézusodhoz és tetőtől fogva talpig jól meg nézegesd.

Midőn az ártatlan Bárányt illy kegyetlenül az kereszthez szegezték volna, a hóhérok tizenkét lépésnyire a keresztet a földön húzták, a hol a kősziklába kivágott lyuk volt s midőn a nehéz keresztfának végét alá ereszték a méllyen ásott verembe, iszonyúképpen megrokkana a Krisztus szt. Teste és a szegek helyei nagyobbulván megújjíták a fájdalmakat s sz. vére bővön kezde folyni, úgy, hogy a kereszt alatt a földet megásztatta. Oh kemény szívem mikor epedsz meg bánatodban ha akkor nem bánkódol mikor a te Istened így szenved éretted, kit látván a kemény kősziklák, noha nem érettek szenvedett urunk, megrepedezének; mi pedig kikért vérét ontotta, mint a kövek meg nem indulunk szenvedésén. Látták az Egek az Isten Fiának keserves szenvedésit s kínnyainak iszszonyúságit, s nem tűrhették tovább, hanem mint jámbor szolgák urok halálán fényes ruhájokat leteszik, s szomorú feketébe öltöznek, úgy a Nap és Hold az Égi csillagokkal egyetemben megvonák fényességeket, és az egész földet szörnyű setétségben öltöztetvén befedezék Krisztus mezítelen Testét... Járuly ide te is én lelkem! ismerd meg, hogy por és sár vagy, ne kíván tovább nagyra böcsültetni. Oh legalázatosabb drága Jézusom! adgy olly malasztot, hogy mindeneknél bűnösebbnek tartsam magamat és másoktul is kívánnyak annak tartatni! Ne engedd édes Jézusom, hogy valaki tisztelyen: mert semmi tiszteletreméltó nem vagyok, hanem inkább mindenektül megutáltassam, rossznak tartassam: Mert ugyanis tellyes vagyok gonosz kívánsággal állha-

tatlansággal, és valami számon és szívemből ki jön, merő bűn és hamisság, kérlek azért téged szerelmes Jézusom! azon szeretetért, kivel a kereszten a két lator között függöttél, adgy kegyelmet, hogy állhatatos legyek, s örvendezzek midőn az emberektől megvettetem. Tudván azért Krisztus, hogy éppen megtellyesítette, valamit Isteni rendelésből a Próféták jövendöltek; látván, hogy az ördög meggyőzettetett, hogy a világ váltságának ára tellyesen megfizettetett, nagyon felkiálta s fejét lehajtván kibocsátá lelkét.

... Gyászba borult az Ég, a Nap, és Hold: Reszketett a föld: a kősziklák repedeztek: Hát te háladatlan ember halván a te Megváltódnak szörnyű halálát... nem szállasz-e magadban? elfeledkezel-e illy jó téteményirül? ez legnagyobb fájdalmára esik édes Üdvözítőnknek a mint Sz. Bernárd által maga mondgya: vide homo quae pro te patior, plus tamen crucior, quod te ingratum semper experior: Lássad ember az én szenvedésemet, de az lagnagyobb gyötrelmem, hogy te mindenkor háládatlan vagy; mert noha ezt a mi édes Urunk Szenvedésit mindenkor szemünk előtt kellene viselnünk, szüntelen való hálaadással köszönnünk: De sokan vadnak, kiknek egész héten sem jut eszekben, némellyeknek talán egy holnapig is sem jut eszekben, hogy magokban szállanának s meggondolnák, hogy mennyit szenvedett édes Üdvözítőnk érettek: Ezért hálát adnának, midőn az ördög bűnre kénszeríti, erről emlékezvén, attól magokat megtartóztatnák. Óh Jézus én egy szerelmem! ki magad életénél inkább szerettél engem, ki különösen érettem, úgy minden emberekért kész lettél volna meghalni, ki a mint Sz. Brigitának mondád: Ha lehetne még egyszer szeretetből örömest meghalnál érettünk. Azért ha még is tégedet nem szeretlek, nem vagyok méltó, hogy éllyek. Oh drága kincsem s mindem reménségem! édes Jézusom! nincs nékem náladnál jobb barátom, mert se apám se anyám senki más életét érettem le nem tette. No tehát ennek utánna tégedet foglak mindenek felett szeretni, legjobb barátomnak tartani, nem akarok többé ellened véteni, s undok vétkeimmel újjobban megfeszíteni. Ezt cselekedgyük édes Hallgatóim! Non diligamus verbo sed opere

ne szóval hanem tekélletes cselekedettel mutassuk szerelmünket, fáradgyunk, szenvedgyünk, tűrjünk Isten kedveért, szavunk, cselekedetünk, jószágunk, magunk annak szolgállyon a ki magát érettünk adta; mivel azé vagyunk a ki minket drága kincsen Maga Szent Vérin megvett és váltott. Meghallátok Keresztények az Urunk szenvedésit, azért minnyájon az égre feltekintvén kiáltsuk fel az Atya Istenhez: Örök Atya Mindenható Isten! ime nem borjúkat, nem bakokat avagy kosokat ajánlunk néked, a mellyeket megvethetnél; hanem a keresztfán megholt Sz. Fiadat mutattyuk be vétkeinkért, respice in faciem Christi tui, tekincs te szerelmes Fiad orczájára s ne engedd, hogy ennyi sok keserves szenvedése haszontalan légyen bennünk; hanem az ő sz. halláért oltalmazz meg minket az örök haláltól. Amen » (i.m. 23-33. o.).

A kereszt szeretete.

A beszédben nem egyszer felragyogott Isten Szolgájának alázata, amellyel magát megvetendő bűnösnek tartja, aki « teljes gonosz kívánsággal, állhatatlansággal ». Szívből fakad ajkán az imádság: « Kérlek azért Téged, szerelmes Jézusom, azon szeretetért, kivel a kereszten a két lator között függöttél, adj kegyelmet, hogy állhatatos legyek, s örvendezzek, midőn az emberektől megvettetem ».

A szenvedő Üdvözítő előtt minden emberi baj eltörpül, de a kereszt szemléletében minden emberi fájdalom megszentelődik.

Amióta a San Damiano feszületének szózatát hallotta Assisi Szent Ferenc, soha nem tudta többé felejteni a szenvedő Üdvözítő képét; Alvernán elnyerte szent sebhelyeit, a Keresztrefeszített örök szeretete vitte a Szentföldre. Ha templomba lépett, ezt imádkozta: « Imádunk Téged, Krisztus, minden templomodban, amely csak létezik az egész

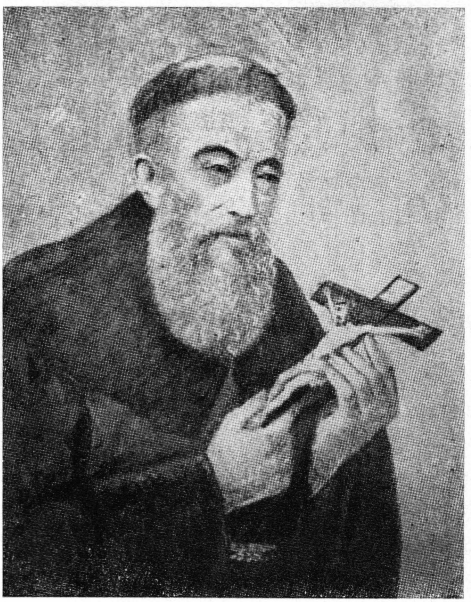

Isten Szolgája P. Kelemen Didák képe a kolozsvári «Tudósító» 1936-i évfolyamából.

világon, és áldunk Téged, mert szent kereszted által megváltottad a világot!»

A szent kereszt, Krisztus szenvedésének emlékezete, a Keresztút terjesztése szóban, írásban és szoborban, a ferencrend egyik legjellegzetesebb szokása, kötelezettsége lett. A XVI-XVIII. század sok szerencsétlensége, nyomora, testi-lelki lerongyolódása fogékonnyá tette az embereket Krisztus Urunk szenvedésének méltánylására, ugyanakkor érdemszerző utánzására is.

Valóban, alig létezik más eredményesebb buzdítás és figyelmeztetés a bűnbánatra, mint a passió. Amikor hazánkban a háborúk és szellemi összecsapások egymást követik, a tatár és török csapatok elleni csatározások nem akarnak szünni, és nemzetünkkel kemény iskolát járat a szenvedés, a lelki elesettség és fájdalom enyhítésére a ferencrend tagjai a szenvedő Úr Jézus példájára mutatnak, hogy annyi gond, baj, bánat ne vesszen erkölcsileg kárba, hanem Krisztus szenvedésének átélése tegye természetfelettileg gyümölcsözővé a földi szenvedést. (P. Takács Ince O.F.M.: «Magyar fe-

rences aszketikus élet és aszketikus kiadványok », Budapest, 1942).

Isten Szolgája Kelemen Didák átélte és hirdette: Krisztus egyetlen követője sem haladhat a megdicsőülés felé a Kálvária kihagyásával, hanem testében és szívében az Üdvözítő keresztjét kell hordoznia. Az ő tanítása ez: « Ha valaki utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye föl keresztjét és kövessen engem ». (Mt. 16, 24).

Kelemen Didák nyírbátori Passió-oltára.

Kelemen Didák lelkiségének egyik alapvonása a liturgia messzemenő ápolása volt, minden közös ünneplésnek lehetővé tétele az Egyház előírásainak, hagyományos szokásainak megfelelő templomi berendezésekkel, oltárokkal, képekkel, szobrokkal. Assisi Szent Ferenc buzgóságával állította helyre a romban levő templomokat, szárnyaló ihletettséggel gondolta el a belső berendezések összhangzatos egységét.

Felidézzük a nyírbátori minorita templom műtörténészének, Baranyai Bélánénak kategorikus kijelentését: az újjáépítés lelke a rend akkori tartományfőnöke, Kelemen Didák volt; az első tizenöt év alatt készült a templom ma még nagy részben meglevő berendezése, a főoltár, négy mellékoltár és a szószék; ez a páratlanul szép és gazdag berendezés teljes egészében megmaradt eredeti helyén; a nyírbátori templom berendezését « magyar barát fogalmazta és rövid időn belül fel is állíttatta ».

Nem rendi történész állítja ezt, hanem napjaink elismert szaktekintélye, aki — örvendetesen — az egyházi szóhasználatban éppen olyan járatos, mint saját hivatása kipallérozott nyelvezetében.

Isten Szolgája Kelemen Didák természetfeletti magasságokba mutat a teljes bizonyossággal neki tulajdonított ol-

tártervekkel. Mondani szokás, hogy Sz. Pál, Sz. Ferenc, vagy bármelyik szent, a mi korunkban élve, apostolkodásában föltétlenül alkalmazta volna a legújabb műszaki lehetőségeket is. Hogy Kelemen Didák a nyomdai sokszorosításra bízta alázatos szívvel Isten igéjének hirdetését, mi sem természetesebb. Ugyanígy Isten népének lelki épülését óhajtotta szolgálni a tiszta képzőművészet remekei által, ezért szinte kielmélkedte, olthatatlan istenszeretetével megtervezte a nyírbátori Passió-oltárt.

Vállalkozása a teológus magasztos hitét tanúsítja, azonkívül a hallhatatlan, mindamellett valóságos párbeszédének folytatását elsősorban magukkal az építőkkel és faragókkal, de rajtuk kívül, — és óriási többségben —, azokkal, akik majd ennél és a többi oltárnál elmélkedni, imádkozni és misézni fognak...

Innen kezdve a szöveg nagynevű műtörténészünk munkája, gazdag adattárral, aszketikus szemlélettel.

Idézőjel nélkül közöljük a válogatott, de szószerinti részeket.

Secunda Ara est itidem in Sanctuario ad latus Septemtrionale: quam suis impensis fieri curavit Spectabilis Dominus Joannes Krúcsay de Nádfő Confrater gratiosissimus in Honorem Passionis D. N. Jesu Christi; idemque inaurari curavit 1738. In medio habet Statuas Christi D. Crucifixi, et B. V. Mariae Dolorosae ac S. Joannis Ev.ae sub Cruce Stantium. Deinde circacircum Stationes Passionis. Et 1. mo quidem: Christi Domini in Horto orantis. 2. do: Coronationis. 3. io: Sub Figura Ecce Homo. 4. to: Illusi a Judeis cum arundine. 5. to: Crucem bajulantis. 6. to: Crucifixionis. 7. mo: In medio, infra Crucifixum exhibet Sepulturam Christi Domini. Hujus marmorisatio est Coloris Coerulej: Statuae partim inauratae, partim congruis coloribus tinctae. Cziradae item inauratae.

1751-es bejegyzés: In Antipendio opere Sculptoris facto, et optime inaurato, exhibetur Figura Christi Domini Patres in Lymbo existentes Visitantis; quod fieri curavit Dna Spectabilis Barbara Pogány, quondam titulati D.ni Joannis Krúcsay, nunc vero ill.mi D.ni Baronis Emerici Horváth de Muranich, Praesidis I. Tabulae Districtualis Transtibiscani, Conjux. Anno 1751.

Az általános fejlődés abban az időben a nagyobb méretű szoborcsoportok felé tart..

Ilyen tekintetben — 1731-es dátummal — a Krúcsay-oltár nagyméretű szoborcsoportjai teljesen korszerűek; az oltár különlegessége inkább az ikonografia, a felépítés és a stílus terén mutatkozik.

A Krúcsay-oltár tematikáját, felépítését, stílusát és fogalmazását a híres bretagne-i kálváriákkal is sok közös vonás köti össze, melyeknek gazdagabb példányai a XVI. és a XVII. századból származnak. Keletkezésük többnyire fogadalmakkal, bűn-engesztelésekkel vagy pestisjárványokkal függ össze.

A Krúcsay-oltár egyes jelenetei:

Krisztus az Olajfák hegyén. Az oltárfal baloldali földszinti sarkában található csoport ma csak a térdelő Krisztus alakjából és a feléje hajló, kelyhet tartó kis puttóból áll. Ez utóbbi az egyik öblös konzolhoz van rögzítve. Valószínű, hogy eredetileg még egy alvó tanítvány guggoló alakja a konzol alatti most feltűnően üresnek látszó helyet töltötte be, megfelelően a szemben levő csoportnak, s így ez a csoport is, a többiekhez hasonlóan, három szoborból állhatott.

A középkori ciklusokban rendszerint ezzel a jelenettel maga a passió indul. Ezenkívül a XV. század vége óta — akár domborműként, akár embernagyságú szoborcsoportként — gyakran található mint különálló ábrázolás.

A jelenet tartalma: Krisztus magárahagyottsága, szomorúsága, lelki harca a természet éjszakai csendjében, a XVII. század gondolatvilágában és lírikus költészetében mély gyökeret vert; a jelenet elnevezése: « Not Gottes », « Agonia Christi » fejezi ezt ki.

A jelenet nevet adott egy akkoriban igen elterjedt társulatnak is: 1638-ban Caraffa Vince S. J. alapította a « Jó halál társulat » - át, vagyis « Congregatio Agoniae Christi »-t, amely a kínszenvedésen és az « utolsó dolgokon » elmélkedett. 1680-ban Bécsújhelyen, ugyanattól az időtől kezdve Magyarországon is bevezették.

Az ostorozás. A szörnyű jelenet mint hármas csoport a baloldali öblös konzolon nyert helyet. Láthatatlan oszlop előtt a szenvedő Üdvözítő; ruháitól megfosztott alakja hátrakötött karokkal, szenvedésében, mély bánatában, szelíden lehajtott fejjel áll. Kétoldalt lábujjhegyen mezítláb, korabeli polgári viseletben, fejükön kalappal állnak a pribékek. Okos arckifejezésük, hideg tekintetük, rugalmasan emelt ostoruk nyíltan mutatja, hogy szörnyű feladatukat tudatosan, gonosz örömmel hajtják végre.

Az ostorozás ábrázolása a X. század óta fordul elő, egyike a legfontosabbaknak a középkori passiójelenetek közül; ott is található, ahol csak három-négy jelenetre szűkül a ciklus (pl. casulakereszteken); tematikájával az önsanyargatás és az önmegtagadás jelképéve válik; mint ilyen, gyakran a ferencesek körében szerepel.

A töviskoszorúzás és a gúnyolás jelenete a retabulum felső, kiugró oldalrészein, szimmetrikusan egymással szemben nyert helyet. Mindegyik csoport hasonló formában az ülő Krisztust, egy előtte térdet hajtó katonát és egy álló másikat ábrázol.

Baloldalt a gúnyolás jelenetében Krisztus töviskoszorúval, ruhátlan felső testtel. Az álló katona emelt kezében

vessző, a térdelő csúfolódó gesztussal, gúnyos, rút, fiatal arcvonásokkal.

A túlsó oldalon a térdelő katona a nádszálat Krisztus megkötött kezébe akarja adni, míg a másik, álló, páncélba öltözött, hosszú lándzsát tart. Krisztus bal vállát és alsó testét a palást szomorú mása, a vörös színű gúnyköpeny takarja.

Jellemző, hogy a szobrász, régebbi szokástól eltérően, a borzalmas koszorúzás fizikai fájdalmának ábrázolásától megkíméli a nézőt, inkább az Istenember mély megsértését, lelki bánatát akarja kifejezni.

A töviskoronázás, melyet Máté és Márk Krisztus elítélése után, János az Ecce Homo elé tesz, két ókeresztény ábrázolástól eltekintve, a művészetben csak a X. század óta tűnik fel, és csak 1300 után válik gyakorivá. Ábrázolását nem mindig határolták el a megcsúfolástól, amellyel a XIV. századtól kezdve gyakran egyetlenegy jelenetté vonták össze. A koszorúzás legkorábbi típusa álló Krisztust mutat; 1300 után a körülfogott ülő Krisztus válik általánossá. A késő-középkor drámai ábrázolásai az ösztönzést gyakran a passiójátékok előadásaiból merítették. Ezek mind inkább reális történeti, mint áhítatkeltő képek, ill. domborművek. A nagy mesterek azonban mély megilletődöttséggel a lélek csendes győzelmét emelik ki, így Dürer és Holbein metszetein, Grünewald fiatalkori, Tizian aggkori fogalmazásán (mind a kettő a müncheni képtárban). A barokk kor képzőművészetében a jelenet ritkábban fordul elő.

Nem így a zenében. Itt Szt. Bernát himnusza (Salve caput cruentatum) a régi egyház drága kincse, P. Gerhardt († 1676) költői fordításában protestáns énekké vált, majd J.S. Bach zenei átfogalmazásával (Máté-passió, Karácsonyi oratórium) — éppen a Krucsay-oltár idejében — a kinszenvedés legáltalánosabb jelképe lett. Kájoninál:

« Sok rútsággal kezdék ott csúfolni, Szent szakállát és haját rángatni,

A koronát Szent fejében nyomni, Arczul, nyakon kezdék ott csapdosni.

Térden-állva úgy káromolják vala, Nevetséggel néki mondgyák vala,

Idvez-légy te Sidóknak királlya. Azon közben megpökdösik vala ».

Az Ecce Homo. Krisztus « kiállítását » — nak csoportja a Krúcsay-oltáron hangsúlyozott elhelyezést nyert; fönt középen a megcsúfolás és a töviskoszorúzás között, függőleges irányban nézve, a Golgota és a Feltámadó között.

A pilaszteres gyámoktól keretezett retabulumfal a pretóriumot képezi: ablakaiból Annás és Kaifás komor képe tekint le. Díszes ajtókeret előtt, kiugró erkély szélén Krisztus áll, töviskoszorúval, palástban. Méltóságteljes alakja valóban az egész oltár központjává válik. Szelíden lehajtott fejével, szomorúan tekintő arcával leköti a nézőt, s észrevétlenül belevonja a drámába. Baloldalt Krisztus mögött, profilban, a vadképű bakó feketeruhás, sötét alakja. Pilátus ünnepélyes törökös öltözetben könyörületes, mélyen megilletődött arcvonásokkal, élénk kézmozdulattal az ártatlan áldozat kímélésere szólít fel.

Az Ecce homo mint Pilátus utolsó kisérlete, csak a János evangéliumban áll (XIX, 4-5). Az egyházatyák közül Szt. Ágoston így fogja fel: « Instituit enim, quantum potuit, ut illum ex eorum manibus liberaret. (Brev. Roman., nagypént. olvasmány: St. Augustinus, Ep. super Psalmos, In Ps. 63. ad vers. 2). — Krisztus saját szavai a helytartóhoz: « Qui me tradidit tibi, majus peccatum habet ». (János, XIX, 11). Ezzel szemben Szt. Gergely kijelentését (Homilia 16 in Ev.), hogy ördögi Pilátus, a középkori játék — apokrif legendák alapján — helyenként drasztikusan kiszínezi. A

képzőművészet azonban többnyire — mint itt is — jóindulatúnak, rokonszenvesnek jellemzi Pilátust.

Itt az oltár általános figurális zsúfoltsága feltűnően meglazult. A jelenet különösségét, fontosságát a felette emelkedő oromzat s az alatta levő címerpajzs formálisan is kiemeli.

A Keresztvitel jelenete az ostorozással szemben, az oltár jobb oldalán nyert helyet: lándzsával, karddal felfegyverzett sisakos katona halad az élen. Utána a keresztfa felső végét jobb vállán hordozó Krisztus türelmesen haladó, magas alakja, csupán bal kezének halk intésével beszél. Csöndes, bensőséges kifejezésű arca lefelé tekint.

« Krisztus kivezetésének » hívták; a város kapuján át vezető gyötrelmes út kezdete volt. Ezért ennek ábrázolása gyakran található kapukon; pl. mint falikép az augsburgi Szt. Kereszt (Kreuzer) — kapu felett jelent meg (l. XVII. sz. metszet). A bretagne-i kálváriáknál a keresztvitel mint főjelenet szerepel. A Krúcsay-oltár ábrázolása feleleveníti Kelemen Didák szavait: «ki a városból... hóhéroktól vitetik halálra a másik Jósef. Kivel edgyüt minden szépség, és igasság, minden vigasság, és dicsősség ki mégyen a várasból » (Búzafejek).

Mögötte Kirénei Simon mint ácsmester jellemezve: bőrköténnyel, csizmával, baltával, kalappal a fején a kereszt hosszú szárát fogja meg.

Lágy, kúpalakú szövetsüveg szerepel szőrme karimával az Iparművészeti, 1730-ban készült, erdélyi viselet képeket tartalmazó vízfestmény-sorozatán. A süveg szélét a XVIII. század folyamán behasították. — A köznép fekete vastag nemezből készült, gömbölyű tetejű, felhajtott szélű kalapot viselt. — A XVII. században divatos vállig érő hajat a XVIII. század elején kezdték befonva viselni. (Dr. Ember Mária közlése).

Simon típusa a derék mesterember, aki a munka befejezése után hazafelé sietve, hallani sem akar arról, hogy ilyen szégyenletes helyzetbe kerüljön.

A XIV. századtól kezdve a jelenet, amely a keresztút, a körmenetek s a passiójátékok kialakulásánál különösen nagy jelentőséget nyert, a képzőművészetben is fellép.

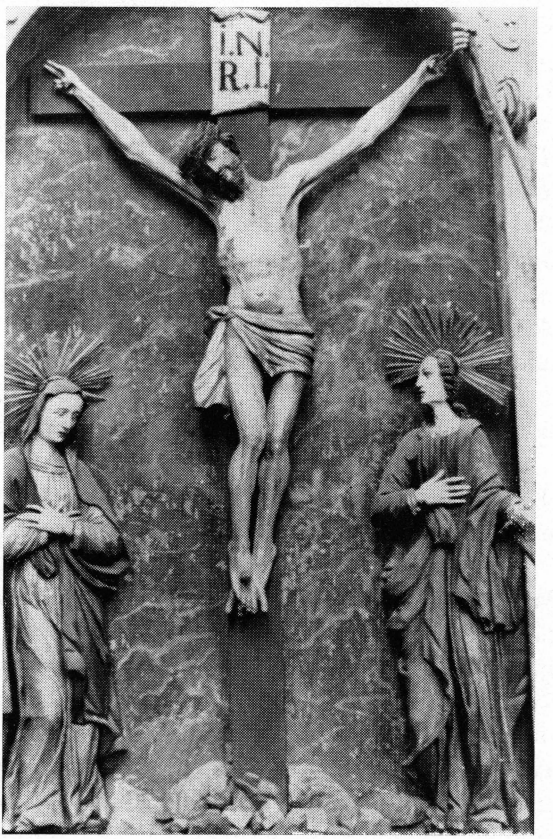

A Kelemen Didák lelkületéből fogant Passió-oltár Golgotája Nyírbátorban.

De a keresztvivő Krisztust nemcsak passióciklus keretében, hanem mint önálló áhítatos csoportot vagy szobrot is ábrázolták (« Kreuzschlepper »).

Ezenkívül a keresztvitel témája Kempis Tamás könyve alapján minden korban erős jelképes jelentőséggel is bírt. A protestantizmus legkorábbi grafikája így illusztrálja az Imitatio Chtisti-t. A Krúcsay-oltár idejében pedig ugyanazt a gondolatot Bach zenéjével fejezi ki (« Die harte Kreuzesreise », Kreuzstabkantate).

A Keresztrefeszítés az oltár jobb sarkát foglalja el. Krisztus az átlós vonalban földre terített keresztfán, bal karját a mögötte guggoló katona már rászögezte, és most az ellenkező oldalon szörnyű lyukat fúr. Az alsó végén egy másik kalapácsot emel, hogy kegyetlen ütéssel átszögezze az áldozat lábait. A jobb kar oldalt még szabadon csüng.

A jelenet egyike a képzőművészetben legkésőbben fellépőknek, ezt a XV. századi passiójátékokból vették át, s mint különálló kép ritka. Dürer 1511-es fametszetében a nyírbátorihoz hasonló pillanatot örökít meg: ő azonban elégikus hangulat helyett a brutális aktus és ennek hősies elviselése közötti drámai ellentétet emeli ki.

A Kálvária az oltár liturgikus központja, mint jelenet is külön keretbe folgalva, az első emelet egész magasságát kitölti. Hatalmas kereszten a halott Krisztus, alatta kétoldalt Mária és János. Az oltár többi részén uralkodó zsúfoltsággal szemben itt meglazult a csoportfelépítés.

Míg a többi jelenetnél csak maga Krisztus alakja áll közel középkori ábrázolásokhoz, addig itt az egész csoport mind formakezelésre, mind kifejezésre nézve feltűnően hagyományos, régies. Nem mintha a szobrász egy különös felvidéki vagy külföldi típust másolt volna le, de látszik, hogy középkori szobrokban gazdag vidéken töltötte életét, s annak hatása alá rendelte magát anélkül, hogy együgyű másoló lett volna. A karcsú testek, a megnyúlt arányok,

a magasra feszített karú, finoman lendülő corpus már a XVIII. századé; azonban Mária és János szobrának zárt felépítése, csendes, magába temetett bánata erősen emlékeztet a középkori ábrázolásokra.

A nyírbátori Mária mély imába merült tartása, János hitvalló s egyben felhívó gesztusa magában véve barokk eredetű, azonban feltűnően halk előadásban. Őszinte, pátoszmentes zárkózottságában mindkettő elfordul a nézőtől s így a kiszenvedett Krisztussal igazi Golgotává forr össze. Ezzel a rendkívül tartózkodó felfogással távol áll a szokásos barokk ábrázolásoktól.

Krisztus a sírban. A Golgota alatt a predella közepén a halott Krisztus fekvő alakja. A középkori, még a XVII. századra átterjedő szokástól eltérően itt nem a sírbatétel többalakú csoportja, hanem maga a « szent sír » látható; ennek liturgikus jelentősége is van. Mint különálló, áhítatot keltő ábrázolás a XVIII. században válik általánossá; itteni elhelyezése azon a helyen, ahol e korban ereklyét külön szarkofágban szoktak tartani, a Krúcsay oltár különlegességeihez tartozik.

A jelenleg a predellában levő szobor, bár stílusa azonos a többiekkel, jóval durvább kidolgozású. Feltételezhető, hogy eredetileg az 1737-től kezdve szintén az eperjesi mester által faragott nyírbátori külső Kálváriacsoporthoz tartozott. Megvan ugyan az oltár eredeti « szent sír » szobra is. Nyilván már régen az egykori Kálváriának a szobrával cserélték fel rossz állapota miatt. De még így is, erősen megviselt állapotában, a kvalitátos szobor a mester nemes felfogásáról, stílusáról, sajátkezű készítéséről tesz tanúságot.

Krisztus a pokol tornácán. Ábrázolása Krúcsay János özvegye (akkor Horváth Zs.-né) megrendelésére csak 1751 körül került az oltár szarkofágidomú stipes-ére. Lapos domborműben a feltámadott Krisztus az első emberpárt s néhány patriárkát szabadít ki a tisztítótűzből. Ezt a figurális

ábrázolást a szarkofág mindkét öblös végén gazdag sáslevélalakú rocaille-szerű ornamens foglalja magába.

A faragó, ha lőcsei volt, semmi esetre sem azonos a lőcsei új minorita templom berendezését faragók egyikével sem; formaképzése, stílusa egészen más.

A bizánci művészetben 700 k. kifejlett, eredetileg szimbolikus jellegű téma nyugaton először a mustairi freskósorozatban (900 k.) tűnik fel; mégpedig mint történeti ábrázolás. A Krúcsay-oltár témakörébe szintén mint történeti jellegű jelenet illeszkedik be egy olyan korban, mely általában a « lélekbörtön » (« Seelenkerker ») szoborcsoportja alatt a téma eredeti szimbolikus felfogásához tért vissza. Szt. Ferenc rendjének különböző ágai mindenütt különös szeretettel terjesztették ezt az ábrázolást.

A Feltámadt Krisztus. Az oromzatcsúcson álló feltámadt Krisztust egy egész világ választja el a kor kontraposztban beállított, lendületes és lágyan modellált katolikus és a még jóval élénkebb, derűs arckifejezésű evangélikus feltámadó típusoktól. Törékeny alakja megnyúlt, szigorú arccal felfelé tekint, szögletesen behajlított jobbja áldást oszt, szorosan testhez simuló bal kezében zászlót tart. Krisztus felső teste, bal lába láthatóvá válik szétnyíló palástja alatt, mely minden külön barokkos lengés nélkül szorosan veszi körül a zárt alakot. Statikájában, zártságában ez a szobor is inkább bizonyos későgótikus alkotásokra hasonlít.

A passiójátékok hatása a Krúcsay-oltár megalkotásánál.

Több ízben említették már a Krúcsay-oltárnak a középkori passiójátékokkal való esetleges összefüggését.

Valóban közvetlen összeköttetés a passiójátékokkal a Krúcsay - oltár ábrázolásai közül csak a keresztrefeszítés és Annás és Kaifás — itt csak inkább jelképes — Pilátusnál való megjelenése esetében áll fenn. A hasonlóság azonban

csak ilyen kis részletekre szorítkozik. Az oltár jelenetei felfogásukkal, komoly méltóságukkal és kontemplatív tartózkodásukkal távol állnak a bőbeszédű patétikától, drasztikus genre-részletektől, melyek már a XV. század vége óta a színjáték elengedhetetlen, népies fűszerévé váltak.

Felépítésénél a középkor ún. « szimultán » színpadára gondoltak; ezenkívül a nagyméretű, természetes színekben, korhű viseletekben fellépő alakoknál, de főként az egész mű élénk, közvetlen előadásmódjánál a régi passiójátékok hatását vélték látni.

Ma már a mintegy 120 év óta gyűjtött iroodalomtörténeti adatokat szerencsésen egészíti ki a legújabb színháztörténeti kutatás. Ennek alapján a középkori passiójáték XVII., sőt XVIII. századi továbbélése nemcsak feltételezhető, hanem bebizonyított tény. A kutatás tovább is sok esetben az újabbkori játékok szövegeit középkoriakra vezethette vissza.

Magyar nyelvterületen különösen a Székelyföldön tűnik fel ilyen folyamatosság és hatás; a csíksomlyói ferences gimnáziumban 1721-től 1771-ig majdnem évenként tartott, különböző szövegekből álló passió-előadások a barokk iskoladráma szukcessziós színpadja mellett mind szövegben, mind előadásmódban határozottan középkori játékon alapulnak. Kelemen Didák, a Székelyföld szülötte, a nyírbátori oltár megfogalmazója, kétségtelenül jól ismerte a csíksomlyói drámákat. De még tovább mehetünk; ugyanakkor élt a bátori rendházban mint teológiai tanár P. Juhász Máté, aki később (1761) egy saját passiójáték szöveget adott ki, mely közel áll a csíksomlyói passiódrámákhoz. Juhász nyírbátori éveiben a mindennapi zsolozsma imádságot társaival együt a Krúcsay-oltár előtt végezte el». (Baranyai B. - né, i.m.)

Juhász Máté Jászapátiban született 1696-ban. A Rendbe lépve, 1726-ban fogadalmat tett és tanulmányainak befejezése után pappá szentelték. A hittani

tanulmányokból a baccalaureátusi címet is megszerezte.

Mint felszentelt pap, volt hitszónok, 1744-49 Miskolcon tanár és az ifjúsági Mária-kongregáció vezetője. 1760-ban nagybányai másod-házfőnök. Érdemei elismeréséül a rendtartomány kormánytanácsába is beválasztották. Később, mint udvari pap működött Nagypeleskén, és ott is halt meg, 1776. február 28-án.

Nagybányai tartózkodása idején állította össze könyvét, amelyet aztán szülővárosa, Jászapáti költségén, következő évben Kolozsvárott kinyomtatott. A könyv öt különböző munkát tartalmaz. Az első 76 oldalon van két versgyűjtemény: I. Ünnepekre és némely Szentek napjára való köszöntő Versek. II. Az Oltári Szentségben a Krisztus Jézusnak testestől és lelkestől, Istensége s embersége szerint való jelenlétéről Üdvözlő Versek ».

A könyv 77-164 oldalain van a legértékesebb rész, az egyetlen nyomtatásban megjelent magyarnyelvű misztériumdráma. Hasonlóan az oberammergau-iak passió-játékához, de attól mindenben függetlenül hozza színre a Megváltó szenvedésének és kereszthalálának történetét, előrebocsátva mindenik jelenetnél az ószövetségi szentírásból azt az eseményt, amely előképe a szenvedés elmondandó jelenetének. A Misztérium címe: «A Krisztusnak érettünk való kínszenvedéséről és némelly példáiról, melylyek előre árnyékozták és jelentették jövendőbéli kínszenvedését és ártatlan halálra menését és megölettetését. »

A könyvben közölt negyedik munka: « Az Halálról s Világtól való Búcsúzásról, néhai, nagy és boldogemlékezetű M. Gróff és Generalis Nagy Károlyi Sándor Úr eő Excellentiája pompás el-temettetése alkalmatosságára, abban az időben lévő s folyó állapotokhoz alkalmaztatott, az elől meg-írt szerzetes személy által összveszedettetett s Nagy Károlyban elmondatott Búcsúztató Versek, 1744-dik esztendőben Szent-Iván havának 22-dik napján, mellyek tsak nem minden rendbeliekre alkalmaztatva találtattak. » —

Végül, mintegy függelékként, külön lapszámozással kapcsolódik a könyvhöz az ötödik rész: « Az Házi Orvosságokról ».

Munkája: Szép ajtatos Külömb-külömb-féle Magyar Versek mellyeket más több szerzetes foglalatossági között egykor és máskor írogatott, most pedig némely közönséges Házi Orvosságokkal együtt, Nemes és Privilegiumos Jász-Apáti Városának istenes költségével kinyomtattatott... Kolozsvár: 1761. 4-r. 8+200 + 73 old. —A III. részből, a misztériumdrámából részleteket közölnek: Alszeghy Zsolt, Bayer József és Heinrich Gusztáv idézett munkái. A IV. részt, a Károlyi Sándor temetési búcsúztatóját teljes egészében közzé tette Éble Gábor hivatolt gyűjteményében, szerző neve nélkül. Az V. részt szintén a szerző neve nélkül, külön lenyomtatták az eredeti kiadással egyidejűleg, Kolozsvár 1761, 4-r. 2 + 73 old. II. kiadás, u. ott. 1773, 8-r. 148 old. III. kiadás, u. ott.

« Ennyit állapíthatunk meg az oltárnak a passiójátékkal való összefüggéséről. Megfogalmazásánál azonban még más befolyást gyakorló tényezők is számításba jönnek. Ilyenek az akkori vallási irodalom, az élőképes csoportokkal, hordozható szobrokkal díszített körmenetek, a zarándoklások és a keresztúti ájtatosság.

A XVIII. század folyamán néhány idetartozó középkori író műve (Bonaventura, Kempis Tamás, Haláltánc-költemények stb.) új kiadásban jelent meg. Ezenkívül a barokk kor saját vallási irodalma erős hatást gyakorolt, különösen a jezsuiták és a ferencesek köreiből származó művek. Ezek közül egyesek a nyírbátori konvent akkori könyvtárjegyzékében is előfordulnak. — A csíksomlyói ferences-konvent kiadta a « Cantionale Catholicum » című (Kájoni-féle) nagyértékű énekgyűjteményt, melynek főtémája a Passio Domini. Amikor a Krúcsay-oltár munkálat alatt volt, megjelent Kelemen Didák « Búzafejek » című beszédgyűjteménye. Ennek kiemelkedő része a mély fájdalmat sugárzó, a középkori misztikusok látomásait költői nyelven újból idéző két nagypénteki prédikáció.

Az 1264-től kezdve gyakorivá váló úrnapi körmenetek előképeket ábrázoló szereplőcsoportokkal bővültek. A XIV. század végétől úrnapi játékok is léteztek.

Ezenkívül a Paolo Segneritől bevezetett bűnbánati körmenetek 1700 k. már magyar földet is értek; ezek keretében ótestamentumi és az evangéliumokból vett passiós jeleneteket mutattak be élőképben; a körmenetek gyakran a Golgotát bemutató drámai előadásokkal értek véget. Egy ilyen bűnbánati körmenetet, nehéz kereszteket hordozó számos résztvevővel, Kelemen Didák írt le 1731. október 17-én Károlyi Sándornak írott levelében.

A keresztúti ájtatosság a keresztes háborúkkal kapcsolatban az eredeti szentföldi helyek látogatásából fejlődött ki; mint ezek gondozása, úgy az ájtatosság ápolása is a ferencesrend különös feladatává vált. Emellett gyakori lett a misztikusok látomásai alapján az odahaza, jelképesen végzett « keresztút »; ebből fejlődött ki a középkor végén a szemléltető, szobrászati jelenetekkel díszített, eleinte hét, majd tizenegy, végül tizennégy « stáció » – ból álló kereszút. 1650-ben a ferences Leonardo da Porto Maurizio a római Colosseumban — ahol 1489-ben a passiót játszották — keresztúti stációkat állít fel; kezdeményezésére az ájtatosság az 1729-es és 1731-es pápai brévével végleges alakot nyert. Ez pontosan a Krúcsay-oltár keletkezésének idejében történt. Egy minorita templomban ez az időbeli összetalálkozás alig lehet véletlen.

Maga a Krúcsay-oltár azonban nem egy keresztút: jelenetei egyetlenegy helyen szorulnak össze, tehát nem lejárható stációk; ezenkívül a keresztút számára előírt hely a hajó, nem a szentély; oltárunk pedig eredetileg a templom szentélyében állt.

Mindezek ma már kevésbé ismeretesek, mai érdeklődésünk s tudásunk inkább a színjáték története felé fokozódott. Pedig mind e különböző területek között nem volt éles határ, — állandóan kölcsönösen befolyásoló s kiegészítő viszonyban álltak egymással.»

Áhítat és együttérzés Krisztus szenvedésében.

«A tendencia mindegyiknél ugyanaz: áhítatot és együttérzést akart ébreszteni. A tömeg egyidejűleg ájtatos szemlélő is volt. A Krúcsay-oltár esetében a szemlélő is észrevétlenül, de sorsszerűen válik a dráma szereplőjévé. A különböző műfajok ilyenféle hasonlóságok mellett alapvető különbségeket mutatnak fel: az előadások és a körmenetek népies, egyszeri tömegcselekvések. A képzőművész egyéni alkotásai ezzel szemben maradandók. Ők összevonva csupán a lényeget adják; a matériával földöntúli tényeket elevenítenek meg.

Az egész barokk kor sokkal közelebb állt mindahhoz, amit mi, racionálisabb korszakok után, már csupán a színpadról ismerünk. A pompás színes felvonulások, díszes menetek, a bemutatások a kor mindennapi életéhez tartoztak. Ha ebből a kálvinizmus hatása alatt a barokk Magyarországon sok minden el is tűnt, mégis felszínre került a török hódítónak sok helyen látható káprázatos keleti fénye mellett és az ellenreformáció kíséretében a korra oly jellemző színjátszó szellem, és ismét fontos tényezőjévé válik a képzeletet megkapó művészi szemléltetés.

Az evangélikus országokban a XVII. században a zenés passió tovább fejlődött, csúcspontját — egyben utolsó állomását — a Krúcsay-oltár idejében érte el! Bach Máté-Passiójának első előadása a lipcsei Tamás — templomban 1729 -ben Nagypénteken, április 15-én zajlott le». (Baranyai B.-né, i.m.).

E felmérhetetlen becsű tájékoztatás után, ugyanattól a szerzőtől vett adatként ide iktatjuk: a Krucsay-oltárt 1729 szeptemberében kezdték építeni.

Krisztus szenvedésének emlékeivel magasztos összhangban zengi Isten dicséretét az alázat, amit Assisi Szent Ferenc oly annyira gyakorolt, és amire megtanította kései követőjét is, Kelemen Didákot:

« Úgy lehet felismerni Isten szolgájában Isten lelkét, hogy amikor az Úr általa valami jót tesz, emiatt a természete (« caro »), amely mindig ellentétben áll minden jóval, nem büszkélkedik, hanem a saját szemében még inkább hitványnak látszik, és minden más embernél kisebbnek tartja magát » (Szent Ferenc Atyánk intő szavaiból).

XI.

ISTEN SZOLGÁJA ÚJJÁÉPÍTI A MISKOLCI MINORITA TEMPLOMOT. RENDHÁZAT EMEL. ISKOLÁT ALAPÍT. A TÁRSADALMI BÉKE SZOLGÁLATÁBAN NÉPMISSZIÓKAT SZERVEZ. (1729-1734)

A háborúk és pártvillongások pusztító következményei Miskolc környékén. — A Miskolc-Mindszenti plébánia: a katolikusok mentsvára. — Didák atya az igazság és méltányosság érzetében. — Isten Szolgájának hálája szülei és jótevői iránt. — Knáisz Mihály a miskolci konventről és szentéletű alapítójáról. — XII. Kelemen pápa (1730-1740). — Miskolc Magyarország történelmében. — A miskolci Boldogasszony templom. — Rendház és iskola Kelemen Didák szíve szerint. — « Isten embere », a társadalmi béke megvalósítója. — Népmissziókat szervez.

Korának körülményei között kell látni Kelemen Didák életét, ezért a fejezet anyagát a miskolci vallási helyzet felvázolása vezeti be, amelyet Dr. Csák Alajos Cirjék idézett könyvének hosszú lélegzetű szakasza alkot (42-52). A neves kutató a hitbeli villongások áldatlan következményeiről tárgyalt előzőleg.

A Miskolc-Mindszenti plébánia: a katolikusok mentsvára.

« Így pusztult el Miskolc vidékén is több szerzet és templom, melyek a diósgyőri várhoz tartoztak. A zárdák lakóit először a törökök űzték el s a megmozdítható értékeket a török rablók vitték el, később pedig, a Ferdinánd-Szapolyai párt-

villongások alatt hol az egyik, hol a másik csapat vezére fosztogatta a templomokat és a kolostorokat. 1533 körül történt, hogy Szapolyainak híve, Bebek kapitány a tapolcai apátságot rabolta ki és pusztította el azzal az ürüggyel, hogy az apát Ferdinánd-párti. Magát az apátot és több szerzetestársát embertelen kínzások között ölette meg. A szerzetesek közül többen Miskolc városába menekültek, ahol a mindszenti paróchián találtak ideiglenes elhelyezkedést, de az apátság többé nem bírt talpra állni, mert a nagyok példáját követték a kisebbek és apródonkint széthordták az apátság ingatlan vagyonát is. Így cselekedett Temesváry Mihály is, aki 1570-ben már úgy bocsájtotta áruba a tapolcai apátságnak bessenyői szőlőjét, mint sajátját és készpénzért eladta a tapolcai szerzetesek miskolci házát is...

... Különösen fel tudta használni a fejetlen állapotokat enyingi Török Ferenc pártfogoltja: Hevessy Mihály prédikátor, aki igen tevékeny és ügyes szervező tehetség és rendkívül erélyes ember volt. Az ő működése alatt került protestáns kézre az avasi főtemplom a hozzátartozó « Papszerrel » együtt. A miskolciak is, mint általában a városok, felhasználták a zavaros és a török hódoltság nyomorúságaiból folyó gazdátlan állapotokat arra, hogy földesuraiktól elszakadjanak és az ebbéli törekvéseiket az új vallásra való áttérés több helyen sikeresen elősegítette. Miskolcon azonban úgy látszik, a Fánchy Borbála erélyes és keménykezű földesurasága egy időre megállította, vagy legalább is korlátozta a katolikus egyházi javak elidegenítését, mert az avasi főplébánia templom csakhamar visszakerült a katolikusok birtokába. De az új hit mégis erősen terjedt és a város intézősége már egészen a reformátusok, vagy a reformátusokhoz húzók soraiból került ki, akik nagy befolyást tudtak gyakorolni a katolikus hitben még megmaradt polgárokra. Hogy milyen mértékű volt ez a sógorság-komaság és más egyéb kötelékekkel szo-

rosan összefűzött érdekközösségből eredő befolyás, élesen megmutatja a Dőry Ferenc-féle eset.

Dőry Ferenc a XVII. század közepén élt Miskolcon. Mint igen gazdag, katolikus vallású, tekintélyes polgár látszólag nagyon buzgólkodott a katolikus hitélet erősítésén. Szorgoskodó fáradozásai közt kitervelte, hogy a miskolci katolikusok folyamodjanak III. Ferdinánd királyhoz az 1563. évben I. Ferdinánd királytól kiadott parancslevél megújításáért, mely szerint a Papszer-utcában lakó jobbágyok a Szent István-templomhoz, — a Tóth-utcában levők pedig a Bold. Szűz Mária-templomához tartozván szolgálni, — ezeket a lakosokat a diósgyőri uraság részéről egyéb szolgálmányokkal ne terheljék. A miskolci plébánia története (Nemes József) azt mondja, hogy ezt a szabadalom-megújítást Dőry Ferenc dúsgazdag földbirtokos vitte keresztül a királynál s maga Dőry Ferenc az, aki ki is hirdeti a szabadalom megújítását az 1657-ik évi megyei közgyűlésen. A történetíró azonban azt is elmondja, hogy Dőry Ferenc uram azért buzgólkodott eme kiváltságas szabadolomlevél sürgős megújításán, « mivel már akkor előkészítette volt az egész katolikus egyház áttérését a református hitre... », de biztosan tudta azt is, hogy a szigorúan katolikus császári udvar ugyan nem erősítette volna meg a szabadalom megújítását, ha azért református folyamodtak volna, s a református hitre áttért polgárokat a király semmi esetre sem szabadította volna fel a diósgyőri uradalom szolgálása alól és nem ajándékozta volna meg a katolikus templomokat megillető szabadalommal a reformátusokat. Mikor azután a szabadalomlevelet — mint katolikus polgárok — megnyerték, akkor maga Dőry Ferenc volt az, aki tekintélyével, hatalmas anyagi erejével és ügyes rábeszélőképességével rábírta a katolikusokat, hogy az egész miskolci egyház, egy tömegben, áttért a református hitre és ezzel az avasi főtemplom, sőt ennek minden birtoka és javadalma református kézre került. Miskolc tehát egész-

ben református város lett, úgy, hogy ebben az időben, 1650 körül csupán két család, a Húsvéti és Péchy család maradt meg az ősi, katolikus hitben.

A püspök ugyan nem vette tudomásul a nagy fordulatot és tovább is követelte a papi tizedét, ámde most már a református miskolciak nem fizettek a katolikus főpapnak. Igaz, hogy a saját új, református egyházuknak sem adták meg a járandóságot, de ez egyáltalán nem volt szokatlan eset és nem is csodálható, mert gyakran, épen a tehertől való szabadulás volt a főindító ok az áttérésre. Továbbá ezekben a zavaros időkben parancs ugyan volt elég, sőt túlon-túl sok is, de a végrehajtásban minden elöljáróság és hatóság erőtlenül működött, illetőleg sehogy sem működhetett.

A reformáció tehát Miskolcon is erő és ellenállás hiányában szabadon fejlődött és gyors szervezkedéssel erősödött meg annál is inkább, mert tudvalevően majdnem félszázadon keresztül alig voltak a környéken katolikus papok és plébániák. A szerzetes rendek pedig már előbb, a török dúlás óta sanyarú állapotban tengődtek és javaiknak lassú bomlása, elharácsolása, majd pedig a katolikus hívek megfogyatkozása miatt évről évre kevesbedett jövedelmük. Így a híres és virágzó tapolcai bencés apátság is, amelyet a törökök pusztításai annyira tönkre tettek, még a pogányok kiűzése után sem volt képes a rend sem templomát, sem zárdáját újból felépíteni s tagjait Miskolcon, a mindszenti plébánián kellett ideiglenesen elhelyezni. Itt megmaradtak ugyan és a katolikus hívek lelki szükségleteit ellátták, de jövedelmük a megélésre nem volt elegendő és sem kegyúri, sem katonaállítási kötelezettségeiknek nem tudtak eleget tenni, ezért III. Károly 1715-ben az apátságot végleg beszüntette s még megmaradt javait egyes világi főpapoknak adományozta. Ezáltal a mindszenti római katolikus plébánia jobb helyzetbe került, mert a

javadalmakat élvező főpapok az ellenreformáció felújulásának hatása alatt jelentékenyen támogatták az egyetlen miskolci kis plébániát és a plébánia minden tehetségével meg is felelt a hivatásának, mert híveiben állandóan erősítette és fenntartotta az ősi hithez való ragaszkodását. De azért, hogy milyen küzdelmes volt ennek a parányi katolikus szigetnek a nagy református áradat ellen való megvédelmezése és megmaradása és milyen nehéz a helyzete, azt eléggé illusztrálja ama körülmény, hogy a város, mely csekély határánál és kis földbirtokánál fogva mindenkor inkább az ipari foglalkozások felé hajolt és ezen a téren elismert jó névnek s aránylag jólétnek is örvendett, — a református elemek hatalomra jutásának idején olyan mértéktelen mohóságot tanúsított a katolikus vallással szemben, hogy ennek híveit a céhekből kizárta s ezzel a katolikusok ipari foglalkozását lehetetlenné tette. Így történhetett meg, hogy a XVIII. század elején is csak húsz katolikus család volt a városban s ezek is a mindszenti részen laktak és anyakönyvüket is csak 1702-ben kezdték újra vezetni.

A katolikusok azonban, ha kevesen és nehéz sorsban voltak is, nem tudták elfeledni a tömérdek méltatlanságot, ami rajtuk Miskolc városában esett és 1713-ban plébánosuk, Tallián Lajos tiltakozó kérvényt intézett a megyéhez és óvást emelt az ellen, hogy a város legszebb templomának, amelynek csúcsíves stílusról tanúskodó romjai még akkor is fennállottak, — «a helye most a katolikus lelkek megbotránkoztatására vásárhelyül adatott el s ezáltal profanizáltatott és latrok barlangjává lőn...» Azért kéri a megye rendeit, utasítsák a város főbíráját, hogy a pusztulásnak indult templom telkén épült magánházakat romboltassa le, a telket pedig adja vissza eredeti szent rendeltetésére leendő felhasználás végett a katolikusoknak s a vásártartást azon a téren büntetés terhe alatt tiltsa meg.



Miskolc fekvése a Bükk lábánál, a környező helységekkel.

Szendrey: Miskolc története 377. lapon erről a dologról így ír:

« ... a gyengébbek megfélemlítésére hozott rendszabályok sok keserűséget szültek s növelték a város lakosainak szenvedélyes ellenállását. A kormány ezen nyílt fellépésénél sokkal nagyobb kárt okoztak a már III. Károly alatt hozott, de tulajdonképen csak Mária Terézia alatt foganatosított rendeletek, melyek szerint a városban létező különböző protestáns mesteremberekből álló céhek mellé katolikus céhek állíttattak s így lehetővé tétetett azokat az ezekből eddig kizárt katolikusokkal megnépesíteni s a város katolikus lakosságát tetemesen növelni... ».

A Bold. Szűz Mária templomáról volt szó, amely még a török dúlásnak esett áldozatul s azóta romokban hevert, de amelyet a katolikus Miskolc még romjaiban is tiszteletben részesített és kegyelettel vett körül. Mikor azután Miskolc protestánssá lett, vásártérnek használták s ez ellen tiltakozott most a plébános.

A város bírája a tiltakozás felolvasása után a megyegyűlésen azonnal felszólalt. Váczy András uram elmondta, hogy a kérdéses hely vétel útján jutott a város birtokába s azt Ő Felsége rendeletére a szepesi kamara adta át a városnak. A megye mindazonáltal Tallián plébános kérvényét kiadta a város vezetőségének írásos jelentéstétel végett. A város természetesen írásban is ugyanazt válaszolta, amit főbírája élőszóval elmondott s így a tiltakozást a vármegye, ahol szintén a reformátusok voltak többségben, ad acta tette. Csak tizenkét év múlva, 1725-ben vették ismét elő, amikor — mint azt fennebb megírtuk, — Kelemen Didák atya gróf Koháry országbíróhoz való útjában a vidék katolikusságának elhagyatottságát meglátva és lelki szükségleteit megérezve, elhatározta, hogy most már Miskolcot fogja térítő munkásságának központjává avatni. Amit pedig a szent életű atya elhatározott, azt törhetetlen akarattal keresztül is vitte s

azonnal hozzá is látott, mert Isten dicsőségének hirdetéséről volt szó, amiben semmi fáradságot nem ismert és semmi halasztást nem tűrt. Azzal a csodálatos, sziklaszilárd megállapítással, amely Isten dicsőségének hirdetésében mindenkor gátat és akadályokat nem ismerően vezette az ő tetteit, áttanulmányozta Miskolc és vidéke állapotát s tanulmányozásának az lett az eredménye, hogy szándékáról azonnal kimerítő és sürgető előterjesztéseket tett Károlyi Sándor, Koháry István és Erdődy Gábor grófoknak. Miután pedig ezek örömmel értesültek terveiről s nemcsak helyeslésüket fejezték ki azok felett, hanem kiviteléhez támogatásukat is megígérték, 1725. március 11-én Borsod vármegye rendeihez benyújtotta kérvényét, amelyben, mint rendfőnök, a minoritáknak Miskolcra leendő telepítését kérelmezi.

Hogy ez a kérése nem volt pusztán egyéni vágy, vagy épen terjeszkedési hiúságból folyó cselekedet, hanem alaposan megfontolt és a kat. hívek égető lelki szükségletének kielégítését célzó igyekvés, mutatja ama körülmény, hogy tőle függetlenül ugyanebben az időben több előkelő borsodmegyei család szintén folyamodott a megyéhez és tanítással-neveléssel foglalkozó szerzetes rendnek, a piaristáknak betelepítését kérte Miskolc székhellyel.

Didák atya az igazság és méltányosság érzetében.

Kelemen Didák kérését, — mint fönnebb láttuk, — a katolikus hitélet szomorú viszonyaira vonatkozó személyes tapasztalat, majd ennek folytán beható tanulmányozás előzte meg. Tanulmányai feltárták előtte ama buzgó hitéletet, ama virágzó kultúrát, amely Nagy-Győr vára körül hajdan éledve pompázott s megláttatták vele az országot sújtó csapások pusztításait, amelyek ezt a gyönyörűen fejlődött virágoskertet letarolták. A jó atya fájó szívvel, szemlélődően vette sorra a török világ dúlásait, fosztogatásait és a foly-

tonos harcoknak szörnyű eredményeit: templomok és kolostorok tönkretevését, a papok és szerzetesek elűzését s mindama kínzó, kegyetlen és embertelen tetteket, amelyek a a katolikus hívőket pásztor nélkül való elvadult nyájjá szórták szerteszéjjel. Látta a vallási háborúskodásoknak erkölcsrontó hatását, a jogrend teljes bizonytalanságát és az általános lelki sivárságot, amely ennek nyomán az egész társadalomban megkövesedett. De ebben a kietlen pusztaságban meglátta az élet vándorainak lihegő szomjúságát is, amely a meggyötrött lelkeket kínozta, azt a sóvárgó szomjúságot, amely olthatatlan hévvel epedett a hitnek üdítő forrása után (Csák, i.m. 50).

Félbeszakítva Csák Alajos Cirjék szövegét, közvetlen betekintés után Szendrei Jánosnak Miskolcról szóló művébe, íme a saját kezűleg kiírt tudósítás (II. 369):

« Tizenkét év múlt el vizeki Tallián Lajos óvástétele óta, midőn 1725-ben több borsodmegyei r.k. család a királyi udvarnál a kegyesrendiek Miskolcra leendő telepítését kérte. Egyidejűleg, és pedig május hó 11-én a Szent-ferencrendi minorita atyák hasonló kérelmet intéztek Borsod vármegye rendeihez, melyben Didák Kelemen (így Szendrei), a rend magyarországi főnöke a következőket mondja:

« *Magától értetik, hogy Ő Felsége ezen Mária-ország iránt viseltető apostoli buzgalmában királyi tiszténél fogva ezen Borsod vármegyében is elrendelte az egyházak javainak s az elpusztultak pusztulása okainak megvizsgálását. Hinni lehet, hogy ezt avégre tette, hogy az alapítók szándékának elég tétessék, az elpusztult egyházak visszaállíttassanak és a visszaállítottak az eredeti istentiszteletre alkalmaztassanak* ».

Majd maga Szendrei így folytatja: « Ezután előadja, hogy mint a romok mutatják, Miskolcon is volt hajdan a boldogságos Szűznek szentelt egyház, mely sok adományokkal ellátva, a szabadalom-levelek szerint a minorita rendieket illeti ».

És ismét idézi P. Kelemen Didákot:

«*Az idők zivatarában javadalmazásainktól megfosztattunk, sőt maga a fölszentelt hely is az egyháztól elvétetvén, vásári hely képen a hitetlen zsidók által profanáltatik. Nehogy Isten méltó haragja e Mariana országra fölgerjesztessék*», kéri a vármegyét, terjessze föl azon kérelmüket, hogy e birtokaik nekik visszaadassanak». — Szendrei itt utal az Okmánytár III. k. 438. lapjára.

Csák Cirjék bölcsen kielemzi Isten Szolgájának e határozott, de teljesen jogos és méltányos kérését:

«Ez a kérvény, akár a hű tükör, tisztán vetíti elénk Kelemen Didáknak a hittől és szeretettől áthatott lelkületét. Igazságának és a méltányosságnak érzetében, — sőt a szabadalomlevélre való ismételt hivatkozás folytán, — biztos tudatában, önérzetes, mégis egyetlen mondatában sem sértő. Nem emlegeti a katolikus egyházak és azok javainak jogtalan elvételét, nem izgat szemrehányások tételével, csak a tényeket említi s a jognak és rendnek helyreállítását kéri. Ami megtörtént, azt a felfordult állapotoknak, a zavaros idők következménye gyanánt az országra súlyosodó csapásoknak tulajdonítja és az immár meglevő bajoknak jóakaratú orvoslását kéri. Igazi keresztény lélek, türelmes és megbocsájtó, aki csak az Isten dicsőségének hirdetését, vallásának terjesztését s egyházának igazságos, jogos követelését tartja szemei előtt. Erős elhatározású, de alázatos, szerény katona, aki mielőtt kardjához nyúlna, az igazság és szeretet szavaival igyekszik ellenfelét meggyőzni.

A hatás nem is maradt el. A megyegyűlésen egyetlen hang sem emelkedett a kérés ellen és a vallás ügyét sem vonták bele a vitába, sőt szóba sem került. Megválasztották a bizottságot, mely a kérést megvizsgálja s arról véleményes jelentést tesz.

Az ördög azonban nem alszik s a krisztusi szeretet és békesség ellen mindig éberen támad. Így történt ezúttal is. A megyegyűlésen résztvevő protestánsok, az ülés befejezése után meggondolták a dolgot és másnap összegyülekeztek. Hevesen tiltakoztak minden vizsgálat ellen, mert a beadvány nyomán azt a gyanút táplálták, hogy a vizsgálat célja vagy következménye a katolikus vallás előbbi állapotának visszaállítása és vagyonának visszavétele lesz. Tiltakozásukat tehát a tegnap hozott vármegyei határozat ellen azonnal bejelentették a megyénél is és hivatkoztak arra a királyi rendeletre, amely kimondja, hogy mindaddig, míg az országgyűlés bizottsága munkáját be nem fejezi és a király elé nem terjeszti, a vallási kérdésben minden változatlanul maradjon.

A vármegye erre a fordulatra mit tehetett mást, mint azt, hogy az egész ügyet felterjesztette a helytartótanácshoz. Mellékelte Tallián plebánosnak és a városbírónak tizenkét év előtt a Szent Szűz temploma helyének profanálása miatt beadott tiltakozásait és a város bírájának erre adott válaszát, valamint Kelemen Didáknak most benyújtott kérvényét s az arra hozott megyei határozatot, de nem mulasztotta el megjegyezni, hogy ez ellen a kérvény ellen a tárgyalás napján egyetlen hang sem szólalt fel, hanem csak másnap és akkor is csupán a miskolci protestánsok tiltakoztak.

A helytartótanács a király elé vitte az ügyet és a király leirata 1725. július 18-ról megdorgálja a miskolci protestánsokat azért az állításukért, mintha az egyházi ügyek és alapok megvizsgálása egyáltalában az ágostai és helvét felekezet vallásgyakorlatának akadályozását célozná, egyben kimondja, hogy Kelemen Didák kérvénye fölött külön fog intézkedni.

Ezt a királyi leiratot a helytartótanács XII. 3-án leküldte a megyének azzal az utasítással, hogy mielőtt a minoriták kérelme ügyében döntés történnék, ezek szerezzék be a megyés püspök engedélyét, illetve Miskolcra leendő betelepülésükhöz való hozzájárulását is. A miskolci tanács azonban

hogy elejét vegye a betelepülés kérelmezésének. még szeptember 20-án oly értelmű határozatot hozott, hogy akár most, akár később, « ha katolikus uraimék ő kigyelmek a többször említett templom helyén az Újváros utcában bármiféle épületet akarnának emelni, azt « az akkori bíró uram ő kegyelme » semmiképen meg ne engedje, sőt még, ha csak egy keresztet állítanának is ott, rögtön ássassa ki és illő tisztelettel vitesse el az apátságra. Erre azonban soha nem került sor, mert már két év múlva (1727) a borsodmegyei Borsy Mihály alispán és a főjegyző, Melczer György az egri püspökhöz fordultak s kijelentették ama szándékukat, hogy ők « a majdnem egészen kiszorított katolikus vallás terjesztésére » a minorita atyáknak Miskolcra telepítését kérelmezik.

Íme, Isten végzésével minő kedvezően alakul a sors, melyről az emberi hiúság azt véli, hogy a kezében tartja! Kelemen Didák atya még 1725-ben tárgyal a püspökkel a minoriták betelepítését illető szándékáról. A püspök helyesli a tervet, ámde a miskolciak hevesen ellenzik, sőt bevégzett tény elé akarják állítani a kérés teljesíthetését azzal, hogy a mindenkori bírónak meghagyják, hogy a kért telken semmiféle épületet — még csak egy keresztet se tűrjön meg. Erre a vármegye urai maguktól mennek ugyanahhoz a püspökhöz ugyanazt kérni, amit Didák atya már két évvel ezelőtt kért... Hogyne ígérte volna meg ezeknek kérelmük támogatását a püspök, hiszen világosan nyíltak ki előtte az isteni végzés útjai, amelyeket emberi furfang különben sem torlaszolhatna el! Magához hívatta a minorita rend akkori Prokurátorát és beható tárgyalásokat folytatván vele, Bécsbe küldötte.

Erről a nagy fordulatról a miskolci protestánsok is csakhamar értesültek és, — miután sehogy sem volt ínyükre a dolog — vezérférfiuknak, a gazdag Dőri András ref. nemes hathatós befolyásával igyekeztek ellensúlyozni annak tetszésük ellen való alakulását.

Az imént említett rendi prokurátor, magyar rendtartományi ügyvivő, P. Benkő Modesztus volt. Ezt találjuk róla P. Dr. Monay Ferenc « Adatok a magyarországi és erdélyi minoriták irodalmi munkásságáról » írt könyvében (5-6.o.):

« Született Osdolán, Háromszék vármegyében, 1695-ben. Középiskolai tanulmányait a kantai gimnáziumban végezte, aztán felvétette magát Rendünk tagjai közé, ahol tanulmányai befejeztével pappá szentelték. Később a hittudori címet is sikerült elérnie. Még egész ifjon, 1723-ban egri házfőnök lett, aztán a rendi növendékek mesterévé választották. 1729-ben nagybányai házfőnökké nevezték ki, honnan 1735-ben tartományi rendfőnökké választották meg. A törvényszerű idő után újra Nagybányára ment főnöknek, 1744-ben pedig kantai igazgató lett. Később is Kézdivásárhelyütt maradt, ahol szívesen foglalkozott a tanuló ifjúsággal. Ott érte a halál, 1762. július 9-én.

Kézdivásárhely-kantai tartózkodása idején, 1754. augusztus 2-án, Mikes Antal grófnak, Háromszék fő királybírói méltóságába való beiktatási ünnepélyére, egy 40 latin distichonból álló üdvözlő költeményt szerzett, amelyet a tanuló ifjúság nevében Imecs Antal, a költészeti osztály tanulója szavalt el. Nyomtatásban olvasható a Kézdivásárhely - kantai gimnázium 1896. évi Értesítőjének 122. oldalán ».

Ha apró ismétlés következik is, illő, hogy a hiteles forrásokból merítő történetíró, Takáts Sándor, szintén szerepeljen e pontnál, aki « a régi miskolci templomról » kijelenti, hogy « Rákóczi fölkelésekor még a minoriták birtokában volt. E templom puszta falaiból Teleki István egri püspök engedélyével Petrik miskolci apát oratóriumot épített, a régi egyház helye pedig üresen maradt s most barmok legelésznek rajta! Szeretné, ha ezen a helyen templomot építhetnének. « *Nemcsak Miskolczon, de a környéken is hív az lelkeknek aratása*; ... *nagyobb része a kálvinistaságnak ezzel nem gondolna* ».

Felsőbb helyen kieszközölvén a megtelepedésre való engedélyt, 1729-ben bevonultak a minoriták Miskolcra s

azonnal hozzáfogtak az építéshez. Ez azonban anyagi segítség híján nagyon lassan ment. « *Egy béres szekeret sem állíthatunk* — írja Kelemen Didák — *akivel legalább fövényt, téglát hordathatnánk* ».

Ismét Károlyi Sándor segítette ki őket a zavarból. Alighogy megtudta az építés fennakadását, azonnal munkásokat, igás marhákat és pénzt küldött Didák atyának. S adományát minden évben megismételte. Ez a fejedelmi bőkezűség még Didák atyát is nyugtalanítani kezdte. Pedig ugyancsak hozzá volt szokva a kuruc generális nagylelkű adományaihoz. Amennyire tőle kitelt, igyekezett is meghálálni Károlyi jóságát; miséket mondat családjáért, prédikál neki, elhalmozza őt jó kívánatokkal s mindig beleszövi nevét imáiba. « *Mert* — írja egyik igazán szép levelében — *az édes, Istenben boldogul kimúlt szüleimen kívül ez árnyék világban élő emberek közül nem tartom senkihez szorosabb kötelességemet, mint Excellentiádhoz; mert az Úristennek szent áldásából sok jót vettem!* » (i.m. 259-260).



A Kelemen Didák alapította miskolci kolostornak általa is lakott legrégibb része, az egykori minorita, majd « Fráter György » és « Földes Ferenc » gimnázium mai épületével.

Knáisz Mihály munkájából az alánti latin leírás jelentősen dokumentálja a miskolci letelepülés hiteles történetét (i.m. 378-381).

«*Conventus Miskolcziensis ad Beatam Virginem Mariam in Coelos Assumptam*».

« Anno 1728. ad instantiam, et supplicationem Admodum Reverendi Patris Magistri Didaci Kelemen Ordinis Minorum S. Francisci Conventualium Ex-Provincialis (qui coram totius Regni Statibus Diaetaliter congregatis in Ecclesia Patrum

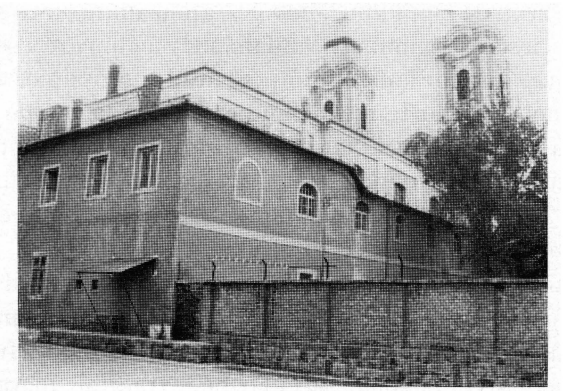

Miskolc: a minorita templom kolostorudvari nézete.

S. Francisci Reformatorum Posonii dixit Concionem Hungaricam) cooperantibus, et commendantibus Excellentissimo, Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Comite Gabriele Antonio Erdődy Episcopo Agriensi, Provinciae S. Elisabeth Protectore, et Excellentissimo, ac Illustrissimo Domino Comite Alexandro Károlyi de Nagy-Károly, Sacrae Caesareae, Regiaeque Majestatis Consiliariis actualibus intimis; Promotoribus Spectabili Domino Michaele Borsy I. Comitatus

Borsodiensis Vice - Comite, et Perillustri Domino Georgio Melczer ejusdem I. Comitatus Ordinario Notario - Augustissimus Romanorum Imperator, et Hungariae Rex Carolus VI. memorato Ordini Minorum S. Francisci Conventualium Clementissime indulsit, ut ad Coronale Oppidum Miskolcz, Dioecesis Agriensis, I. Comitatui Borsodiensi adjacens introduci, et in fundo per Regio-Cameralem Administrationem Scepusiensem assignando Residentiam, et suo tempore Conventum habere possit, dato super eo Diplomate Regio, in Pargamena cum pendente sigillo, quod incipit: Nos Carolus VI Dei gratia Electus Romanorum Imperator etc.

Sic itaque legitime introducti Patres Minoritae ad praedictum Coronale Oppidum Miskolcz anno immediate sequenti 1729. Ecclesiam primum a fundamentis aedificare coeperunt, angularem ejusdem lapidem imponente Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Ignatio Handler Electo Episcopo Vovadrensi, Cathedralis Ecclesiae Agriensis Canonico, et continuaverunt auxiliante Divina Clementia, et Benefactorum munificentia, ac ad statum perfectum deduxerunt, adjectis jam etiam duabus partibus Conventus, in quo fideliter Deo, et animabus deserviunt, Scholas Humaniores usque ad Syntaxim inclusive antea docuerunt, sed postquam novum Systema inductum fuisset, inductis etiam Scholis Humanioribus, successive Scholae saecularibus traditae fuerunt, sed post nonnullos annos agente Excellentissimo Domino Episcopo Agriensi, et I. Comitatu Borsodiensi, nostris redditae sunt cum annuo Salario Rfl. 1300 qui actu laudabiliter docent ad omnium contentum. Conventus iste mira Dei benedictione, et Patronorum, signanter Familiae Fáy, et Melczer munificentia, quae et Cryptam propriam habet infra Aram S. Francisci, in elegantem statum cum duabus turribus, et amoenis campanis exurrexit, et in dies ornatur. Hic jacet etiam V.P. Didacus Kelemen Provinciae nostrae bis Minister Provincialis, qui in vita multis signis clarus anno 1744 obiit,

et quem ipsi acatholici Virum sanctum fuisse depraedicant. Hoc in Conventu suas celebrant congregationes Diffinitoriales, et Capitula Provincialia.

Anno hoc supra dicto 1729, quo ingressi sunt ad dictum Coronale Oppidum Miskolcz, divisa est Provincia S. Elisabeth in quatuor Custodias, et prioribus duabus additae sunt aliae duae, nempe una Transylvaniae cum sigillo, et titulo Sanctissimae Trinitatis, altera vero Aradiensis cum sigillo, et titulo S. Francisci; priori incorporati sunt Conventus Cantensis, Bisztriczienſis, Claudiopolitanus, et Residentia Enyediensis: posteriori vero Conventus Aradiensis, Belgradensis,

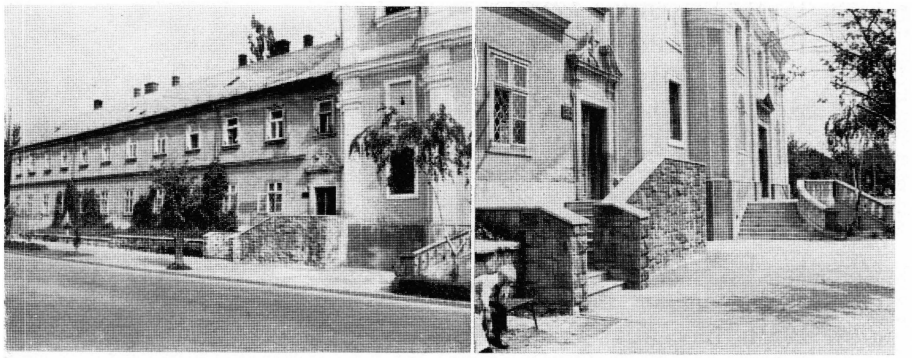

A miskolci minorita templom és rendház bejárata.

Residentiae Lugossiensis, Orsoviensis, et Pancsoviensis, et hoc in Capitulo Provinciali Praesidente Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Patre Francisco Bossi ejusdem Ordinis, Missionum Apostolicarum in Moldavia, Valachia, et Transylvania Praefecto, Electo Episcopo Syriae in Mari Aegeo, ac Episcopo Bakoviensi in Moldavia Vicario Generali Agriae celebrato.

Miskolcinum. Superiores hujus Conventus:

1729. P. M. Leopoldus Auer Praesidens.

1730. P. M. Didacus Kelemen.
1742. P. M. Sebastianus Hartai.
1744. P. M. Mauritius Jánosi.
1747. P. M. Tobias Ferenczi.
1750. P. M. Innocentius Dudási.
1753. P. M. Gerardus Piros.
1754. P. M. Emericus Pál.
1755. P. M. Innocentius Dudási.
1757. P. B. Vincentius Petró.
1758. P. M. Alexius Maternik, Guardianus.
1759. P. B. Vincentius Petró.
1760. P. B. Thhaeus Szőllősi.
1763. P. M. Vincentius Petró.
1766. P. M. Benedictus Szelei.
1768. P. M. Vincentius Petró.
1771. P. B. Michael Knáisz.
1774. P. M. Vincentius Petró.
1776. P. M. Anselmus Szabó.
1779. P. M. Alexander Stanya.
1782. P. M. Melchior Hoffner.
1783. P. M. Michael Knáisz.
1791. P. M. Inocentius Spiesz.
1795. P. B. Irenaeus Kozma.
1797. P. B. Josephus Kiffovits.
1800. P. M. Bernardus Sártori.
1801. P. B. Rochus Prisznek ».

Amint láttuk, a miskolci házfőnökök sorában, — amely 1729-ben P. Auer Lipót nevével kezdődik —, a második helyen Isten Szolgájának neve áll: « 1730. P. M. Didacus Kelemen », egészen 1742-ig, amikor utódja P. Hartai Sebestyén lesz.

Tizenkét év az éppen csak hogy megalakult szerzetesi közösség élén, a válságos vallási élet megerősítése céljából!

A szigorú tárgyilagosságú történetíró, Knáisz Mihály, « Venerabilis Páternek » nevezi: « V. P. » Kelemen Didákot, aki életében sok csodája miatt híres volt, « in vita multis signis clarus », és akiről maguk a nemkatolikusok is azt hirdették, hogy szent volt, « quem ipsi acatholici Virum sanctum fuisse depraedicant ».

Knáisz, aki kezdő kortársa (1735-1824) Isten Szolgájának, ez utóbbi életszentségének hírét, ennek terjedését és elterjedtségét fültanúként hallhatta, személyesen tapasztalhatta. Itt lesz helye, hogy megismerkedjünk vele, annyi adatunk megbízható szerzőjével.

Knáisz Mihály Ikervárott született, Vas vármegyében, 1735. június 2-án. Húsz éves korában belépett Rendünkbe, majd a próbaév letelte után 1756. szeptember 30-án letette az ünnepélyes fogadalmakat. Tanulmányainak sikeres befejezése után, 1760. március 24-én pappá szentelték. Később a hittudományi doktori címet is elnyerte.

Mint felszentelt pap, volt gimnáziumi tanár Miskolcon, hitszónók, udvari káplán. Házfőnök volt Miskolcon (1771), Imregen (1777), Aradon (1780), újra Miskolcon (1783), Lugoson (1791), ahonnan öt hónap után újra Aradra ment, ahol további 9 évig volt házfőnök és plébános. A következő években az egri papnevelő intézet igazgatója volt. Késő öregségének napjait, mint örökös kormánytanácsos és a rendház lelkiatyja, Miskolcon töltötte, ott mondta el 1810-ben az aranymiséjét és 10 év után gyémántmiséjét is. Munkás életét 1824. április 14-én fejezte be.

Mint tartományi titkár, Jakabfalvy Román tartományfőnök váratlan halála után, 1777. február 28-tól, a június közepén tartott káptalani gyűlésig, ő kormányozta a provinciát.

Sokrétű elfoglaltsága mellett talált időt arra is, hogy az irodalommal folglalkozzék. Két fordított munkája van, az egyik olaszból latinra, mely a gyóntatóknak ad hasznos tanácsokat, bölcs útmutatást, a másik meg németből magyarra, amely a hitigazságok egyes

tételeit fejti ki a kétkedők mevilágosítására. Legelterjedtebb azonban történeti műve, amely Szent Ferenc atyánk életének történetén és a Rend keletkezésén kívül, részletes adatokat közöl a magyar rendtartomány kialakulásáról, elterjedéséről, az egyes házak keletkezéséről és az ő korabeli állapotáról. Ez a munkája mindmáig az egyetlen történeti könyv provinciánk múltjáról.

Munkái: 1. Chronologo-Provinciale Ordinis FF. Minorum S. Francisci Conventualium Provinciae Hungariae et Transilvaniae, nunc S. Elisabeth Reginae nuncupatae; praemissa compendiosa vita Seraphici Patris in gratiam iunioris nostri clerum editum, ac pro grati animi perenni testimonio Fratribus suis dedicatum. Posonii, 1803, 4-r. 416 old. Egy rézmetszettel és egy térképpel. — 2. Instructio practica de fideli administratione Sacramenti Poenitentiae iuxta tenorem doctrinae Ritualis Romani ab Ill.mo ac Rev.mo D.no Nicolao Terzago de impedimentis Matrimonii et Dispensationibus ad usum neo confessariorum aucta ac per F.M. Michaelem Knáisz.. in latinum versa. Pars. I. Posonii, 1807. 8-r. X. és 11-392 old. Pars II. U. ott, 172 old. (Ism. Neue Annalen der Literatur, 1808, I.). — 3. Bévezetés a római katholika Anya-Szent-Egyházzal ellenkezők némely fontosabb tanítási tzikkelyeinek megoldására. Mely elsőbben deákból németre, most pedig németből magyarra fordíttatott. Kassa, év nélkül. (Monay: Adatok, 57).

« 1727-ben Borsy Mihály borsodmegyei alispán vejével, Melczer György megyei főjegyzővel megállapodott, hogy királyi helybenhagyással minorita szerzeteseket telepít Miskolcra.

1728-ban Miskolcon öt nemes és 4 nem nemes katolikus család élt. A jelen időben csak a mindszenti plebánián közel 20.000 a hívők száma. Kelemen Didák már 1729-ben, azonnal a megtelepedés után, iskola felállításához fogott. Bajay Amand szerint az ifjúságot először az elemi tárgyakra, azután grammatikára, végre gróf Erdődy Gábor egri püspök hozzájárulásával a minoriták által vásárolt telken levő ház-

ban grammatikára és syntaxisra oktatták. Az iskolák sövényből és tapaszból állottak, szalma meg náddal fedve, 1753-ig, mikor tökéletesebb épületet kellett húzni a nagyon megrongálódott elsők helyett. A Kossuth-utcába áthelyezett róm. kat. elemi iskola emeletes, a róm. kat. főgimnázium kétemeletes, hatalmas épülete, utódai a Kelemen Didák alapította iskoláknak.

És áll a remek barokk templom a Boldogasszony tiszteletére! »



Miskolc: Isten Szolgája Kelemen Didák építette templom és az általa alapított iskola mai utóda, a gimnázium.

Beiktattuk « Kelemen Atya Közlönyéből » e néhány sorocskát is, minthogy « Oltontúli » egy-két jellegzetes adatot hoz a mai virágzó miskolci hitéletből, amelynek erőteljes kifejlődéséhez Isten Szolgája Kelemen Didák dicséretesen hozzájárult. (i.m. 27).

Egyháztörténelmi keretben szemlélve a hazai vallási életet, vetődjék tekintetünk a pápai szék felé is.

XIII. Benedek pápának 1730. február 21-én bekövetkezett szent halálát követően csaknem öt havi széküresedés állott be, míglen a frascati bíboros püspök, Corsini Lorenzo kapta meg a szavazatok szükséges kétharmadát, és XII. Kelemen néven 1730. július 12-én megkoronázták, élete 78. évében.

Firenzében született, tanulmányait Rómában és Pisában végezte, jogtudományi doktorsággal koronázva meg. Címzetes érsekként a pápai kamara szolgálatában tevékenykedett, amelynek 1695-ben elöljárója, valamint az Angyalvár kormányzója lett; 1706-ban nevezte ki bíborossá XI. Kelemen.

Semleges magatartása és politikai függetlensége erősen közrejátszott pápává lételénél. A pompakedvelőnek remélt pápa szigorú törekvésekkel vetett gátat a ruházkodásban elharapózott fényűzésnek, a szerencsejátékoknak és erkölcstelenségnek; eltiltotta a gyilkoló szerszámok viselését, megszorította a menedékjogot, és az élelmezés olcsóbbá tételére fölszámolta a vámokat; kiközösítés terhe alatt megtiltotta bármely titkos társulatba való belépést; a Szentszékhez intézett erkölcstani kérdésekben mérsékelt álláspontot állott; kivált megkönnyítette a protestánsoknak az Egyházba óhajtott visszatérését; előmozdította a missziók ügyét; a tudomány és művészet pártfogójaként a vatikáni könyvtár mellett könyvnyomdát létesített a keleti nyelvű könyvek kiadására.

Az abszolutisztikus világi politika korszülte és korkövetelte ádáz közdelmei nem kímélték XII. Kelemen személyét és erejét sem. Ha figyelembe vesszük, hogy uralkodásának jelentékeny részét betegség és vakság nehezítette meg, bámulnunk kell szívósságát és tetterejét.

Élete 88. évében halt meg, 1740. február 6-án. A Lateráni bazilikában temették el, abban a gyönyörű kápolnában, amelyet ő maga emelt Corsini Szent András tiszteletére.

A tájékozódás górcsövét szűkebb területre szorítva, lássuk a magyar minorita rendtartomány főnökeinek változását Isten Szolgája Kelemen Didák most tárgyalt életszakaszában.

Knáisz (i.m. 395) adatai szerint 1726. június 25-én P. Horn Kornél lett a tartományfőnök, akit 1729. július 25-én P. Ladányi Alexius követett az egri gyűlésen történt megválasztásakor. Hogy a sort tovább lássuk, 1732. június 2-án, az eperjesi választás után P. Földössy Lajos következett, a quintofori házfőnök; majd 1735. június 27-én az Eperjesen megválasztott P. Benkő Modesztusz, addig nagybányai házfőnök.

Ismert nevek, amelyek viselői kortársai, közvetlen felettesei vagy munkatársai voltak Kelemen Didáknak.

Miskolc Magyarország történelmében.

Mielőtt a miskolci minorita letelepedés további fejleményeit vizsgálnók, ismerkedjünk meg a város helyével és jelentőségével Magyarország történelmében.

Az Alföld északi szélétől, valamint a Dunától északkeletnek terjedő hegyes-völgyes terület teljesen más jellegű, mint a szomszédos Alföld, amelynek rónasága fölé helyenként átmenet nélkül magaslanak az Északi Középhegység 7-800 méteres vonulatai.

A város keletkezését és fejlődését kedvező földrajzi fekvésének köszönheti, a különböző jellegű tájak találkozásának, valamint a négy világtáj kereskedelmi útvonalai metszőpontjának. Jellegzetes tájegységei a Sajó völgye, a Bükk hegység (az Alpok és a Kárpátok felgyűrődésével egyidejű), valamint a Szinva folyása, amelynek mentén alakult ki Miskolc legnagyobb kiterjedésű és legösszefüggőbb része, 12 km. hosszúságban. Jelentősek a környéki hévforrások és karsztforrások Miskolc-Tapolca, Diósgyőr, egyszer-

smind a Hámori tó és a Garadna patak mellett. Miskolc környékét a mészköves altalaj és az erdővel borítottság jellemzi.

Az Északi-Középhegység jégkora több mint félmillió éven át sarkvidéki arculatúvá alakította Miskolc környékét, de az éghajlat fokozatos felmelegedésével megindult a növényi és állati élet, majd az emberi. A jégkori ősembernek létezését e tájon először Miskolcon igazolták a környékbeli Szeleta, Balla, Tapolca, Subalyuk barlangok emberi csontmaradványai, kőszakócái, csonteszközei. A Szinva völgy embere 20-30-50 ezer esztendővel ezelőtt élt. Körülbelül 20 ezer évvel ezelőtt az örök hó helyét felváltották a törpefenyők, nyíresek, mogyoróbokrok, majd a tölgyerdők rengetegei, végül a bükkerdőségek, amivel elérkezett Miskolc számára a jelenkor, a saját emberével. Hermann Ottó érdeme, hogy a Bükk-hegység barlangjaiban megtalálták a Neandervölgyi ősember jégkorszakból származó maradványait, és ő bizonyította be, hogy a történelemelőtti, diluviális ember magyar földre is eljutott barangolása közben.

A 20 ezer év előtti korszaknak jelentős kőszerszámműhelye és kereskedelme volt; rövidesen megjelenik a cserépedény (karcolt szalagdíszekkel). A jégkorszak mammutóriásai (egy három és fél méteres mammutagyarat a helybeli múzeumban őriznek), meg barlangi medvéi helyét átveszik a juhnyájak és szarvasmarha csordák; megindul a háziállatok tenyésztése és a kezdetleges földmívelés terményei a Bükk barlangjaiban az ásatások nyomán felszínre kerültek. Bronzkori iparosai az Alfölddel jelentős cserekereskedelmet bonyolítottak le a földmívelés és ipari foglalkozás mellett.

Krisztus születése előtt egy évezreddel elérkezett Miskolcra a vas kezdeti használatának ideje; evvel emelkedett a lakosság életszínvonala, a lakosok falutelepekbe tömörültek, védelmül földsáncokat, földvárakat létesítettek. A vasmíves keltákat heves ütemű népvándorlásokban germánok és szarmaták követték, majd a hunok és avarok.

Miskolc és környéke Magyarország őstörténetében fontos tényező.

E terület Árpád-kori meghódítása a magyar honfoglalás első szakaszában zajlott le. Régi írások úgy említik, mint Bors vezér utódának, a Miskóc nemzetségnek ősi foglalási szállásföldjét (Terra Miskouc). Ezen Miskolc nevű földön élt a nemzetség főága négy századon át (1312-ig). Az Árpád-kor végén Miskolc területe 9000 kat. holdat tett ki (szántóföld, kert, legelő, rét).

Miskolc, ma Magyarország második legnagyobb városa, a Bükk hegység keleti peremén, a Sajó és a Hernád egybefolyása közelében fekszik. A középkorban fontos kereskedelmi gócpont volt, mint említők. A XIV. században királyi város lett, míg ipari várossá a XIX. sz. derekán fejlődött. Ez utóbbi évtizedekben növekedése meggyorsult, a szomszédos Diósgyőrrel egyesülve, az ország egyik legfontosabb ipari központjává lett, és mióta 1950-ben a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem megkezdte működését, azóta egyetemi város.

Miskolcon számos érdekes, régi épület gyönyörködteti a látogatót. Legrégibb egyházi épülete az avasi kőtemplom volt a XIII. sz. közepéről, körülötte temetővel. Tapolcán I. István uralkodásától bencés templom és monostor létezett ugyancsak temetővel.

Mint fontos község, 1365-ben királyi kézbe ment át; jogot kapott bíráskodásra és vásártartásra; nem « villa » tehát vagy « civitas », hanem « oppidum » I. Lajos óta. (A kereskedő osztály a görög kolónia betelepedésével 1711 után alakult ki).

Zsigmond király 1411–ben a lakosságnak, illetve a városi tanácsnak szabad papválasztási jogot juttatott; akkortól tehát nem az egri püspök nevezte ki az avasi templom lelkészét, hanem a városi tanács, mint « kegyúr ». Ez a kegyúri gyakorlat a reformátusok tekintetében is érvényesült, egészen 1735-ig.

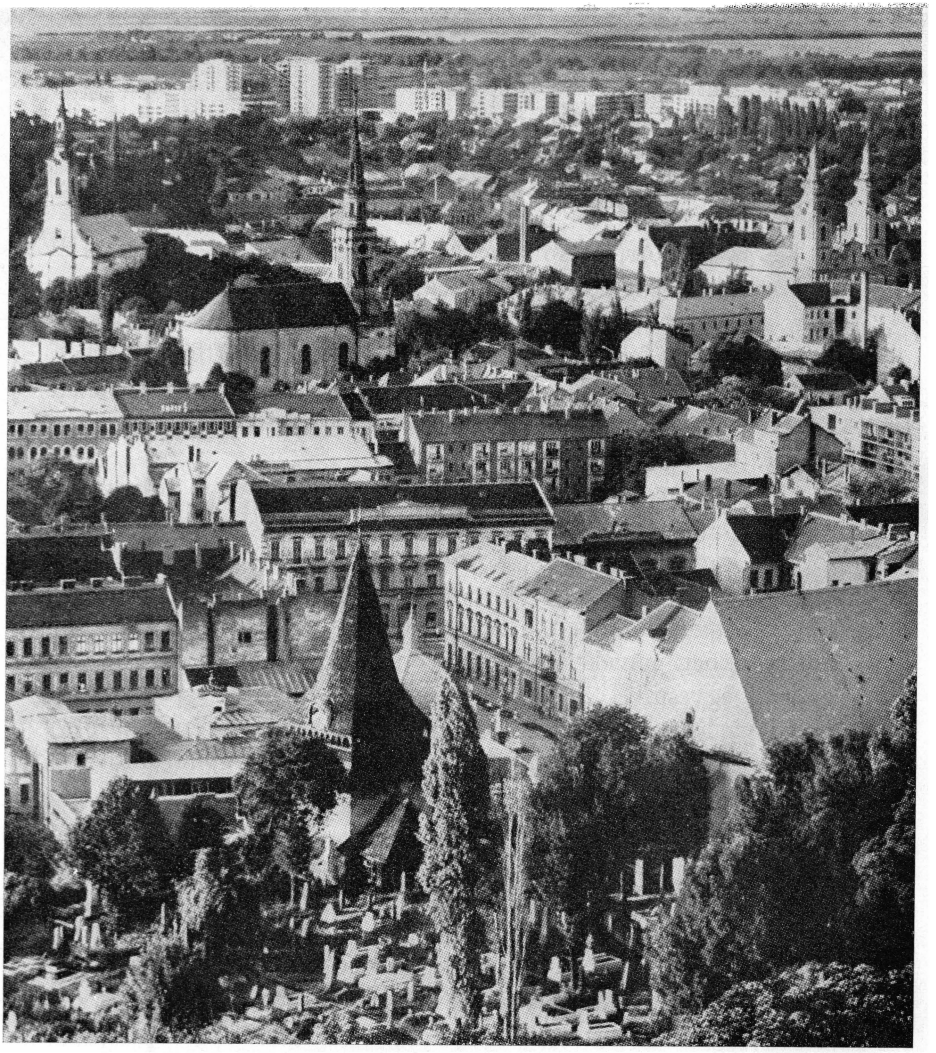

Miskolc látképe. A kép alsó felében az Avasi (ref.) templom, temetővel; felső felében balról jobbra: a görögkeleti templom; a «Kakasos» (ref.) templom; a Kelemen Didák által épített (kéttornyú) minorita templom a balra húzódó szögletes rendházzal (szélső szárnyát a Deák-közkert fái takarják); a jobb oldali torony alatt kezdődik a volt minorita gimnázium 1911-*i épülete (félkaréjban a templom mögött, egészen a fehér tűzfalú bezárásig). A kép legfelső szegélyén az* 1960-1970-*es városrész a Sajó lapálya irányában.*

Miskolc fejlődése fokozódott Mátyás király és Beatrice d'Este királyné, később II. Ulászló idejében. A mezőgazdaságot és bortermelést lassan felváltotta a kézműipar, és megalakultak a céhek, először a mészárosoké, azután a szabóké, végül a vargáké.

A XIV. — XV. században a napos domboldalakat szőlőkkel telepítették be.

A fejlettség fokát jellemzi az 1332-i pápai tizedlajstrom, amely Miskolc plébániáját egész Borsod megye 110 anyaegyháza közül a legnagyobb jövedelmű plébániák között említi. Abban az időben közel 300 család lakhatott az Avas alatt, ami a XIV. század elején nagy településnek számított.

Miskolc kulturális és vallási életében 1526 után lényeges változás nem történt. A katolikus egyházi intézmények folytatták működésüket.

Az avasi templomon kívül a hitéletet szolgálták az újvárosi Boldogasszony templom; az avasi temetőben a Szent Mihály kápolna a XV. századbeli templom mellett; az Avastetőn a Sz. György kápolna (1376) és a szegényházi (ispotályi) Mindenszentek kápolnája (ennek káplánját a város nevezte ki).

A tetemvári temetőben levő templom a XVII. században épült; a tetejét 1698-ban zsindelyezték be. Mivel az egész fából készült, közönségesen mi, miskolciak, csak egyszerűen « Deszkatemplomnak » hívjuk... A minorita templom és gimnázium mögött egy-kétszáz méterre áll ez erdélyi stílű szép istenháza.

A miskolci Boldogasszony templom.

« Legnagyobb középkori kápolnája Miskolcnak a Boldogasszony temploma volt. Építési ideje a XV. század két utolsó évtizede, amikor az Újváros, Mátyás király kedvezményei alapján, betelepült. Bár az épület templom nagyságú volt,

nem volt plébánosa, hanem csak káplánja. Körülötte az újvárosi lakosok temetője terült el. A törökdúlás idején, 1544-ben égett le. Szép faragott kövei most kerültek felszínre, amikor a Deák-szobor mellett, a Pece hídja előtt, a nagy vízvezetéki csöveket fektették. Három méter mélységben bukkantak rá a templom hatalmas faragott kövekből rakott alapzatára ».

Így ifj. Horváth Béla — Marjalaki Kiss Lajos — Valentiny Károly: « Miskolc » című értékes műve (Műszaki Könyvkiadó, Budpest 1962, 32. o.), amely munkából az előzőekben is számos adatot átvettünk.

Ugyancsak e nagyfontosságú munka szövegével kívánjuk még jobban megközelíteni Isten Szolgája Kelemen Didák alkotásának körülményeit és régészeti előzményeit:

Miskolc északi részében, kelet-nyugati irányú nagyszabású tércsoport alakult ki; a Pece patakon túli városrésznek, az Újvárosnak (e sorok rovója gyermekkorában még szakadatlanul így hallotta és mondotta...) építésével kezdődött a XV. sz.-ban. Gyümölcsös kertjei közé ékelődött be háromszögű területével az újvárosi temető. E temetőben állott az Újvárosnak nagyobb méretű csúcsíves, és Boldogasszonyról elnevezett temploma. (i.m. 162).

A továbbiakban is e neves szerzőket követjük, szinte szószerint.

A minoritarend a török időkben elpusztult újvárosi templom romjaitól keletebbre építette meg templomát és kolostorát, az egykori Boldog utca (mai Déryné u.) lezárásaként. Az út a templom előtt tölcséresen szétnyílt, és feltehetően mindkét épület teljes tömegével zárta az utca képét.

A XVIII. században Miskolcon két nagyméretűnek nevezhető építkezés folyt. Az egyik a század első felében a klastromé, a másik a református új templomé (népiesen « Kakastemplomé »).

A klastrom és a mellette levő templom 1730-1742 között épült, csaknem teljesen a városon kívüli anyagi és hatósági erők támogatásával (i.m. 40).

A templomépítéssel kapcsolatos előkészítő munkálatok 1729.II.24-én, a királyi adománylevél kézhezvételével, ténylegesen megkezdhetőkké váltak. Maga a templom 1734-ben elkészült!



A miskolci Nagyboldogasszony templom belseje: jobbról az első mellékkápolna alatti kriptarészben van Isten Szolgája P. Kelemen Didák sírja.

Komáromy József tanulmánya szerint a templomot G. B. Carlone tervezte volna. Bár az analógia alapján kézenfekvőnek látszik, és bizonyos adatok megerősítik, mégis kérdéses, hogy Carlone teljesen önállóan szerepelt-e a miskolci Hősök terei templom építőjeként. (Szép tanulmány alapját

képezhetné Isten Szolgájának szellemi bélyege és igényessége a templomépítéseknél, az építészek és művészek megválasztásánál...).

A főhajó szélessége 11 m, hossza 25 m; a szentély szélessége 10 m, hossza 12 m.

A főhajóhoz keletről és nyugatról 3-3 kápolna, illetve mellékoltártér csatlakozik. ezek mérete egyenként 4,5x7,5 m.

A templom padjai igen szép barokk faragványok.

A szószék az egész, bazilikálisan világított, belső tér legszebb éke. « A szentély alatt kripta, melyben Kelemen Didák is el van temetve († 1744-ben)».

Idézőjelbe tettem érdemes szerzőink könyvéből e néhány rövid szót, amely sokat mond.

Az egyszerű megnevezés: « Kelemen Didák is... », az ő közismertségére, hírére, tiszteletére mutat.

... Ott nyugszanak a szerzetes atyák és testvérek, nagyrészben talán már névtelenül, de közöttük van « Kelemen Didák is », a templomalapító, példás életű szerzetes, Székely Kelemen Didák, Vándor Kelemen Didák, Minorita Kelemen Didák!

Egy mai tudós tollának ilyen sajátságos, majdnem csak úgy mellékesnek szánt vonása hosszabb méltatással, erkölcsi magasztalással ér fel.

Rendház és iskola Kelemen Didák szíve szerint.

« A királyi rendelettel kezükben, a rendtagok 1729 tavaszán már hozzá is fognak a templom és mellette a rendház felépítéséhez. Didák Atya távolabbra néz. Tudja, hogy a vesztes fél, a város protestáns lakossága és a tanács, duzzogva fordul el tőle és testvéreitől. Ő pedig épen azért akart idejönni, hogy az « ellenkező atyafiakat » is magához vonzza. Előveszi újra a 10 év előtt Nyírbátorban már kipróbált módszert, Hadd legyenek itt is a gyerekek a közvetítők a harag-

vó öregek felé. A templom és a rendház mellett mindjárt iskola is épült ». (Monay: P. Kelemen Didák, 14).

A minorita rendház, amit mi gyerekkorunkban még « klastromnak » hívtunk, déli homlokzata 12 tengelyes, nyugati homlokzata 3 + 10, északi homlokzata 8 + 5, keleti homlokzata (kerengő-udvar felől) 9, udvari nyugati homlokzata (kerengő felől) 10, a templomhoz csatlakozó északi homlokzata 7, a templomhoz csatlakozó keleti homlokzata pedig 5 tengelyes

Az udvar nyugati homlokzata kosárívesen záródó, üvegezett nyílásokkal.

A templom (négyemeletes tornyok között, kétemeletes barokk, rizalitos, volutás timpanonnal) és rendház 31x43,5 m. nagyságú udvart zár közre, mely északról nyitott. A kolostor másfél traktusos, harántfalas elrendezésű, dongaboltozatokkal fedett terekből áll; a dongákba fiókboltozatok metsződnek be. Az alaprajzi elrendezés rendkívül pontos mértani formákat mutat. A falak, a nyílások, a folyosók egymáshoz való viszonya a legteljesebb rendszerben és kötöttségben harmonizál egymással.

A kolostori ebédlő 16 x 6,6 m-es helyiség, barokk berendezéssel. (L. « Miskolc », 201-204).

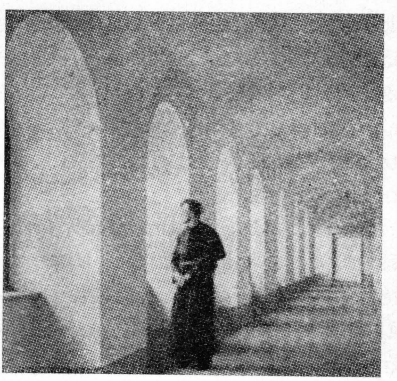

A miskolci rendház felső folyosóinak egyike, a templom nyugati falával párhuzamosan.

« A katolikusok XVIII. - ik századi tanügyét illetőleg főleg Bajay Amand buzgó kutatásai révén tudjuk (Bajay Amand: « A miskolczi kir. kath. gimnázium története », Mis-

kolcz, 1896), hogy a minoriták 1729-ben történt megtelepedésük után azonnal az iskola felállításához fogtak, melyben először az ifjúságot az elemi tárgyakra kezdették oktatni, azután a grammatikára, végre pedig gr. Erdődy Antal Gábor, egri püspök beleegyezésével a minoriták által vásárolt és nekik e célra kijelölt telken levő házacskában a grammatikára és syntaxisra. Ezt 1751-ig folytatták. Midőn pedig az iskolák nagyon megrongálódtak, minthogy csak sövényből és tapaszból állottak s szalmával meg náddal voltak fedve, elkerülhetetlenül szükséges volt új iskoláról, főleg pedig új telekről gondoskodni, melyen az iskolát felépíteni és abban az osztályokat elhelyezni lehetne ».

Így Szendrei, művének II. 465. lapján. Majd részletesen leírja, hogy 1748-tól milyen erőfeszítésekkel sikerült a minoritáknak újabb alkalmas telket kapniok 1752-ben. Itt keletkezett 1753-ban a zsindellyel fedett iskolaépület, « jó anyagú kályhákkal », új padokkal, ajtókkal, ablakokkal. Knáisz Mihály házfőnök idején, 1773-ben megkezdték egy még szilárdabb és tágasabb gimnáziumi épületnek az emelését, amely mindez évszázad elejéig állott (amikor is Miskolc város díszére megépült a mai piros téglás gimnázium): « Gymnasium erectum cura et industria PP. Ordinis Minorum Conventualium 1774 ». (Szendrei, i.m. II. 469).

A tanulók névkönyvének rendes vezetését Dr. Pál Imre minorita tartományfőnök már 1744-ben elrendelte. Jellemző adat a gimnázium fontosságára, hogy amikor és amíg latin volt az előadási nyelv, a tanintézet népességét tetemesen szaporította Galicia is, jelentékeny százalékban alkotva a tanuló ifjúságot. (Szendrei, i.m. II. 481).

Szendrei János neve kiemelkedik a történetírók sorából. Öt kötetben foglalta össze « Miskolc város történetét », alapvető művet ajándékozva a miskolci történetírásnak. Az ő munkáját csak valamivel előzte meg Kun Miklós 1842-ben kiadott monografiája Miskolcról.

De mindkettőjüknél előbb élt és írt Benkő Sámuel, bölcselet – és orvostudor, Borsod megye főorvosa, több tudós társaság tagja. Kis-Baczon (Udvarhely megyében) született 1743-ban. Középiskoláit Erdélyben, orvosi tanulmányait Nagyszombatban és Budán végezte. Németország és Hollandia egyetemeit látogatta; 1775-ben Leydaban bölcsészettudori, 1778-ban Budán orvostudori oklevelet nyert. Azután Miskolcon telepedett le, Borsod megye rendes « physikusa » lett, később a katolikus hitre tért át. Miskolcon halt meg 1825. április 25-én. — Bennünket érdeklő nagy munkája: « Topographia oppidi Miskoltz historico-medico », Cassoviae, 1782 (első kiadás). A 4-ed rét alakú, 22 x 17,2 cm., kiváló nyomdai kiállítású könyv hg. Batthyány József esztergomi bíbornok érseknek ajánlva.

A miskolci gimnázium kapuja a templomi átjáróval és a minorita alapítás emléktáblájával : « Gymnasium erectum cura et industria PP. Ord. Min. S. Franc. Conv. ».

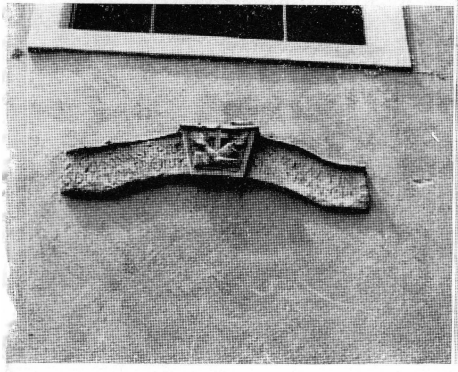

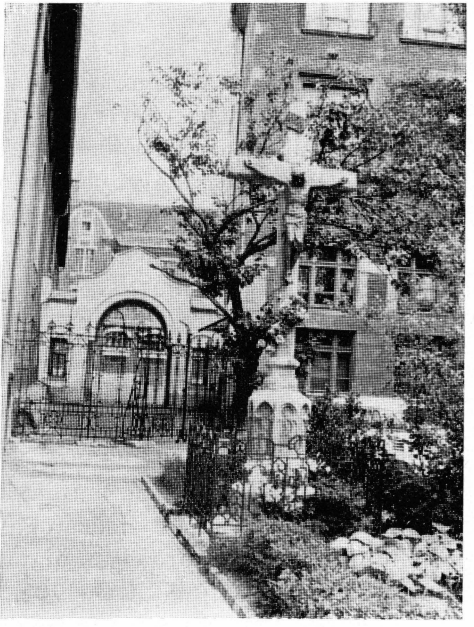

Isten Szolgája Páter Kelemen Didák az egyházi élet és keresztény hit intézményeinek felállításánál rendkívüli erénynek adta tanújelét; tervei és teljesítményei a miskolci templom, iskola és rendház megépítésével hősies vállalkozás mértékét töltötték be.

Elég ennek érzékeltetésére korának oktatásügyi helyzete.

A reformáció 1543-tól terjedt el Magyarországon. A protestánsok a katolikus hit elhagyásakor magukkal vitték a volt katolikus iskolákat, és azokat új hitvallásuk terjesztőivé tették. A városi elemi iskolákat ezért sürgősen középiskolákká, gimnáziumokká fejlesztették. A latin és görög nyelven kívül főleg a vallási tételekre, továbba a vitatkozás módjára és az ékeszólásra tanították a növendékeket. Így keletkezett pl. az eperjesi (1550) gimnázium. Ugyancsak Eperjesen az ágostai evangélikusok 1667-ben főiskolát alapítottak, amely azonban — hézagosan — csak 1711-ig működött.

A protestánsok, régi hagyományt követve, német, holland, angol egyetemeken végezték felső tanulmányaikat; Magyarországon magasabb tanfolyamú középiskolákkal, valamint alsóbb isolákkal rendelkeztek. Jelentős volt a debreceni, sárospataki és nagyenyedi református, egyszersmind a pozsonyi, soproni és eperjesi evangélikus liceum.

A XVIII. század első felében a jezsuitáknak Kassán főiskolájuk, Nagyszombaton egyetemük, az ország területén hat akadémiájuk, harminc gimnáziumuk és tizennyolc konviktusuk volt.

A XVIII. század első felében Magyarország területén, de akkor a Lengyelországnak elzálogosított Szepességen voltak Podolin-ban (1642) és Szepesbélán (1674) piarista kollegiumok. Itt következnek a tulajdonképpeni Magyarország területén levő piarista kollegiummal rendelkező városok az említett időben (zárójelben alapítási év): Privigye (1666), Szentgyörgy (1685), Nyitra (1701), Veszprém (1711), Vác

(1714), Kecskemét (1714, a könyvben ismételten említett gr. Koháry István alapítása), Pest (1717), Beszterce (1717), Debrecen (1719), Szeged (1720), Korpona (1720), Nagykároly (1725, gr. Károlyi Sándor alapítása), Tokaj (1727), Rózsahegy (1729), Mármarossziget (1730), Kisszeben (1739), Medgyes (1741), Szentanna (1750).

Szendrei, nagy műve II. kötetében, amelynek felcímei az oldalak tetején már magukban is jelentősek: « Vallási villongások », « Szűz Mária temploma », « A minorita zárda ügye », tárgyilagosan foglalja össze a miskolci iskolaügyet:

« Városunk iskolaügye kezdettől fogva szoros kapcsolatban fejlődött a különböző vallásfelekezetek egyházi életével. Mindegyik felekezet igyekezett egyháza közelében iskolát emelni, hogy a jövő nemzedéket hitvallása szellemében nevelje... A XVIII. század — falaink között — szomorú vallási villongások között folyt le. Ennek a küzdelemnek megvoltak a káros hatásai iskolaügyünkre is ».

A kevés forrásmunka közül idevonatkozólag kiemeli Dr. Bajay Amand részletes tanulmányát. (II., 428-29 o.).

*

« Mondanunk is fölösleges, hogy e templom- és iskolaalapításoknak végcélja a katholikus vallás terjesztése volt. Ahova egyszer sikerült Didák atyának bevinni embereit, ott azután azonnal megkezdődött a térítési munka. Ő maga jó példával járt elül, « a szegény lelkeket — írja Haller grófné — keresgette, térítette, ébresztette, az igaz anyaszentegyházba visszahozni minden úton-módon igyekezett ». Ugyanezt tették rendtársai is. Leveleiben akárhányszor írja Károlyinak: « *bőcsületes pátereim mind missióra kiindultak* ». Ilyen buzgóság mellett azután nem csoda, hogy a katholikus vallás hívőinek száma rohamosan szaporodott. Mikor Kelemen Didák először fordult meg Csengeren, csak egy katholikus családot talált ott, Báthor egészen protestáns volt,

Szatmár megyében Károlyi Sándor menyegzője alkalmával még alig néhány katholikus család volt mindössze — s Didák atya 1731-ben már nagy lelki örömmel írja Károlyinak: « *az Úristennek ingyen való szent kegyelméből immár Excellentiád nemes vármegyéje igaz hitben lévő tagokból áll!* » Kelemen Didák és Károlyi Sándor buzgó munkásságának köszönhető tehát a tiszai részek megtérítése. Nélkülök sohasem létesülhetett volna Szatmáron püspökség.

Hogy kettőjük közül melyiknek érdeme nagyobb, azt nehéz volna eldönteni. Didák atya végezte a szellemi munkát, Károlyi adta a szükséges költségeket; Didák térített, Károlyi meg megvédte befolyásával a támadások ellen ». (Takáts S. i.m. 264-265).

... « Böcsületes pátereim... »

Szereti őket, megbecsüli, dicséri őket, elismeri sok-sok nemes áldozatukat; derék papok, jó munkások az Úr szőlőjében.

« Páterei », ő az atyjuk, vezetőjük, elöljárójuk, bensőséges viszonyban; úgy hangzik, mintha azt mondaná: « Fiaim ».

Jóság sugárzik ezekből a szavakból lelki testvérei, munkatársai iránt.

« Isten embere », a társadalmi béke megvalósítója.

...« Isten embere »...

E szavakkal jellemzi Páter Didákot Nagy Miklós, amikor a « Tiszai vándorban » munkáját és eredményeit veszi sorra.

« Bámulatos, mennyit alkotott ez az egyszerű szegény szerzetes. Ha csupán építkezéseit vesszük figyelemnbe, mai értékben tíz és tíz millió pengő értékű az az összeg, amit templomok, rendházak, iskolák, kollégiumok építésére fordított. És mindent jóformán a semmiből, valami láthatatlan terv

folyamán alkotott meg, telve törhetetlen bizalommal. Bízott mindenekelőtt Istenben és bízott ő a tősgyökeres magyar, a fajtájának egészséges lelkében.

Bámulatos az is, hogy abban a korban, amikor még a jobbágy, a polgár és nemes oly messze állott egymástól, őt mindenki bizalmába fogadta és hűségesen követte. Ő meg tudta valósítani a társadalmi békét, sőt egymásközti szeretetet. A leggazdagabb és legelőkelőbb főurakat oda tudta vonni a néphez, annak bajaihoz, kívánságaihoz. A Károlyi —, Koháry —, Barkóczy —, Csáky —, Mikes —, Vécsey —, Haller —, stb. főnemesi családokkal állott benső, közvetlen kapcsolatban. A Károlyi családnak lelki vezetője volt és mindenben kikérte tanácsát a kurucgenerális, országos főbiztos épúgy, mint az apostoli lelkű leánya, Haller Gáborné. A Károlyi család mindig készen állott a jó Didák atya kérésére bárhol segíteni a szegényeken. Maga Kelemen Didák írja kedves humorral Károlyinak: « *Az magától hulló fát rázogatni nem akarom...* ». Sőt még gazdasági ügyekben is megfogadja tanácsait. Károlyi Sándor gondos, jó gazda volt, még dohánytermeléssel is kezdett foglalkozni, ami nagy újítás volt akkoriban. Kelemen Didák nem helyeselte ezt az egyet. Károlyi levélben értesíti, hogy abba is hagyta. Az akkori nehéz időben hasznos terményre kellett a népet szoktatni, nem élvezeti dolgokra.

Honnan volt ennek az egyszerű minorita barátnak ilyen mély és általános hatása? Mert Isten embere volt. Kiérezték ezt kortársai. A rengeteg pusztulás után felébredt a magyar lelkek jórészében a vágy a nemzetet megújítani. Ösztönszerűen keresték az igazi vezetőket és ezt megtalálták Kelemen Didákban.

Igazi magyar természet volt. Megtestesült benne a tiszta ősi magyar sajátosságok összessége. Nyugodt, bölcs, határozott egyéniség volt, telve jósággal, nyíltsággal, őszinte emberszeretettel. Nagyon szerette fajtáját, de ezt soha fellengz-

zős szavakban nem nyilvánította. Sőt, keményen ostorozta a magyarság hibáit. De mindenki kiérezte a feddő szavak mögött is önzetlen jóakaratát, nagy szeretetét.

Ezt a hűséges jó magyar természetet áthatotta a szent élet kegyelmi ereje. Mindent a lelkekért, mindent az örökkévalóságért! — ez volt életének az értelme. Ennek a célnak rendelte alá egyéniségét, egészségét, kényelmét. Nehéz térítő és építő útjaira gyalog járt. Pedig hatalmas utakat tett meg életében. Azzal a fáradsággal az egész földet körüljárhatta volna néhányszor. Éjszakára szegény házak kamráiban vagy istállóiban húzta meg magát. Amikor pedig főurak hívták meg, titokban az ágy mellett a földön aludt. A kolostorban rendesen a legrosszabb cellát választotta, olyat, amelyik még nem is volt készen. Azért tudott ő Nyírbátorban és Miskolcon megtelepedni még az építkezések előtt és alatt, mert egy összerótt deszkabódéban is el tudott lenni hónapokon keresztül ». (i.m. 23-24).

Miskolc város történetírója, Szendrei, az áldatlan viszályokról megjegyzi:

« Szomorú idők voltak ezek; erkölcsi hatásukban talán a török időknél szomorúbbak, mert míg amott a közös ellenséggel szenben egyakarattal védekezett a város úgy ahogy tudott, most engesztelhetetlen gyűlölködéssel polgárháborút vívtak egymás ellen a város lakói ». (i.m. II. 387).

E gondolatot fűzi tovább Csák Alajos, de fordulatot adva az érzelmeknek:

« Valóban szomorú idők! Azonban van az éremnek másik oldala is. Amíg az erkölcsök a török háborúk idejében napról-napra mindinkább elvadultak s az új hit terjesztésével együttjáró szenvedélyek és szabadosságok a jog és rend biztosságát teljesen aláásták s így a török világ idejében az ország egyre züllött, ereje egyre gyengült és erkölcse ijesztően elvadult, most: az ellenreformáció idejében a lelkek háborgása csendesedett, az erkölcsök szelídültek s a jogrend, ha

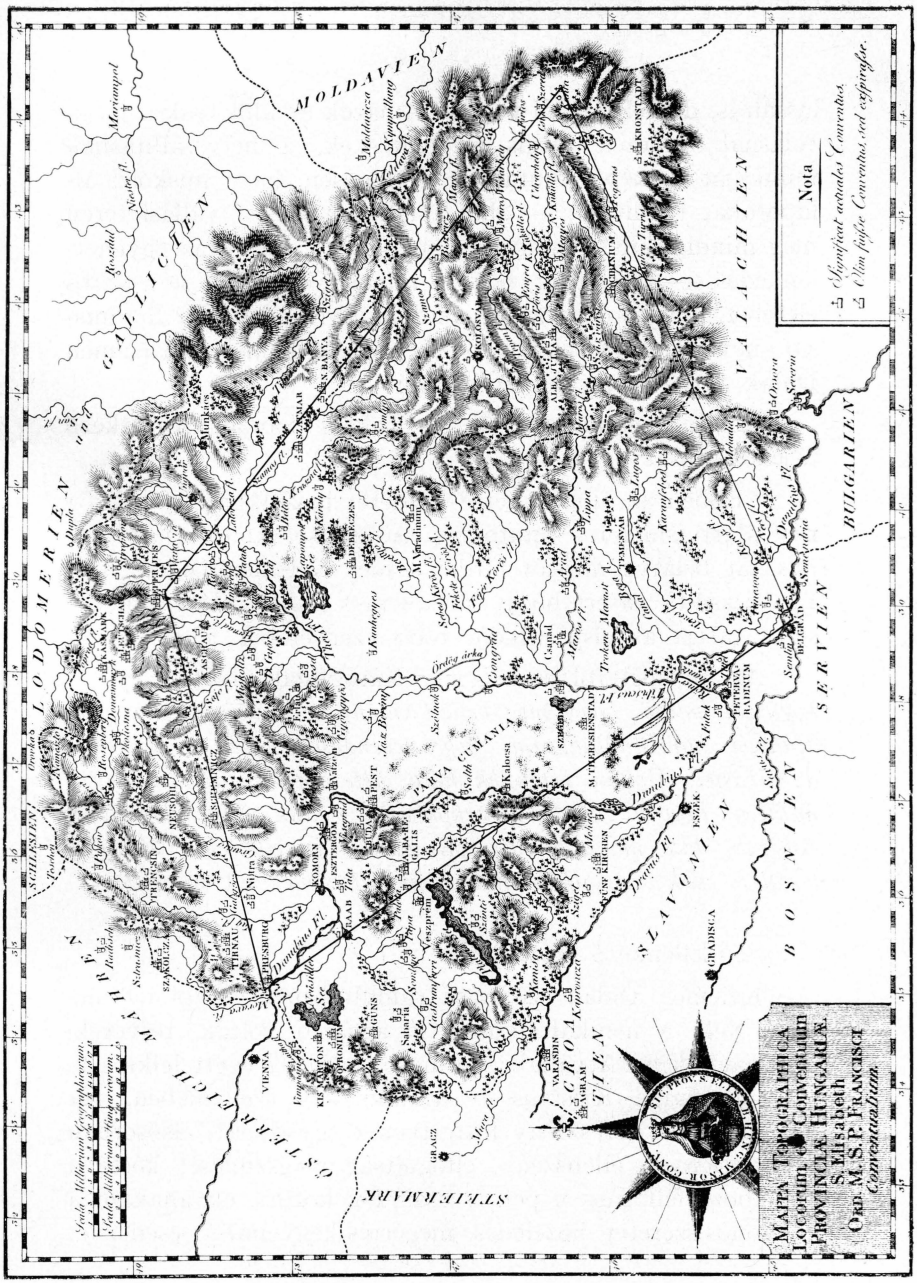

P. Knáisz Mihály térképe a magyarországi és erdélyi minorita templomokról és szerzetesházakról; a vonal a négy legtávolabbi helyet (Baksafalva - Kanta, Eperjes, Pozsony, Belgrád) köti össze, amelynek, egyébként hasonló képzeletbeli vonalakkal sűrűn behálózható, területén belül Isten Szolgája P. M. Kelemen Didák érdemekben-erényekben gazdag élete lefolyt.

lassan is, de helyreállni készült. Amazok az idők csak a pusztulásnak, emezek mégis az építésnek, a helyreállításnak munkáját és képét mutatják. Különösen, ha a miskolci állapotokat tekintjük, — ahol a lakosok között vallási téren még mindig dúlt a minoriták beköltözése idején az egyenetlenkedés, — azt látjuk, hogy a minoriták működése a város életében gyógyító hatást gyakorolt. Erre mutat az a « missio » név alatt ismert ajtatosság lefolyása is, melyet Kelemen Didák atya hozott be ». (i.m. 58).

Erről azonban vegyük át Takáts Sándor következő tájékoztatását:

« Ebben az időben vette kezdetét hazánkban a « missió » név alatt ismeretes ájtatosság. A legelső, ki ez ájtatosság hasznát belátva missiót hirdet, ismét Kelemen Didák volt. Egy jezsuita pátert hozat Miskolcra s annak közreműködésével tartja az első missiót több ezer ember jelentétében.

Az ünnepélyről ezeket írja Károlyinak: « *oly nagy zokogással voltak, hogy meg kellett inteni az népet, hogy az prédikációt kontinuálhassam, hogy csendesedgyenek, szűnyenek az sírástól. Voltak Istennek hála kétezerhatszázan töviskoronákban, láncok, kötelek nyakokban. Voltak, kik kereszteket hordtak, kik magukat disciplinázták; az ellenkező atyafiak közül is csak ezen alkalommal öten tértek meg!* » (i.m. 263).

... « Ellenkező atyafiak... ».

Kelemen Didák szójárása rámutat meleg papi lelkületére. Neki a nemkatolikusok jó atyafiai voltak, tesvérek, ugyanannak az Atyának gyermekei, akikért égett lelkipásztori buzgósága Krisztus evangéliumának szellemében. Ha imádkozott a keresztény hittestvérek egységéért, elsősorban az értetlenség, ellenszenv, elfogultság megszűnését kérte a különböző felfogású népek és családok között, ugyanakkor a kölcsönös szeretet, közeledés, megértés kegyelméért esedezve:

szélesebb látókörért, amelyen belül meglátszik az egész Egyház hivatása és szándéka: minden ember megszentelése.

Ma a II. Vatikáni Egyetemes Zsinat nyelvével már könnyű megfolgalmazni, amit Isten Szolgája akkor még emberfeletti nehézségek között igaz lelkipásztori tudattal igyekezett hirdetni:

« Azokat is tisztelni és szeretni kell, akik társadalmi, politikai vagy akár vallási dolgokban másként vélekednek vagy cselekszenek, mint mi magunk; mennél nagyobb emberséggel és szeretettel igyekszünk gondolkodásmódjuk mélyére hatolni, annál könnyebb lesz fölvenni velük a párbeszéd fonalát ». (Lásd Cserháti József: Mindennapi kenyér, Budapest, 1973, 56. o.).

Isten Szolgája szelíd és bölcs párbeszédének nyilvánvaló hatására vonatkoztathatjuk Bodon József és Dr. Szalay József megállapítását (« A magyar nemzet története », I-IV, Budapest, 1883, IV. k. 133.o.): « ... s csak isteni különös kegyelemnek tulajdonítható, hogy a magyar nép katholikus és protestáns része között nem lett sokkal nagyobb a kölcsönös vallási gyűlölet ».

Ez isteni kegyelem derék eszköze volt Kelemen Didák...

XII.

P. KELEMEN DIDÁK LELKIPÁSZTORI TERVEI RIMASZOMBATRA ÉS GYÖNGYÖSRE. A NYÍRBÁTORI TEMPLOM MŰVÉSZI BERENDEZÉSÉT GYARAPÍTJA. RENDTÁRSAIT LETELEPÍTI SZILÁGYSOMLYÓN. GYÁSZBESZÉDE KRUCSAI MÁRTON FELETT.

« Mi sem akarunk henyélők lenni az Isten szőlőiben... » — Conti Vince minorita generális miniszter (1731-1738). — Didák atya Mária-teológiája a nyírbátori Pietà-oltáron. — Isten Szolgája letelepíti Szilágysomlyón a minoritákat (1731). — « Residentia Somlyoviensis ad Sanctum Franciscum Seraphicum ». — « Földre borulva mond hálát Istenének... » — P. Ganganelli Lőrinc konventuális minorita (a későbbi XIV. Kelemen pápa) pályafutása (1705-1774). — A nyírbátori Szent Anna-oltár. — A Kelemen Didák ihlette oltárok egyházművészeti hivatása. — A lőcsei és eperjesi mester stílusa. — A hit világánál és vezérletével. — A P. Kelemennek tulajdonított gyászbeszéd Krucsai Márton felett (1735). — Őskeresztény idők erejével.

Előző fejezetünkben egy kissé már előbbre is haladtunk az események sorrendjében, de jogosan tettük, ha nem akartuk szétszakítani a miskolci letelepedés történeti fonalát.

Szervesen szövődik Isten Szolgájának számos tervébe, amit Dr. Csák Alajos Cirjék hoz tudtunkra:

« Ám ennek a munkának küzdelmei közben nem hanyagolta el az országnak más és más helyein megkezdett, vagy újonnan vállalt munkáinak a folytatását sem. A miskolci betelepülés első éveiben történt meg a minoriták Sze-

gedre való betelepítésének letárgyalása és eredményes befejezése. Ugyanekkor pedig, mikor Kelemen Didák atya és rendtársai Miskolcon még maguk is csak ideiglenes házikóban szorongtak s gondterhesen fáradoztak a templom építésén, 1730-ban a szentéletű atyának mindenre kiterjedő figyelmét máris az az értesítés foglalkoztatta, hogy Koháry gróf szerzeteseket óhajt Rimaszombatban letelepíteni. Kelemen Didák haladéktalanul Károlyi Sándor grófhoz fordul azzal a kéréssel, hogy az országbírónak a minoritákra hívja fel a figyelmét s őket ajánlja letelepítésre. A munkával túlhalmozott Didák atya azt írja Károlyinak, hogy *« azért teszi ezt az ajánlatot, mert ők sem akarnak henyélők lenni az Úr szőlőjében... »*.

Koháry gróf még nem is döntött az ajánlat fölött, Kelemen Didák máris újabb templom és iskola építésével foglalkozott. Neki soha semmi munka nem volt sok; semmire sem mondta, hogy az nehéz, vagy kivihetetlen, — mihelyt Istennek szolgálatáról volt szó. Nála a szó mindig egy volt a cselekedettel, ha Isten dicsőségét és vallása terjesztését vélte előmozdíhatni. Láthatatlan erő hajtotta célratörekvéshez; emberi ésszel meg nem érthető buzgalom tüzelte, mert nemcsak minduntalan új munkát vállalt, hanem ezen közben a régiekről sem feledkezett meg egy pillanatra sem, — még a legtúlterheltebb munkálkodásai között sem. Minden alkotását mindenkor számon tartotta, segítette és támogatta. Ha pedig buzgó munkájának eredményét látta, akkor túláradó örömmel telt meg a szíve. Így 1731-ben boldog érzéssel jelenti Károlyi Sándor grófnak, hogy: *« Az Úristennek szent kegyelméből immár Excellenciád nemes vármegyéje igaz hitben levő tagokból áll »*.

Ennek a jelentésnek igazi horderejét csak az tudhatja teljes egészében felfogni és méltányolni, aki azt is tudja, hogy Károlyi Sándor grófnak menyegzője alkalmával mind-

össze néhány katolikus család volt egész Szatmár megyében «. (i. m. 61-62).

Kelemen Didák teljesen a saját korának embere volt; hajthatatlan, de nem bántó; kemény akaratú, de nem önfejű; « Isten kegyelméből, a maga esendő emberi természetével is, mindenben az Urat szolgálta az Egyház javára », mondhatnánk róla a II. Vatikáni Egyetemes Zsinat szavaival (Lumen Gentium).

Erre a lelkületre vall Takáts Sándor tudósítása:

« A nagybányai sz. János egyházat szerette volna Károlyi segítségével eredeti rendeltetésének visszaadni. E templom egyik részéből ugyanis tanácsházat, a másikból pedig tömlöcöt csináltak. S Didák atya sehogy sem tudott kibékülni azzal a gondolattal, hogy Isten házában rablókat és zsiványokat tartsanak. Buzdította is Károlyit és Kohárytt e visszás állapot megváltoztatására, de istenes szándéka egyelőre még ezek támogatása mellett sem valósulhatott meg.

1730-ban az országbíró Rimaszombatban szerzetesrendet akarván letelepíteni, többektől tanácsot kért, miként lehetne ezt sikerrel végrehajtani. Didák atya azonnal kész tervvel állt elő s Károlyit is megkérte, ajánlaná Rimaszombatba az ő szerzetüket; « *mi sem akarunk* — úgymond — *henyélők lenni az Isten szőlőiben* ».

Még nem is tudta, minő eredménye lesz Károlyi közbelépésének, már is a gyöngyösi templom és iskola építésére fordítja minden figyelmét ». (i.m. 262).

A « gyöngyösi templom és iskola » története külön tanulmányt érdemelne, amely e jelen pillanatban nem célunk. Azonban maga Takáts hozza fel igazolásául: az általa felhasznált adatok túlyomó része Károlyi Klára, Barkóczy Krisztina, Koháry Judit grófnők, Károlyi Sándor és Kelemen Didák leveleiből származik.

Nos, napjaink jeles erdélyi ferences történésze, P. Dr. Benedek Simon Fidél e sorok írása közben érkezett (1974. szept. 5-i) lapja szintén feljogosít Takáts teljes hitelű elfogadására:

« Takáts adatai és idézetei egy szálig felhasználandók. Oly tettek és nyilatkozatok vannak benne, melyek elevenen mutatják be P. Didák atyát és az esedékes (így) avatási perben döntő bizonyítékok ».

Talán nem lesz túlzott szerénytelenség, ha a következő részt is hozzáírom; az öröm és jókívánság az ügynek szól:

« Örvendek eddigi munkája termékének. Továbbra is áldás és köszöntés. Érje meg annak gyümölcsét is! «

Közös kegyelem lenne és közös boldogság.

> Röpköd a gondolatunk a múltból a jelenbe, s ebből a jövőbe... Ha a múltba visszaszáll, Assisi Szent Ferenc minorita rendjének Kelemen Didák korabeli főelöljárói közül ezúttal a Szeráfi Atya 83. utódjánál állapodik meg. — Az észak-olaszországi (bergamói) Conti Vincét az 1731. május 12-én Rómában tartott nagygyűlésen választották meg egyhangúlag. Előzőleg több helyen teológiai tanárként működött, amely után milánói generális kommisszárius, majd ugyanott provinciális miniszter lett. Általános (egyetemes) rendfőnökségének szokásos hat esztendejét XII. Kelemen pápa 1736-ban személyes elhatározással (motu proprio) további hat évre meghosszabbította, azonban ő könnyhullatások között kérte a felmentést alóla. Rendfőnöksége valóban véget ért 1738. november 21-én.
>
> Isten Szolgája Kelemen Didák miskolci apostolkodásának idejét jelenti Conti Vince generalátusa (1731-1738).

Didák atya Mária-teológiája a nyírbátori Pietà-oltárnál.

Kelemen Didák lelkiségének egyik alapvonása, miként fentebb megjegyeztük, az istentisztelet, a liturgia helyének magasztossá tétele. Az erkölcsi erények közül a « jámborság »

e téren is példaadón megnyilvánult benne, mert mély istenhitét a szentek tiszteletén keresztül vallotta és gyarapította mindazokban, akik Isten házát, a templomot látogatták. A vallásos nevelés, a hitoktatás, a nyilvános igehirdetés mellett a hívek buzdítására, épülésére emeltette a templomi oltárokat, díszítette képekkel és szobrokkal, hogy puszta szemléletük a magasba ragadja őket és lelkesítse a szentek követésére.

Isten Szolgájának tisztelete a Fájdalmas Szűzanya iránt a nyírbátori templom déli mellékoltárában nyer hathatós kifejezést. Az ő lelkéből fakadt az oltár művészi terve, és amikor 1731 júliusában felállították a kész oltárt, feltehető, hogy átment Miskolcról Nyírbátorba a hívek és építők közös nagy ünnepére.



Nyírbátor: a Kelemen Diák lelkiségétől ihletett egyházművészet remeke: a Pietà-oltár (részlet).

A hajó és szentély déli sarkán levő « Pietà » — oltár főalakja a Fájdalmas Anya, ölében Krisztus holttestével. Két oldalról Sz. István vértanú és Sz. István király szobra látható; a második szinten Páduai Sz. Antal képe Sz. Imre és Sz. László kisebb méretű szobrai kíséretében; fent a minorita ferencrend címere. Az oromcsúcson Sz. József finom kis szobra áll.

A Pietà-oltár egész magassága 8 m, szélessége 3,10 m; az első emeleti szobrok 1,50 m magasak, a második emeletiek 1,15 méteresek, míg a csúcson levő magassága 1,07 m.

Az alánti kis latin szöveg a nyírbátori konvent Inventáriumának 415. lapjáról származik (Nyíregyháza, Áll. lt.):

« 1749.-es bejegyzés: « Quarta Ara stat e regione prioris ad Latus Templi meridionale erecta in Honorem B.V. Mariae Dolorosae impensis Spectabilis Domini Stephani Senioris Jósa de Németh Szőgyén. In huius medio visitur Statua Dolorosissimae B. Matris Christum Dominum a Cruce depositum Sinu complectentis. A latere habet Statuas S. Stephani Protomartyris, et S. Stephani Regis Hungariae. Item Sanctorum Ladislaj, et Emerici. Item in vertice S. Casimiri Confessoris, praeterea habet quatuor Statuas Angelorum. Neque haec est adhuc inaurata.

1751.-es bejegyzés: « Inaurata est Sumptibus Haeredum D.ni Stephani Jósa. Anno 1751 ».

A tárgyhoz tartozó jegyzet ugyancsak a Művészettörténeti Értesitő 1960. évi 3. számából van, Baranyai Béláné idézett tanulmáya részeként:

« A Fájdalmas Szűz kultusza, a késő kőzépkori hitélet egyik fő témája, megújul a barokkal. 1690 k. Kollonits a bécsújhelyi Szt. Lipót-templomban a Fájdalmas Anyának oltárt emel. 1725-ben XIII. Benedek pápa a Festivitas Septem Dolorum B.V.M. ünneplését az egyházi állam, majd két évvel később az egész világ számára elrendeli.

A Pietà-csoport legkorábbi, XIV. századi tipusainál az ülő Mária ölében tartja Krisztus éles szögben megtört holttestét, amely, Mária kezeitől támasztva, élettelenül, szögletesen lecsüngő fejjel, ernyedt karokkal, lábszárakkal jelenik meg.

A XV. század elejéről való típusnál Krisztus felsőteste Mária ölében vízszintesen nyugszik. Mária jobb keze a fejét támasztja. Mindkét típus, különösen az utóbbi, statikájára

nézve kielégitő. A harmadik típusnál háromszögű csoport alakul: a halott Krisztus teste fekszik a földön, fejét, vállait térdével támasztja Mária, aki egyenes testtartással a csoport statikus központja. Mindegyik középkori típus kizárólag áhítatos szemlélete egy magábazárt, bensőséges jelenetnek.

A reneszánsz felfogást a Dürer — Goltzius-féle metszetből keletkező típus tükrözi vissza: a középkori második típusból indul ki, ennek merevségét, egyben szigorú frontalitását oldja fel; Mária ferde irányban ül, a holttest átlós vonalban az ölében; lábai, jobb karja lazán hajlik le. Ebből a típusból indul a XVII. és XVIII. század számos szoborcsoportja, majd Krisztus rögzített fekvését feladják, helyette átlósan lefelé siklik, Mária csupán Krisztus egyik hónalját támasztja. E fejlődéssel is jár a test fokozatos előrefordítása, osztentikus odanyújtása a hívők felé.

— A Fájdalmas Anya szintén a hívők felé fordul. A nyírbátori Mária is reánk néz. Jobb térdével alátámasztja halott fia lágyan előtte elnyúló testét, s tárt karokkal elénk tartja ». (225. o.).

A ferencrend középeurópai tartományának teológiai és rendi magisztere, Isten Szolgája, tudta, átérezte és hirdette, hogy Szűz Mária tisztelete szervesen hozzátartozik a kereszténység lényegéhez, és Mária küldetésének fokozott ismerete elvezet Krisztushoz, egyúttal az Egyházhoz is, mivel Isten bölcsessége úgy akarta hogy keresztrefeszített Fia mellett ott álljon vele együtt szenvedő Anyja; de ugyanúgy megkívánja azt is, hogy az Egyház egyesülve vele Krisztus szenvedésében, ennek feltámadásában is részesüljön. A keresztény hit központja a Szentháromság. Az Atyaisten Leánya, és vele együtt minden szent, Krisztussal szenvedett és dicsőült meg. A Szentlélek üdvtörténeti műve Máriának szeplőtelen fogantatása, szűzi szülése, hite, reménye, szeretete, állhata-

tossága a szenvedésben. A Szentháromság, Szűz Mária és az Egyház kapcsolatának felismerése, e hittitkokon való figyelmes elmélkedés a keresztény lelkiség megújulásához vezet, az életerősebb vallásossághoz. Ennek oka egyrészt a Boldogságos Szűz életszentségének felülmúlhatatlan példája, másrészt anyai könyörgése és közbenjárása Istennél.

A Pietà-oltár, tanításával és művészi szépségével századok óta értékes támasza a keresztény hitéletnek.

Az 1731. *év másik kimagasló eseménye*:
a szilágysomlyói minorita letelepedés.

« Nagy teljesítményeket vitt véghez a térítés terén Szabolcs és Bihar megyékben s megalapította még a besztercei háznak helyrehozatala idejében a szilágysomlói rendházat is, amelyhez Andrássy Ferenc bárótól kapták a minoriták a telket. Kelemen Didák atya tényleg nem ismerte a pihenést mindaddig, míg azt a szent célt, melyet maga elé tűzött, el nem érte; nem is akarta azt megismerni, mert azt tartotta, hogy csak a végzett munka után édes a nyugalom, reá pedig nagyon sok kötelesség elvégzése vár. Hogyne várt volna, mikor folyton újabb és újabb terek nyíltak előtte a hit és emberszeretet útjain s folyton újabb és újabb munka és teher zúdult a vállaira! Az ő törhetetlen buzgalmát minden kivívott siker új küzdelmekre sarkallta, mert nem emberi mértékkel méri a munkát s a fáradságot az, akit Isten különös kegyelme küld a munkára ». (Csák i.m. 37).

Csák e rövidke bevezetése után P. Kőhalmi Mihály Szevér, minorita gimnáziumi igazgató Szilágysomlyón, az 1940-es évek elején írt: « Kelemen Didák és Károlyi Klára » c. tanulmányával (Kelemen Atya Közlönye, 43 o.) járul a szilágysomlyói templom és rendház történetéhez.

Személyét bemutatja P. Dr. Monay Ferenc, « Adatok » című munkájában (61. o.).

Kőhalmi Mihály Szevér Faészen született, Veszprém vármegyében, 1877. október 19-én. Középiskoláit Veszprémben végezte; a theologiát Budapesten a piaristáknál hallgatta, ahol egyben az egyetem bölcsészeti karán a német és latin nyelvből tanári vizsgára is készült. 1902-ben felvétette magát Rendünkbe, és szeptember 4-én Marosvásárhelyütt beöltözött. A próbaév letelte után, mint egyszerű fogadalmas rendtag Szilágysomlyóra ment tanárnak, ahol 1905. április 9-én letette az ünnepélyes fogadalmakat s még azon év július 3-án Budapesten, Kohl Medárd segédpüspök kezeiből felvette a papirendet. Mint a szilágysomlyói gimn. tanára, tagja volt a Kath. Középiskolai tanáregyesületnek, a Magyar Nyelvtudományi társaságnak, választmányi tagja a Szilágysomlyói Polgári olvasókörnek.

1919-ben elöljárói innen Aradra vitték házfőnöknek, ahonnan csakhamar visszatért Szilágysomlyóra, mint egyetlen tagja az elnéptelenedett rendháznak. Az 1940-iki visszacsatolás után a gimnázium a magyar állam kezébe ment át. Kőhalmi azonban ottmaradt tanárnak és a létesített fiúnevelői intézet igazgatójának. Érdemei elismeréséül igazgatói címet kapott.

Munkái: Tanítsuk, vagy ne tanítsuk a latin nyelvet. Külön lenyomat a Gyakorlati Paedagogiá-ból. Budapest, 1907, 8-r, 47 old. — Gyakorlati latin tanítás. Szilágysomlyói gimn. Értesítő, 1907. — Latin beszédgyakorlatok, u. ott. 1910. — Adatok a szilágysomlyói főgimm. újabbkori történetéhez. U. ott. 1915. — A szilágysomlyói m. kir. áll. gimn. múltja, u. ott. 1940. — A minoriták élete Szent Péteren, Kolozsvár külvárosában. Kézirat az aradi irattárban. — A minoriták Kolozsvárott. U. ott.

« Szilágysomlyó valamikor a Báthori családot tudta főbirtokosának. Házasság révén a Bánffyak jutottak ugyanabba a helyzetbe, hogy Somlyót a magukénak tarthatták. De mellettük nagyon sok régi most élő, vagy már kipusztult család volt itt birtokos...

Az Andrássy-féle házak eredetét mindig meg tudtam magyarázni magamnak. Andrássy Ferenc Csíkszentkirály,

Krasznahorka és Görcsön örökös várura adta a minoritáknak, hogy itteni letelepedésükkel, mint központból bekalandozhassák az akkori Kraszna, Középszolnok, Bihar stb. megyéket: missziót végezve, hogy visszaszerezzék az Isten egyházába az eltévedt lelkeket. Sok volt a tennivaló, de kevés volt a munkás! Munkásokat telepített a szent célra. Sok vagyont adott nekik. Az egyik telket ellenben a Károlyi család adta. De miféle összeköttetés révén? Nem tudtam erre feleletet kapni. Sőt ezer forintos alapítvánnyal is szerepel a család a somlyói rendház történetében! Ki tette a családot a rendház jótevőjévé?

Sohse tudtam volna a talányt megfejteni, ha 1927 végén nem kerülök Aradra. 1928-ban rendfőnökünk megbízott a kolozsvári minorita rendház történetének a megírásával; hogy ennek eleget lehessen tenni, szert kellett tenni megfelelő irat - és levéltári adatokra. El is hozatta Marosvásárhelyről, hová az irattár a kolozsvári rendházunknak a gör. katolikus románság részére való átengedésével jutott. Van ott több ezernél csak levéltári adat és 52 írott könyv, köztük 1000-2000 oldalas nagy folió alakban.

Megszámoztam mindent, hogy hivatkozni lehessen rá.

Ezek között az adatok között akadtam rá Kelemen Didák minorita rendfőnök nevére a somlyói rendházzal kapcsolatosan és Károlyi Klára nevére is ».

Miután a Károlyi család és P. Kelemen Didák lelki kapcsolatairól hű képet ad, Kőhalmi atya ezt írja szószerint:

« Ennek az összeköttetésnek volt az eredménye a minoriták Kolozsvárt és környékén (Györgyfalva, Szamosfalva) való szerepe; innen eredt ugyanezen rendházból kiinduló misszió, ugyanezen áldásos összeműködésnek volt köszönhető a Károlyi család részéről való adomány a szilágysomlyói rendház részére is ». (i.m. 45).

A rendtartomány felülmúlhatatlan krónikása, Knáisz Mihály, sok tekintetben kiegészíti tudásunkat a szilágysomlyói minorita alapítás felől (i.m. 381-382).



A szilágysomlyói minorita kolostor.

« *Residentia Somlyoviensis ad Sanctum Franciscum Seraphicum* ».

« Anno 1731. die 16. Mensis Decembris ex zelosa cooperatione Illustrissimi Domini L. B. Francisci Andrásy de Csík Szent Király introducta est sacra Religio Minorum S. Francisci Conventualium ad Oppidum Somlyó Dioecesis Varadinensis. I. Comitatui Krasznensi ingremiatum, qui Illustrissimus Baro obtulit pro exstruenda ibidem Residentia duas Sessiones Colonicales in fine superiori dicti Oppidi Somlyó ad orientem. Consensum vero suum Episcopalem praebuit Illustrissimus, ac Reverendissimus Dominus Joannes Okolicsányi Episcopus Dioecesanus Varadinensis per suum Vicarium Generaem Reverendissimum Dominum Jacobum Fabri anno 1735. die 1. Mensis Septembris in simplici papyro, et stylo communi expeditum, ac sigillo usuali roboratum. Accessit postea etiam indultum Illustrissimi, ac Reverendissimi

Domini Comitis Pauli Stephani Forgách primum qua Sede vacante Vicarii Generalis Capitularis, ac tandem anno 1750. die 10. Mensis Maii etiam ut Episcopi actualis Dioecesani aeque in simplici papyro, stylo communi, et sigillo usuali extradato, sicque ibidem Residentia est erecta. Pro cujus incremento idem suprafatus Illustrissimus L. B. Franciscus Andrásy anno 1738. die 24. Junii adjunxit in Possessione sua Perecsen aliquos fundos cum suis appertinentiis, et utilitatibus universis, et annuale Deputatum ex suis Bonis Görcsenensibus. Caeterum vero subsistunt ibidem Patres Minoritae ex mendicatione, et beneficentia Patronorum; erudiuntque Catholicam Juventutem in Pietate, et Litteris usque ad Principia inclusive, et honestam Residentiam ad unam contignationem aedificarunt ».

Megadja a szerzetes ház elöljáróinak egész névsorát is 1734-től 1800-ig:

« Szilágy-Somlyó. Superiores hujus Residentiae:
1734. P. B. Dionysius Kováts Praesidens.
1738. P. B. Aegidius Ádám.
1742. P. B. Athanasius Fejér.
1743. P. B. Dionysius Kováts.
1747. P. B. Conradus Finna.
1748. P. B. Gerardus Piros.
1750. P. M. Samuel Felszegi.
1751. P. M. Sebastianus Hartaj.
1753. P. B. Conradus Finna.
1758. P. M. Adalbertus Tajti.
1759. P. B. Conradus Finna.
1760. P. B. Ludovicus Csaszlóczi.
1763. P. M. Juvenalis Tóth.
1766. P. B. Lucas Abos.
1768. P. M. Bernardus Braun.
1772. P. M. Benedictus Szelei.
1774. P. B. Abrahamus Páll.

1776. P. B. Philippus Berczik.
1777. P. M. Sebastianus Takáts.
1778. P. M. Callistus Paulovszki.
1779. P. B. Emericus Kiss.
1784. P. B. Ladislaus Bende.
1791. P. M. Sigismundus Miksy.
1794. P. B. Emericus Kiss.
1800. P. B. Thaddaeus Boross ».

A Magyarországi Szent Erzsébet Tartomány 1942. évi Schematismusából e rövid latin idézet rávilágít a szilágysomlyói minoriták lelkipásztori szerepére:

« Patres nostri ex hoc Conventu partes illas, incipiendo a montibus Transylvaniae usque ad planitiem fluvii Tibisci, per famem, pestem et bella devastatas, vel a Calvinistis et schismaticis occupatas, ritu catholico administrabant, munus apostolicum revera praestiterunt, iterum pro iuventute aeducanda scholam quoque a. 1744. aperientes. Numero parochiarum illis in regionibus crescente, Patres in scholis solummodo adlaborabant et ab 1895. in gymnasio quoque iuvenes erudiebant. Agente Ministro Provinciali P. M. Othone dr. Lakatos, classes quoque lyceales apertae sunt, et novum aedificium commodum, aptum pro scholis talibus, a fundamentis erectum est ». (33.o.).

— Csáky Miklós hercegprímás életét leírva, Dr. Meszlényi Antal felhozza azt is, hogy Csáky még mint váradi püspök végigjárva Szilágyságot, tizenegy plébániát látogatott meg, kiosztva a bérmálás szentségét. « Útjában három olyan plebániával, név szerint: Kárásztelekkel, Bélfényével és Szőllőssel találkozott, ahol mindent rendben talált. A lakók túlnyomóan katolikusokból álltak és elvétve akadtak másvallásúak. Már a többi nyolc plebánián súlyos hibákat fedezett fel, még Szilágysomlyón is, ahol pedig minorita kolostor létezett ». (i.m. 82).

A szembeállítás nyilvánvalóan kiemeli a minorita szerzetesek áldásos működését Szilágysomlyón, ami azonban nem mindig volt képes megakadályozni a hibákat. Szilágysomlyó apránként szellemi fellegvára lett a magyar minorita rendtartomány tudósainak és íróinak; bő anyagot adna egy fejezethez, akárcsak rövid ismertetésük is P. Dr Monay Ferenc nyomán, aki « Adatok a magyarországi és erdélyi minoriták irodalmi munkásságáról » címen nélkülözhetetlen munkát állított össze e tekintetben.

« ... *Földre borulva mond hálát Istenének...* »

« Így emelkedtek lassan-lassan a katholikus templomok és iskolák a Kelemen Didák bejárta földeken, hol egy-két évtized előtt még híre sem volt a katholikusoknak. Évtizedek óta romban heverő templomok épültek fel újból, rég elfoglalt egyházak kerültek vissza a protestánsok kezéről s újra hangzott bennök a katholikusok hálaadó éneke.

Mily édes öröm, mily kimondhatatlan lelki gyönyör lehetett ez azokra nézve, kik költséget s munkát nem kímélve, fáradoztak Isten dicsőségének előmozdításán! A jó Didák atya tolla nem képes leírni lelke örömét, « *könnyektől ázott orcával, földre borulva mond hálát Istenének, érdeme felett való nagy jó kegyelméért!* » Az ég áldását könyörgi a Károlyi-családra hogy « *szegény romlott hazánk javára, nemzetünk örömére* » minél tovább tartsa Isten életben.

Ugyanezt teszi a Károlyi-család Kelemen Didákkal; elhalmozzák őt szeretetükkel, ellátják mindennel; teljesítik minden kívánságát. Ünnep van a Károlyiak várában, ha Didák atya megjelen. A generális még Pozsonyba is elviszi őt: büszkén mutogatja a szentnek hírében álló férfiút a rendeknek, s öröme határtalan, midőn Didák atya a ferencrendieknél tartott beszédével az összegyűlt rendeket elragadja.

A katholikus vallás gyors felvirágzását is neki, egyedül neki tulajdonítják. « Az mint is mostan tanáltatik — írja Klára grófnő — mondhatom Isten kegyelméből egyedül őkegyelme istenes buzgóságának tulajdoníthatni! »

Korholást vagy magasztalást érdemelnek-e a múlt század a kiváló alakjai vallásos buzgóságukért, s tüneményszerű, erényes életükért, kiki megítélheti.

Rég elporladtak már mindannyian, az utókor keveset tud életükről, keveset érdeklődik életcéljuk iránt. Más nézetek, más erkölcsök uralkodnak ma; az embereket nem lelkesítik már azok az eszmék, melyekért hőseink annyit áldoztak. De éppen ezért méltán elvárhatnók a jelen kor íróitól, hogy tárgyilagosan szóljanak a múlt század kiváló alakjairól s működésükről. De nem teszik. Igaztalan vádakkal illetik őket, s érdemeikről mit sem akarnak tudni. Kapzsi embernek mondják azt a Károlyi Sándort, ki egymaga többet áldozott templomok és iskolák javára, mint az ország akkori püspökei együttvéve; kit a megyék « édes jó gondviselő attyuknak » mondanak, ki csűreit nyitá fel a szegényeknek, ki majd minden évben ilyeneket ír fiának: « minthogy a körül levő szegénység az portionale quantumért szorosan exequáltatik, körülöttem levő pénzemet mind kiosztottam! »

Valóban jól jellemezte Károlyi az embereket, midőn fiának azt írja, hogy az emberek hálájára ne számítson sohasem. « Isten kegyelméből — úgymond — mennyivel töttem én jót, mennyit töttem emberré — s mégis mily hálátlanok! »

Vannak írók, kik templomfoglalással vádolják őt, s egy hanggal sem említik, hogy a kölcsönös megegyzéssel elfoglalt templomok helyett újakat épített a protestánsoknak. Jobbágyok elűzésével vádolják azt, ki keresve keresi elcsábított embereit. Gúnnyal emlegetik buzgóságát és erényeit, s mit sem akarnak tudni arról, hogy nem volt a XVIII. században Magyarországban hely, hol kálvinista, lutherá-

nus, görög és zsidó oly háborítlanul élhetett volna, mint a Károlyi grófok birtokain!

De hagyjuk ezeket. Bármit írjanak rólok, bármivel vádolják őket, az az egy dolog bizonyos, hogy a Károlyi-nemzetség büszkén emlegetheti Károlyi Sándornak, Barkóczy Krisztinának és Károlyi Klárának páratlan vallásos buzgóságát és ritka hazafias erényeit». (Takáts, 273-276).



XIV. Kelemen pápa (a minorita ferencrendi Ganganelli Lőrinc), akinek pápasága (1769-1774) *utolsó évében indult meg P. M. Kelemen Didák boldoggáavatási pere. (Dalla Porta festménye* 1770-*ből).*

P. M. Ganganelli Lőrinc konventuális minorita, — XIV. Kelemen pápa —, pályafutása

A XVIII. század harmincas éveinek elején esedékes a megemlékezés Ganganelli Lőrinc olasz konventuális minoritáról, akinek pályája P. Kelemen Didák életében ível felfelé, legmagasabb de leggondterheltebb pontját is a pápaságban érve el. Noha személyesen nem járt Magyarországon, a magyar minorita rendtartománnyal mégis kapcsolatba került, mint alább látjuk majd. Ganganelli Lőrinc századának annyira kimagasló vezéregyénisége, hogy bele kell szőnünk alakját ez életrajzba.

Ganganelli János Riminiben (Itália) született 1705-ben. — Urbinóban, ahol unokabátyja a minorita konvent tagja volt és ahol ő maga a piaristáknál tanulmányait végezte, 1723-ban, Lőrinc névvel, a minorita ferencrendben szerzetesi életet kezdett. A teológia (Pèsaro, Recanáti, Fano) elvégzése után elöljárói Rómába rendelték, ahol a rendi Szent Bonaventúra főiskolán 1731-ben doktorrá avatták. A nagytehetségű fiatal pap évek során milánói, bolognai tanár lett, míg Lambertini bíboros (1740-től XIV. Benedek néven pápa) Rómában meg nem tette az említett rendi főiskola kormányzójának. Négy év múltán a Szent Officium tanácsosa lett. Az 1747. évi római minorita nagygyűlésen, amelyet Lambertini XIV. Benedek vezetett, a magyar tartományt — P. Ferenczy Tóbiás megbízásából — Ganganelli Lőrinc képviselte. Maga Ganganelli két ízben is kitért (1753-ban és 1759-ben) a generálissá választás elől, nagyértékű munkásságát azonban XII. Kelemen pápa bíborosi kinevezéssel jutalmazta 1759-ben. Ganganellit, noha bíboros korában is visszavonult életet folytatott a Szentszék melletti szolgálatában, XIII. Kelemen halála után, nehéz egyházpolitikai helyzet kellős közepén, 1769. V. 19-én választották meg pápának. A XIV. Kelemen nevet vette fel.

Személyesen elnökölt az 1771-i generálisválasztó nagygyűlésen. «Miserator Dominus» kezdetű bullájá-

val 1773-ban saját rendi testvéreire, a minoritákra bízta a vatikáni Szent Péter bazilika rendes gyóntatóinak tisztségét. — Nehéz örökségül az ő pápaságára maradt az érdemekben gazdag de sok oldalról támadt jezsuita rend működésének korlátozása.

Nyomtatott szakmunkái közül, íme, néhány: « Concertatio Theologica », Miláno, 1739; « Diatriba Theologica S. Ignatio Lojolae... dicata », Róma, 1743; « Acta Postulationis pro causa beatificationis Oderici de Pordenone Ord. Min. », Róma, 1754; « Prosa... sull'Immacolata Concezione di Maria Santissima ». — Leveleit négy kötetben első életrajzírója, Caraccioli adta ki Párizsban kevéssel a pápa halála után. — A Szent Bonaventúra Kollégiumban tartott hittani előadásai valamint külön kötetben kiadott beszédei nagybecsű szellemi hagyatékot jelentenek.



Róma: XIV. Kelemen pápa síremléke (Antonio Canova) a Tizenkét Apostol minorita bazilikában.

Ganganelli Lőrinc XIV. Kelemen pápa 1774. szeptember 22-én halt meg. Isten Szolgája P. Kelemen Didák boldoggáavatási pere ugyancsak abban az évben indult meg az egri szentszéknél.

A nyírbátori Szent Anna-oltár.

A lehetőségekhez képest időrendben haladva, 1932 szeptemberénél illik Kelemen Didák szellemi alkotásai közül a nyírbátori Szent Anna-oltárról megemlékezni.

« Az evangéliumi oldalon levő Szt. Anna-oltár a vele szemben állóval együtt a főoltár szerkezeti és díszítő elemeit szerényebb formában ismétli meg. Két emeletét hasonló párkány választja el. Az első emeleten oltárkép helyett szoborcsoport helyezkedik el: ülő Szt. Anna jóval kisebb méretű álló kis Szűz Máriával, kétoldalt csavart oszlopok között Szt. András és Szt. Sebestyén alakjai, középen családi címer. Az emeleten Szt. Klára képét Szt. Krisztina és cortonai Szt. Margit kisebb méretű szobrai kísérik. Felette címerpajzs, két oldalt egy-egy puttó. Az oromzaton Szt. Imre herceg alakja ». (Baranyai B.-né, i.m.)... « Tertia Ara. Sita est ad Latus Templi Septemtrionale intra Navim et Sanctuarium. Hanc in Honorem Sanctae Annae erexit Suis Sumptibus Spectabilis D.nus Emericus Pexa Confrater, et Conjux ejus D. Susanna Ördögh. In medio hujus cernitur statua S. Annae B. V. Mariam instruentis, a latere hinc inde sunt Statuae S. Andreae Apostoli, et S. Sebastiani M.; item S. Christinae V. et Margaritae de Cortona. In pinnaculo autem est Statua S. Emerici, demum Statuae Angelorum quatuor, haec nondum est inaurata.

1751.-es máskezű bejegyzés: Inaurata est Sumptibus Ill.mae D.nae Comitissae Rosaliae Petthő. Anno 1751 ».

« Szt. Anna kultusza keleten már korán általánossá vált, ugyanakkor Rómában csak egyes nyomai lelhetők fel (Sta Maria antiqua) a görög eredetű pápák alatt. Csupán a keresztes hadjáratok folytán szivárog be, először Angliába, majd Sziléziába és Csehországba. Szélesebb elterjedése kezdődik az Immaculata tanával, így elejétől kezdve a ferences renddel függ össze; 1481-ben ünnepét a római naptárba felveszik. Ugyanakkor Celtis, Erasmus iratai, ezenkívül Annaberg bányaváros híre messzire terjeszti tiszteletét. Nálunk is virágzik már a XV. században, sok magyar zarándok fordul meg az aacheni székesegyház Szt. Anna kápolnájában;

idehaza Temesváry Pelbárt dicsőíti Szt. Annát. Elterjedt kultuszát a Felvidék műemléki is bizonyítják.

A XVII. században újból megélénkül az Anna-kultusz, különösen Bretagne-ban, Spanyolországban; az innen induló trinitárius-rend, a magyar pálosokkal, karmelitákkal, majd a jezsuitákkal együtt nálunk is fellendíti. Bécsben Szt. Annáról nevezett egykori klarisza — 1570 után már jezsuita — templomnál 1694-ben — Hevenessy Gábor alatt — Szt. Anna kongregáció alakul (József trónörökös Anna napján történt születése emlékére). Akkor a monarchia legkülönbözőbb részein épülnek Anna-templomok, így a felsőszileziai Chelmberen, majd — Santini műve — Brezany Panenokén, Hradistén, végül Nikolsburgban. Nálunk a húszas években a debreceni és a veszprémi piarista Szt. Anna-templom épült fel». (B.B.-né, i.m.)

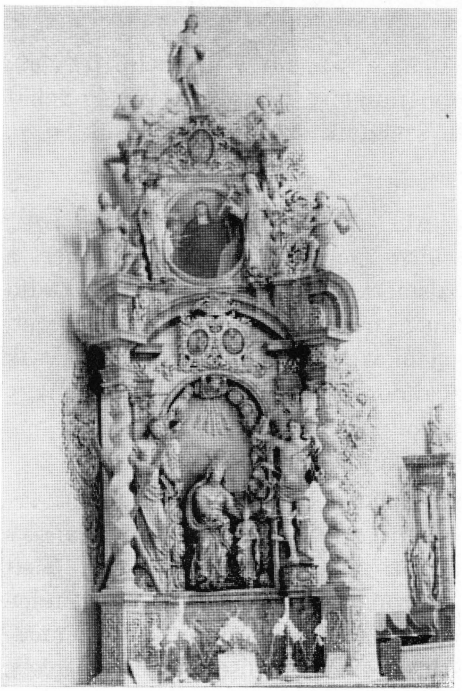

Az oltár Szent Anna szobra 1,45 m; a gyermek Máriáé 0,87 m; Szent Sebestyéné 1, 59 m; a 2. emeleti szobrok magassága 1, 28 m, 1,31 m; az angyaloké 1,00 m, 1, 03 m; Szent Imréé 1,11 m.

Nyírbátor: a minorita templom Szent Anna oltára.

A Kelemen Didák ihlette oltárok egyházművészeti méltatása; szerepük a hívek vallásos életében.

A képzőművészet hivatása, hogy mondanivalója legyen és avval gazdagítsa, nemesítse az emberi lelket; ha magának való, öncélú, zárt rejtély, nem felel meg céljának, legfeljebb egyéni tanulmánynak jó...

Erre gondolunk, amikor az egyházművészet XVIII. századi alkotásait tárgyaljuk a nyírbátori minorita templom berendezésénél; azoknak időálló sikerét, ami egyúttal a szellemi gazdagodás örök forrását is jelenti. A figyelmes szemlélő először megcsodálja a szobrok, képek, díszítések szépségét, azután átéli az ábrázolt eseményeket. Ez már több, mint puszta művészi élmény; ez kapcsolat a transcendentális világgal.

Ismét a szaktudóst illeti a szó, hogy értékelni legyünk képesek a nyírbátori ikonográfiát; e tárgypont végéig tehát mindenütt nagyrabecsült szerzőnk szövegét követjük. (i.m. 204. o.-tól).

« A mesterkérdéshez. Aki eddig a tárggyal foglalkozott, inkább helyi szobrászmesterre gondolt, főként azért, mert a két szobrász stílusát közismert más művekhez nem tudta kapcsolni; le is becsülték a nyírbátori szobrászok tehetségét, azért — így érveltek — nem is lehettek ők külföldiek, csak « vidékiek », mert a bevándorolt külföldieket mind nagy kvalitású mestereknek képzelték. Ez azonban adatanyaggal nem támogatott, elméleti elképzelésnek bizonyult.

A XVII. század második felében világi mestertől vezetett nagyobbméretű szobrászműhely létezését Szabolcs és Szatmár vármegye akkori viszonyai mellett alig lehet feltételezni. Mindenféle katonaság átvonulása napirenden volt. A hadisarcok, súlyos adóztatások, a 150 év óta fennálló bizonytalanság a vármegyéket, városokat, községeket,

egyházi gyülekezeteket koldussá tette. Hol lett volna mecénás? De mire is kellett volna?

Ahol egyáltalán nyugodtabb viszonyokról és így folyamatos vallásgyakorlatról lehetett szó, ott fafaragókra, képfaragókra már régóta nem volt szükség. Hiszen ez a terület majdnem egészében színreformátus lett; a református templom — többnyire a község régi, középkori temploma — berendezését: beépített fakarzatot, szószéket, úrasztalt, papiszéket, padokat, ezt mind helybeli ácsmester készítette: a szószék gyönyörűen díszített koronáit, a papiszék felső ékesítését szintén ő faragta.

Alakos fa-szobrokat azonban itt nem rendelt senki — miből élhetett volna ez a feltételezett «helyi» műhely? Hol is tanult volna?

Ezért az erre a vidékre letelepülő szerzetesrendek szobor- és kép-megrendelésnél felvidéki vagy küföldi művészekre voltak utalva, míg az arcularius munkát rendszerint saját műhelyükben végezték.

Különösen a felvidéken, mint faanyagban bővelkedő vidéken, a XVII. század folyamán még léteztek nagyobb szobrászműhelyek, így Kassán, Eperjesen s főként Lőcsén.

Nemcsak Szepes és Sáros megyében, hanem Gömör, Torna, Borsod, Zemplén, Hont és Nógrád megye területéről több és több megrendelést kaptak a felvidéki mesterek. Egyrészt sok evangélikus templom nyert új berendezést, másrészt a rekatolizálás menetében a reformátusoktól visszavett üres templomok részére számos új oltár készült. Más esetben a kisméretű régi katolikus templom nagyobbításával vagy teljesen új templom felépítésével több oltár, nagyobb orgona stb. felállítása is szükségessé vált. Végül megfelelő mecénás esetében — helyenként már csupán az új ízlés kedvéért is — történtek megrendelések.

A nyírbátori berendezés mellett fennmaradt írott forrásokból tudjuk, hogy készítője egy eperjesi és lőcsei szob-

rász; ez utóbbi segédjét és asztalosát is magával hozta, tehát nagyobb műhellyel rendelkezett. Nevüket, mivel a számadási könyv nem nevezi meg, másutt kellett keresnem. A lőcsei városi levéltár (Levoče Okresný archiv) anyagáról már a Hajnóczytól készített rendkívül gondos katalógus regeszta-szerű leírásával szerencsés áttekintést nyújtott.

1695 és 1700 között az ottani jezsuita (régi minorita) templom teljes berendezését helyi mester készítette. A szobrász szintén városi, lőcsei mester volt.

1700 körül Strasser Lénhárt lőcsei műasztalos Grosz János ottani szobrásszal együtt a tokaji plébániatemplom számára egy főoltárt készített, amely azonban nem került oda, hanem, nyilván a szobrász időközben bekövetkezett halála miatt, 1731-ben még befejezetlen állapotban a lőcsei műhelyben állt.

1702-ből már két újonnan bevándorolt szobrászmesterről maradt adat; egyikük már polgárjogot is nyert, neve: Strecius János.

Rokona, nyilván fia, Strecius János György vezette tovább a műhelyt, amely alatta számos megrendelést nyert. A mester életéről sok adat maradt fenn. Mivel bevándorolt, neo-civis, labanc magatartása nem lep meg bennünket».

Hogy Isten Szolgája P. Kelemen Didák a hitélet több mint járulékának, természetfeletti alkotórészének, a liturgikus berendezésnek mekkora fontosságot tulajdonított, bizonyítsa napjaink imént idézett műtörténésze:

«Mindezek után feltételezem, hogy Strecius János György a nyírbátori három nagy oltár és a szószék szobrásza. Ezt még ma nem tudom bebizonyítani. Annyi azonban biztos, hogy Kelemen Didák csak neves, ismert mesterre bízhatta azt a nagy és költséges munkát, mely annyira szívügye volt. Ő maga sokat megfordult Lőcsén és Eperjesen,

az ottani helyzetet jól ismerte. Nagyobb műhelye pedig akkor Lőcsén csak Streciusnak volt.

Ehhez jön még egy kis adat: 1731. május folyamán a lőcsei szobrász az oltárokat Nyírbátorba szállította. Útját — a nyírbátori számadáskönyv szerint — Tokajon keresztül vette. Ugyanakkor, 1731. május 14-én, a tokaji plébános írt Lőcse város tanácsának, hogy Strecius János György szobrászmester átutazóban benézett hozzá (Lőcse, vár. lt.)».

« A lőcsei mester stílusa. A lőcsei mester még a késői barokk szobrászat monumentális, patetikus stílusát képviseli. Súlyos, testes alakjai méltóságteljesek, reprezentatív jellegűek. Felépítésükben nyugodtak, mégis barokk dinamikával, lendülettel telítettek. Gesztusai, mozdulatai tudatosak, kifejezőek. Túlságosan nagyméretű attribútumait kecsesen fogják. Az arctípus alacsony homlokkal, mélyen fekvő szemekkel, a nőknél néha kerekded formában jelentkezik. A kifejezés mindenhol nyugodt és komoly. A mesternek jobban sikerült a jellegzetes idős férfi és női arc, mint az üde, szép fiatal vagy gyermek arc. Alakjainál általános a szimmetrikusan elrendezett, középen elválasztott hajviselet, csupán a különösen nagy gonddal faragott kis Mária szobor mutat korabeli női hajviseletet. Az idős férfialakok fából faragott szakállai nyilván középkori minta után tanult remekművek. Pál apostol hatalmas alakja nagy hatását annak az ellentétnek köszönheti, amely hangsúlyozott nehéz testessége és a redőszegélyek, a felborzolt szakáll élénk mozgása között áll fenn ».

A lőcsei mester stílusáról még ennyit:

« Szent Péter az ikonográfiától előírt arcvonásokkal, homlok – és oldalhajfürtökkel, rövid körszakállal jelenik meg. Lendületes testtartásának, redőmozgásának megfelelő klasszikus szépségre törő, bensőséges pátosszal átfűtött, lángoló feje. Tágranyílt szeme felfelé tekint. Hasonló

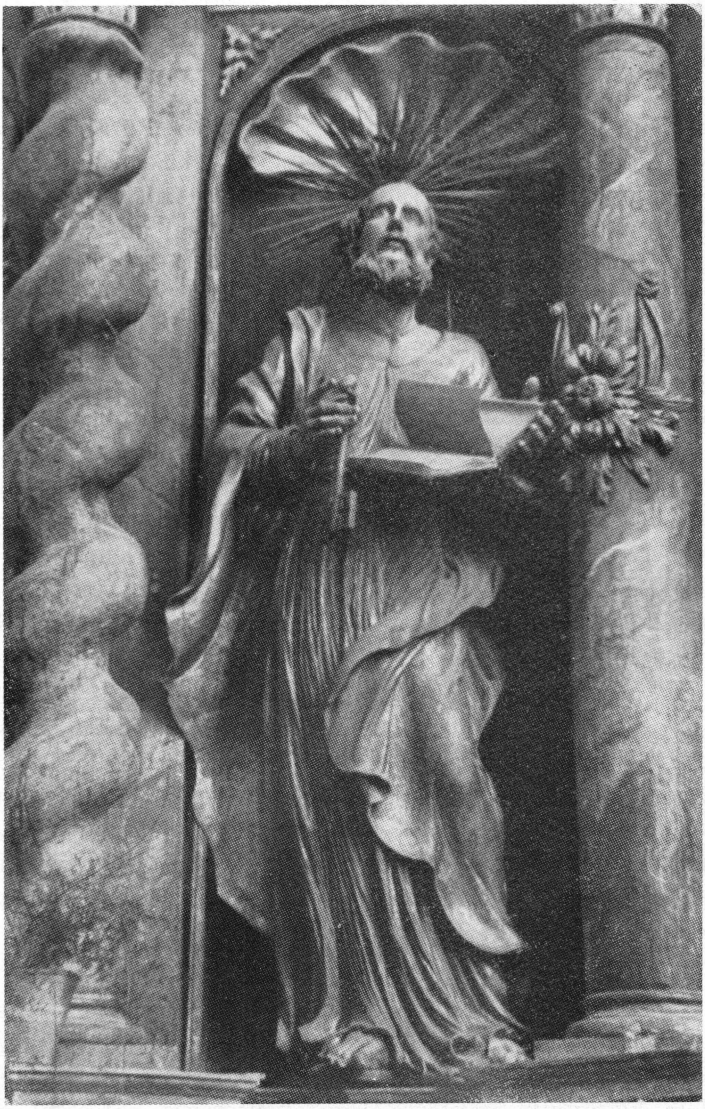

A nyírbátori minorita templom főoltárának Szent Péter szobra.

fejtípust és kifejezést mutat nem sokkal korábban a görlici gyóntatószéken álló Szt. Péter-szobor, Permoser tanítványának, Rodewitznak a műve.

Szobrászunk anatómiai képzettsége azonban korához képest nem kielégítő: leggyengébb szobraihoz tartozik Szt. Sebestyén merev, száraz kifejezésű, arányokban is elhibázott alakja.

A Pietá-csoport anatómiai és statikai helyzete sem kielégítőbb. Krisztus holttestét nyilván a mester sajátkezűleg mintázta, mint ahogy ezt a test részletes kidolgozása, az arc finomabb, nemesebb vonásai mutatják. Azonban az egész szobor tektonikus felépítése bizonytalan marad, ennek főoka a Fájdalmas Anya bizonytalan ülése; ugyanilyen a szemközti oltáron Szent Annáé is. Ezzel szemben szilárdabb az álló szobrok kontraposztos felépítése. Néhányan közülük finom lendülettel egymással szemben állnak, mint a két ferences szerzetes a főoltár második emeletén, a két Szent István, fölöttük Szent László és Szent Imre és velük szemben a két női szent. A legfinomabb szobrok egyike Szent József lendületes alakja.

A Krúcsay-oltár mesterétől eltérően a lőcsei szobrász alakjait — a szerzetesruháktól eltekintve — inkább eszményi, aranyszínű ruhákba öltözteti ».

« Az eperjesi mester stílusa lényegesen eltér a lőcsei munkatársaiétól. Megnyúlt, karcsú és csontos alakjai markáns, kemény arcúak, szögletes, kifejező gesztusokkal. Mesterük tanulmányozta ugyan az anatómiát, a kontraposztot, ezt a tudást azonban majdnem teljesen elfeledteti velünk. Nem a barokk kor túlzó drámai pátoszával, szenvedélyes hevével, mozgékony nyugtalanságával, hanem meglepően bensőséges és rendkívül tartózkodó felfogásban adja a megrázó drámát. A kínszenvedés, a gonoszság, az emberi gyarlóság ábrázolását csak szűk szavakkal, halk, finom hangszer-

rel fejezi ki. Mély lelki bánatában stációról stációra lépő Krisztusa méltóságteljes, sohasem szánalmas: Pilátusát lelkifurdalás gyötri, a főpapok, az ostorozók gonoszsága csak konok arcukról olvasható le; Mária és János majdnem teljesen elvontak, megdermedtek mély fájdalmukban. Ezt a stílust még a redőkezelés is hangsúlyozza. Mint ahogy a személyek sem idealizált vagy heroizált típusúak, úgy a ruházat sem a szokásos barokk lendületet mutatja és a redőstílus is feltűnően tartózkodó. Kétségtelen: mesterünk egész felfogása, stílusa, típusai, faragási módja régiesen hat. Első látásra meglepődik a szemlélő és bizonytalanul kérdezi: vajon valóban barokk alkotás ez, és nem középkori, esetleg később átfaragott mű? A felelet: ha nem is a szokásos formában, de valóban eredeti barokk munka, mely kétségtelenül középkorias szellemben készült.

Így az oltáron kétszer is megjelenő ülő Krisztus tartásával, arckifejezésével erősen emlékeztet a középkori « Christus im Elend » — magárahagyott, megkínzott Krisztustípusára; az Ecce Homo-Krisztus lelki kifejezése pedig a bensőséges bártfai Vir Dolorum újkori követője. Típusával, felépítésével, modellálásával, szögletes részletformáival, tört körvonalaival közelebb áll hozzá, mint a monumentális, kiegyensúlyozott csíksomlyói Vir Dolorum-hoz (Balogh J., Az erdélyi renaissance) ».

A hit világánál és vezérletével...

Szándékunkhoz híven azok szavával ismertetjük Isten Szolgájának életét, akik hosszú előtanulmányok után, levéltári kutatásaik eredményeként pontosan ismerték a történteket.

A következő tizenkét bekezdés Takáts Sándor idézett művéből lesz. (279-282).

« De bár nem akart kiválni a halandók közül, erényei s művei mégis kiemelték őt a köznapi emberek sorából. Lelke csak az örök világba vágyódott, csak annak örömei után áhítozott, de itt a mulandóban érezte, — éreznie kellett, hogy a szeretet, a jócselekedet jót kelt az emberek szívében; látnia kellett, hogy a nemes lelkesedés, fáradhatatlan munkásság akaratlanul is a hír szárnyára veszi az ember nevét, s elismerést szerez neki ott is, ahol nem keresi.

Az, aki legjobban ismerte Kelemen Didákot s így leginkább méltányolhatta érdemeit, Károlyi Sándor volt. Minél nagyobb eredményeket mutatott fel Didák atya térítői munkásságában, annál nagyobb volt az elismerés és anyagi támogatás Károlyi Sándor és családja részéről.

Bármi dologban fordult hozzájuk Didák atya, biztos volt előre, hogy kérését teljesíteni fogják. Ez magyarázza meg azt a temérdek kérő levelet, melyeket a szegényeknek, az egyháznak és szerzetének érdekében írt a Károlyiaknak.

Még ruhával is ők látták el őt; mert hát — mint Barkóczy Krisztina grófnő írja — « irtóztató boldogtalanság az, mikor testi ruhája nincs az embernek». Élelmi cikkeket s bort évenkint többször is küldöttek a szűkölködő minorita házaknak. E tekintetben Didák atya egész őszinteséggel tárta fel baját patrónusa előtt.

Károlyi Sándor sohasem feledkezett meg Didák atyáról a szüret alkalmával; s ha a küldött bor elfogyott vagy « megveszett », Didák újra írt neki: « *ha Tarczalon ollyas borai találkoznának excellentiádnak,* — úgymond — *kit az lengyelek meg nem vennének, azokból minékünk valamelyecskét deputálni és consolálni méltóztassék* ». Mondanunk sem kell, hogy Károlyi a kért bort azonnal küldette.

Szokása volt a grófnak, hogy Bécsből és Pozsonyból a bőjti napokra « stockfist, héringet, citromot, gyömbért, malosát, sáfrányt, csigát, mandulát » küldözgetett családjának. Ilyenkor sohasem szokott megfeledkezni Didák atyá-

ról és a minoritákról. Egyszer azonban mégis megtörtént, hogy a szegény barátoknak semmit sem küldött. Két nap múlva már jött leánya levele a panasszal: « az sóshal küldésében méltóztatott volna Nagyságodnak a szegény páter minoritákrul is megemlékezni; ha Bátorba, Bányára kétfelé nem is, ha csak az bátoriakról is, ha nem alkalmatlankodom róluk való emlékezéssel ». Ugyanígy írt Barkóczy Krisztina is.

Az ilyen dolgok manap talán jelentéktennek tűnnek fel, de abban a nyomorult időben nem csekélység volt ez. Hisz még Károlyi neje sem késik kimondani, hogy « elveszünk egészlen, ... közönséges az Isten ostora rajtunk országostul ». Klára grófnő meg keservesen panaszkodik, hogy leányát nem adhatja mások csodájára férjhez, hisz « se alsó, se felső fejér ruhája, se sperláttya, se paplanya, se vetkezője nincsen ». De Didák atyának mégis teljesítették minden kérését, s egész erejükből támogatták őt a templomok építésében. Sőt a szegényeknek is juttattak felesen. « Az szegénység lamentatióját értvén — írja Klára grófnő — buzát felesen osztottak nékiek embereim ». Barkóczy Krisztina meg arról tudósítja ugyanekkor férjét, hogy egész nap a szegények közt pallérkodik és gazdasszonyoskodik, mert hát « ez a boldogtalan nép rettenetes tudatlan, mihent az ember elfordul, csak Babilon tornya lesz belőle... egyik bolondot a másikkal kell korrigálni ».

Ugyanebben az időben folyamodik Kelemen Didák az egri püspökhöz és a vármegyéhez, hogy adnának egy kis segítséget a szegény árva gyermekekre, kiket már nem bír alamizsnából eltartani e nyomorúságos időben. Egyiktől sem kapott semmit. Az egri püspök mindössze annyit válaszolt, hogy « jól vette, mely szerint azon a földön nemcsak névvel viselik az pápistaságot ».

Nem így tett Károlyi, ki a pozsonyi országgyűlésen és a pesti kommissióban oly hévvel védelmezte a minoriták ügyét, hogy nemcsak régi templomaikat tarthatták meg, ha-

nem még újakat is emelhettek. S mivel Didák atya keservesen panaszkodott a megyére, mely megakadályozta őt a telekszerzésben, telket is adott nekik, s új templomaik számára Páduában képeket festetett.

Kelemen Didák még ezzel sem elégedett meg; azt szerette volna, ha a Károlyiak személyesen is megjelennének az érdekelt helyeken s jó példájukkl hatnának a népre, mely úgy a jó erkölcsökből, mint a vallásosságból rég kivetkezett.

Midőn tehát a fentebb említett közbenjárást és ajándékot megköszönte volna, egyúttal ebbeli kérelmét is előadta. « *Istenért való kegyes jótéteményit Excellentiádnak* — írja a többi közt — *eő szent Felsége beőségesen megjutalmaztatja; mi is tartozásunk szerint mindennapi méltatlan imádságainkkal és misemondásainkkal meghálálni igyekezünk, el sem mulasztjuk. Azonban édes méltóságos Generális uram, dicsőséges seraphicus Szt. Ferenc atyánk napja is immineál, ha merném praesumálni, azzal is tovább búsítani, alázatosan kérném Excellentiádat, hogy méltóságos úri házával együtt magát megalázni, a meghűlt s ájtatossággal nem sokat gondoló híveknek, leginkább az eretnekségnek példaadásáért, úgy a teljes búcsúk elnyeréséért méltóságos úri kedves jelenlétivel akkori devotiónkat condecorálni, minket érdemetlen káplányit consolálni méltóztassék!* »

Tudjuk, hogy az ilyen meghívásnak Károlyi mindenkor megörült, s ha csak tehette, el is ment a devotio-ra ».

Nem szakítottuk meg a szöveget sehol; utólag figyelünk föl egy-egy kiemelkedő részére. A történetíró meglátásával, íme, Isten Szolgájának erényei.

Lelke csak az örök világba vágyódott; istenszeretete felülmúlt minden földi boldogságot.

Jótetteivel « jót keltett az emberek szívében », ami kora zord viszonyai között igazi apostolkodás volt.

Bizalmat keltő bizodalmával megnyerte magának (?!) a jómódúakat, és a szegények, az Egyház, szerzete (ilyen

sorrendet használ Takáts) érdekében megírja számtalan kérő levelét.

Saját nincstelenségében párbeszédet folytatott a szegényekkel. Hogyan is jelenthette volna egyénenkénti inségüket személyes ismeretség, találkozás nélkül...

Saját maguknak is kért, «a szűkölködő minorita házaknak»; őszintén feltárta a bajukat, nem hivalkodott a szegénységgel, amiben mindannyian éltek, hanem beismerte a nélkülözhetetlen szükségességét; kérését szívesen is vették, tudva jól, hogy kiváltságos lélekkel, Isten kiválasztottjával dolgoznak együtt.

Kelemen Didák nem élt valószerűtlen világban, fellegek között; viselkedésével nem szorult ki az életből, amit számára sok küzdelem jellemzett, hanem minden körülményben Isten tanújává vált a kegyelem erejéből; így nemcsak ő emelkedett fel Istenhez, hanem Isten is elérhetővé lett az evangéliumi élet mindennapi egyszerűségében.

A Károlyi és Barkóczy család sorozatos adakozása Kelemen Didák erényeinek szólt; minthahogyan magas egyházi elismerésnek számított a megállapítás, hogy az ő munkássága területén, szinte országrészén, buzgó, gyakorló katolikusok éltek!

Isten Szolgájának igényes lelkipásztorkodására vall kívánsága, hogy a Károlyiak jó példával járjanak elöl a vallásosságban, az eucharisztikus áldozatban vegyenek részt cselekvőleg.

Kelemen atya levele azonkívül több nemes tulajdonságra vall: a hálára jótevői iránt, elsősorban szentmise és imádság felajánlásával; a szeraflkus rendalapító, Assisi Szent Ferenc ünnepének nyilvános megtartására a szerzetes rend pártfogóinak óhajtott részvételével; a hit közös megvallására történt bátor ösztönzésre.

A P. Kelemen Didáknak tulajdonított gyászbeszéd Krucsai Márton felett (1733).

Takáts Sándor, ismertetve Isten Szolgájának tevékenykedését az 1730-as években, ezt a kijelentést teszi: «Ugyanez időtájt küldözgette szét Krucsai Márton felett tartott halotti beszédét» (i.m. 306). A beszéd nyomtatott szövege Kassáról, 1733-ból származik.

A gyászbeszéd címlapja nem hozza P. Kelemen Didák nevét: «... Krucsai Márton úr... halotti gyászos pompáján így prédikállott Seraphicus Szent Ferencz szerzetibül való egy Minorita Barát. Ezer hétszáz harmincharmadik esztendőben».

Dr. Csák Alajos Cirjék is P. Kelemennek tulajdonítja a beszédet (i. m. 81), valamint P. Dr. Monay Ferenc (Adatok, 54.o.).

Ismeretes Kelemen Didák alázata, hogy több kinyomtatott szentbeszéde címéből kihagyatta a nevét, helyettesítve «egy Minorita Baráttal».

Nem tehető fel, hogy a jelen beszédet más tartotta volna, mint ő, aki a nyírbátori Krucsai-oltár építéséért akkora hálával tartozott a Krucsai családnak, noha annak jótevő mecénása nem (ez a) Márton volt, hanem János.

Nem mondhatjuk, hogy más minorita nem írhatta e munkát, de vakmerőség nélkül állíthatjuk, hogy Kelemen Didák szónoki képességeihez hasonlókkal más akkor — vagy akár később is — nem rendelkezett.

Bámulatraméltó jártasság jellemzi Isten Szolgájának ezt a beszédét is úgy a Szentírásban mint a klasszikus írók műveiben!

A tudós ajkakról fakadt beszédet bő kivonatokkal ismertetni rendkívüli szellemi élvezet, — reméljük —, és erkölcsi haszon.

A címlap teljes szövege:

« Midőn az Tekéntetes, Nemes, Nagyemlékezetű, ritka hosszas életű Krucsai Márton Úr, Tekéntetes, Nemes Szabolcs Vármegyének negyven esztendőkig való Ordinárius Vice Ispánya, világban való életinek kilencven esztendeit sok jóságos cselekedetek gyakorlásával teljes napúakká tévén elvégezte volna. Akkor halotti gyászos pompáján így prédikállott Seraphicus Szent Ferencz szerzetibül való egy Minorita Barát. Ezer hétszáz harmincharmadik esztendőben. (A levélkoszorú alatt): Kassán, az Académiai bötűkkel, Frauenheim Henrik János által. 1733 ».

A budapesti Széchényi Könyvtártól kapott fényképmásolatú oldalak elsején (az A 2 jelzésű első szövegoldaltól balra) a könyvtárnak kis háromszögletű pecsétjében « R 1965 », alatta pedig ironnal a következő szám: 307735. — Ezt utólagos fellelhetőség, egyben hitelesség kedvéért.

A magam számozta 2. oldalon, a fenti « A 2 » - n latin köszöntés áll, az, amely Magyarországon közkeletű lett minden társadalmi osztályban; hogy Kelemen Didák kora óta-e, vagy sem, nem tudom, de biztos, hogy igen régóta: *« Laudetur Jesus Christus ».*

A gyászbeszéd vezérgondolata következik ezekbe a szavakba öntve:

« Mortuus est in senectute bona, provectaeque aetatis, et plenus dierum. Gen. 25. v. 8. *Meghala jó vénségben, és koros állapotban, és teljes napokkal. Moys. első könyv.* 25. *rész.* 8. *vers. ».*

A címlapot is számítva 23 oldalnyi terjedelmű nyomtatott beszéd hasábjai 16 x 13 cm-esek, hasábonként 37 sorral.

Íme, a bekezdés:

« Nemcsak azok a nemzetek, melyeket a Szent Lélek Isten a Keresztyény Hitnek sugárlásival megvilágosított, hanem a pogányságnak setétségében vakoskodó népek is, eleitül fogva, mindenkor nagy böcsületben tartották, nagy szeretettel látták, nagy tisztelettel illették a koros, idős, élemetes jámbor embere-

ket ». « *Bizonysága ebben a római múzsáknak hattyúi közül Ovidius* (citálja), *Jób Pátriárka, az ékesen szólásnak mestere Tullius Cicero, a római orátorok fejedelme, Juncus de senectute* », akinek összefoglalásaként szolgáljanak e szavak:

« *Vannak, úgy mond, sok drága mennyei ajándékok, melyeket a véghetetlen kegyelmű Isten a vén emberekkel közlött; de mindezeket felül haladja a lelki gyönyörűséges csendesség, mely abból származik, hogy ők a testi délceg kívánságoknak ostromlásától nem háborgattatnak* ».

« *Bölcs Petrarchának szép mondását* » idézi: « *Veneranda canities plus habet honestae voluptatis, quam foedae omnes juvenum illecebrae. A jámborul és tisztán élő öreg embernek lelki öröme ezer garádicsokkal felül haladja a világi és testi mocskos gyönyörűségeket, melyeken a goromba ifiúság mohón szokott kapdosni* ».

Salamon király és Pithagorás tanítása után P. Didák kijelenti, hogy « *a vénségnek dicséretivel*» Krucsai Mártonra célzott, « *aki ifjúságának ideitül fogva* 90 *esztendős koráig, Istennek, felebarátjának, hazájának, vármegyéjének hív szolgálatjában éjjel — nappal fáradhatatlanul szorgalmatoskodott* ».

A szövegből megtudjuk, hogy Krucsai Márton, « *a Sz. Sacramentumokkal ájtatosan élvén, az* 1732. *esztendőben* 20. 9*bris* (november 20-án), *itten maga nemesi úri házánál, Ábrahám Pátriárka módjára mortuus in senectute bona, provectaeque aetatis, et plenus dierum, meghala jó vénségben, és koros állapotban, és teljes napokkal* ». Jeremiás prófétával együtt mondja: « *Elfogyott a mi szívünknek öröme, siralomra változott a mi éneklő seregünk, leesett a mi fejünknek koronája, amidőn az előttünk fekövő, gyászos koporsóba bézáratott, T. N. Szabolcs Vámegyének* 40 *esztendeig való érdemes Vice Ispánja T. N. Krucsai Márton a kegyetlen halálnak mérges kaszája eleibe keríttetvén levágatott* ».

Közös gyászra hívja fel az özvegyeket: « *Sirassátok! mert Isten után földi gyámolotok, édes atyátok volt. Egyházi szegény nemesség, sok nyomorúságtól, súlyos igától elnyomattatott együgyű község és szegénység, ugye, hogy Isten után édes pártfogótok volt? Zokogjatok hát, mert nem szólhat, oda vagyon, meghólt Krucsai Márton* ». (A 3).

Felsorolja jótetteit, minden bajban levő ember megsegítését. Nem kell tehát vigasztalanul gyászolni, « *nem kell azt könnyezni, aki az ő idejében, jó vénségben, teljes napokkal hal meg, amint az előttünk hideg tetemekben feküvő örök emlékezetű hólt meg* ».

A hatodik oldal csodálatos szépséggel teli az érdemes és érdemtelen napokról. Bár lenne hely a teljes idézésére. Egy novemberi felolvasás anyaga. — A 7. oldalon Origenes szavaival kezdi fejtegetni a szabad akaratot: « *Unusquisque suam propriam facit diem, kiki magáévá teheti a napot. De miképpen? Úgy, kk., hogy az embernek szabad akaratja vagyon, hatalmában, szabadságában vagyon, hogy jót vagy gonoszt cselekedjék; amint az Isten maga bizonyítja: ante hominem vita, et mors* (*Eccl.* 15. *v.* 18) *az ember előtt vagyon az élet és halál; bonum et malum; quod placuerit ei, dabitur ei, a jó és a gonosz, amelyik tetszik neki, megadatik neki* ».

Mózes 5. könyvéből is idéz (30, 19): « *Testes invoco hodie coelum et terram, quod proposuerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem; bizonyságul hívom az eget és földet, hogy előtökbe adtam az életet és halált, az áldást és az átkot* ».

Jézus, Sírák fia és Jeremiás idevonatkozó tanítása után következtet:

« *Ime tehát az embernek hatalmában vagyon az életnek s halálnak ideje; és ahhoz képest magáévá teheti kiki a napot. Hogy teheti magáévá s tulajdonává a napot? A gonosznak távoztatásával és a jónak gyakorlásával* ».

Főleg a felebaráti szeretet gyakorlásával (Já. I. 3, 15; *Jób* 5, 2; *Eccl.* 28, 1; *Kor. I*, 15, 1)! « *Szent dolog! dicsőséges cselekedet a Mártyromság szenvedése által Isten szerelméért meghalni, de ha a felebaráti gyűlölség hozzá férhet, semmissé s érdemtelenné teszi* ». És citálja Szent Cypriánt. Majd hirdeti: « *Ellenben pedig vérontás nélkül is méltán Martyrnak mondatik, az valaki bosszúálló gyűlölségit és abban ő magát megyőzi* ».

A « *kegyes Jézus* » törvényére utalva (Mt. 5, 44), buzdít: « *Mikor azért egymás szeretetében vagyunk s maradunk, akkor a szeretet napját alkotjuk; s magunkévá tesszük, mikor az igazságot megőrizzük. Mikor magunkat a világi hívságoktól elvonjuk, Istennek bántásától megszűnünk, a makula nélkül valóknak napjait szerezzük meg magunknak. Ezeket isméri, ezeket számlálja az Úr* ».

« *De azt észre kell venni, kk.: hogy a mi cselekedetink örökké való jókra érdemesek legyenek, három dolog kívántatik. Először, hogy az igaz Hitben légyünk, és a mi cseekedetink az igaz hittől, mint gyökértől vegyék elevenségüket: mert másként Sine fide impossibile placere Deo (ad Haebr.* 11. v. 6), *Hit nélkül lehetetlen az Isten kedvében lennünk, úgy hogy örök jutalmat tőle vegyünk. Egy pedig az üdvözítő hit (ad Eph.* 4. v. 5), *mert egy az Úr, egy a Hit, egy a keresztség* ».

E tárgyban következetesen tanítja a teljes és tökéletes hitvallást, « *mert miképpen aki csak egy ölnyire volt kívül a Noé Bárkáján, úgy elveszett, mint aki száz mérföldnyire volt. Amely juh csak egy lépésnyire kívül vagyon az aklon, nem bátorságos: azonképpen veszedelmes állapotban vagyon, valaki csak kicsinyben elhagyja és elszakatja a keresztyényi egyesség kötelét* ».

Tetteink érdemszerző feltétele Isten Szolgája oktatása szerint:

« *Másodszor a mi cselekedetinket össze kell foglalnunk a Krisztus Jézus érdemeivel, mint minden jónak forrásával. Harmadszor az Istennek megszentelő malasztjában kell lennünk,*

kik a mennyei ajándékokra méltókká teszik cselekedetinket, amint a Theologusok iskolája tanítja». (B 2, 10.o.).

Jó cselekedeteink, — írja, amelyek Isten megszentelő malasztjától származnak, örök életre méltók; becsesekké válnak « a Krisztus Jézus drágalátos halálának és szenvedésének érdemitűl, kivel össze vagyunk foglalva a megszentelő malaszt és az igaz Hit által ».

A 12. oldalon példákat említ a Szentírásból, hogy « *a vénségnek ideje nem* 80, 90 *esztendő, hanem a makula nélkül való élet* ».

Járulékos fejtegetésként, a Szentirás « *nehéz értelmű, titkos* » részeinek helyes magyarázatáról így ír: « *Azért a Szentírásnak bizonyos magyarázatát a Szent Lélektől vezéreltetett, minden igazságra megtaníttatott, a pokol kapuitól győzhetetlen Anyaszentegyháztól, ki az igazság oszlopa, kell várni* ». (B 3, 12.o.).

Ó! mennyire sziklaszilárd Kelemen Didák hitvallása az « igazság oszlopa », az Anyaszentegyház tanítói hivataláról; mintha csak a II. Vatikáni Egyetemes Zsinat kijelentését olvasnánk: « Csakis az Egyház eleven tanítói hivatalára van bízva az a feladat, hogy hitelesen magyarázza Isten írott vagy áthagyományozott igéjét. Tekintélyét Jézus Krisztus nevében gyakorolja. Ez a tanító hivatal nincs fölötte az Isten szavának, hanem szolgál neki, amennyiben csak azt tanítja, ami hagyomány. Isteni parancs alapján, a Szentlélek vezetésével áhítatosan hallgatja, szentül őrzi, hűségesen kifejti; és amit Isten kinyilatkoztatásként, hogy higgyük, elénk ad, mindazt a hitnek ebből az egyetlen letéteményéből meríti. Világos tehát, hogy Isten bölcs rendelkezése szerint annyira összetartozik és egymásra van utalva a szenthagyomány, a Szentírás és az egyházi tanító-hivatal, hogy egyikük sem lehet meg a másik kettő nélkül ». (Cserháti József pécsi püspök: « Mindennapi kenyér », 1974, 336.o.).

Visszatérve az élet érdemszerző kihasználására, Szent Gaudentiust idézi: « *Nem tulajdoníttattak az Izraelitáknak azok a hónapok, melyeket Egyiptomban töltöttek el, hanem mikor sírván az Úrhoz tértek. Jól vegyétek eszetekbe, az Izraeliták kénytelenségből múlatták el az Istennek tiszteletit, és az áldozatokat Egyptusban, mégis nem tulajdoníttattak nékik azok az esztendők: Mit gondolnak tehát azok? akik szántszándékkal tunyaságból, restségből ünnepnapokon, vasárnapokon az isteni szolgálatot elmúlatják? Szeretnék a jutalmat, sajnálják a munkát és egy kis fáradságokat* ».

Világos hasonlattal is él: « *Ah, mit gondolnak azok, kiknek a földiekhez ragadott szívük; ritkán vagy nem is gondolkoznak üdvösségükről? Azok olyanok lésznek, mint aki álmában eszik, iszik, vagy pénzt talál, s felserkenvén semmi sincs a markában. Mikor a halál felserkenti a más világra, semmiek nem lészen; nem lészen lámpásukban olajuk; nem lészen menyegzős ruhájuk; minden napjuk, esztendejük üresek s haszontalanok lésznek; kirekednek a mennyei menyegzőből, külső setétségre vettetnek. Felettéb megcsalják tehát magukat azok, akik hetven, nyolcvan, kilencven s több esztendőket számlálnak: azonban azokat kevélységben, fösvénységben, haragban, gyűlölségben, ragadományban, mások fojtogatásában, véres verítékek kiszívásában, fajtalanságban, tobzódásban, káromkodásban, hamis esküvésekben, mások rágalmazásában töltik el, mert ezek hiányosak, s haszontalanok* ». (14.o.).

Szomorú példákat hoz fel « *a pokolnak sok bémenő utaira* », melyek közül a fajtalanságé a legrettenetesebb: « *Nincs olyan vétek, kit az Isten úgy gyűlöljön, kit az egek úgy utáljanak, kit az Angyalok úgy pökjenek s utáljanak, mint az ocsmány bujáságot. Mely éktelen bosszúságnak kiáltása az egek magasságába felhatván az Isten lakóhelyéig, néha az örökvalóságnak Királya, királyi székéből felállván (s emberi mód szerint szólván) hatalmasságának lábaival az egeket megütötte isteni erejével* ». Felemlíti a megrázó bibliai eseményeket, Isten bün-

tetéseit, mert voltak bűnök a világon, « *de csak a fajtalanságért bánta Isten, hogy embert teremtett* ».

Isten Szolgája P. Kelemen Didák párbeszédben fordul hallgatóihoz, olvasóihoz: « *Keresztyének, vagytok-e részesek az ilyenekben? erőszakosan, torkon verve, csalárdul, vagy hamis practica által tartóztatjátok-e magatoknál, bírjátok-e valamely szegénynek jószágát és örökségét? Ne veszítsétek el ezért lelketeket; mert non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Bűneiteknek bocsánatát, lelketeknek üdvösségét meg nem nyeritek, ha ezt vissza nem adjátok, lévén módotok annak visszatérítésében. Adjátok vissza azért; mert mi haszna, Kresztyény Atyámfiai, mi haszna? ha e világot mind bírnátok is, ha lelketeknek kárát valljátok. A hatalmasok most mindent elkövethetnek, végbevihetnek: Nincs a szegénynek értéke, hogy magát segélje: nincs embere, aki ügyét felvegye. De Keresztyények, amaz igaz Bíró, aki mindeneket jól tud és lát, az lészen jövendőben az ő ügyének ítélő Mestere* ».

Felszólítja hallgatóját: « *Ezért az árnyékért, világi képmutató jókért, amit holtod után nem bírhatsz, ne veszítsd azért el lelkedet* ».

Amikor Kelemen Didák e beszédét mondotta, a Miskolc melletti őshámor, az ómassai vaskohó (amelyhez hasonló egész Európában csak három található) még nem dolgozott, mivel Fazola Henrik 1770-ben létesítette, de országos útjai alkalmával, főként Erdélyben és a Felvidéken, láthatott kohóféleségeket. Erre utal a mód, ahogy ezekkel az örökkévaló kínt jelképezi:

« *Láttátok-e, mint égetik az érceket a hámorokban? Az égő kemencékben folynak a kemény kövek az erős tűznek égetése miatt. Így lészen dolga* (*úgy mond Ezechiel Próféta, Ezech.* 22. v. 22) *a kárhozottaknak. Oh, temérdek vakság! Egy kis haszonért, egy kis ideig tartó undok gyönyörűségecskéért szánt szándékkal magát ily isszonyú kínokra adja a lelkének kárán nem szánakodó bűnös ember!* »

Egy másik hasonlata a « *tűzpróba* », nem a szokott értelemben az igazság bizonyítására, hanem a testet kínzó legkisebb égési sebre célozva, amelynél mérhetetlenül « *rettenetesebb lángban lészen* » az elkárhozott. (16.o.).

Az életkor éveinek számát összevetve érdemeinkkel, « *jaj, mily időtlen, mily ifiaknak találtatnánk* », « *mert az élet kalendárioma üres, hiányos* ».

Tíz sorát egyfolytában lemásolom:

« *Édes drága hallgatóim, Krisztusban szerelmes Atyámfiai! Istennek Sz. kegyelme által Keresztények vagyunk mindnyájan, Istentől teremtettünk mindyájan, az Istennek Sz. Fia drágálatos vére hullása által váltattunk meg. Ha azért, ily drága áron vétettünk meg, ne tartsuk utolsó dolgunknak lelkünk üdvössége keresését. Nincs több, csak egy lelkünk; ha egyszer elvesztjük, el lészen örökre veszve. Mi haszna aztán, hogy e világon éltünk, s keresztséget értünk? Azért vegyük észre, hogy nincsen nagyobb dolgunk annál, hogy lelkünkre vigyázzunk, üdvösségünket keressük. Mivel pedig üdvösséget igaz hit nélkül nem nyerhetünk, lelke vesztése alatt tartozik az ember tudakozni az igaz Hitet* ».

Imát szövegez a hit kegyelmének elnyeréséért:

« *Véghetetlen hatalmú, irgalmas Úr Isten, ki az én üdvösségemet inkább kívánod magamnál; ki úgy szerettél engem, hogy Sz. Fiadat adtad érettem, ne nézd sok bűneimet, kiért nem érdemlem a te Sz. kegyelmedet, hanem Sz. Fiad drága vére hullásáért add nékem Sz. Lelkedet, hogy ismerjem meg az üdvözülendő* (így) *igaz Sz. Hitet, melyben kívánja Sz. Felséged, hogy üdvösségemet keressem, ki a te Sz. színed előtt kedvesebb és lelkemnek üdvösségesebb* ».

Vizsgálja azután, « *hány esztendősek vagyunk?* » Kérdezi: « *Mennyi ideje, Keresztyény hallgatóm, hogy bűneidből kitértél? Hány esztendeje, hogy ellene mondottál minden vétkeknek?* »

A részegség, gyűlölet, fösvénység, csalárdság, bujaság, hamis esküvés bűnének? « *Mikor hagytad el Isten ellen való irtóztató káromkodásidat, melyről Sz. Ágoston azt mondja:*

Non minus peccant, qui blasphemant Christum regnantem in coelis, quam qui crucifixerunt ambulantem in terris. Nem kevesebbé vétenek, kik a mennyben uralkodó Krisztust káromolják, mint azok, kik, midőn a földön járt, felfeszítették ».

Krőzus néma fiának esetét említi a káromkodás elleni közdelem szükségességére. Ez a gyermek, királyi atyja életveszedelme láttára, « *megerőltetvén magát felkiálta: Ne bántsák! mert ez a Király. Elszaggatá némaságának kötelét a nagy bánatnak ereje* ».

Panaszkodva korholja az elöljárókat, bírákat, gazdákat, apákat, hogy hallják az Isten ellen való irtózatos káromkodást, « *s nem szólnak, hallgatnak, megnémulnak... Nincsen, aki abban buzgólkodjék, hogy ez büntettessék, a nép közül kiirtassék... De ha nincs is, aki büntesse s tiltsa ezt a gonoszságot, tudja meg bizonyosan a káromkodó, hogy az Isten büntetlen nem hagyja* » (19.o.).

« *Mikor, mondám, hagytad el a káromkodást? Mennyi ideje, hogy igazán kitértél bűneidből? De mikor volt az akkor amikor? mikor úgy elhagytad, hogy azóta többé nem cselekedted? Ezt tanítja Sz. Gergely: perfecte convertitur, qui cum semel quod prave egerat plangit, quod denuo plangat ultra non repetit. Mert aki penitencia tartása s gyónása idején bánja ugyan bűneit, de erős eltökéllett szándéka nincsen, hogy elhagyja azokat, a bűnre vivő alkalmatosságokat is eltávoztassa, az ilyennek csak színlett s tettetős penitenciája vagyon* ».

A felületesen, csak látszatra megtérőnek ajánlja: « ... *térj meg igazán, bánd meg töredelmes szívvel minden bűneidet, egész életedben való vétkeidet gyónd meg újabban, s többé azokat ne cselekedd, s meg ne újítsd, és attól a naptól fogva számláld idődet s esztendődet, hány esztendőt töltöttél el alázatosságban, szelídségben, nyomorultakon való könyörületességben, kegyességben, békességes tűrésben, tisztaságban, józanságban, ájtatosságban, tested sanyargatásában, érzékenségid* (így) *megza-*

bolázásában? Ezeket vizsgáld meg, Keresztény lélek; amennyi napokat, hónapokat, esztendőket találsz ezekben a jókban eltöltötteket, annyi idős vagy ».

Krucsai Márton « *Istenhez s felebarátjához való buzgó szeretetét* », erényeit emlegeti példákként, « *melyekkel teljesítette napjait* », s melyek « *déli nap módjára tündökölnek, s nyilván vannak mindenek előtt* ».

Ezek a kifejezések már ismerősek egy másik gyászbeszédéből!

Az elhunyttól az ajándékokkal történő megvesztegethetőség is távol állt, mert « *oly hályog az ajándék, mely a Bírák szemét megvakítja, oly golyva, mely torkukat bédugja és némává teszi* ». Míg « *az igazságot szerető, jólelkű, öreg Úr* » nem fogadott el senkitől sem ajándékot, « *hanem anélkül, Isten parancsolatja szerint, személyválogatás nélkül, szegénynek, boldognak, Jövevénynek s Atyjafiainak egyaránt szolgáltatta az igazságot. Nincsen annyira való idő, hogy az ő kegyességét, szegényeken, szerzeteseken való könyörületességét s bőkezűségét, minden javaiból nagy mértékben való alamizsnálkodását számlálhassam, hogy az ő buzgó ájtatosságát elő hozhassam* ». (22.o.).

Megemlíti mégis, hogy « *ez az Isten-félő Úr meg nem szokta vala alunni a hajnalt, hanem azelőtt felkelvén ágyából, mikor mások édesdebben nyugodtak, akkor nagy csendességben végezte szokott ájtatosságát. Es mivel jól tudta, amit monda Ráfael Angyal: hogy Bona est oratio cum jejunio et eleemosyna* (*Tob.* 12. *v.* 8), *azért a böjtölést is el nem múlatta ily öregségében, sőt még súlyos betegeskedésiben az Anyasz. egyháztól bévett böjti napokat ájtatosan megtartotta... Nagy lelki készülettel való ájtatos communicálását éltiben egészséges állapotjában is lelki épületetekkel tapasztalhattátok, melyet utolsó órája előtt is el nem múlatott, hanem a Krisztus JESUS valóságos tulajdon Sz. Testével élt, mert tudta, hogy enélkül az örök életet meg nem nyerheti* ».

A beszéd utolsó szavai:

« *Méltán azért felőle mondhatjuk: Mortuus est in senectute bona, provectaeque aetatis, et plenus dierum. Meghala jó vénségben és koros állapotban és teljes napokkal. Adjon azért az Úr Isten néki örök nyugodalmat, és az örökké való fényesség világoskodjék néki. Amen* ».

— A gyászbeszéd címlapján a « Minorita Barát » (!) alatt tintával ez a kézírás olvasható: « Conventus Eperjesiensis Ord. Minorum S. Francisci Conventualium ad S. Joannem Bapt. 1763 », ami legalábbis a könyv megbecsülésére vall, ez pedig a szónokéra, akit mi nem alaptalanul Kelemen Didáknak tartunk.

Hogy a Krucsai Márton felett tartott gyászbeszéd szerzője P. M. Kelemen Didák, következtethető abból is, hogy a kezemben levő « Lelki Öröm », nyírbátori templomavató beszéd utolsó oldala (balról) után jobbról jön a Krucsai Márton halotti beszéd címlapja, ugyancsak a kassai Frauenheim Henrik János nyomásában az akadémiai betűkkel 1733-ból.

De ami még nyilvánvalóbbá teheti a két beszéd azonos szerzőségét, az az a körülmény, hogy a « Lelki Öröm » 1732-i nyomdai címlapján « T. P. Kelemen Didák », mint szónok és szerző neve alatt ott szerepel « Krucsaj Márton Úr », akinek « istenes költségével » a beszédet kinyomták !

Önkéntelen tehát a kérdés: e jótevő halálakor ki mondhatta el inkább a gyászbeszédet, mint a Krucsai Márton jóságát élvező P. Kelemen Didák?!

Őskeresztény idők erejével...

Milyen tengelyek körül forgott Isten Szolgájának a közönséges emberi mértéket felülmúló működése?

Az igherdetés, a vezetőség lelki ellátása, a Szentírás igazságainak megkedveltetése, az erőteljes imaélet és az egyházi intézmények felállítása körül!

A munkával túlterhelt Didák atya Rimaszombatba is törekedett minoritákat telepíteni, « *mert ők sem akarnak henyélni az Úr szőlőjében...* ».

Mindannyiuk papi hivatását mélyen átérezte, példaadóan megbecsülte. Elsőrendű kötelességüknek tartotta az irgalmasság lelki és testi cselekedeteinek gyakorlását, használni, segíteni, bátorítani. Innen az ő személyi, a szokottnál és természetesnél megfoghatatlanabbul fejlettebb kedve meg bátorsága a lelkipásztori áldozatvállalásban. Evvel nyerte meg a lelkeket a kegyelem országának, «*az Úristennek szent kegyelméből az igaz hitnek* ».

Kelemen atya lelkiségének alapvonása: az istentisztelet helyeinek magasztossá tétele; jámborságának gyümölcseként termett meg a szentek tisztelete a hívek életében. A nyírbátori Pietà-oltár terve az ő lelkében fogamzott meg.

Képzett teológus, tapasztalt lelkipásztor lévén, tudta és hirdette a teljes Szentháromság, a Boldogságos Szent Szűz, valamint az Anyaszentegyház mindeneket megszentelő természetfölötti kapcsolatát, amelynek kifejezésére, az emberek tekintetének magasba emelésére építtette meg a magyar egyházművészet remekét, az említett Pietát.

Kelemen Didák nem ismert pihenést, míg újabb és újabb céljait el nem érte. Neki köszönhető a minoritarend megtelepedése 1731-ben Szilágysomlyón a Károlyi család támogatásával. Isten Szolgája és közvetlen világi munkatársai tevékenységét szemlélve, Sziénai Szent Bernardin (Sz. József napi beszédében, Liturgia Horarum II, 1296) szavain elmélkedünk: « Valamennyi értelmes teremtménnyel közölt minden egyéni kegyelem általános szabálya, hogy amikor az isteni jóság kiválaszt valakit valamilyen egyéni feladatra, azaz valamilyen emelkedett állapotra, megadja neki mindazokat a karizmákat, amelyek az így elkötelezett személynek és hivatalának szükségesek, de egyben gazdag díszei is ».

A szilágysomlyói ferences lelkipásztorkodás és nevelés két évszázadon keresztül hatott a keresztény katolikus hitéletre és a közművelődésre. Didák atya ebben és minden alkotásában azt kérte a Szentléktől: Úristen, világosítsd meg népedet, hogy gyermekei életében legyen áldott világosság!

A katolikus vallás felvirágzását az ország sok részén neki tulajdonítják.

« A megyék édes jó gondviselő atyja », Károlyi Sándor úgy a kövekből épült templomoknak, mint Isten « élő templomának » majdnem korlátlanul áldozott a vagyonából. Most, nem szorosan a szöveghez ragaszkodva, magunkévá teszünk egy pár gondolatot, ami összefügg Isten Szolgája és a Károlyi család mindenkitől csodált tevékenységében az irgalmasság lelki és testi cselekedeteivel.

Az emberi élet, tehát a külső, látható berendezkedés « megszentelésében » is sokat tesznek maguk a világi hívek, a laikusok, akik akár a saját és sajátságos illetékességük, akár tiszteletreméltó karizmáik, isteni kegyelemtől ihletett tehetségük révén mintegy maguktól vállalják, bensőleg érzett kötelességként, a földi élet gyarapítását, megújítását.

Hogyan? A közös, nyilvános emberi életfelfogásnak, törvényeinek, szokásainak keresztény szellemű átitatásával. Mindennek megszentelése, « üdvözítése », az embertársak érdekében történik. — A sokféle felosztás (keresztények vagy nem azok; istenhívők vagy nem, stb.) közül csak a társadalmi szempontot vizsgálva, a következő tárgyi alapelvhez jutunk. Mindenütt megvan, ha nem is kivétel nélkül és szélsőséges méretekben, a « gazdagok » és « szegények » csoportja. Krisztus és vele az Egyház mindkét csoportnak, « osztálynak » kívánja a megszentelődését, üdvét. Isten Fiának életében számos példát találunk erre; ugyanúgy az Egyházában is. A biblia szerint a szegények különböznek az erősektől, hatalmasoktól. A kicsik, gyengék, szükségben szenvedők, az elnyomottak, az árvák, özvegyek alkotják a

« szegények osztályát ». Az ószövetségi vallási felfogás sem volt képes a sokfajta bajt másként értelmezni, mint legfeljebb « kísértést » vagy próbát, mivel mindezt a rossz misztériumának tartotta.

Az újszövetségi lelkület változtatott a helyzeten. Az első keresztényektől kezdve mindmáig szokássá vált a testvéri szeretet és közösségi szellem ápolására a vagyonról vagy annak egy részéről való áldozatos lemondás, a szegénység erénye. Jézus Krisztus, tanításában és tetteiben, a magukramaradtak, szenvedők, szegények, betegek ügyét védte. Így például a názáreti zsinagógában tartott « bemutatkozó » beszédében (Lk. 4), a Keresztelő követőinek adott nyilatkozatában (Mt. 11).

Az Egyház, isteni Alapítója meghagyására, nyílt és határozott állásfoglalással veszi védelmébe az emberi gyengeség, nemtörődömség minden áldozatát (vö. Lumen Gentium, n. 8); VI. Pál pápa pedig felsorolja a szegénység fajtáit a mai világban: tömeglakások, írástudatlanok, tanácstalanok, kábítószeráldozatok, bűnözők, ügyefogyottak, a munkára képtelenek, öregek, az igazságtalanul elítéltek, a félretoltak, a fejlődésben elmaradottak, a szabadságukat vesztettek... Ezek mind-mind azok a « szegények », akikről az Egyház, Krisztus parancsa értelmében, elsősorban köteles gondoskodni. (l. « Octogesima adveniens »). Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy követelni meg biztosítani kell minden ember, minden szegény jogát a munkához, az alkotó szabadsághoz, az anyagilag ellátott élethez, a művelődéshez, a lelki élethez.

... Érthető tehát, hogy P. Kelemen Didák « *földre borulva mond hálát Istennek érdeme felett való nagy jó kegyelméért* » és áldást kér jótevőire, főleg a Károlyiakra, kik vagyonukat osztogatták « a körül levő szegénységnek ».

Kelemen atya oltárai, mint az egyházművészet remekei, a szellemi gazdagodás és gazdagság maradandó forrásai.

Ő « csak neves, ismert mesterre bízhatta azt a nagy és költséges munkát, mely annyira szívügye volt »...

« Erényei s művei kiemelték őt a köznapi emberek sorából »... Ahol apostolkodott, nem névleg. hanem tényleg keresztények, katolikusok, « pápisták » lettek a hívek.

Ezek közt élt, velük élt « *örök emlékezetű* » Krucsai Márton, « *sok nyomorúságtól, súlyos igától elnyomattatott együgyű község és szegénység édes pártfogója* ».

Isten Szolgájának párbeszéde hallgatóival az elhagyatottakról, betegekről, a kisemmizettekről, reményvesztettekről Krucsai Márton holtteste felett az igazságra intésben gyakorta kifejezésre jut, a «*kegyes Jézus*» törvényére utalva: « *Mikor azért egymás szeretetében vagyunk s maradunk, akkor a szeretet napját alkotjuk*; *s magunkévá tesszük, mikor az igazságot megőrizzük* ». Érdemszerző cselekedeteink kellékei legyenek: az igaz hit, a Jézus érdemeivel tartott kapcsolatuk, a megszentelő kegyelem állapota!

« *A vénségnek ideje nem* 80, 90 *esztendő, hanem a makula nélkül való élet* »!

« *Az Anyaszentegyház az igazság oszlopa* » ... « *Mi haszna, Keresztyény Atyámfiai, mi haszna? ha e világot mind bírnátok is, ha lelketeknek kárát valljátok* ».

« *Az ajándékokkal történő megvesztegethetőség távol állt az igazságot szerető, jólelkű öreg úrtól* », nem fogadott el senkitől sem ajándékot, « *hanem anélkül, Isten parancsolatja szerint, személyválogatás nélkül szolgáltatta az igazságot* »!

Mekkora vonzóerő árad beszédéből még ma is...

XIII.

ISTEN SZOLGÁJA P. KELEMEN DIDÁK A MINORITÁK SZÁMÁRA BEREGSZÁSZON LETELEPEDÉST TERVEZ. IFJ. CSÁKY KRISZTINA FELETTI GYÁSZBESZÉDE. KELEMEN DIDÁK JELENTŐSÉGE A MAGYAR ASZKETIKUS IRODALOMBAN

(1734-1736)

Súlyos betegsége. — Beregszászi terve. — Érdeme a Miskolc környéki község, Szirmabesenyő katolikus hitéletének fellendítésében. — Tiszai vándorútján gyászbeszédet mond ifj. Csáky Krisztina felett. — « Egy kis csendességet » Nyírbátorban vett magának. — « Tanult és olvasott, hogy írhasson ». — Takáts, Csák, Szinnyei P. Kelemen Didákról.

« 1734-ben Didák atya súlyos betegen feküdt Miskolcon. Károlyi Sándor orvosságra valót és finom tokaji borokat küld neki egészsége helyreállítására. De ő nem sokat tőrődik egészségével; betegségében is az egyház ügyeivel foglalkozik s ágyában ír egy újabb szerzetesház alapításának ügyében Károlyinak. A « munkácsi dominium birtokos hercege » ugyanis Munkácsra szerzeteseket akar letelepíteni. A vármegye és a főispán a minoritákat ajánlották neki. Didák betegsége miatt nem hagyhatván el az ágyat, Károlyit kéri, venné rá a herceget, hogy ne Munkácsra, hanem Beregszászra telepítené le őket: itt jobb módjuk lenne, az iskola is szükségesebb itt s « *a lelki aratás* » is nagyobb lenne ». (Takáts i.m. 263).

Keresve tartományunk történetében a beregszászi konventet, Knáisz Mihálynál (235.o) először a nevét találtam meg: « Bereg-Száz (így) extructus ab Elisabetha Regina anno 1370. de quo alibi plura ».

Majd a történetére is rábukkantam (257. o.):

« Beregszászini (itt így) florebant cum aliis Franciscani Conventuales: eripuit iis domicilium et vitam 1556. haeresis. Circa illud tempus Varadino: ubi anno 1546. adhuc duo Ordinis Seraphici coenobia fuerunt: unum eorum, quod ab observantia Observantes, alterum eorum, quos a Conventu appellaverunt Conventuales, pariter exterminati; Bathorino quoque et pluribus aliis locis Transylvanicis per heterodoxos eiecti ».

Knáisz úgy az idézet előtt mint után áttekinteti velünk a minorita ferencesek áldatlan helyzetét a XVI. században. Érdekes lenne egy kissé elidőzni részben már tárgyalt kolostoraink sorsánál, de kizökkentene pillanatnyi kerékvágásunkból.

Megjegyezni kívánom, hogy Knáisz nagy munkája végén a « Mappa Topographica Locorum et Conventuum Provinciae Hungariae S. Elisabeth Ord. M.S.P. Francisci Conventualium » hegy-és vízrajzi alapon mutatja a meglevő konventeket (álló kereszttel) és a már megszűnteket (dűlt kereszttel), de Beregszász neve nem szerepel rajta (a könyv megjelenésének évében, 1803-ban).

Isten Szolgája szirmabesenyői apostolkodása.

Miskolctól északra fekszik, a Sajó partján, a Sajóbesenyővel egybeépült Szirmabesenyő, úgy 4-5 kilométerre a város szívétől, tehát a minorita « klastromtól » is.

Isten Szolgája életrajzában nem szokott szerepelni az alánti eset, amely minden szerénysége mellett P. Kelemen

Didák lankadatlan buzgalmára vall a katolikus hitélet megerősítésében.

Szirmabesenyő jelenlegi érdemes plébánosa, Gáspár Miklós, a szirmabesenyői keresztelési, házassági és halotti anyakönyvek első kötetében az első lapon bejegyzést talált, hogy 1735. július 25-én Deák Ferenc miskolci plébános benedikálta az akkor visszaszerzett kápolnát és benne elmondta az első szentmisét.



XVIII. századi rajz: Miskolc látképe. Jobb középen a minorita «klastrom»; előtérben lent az Avas lejtője; középen a református templom épülőfélben.

Íme a Gáspár Miklós plébános úrtól (1973 novemberében) kapott szöveg:

« Laudabili pietate Excellentissimi et Illustrissimi Domini Domini comitis Thomae Szirmay de Szirma-Besenyő

etc. ... industriaque Perillustris Domini Pauli Benkovics eo tum Provisoris nec non plurimum cooperante Zelo Admodum Reverendi Patris Didaci Kelemen Seraphici Ordinis Minor. S. Francisci Conv. Praesidentis Miskolcziensis Lutheranis erepta, ac Romano Catholicis data est ».

Roppant fontos Gáspár plébános úr magyarázata a latin szöveg után:

« Úgy látszik, itt egy szükség-istentiszteleti helyiség benedikálásáról volt szó, mert később az 1759-ben alapozott és 1762-ben Túróczi főesperes által benedikált, Boldogságos Szűz Mária tiszteletére emelt templom kezdte el működését, amelynek adminisztrálásával a miskolci minorita atyákat bízták meg; elsősorban P. Letkóczi Kozma lelkészkedett ».

A Kisboldogasszony tiszteletére épült templom Miskolc környékének mindmáig egyik legfontosabb lelki központja. Mint ahogyan maguk a szirmabesenyőiek hagyományosan

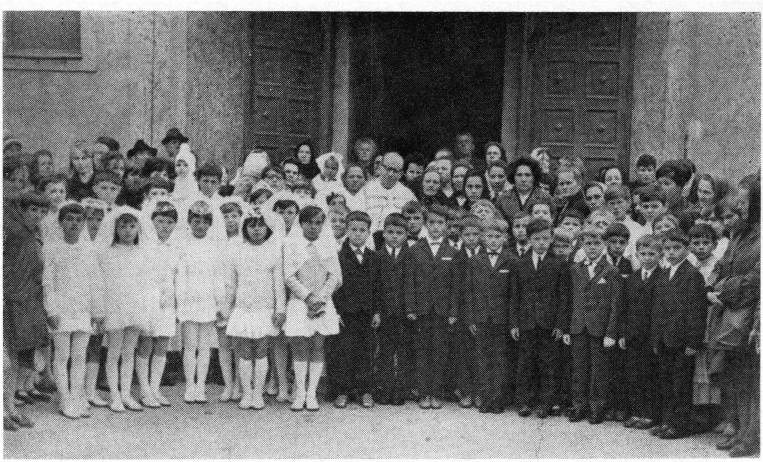

Szirmabesenyő: kép a plébániai hitéletből.

látogatják a miskolci minorita templomot, Isten Szolgája iránt is leróva tiszteletüket, aki ott nyugszik a Szentháromság oltár alatti kriptarészben.

Isten Szolgájának tiszai vándorútja.
Ifj. Csáky Krisztina feletti gyászbeszéde (1736. *március* 20).

Borsod után egy ideig megint Szabolcs és Szatmár megye lesz P. Didák működési területe, saját terve és körülményparancsolta kötelessége szerint.

« Alighogy valamennyire megjavult az egészsége, máris vándorútra kelt, hogy régebbi munkásságának színhelyét a tiszai részeken meglátogassa. Útjában gyászhír tartóztatta fel: gróf Károlyi Sándor már előbb sürgős levélben hívatta őt menyéhez, Csáky Krisztina grófnőhöz, aki súlyos betegen feküdt és kevés remény volt felgyógyulásához. Ez a hívás azonban nem találta meg az úton levő Didák ayát és csak a grófnő halálhírét hozó újabb levél jutott kezeihez Nagykállóban ». (Csák, 62).

E Csák-idézet után vegyük át Takáts Sándortól az idevágó szöveget:

« 1736-ban nagy csapás érte a Károlyi-családot. Károlyi Ferencnek neje, az ifjú Csáky Krisztina grófnő váratlanul, férje távollétében kimúlt. Az egykorú feljegyzések és levelek bámulatra méltó dolgokat mondanak e szentéletű, angyali szívű nőről, kit még a nép is a « tiszavidék gyöngyének », « ártatlan galambnak », « ékes gyöngyvirágnak » nevezett, s ki a vallásosságban, a jó cselekedetek gyakorlásában vetekedett Károlyi Klárával, a szelídségben tán még felül is múlta őt. « Benne találtatott — írja Vass Antal — Sárának engedelmessége, Rebekának szerénysége, Thekuitis asszony ékes beszéde és fontos okossága, Zsuzsánnának tisztasága, Sunamitis irgalmas ájtatossága, Moabités szelíd s együgyű tökéletessége ».



Nyírbátor: a Kelemen Didák építette rendház.

Képzelhetjük tehát, mily fájdalmas veszteség volt halála úgy a Károlyi-családra, mint a vidék lakosságára.

Didák atya Váradról éppen Báthorra ment, midőn a szomorú haláleset történt, s így nem is lehetett jelen az ifjú grófné halálánál — bár idejekorán hívták őt a beteghez. Károlyi Sándor ugyanis kétszer írt ez alkalommal neki levelet; s tudtára adá, hogy ha már a grófné utolsó perceinél nem lehetett jelen, legalább a temetésre jőjjön el s tartson fölötte halotti beszédet. Kelemen Didák Kállóban vette Károlyi második levelét, s nyomban válaszolt reá. « *Rövidecske az idő az olvasáshoz és tanuláshoz* — írja a többi közt — *de arról nem tehetünk, de amennyire az Úr Isten eő szent felségének ingyen való szent kegyelme által együgyű s tudatlan tollamhoz képest érezhetem, igyekezem, itten egy kis csendességet vevén magamnak* ».

« Egy kis csendességet » Nyírbátorban vett magának, ahol az említett év, 1736. február 16-ától tartózkodott va-

lamennyit, majd március 2-ától ismét. Baranyai B-né tanulmányának Adattárában (i.m. 219) pontosan így jelzi: « 1736. II. 16: Kelemen Didák több napra Bátorban; u. úgy március 2. óta. Itt írja Csáky Krisztina temetésére való prédikációját ».

Nyírbátorban ekkor már épülőfélben volt a kolostor. « A templom 1725-ben történt felszentelése után nemsokára, 1734-ben megindult az új kolostor építése, mely a számadások tanúsága szerint mintegy tíz éven át tartott. Róla 1749-ből részletes leírás maradt. Ebből kiderül, hogy az épület négyszög alakban csatlakozott a templom északi falához, középen nagy négyszögű udvarral. A sekrestyéhez merőlegesen kapcsolódó keleti szárny azonban fából készült s ezt a leírás réginek nevezi. Ennek folytatásaképpen egy szintén réginek mondott, rövid, falazott kolostorrész következett. Mivel ez utóbiakkal együtt régi romokról is szó esik, valószínű, hogy a középkori kolostor valaminő maradványai a XVIII. század közepén még láthatók voltak. A réginek nevezett falazott kolostorrész talán még a gótikus kolostorból származott. Ehhez épült először az ideiglenes jellegű faépület. Mikor azonban az 1734-1744 között újonnan emelt és ma is meglevő kolostor elkészült, erre a toldozott és fából épített keleti szárnyra nem volt már szükség, s ezért azt 1749 után, valószínűleg még a XVIII. században teljesen elbontották.

A szögletes U alakot mutató barokk kolostor egyszerű, de főként boltozatos belsejében jó hatást keltő épület. Az emeletes homlokzatokat vakolatkeretes ablakok törik át. A nyugati homlokzat közepén vezet az épület belsejébe a kőkeretes ajtó. A folyosó mindkét szinten az udvar felé eső részen fut. A folyosók, a lépcsőház és a szobák barokk keresztboltozattal fedettek. Ugyanilyen a középkori torony nyugati oldalához csatlakozó sekrestye és a torony első szintjének boltozata is.

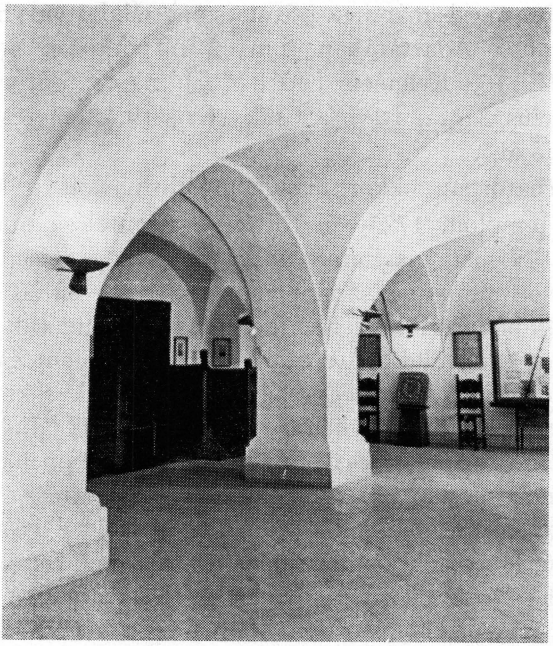

A nyírbátori minorita kolostor ebédlője.

A kolostor déli szárnya, mely a templom északi falához simul, csak folyosóból áll. A közös és a lakóhelyiségek tehát csak a nyugati és északi szárnyban találhatók ». (« Nyírbátor », Entz Géza—Szalontai Barnabás útikalauza, Budapest 1959, 23-26).

Folytassuk azonban Takáts Sándort P. Kelemen Didákról:

« A temetésen megjelenvén, elmondá nagy beszédét. A bevezetésben a fájdalom hangját szólaltatta meg, s ha — mondja a károlyi piaristák egykorú feljegyzése — úgy fejezte volna be, amint kezdette, a legnagyobb fokra hágott volna a közös szomorúság; de ő szokása szerint rögtön áttért

a bűnök ostorozására, a viszálykodások és a nemesi udvarok romlottságának korholására. A bánat és fájdalom érzéseinek kifejezését társaira bízta.

Beszéde így is nagy hatást keltett, a jelenlevők ráborultak a koporsóra, s a halottvivők alig tudták a zokogó népet visszaszorítani.

A halotti beszéd 1736-ban nyomtatásban is megjelent, de a szerző neve nincs a címlapon megemlítve. A harmincnyolc nagy oldalra terjedő beszédnek teljes címe ez: Üdvösséges Tudomány, melyet midőn néhai méltóságos jó emlékezetű dicséretes asszonyállat: méltóságos gróf Csáky Krisztina asszony, mélt. gróf nagy-károlyi Károlyi Ferenc kegyelmes urunk, Császár és koronás királyunk eő felsége egyik tekéntetes nemes regementje óbestere s commendánsa, tekéntetes nemes Szathmár vármegye örökös főispánja etc. Kedves házastársa gyászos halotti pompájának, hideg tetemei el takarásának alkalmatosságával az egybengyült sok rendekből álló keresztyén híveknek lelki épületekre seraphicus Sz. Ferenc conventuális szerzetéből való egy minorita barát eleikben terjesztett Károly várában 1736. márc. 20. napján » (i.m. 308).

Valóban nincs Kelemen Didák neve a címlapon. Fentebb azonban láttuk, maga a — személynek szóló — meghívás a beszéd megtartására, az életrajzírók meggyőződése e beszéd szerzőségéről, napjaink műtörténészének adata, és utoljára: a birtokomban levő fényképmásolat címlapján a nyomtatott szöveg között e régi betűs kézírás: « írta: Pater Kelemen Didák », — mind azt bizonyítja, hogy a Csáki Krisztina — gr. Károlyi Ferencné felett tartott gyászbeszéd szerzője Isten Szolgája Kelemen Didák.

A — címlapot nem számítva — harminchat oldalnyi (15. 5 x 12 cm) nyomtatott szentbeszéd vezérszava (az istendicséret után: « Dicsirtessék az Úr Jésus Kristus »)ez:

« *Sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum. Job.*1.*v.*21. *Amint az Úrnak tetszett, úgy lött; légyen áldott az Úrnak Neve. Jób könyvének első rész: huszonegyedik versében* ».

A beszédet képletes körmondattal kezdi Kelemen Didák:

« *Mivelhogy az ember szüntelen való változások alá vagyon vettetve e világon, úgy annyira, hogy: Nunquam in eodem statu permanet, soha nem marad meg egy állapotban: most mosolygó szemmel hízelkedik a szerencse, most komor kedvvel fordítja reá orcáját; szükséges dolog, hogy az ember bizonyos regulához szabja magát, melyhez minden változások között, mint valami erős kőszálhoz ragaszkodjon, és mindenkor egyenlő mértékben tartsa magát, hogy tudniillik sem a jó szerencsének forgó szele fel ne ragadja, sem a boldogtalanságnak fergetege le ne tapodja, valamint szükséges a tengeren evezőknek, hogy mind éjjel, mind nappal, mind csendes időben, mind szélvészekben a mágnes kőre vigyazzanak (mindenkor a poláris csillagra, kit az Ég tengelyének hívunk, fordul), szükség, mondám, hogy mindenkor a poláris csillagra vigyázzanak, aszerint intézzék útjokat, ha a csendes időben felvett céljokat el akarják érni, a szélvészben a hajótörést el akarják kerülni; hasonlóképpen az ember e világnak szüntelen való különb-különbféle ostromló változási között, ha a veszedelmet el akarja kerülni, szükséges, hogy bizonyos regulát szabjon, mely szerint kormányozza minden dolgait, és történet szerint (amint szoktuk mondani) reá szállott esetit* ».

Az ember állhatatlanságát szemlélteti az élet változandóságai között: a szerencsében felfuvalkodik, a bajban kétségbe esik; ha egészséges, « *gonoszra vetemedik* », ha « *megbontakozik s betegségbe esik, félelem gyötri szívét* »; ha gazdag, elragadja a kevélység, a szegénységben szomorkodik; a méltóságot a maga érdemének tartja, nem Isten akaratának; ha fiai vannak, a természet ajándékának veszi, nem Istenének; ha fiától megfosztja a halál, « *a szerencsét, az időt át-*

kozza, nem ismervén az Isten akaratát, az élet és halál Urának, kinél vannak az életnek és halálnak kulcsai ».

Buzdítólag figyelmeztet tehát: az embernek « *bizonyos regulát* » kell szabnia magára, amely « *mindenkor egy mértékben tartsa őtet mind boldog, s mind boldogtalan állapotjában; e regula pedig az Istennek szent akaratja, mely szerint ha az ember intézi dolgait, mindenkor s mindenekben egy mértékben marad* ».

Majd így folytatja: « ... *Az ilyen embernek semmi nem esik akaratja ellen, mert mindenben csak azt akarja, amit Isten akar, kinek akarata ellen senki nem állhat; az ilyent semmi eset meg nem háborítja, s lelki csendességit fel nem bontja, mert erős, mozdulhatatlan oszlophoz kötötte akaratát, az Isten akaratához* ».

Ezután a lelkierősség dicséretével a váratlanul özvegységre jutott Károlyi Ferenchez fordul, aki « *eleitől fogvást ezen regulához szabta magát* ». Itt P. Didák a távollevőben a kötelességteljesítés meg hűség áldozatát méltatja: « ... *Elhiszem, érzed a fájdalmat, ha meggondolod ezen hideg tetemekben, távul, édes hazádon kívül, idegen országon létedben (melyet okozott Felséges felkent koronás királyodhoz való igaz hívséged) kedves hitvesednek, dicsőséges égi méltóságos nagy familiájú, tökéletes erkölcsű, jó emlékezetű, méltóságos Gróf Csáki Krisztina asszonynak tőled ily hamar való elválását s neveletlen szerelmes kisdedidnek árvaságra jutásukat..., de mivel mindenben Isten akaratjára hagytad magadat, meggyőzöd az emberi indulatokat..., ezen ellenkező s bánattal szívedet mindenfelől körülvévő dolgokban meg nem szomorodol, szívedben meg nem háborodol, lelki csendességed fel nem bomol...* », és idézve Sz. Jób szavait: «*Amint az Úrnak tetszett, úgy lött, légyen áldott az Úrnak neve*», a gyászoló férfi ajkára teszi e szavakat: «*Ezen szókat mindod te is, Méltóságos Gróf, mikor szent házasságbeli, tiszta igaz szeretettel szerető kedves hitvesednek véletlen halálát s hideg tetemit szemed előtt látod...* ».

Didák atya avval is vigasztalja az elhunytnak férjét, hogy « *Istennek sok ajándékival megáldatott, nagy érdemű minden dolgokban, nagy experientiájú* » édes atyja jelen volt, « *országos dolgait hátra tévén tőle nem távozott, valamit Istentől vett bőlcs elméjével s kíméletlen költségivel felérhetett, mindeneket elkövetett; mind testi nyvalyának segéltésire, mind lelkének az örökkévalóság útjára való jó elkészülésére valamit hasznosnak s szükségesnek gondolt, szorgalmatosan végbe vitetett* ».

A végső gondoskodásnál külön kiemeli Klára grófnőt, akit « *ritka példájú, tökéletes erkölcsű, istenfélő, betegeken könyörülő, atyafiszerető* » nénjének nevez, éjjel-nappal a ház népével, cselédivel, a helybeli és a szomszédságban levő szerzetes házakkal imádkozva a betegért. De a véget nem lehetett elkerülni: « *S ha szintén jelen lehettél volna is, különben nem lett volna, mert az Égben így tetszett, a földön végbe kellett mennie.* » A keserű halál azonban hitvesének semmit sem árthatott, « *mert a könyörülő s véghetetlen irgalmú Istennek ingyen való szent kegyelme által halálához jól hozzá készült, boldogul múlt ki e világból, azért meg nem hólt, hanem elaludott az Úrban, azért nem lön halála, hanem jobb életre jutása* », « *minden szent sacramentumoknak ájtatos felvétele után érezvén világból való kimúlásának elközelítését, az Úr Istennek, ő szent Felségének szent akaratán s szent rendelésén megnyugodván, ájtatos buzgó fohászkodási között lelkét az ő alkotó Urának s Teremtő Istenének szent kezébe ajánlotta* ».

Isten akaratához úgy kell igazodni, mint ahogyan az árnyék követi az embert, vagy miként a szolga ura akaratát, sőt csak szempillantását is. Dávid király zsoltárát (122.). idézi s evvel Szent Ágoston magyarázatát.

« *Krisztus igaz Ecclesiájának tanítását és bizonyítását* » figyelembe véteti hallgatóival, « *hogy a Krisztus érdemiből adatott segítség nélkül elégtelenek vagyunk az Isten törvényének megtartására, de az Isten malasztjával úgy bé teljesíthetjük a parncsolatokat, hogy ezek ellen olyat ne vétsünk, mellyel az*

Isteni szeretetet elveszítsük és kárhozatra vettessünk». Szent Pál és Szent János leveleiből magyarázza a katolikus tant (fájdalom, nem vehetjük sorra valamennyi idézetét, ami csak külön tanulmányban lenne lehető).

«*Urunk is* (*Sz. Máté* 11, 30): «*Jugum meum suave est, et onus meum leve, az ő igáját és terhét könnyűnek nevezi. Vajon, miképpen lehet könnyű és nem nehéz, ha elviselhetetlen summa? Szent Pál válogatás nélkül mondja: hogy mindeneket megcselekedhetik annnak erejével, aki őtet vastagítja*» (!). A filippiekhez írt levél 4,13-mat idézi: «*Ab actu ad potentiam evidens est argumentum. Amit megcselekedtek az emberek, bizonyos, hogy azt megcselekedhették. De kérdés, voltak-é olyan emberek, akik az Isten parancsolatit megtartották? Voltak: a Sz. írás sokakról írja, hogy az Isten törvényit és parancsolatit megtartották és bétöltötték*».

Ószövetségi és újszövetségi példákat sorol fel! Józsue; Zakariás és felesége; Ábel és Noé, Ábrahám és Joziás, Jób és a leviták, az apostolok és tanítványok példáját. «*Kitetszik azért ezekből világosan, kitetszik, hogy az Isten parancsolatit megtarthatni. Az Isten ígérte, hogy sz. lelkét adja nékünk, és azt cselekszi, hogy az ő törvénye szerént járjunk*».

Teológiai finomsággal érzékelteti az emberi szabadakarat felelősségét, hivatkozva Isten különböző elnevezésére a teremtéstörténetben. «*Mi ennek az oka, hogy az Úr Isten a többi állat teremtésekor csak Istennek mondatik, az embernek teremtésekor pedig Úrnak is? Ez az oka: mert csak az emberben, mint okossággal felékesített teremtett állatban találtatik a világi fejedelemség; azért akart az Isten kiváltképpen az embernek Urává lenni; csak az emberben találtatik a szabad akarat, azért azt akarta, hogy azt az ő szolgálata alá hajtsuk*».

Majd a továbbiakban ezt olvassuk halotti beszédében: «*... De mégis sokan vannak, kik ezt nem cselekszik, hanem az ő akaratuk alá akarják az Isten akaratát hajtani*». Az írástudók és farizeusok jelt «*akartak*» Krisztustól! Szónoki

hévvel felkiált Didák atya: «... *Nem tudjátok-é, hogy a tanítvány függ a Mestere akaratától? Nem tudjátok-é, hogy a szolga az Ura akaratán szokott járni? De ők nem ezt cselekszik, hanem kevélyen parancsolván mondják: Magister, volumus, Mester, akarunk. Oh, mily sokan vannak mai napig is a keresztények között, kik Uruknak vallják az Istent, azonban ha valami szükségben vannak, azt mondják: Volumus, akarunk* ».

Összeveti viselkedésüket Sauléval, aki Damaszkusz kapuja előtt az Úr hangját hallva « *mindjárt azt felelé: « Domine, quid me vis facere? Uram, mit akarsz, hogy cselekedjem! Aki nem Krisztus akaratát akarta a maga akarata alá hajtani, hanem a magáét Krisztus akarata alá* ».

A hit mellett az igaz és egyenes szív is szükséges az Isten akaratával való megegyezésnél; ellenben: « *Jó egészségedben kedves Isten akarata s mikor beteg ágyadban nyögsz, keserű, nincs egyenes szíved, mert nem akarod az Isten akaratához szabni akaratodat, hanem az Istenét a tiédhez hajtani* ».

« *A Koronás Próféta Szent Dávid* » készségét említi, akinek jelszava volt: « *praesto sum* », kész vagyok, tegye Isten, ami jó előtte.

« *Édes Üdvözítőnk is szenvedésekor nem másban, hanem az Atya Isten akaratával való megegyezésben találta vigasztalását és nyugodalmát; mert ugyanis, mikor az Olajfák hegyén a keserves kínszenvedésnek bokros ostromlási körülvették volna, térdre esvén s orcára borulván azt mondá: Pater, si possibile est, transeat a me calix iste, verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu: Atyám, ha lehetséges, múljék el e pohár tőlem, mindazonáltal, nem amint én akarom, hanem amint te. Azért maga példájával tanít, hogy azokban is követnünk kell az Istent, miktől irtózik a természet; azt akarja mondani: nemcsak a kedvünk szerint való dolgokban, hanem a kedvünk ellen valókban is meg kell egyeztetnünk a mi akaratunkat az Isten akaratával* ».

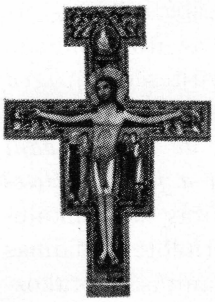

Assisi: a kereszt, mely Szent Damján templomában Ferenchez szólt (ma a Szent Klára bazilikában őrzik).

Kelemen atya a fokozatait ismerteti: *« Az Isten akaratával való egyesülésnek három grádicsa vagyon: első, mikor a fájdalmas és keserű dolgokat, melyek következnek, az ember nem kívánja, se nem szereti, sőt fut azoktól, de mindazonáltal azokat inkább el akarja szenvedni, hogysem azoknak eltávoztatásáért valami vétket cselekedni; ez legalább való grádics. Második grádics az: mikor az ember noha nem kívánja, nem is választja az ellenkező dolgokat, melyek reá következnek, mindazáltal mikor eljőnek, örömest elszenvedi, az lévén az Isten akarata; ez a második grádics annyival nagyobb az elsőnél, hogy ebben az ember akarja és némi-némiképpen szereti a fájdalmas dolgokat az Isten szerelmiért, nemcsak hogy parancsolattal köteleztetett arra, hanem hogy tudja Isten előtt kedvesnek lenni. Az első grádics békességes tűréssel szenvedi a dolgokat, ez a második készséggel és könnyűséggel. A harmdik grádics az: mikor az Isten szolgája a nagy szeretemért, melytől viseltetik az Úr Istenhez, nemcsak jó akarattal fogadja és szenvedi a nyomorúságokat és fájdalmas dolgokat, melyeket reá bocsát ő szent Felsége, hanem kívánja is azokat, tudván, hogy az légyen az Isten akarata, amint mondja Szent Lukács az Apostolokról: Ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati; Örülvén mennek vala a gyülekezet elől, mivelhogy méltókká lettek a Jézus nevéért gyalázatot szenvedni ».*

Nem szűnik meg a lelkierősségre buzdítani: *« Azokáért minden módon azon kell igyekeznünk, hogy az Úr Isten kegyelméből erre juthassunk, hogy örömmel s vigassággal elszenvedjünk minden nyomorúságokat és ellenkezéseket, melyek mireánk jőnek ».*

Beszédét szüntelenül ismert avagy kevésbé ismert szerzők mondásaival ízesíti (mekkora jártasság az irodalomban, mekkora szorgalom gyöngyszemeinek összegyűjtésében!).«*Igen jól mondja Pater Avilla: hogy hálákat adni az Istennek a vigasztalásnak idején minden emberek dolga, de hálákat adni a nyomorúságoknak és ellenkezéseknek idején a jó és tökéletes erkölcsű embereknek tulajdon dolga*».A Szentírás karbunkulusát (Eccl. 32, 7), Tóbiás állhatatosságát szerfölött fájdalmas megpróbáltatásai közepette is, Sz. Ágoston tanítását sorakoztatja fel, ami után pogány bölcselő példáját állítja hallgatói-olvasói elé: «*Ezt cselekedte még ama pogány Socrates is, ki felől azt írják, hogy minden különb-különbféle és ellenkező történetekben, melyek reá következtek, ugyanazon lételben megmaradott, Nec hilariorem quisquam, nec tristiorem Socratem vidit: aequalis fuit in tanta inaequalitate fortunae, usque ad extremum vitae, Senki Socratest sem nagyobb vigasságban, sem nagyobb szomorúságban nem látta, egyenlő volt oly nagy egyenetlenségében, életének utolsó órájáig. Nem nagy dolog azért, hogy mi keresztények igyekezünk erre jutni, amire egy pogány elérkezett. Nem hozom azért elő Sz. Márton püspököt, kiről Sulpitius azt írja, hogy soha néki haragját vagy szomorúságát nem látta; mihelyt valami kedvetlen dolga történt, eszébe jutott, hogy oly ellenkező dolog nem lehet, mely Isten kezéből nem jön, azért úgy vett mindeneket, mintha Isten maga kezével nyújtotta volna. Eszerint cselekedjünk mi is, minden állapotunkban s ügyünkben Isten akaratára hagyjuk magunkat*».

Mint sebre a «*flaistrom*», úgy fájdalmainkra leghasznosabb a megnyugvás Isten akaratán: «*Jó orvos az Isten; amikor keserű italt ád is, javunkra adja és hasznunkra; méltó örömmel viselnünk, s annál édesbben esik, ha meggondoljuk, hogy az Isten maga tölti és méri reánk, amint meg vagyon írva a 74. zsoltár 9. versében: Quia calix in manu Domini vini meri plenus mixto, Mert a pohár az Úr kezében színborral tele elegyüléssel*».

A világ borának alját, «*söprejét*», viszont a bűnösök

isszák. Az Úr «*pohara*» az ember gyengeségéhez mért, «*nem hordó vagy kád, mert senkit tehetsége felett nem erőltet, hanem kinek-kinek csak annyit tölt, amennyit lát hogy elbírhat*».

— Mint csörgedező patak folyik ajkáról-tolláról a szó, fürgén és dallamosan; akkor is, amikor az idézett latin mondatokat magyarul magyarázza, sőt, akkor talán még inkább, mert várakozáson felül kapjuk tőle a világos, zamatos fordítást.

A szenteket sem kerülte el Isten pohara! Jób története bizonyítja, aki súlyos veszteségek után is hű maradt Istenhez: «*Az Úr adta, az Úr elvette, amint az Úrnak tetszett, úgy lett; legyen áldott az Úrnak neve. Így ivá meg Szent Jób az ő poharát s nem mondá, hogy az Úr adta volt, de az ördög elvette (mint sokan ilyenképpen szoktak zúgolódni); nem mondá ezt Sz. Jób, mert tudta, hogy az Isten kezében a pohár: ő tölti és méri akire mint akar...*».

Az üdvözült szentek mindannyian «*megitták az Isten kezéből a pohárt; meg kellett azt innia az Isten Fiának, meg kellett innia az ő Szent Anyjának, a B. Szűz Máriának, minek előtte bémentenek az Isten Országába. Mit irtózunk tehát üdvösségünk fejébe járó poharunktól*»?

Tehát a hitnek cselekedetekkel éltetését hirdeti, a felebarát szeretetét béketűrés által. Egyik széljegyzetében, — amint általában a szentírási idézetek helyeit jelzi —, «*haragot nem kell tartani*» jeligével figyelmeztet: «*... ha Istenhez hasonlók akarunk lenni, mi is olyan irgalmasok legyünk, és ellenségeinkre javainkat terjesszük. ... Gloria magna est sequi Dominum. Néked sem lehet nagyobb tisztességed, mint ha Uradat követed, és az ő hasonlatosságába öltözöl*» (Eccl. 22, 38).

Az ellenség szeretete Isten fiaivá tesz minket, mint ahogyan az őszintén megbocsátónak Isten biztosítja irgalmát. A színlelt megbocsátás szomorú következményét, az elkárhozást, egy spanyolországi (kordovai) szemléltető példával

világítja meg. «*Melyből észrevehetjük, hogy nem szájjal és színnel, hanem szívből kell megbocsátani*». *Erre int az Úr imája, figyelmeztetése az áldozat előtti kibékülésre. Állati oktalanságnak tartja a gyűlöletet: Micsoda baromság másra való boszszúból magunkat örök kárhozatra vetnünk ellenségünk gyűlölségivel* ».

Szent Valérián és Szent Ciprián szavait idézi az ellenségszeretetről, amely nélkül még a vértanúság is elveszítené érdemét. Mély megilletődéssel elmélkedik Krisztus Urunk szenvedéséről, aki szüntelenül ellenségeiért imádkozott: « *Ez az a példa, keresztyének, amit kell követnünk* ».

Erkölcsi intelmei során elítéli « *a pokolbéli ocsmány dögletességet* », « *a tisztátalan undokságot* »; ugyanígy a részegséget is, Pál apostolt ismételve, hogy a fajtalan életűvel, szitkozódó emberrel, bálványimádóval vagy részegessel együtt ne is egyenek. « *Mely mondásban nemcsak egy igába fogja szokása szerint a részegséget a bujasággal s bálványozással, de mint nyilván kiátkozott embert és rühes juhot elválasztja a hívek társaságától a részeges embert. Ki győzné számlálni, menynyiszer tiltja a Sz. Írás a részegséget..., nyilván jelenti Izaiás, hogy a részegség nemcsak világi nyomorúságot, de pokol torkát érdemli* ».

— Isten Szolgájának gyászbeszédéből sajnálom kihagyni a fontos részeket, mert ki tudja, mikor kerülne nyilvánosságra ennyi is belőle. A két oldalra tervezett ismertetés szükségszerűen bővült ki ennyire, ha nem akartam vézna vázlatot vetni papírra.

P. Didák, — hogy mesteri tanításából ne maradjon ez se ki —, bűnnek bélyegzi a részegeskedésre unszolást és szoktatást is: « ... *nemcsak az vétkezik, aki megrészegszik, hanem valaki szép szavával vagy kínálásával vagy köszöngetésivel vagy egyébképpen okot ád másnak a részegségre, szintén oly bűnt vall és oly kárhozatot érdemel, mintha önnön maga részegednék meg* ». Szent Pálon kívül (Róm. 1, 32) a világi törvényt

hasonlóképpen a részegeskedés ellen hozza fel: «*facientes et consentientes pari poena plectuntur, akik cselekszik és akik akaratából cselekszik a gonoszt, egyenlő büntetést érdemlenek*». A prófétákat említi, akik «*jajt kiáltanak nemcsak azok fejére, kik részegeskednek, hanem azokra is, kik mást részegségre ingerlenek*».

A fejtegetett erkölcsi igazságot a szentek és a Szentatyák tanításával támasztja alá, és Szent Ágostontól kölcsönzi e szavakat: «*Qui amico suo nimium propinat, efficitur inimicus: Corpus ejus debilitare et animam probatur occidere. Valaki barátját megitatja, a legnagyobb ellensége, mert testét egészségében megsérti, lelkét pedig ugyan megöli. Mentül jobb volna tehát azt, amit mással kelletlenül megitatsz, szegényeknek osztani, hogy a test is tápláltatnék mértékletes itallal, a léleknek is váltság szereztetnék irgalmassággal, kellemes barátság, hogy mást jóakaratból meg ne részegíts*».

Lenyügöző a gondolatfuttatás, a keresztény erkölcs szabályainak feltárása, a társadalmi bajokra való felfigyelés, azok orvoslására a felebaráti kötelesség hangoztatása, a gördülékeny beszédmodor, a hasonlatok gyakori használata, miként a következő:

«*Ha mely időben lovad megizzad és inni akar, nem szenveded, megrántod a száját, hogy el ne veszíttesd egészségét: ha pedig látod, hogy felebarátod felgerjedett a sok bor miatt, inkább erőlteted, hogy igyék, és amitől barmodat elfogod, arra kényszeríted barátodat, nagyobb gondod lévén lovad egészségére, hogy sem barátod életére s üdvösségére. Ne adjon Isten senkinek ilyen barátot, mert akik megrészegítenek, nem barátink, hanem tolvajaink, és jobb volna martalócok kezébe akadni, hogysem efféle kegyetlenek asztalához ülni*».

... Ugye, atyafiak?! Így van, ahogy mondom? Mintha csak ezt kérdezné hallgatóitól meg olvasóitól... És ki lenne, aki nem azt válaszolná rá: Bizony, bizony, így, jóságos Didák Atya!

Nem merül ki az okfejtésben, mennyire káros az iszákosság, és mily veszedelmes az oktalan, szíre-szóra történő áldomásivás, amiről Sz. Ambrus püspök mindig rosszallólag szólott. « *Noha azért a józan és tisztességes köszöntőben,* — folytatja Kelemen Didák—, *melyet az emberek megkívánnak, nincs fogyatkozás; de mikor efféle köszöntgetést avégre cselekszi valaki, hogy megrészegítse és mértéktelenség ellen való italra kötelezi barátját, bezzeg akkor a köszönet* (így) *nincs halálos bűn nélkül, sőt ördögnek való áldozás és Istencsúfolás nélkül. Ó, mennyi gonoszság s veszedelem származik a részegségből! Ez minden gonoszságra hajlandóvá teszi az embert... Sommába foglalja Sz. Basilius és Sz. Ágoston a részegségnek gyümölcsét, és azt írják: hogy nemcsak a másvilágon kínoztatnak a részegesek, hanem itt kezdődik nyavalyájuk, mert szemfájással, főszédelgéssel, s sok nehéz nyavalyákkal sanyargattatnak, s amint Plinius írja: ebből vagyon a rút halaványszín, feje fájdalmas, keze reszket, orczája rezes, véres a szeme, dohos és kamara szókszája* (így) *a részegesnek, és amint a Sz. Írás szól felőle (Eccl. 37, 34): Propter ebrietatem multi obierunt, qui autem abstinens est, adjiciet vitam. Részegségekkel számtalanok rövidítik beteges életüket, melyet egészségesen tovább tarthatnának józansággal* ».

A bortól tartózkodás kötelességét veszi példának az ószövetségi papok életéből: templomi szolgálatuk előtt, a nép oktatásakor, törvénytételkor nem volt szabad bort inniok, ugyanígy a nazarénusoknak sem. — Nos, Didák atya, akinek józanságát, örökös lemondásait mindenki ismerte, most vádolni kezdi magát: « *Mikor ezt meggondolom, s eszembe jutnak Sz. Ágoston szavai, reszketek a nagy félelem miatt, mert ismérem, hogy azok közül a Papok közül voltam én is, akiket fedd...* ».

Alázat és bűnbánat!

Nincs jogunk megfosztani Kelemen Didák atyát önvádjától, hanem a saját lelkismeretére és Isten igaz

ítéletére bízva a valóságot, mi mindenféleképpen tanulunk tőle...

— « *A hiábavaló esküvést Isten tilalmazza* ». Ezt az alcímet olvassuk a Csáky Krisztina grófnő felett tartott, majd kinyomtatott gyászbeszéd 29. oldalának szélén. Íme, a bekezdés: « *A kevélységről légyen most elég példa: a mennyben teremtetett Angyal* (így) *mint jára; s a rút beszédről, nyelvnek több gonosz vétkeiről nem engedi az idő, hogy most szólhassak, egy-két szóval emlékezem az esküvésről, mert az oly közönséges a mi romlott nemzetünkben, hogy sokan anélkül szólni sem tudnak; talán attól vagyon, hogy észre nem veszik s nem tudják, mely gyűlölséges vétek ez Isten előtt s miképpen bünteti az Isten ezért az embereket* ».

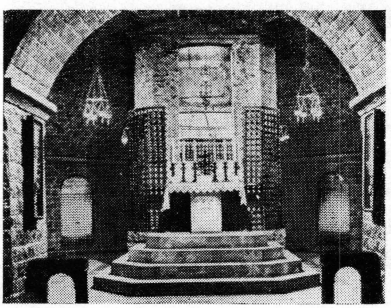

Assisi: Szent Ferenc sírja a minoritarend főtemplomában.

... « *Erre nézve Sz. Jakab mikor azt parancsolja, hogy ante omnia nolite jurare, mindenek felett és minden egyéb dolgok előtt távoztassuk az esküvést, arra int az Apostol, hogy minden egyéb keresztény vigyázások között szorgalmatosan távoztassuk az esküvést, mert mintegy lehetetlen dolog, hogy aki gyakorta esküszik, veszedelem nélkül maradjon, s akkor hamisan ne esküdjék...* ».

Didák atya a haszontalan és vakmerő esküvés fajtáit szigorúan bírálva, erősen inti hallgatóit : « *Azért keresztyének, meg ne csaljátok magatokat, s egyebek esküttetésében szemesek legyetek, mert igazán szentül írta Sz. Ágoston: aki valakit hamisan megesküttet, emberölő, mert lelki halálba ejti a hamis esküvőt* » (Tom. 30, serm. 28).

A tételt a Hippo-beli Titus Lymanus helytelen viselkedésével példázza, aki megszorult adósát esküre kötelezte tartozása bevallására, ami által ez utóbbi csalárdul esküdött; a példázat szerint a hitelező álombeli bíráitól kemény dorgálásban részesült, hogy anyagi java biztosítására adósa lelkének kárt okozott.

Isten Szolgája saját korának szomorú körülményeire világít rá szentbeszéde e rövidke szakaszában is: « *A szegénységet, mikor conscribálják, minémű értékkel bírjon, ne eskessék; másképpen kitanulhatják, mije vagyon, egyik vagy másik helység mivel bírjon s mennyi jövedelme vagyon; esküdtetés nélkül obtingenseket, reájuk esendő fizetéseket felvétni; a sok hamis esküvést, ha Isten ostorát s hazánk utolsó veszedelmét távoztatni akarjuk, el kell oltani* ».

De ez nem pusztán korrajz, hanem élénk részvétel az ország társadalmi bajában, sajnálkozáson túlmenő pártfogása az elesett népnek, a nyomorult « *szegénységnek* ».

Majd széljegyzetben ezt az alcímet olvassuk: « *Az átkozás sok vétket magában foglal* ». Néhány gyakran használt rossz kifejezést, mint több vétek foglalatát Szent Pál apostol dorgálásával bélyegez meg: « *Maledici regnum Dei non possidebunt, az átkozódók Isten országából kirekesztetnek* » (1. Kor. 6, v. 10).

A következő alcím: « *Az embercsúfolás mily nagy vétek* ». Evvel vezeti be erkölcsi intelmét: « *Az embercsúfolás, tréfálás most oly közönséges, hogy sokan azt nem bűnnek, hanem tisztességes mulatságnak és udvariasságnak állítják; de Isten, aki non irridétur: meg nem csúfoltatik, azt mondja (Példabeszédek könyv. 3. rész 32. vers.): Abominatio Domini est omnis illusor, útálatos őelőtte, aki megcsúfol egyebeket* ».

A bibliából Elizeus gúnyolóit és büntetésüket említi; Michol csúfolódását Dávid ellen, mely mint minden más hasonló eset, Isten ítéletét vonta magára. «*A kárhozott lelkek siralmas búsulása* » gyakran emiatt történik.

«*A szitkozódás, káromkodás mily veszedelmes*», hívja fel az olvasó figyelmét ismét egy másik vezérszó a lap oldalán. A «*mosdatlan, rút beszédek*», a «*szemtelen szavak*», a szitkok, átkok, káromkodások a fiatalok nyelvére gyakorta kerülnek.

Szent Ágoston úgy vélekedik, hogy e súlyosan vétkezők nem kevésbé vádolhatók, «*nem kevésbé vétenek, kik a mennyben uralkodó Krisztust káromolják, mint azok, akik midőn e földön járt, felfeszítették*». Szent Bernard pedig: «*A káromkodó nyelv éles fegyver, amely amennyiben rajta áll, sérti és vagdalja az Istent*». — Croesus, lidiai király fiát megragadó példának tartja arra, hogy tiltakoznunk kell a káromkodás ellen. E némának született fiú, atyja életveszedelme láttára «*elkeseredék, és megerőltetvén magát felkiálta: Ne bántsák! mert ez a király. Elszaggatá némaságának kötelét a nagy bánatnak ereje*».

Jól jegyezzük meg ezeket a szavakat; ismerőseknek tünnek!

Hanem folytassuk:

«*Keresztyének, a mi szerelmes Atyánkat, az Úr Istent menynyiszer látjuk s halljuk hogy a káromkodók nyelve sérti, vagdalja; mégis nem hogy nyelvünk lévén szólnánk, hanem megnémulunk...*».

Forgassunk csak vissza az előző fejezetre; ott a Krucsai Márton felett 1733-ban tartott gyászbeszédben (a nyomtatott szöveg 18-20. oldalán) ugyanígy panaszkodik P. Didák, hogy a káromkodó nyelv vagdalja Isten szent nevét, hogy Kroesus király fia legyőzte némaságát atyja életveszélyének láttán; a Sz. Makáriustól vett példa is azonos szövegezésben olvasható mindkét gyászbeszédben — kevés szó kivételével — és eltekintve a nyomdai szedés vagy írásmód ritka különbözőségétől. Tehát az 1733-i beszédnek ez a hatvan sornyi része témában, nyelvezetben teljesen azonos az 1736-i gyászbeszéd vége felé olvasható 66 sorával (de ez a sortöbblet is csak a nagyobb betűknek tudható be, noha mindkét köny-

vet Kassán nyomták « az Académiai bötűkkel, Frauenheim Henrik János által »).

Úgy vehetjük, mint biztos tényt, hogy e két gyászbeszédet P. Kelemen Didák írta, miként már följebb elemeztük. De lélektani okból is őt lehet a Krucsai Márton temetésekor mondott gyászbeszéd szerzőjének tartanunk, minthogy éppen e nemes jótevője nyomtatta ki Isten Szolgája « Lelki öröm » című beszédét (amelyet a nyírbátori minorita templom ünnepélyes átvételekor tartott) « az Académiai bötűkkel », 1733-ban Kassán!

Ha tehát, szinte vitán felül, a Krucsai-gyászbeszéd szerzője P. Kelemen, ő a szerzője a most ismertetett Csáky-gyászbeszédnek is, amire világosan utal a két beszéd sem tárgyban sem mennyiségben el nem hanyagolható részének egyezése.

— Mivel a Krucsai-gyászbeszédből nem írtam ki egy jellegzetes szakaszt, e Csáky-bészédnél teszem meg:

« *Hallják az elöljárók, nemes vármegyének tisztei, városoknak és egyéb helységeknek bírái; hallják az atyák, hallják a gazdák alattok valóknak, gyermekeknek és cselédeknek Isten ellen való irtóztató sok káromkodásit, s nem szólnak, hallgatnak, megnémulnak. Nincsen, aki mennyei édes Atyánknak ily nagy megbántásán szánakodjék. Nincsen, aki abban buzgólkodjék, hogy ez büntettessék, a nép közül kiirtassék. Azért annyira eláradott, hogy méltán az Úr Isten így panaszkodhatik, amint Jeremiás idejében: Tota die nomen meum blasphematur, egész nap az én nevem káromoltatik, Városon, falun, úton, mezőn, erdőn nem hallatszik egyéb a káromkodásnál. Alig tud szólni a gyermek, már az atyjától megtanulta a káromkodást. Hogy várhatnánk hát Istenünktől áldást? De ha nincs is aki büntesse s tiltsa ezt a gonoszságot, tudja meg bizonyosan a káromkodó, hogy az Isten büntetetlen nem hagyja* ».

Szent Makárius életéből legendával érzékelteti, hogy a kárhozatban mérhetetlenül szenvednek « *a gonosz keresztyé-*

nek, kik az igaz Istent ismerték, de az ő Sz. Nevének káromlásától soha meg nem szűntek az ő életükben ».

Maxica (?) városában egy megátalkodott káromkodónak « *azon kínjában, bőgve mint a barom, kellett kiadni lelkét* ».

Özvegy Károlyi Ferencné született Csáky Krisztina temetésénél mondott beszédét fő gondolataiban maga Isten Szolgája foglalta össze, majd maga fogalmazta könyörgést ajánlott:

« *Ez lévén azért az Úr Isten akaratja, hogy ezeket az előszámlált vétkeket távoztassuk, ő szent Felségét meg ne bántsuk, a jócselekedetek gyakorlásában szorgalmatoskodjunk, minden ellenkező dolgokat békével szenvedjünk, Istentől nekünk töltött poharunkat ő Sz. Felsége keziből örömest elvegyük, ha keserű is, jókedvvel igyuk, s mindenekben Sz. akaratjára magunkat hagyjuk. Azért minden reggel felkelvén, lelkünket Istenhez emeljük, s kérjünk segítséget, hogy azon a napon semmit Isten akarata ellen ne műveljünk; minden órában kiáltsunk Istenünkhöz:*

Fiat voluntas tua: teljesedjék mindenekben, Uram, a te Sz. akaratod; nem az én kedvem, hanem a te akaratod legyen; nem kénytelenségből, hanem jóakarattal követem a te akaratodat. Gazdagságomat, jó híremet, nevemet, egészségemet el akarod-e venni? Régen reád bíztam mindazokat, kedved szerint rendelj róluk. Gyermekeimet magadhoz szólítod-e? Tőled vettem őket, néked neveltem, úgy bánjál velük, mint sajátoddal. Fájdalommal látogatod-e valamely tagomat? Egész testemmel szabad vagy, azt míveld, amit akarsz. Ki kívánod-e lelkemet? Vedd hozzád, amit adtál. Mindenben mindenek úgy legyenek, amint akarod».

Csak ezután emlékezik meg az elhunytról, « *aki az ő Urát, Teremtő Istenét teljes szívéből, teljes lelkéből, teljes elméjéből, teljes tehetségéből szerette, parancsolatit őrzötte, és az Isten szeretetéért tiszta szívből megengedett, kik ellene vétettek; kívánta, hogy neki is mindyájan, kiket valaha emberi gyarlóságból megbántott, hogy megengedjenek...* ».

Dicséri, hogy « *az Isten előtt kedves, a földön való angyali életet, a tisztaságot mint szerette, mily feddhetetlenül őrizte,* hogy közismert szemérmetességében « *hallásától is az tisztátalanságnak miképpen iszonyodott* », azt senkiben el nem tűrte, a mértékletes, józan életre szoktatta alattvalóit, a szitkozódást, átkozódást üldözte; az ájtatosságban, istendicséretben gyönyörködött, « *néhány óráig nyújtotta naponként szokott imádságit* », böjtölt, alamizsnálkodott; hosszú, súlyos betegségében béketűrő volt, gyakran gyónt, penitenciát tartott; mindezt hirdethetik azok, akik mellette voltak s mindezt lelki vigasszal tapasztalták. « *Kiért nyugossza Isten az örök életben, és az örökké való világosság fényeskedjék neki. Amen* ».

* * *

Didák atya nem szakította meg beszédét a felkiáltással: Ugye, atyafiak?!, de valahányszor az erkölcsi igazságokat fejtegette, mindig érezhették hallgatói a szavaiból kicsengő kérdést: Ugye, atyafiak, így van? — és ha szent lelkesedéssel buzdította őket, ezt a kérdést: Ugye, így lesz, atyafiak?...

E lelki párbeszéd közte és hallgatói-olvasói között nem is hiányozhatott. Csúcspontját akkor érte el, amikor a gyászbeszéd befejezésekor imára tanította őket. Ekkor még kevésbé lehetett másként, mint hogy elvárta: kövessék példáját, fogadják meg a tanácsát.

Ugye, Atyafiak?!...

P. Kelemen Didák jelentősége a magyar aszketikus irodalomban.

« A magyar minoriták egyik névtárában ezt a feljegyzést találjuk Didák atyáról: « Kelemen Didák hit — és bölcselet-doktor, vallástanár, örökös tanácsos, rendfőnök, egyházi író stb., szent hírben halt meg Miskolcon! »

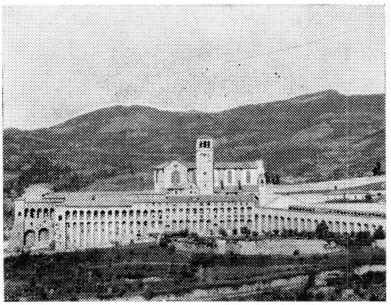

Assisi: Szent Ferenc sírjának bazilikája és a minoriták őskonventje.

Ha műveit nem is ismernők, e rövidke feljegyzésből is megtudhatjuk, hogy Kelemen Didák iskolázott, művelt ember volt. Munkáinak olvasása még jobban megerősít e hitben.

Mint a régi hitvitázók, Kelemen Didák sem tartotta elegendőnek a prédikálást és alamizsnálkodást vallása terjesztésére; az irodalom terén is helyt akart állni. Tanult és olvasott tehát, hogy írhasson.

Irodalmi művei nagyobbrészt halotti beszédek, egyházi szónoklatok és vitairatok.

Említettük már, hogy Kelemen Didákot kora egyik legjobb szónokának tartották. Beszédeinek hatását kétségkívül részben kitünő orgánumának és rokonszenves alakjának köszönhette, de azért alaki és tartalmi tekintetben is megállják e beszédek a kritikát.

Többnyire erkölcsi témákból indul ki s úgy teológiai, mint filozófiai alapon igyekszik azok valódiságát, üdvös voltát bebizonyítani. Az érvelésben meglepő jártasságot tanúsít, s lépten-nyomon elárulja nagy olvasottságát. A szentírás, a régi és új egyházi irók művei, a görög és római klasszikusok munkái mind helyet találnak beszédeiben. Ha nem ismernők Didák atya szerénységét, azt kellene hinnünk róla, hogy a temérdek idézettel fitogtatni akarta olvasottságát. Valószínű, hogy ezt a másvallásúak kedvéért tette. Mint hittérítő ugyanis mindent kézzel foghatólag be akart bizonyítani, hogy hallgatóit teljesen meggyőzze állításai valódiságáról.

A folytonos dogmatizálás és moralizálás szárazzá és

rideggé teszik beszédeit; talán maga is érezte ezt, azért alkalmazta oly bőven a természetből és életből vett hasonlatokat és képeket. Ezek segítségével önt életet eszméibe, ezekkel ad nekik érdekességet és erőt. Rendkívüli hév vesz rajta erőt, valahányszor Krisztus életéről és szenvedéseiről beszél. Az a végtelen szeretet, odaadó kegyelet és őszinte lelkesülés, mely ilyenkor nyilvánul beszédeiben, csak kevés egyházi szónoknál található. Szinte látszik, hogy küzd a nyelvvel, nem találván méltó szavakat érzéseinek, elragadtatásának kifejezésére.

Halotti beszédeiben nem ragaszkodik korának bevett szokásához; ő nem azért beszél hogy a meghalt érdemeit égig magasztalja s hogy oly tulajdonságokkal ékesítse fel, amilyeneket az életében sohasem birt. Bár korának három kimagasló, erényekben gazdag nője felett tartott halotti beszédet: Koháry Judit, Barkóczy Krisztina és Csáky Krisztina grófnők felett, s így bőven rendelkezhetett volna anyaggal: azok dicsőítése helyett mégis az élők korholásához fog, korának bűneit és ferdeségeit ostorozza s szinte megfeledkezni látszik arról, akiről tulajdonképpen beszélnie kellene.

Az első e nemű beszédjét Barkóczy György özvegye (Koháry Judit grófnő) felett mondotta 1718-ban. A szegények e gyámolítójának Kelemen Didák gyóntató atyja volt; s így készséggel fogadta Károlyi felszólitását a halotti beszéd tartására. Rövid bevezetés után a halálról és a halálra való előkészülésről szól. A halál szerinte az életnek « zendüléssel visszafelelő szózatja (echo). Ha a hegyek közt kiáltasz, a magad szódat hallod, hogy visszafelel néked, nem mást: hanem amit te mondasz. Ha te jót kiáltasz, jót felel; ha te rosszat, ő is rosszat; ha te eget, ő is eget; ha te poklot kiáltasz, ő is poklot felel vissza. Hasonló egybefelelése vagyon a halálnak az élettel; ha életed jót kiáltott, halálod is jót felel; ha gonoszt, gonoszt; ha mennyországot, mennyországot; ha pedig poklot, magadra vess, ha halálod poklot kiált! » Hosz-

szasan fejtegeti az Istenhez való térés szükségességét; addig tegyük ezt, — úgymond — míg Isten szeretettel hí bennünket s ne várjuk meg, míg bosszuló haragját érezteti velünk. « Két erős kötele vagyon az Istennek, mellyel akaratunkat magához vonzza, egyik az irgalmasság, kegyelem, szeretet kötele, melyen lágyan és gyengén édesgetvén, magához vonzza a szívünket. A másik az igazság, fenyíték, bosszúálló ostorozás vas lánca! » Engedjünk az elsőnek, nehogy a másodikkal térittessünk engedelmességre.

Magáról a halottról is megemlékezik néhány szóval. Koháry Judit feddhetetlen életéről — úgymond — « nem szükség nékem szót szaporítanom. mert déli nap módjára ez úgy is világos. Ismérte s tudja ezt az egész föld, sőt Istenes szép életének dicséretes emlékezete tovább is elterjedett, szegényekhez, ügyefogyottakhoz való könyörületessége, bőkezűsége, nagy ájtatossága, tiszta életének épen megtartása mindenütt hirdettetett. Nem volt, aki ő felőle egy rossz szót szólhatott volna, szólhatna avagy szólana ».

A terjedelmes, szónokilag kidolgozott beszédet 1718-ban nyomtatásban is közrebocsátotta, s oly hatást keltett vele, hogy példányait rövid idő alatt mind elkapkodták.

1724-ben, valószínűleg Barkóczy Krisztina buzdítására, az újonnan megtértek és a tanulók számára egy kis katekizmust írt s azt Károlyi Ferenc grófnak ajánlotta fel. « Az ifjaknak — úgymond — és megtérteknek Isten eő szent felsége ingyen való szent kegyelme által reménylem használni fog ». Mint egyik levelében írja, ötszáz példányt nyomatott s a nyomdai költség mégis csak négy forintot tett ki. Ezt az összeget, édesanyja buzdítására, készséggel fizette ki a gróf. « Az katekizmus — írja Károlyi Sándorné, fiához intézett levelében — igen szép s hasznos, nemcsak az kisdedeknek, megtérteknek, de még az pápisták is bűségesen tanulhatnak belőle. Azért már válaszoltam ő kegyelmének; meny-

nyibe került, magam sem tudom. Úgy látom, ha nem akarod is, kell magadat gyakorolnod az jóságos cselekedetekben ».

E figyelmeztetésre nem volt szükség; mert Károlyi Ferenc a költségeken kívül még lovat is ígért Didák atyának. Tiszttartója azonban nem valami délceg paripát küldhetett, mert Kelemen azt írta a grófnak: « Andrássy uram egyet küldött ugyan, de olyant, amineműt Malachias próféta be nem vészen! » (Takáts S., i.m. 297-301).

Takáts piarista történészen kívül méltán tartja Dr. Csák A. Cirjék is az aszketikus élet gyümölcsének és az Egyház hiteles tanítása hibátlan továbbadásának Isten Szolgája beszédeit, nyomtatott könyveit, mint a magyar művelődés és nemzeti irodalom jelentős tényezőit is.

« Azt a félszázadot, amelyben Kelemen Didák térítő és irodalmi munkássága lefolyt, az irodalomtörténet « nemzetietlen kornak », a hanyatlás korának nevezi, mert Rákóczi szabadságharcával már kimerült a folytonosan fegyverben álló nemzet és a szatmári békekötés után, — ha nem is álomba, de az aléltság mozdulatlanságába hanyatlott. A bécsi kormány is fordított egyet a köpenyegen, — illetőleg a durva erőszak politikáján, a nemzet pedig a javulni látszó közállapotok között régi vágyait egyre halkabban hangoztatta, ellenben a hazafiúi erények legfőbbje gyanánt az uralkodóház iránt való hűséget helyezte első sorba. Lassankint mindannyian beletörődtek a meglevő békés állapotokba s megelégedtek a főbb alkotmányjogoknak és a vallásszabadságnak nagyjában való rendezésével. — Főuraink Bécsben telepedtek meg és ottan szoktak hozzá, hogy csak a német és francia nyelvet tartsák előkelőnek s a magyarral mitse törődjenek. Sőt ők maguk terjesztették itthon azt az általános világpolgári szellemet, ami a nemzeti irányt mindenütt háttérbe szorította s ők maguk hozták is be — mint Eszterházy — magyarországi udvartartásaikba a német szí-

nészeket s ők segítették elő a német mesteremberek, kereskedők és idegen földmívelők megtelepedését. Középosztályunk az iskola nyelvét, — a latint szerette meg, mert ezen a nyelven beszélt a vármegye, ezen a nyelven tanácskozott az országgyűlés s ez volt általában a hivatalos nyelv. Ebben a nemtörődömségben tótosodtak és németesedtek el egész vidékek; mert nagyon kevesen voltak, kik nem restellették a Károlyiak nemes veretű, régi magyaros viselkedését, háztartását és szellemét követni.

Voltak ugyan ennek a kornak is tudósai és művészei, sőt Benkő Jèzsef a « tudományok arany századá»-nak nevezi ezt a kort, — ámde meg kell jegyezni, hogy ez a tudomány mind latin volt, eredeti és nemzeti szellem nélkül, — teljesen a külföld után haladó. A magyar irodalom azonban fáradtan pihent. A mult század friss, eleven lüktetésű irányához képest szomorúan pangott.

Kelemen Didák, — mint láttuk, — munkásságát vallása terjesztésének és az emberszeretet gyakorlásának, életét pedig, — úgy testileg, mint lelkileg egészen Istennek szentelte. Bár szívének minden érzésével magyar hazájának volt hűséges fia, amit Károlyi Sándor grófhoz írott levelei s egész élete is nyilvánvalóan vallanak és bizonyítanak, mindamellett semminemű politikai dologban nem vett részt. Az országos, a helyi és személyi ügyek őt csupán annyiban érdekelték, amennyiben azok térítő és alamizsnálkodó működésével kapcsolatba, vagy összeütközésbe kerültek. Célja: templomokat és isolákat építeni s ezeknek révén Isten dicsőségének szolgálása, vallásának terjesztése s a jövő nemzedéknek emberszeretővé és erkölcsössé nevelése. — Ez lefoglalta összes társadalmi tevékenységét s ami ideje még megmaradt, azt lelkének a sírontúli életre való előkészítésére fordította. Térítő munkássága azonban — különösen az akkori idők szokása szerint — megkövetelte, hogy necsak szavakkal és példaadással, hanem írásban is foglalkozzék elveinek és meg-

győződésének hirdetésével, azaz, hogy szent hitét s egyházát az irodalom terén is megvédelmezze minden ellenkező állítás és törekvés ellenében.

Kora az ellenreformáció újból való fellángolásának kora, — amelyben a hitvitázás az ellenkezőknek érvekkel hadakozó meggyőzése, avatott tollforgatással járó irodalmi működést is megkívánt attól, aki egyházának érdekében küzdött és fáradott. Kelemen Didák ezen a téren is megállotta helyét, sőt irodalmi dolgozatai mindmegannyi kiegészítő és betetőző művek hivatásának betöltéséhez. Gonddal, szép stílussal, ékes szavakkal megírott munkái tartalom szerint: halotti (temetési) beszédekre és prédikációkra oszlanak». (i. m. 76-78).

E jelen — nem merőben kritikai — életrajz tágabb kerete nemcsak megengedi, hanem ajánlja is a lehető legbővebb tájékoztatást Kelemen Didák értékes szellemi hagyatékáról, ennek el nem évült erkölcsi hatásáról. Ezért iktatom ide Szinnyei József, Magyar írók élete és munkái (a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából), Budapest, 1897. V. kötetéből (1359-1362. o.) a minket közelről érdeklő méltatást.

« Kelemen Didák » theológiai és bölcseleti doktor, minorita szerzetes, híres hitszónok és hittérítő, szül. 1683-ban Baksafalván (Háromszékm.): a minorita rendbe lépett... 1717-ben megválasztották a magyar minoritarend főnökének és generális commissáriusának. 1720-ban a maga alapította báthori klastromnak főnöke lett. Ezen hivatalaiban rendkívüli buzgó térítői munkásságot fejtett ki. A tiszai részek vallásügyi alakulása az ő munkásságának tulajdonítható. Az országgyűlésen és a vallásügyi comissiókban is érvényesítette nagy befolyását hitsorsosai érdekében. Vallástanár és örökös tanácsos is volt; Koháry Istvánnak, Károlyi Sándornak, Csáky Imrének kedves embere. A szegényeknek nagy pártfogója. Számos iskolát és templomot építtetett.

Utolsó éveiben a miskolci conventben, melynek alapítója volt, élt és ott halt meg 1744. április 28-án. Halála után megtették a lépéseket szentté avatására. Nagybánya környékén ma is több legenda szól tetteiről.

Munkái. 1. Halotti prédikáczió. Midőn... néhai Koháry Judith, néhai Szalai Barkóczi György meghagyatott özvegye 1718. eszt. sz. Jakab havának 13. napján... eltemettetnék; minekelőtte az kaplonyi templomban kivitetett volna Károlyi várában így prédikállott. Nagy-Szombat.

2. Búza fejek. Melyeket... kedvéért kibocsátott. Kassa, 1729.

3. Lelki öröm. Melyeket a midőn az régi, dicséretes, örök jó emlékezésű mélt. Báthori familiától, Seraphicus szent Ferencz atyának szerzetebéli minoritáknak fundált, s épített templom és klastrom, az 1599. eszt. tájban, a kereszténység vérét szomjúhozó kegyetlen pogányságtól egészen elégetetett, s az idők mostohaságaiban, kivált a klastromnak puszta kőfala is földig le rontatott, és ezen utolsó romlásában az 1727. esztendőig pusztán állott és maradott volna, akkor az irgalmas könyörülő szent Istennek véghetetlen szent irgalmasságából, a Felséges dicsőségesen mostan uralkodó Károly császár, koronás apost. királyunk kegyelmes parancsolatja mellett, mélt. gróf nagykárolyi Károlyi Sándor... az fennevezett szent szerzetnek, újabban resignálta, és abban... Szabolcs megye ordinárius vice-ispánnya, tek. Krucsaj Márton... és több mélt. és fő úri, s egyházi személyek praesentiájában introdukálta volna; ... élő nyelvével hirdetett. U. ott. 1732.

4. Katekizmus (sic) ... U. ott.

5. Dicsértessék az Úr Jésus Kristus. A keresztény embernek zsidóval az idvösség dolgáról való beszélgetése. Melyben a keresztény megmutatja, hogy Krisztus az világnak megígért Messiássa, és a profetiák jövendőlése szerint e világra régen el jött: mindeneket bé töltött, az emberi nemzet

vétkiért eleget tett és a világot megváltotta az Istennek egyetlen egy fia öröktől fogvást való igaz örök Isten. És az Úr Isten szent neve örök dicséretére, s lelkek épületére Seraphicus sz. Ferencz szerzetéből magyarországi sz. Erzsébeth provinciájából való egy szerzetes minorita conv. barát által ki bocsáttatik. U. ott. 1736. (Névtelenül). — Arczképe kőnyomat a Katholikus Szemlében (1892. Eredetije a miskolci minorita zárdában van) ». — Így Szinnyei. De az ismertetés végén még hasznos az « Irodalom:

Horányi, Memoria II, 311. 1.

Benkő, Transsilvania II, 384. 1.

Sándor István, Magyar Könyvesház, 83.

Danielik, Magyar Írók II, 139. 1.

A magyarországi Minorita-rend Névtára, Arad, 1882, 145. 1.

Petrik, Bibliografia.

Brázay János, Gróf Károlyi Klára két levele. Nagy-Károly, 1790. (Egyik levélben a grófné Kelemen Didák életrajzát írta meg).

Religio 1890. 208. 1.

Irodalomtörténeti Közlemények, I, 1891. 120. l.

Katholikus Szemle 1892. arczképpel (Takáts Sándor) ».

A magyar vallásos irodalomban Isten Szolgája P. Kelemen Didák tiszteletreméltó helyet foglal el; ennek ismertebbé tétele, általánosabb megbecsültetése sok szorgalmas kutatónak válhatnék szívesen vállalt feladatává.

Didák atyának elmondott és leírt beszédei a leggondosabb készület gyümölcsei. Mily szorgalommal olvasott hozzájuk; hány szerzőt keresett ki a klasszikus világirodalomból?! A hitviták korában — és ő még annak szükségszerű hatása alatt élt —, nélkülözhetetlenül szükség volt erre a szellemi felkészültségre a teológiai és aszketikus irodalomban.

... Nem lehetetlen, hogy Isten Szolgája P. Kelemen Didák ismerte Borromei Szent Károly milánói püspöknek (1538-1584) iratait és beszédeit. De ellenkező esetben is egyezett élete a szentnek tanításával, aki utolsó egyházmegyei zsinatán többek között ezt mondotta:

« Feladatod prédikálni és tanítani? Tanulj, és feküdj neki mindannak, ami a kötelesség pontos teljesítéséhez tartozik; de elsősorban magad cselekedj, életeddel és erkölcsöddel prédikálj, hogy ezt látva, ne ingassák a fejüket hallgatóid itt is, ott is, hogy mást mondasz és mást teszel » (Lit. Hor. IV, Vatikán, 1972, 1255. old.).

Kelemen Didák megfelelt ennek a másik követelménynek is: életével hirdette azt, amit szavával ajánlott: az igazságosságot, lelki békét, türelmet, negylelkűséget, jámborságot.

Példa lett az emberek számára.

XIV.

« A KERESZTÉNY EMBERNEK A ZSIDÓVAL VALÓ BESZÉLGETÉSE », « SALUTARE HOMINIS CHRISTIANI CUM JUDEO COLLOQUIUM » (1736).

A könyv rendi jóváhagyásában Kelemen Didák szerzősége. — « Jó Ábrahám », a párbeszédbeli társ. — A messiási jövendölések Krisztus eljöveteléről. — Jézus Krisztus istenségének bizonyítása. — A Szentlélek. — Az igaz Anyaszentegyház. — « A pogány nemzeteket a római Ecclesia szülte Krisztusnak ». — Az Egyház üdvözítő ereje. — Tanító hivatala. — Az Oltáriszentség imádása. — Szűz Mária és a szentek tisztelete. — A pápa személyének természetfeletti méltósága. — Az Egyház gondossága és felügyelete a Szentírás terjesztésében. — A párbeszéd mai hatása. — P. Kelemen Didák műveiről P. Monay, P. Csák, a szakirodalom és P. Takács Ince O.F.M.

A VII. fejezet vége Isten Szolgája P. Kelemen Didák pozsonyi útjáról szólt 1720-ban, amikor is az akkori magyar fővárosban Pázmány Péter munkáit óhajtotta volna megszerezni, de nem állt módjában. Akkor, az említett fejezetben, szinte már bevezettük a jelenlegit: Didák atya, « a keresztény ember » írott párbeszédét « a zsidóval ».

Kezdjük e könyv ismertetését Dr. Csák A. Cirjék soraival:

« Térítő munkásságát irodalmi téren « A keresztény embernek zsidóval az idvesség dolgáról való beszélgetése » című műve képviseli. Ennek teljes címe, mely egyúttal tartalmát is megjelöli: « Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! — A keresztény embernek zsidóval az idvesség dolgáról való

beszélgetése, melyben megmutattya, hogy Krisztus a világnak megígért Messiássa és a Próféták jövendőlései szerint a világra régen eljött, mindeneket betöltött, az emberi nemzet vétkeiért eleget tett és a világot megváltotta. Az Istennek egyetlen Fia, öröktől fogvást való igazi, örök Isten. És az Úristen szent neve örök dicséretére s a lelkek épülésére Szerafikus Szent Ferenc Szerzetéből, Magyarországi Szt. Erzsébet Provinciájából való egy szerzetes Minorita Conventuális Barát által kibocsáttatott ».

Ez a munkája már egészen vitairat a régi hitvitázók dogmatizáló és filozofáló tudományos stílusában. Sok előtanulmányt végzett az érdekében, amit onnan következtetünk, hogy — bár a könyv csak 1736-ban jelent meg — már 1720-ban kereste a Szentiványi és mások hitvitázó munkáit. Sőt felment Pozsonyba is, hogy Pázmány Péter munkáit megszerezze, de onnan szomorúan jött vissza, — üres kézzel, mert az ő sovány erszényéből nem tellett ki a könyvek ára. Károlyi Sándor grófnak feltünt Didák atya levert hangulata és ahogy megtudta, mi bántja, saját könyvtárából kölcsönözte ki neki az óhajtott kincseket. « i.m. 85).

Azonnal megragadja figyelmünket a címbeli « szerzőség »: « Szerafikus Szent Ferenc Szerzetéből, Magyarországi Szt. Erzsébet Provinciájából való egy szerzetes Minorita Conventuális Barát »...

Ezt, vagy teljesen hasonló szerzőjelölést többször lehet látni nyomtatott műveken, amelyeknek szerzőségét általában — és kellő bizonyossággal — Kelemen Didáknak szokták juttatni.

A most tárgyalt könyvnél ez az eset még biztosabb, mert megvan az egyházi, a rendi jóváhagyás, amely megnevezi a könyv szerzőjét, Kelemen Didákot:

« Facultas Admodum Reverendi Patris Provincialis, et Commissarii Generalis.

Opus Controversisticum Admodum Reverendi Patris Magistri Didaci Kelemen Ordinis Nostri Sacerdotis, Ex Provincialis, et Diffinitoris perpetui studio compilatum, cui « Salutare hominis Christiani cum Judeo colloquium » nomen imposuit, cum duo Ordinis Nostri Theologi reviderint, eique tanquam utilissimo, ut typis mandari valeat, Calculum approbativum dederint; quippe ab omni errore contra Orthodoxam Fidem ac bonos mores immuni invento, facultatem facimus, ut publicam lucem aspiciat. — Datum Eperiesini ad S. Ioannem Baptistam. Anno 1736. Die 28. Februar (L.S.) — Fr. Modestus Benkő Ord. Min. S. Francisci Conventualium Provinciae S. Elizabeth in Hungaria Minister Provincialis, et Commissarius Generalis ».

A minoritarendben állandóan fölfelé ívelő pályáján tartományfőnökséget elért, hittudor, volt novíciusmester P. Benkő Modesztus (1695-1762) idézett jóváhagyása a bírálóktól « szerfölött hasznosnak » ítélt könyv kinyomására önmagában fölkelti érdeklődésünket, de ha beleolvasunk a könyvbe, vagy ha végig is olvassuk, fokról-fokra növekszik az ámulatunk a legszabatosabb teológiai tudás és az eleven magyar nyelvezet láttán.

De ismerkedjünk meg vele részletesebben.

« *Jó Ábrahám* »...

Isten Szolgája az ő párbeszédbeli társát Ábrahámnak hívja, hiszen maguk a székelyek mindmáig előszeretettel használják keresztnévnek a bibliai neveket; Didák atyánknak is Sámuel volt az eredeti neve, csak a szerzetesrendben kapta a másikat.

Ez írott párbeszédében Didák atya magát «Keresztény» névvel illeti, s ekként szól társához: « *Hallod-e, Ábrahám: olvasod-e Mózes könyveit, a Prófétákat és Sz. Dávid zsoltárit? — Felel a Zidó Ábrahám: Igenis, sokszor olvastam és olvasom,*

s azokban a megígért Messiásnak eljövetelét várom. — Keresztény: Jó Ábrahám, hiszen régen eljött immár a világnak megígért Messiása, s végbevitte az emberi nemzetnek váltságát, bétöltötte mindazokat, amiket felőle írtak a Próféták. — Felel a Zidó: Örömest hallanám, ha ezt nékem megmutatnák. — Keresztény: Légy csendességben s hallgasd figyelmetességgel; világosan, szentírási bizonyságokból ezt néked megmutatom ».

Zsidó társának először a Jákob pátriárkának adott ígéretről beszél, hogy Izrael fejedelmi pálcája Júdának, a tőle származó nemzetségnek adatik és nála marad Krisztus eljöveteléig, akire a nemzetek várakoztak. Eljövetele pedig akkor lesz, amikor Juda elveszti a fejedelmi pálcát, amit viszont végül Heródes tartott kezében idegen létére (2-3. o.).

« *Több bizonyságot kíván még hallani* » Ábrahám, és ezért a « Keresztény » Dávid próféta könyvének 9. részére (23. v. és köv.) utal, ahol a 70 hét megrövidítéséről van szó, « *hogy megszűnjék az általhágás és véget vegyen a bűn és eltöröltessék a hamisság, és elhozattassék az örökké való igazság és bételjesedjék a látás és a prófétálás és megkenettessék a Szentek Szente* ». Ez a profécia a rabinusok bizonysága szerint Krisztusról szól, aki megöletett, « *elfogyott az ótestamentumbeli áldozat, a példák valósággá változtak, beteljesedtek; következett azután Titus római fejedelem eljövetelével a Templom pusztulásának utálatossága, mely az mai napig megmaradott* » (6).

A Zidó némi ellenvetésére ismétli: « *Azért csak menj végére jól a dolognak, így vagyon, s nem találni különben, s hidd el, hogy a Messiás eljött, aki nem más, hanem az, aki a Szűz Máriától született, a Krisztus Jézus* ». Biztatja, hogy olvassa el Aggeus próféta könyve 2. részének 7. versét: « *És eljő a kívántatott minden nemzetségektől, és bétöltöm a házát dicsőséggel, úgy mond a Seregek Ura* ».

Továbbá Malachiás próféta (3.r.l.v.): « *Íme, elküldöm az én Angyalomat, és elkészíti az utat az én orcám előtt, és mindjárt eljő az ő Templomába az Uralkodó, akit ti kerestek,*

és a Testamentumnak Angyala, akit ti kívántok. Ez az Angyal, melyet elsőben említ a próféta, Keresztelő Szent János, az Úrnak elöljárója, amint maga Üdvözítőnk a Krisztus (Sz. Máté 11. r. 9. v.; 15. r. 10. v.) a seregnek bizonyságot tőn felőle: De mit mentetek ki látni, prófétát-e? sőt mondom néktek, prófétánál is nagyobbat, mert ez az, akiről írva vagyon: íme, én az én Angyalomat küldöm színed előtt, ki elkészíti előtted a te utadat. Követte Keresztelő Szent Jánost Krisztus Urunk az ő Templomában, a jeruzsálemi Templomban, melyben születése után csakhamar az örök Atyának bemutattatott » (8).

A 2. részben Izaiás jövendölésére hivatkozik. A hívő és hittudós szakszerűségével szól a Szent Szűzről, aki « *makula nélkül való tisztaságos szent szűzességének megtartásáról szorgalmatos volt* ».

Csodálatos, hogy Kelemen Didák nyelvezetében, a XVIII. század első harmadában, a mi bibliai szóhasználatunk pontos elődjét ismerhetjük fel!

« *A Szentlélek száll tereád és a magasságbelinek ereje megárnyékoz téged. És azért a szent is, mely tőled születik, Isten Fiának hívattatik. S mikor a szemérmetességes Szűz megértette volna, hogy mind szűz megmarad, mind Anya lészen, mondá az Angyalnak; Ecce Ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum, Íme az Úr szolgálója, légyen nékem a te igéd szerint* ».

Micheás próféta jövendöléséből (5, 2), hogy a Messiásnak Betlehemben kell születnie: « ... *Te belőled származik nékem, aki uralkodó légyen Izraelben, és annak kijövetele eleitől fogva, az örök napoktól fogva* », figyelmezteti hallgatóját: « *Vedd eszedbe, itt az ő istensége is kijelentetett* ».

« *Az ártatlanoknak s Apró Szenteknek megölése megjövendöltetett Jeremiás próféta által* » (31, 15): « *Az Mágusoknak, vagyis a három királyoknak eljövése s a Messiást imádása Sz. Dávidtól világosan megjövendöltetett* (71. *zs.* 10.v.). » És amint Sz. Máté írja: « *Bémenvén a Házba, megtalálák a Gyer-*

meket az Anyjával, Máriával, és leborulván imádák őtet, és megnyitván kincsüket, ajándékokat adának néki: aranyat, temjént és mirrhát ». (13.o.).

Krisztusnak Egyiptomba menekülését és onnan visszatérését « *ő maga az Isten Ozeás próféta által meghirdette* », beteljesedését Sz. Máté megírta (19. fej.).

Isten Szolgája a Messiás felismerhetőségét Keresztelő Sz. János megjelenéséből és prédikációjából bizonyítja: « *Izaiás próféta által vigasztalván az Isten az ő népét, azt ígéri, hogy a Messiás előtt küld olyat, aki a penitenciát hirdesse és prédikálja* (44. r. 1. v.)... *Ez a prófécia Keresztelő Szent Jánosban a Krisztus előjárójában beteljesedett, amint maga a papoknak és levitáknak, akik hozzá küldettek vala, nyilván megvallá Szent János* (1. *r.* 23. *v.*)... *Megismerhették volna tehát, s meg is kellett volna ismérni a Zidóknak, ha az ő gonoszságuk meg nem vakította volna, hogy már jelen vagyon a Messiás*» (15).

A 8. pont elején « *a Krisztus praedikállásának Galilaeában való kezdésit által látta vala Izaiás, amint megírta* (9.r.l.v.)», és a jövendőlést alkalmazza az Üdvözítőre: « *Ezt is, valamint megjövendőltetett, beteljesítette édes Üdvözítőnk* (*Szent Máté* 4. *rész.* 13. *v.*), *amint meg vagyon írva, mert negyven napi böjtölés után az Evangéliom praedikállásához kezde,... És elhagyván Názáreth városát, jöve és lakék a tenger melléken Kafarnaumban, Zabulon és Neftali határiban. Hogy beteljesednék, ami megmondatott Izaiás próféta által: Zabulon földe és Neftalim földe, a tenger útja a Jordánon túl, a pogányok Galileája, a nép, mely setétségben ül vala, nagy világosságot láta: és a halál tartományában ülőknek világosságuk támada; ezután kezde Jézus praedikállani* ».

Majd: « *Ugyan Izaiás* (35. r. 4. s 5. v.) *a csudákat, melyeket, a Messiás cselekedendő volt, olyan világosan jövendőlte..., Az Isten ő maga jő el, és megszabadít titeket; akkor megnyílnak a vakok szemei, és a siketek fülei nyitva lesznek, akkor a sánta ugrál, mint a szarvas, és nyitva leszen a némák nyelve* ».

Isten Szolgája folytatja a messiási jövendőléseket: « *Krisztus Urunknak Jeruzsálemben való szelíd bémenetelét Zakariás próféta megjövendőlte* (9, 9)... *És midőn bément volna Jeruzsálembe, felindula az egész város, mondván*; *Kicsoda ez*? *Ebből bizonyosan megismerhették volna a Zidók, hogy Krisztus az ő Királyuk, a megígért Messiás. Mert azt mondja Aquinásbeli Szent Tamás*: *Bár megkérdjék a Zidókat, ha valaha ment-é be Jeruzsálembe valamely Király egy nöstény szamáron*; *soha Krisztuson kívül mást nem említenek...* ».

Így felsorolja az összes valóra vált jövendőléseket Krisztus életéről, szenvedéséről és haláláról (19. oldal), valamint feltámadásáról, megdicsőüléséről, a Szentlélek elküldéséről, az apostolok térítő munkájáról.

A párbeszéd folyamán az Írásra hivatkozik Kelemen Didák, hogy a zsidók régi törvénye megszünt, a Messiás újat rendelt. Jeremiás próféta (31, 31), Izaiás (43, 18), Malachiás (11, 10) világosan megjövendöli ezt, főleg ez utolsó: « *Nem kedvellek titeket, úgy mond a seregek Ura, és az ajándékokat bé nem veszem a ti kezetekből, mert napkelettől fogva napnyugottig nagy az én nevem a pogányok között, és minden helyen áldoztatik és tiszta áldozat mutattatik bé az én nevemnek*; *mert nagy az én Nevem a pogányok között, úgy mond a seregek Ura* ».

Lukács evangélista (19, 43) a Megváltó jövendőlését hozza Jeruzsálem pusztulásáról; Máté (26, 13) az evangéliumnak az egész világon elterjedését; ugyancsak ő (20, 18) hozza Krisztus jövendőlését a haláláról.

« *Tovább igaz Messiásnak bizonyítják Krisztust az ő csodatételi, melyeket mind maga cselekedett*: *vakokat gyógyított*; *halottakat támasztott*; *ördögöket űzött*; *kórságosokat, inaszakadtakat, s minden nyavalyában valókat gyógyított*; *mind pedig, melyeket tanítványi cselekedtek, melyek az Apostolok Cselekedeti könyvében le vannak írva*: *melyek sokkal nagyobbak a Mojzes csodatételinél. Úgy hogy legkisebbik kételkedésed sem*

lehet ebben, hanem el kell hinned, hogy eljött az igaz Messiás, ki a Krisztus Jézus, s megváltotta a világot, aki igaz Isten s igaz Ember ».

Folytatjuk:

« *A Zidó felel. Az előhozott bizonyságokból, a prófétiák beteljesítéséből elhiszem immár, hogy eljött a megígért Messiás, aki nem más, hanem a Krisztus Jézus. De hogy igaz Isten, amint mondod, és az Istennek Fia, ezt kívánom, hogy nékem bizonyítsd meg* ».

Istenhivő de nem keresztény Ábrahám kérdésére a « Keresztény » azonnal hivatkozik Izaiás prófétára (5, 4): « *Deus ipse veniet et salvabit vos, tunc aperiuntur oculi caecorum et aures surdorum patebunt, etc., az Isten ő maga jő el, és megszabadít titeket; akkor megnyílnak a vakok szemei és a siketek fülei nyitva lesznek, etc.* ».

Hivatkozik Barukra (3, 36), Dávidra (2. zs. 7), majd egyéb bibliai szöveget idéve, így szól társához: « *Értsed azért és hidd el, hogy Filius Dei verus, verus Deus, et vita aeterna* (*Sz. János I. lev. 5. r. 20. s 21. v.*), *Hogy a Krisztus Jézus az Istennek igaz Fia, igaz Isten és örök élet* ». (24. oldal).

A Zidó megértette, hogy Krisztus az élő Istennek Fia, igaz örök Isten, « *hanem, immár a Sz. Lélek Úr Istenről akar hallani* », ezért a Keresztény mindenekelőtt Izaiás szövegét magyarázza (61, 1) meg Dávidét (2. Kir. k. 23, 2-3), aki « *az Úr Lelkét Izrael Istenének mondja; az az Úr Lelke pedig Sz. Lélek* ».

Ugyanígy fejtegeti az Apostolok Cselekedeteiből a 28.r. 25. versét, Sz. Péter 2. levelének 1. részéből a 21. verset; majd a Szentlélek igaz istenségét abból is bizonyítja, « *hogy amely isteni tulajdonságok tulajdonok csak az igaz és örök Istennek, azok mondatnak és tulajdoníttatnak a Sz. Írásban a Sz. Léleknek is* », *mint jelenléte mindenütt, mindenhatósága, stb.*

«*Úgy vagyon-é?* », kérdi a Zidótól, és az azt feleli: «*Úgy vagyon az, mert senki más nem teremthet semmit* », és tovább

hallgatja az ó - és újszövetségi Szentírás magyarázatát erről is. Isten Szolgája gyönyörű párhuzamot von a két szövetség könyveinek szavai között a Szentlélek igaz istenségéről. Csak egy-két példa.

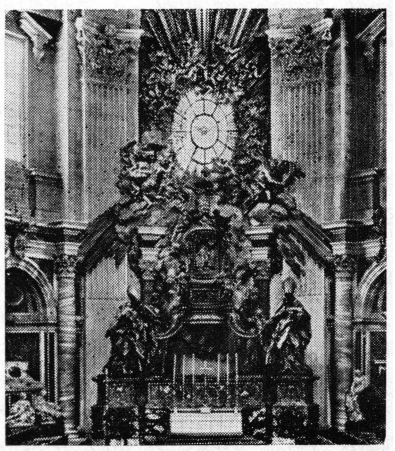

Róma: a Szent Péter bazilika Katedra-oltára, a Szentlelket ábrázoló alabástrom ablakkal.

«... *Negyedszer. Igaz Isten szólott a próféták által, azért is gyakrabban úgy szólottak: Ezeket mondja az Úr: mégis Sz. Péter azokat a Sz. Lélekre magyarázza* (1. *Péter I,* 11), « *a Krisztus Lelke megjövendölvén a Krisztusnak szenvedését* ». *Ismét Sz. Péter* 2. *lev.* 1. *rész.* 21. *v.*: « *Mert soha emberi akaratból nem származott a prófétálás, hanem a Szentlélektől illettetvén szólottak az Istennek szent emberi* ». *Hasonlóképpen Sz. Pál az Ap. Cs. könyv.* 28. *rész.* 25. *v., és Zidókhoz írt könyv.* 3. *rész.* 7. *v.-ben* ».

De talán legismertebb tényként és érvként ezt hozza fel: « *Ötödször. Sz. Péter Apostol feddvén Ananiást az ő csalárdságáról, így szól Apost. Csel. könyv.* 5 *rész.* 3. *v.*: *Annania, miért kísértette meg a sátán a te szívedet, hogy hazudnál a Sz. Léleknek. A negyedik v. utána mondja: Nem embereknek hazudtál, hanem Istennek, amikor tudni illik a Sz. Léleknek hazudtál* ». (26-27. oldal).

Ismételten megerősíti párbeszédbeli társát e hittételben: «*Úgy értsed azért, hogy a Sz. Lélek az Atyával és Fiúval egy állagában, mindazonáltal különböz személyében, mert más az Atyának személye, más a Fiúé, más a Sz. Léleké* ».

Tiszta, biztos tudás és tanítás a Szentháromság felől!

« *Felel a Zidó. Ezeket immár úgy elhiszem; hanem akarom azt tudni, a keresztény hitnek vagyon-e erről vallástétele, mellyel ezek világosan megmagyaráztatnak? A Keresztény; Igenis vagyon, amit Sz. Athanasius summába foglalt, az Anyaszentegyház előnkbe adott* ».

Következik « *Szent Athanasius vallása* » (30-32. o.), amelynek szabatos fordításából példának kivesszük a Krisztus istenségéről és emberségéről szólót:

« *Ki noha Isten és ember: mindazáltal nem kettő, hanem csak egy a Krisztus. Egy pedig nem az istenségnek testté változásával, hanem az emberi természetnek Istenhez való felvételével. Egy ugyan, nem a természetnek egybeelegyítése által, hanem a személynek egyessége által. Mert miképpen az okos lélek és a test egy ember, úgy az Isten és ember egy Krisztus* ».

A hitvallás meghallgatása után « *a Zidó: Ezeket immár mind ilyenképpen elhiszem. Mit kell tehát nékem cselekednem, hívén ezeket?* » A felelet; meg kell keresztelkednie; és a Keresztény kifejti a keresztség szükségességét a Szentírás tanításából, a Szentatyák meggyőződését is idesorolva: « *Azért írja Sz. Ágoston Tom.* 7. I. 3. *de anima, hogy nem keresztény, aki keresztség nélkül a gyermekek bűne bocsánatát és üdvösségét állítja* ».

A zsidó csodálkozó kérdésére, hogy találkoznak a keresztények közül némelyek, akik nem hisznek tökéletesen, a Keresztény azt válaszolja: « *Nem a Krisztus Anyaszentegyházában vannak azok, hanem attól elszakadtak, s az apostoloktól vett igaz régi apostoli Sz. tudományt elhagyták* ».

A Zidó ekkor felteszi a kérdést: « *Van-e több egy igaz Anyaszentegyháznál, melyben a hívek üdvözülhetnek?* »

A Keresztény, Isten Szolgája P. M. Kelemen Didák gyönyörű fejtegetésbe kezd:

« *Nincsen több egynél, amint a Sz. írás ezt világosan előnkbe adja, mikor az Ecclesiában levő híveket egy Testnek nevezi*

(*Első Cor. lev.* 10. *rész.* 16. *v.*); *egy akolnak* (*Sz. János* 10. *rész* 16. *v.*); *egy háznépnek* (*Sz. Máté* 24. *rész.* 45. *v.*); *és az Énekek Énekében a Sz. írás*: *una est Columba mea, perfecta mea, egy Galambnak mondja. Mivel azért Isten háza, Isten városa, Isten országa, Isten akla az Anyaszentegyház, azért az ő tagjai sokan vannak, messze elszéledtek az egész e világon. Mindazáltal minden tagjai a Hit vallásában és tudományában oly egyességgel egybekötöztettek a tanításnak és Sacramentumok szolgáltatásának egyenes folyásában, mintha csak egy ember volnának, egy szívük s egy lelkük vagyon.* (*Ap. Csel.* 4. *rész.* 32. *v.*)».

Az Egyház üdvözítő hatalmának bizonyításánál nem hagyja ki a helvét hitvallást sem:

« *Az Helvécia Confessio is ezt eszerint tanítja* (*Art.* 17): *olyan az Ecclesia, úgy mond, mint a Noé Bárkája, melyen kívül mindnyájan elvesztek. Mert ugyanis, ha az elmetszett tagokban elevenség nem maradhat; ha a tört ágak megasznak; ha a forrástól elszakasztott patakok kiszáradnak: kétség nélkül annak is el kell veszni, valaki az Anyaszentegyház egyességétől elválik* ». (36.o.).

A lelki párbeszéd ezután a Krisztus alapította « *Ecclesia* » kereséséről folyik; e pontnál Kelemen atya buzdítása az imára a gyakorlati tanácson kívül a legszebb hitvallás a Szentháromságról:

« *A Hit Isten ajándéka; azért ennek elnyeréséért legelsőbben imádkozni kell, és kérni az Úr Istent, hogy ne nézze bűneit, melyek miatt nem érdemli az ő szent kegyelmit, hanem Sz. Fia drága érdemeiért adjon Sz. Lelket, s világosítsa elméjét, hogy ismérhesse meg, melyik légyen a Krisztus igaz Ecclesiája, és azért, mikor érkezik, napjában a Sz. Háromság egy Isten dicsőségére három Miatyánkot s három Hiszek egy Istent mondjon... Azért látható a Krisztus Ecclesiája, hogy minden időben mindenektől megismertethessék... Az Anyaszentegyház által*

kell Isten országába jutnunk, és aki őbenne nincsen, messze jár az üdvösség útjától». (39-42.o.).

P. Kelemen Didák a látható Egyházról szemléltetően beszél:

«... *Meg is kell az Ecclesiát ismérni, mert senki arra gondot nem viselhet, sem azt nem őrizheti, vagy építheti, akit nem ismér. Vajon nem csúfos dolog volna-e, ha egy juhpásztor botját kezében viselvén a mezőn járna, szóval és süvöltéssel a juhokat igazgatná, de előtte semmit sem látna*».

A Szentatyák tanításával támasztja alá az Egyház felismerhetőségét:

«*Sz. Ágoston imígyen szól: Ecclesiam ignorare nulli licet, ideo secundum verbum Domini abscondi non potest, Mindennek szükség ismérni az Ecclesiát, azért az Úr szava szerint el nem rejthetik. Hegyen épített város nem lehet elrejtve, világosság véka alá nem dugatik, mindeneknél isméretes, mindeneknek hirdettetett, az igaz Ecclesia senki előtt el nem rejtettetett*».

A fejtegetés hallatára: «*A Zidó, Megértém, s úgy elhiszem, s nem is lehet különben, hanem mindenkor az igaz Ecclesiának láthatónak kell lennie, hogy mind a Zidók, mind a pogányok láthassuk, ismérhessük, ahhoz mehesssünk s abban lehessünk...*» (44-45.o.).

A «Második rész» ezt a címet viseli: «*Az Anyaszentegyház mindenkor megmarad, és nem tévelyeghet*».

Első szavai: «*Ezt az Anyaszentegyháznak örökös voltát és győzhetetlen állhatatosságát a Sz. Írás számtalan helyen jelenti*», majd Sz. Pálnak leveléből az efezusiakhoz (IV. 12) bizonyítja, «*hogy Isten pásztorokat és Doktorokat rendelt a Krisztus testinek épületére mindaddig, míg mindyájan Krisztus eleibe nem mégyünk, hogy a pásztorok által oltalmaztassunk a hamis tudományok szelétől...*».

Isten Szolgája így foglalja össze e hittételt:

«... *Mert az erős kősziklán épített Ecclesiát úgy megerősítette az ő jegyese, az Úr Krisztus, hogy világ végéig le nem omol,*

el nem fogy, meg nem csalattatik, tévelygésbe nem eshetik. Mert ha megcsalatnék az Ecclesia, Krisztus csalatkoznék meg és a Sz. Lélek, mivel hogy az Ecclesiának tudománya nem annyira magáé Ecclesiáé, mint Krisztusé és a Sz. Léleké, mert Urunk ígérte, hogy világ végéig megmarad a hívekkel (*Sz. Mt.* 28. 20) *és oly Sz. Lelket ád, mely minden igazságra vezérli őket* (*Sz. Jn.* 14. 16); *aki titeket hallgat, engemet hallgat* (*Sz. Lk.* 10.16)».

A próféták és evangélisták Krisztus országának örökkévalóságáról és csalatkozhatatlanságáról gyakran szólnak, « *Kalvinus is helyben hagyja* », « *a Helvéciai Confessio* » és « *az Augustai Confessio is nyilván vallja, hogy a Krisztus Ecclesiájában mindenkor igazán hirdettetik az Isten igéje, és a Sacramentumok igazán szolgáltatnak, Una, Sancta Ecclesia perpetuo est mansura...* ».

A párbeszéd tovább pereg:

« *A Zidó: Megértettem immár, hogy látható a Krisztus igaz Ecclesiája, és világ végéig megmarad, tévelygésbe nem eshetik... Úgy látom, hogy a kereszténységben támadott gyülekezeteket egymás mellé vetvén, azt köll ezek közül igaz Ecclesiának ítélni, mely az apostoli praedikálás után minden időben megmaradott és az ördög hatalmával soha el nem fogyattatott, melyben az apostolok idejétől fogva szakadás nélkül lekipásztoroknak következése és successiója volt, igaz apostoli Ecclesiának lenni* ». » (48. o.).

A harmadik részben ezt bizonyítja az író Sz. Pál leveleive (Róm. 1, 8-10; 15, 14; 16, 17-20). «*Ezekre nézve megvallja maga Kalvinus, hogy régen a római Ecclesia Anyja volt minden Ecclesiáknak* (*Calv. lib.* 4. *Cap.* 7. *n.* 24); *másutt azt írja* (*Lib.* 4. *Cap.* 6. *n.* 16): *mindeneknél erősebben tartotta az apostoli tanítást: magnum Romanae Ecclesiae honorem ubique deferunt veteres: hoc Romanae Ecclesiae plurimum addit authoritatis, quod doctrinae semel traditae fuit aliis omnibus tenacior...* ».

Ezt « *a régi Sz. Atyák egyenlő értelemmel tanítják* », mint például Sz. Ciprián, Jeromos, Ágoston, Irén, azonkívül Tertulliánus, Victor Uticensis; és P. Didák a klasszikus latin szöveget mindenütt hozza.

Micsoda jártasság a szerzők műveiben, mekkora szorgalom az anyag összegyűjtésében!

« *A Niceai és Kalcedoni gyülekezet ugyan kérve kérte a Pápát, hogy feje lévén a Conciliumnak, megerősítse az ő végzésüket; ennek fölötte azt rendelték, hogy semmi ereje ne légyen annak az egyházi végzésnek, melyet a római Pápa meg nem erősít* ».

Az apostoli eredetet egy természetbeli és egy történelmi hasonlattal példázza:

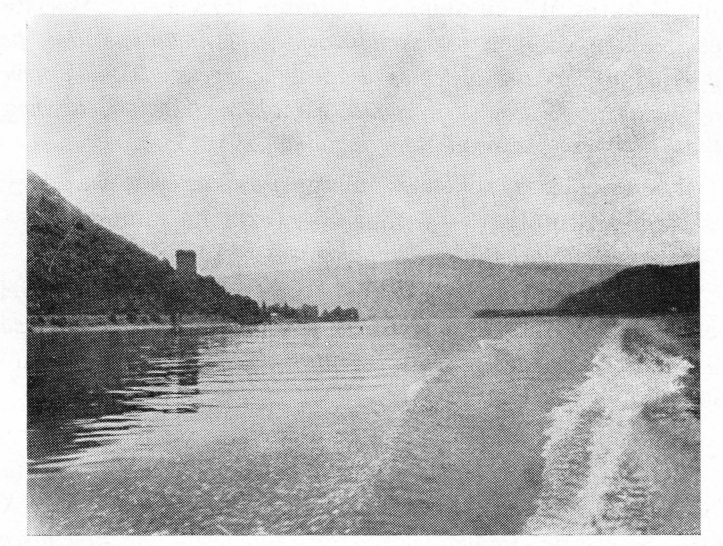

P. Kelemen Didák az Egyház apostoli eredetét és szakadatlan folyamatosságát a Dunával is példázza (magyarországi Duna - szakasz Visegrádnál).

« *Miképpen azért csak azt mondhatjuk Duna vizének, mely a Duna forrásából az ő ágyában vagy fészkében és völgyében szakadás nélkül alá folydogál, azonképpen csak azt nevezhetjük apostoli Ecclesiának, mely az apostolok idejétől fogva egymásután következő személyeknek tanítása által szintén mireánk érkezett. Avagy miképpen csak azt mondhatjuk Sz. István Király nemzetségiből valónak, akinek származását felvihetjük Sz. István Királyig, azonképpen csak azt nevezhetjük apostoli gyülekezetnek, mely az apostolok idejétől fogva, Istentől küldetett igaz pásztoroknak egymásután szüntelen következésivel kiterjedett; nyilvánvaló pedig, hogy e világon nincs több olyan gyülekezet a rómainál, melynek az apostoli időktől fogva mindenkor egymásután következő pásztorai lettek volna* ».

Ez « *kitetszik a római Pápák lajstromából* »; Sz. Irén vértanú, Optatus Milevitanus, Sz. Ágoston (ez egészen Anasztáziusig) feljegyezték a pápák névsorát. « *Anastasius után pedig mind a mostani Kelemen Pápáig az egész világnak nevezetes históriái feljegyzik a római Pápák következésit, úgyhogy ezt az ellenkező Atyafiak sem tagadhatják* » (53.o.).

Isten Szolgája, tökéletes hűséggel és szeretettel az Egyház iránt, felsorolja, — ő maga jegyezte fel, amint írja —, a « *Szentséges Pápáknak Cathalogusát* ».

Az 54. oldaltól a 63. oldalig tartanak a pápák nevei, ezekkel a rovatokkal: « *Krisztus esztendei* », a « *Pápák száma* », a név, az « *esztendők* », « *hónapok* », « *napok* », egészen e könyve megírásáig.

A két utolsó pápáról többet is ír:

« *Benedictus* 13. *P. M. Gente Orsinus e Ducibus Graniae a S. Collegio Pont. M. creatus A.M.D.CC.XX.III. Die XXIX. Maji. Synodum Romae celebravit; Turibium Archi-Episcopum, Jacobum de Marchia, Aloysium Gonzagam, Stanislaum Kostka, Agnetem de Monte Polit., Peregrinum Lat., Joan. Ceru, Franciscum Solanum inter Sanctos retulit. Archi-Eppi.*

Colon. sua manu consecravit M.D.CC.XXVII. Sancte vixit, et feliciter rexit Ecclesiam.

Clemens 12. *P. M. Faciam albam Columnam in Templo Dei mei* (*Apoc.* 3.12), *electus in Pontificat. M.D.CC.XXX. Die XI. Julii, qui nunc feliciter regit Ecclesiam* ».

Mennyire az Egyház hűséges gyermeke, mily szeretettel és tisztelettel tekint Kelemen Didák Krisztus Urunk földi helytartói felé, akiknek a szent Rendalapítók mindenkori követői nevében is, engedelmességet fogadott!

« *A Zidó. Látom s jól megértettem, hogy a római Ecclesia az, aki az apostoloktól vette a fundamentumait, az apostoloktól fogvást vagyon az ő successiója s következése, ellenkezők megvallják, hogy az első ötszáz esztendeig a római Ecclesia igazán megtartotta az apostolok depositumát, nála hagyott tiszta vallást; ez volt tehát s ez most is a Krisztus igaz Ecclesiája, mert ha egyszer igaz volt, amint helybenhagyják s maguk mondják, hogy igaz volt, az ellenkező Atyafiak, abban az igazságban megmaradott minden időben...* ».

A « *negyedik rész* » címe:

« *A pogány nemzeteket a római Ecclesia szülte Krisztusnak* ».

Isten Szolgája megokolja ezt:

« ... *De bizonyos, hogy a pogány népek, mikor elsőbben a bálványozásból Krisztus ismeretére hozattak, nem egyéb Ecclesiához hajlottak, hanem a rómaihoz, tehát a római Ecclesia igaz Ecclesia...* » (65.o.).

És valamivel később:

« *Vegye elé az ember akármely nemzet Krónikáját, keresse fel, mely időben s ki által? mi módon? és mely hitre jöttek a pogányságból a nemzetségek? mindjárt eszébe veszi, hogy a római hiten levő püspökök, papok, barátok prédikálása által terjedett az Evangélium a pogányság között* ».

Illiricus (Centuriák, 2.r.) « *feljegyzi a nemzetségek megtérését, de egy pogány országot nem nevezhet, melyet a római*

hiten való pásztorok nem hoztanak volna Krisztushoz, melyet a sok érsekségek, püspökségek, klastromok, templomok, oltárok, sekrestyék, melyeket a pogányságból megtért keresztény eleink fundáltak, építettek, világosan megmutatnak ».

És ugyancsak:

« ... *Mint elébb hallók, az ellenkező Atyafiak is azt vallják, hogy Sz. Gergely pápáig megmaradott a római Ecclesiában az apostoli tudomány, aki* 606. *esztendőben halt meg* ».

Felhozza India, Marokkó, Burgundia, Perzsia megtérését.

« *Hogy pedig az ellenkező Atyánkfiainál nagyobb hitele légyen bizonyításunknak, békét hagyok a katolikusoktól íratott históriáknak, hanem csak Munsterus Lutherista ember szavaiból akarom ezt az igazságot bizonyítani...* ». (67.o.).

Munster (Lib. 3, fol. 629) Anglia, Bavaria (Sz. Rupertus), Herbipolis (Würzburg) - (Sz. Kilián), Németország (Sz. Bonifác), a « *Tót és Morva nemzet* » (Sz. Cyrill és Sz. Methód), Magyarország (Sz. Albert), Lengyelország esetét említi (68.o.).

Teológia az Egyház apostoliságáról! « *Mivel azért valamennyi pogány népek megismerték a Krisztust, a római Ecclesiának dajkálkodásával hozattak a mennyei fényességre. Méttán írja Calvinus, hogy a római Ecclesia volt Anyja régente a kereszténységnek, Fuerit sane Roma olim omnium Ecclesiarum Mater* ».

P. Kelemen fennen hirdeti, hogy « *az igaz Ecclesiának mindenkor nyitva kell lenni s ismérhetőnek kell lenni, hogy ebbe behemessen, valaki Isten fia akar lenni* ».

E felismerhetőség és tanbeli folytonosság szemléltetésére, tudós biblikusként, a zsidóság két külön ágra oszlását hozza fel példának:

« ... *Salamon halála után két királyságra osztatott a zsidóság. A Júda királyának Jeruzsálemben volt székes helye, az Izrael királyának Szamariában; mikor Ácháb király dühösködésének idejében panaszolkodott Illés, hogy egyedül maradott,*

akkor Jeruzsálemben igen virágzott az isteni szolgálat és az Ecclesia...».

Folytatva a szent történetet, más hasonló részletet is említ:

«... *Jozafát pedig nemcsak papokat és levitákat, de böcsületes úri embereket is falukra, városokra küldözött, hogy az Isten igéjét hirdetnék* (2. *Krón. k.* 17. *rész,* 7-8. *v.*)... *Tehát Illés ideiben el nem rejtetett, hanem nagy dicsőségben fénylett az Isten Ecclesiája Jeruzsálemben; azért Illés próféta nevezet szerint csak az Izrael országáról szól, hogy az Izrael országában egyedül ő maradott a próféták közül, noha másutt az Ecclesia nyilván virágzott* ».

E pontnál közvetlenül következik a hazai helyzetre utalás, amely a korabeli vallási gondok hiteles tanúsítása is:

« *Ezen formán mondhatná Közép-Szolnok vármegyében Páter Konrád Minorita Barát* (*minthogy most több pap nincsen azon vármegyében*), *hogy ő egyedül maradott az Isten szolgái közül azon a földön, noha másutt a kereszténységben sok ezer papok vannak* ». (71. o.).

Az Egyháztól elszakadtak « *az egyházi vagy világi históriákból mutassák meg: Quis, ubi? quando? ki volt? hol volt? mikor volt? ki az ő gyülekezetük vallását tanította* », Luther és Kálvin előtt.

Őket magukat idézi, « *hogy ilyen pásztorok, mint ők, nem voltak régenten* » (73.o.), « *tehát Luther nem succedál s következett más tanító után, hanem ő volt első kezdője tanításának* ».

« *De nem kell ezen sokat perelkedni, hanem Ezdrást kövessük* », — folytatja —, « *azért azt kívánjuk akármely újítóktól, hogy félbeszakadás nélkül vigyék fel az apostolokra genealógiájokat, egymásután következésüket, származásukat, amint felviszi a római Ecclesia. De odaveszett, hogy ők azt végbevigyék...* ». — Nincs meg a püspökök által történő papszentelésük sem (76).

A nemkatolikus hitvallások, az « *új gyülekezetek* » pásztorai nem származnak az apostoli Egyháztól. Az isteni küldetés fajtáinak megnevezése és bizonyítása után « *kitetszik azért, hogy rend szerint emberek által nem küldettek Istentől; hogy pedig rendkívül sem választotta s nem küldötte, így mutatom meg* », felsorakoztatva a természetes és természetfeletti érveket, melyek kísérni szokták a hivatalos küldetést, de amelyek nem szerepelnek az új tanoknál:

« *Jóllehet, mikor a tanító semmi újságot nem hirdet, hanem a megerősített tudományt tanítja s terjeszti, nem szükség, hogy az új cselekedetekkel megerősítse, amint Sz. Ágoston írja* (*lib. 22. De Civ. Dei, cap.* 8), *de midőn szokatlan és új tudományt hirdet, nem tartozunk hinni, valamíg isteni erőből származott bizonyságokkal meg nem mutatja hivatalát... ... Mentől inkább kívántatik, hogy az Anyaszentegyházba senkit lelkipásztorul be ne fogadjunk, csak pusztán azért, hogy minden jelenség és próba nélkül azt mondja, hogy őtet Isten küldötte...* » (78-80).

A Krisztus ígérte rendkívüli jelek, amelyek kísérték az igaz tanítást, nem lelhetők fel « *a mostani hittermő időben* »...

Az Anyaszentegyház fennállásáról így beszélget társával:

« *Az új testamentumról s az ő pásztori hivataláról sohult nem olvassuk, hogy megszűnik és az Isten új formán hivatalt kezd; sőt azt világos betűkkel feltaláljuk, hogy világ végezetéig tart a Krisztus által építtetett Ecclesia, s abban soha szünete nem lehet az igaz pásztoroknak, mint odafeljebb megbizonyítók: azért Luther és Calvinus se Isten, se emberek előtt okát nem adhatják igaz Ecclesiától való elszakadásoknak* ». (85.o.)

A negyedik részben evvel a következtetéssel zárja a párbeszédet Isten Szolgája:

« *Annak is Istentől kell küldetni, aki reformálni és jobbítani akarja az Ecclesiát; mert sok alkalmatlanság következnék, ha szabad volna akárkinek reformátorrá tenni magát. Szükség azért, hogy aki magát reformátornak mondja, vagy rend*

szerint való pásztor légyen, kit a Sz. Lélek Isten az Anyaszentegyház igazgatására szabott mód szerint emel, vagy bizonyos jelenségét és isteni pecsétjét mutassa, hogy Isten küldötte őket a reformálásra; ha ezt nem cselekszi, kockára, veszedelemre veté lelkét, aki ezt hallgatja s követi...».

A keresztények egységéért könyörög e rész utolsó szavaival:

« *Szánja meg az Isten Sz. Fiának drága érdeméért, az ő Sz. Lelke által hozza a maga nyája közé, hadd légyen egy akol és egy Pásztor.* » 87. o.).

Az ötödik részben: « *Az igaz Ecclesia közönséges* », P. Didák azt fejtegeti, hogy az Egyház katolikus, vagyis általános; időben, minthogy « *soha, semmi idő folyásában le nem dől* »; térben, « *mert kiterjed minden nemzetségekre, melyek az Evangélium zengésit hallották* ». Mindkettő bizonyításánál Sz. Ágostonra (Tom. 7, De unitate Ecclesiae, cap. 3) hivatkozik, « *hogy gyalázattal illetik Krisztust, akik azt merik mondani, hogy az ő országa kicsiny szegletbe szorult* ». Kijelenti Didák atya: « *Minden időben nyitva kellett ajtajának állani: hogy valaki bé akart az Ecclesiába menni, útját megtalálhatta; mert mindenek tartoznak az igaz Ecclesia társaságába állani; szükség azért, hogy senkitől elrejtve ne légyen, hanem mindenektől megismertessék* ». (89.o.).

A « *Lutherista és Calvinista Ecclesia csak újabb keletű; most is Olasz, Spanyol és sok indiai országokban, hála Istennek, nem érkezett a Lutherista és Calvinista vallás...* » — Felsorolja kora nevezetes katolikus országait, köztük Angliát, amelynek kereszténnyé létele óta nyolcvan király a római Egyházhoz tartozott, « *végtére a nyolcadik Henricus egy rossz aszszony szerelmiért kitöré a járomszeget, a Krisztus igájából kiugrik, az Igaz Ecclesiától elszakada...* ».

A hatodik részben megmagyarázza, hogy « *az igaz Ecclesiának szentnek kell lennie* ». A « *Zidó* » is úgy tartja, « *hogy szentnek kell lenni az igaz Ecclesiának, s abból választott Isten*

ő Sz. Felsége szenteket magának». (92. o.). — A párbeszédet vezető «*Keresztény*» rámutat, hogy ezt «*az ellenkező atyafiak sem tagadják, mert Calvinus csak Institutióban legalább tizenegyszer nevezi Ágoston Doctort szentnek, ... és azt azt írja felőle, hogy az Írásnak igaz magyarázója, ... a régi igazság leghitelesebb tanítója, ... és istentelen latoroknak mondja azokat, akik Sz. Ágostonnal ellenkeznek*». Hasonlóképpen Basiliust, Zephirinus pápát, Sz. Ambrust, Iraeneust, Athanáziust és Cyrillust, Gergely pápát, Bernárdot, ... «*és egyszóval azt írja, (Lib. 4. Cap. 11. num. 4), hogy az apostolok idejétől fogva sok szent püspökök tündöklöttek az Ecclesiában. Hasonlóképpen Luther Márton Bernárdot szentnek nevezi*; ... *Sz. Ferencről eképpen ír (Lib. de votis Monasticis): Sanctus Franciscus vir admirabilis, et spiritu ferventissimus, sapientissime dixit regulam suam esse Evengelium Christi. A Lutheristák Concordiája legalább háromszor nevezi szentnek Sz. Ferencet (úgymint fol. 99, 226, 253)*».

P. Kelemen Didák az Egyháznak üdvözítő, szent hatalmáról vallja:

«*Ha azért a római vallásban szentek lehettek, és üdvözültek Sz. Ferenc, Sz. Bernárd, s mindnyájan, akiket az apostolok után szenteknek ismer a keresztény világ, kiki bizonyos lehet, hogy ő is üdvözülhet ugyanezen vallásban...*» (94. o.).

Az Egyház szentjeinek változatlan és következetes felfogásából következtet az Egyház mindenkori szent mivoltára:

«... *Soha senki (azok) közül, kiket az egész kereszténység szenteknek tartott, azt nem tanította, hogy a dicsőült szenteknek könyörgésükkel való segítségét nem szabad kérni, hogy szüzességet nem szabad Istennek fogadni, hogy az Úr Vacsorájában nincsen jelen valóságosan a Krisztus Szent Teste és Vére,etc...*».

Hivatkozik az egyházi naptárban megnevezett szentekre, mint az igaz hit követőire, «*kiknek bőcsületes csodákkal, emberi erő felett való tökéletes élettel és egyéb bizonyos jelenségekkel megmutatta Isten maga előtt való kedves életüket*».

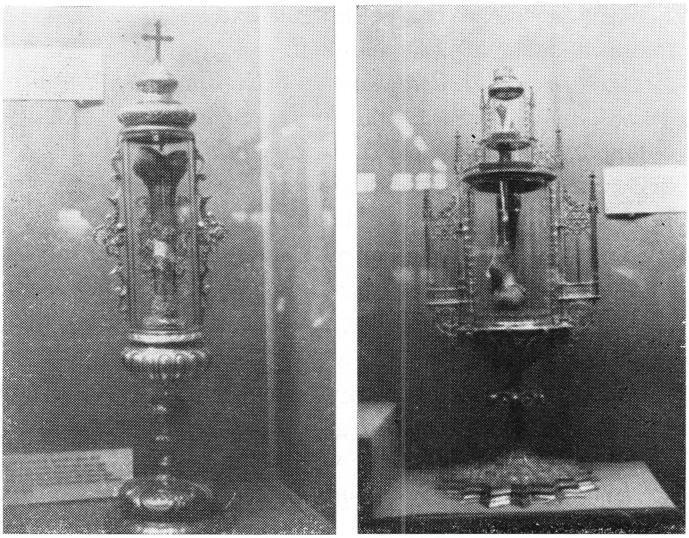

Szent Gellért vértanú püspök (balról) és Szent István, Szent Imre, Szent László ereklyéje (jobbról) az esztergomi bazilikában (a szerző felvétele).

« *Ha másokról nem emlékezünk, csak a mi romlott hazánkban is Szent István és Szent László, Szent Imre és Capistránus János, s többeknek szentségét sok csodákkal bepecsételte az Úr Isten. Kérlek, valaki ezt olvasod, ítéld meg, ha eszesség-e az üdvösség dolgában azok után nem járni, kiket mindnyájan szenteknek tartunk, hanem oly járatlan útra válni, melyen senki nem járt azok közül, kiket a világ szenteknek ítélt* ».

Gyakorlati példaként azt a meglepő hasonlatot hozza föl, hogy « *ha Bécsbe indulnék, de az utat nem tudnám, és akarnám érteni, merre kell mennem, bizony, ha ki oly utat mutatna, melyen, soha senki nem említé, hogy valaki Bécsbe ment, merő balgatagság volna, ha a járt utat elhagynám és afféle bizonytalan nyomot vennék előmbe* ».

Azoknak is megfelel, «*kik lágyabban fogják és puháknak tettetik magukat az ellenkezők közül* » a pápistákkal szem-

ben, hogy nincs ezeknek szükségük « *szeles prókátorra* », akit elutasítana bárki a saját perében.

« *Azért a világi dolgokban ily okosak lévén, miért nem vagyunk szemesebbek az üdvösség dolgaiban* », mondja ki axiómaként az előző példa tanulságát.

A hetedik rész az Ecclesia « *egyességéről* » szól, mert « *una* », az ellenkezők gyülekezetével szemben. A Zidó kérdésére: « *Miképpen bizonyítod ezt meg?* », felsorolja az Egyház « *egyességét* » a hittanban, míg « *az újítónál annyi vallás vagyon, amennyi ember; kiki magának oly hitet formál, minéműt akar...* ».

Az Anyaszentegyház egységének biztosításához tanítói hivatal és tekintély szükséges, « *mert kevés haszna volna az ideig való egyezésnek, ha mód nem volna ennek megtartásában, és az Isten országa s városa* (*ennek nevezi a Sz. Írás az Ecclesiát*) *alkalmatlanabb volna akármely polgári társaságnál, melyben törvények és magistrátusok által minden veszekedések nyakaszakadásában mód vagyon bizonyos...* » (101. o.).

A Szentírás egyéni értelmezéseinek elégtelenségét a polgári törvénykönyv önkényes magyarázatának veszélyességével példázza, és következtet:

« *Soha egy jól rendelt emberi társaság, egy város, egy ország nem találtatott, melyben a perelkedések leszállítására bíró nem rendeltetett volna, mert enélkül eszeveszéssel, egyenetlenséggel, egymás ellen való bosszúval és kártétellel megtelnék az ország vagy város. De az Ecclesia jól rendeltetett sokaság, Isten országa, városa; tehát ebben is bírónak kell lenni, és annyival inkább, amennyivel nehezebb a hitnek homályos és mélységes titkaiban eligazodni, hogy sem a világi dolgokban, és amennyivel veszedelmesebb az üdvösségben járó perlekedés egy maroknyi földről való törvénykedésnél...* ».

A nyolcadik részt Isten Szolgája ezzel kezdi; « *Az ítélő bíró arra való, hogy az írott törvényre nézvén mint igazgató zsinórra, aszerint ítéljen, mint maga az Isten jelenti, ama szók*

által (*Deut.* 17. v. 9): *Venies ad judicem, qui iudicabit judicii veritatem, et facies, quodcunque docuerit te juxta legem. Ugyanis mire való egyébre a törvény, hanem hogy a bíró e szerint tegyen ítéletet, azaz, hogy a törvénynek igaz értelmét kiadja, ennek rámájára vonja a pereket, törvénynek erejéből kihozott igazságot megismertesse; mert ha szabad volna a pereseknek maguk ítéletéből a törvényhez vetni ügyüket, soha semmi perben vég nem lenne, mivel kiki maga fazeka mellé szítaná az írott törvényeket*». (104.o.).

A Szentírásnak, mint Isten írott törvényének értelmezéséről hirdeti:

«*... Mert miképpen az országban vagy hadban jó rendtartás és egyesség nem lehet, ha feje nincsen, úgy az Ecclésiában a hitben való egyezés meg nem tartatnék, ha oly fő és vezér nem volna benne, mely a híveket engedelmességre kötelezné. Azért Krisztus e földön oly látható fejet és gondviselőt rendelt az Ecclesiában, mely igazgassa, egyességben tartsa, tévelygésektől oltalmazza az ő nyáját*».

Péter apostol főségét bizonyítja a Szentírásból, «*első volt a többi apostol között, és főpásztori hatalmával igazgatta az Ecclesiát. Ez a hatalom,* — folytatja —, *melyet Krisztus Péternek adott, el nem fogyott a Péter halálával, hanem az Ecclesiában maradott és marad világ végéig... Tehát most egy főpásztor hatalmával igazgattatik az Ecclesia s úgy igazgattatott eleitől fogva, amint Szent Pétertől fogvást egymás után következett szentséges pápák lajstromával oda feljebb megmutatók*».

Vaskövetkezetéssel beszél az Egyház látható fejéről:

«*Ország nincs, melynek feje nem volt. Ha azért az Ecclesia ország városokból, és sok tagokból épült test (amint másutt erről szólottunk), szükség, hogy fejedelme, bírája, feje és pásztora légyen, hogy az ő vigyázása, igazgatása, legeltetése és atyafiak erősítése által az egyesség megtartassék a hívek között*».

A párbeszéd folytatója az egyesség és szeretet viszonyát az Egyház ismertető jegyének tartja:

« *A szeretetnek jele pedig a visszavonások s egyenetlenség nélkül való egyesség; azért, mikor a szent Írás az apostoli Ecclesia fiait akarja jegyezni, mint bizonyos bélyegét adja az egyességet és ezáltal ismerteti őket: Erat credentium cor unum, et anima una* (*Act.* 4. *v.* 32), *a híveknek egy szívük, egy lelkük vala* ». (109.o.).

Az eredeti, apostoli tanítás folytatódását mindmáig a « *Római Ecclesia vallásában* » a « *Krisztus születése után minden százesztendők forgásában virágzó szentek írásiból* », « *a Sz. Doctorok* » hagyományából, « *mind a Sz. Atyáknak erről való tanításokból* » bizonyítja, kiválasztva közülük Sz. Ágostont, « *mert az ellenkezők is leginkább böcsülik a régiek közül...* » (111.o.).

P. Kelemen Didák a zsidóval tartott párbeszéde kilencedik részében az Oltáriszentség imádásáról értekezik Sz. Ágoston, Aranyszájú Sz. János, Sz. Ambrus s több más szentatya írásával. — A Boldogságos Szűz tisztelete és segítségül hívása is szokásban volt « *az eleinte való Ecclesiában; ez többek között kitetszik Sz. Ágoston imájából* (*Tom.* 10. *Jerem.* 18. *De Annuntiatione*): *Sancta Maria succurre miseris, juva pusillanimes, refove flebiles, ora pro populo, interveni pro clero, intercede pro devoto faemineo sexu, sentiant omnes tuum juvamen, quicumque celebrant tuam Sanctam commemorationem, Szentséges Szűz Mária, siess segítségükre a nyomorúltaknak, segítsed a gyenge szívűeket, tápláld a siralmasokat, imádkozzál a községért, esedezzél a papi rendért, légy közbenjáró az ájtatos asszonyállatokért; érezzék mindnyájan a te segedelmedet, valakik gyakorolják a te szent emlékezetedet* ». (113.o.).

Sz. Ágostonból bizonyítja a szentek tiszteletét is (Tom. 2. Lib. 20. Contra Faustum Cap. 17): « ... *Magyarul: A keresztény község a martyrok emlékezetét ájtatos készülettel ünnepli, mind az őket követésnek felgerjesztésére, mind hogy az ő érdemükben részesüljön és esedezésükkel segíttessék* ».

A Keresztnek tisztelete is szokásos volt kezdettől, « *mely által Krisztusnak üdvösségszerző szenvedését eszünkbe juttatjuk* ».

Buzdít is:

« *Ezt öleld meg alázatosan, tiszteljed ájtatosan, ezeket eszedben tartván*: *Nec Deus est, nec homo praesens, quem cerno figura, sed Deus et homo, quem signat sacra figura*; *magyarul*: *Sem Isten, sem ember, tudom s látom, a kép*; *de Isten és ember, amit jelent a kép* ». (115.o.).

Felemlíti az Üdvözítő ősi ábrázolásait, és meglepő jártassággal ír a szentképekről:

« *Sz. Ágoston szép verseket írt Severusnak* (*Paul. in Epi.* 12. *Ad Severum*),*melyeket a Feszület és a Szentháromság képe alá íratna a templomban*; *a Boldogasszony képét mondja Nicephorus* (*Lib.* 2. *Cap.* 7), *hogy a perzsiai király leíratta életében. Azonképpen azt írja, hogy Sz. Lukács evangélista az Urunk, Boldogasszony és apostolok képeit maga kezével kijegyezte, és Pulcheria Augusta a Boldogasszony képét, melyet Sz. Lukács írt, drága ajándék gyanánt adta az Anyaszentegyháznak. Sz. Pétert és Sz. Pált mondja Szent Ágoston, hogy Krisztus mellé szokták írni...* ».

Ezután mesteri módon magyarázza a képek helyes tiszteletét:

« *Meg kell azért érteni, hogy nem egy a kép és a bálvány*; *hanem csak olyan kép mondatik bálványnak, melynek isteni tisztelet adatik, ezt tiltotta az Isten ő Szent Felsége a tíz parancsolatban, ezt tiltjuk mi is* », amit bizonyít a martirok példája.

Az « *ellenkező Praedikatorok* » panaszára így válaszol:

« *A képekről azt hisszük, hogy a képekben semmi isteni méltóság, semmi erő és tehetség nincsen, semmit azoktól nem kell kérni és várni*; *hanem a képeket a templomnak ékességére s emlékeztetésre tartjuk, hogy ne csak füllel halljuk, hanem ha lehet, mindenütt szemünkbe ütközzék a mi Urunk jótéteményinek és szentek példáinak emlékezete* ». (118.o.).

A 10. részben a purgatórium létezését és a halottakért való könyörgés jogosságát fejtegeti a Zidónak: « *Purgatórium tüzére kell menni azoknak a fogyatkozásoknak, melyekért itt nem lakoltunk* », hogy csak néhány mondatot ragadjunk ki a szövegből. « *Hogy az ember, amíg él, nem bizonyos az ő maga üvösségéről; azért jó reménységben kell lenni, de nem kell félelem nélkül bizakodni, sok helyen nyilván vallja Sz. Ágoston* (*Tom. 7. de bono perseverantiae, Cap. 1. v. 22*) ».

A szentségekről is « *azont hitte és tanította Sz. Ágoston idejében az egész keresztény világ, amit most mi tartunk* », fejezi be a 10. részt Kelemen Didák.

A tizenegyedik címe: « *A negyven napi böjtöt húsétel nélkül tartották Sz. Ágoston idétt* » (122. o.). — Csak egy oktatást belőle : « *Más napokban böjtölni érdemes jutalom, a negyven napi böjtben nem böjtölni vétek; más időben aki böjtöl, búcsút nyer, engdelmet vészen, aki a negyven napi böjtöt nem tartja, szenvedése lészen* », és latinul idézi e fordítás eredeti szövegét Sz. Ágostontól (Tom. 10. Serm. 62. de tempore).

A 12. rész « *a szentek tetemeinek tiszteletéről* » szól, helyességét ismét csak Sz. Ágostonnal «*és utána virágzó Szent Doctorokkal* » bizonyítva, noha ezt és ehhez hasonló felfogást « *a mi tudományunkban az ellenkező Atyafiak nem szeretnek* » (124.o.).

A 13. rész egyenesen ezt a címet kapta: « *Senkit nem nevezhetnek a velünk ellenkező Atyafiak, aki változást tett volna a Római Ecclesiában* », és az « *új tanítók* » téves vélekedését cáfolja meg egymásután.

A bűnbocsánatról « *a Római Ecclesia minden időben azt hitte és tanította, hogy az egy közbenjáró Krisztus Jézuson kívül senki, soha csak egy bűnnek bocsánatát sem érdemlette s nem is érdemelhette, hanem a mi igazulásunk ingyen, Krisztus érdeméből vagyon* (*Róm. 5. v. 24*) ».

P. Didák a tridenti zsinat végzését is idézi, ami mellé Calvinus és a Lutherista Concordia elismerését teszi a katolikus hitcikkelyről. Tömör mondatban foglalja össze az Egyház tanítását a bűnbánatról:

« *Bezzeg azt hisszük és tanítjuk, hogy minekutána ingyen, csak egyedül a közbenjáró Krisztus érdeméből bűnünk bocsánata adatik, és megigazulunk, azután mint szőlőtőben oltatott vesszők az igaz szőlőtőnek, a Jézus Krisztusnak malasztja által jót cselekedvén, annak a jócselekedetnek jutalmát vesszük az Isten ígéreti szerint. De hogy bűnünk bocsánatát és az igazulást magunk érdemiből nyerjük, soha nem tanította a Római gyülekezet* ». (127. o.).

A következőkben a Boldogságos Sz. Szűznek helyes és jogos tiszteletét védi: «... *Mi azért nem folyamodunk a Boldogságos Szűzhöz, mint Istenhez és minden jók megadójához, hanem mint azoknak Istentől foganatos esedezése által megnyerőjéhez. Tiszteljük, valóságos dolog, őtet, nagyobb tisztelettel mint egyéb szenteket, azért, hogy ő Isten Anyja, a többi szentek pedig csak baráti és szolgái Istennek* ».

A scentek segítségül hívását és tiszteletét is megmagyarázza, mert « *jól tudjuk azt, hogy az ő érdemüknek, esedezésüknek érdemlő és megnyerő ereje az egy Krisztus érdemiből, mint első derék okból származik* ». (128.o.).

Akik a képek imádásával vádolnak bennünket, « *maguk sem hiszik felőlünk, amivel rágalmaznak, mert a képekben semmi hatalmat nem vallunk, semmit azoktól nem várunk, emlékezetre tartjuk*», a szenteket tiszteljük, «*kiknek hasonlatosságukat viselik a képek* ».

A pápa személyének tisztelete meleg szavakban nyer kifejezést Kelemen Didák írásában:

« ... *Érette mindennap könyörgünk, hogy őtet tartsa meg és vezérelje* (Isten): *nem is adunk néki más egyéb titulust avagy hatalmat, mint aminéműt adott az elein való Ecclesia és a Nicaeabéli s Calcedoni gyülekezet, nevezvén Boldognak, Szentsé-*

gesnek, Krisztus képe-belinek, Sz. Péter helytartójának és Kereszténység fejének ». (129.o.).

Didák atya, a Zidóval folytatott párbeszédében visszaveti a vádat, mintha « *a Római Ecclesia eltiltotta volna a Sz. Írástól az embereket*». Erre felel: « *Senkit az Anyaszentegyház el nem tiltott a deák, görög, zidó nyelven való Bibliának olvasásától, sőt, minek előtte Luther támadna, a lengyel és német és más egyéb közönséges nyelveken iratott Biblia olvasását sem tilalmazta* ».

Méltatja az Egyház gondosságát és felügyeletét a szentírási szövegekben:

« *Erre nézve Pius Pápa nem tiltá általában a közönséges nyelvekre fordított Bibliát, hanem azt parancsolá, hogy ezt a lelkipásztorok javallása nélkül ne olvassa minden ember; azért a közönséges nyelvekre fordított Bibliát nem tiltja teljességgel az Ecclesia...*». És hozzáteszi: «*...Annak okáért az Anyaszentegyház nemcsak nem tiltotta, de kívánja, és dicséri, hogy keresztényi józansággal olvassák az ő fiai a Szent Írást* ».

Az egyházi intézmények és hagyományok bírálóinak ekként felel meg:

« *Amit az új Praedicatorok ellenünk tanítanak és vitatnak, nem kell hozzá* (más), *hanem vegyük elő a Szent Írást: mutassák meg, hol vagyon írva, hogy a boldog Szenteket nem szabad kérnünk, hogy érettünk imádkozzanak; hogy purgatórium nincsen; hogy a halottakért nem jó imádkozni; hogy csak két Sacramentum vagyon; hogy csak magán a hit igazít; s ezekben egyet vagy mást, akármit azok közül, melyek vitázásban vannak, mutassanak meg a Sz. Írásban...* » (131.o.).

Semmi nincs a Szentírásban a katolikus felfogás ellen:

« *Tehát csak emberi találmány, valamit a római hit ellen hintegetnek, csak fabulák, költések, magok gondolatja, valamiket vitatnak a pápisták ellen; mert a Szent Írás bötűjéből nem bizonyíthatván, magoktól gondolt magyarázattal vagy okoskodással és consequentiával bizonyítanak...* ».

Isten Szolgája veszélyesnek ítéli a Szentírás önkényes fordításait, mert « *Béza maga ezt mondja* (*Bez. Act.* 10. *digress. de dono linguarum*), *hogy a sok fordítás között az Isten igéje* (*mint a sok bába közt a gyermek*) *elvész közöttük, ...és igazán általában* (*Praef. novi Testamenti ad Reginam Angliae Anno* 1588. *edita*) *megvallja Béza, hogy önálok egy napig sincs a Szent Írásnak oly fordítása, aminemű kívántatnék, melynek inviolabilis authoritása, felbonthatatlan méltósága lett volna; nem egyezik egyik fordítás a másikkal* ».

P. Kelemen említ egy fordítást, melynek létét felkutatni érdemes munka lehetne:

« *Az, amelyet utolszor Komáromi a Pogány Zidó által fordíttatott s nyomtatott, háromszáz helyen is ellenkezik s nagy dolgokban nem egyez az eddig való fordításokkal, azért is nem lehetett napfényre bocsátani, s így most is keresik a Bibliát...* » (133.o.)..

A 14. rész felbecsülhetetlenül fontos P. Kelemen Didák szabatos hittani fejtegetései tekintetében az « *újítók* », « *ellenkezők* », « *új tanítók* », az « *új vallások* », az « *új tanítások* », a « *mostani hitszerzők* », « *az újság követők* », a « *Calvinista tanítók* », « *az ellenkező tanítók* » megcáfolásánál, a szenthagyomány, a házasság szentsége, a jócselekedetek érdemszerző volta, a Szentírás hiteles és hivatalos értelmezése, a bűnbocsánat, az Egyház szentsége, a nőtlenség erényei, az emberi szabad akarat, a házasság felbonthatatlansága, a tisztítótűz, az Oltáriszentség, a betegek szentkenete, a térden mondott imádság felől.

Az evangélium elbeszélése alapján a nagycsütörtöki lábmosás szertartása mindmáig megmaradt az Egyházban:

« *Ma is megvagyon ez a római Ecclesiában; nagycsütörtökön a püspökök, klastromoknak elöljárói Urunk példájára s hagyására a szegényeknek, alattok levő szerzeteseknek lábát megmossák, mert Urunk mondja: Példát adtam néktek, hogy amint cselekedtem véletek, ti is úgy cselekedjetek. Nem is emlékeznek erről az új tanítók* ». (141.o.).

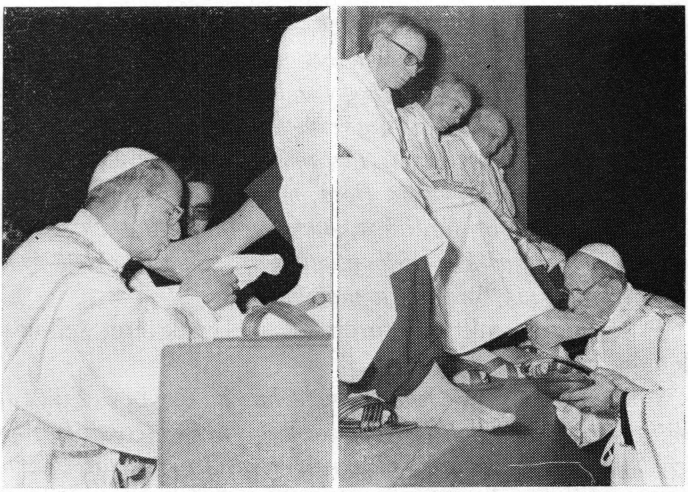

Kelemen Didák a nagycsütörtöki lábmosás szertartásával is utal a római katolikus Egyház evangéliumi hagyományaira. — VI. Pál pápa a szertartást végzi. —

Az « *Utolsó rész* » a Zidó meggyőződését tartalmazza a katolikus hitről, egyben óhaját is: « *Kérem azért az Atya, Mindenható Úr Istent a közbenjáró Úr Jézus Krisztus érdemeiért, adjon Sz. Lelket másoknak is, mindnyájoknak, valakik az igaz hiten kívül vannak; és az igaz hit világosságát gyújtsa fel s gyarapítsa bennük; s hozza az igaz hit egyességére az egész világot, hogy ezáltal mindnyájan az örök boldogságba juthassunk* ».

Az utolsó három oldal (142-144) a « *Professio Fidei Catholicae* », « *Az igaz Római Pápista hitnek vallása* »: « *Én N.N. erős hittel hiszem és vallom mindazokat, melyek a Sz. hit ágazataiban foglaltatnak, melyekkel a Római Anyaszentegyház él...* », és felsorolja azokat egyenként.

Mekkora kenet ömlik el Isten Szolgája szavain, és mekkora egyezés található a mi mai szóhasználatunkkal is!

A Zidóval végzett hitbeli párbeszédben az örökkévaló igazságok magasztossága mellett a zamatos szép magyar nyelvezet is gyönyörködtet bennünket!

A párbeszéd mai hatása.

E fejezet történetéhez tartozik két apró esemény.

Amikor 1974. szeptemberében, míg magam is tanulmányoztam a szöveget, felolvastam belőle egy részt, pont az Egyház apostoli eredetéről és folytonosságáról, és alkalmi hallgatóm felkiáltott: « Micsoda meggyőződés! »

A következő októberben a Szent Péter templomban egy kassai születésű és most Brooklynban lakó zsidó férfi jött a gyóntatószékhez; mutattam tehát neki a párbeszéd befejező részét. Csodálkozva megjegyezte: « Milyen érdekes, hogy pont most jöttem ide! » Kevés szóval megmagyaráztam neki, hogy kinek az írásáról van szó.

A II. Vatikáni Egyetemes Zsinat « Lumen Gentium », « A népek világossága » kezdetű hitokmánya, Istennek minden embert üdvözíteni óhajtó akaratáról többek között azt tanítja, hogy a Krisztusban hívőket az Anyaszentegyházba gyűjti össze, mely már a világ kezdetétől létezett jelképben; Izrael népének történetében és a régi nép szövetségében csodálatosan felkészült; a legutolsó időkben megszervezve a Szentlélek kiáradásával nyilvánvalóvá lett, és majd az idők végén dicsőségesen beteljesül. Azok pedig, akik még nem fogadták el az evangéliumot, különböző okok alapján Isten népéhez tartoznak. Elsősorban az a nép, amely bizonyítékokat és ígéreteket kapott, és amelyből test szerint Krisztus született, az atyák miatt igen kedves a kiválasztottság szerint, minthogy nem járnak büntetéssel Isten hívása és ajándékai. De üdvözítő szándéka azokat is felöleli, akik elismerik a Teremtőt; ezek közül mindenek előtt a muzulmánokat, akik vallva magukról, hogy Ábrahám hitét tartják, velünk együtt

az irgalmas egy Istent imádják, aki az utolsó napon megítéli majd az embereket. Azonban maga az Isten nincs távol a többiektől sem, akik árnyakban és képekben keresik az ismeretlen Istent, mivel ő ad mindenkinek életet és sugallatot meg minden szükségest, a Megváltó pedig minden embert üdvözíteni kíván». (Liturgia Horarum, III., 67.o.).

Megint csak személyi emlékkel tágítom e nagy igazságokat.

A Kelemen Didák alapította miskolci templom nagyheti «lamentációira», Jeremiás próféta gyönyörűen énekelt «siralmainak» esti szertartására a nagyhét három napján számos helybeli héber személy jött el.

Hatott ekkor is Kelemen Didák lelkülete, szelleme?

A mélyértelmű liturgia ihletettségét különös erővel az ő imája is kísérte?

Észrevétlenül, tudat alatt, vonzotta őket, másokkal együtt, a nyughelye?!

Reméljük, VI. Pál pápával összedolgozva, hogy — amint ő mondotta 1975. január 10-én e rendkívül fontos pápai bizottság tagjainak —, a «Nostra aetate» zsinati okmány szellemében, a keresztény-zsidó párbeszéd hozzásegít a Mindenható tökéletesebb megismeréséhez!

Isten Szolgája Kelemen Didák dialógusa az istenhívő nem kereszténnyel s a nem katolikus keresztényekkel, szolgáljon a vallási hit elmélyülésére és embereket nemesítő hatására.

P. Kelemen Didák műveiről a szakirodalom.

A magyar nyelv és irodalom iránykeresése, új hivatástudata a régi küldetési feladatot megváltoztatta a XVIII. században; a múlt értékelésén — főként katonai vagy államügyi szempontjain — túl, a magyar szellem alkotóképessé-

gének, frissebb tevékenységének elindítását szorgalmazta a nemzeti nyelv jelentőségének hangsúlyozásával. E mozgalom legjelentősebb eredménye a nyelv gazdagodása, hajlékonysága lett. Ebből a szemszögből is figyelmet érdemelnek P. Kelemen Didák művei. Szónoki és írói képességeivel, a nemzeti nyelv szárnyain a teológia magaslataira emelkedett. Benne a belső sugallatok, a természetfeletti rend kegyelmi áradata és sokat szenvedett hazájának szeretete egy mederben haladt.

Akik igehirdetését hallgatták, intelmeiben részesültek, útmutatásaira figyeltek, csodálatos lelki vonzókörébe kerültek.

Nyomtatásban megjelent beszédei, vagy kezdettől könyvnek szánt munkái közel negyedszázadot ölelnek fel 1718-tól 1741-ig. Beszéljen ezekről Monay Ferenc (Kelemen Didák, 18-20).

« Azon kívül, amit élőszóval három és fél évtizeden keresztül annyi hallgatójának lelkébe beírt, tollal is tudott a fehér lapokon betűket szántani, hogy azoknak is juttasson lelki kincseket, akik sohasem hallották szavait. Tizenhárom kötet könyv viseli címlapján Kelemen Didák nevét. A művek közül a legtöbb alkalmi beszéd mint a « Lelki beszélgetés » a pozsonyi országgyűlés megnyitásán 1729-ben, vagy az 1732-ben kinyomtatott « Lelki öröm... » a nyírbátori templom felszentelése alkalmából. Hat halotti beszédje, amelyet 1718-ban özv. Barkóczy Györgyné Koháry Judit, 1730-ban Beller Frigyes uradalmi kormányzó, 1733-ban Krucsai Márton szabolcsi alispán, ugyancsak 1733-ban Péchy Péter borsodmegyei táblai elnök, 1736-ban gróf Károlyi Ferencné Csáky Krisztina grófnő és 1737-ben Melczer György borsodi birtokos temetése alkalmával mondott, mindmegannyi « üdvösséges tudomány » az emberi élet értékéről, a halál, az ítélet szent tudományáról, az Úr akaratához való simulásról.

Az elsorolt egyes beszédeken kívül van egy 364 negyedrét oldalra terjedő vaskos kötete Búzafejek címen, amely advent első vasárnapjától húsvétig terjedő vasárnapokon elmondott beszédeit tartalmazza, s amelyet 1729-ben adott ki. Ezekben benne van egész hite, tiszta lelkülete, hódolata Isten előtt, szeretete embertársai iránt. Kár, hogy az egyházi év többi vasárnapjaira való beszédeit már nem volt ideje sajtó alá rendezni.

Nyelvezetén érezni lehet székely származását. Mondatai mint egy hatalmas folyam méltósággal hömpölygő hullámai viszik az evangéliumi igazságok kincses hajóját. A mai olvasónak a hosszan terjengő körmondatok nehéznek tünnek fel, de annál inkább becsülte azokat korának hallgatósága, s szívesen követte a néha egy órán is túl terjedő beszéd érdekes fejtegetéseit. Tudatosan kerüli a korában még annyira divatos latinos kifejezéseket és megkísérli a közhasználatú idegen szavakat is megfelelő magyar szólással helyettesíteni. Példának legyen elég csak egyet megemlíteni: az « echo » nála « zendüléssel visszafelelő szózat ».

A felsorolt beszédeken kívül kiadott négy egyéb munkáját a hitvitázó irodalom termékei közé sorozhatjuk. Az 1734-ben kiadott « Katekizmus » a katolikus hit elemi ismereteit adja elő az egyszerű nép és a gyermekek oktatására. A « Szentmise » a nagy áldozat lelki értékeit magyarázza főleg a híveknek. A nem katolikusok felé két másik kötetében beszél: a protestánsoknak « Az dicsőült Szentek tiszteletiről, segéltségül hívásáról való beszélgetés... » című, apostoli munkásságának vége felé 1741-ben kiadott kötetében, amelyet miskolci rendtársai nevében újévi ajándékul szívesen ajánl « Miskolcz Városában lévő kedves nagy jó akaró Urainak, ... kivált azoknak, kik a Szentek segéltségül hívásától még idegenek »; a zsidók felé pedig 1736-ban kiadott kötetében: « A keresztény embernek sidóval az idvesség dolgában való beszélgetése, melyben a keresztény megmutatja,

hogy Krisztus a világnak megígért Messiása, a próféták jövendőlése szerint a világra régen eljött, mindeneket betöltött, az emberi nemzet vétkeiért eleget tett és a világot megváltotta az Istennek egyetlen Fia, öröktől fogvást való örök igaz Isten».

Amint az idézett címek mutatják, vitázó írásaiban seholsem találjuk az előző korok sajátos támadó hangját, parlagi kifejezéseit, bántó gúnyolódását. Egyetlen célja: rámutatni az igazságra, hogy megismerjék, megismerve megszeressék, megszeretve kövessék. Az ellentábor hívei, bármenynyire is támadják őt, neki nem ellenségek, akiket meg kell semmisíteni, hanem « ellenkező atyafiak », amint könyveiben, beszédeiben nevezi őket.

Épen ezért, mert atyafiaknak ismeri őket, azon van, hogy a szelíd szeretet szavával visszahívja a tékozló fiúkat az elhagyott atyai házba. Ez írásának, ez prédikálásának, ez minden áldozatának kulcsa, egyetlen magyarázata ».

Csák dr. (i.m. 86-87) a kelemeni műveket szintén lelkipásztori hatásukban szemléli:

« Írt egy kis « Katekizmust » is, amelyet Károlyi Sándor gróf fiának, Ferencnek ajánlott s amelyet a magyar ifjúságnak és a megtért új híveknek szánt lelki erősítőül. Ennek tartalmára nézve elég lesz idézni gróf. Károlyinénak fiához idevonatkozólag írt sorait, amelyek önkéntelenül is bírálatul szolgálnak: « A katekizmus igen szép és hasznos, nemcsak a kisdedeknek, megtérteknek, de még a pápisták is bőségesen tanulhatnak belőle »...

Nagyon valószínű, hogy a rendkívüli munkaerejű atya még több beszédét is kiadta nyomtatásban — az itt felsoroltakon kívül, — hiszen nagyon sok helyen felkérték őt nagyobb alkalmakkor beszédek, prédikációk tartására és ő ezeket rendesen ki szokta nyomatni, mert « verba volant, scripta manent » (a szó elröppen, de az írás megmarad) és

ingyen szokta osztogatni. Azonban olyan nagyon szerény volt, hogy nevét többnyire elhagyta s így az idők múlásával szerzőségét nem lehet biztosan megállapítani.

Írásaiban mindig uralkodik az a szenvedélyességig fokozódó buzgalom, amellyel Krisztus istenségét és a katolikus egyház igazságát hirdette. Munkáit mindig ezekből az érdekekből írta és terjesztette, mégis távol áll a hitvitázók harcos és támadó modorától, sőt aránylag keveset foglalkozik a nemkatolikusokkal. Ha szóba is hozza őket, a protestánsokat mindig « ellenkező atyafiainak » nevezi és erős logikáját, az idézetek halmazait állítja velük szembe. A zsidókról pedig úgy emlékezik meg, mint akik « megkeményedett » szívükbe nem fogadják be az Úr kegyelmét s imádkozik, hogy az igaz útra vezető kegyelmet felismerjék és kövessék.

Leginkább bántja Kálvin követőinek a predesztinációban való hite s erélyesen visszautasítja azt a gondolatot is, hogy a legbölcsebb Teremtő akaratnélkülivé és kétségbeesésre hajlóvá akarta volna teremteni az embert és filozófikus érvei mellett a népies gondolkozásmód és szólásformák felhaszanálásával fordul ellene.

Előadásában, — eltekintve attól, hogy nem olyan eleven — nagyon meglátszik a Pázmány-iskola hatása, — főjellemzője is ugyanaz, ami azoknál: az erő, amelyet az igazi tudás és erős meggyőződés ad ».

Hogy a magyar irodalomtörténet számon tartja, mutatja e néhány adat is.

Magyar Irodalmi Lexikon, Első kötet A-K.

Főszerkesztő Benedek Marcell. Akadémiai Kiadó, Budapest 1963. Felelős vezető Kicsi Sándor.

A 615. oldalon (hét sorban):

« Kelemen Didák (Baksafalva, 1683-1744?) (sic!): egyházi író, hitszónok. A magyar minoriták rendfőnöke volt, a

katolikus restauráció egyik vezető alakja. Nyomtatásban megjelent művei közül a legjelentősebb beszédeinek két kötetben kiadott gyűjteménye: Búza fejek (Kassa, 1721) ».

Egy másik méltatás:

Nagyar Életrajzi lexikon, Első kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest 1967.

A 887. oldalon:

« Kelemen Didák ..., (az életrajzi adatokon kívül ez a mondat fontos):

Koháry István, majd főleg Károlyi Sándor bizalmasa, az utóbbi támogatásával a Tisza-vidéken nagy katolizáló tevékenységet fejtett ki. A katolikus restaurácio egyik vezető alakja, az országgyűlésen és a vallásügyi bizottságban érvényesítette befolyását a katolikusok érdekében. Híres hitszónok volt ».

(A Búza fejeken kívül nem említ más művet tőle).

Az irodalomnál ezt találtam:

Takáts Sándor: Kelemen Didák és Károlyi Sándor családja (Katholikus Szemle, 1892):

Timár Kálmán: Kelemen Didák mint nyelvújító (Magyar Nyelv, 1930).

Végül P. Takács Ince O.F.M., Szent István Akadémiai rendes tagtól:

« A szent életű Kelemen Didák minorita 1736-ban Kassán adta ki a zsidók megtérítése céljából azt a könyvét, melynek címe: A keresztény embernek zsidóval az idvesség dolgáról való beszélgetése. Ugyanő kiadott egy kis Katekizmust is, amelyet Károlyi Sándor gróf fiának, Ferencnek ajánlott ». (i.m. 52).

XV.

ISTEN SZOLGÁJÁNAK BESZÉDE A MISKOLCI MINORITA TEMPLOM FŐOLTÁRÁNAK FÖLSZENTELÉSÉN. KRISZTUS KÍNSZENVEDÉSÉNEK TISZTELETÉRE KÁLVÁRIÁT ÁLLÍTAT NYÍRBÁTORBAN. HŐSIES SZOLGÁLATAI A PESTIS IDEJÉN (1736-1740).

P. Kelemen Didák jelentősége a nemzeti irodalomban. — A miskolci oltárszentelési beszéd szerzősége. — P. Dr. Monay Ferenc életrajza. — « A szentmise » ünnepi beszéd tartalma és kelemeni ismérvei. — Didák atya erényes életének bizonyságai. — Isten Szolgája « Kálváriát » állíttat a nyírbátori templomnál. — Tiszamenti apostolkodása. — A betegek őrangyala az 1738 — 1740-i pestis idején. — Az egri püspök kérő bizalma Kelemen Didákhoz. — Egert és Miskolcot elkerüli a vész — A miskolci fogadalmi Mária-oszlop. — Didák atya lelkipásztori buzgósága az idegen népelemek hazai letelepedésekor.

P. M. Kelemen Didák életében az 1736. év szónoki és írói működésének sok sikerű ideje. Kevéssel a nem-keresztény istenhívővel folytatott párbeszédének nyomtatásban megjelenése után gyászbeszédet mond, de alig telik el néhány hónap, pontosan 1736. augusztus elsején főoltár-avató szentbeszédet tart a miskolci templomban. Ez a beszéd alkotja a jelen fejezet egyik részét; mielőtt azonban taglalni kezdenők a szerzőségét és tárgyát, vegyük át « Kelemen Atya Közlönyéből » a következő tanulmányt (32-37).

Kelemen Didák irodalmi munkássága.

« Az 1711-1772-ig tartó időt az irodalomtörténet pihenés korának, « nemzetietlen kornak » szokta nevezni. A nemzeti tragédiák után a letargia, a pangás következett, az ötvenszázalékos megalkuvással és beletörődéssel az uralkodóház iránti békülésben. A csatákban, a vallási harcokban megfáradt kor apathikus lekületűvé lett, csak élt « centrális » probléma nélkül.

Irodalomtörténetünket nézve, az ebben a korban dolgozó írókat az « íróasztalhoz kötöttség » jellemzi... Voltak tudósaink, de jórészt latinul dolgoztak. A megindult fejlődés, szélesedő tudományos érdeklődés miatt nevezte Beöthy Zsolt Benkő József után ezt a kort « a tudományok aranyszázadának », azonban hiányzott belőle a nemzeti szellem. A hitújítás viharos harcaiban lemaradt, elgyengült a katolicizmus és az új hit gondolkodásában ellene volt a nemzeti szellem kialakításának és minden egységes nemzeti megmozdulásnak.

A világi papok, szerzetesek, sőt még a nemrég feltünt protestáns írók is csendesen, elfáradtan pihentek Pázmány, Magyari és a többi hitviták után. — A ferences szellem, mely mostanáig annyi maradandót alkotott és nemzetépítő munkát fejtett ki az irodalom és szónoklás terén, — a Rend konventuális és obszerváns ágaiban, — most évtizedeken át csendes idejét éli. A múlt század friss lüktetéséhez, eleven aktivitásához mérten most minden szomorúan pangott. Hallgatott minden, de ez a csend mégsem a teljes némaság csendje volt. A szürkecsuhás Kelemen Didák az eperjesi Collégiumban Sz. Ferenc szellemében Szt. Bonaventurának — a Doctor Seraphicusnak, Páduai Szt. Antalnak — a Doctor Optimus-nak, és a Doctor Subtilis — Duns Scotus tudományain nevelődött és ezekkel kapcsolta össze a magyar történelem minoritáinak: IV. Béla letarolt honát a királlyal együtt

ájjáépítő testvéreknek, a kódexmásoló és fordító barátoknak, a nagylajosi idők történetét író János páternek (Dubniczi kódex) és a rendi eseményeket kódexbe író Márk barátnak munkásságával, nép-és honszeretetével, s mint krisztusi ember a « centralis » probléma nélküli kornak krisztusi célt jelöl.

Röviden korának ismert és keresett szónoka lesz, kit nemcsak főurak, de idővel még a protestánsok is kedvelnek és örömmel hallgatják komoly megnyilatkozásait, mert az Úrral találkoznak benne. 1725-ben Koháry István gróf országbíró meghívására — ki ekkor az országgyűlés vallásügyi bizottságának elnöke volt — Pozsonyban ad egyházi és vallási ügyekben hasznos tanácsokat. 1728-ban a pozsonyi ferences templomban tartott beszéden a karok és rendek is megjelennek, hol a főurak büszkeséggel mutatják be az ismeretleneknek az akkor már országszerte híres lelkiatyát és szónokot. Neve tiszta fénnyel csillog az egyházi és halotti (temetési) szónoklás terén, mely e kornak különösen kedvelt műfaja. Kevés az olyan neves szónok, mint például a kiváló Csuzy Zsigmond pálos atya, kit a jezsuiták is meghívtak templomaikba és aki az egyszerű nép szónoka volt. 1723 -1726. években több munkája jelent meg. Egyik címe: « Kosárba rakott aprólékos morzsalék ». Hosszú ideig Sajóládon élt és 1729-ben ott is halt meg. A későbbiek, Padányi Bíró Márton (1696-1762) veszprémi püspök, a protestáns Verestói György (1698-1765) és a többiek most még tanulmányaikkal foglalkoznak, vagy vidéki parókiáikon élnek ismeretlenül.

Kora, — melyben az ellenreformáció újból való fellángolásának parazsa izzik, — megköveteli, hogy szavait, tanításait az írott szó fegyverével is megvédje és megtartsa. A «verba volant, scripta manent » elvét teszi magáévá és pártfogói révén ki is adja írásait. Korának divatos, barokkosan cikornyás mondatfűzéseivel magyarságának fájó,

érző, lüktető nyelvén székelyfejfa módján tűzdelt ékes szavakkal megírt munkái prédikációs, elmélkedő, tanító és halotti beszédekre oszlanak fel.

Külön füzetben adta ki 1734-ben a nyírbátori minorita templom és kolostor felavatására 1720-ban mondott beszédét « Lelki öröm » címen. Ezzel egyszersmind jelezni akarta azt az örömet, amit térítő munkásságának gyümölcsében érzett.

A keresztény embernek zsidóval az idvesség dolgáról való beszélgetése » című művéhez már 1720 - ban kezdett neki, de az csak 1736-ban jelent meg.

Kiadott még egy kis « Katekizmust » is, melyet Károlyi Sándor gróf Ferenc fiának ajánlott. Ezt a könyvet a magyar ifjúságnak és a megtért új híveknek szánta lelki táplálékul. « A Katekizmus igen szép és hasznos, nemcsak a kisdedeknek, megtérteknek, de még a pápisták is hűségesen tanulhatnak belőle... ».

Irodalmi munkáinak második csoportját halotti (temetési) beszédei teszik. Több kisebb-nagyobb temetési beszédet mondott, amelyekből maradtak is fenn emlékek. Első kiadott munkája is ilyen halotti beszéd volt, amelyet 1718-ban mondott el, a két pártfogó család tagja: özv. gr. Barkóczy Györgyné gr. Koháry Judit felett, aki Károlyi Sándor gr. feleségének volt az édesanyja. Második nagyhatású beszédét gr. Károlyi Sándorné Barkóczy Krisztina felett tartotta, míg a harmadikat gr. Károlyi Ferencné — Csáky Krisztina grófnő halálakor mondotta el.

Dr. Csák Alajos Cirjék szerint a beszédek elmondásában nem követte a kor általános szokását, hogy a halottnak földi érdemeit dicsérje és valótlan jó tulajdonságokat ruházzon reá. Egész röviden foglalkozott a gyászesettel, majd valamely erkölcsi, vallási tétel fejtegetésére tért át és a hallgatóság ferde felfogásait, rossz hajlamait és szokásait ostorozza. Népies nyelven, a hallgatóságtól könnyen felfog-

ható hasonlatokkal és példákkal tette könnyűvé tanításának megértését. Koháry Judit felett tartott beszédében megkapó érdekességgel tárgyalja az egyén életének és halálának összefüggő viszonyát, melyben a földi élet megfelelő leélése után a másvilági élet boldogságának elérését hirdeti.... Hasonlataiból mindig logikus következtetéseket vezet le és minden ízében magyaros nyelven, választékosan adja elő. Mikor a magyar nyelvnek minduntalan új szavakat kellett keresni, hogy kifejezze mondanivalóját, akkor Kelemen Didák atya magyaros kifejezései, nemes veretű szavai méltán keltenek feltűnést. A deákos műveltség nem rontotta meg nyelvérzékét, mert műveiben, szónoki beszédeiben a latin kifejezéseket is magyarosan akarja mondani. Koháry Judit felett mondott beszédében is a szokásos « echó » szót magyarra fordítja. Nem fejezheti ki az akkor még ismeretlen « visszhang » szóval, — melyet csak az 1700-as évek végén teremtett meg Baróti Szabó Dávid —, hanem helyette körülírással « zendüléssel visszafelelő szózat » - nak nevezi.

Nyomtatásban megjelent még Krucsay Márton és Csáky Krisztina felett tartott beszéde. Ezeken kívül 1730. március 9-én Beller Frigyes, a diósgyőri uradalom kormányzója felett tartott halotti beszédét, majd 1733. augusztus 16-án Péchy Péter borsodmegyei (ítélő táblai) tanácselnök temetésekor, kiket a miskolci minorita templom kriptájában helyeztek örök nyugalomra. Utolsó halotti beszédét 1737. január 17-én Melczer György felett mondotta el a hálás lelkű minorita atya, ki a Rend miskolci letelepedésében szintén fáradozott! Több művet is adott ki, de szerénysége és alázata nem írta rá a szerző nevét és így az ismeretlenség homályába vesztek el. Nagyobb alkalmakkor elmondott beszédeit, prédikációit később rendszeresen kinyomatta és ingyen osztogatta a nép között, hogy az oly nagyon nélkülözött magyar könyvet mindenfelé terjessze.

Műveit nem jellemzi annyira a skolasztikus szerkesztés, a « szemenszedett » gondosság, mint Pázmány beszédeit. A skolasztika fegyelmezett gondolkodásra, logikára nevelt, de túlzott is. Kelemen Didák atya népies formába önti a Szentatyáktól és a latin klasszikusoktól tanult stílust, hogy megértsék minden tanítását és az egyszerű nép is fel tudja fogni. Az egész nemzetet akarja tanítani, nemcsak a művelteket.

Nemzeti célt jelölt a « nemzetietlen » kornak és meghintette a katolikum üdvötadó vizével, Apostoli életének nyugodt, megfontolt aktivitása 1744. április 28-án bekövetkezett haláláig sohasem pihent meg. Mindig talált munkát és betegen, összetörten is dolgozott.

Működését, munkáit a régi könyvtárak poros kötetei őrzik, — a « csodákkal tündöklöttnek » vallásos népi emlékein kívül —, pedig szelleme és működése, ha időlegesen feledett is volt, mindig égő, világító marad irodalmunkban. A « nemzetietlen » korban idegenbe bujdóso székely testvérével — Mikes Kelemennel — egyídőben írta nemzetéért aggódó, nemzetét tanító műveit. Óvta a fáklya kialudni akaró tüzét, hogy ősi tűzzel lobbantsa lángra a jövő nemzedék a magyar művelődés új korát ».

A miskolci oltárszentelési beszéd, « A Szent Mise » szerzősége.

P. Dr. Monay Ferenc az «Adatokban» (54.o.) Isten Szolgája P. Kelemen Didák művei közé sorolja e nyomtatott beszédet, de csak egész röviden: « A Szent Mise, Kassa, 1737 ». Valószínűleg mástól vette át az adatot, noha nem lehetetlen, hogy maga is látta a művet; ha pedig látta, nem kerülhette el figyelmét a címlapra kézzel odaírott név: « Didacus Kelemen ». Ez a kiegészítés, — mert annak kell hívnom —, ugyanavval a régies pennával és tintával történt, mint amelyikkel több más esetben is. Mindenesetre a kele-

meni művekben járatos egyénről lehet csak szó, aki — minden jel erre mutat — meggyőződéssel és felelősségtudattal adta hozzá a nyomtatott címhez azt, amit a szerző: szónok meg író alázata a nyomdával elkerültetett. Szóról szóra leírom a birtokunkban levő szentbeszéd fényképmásolatának címlapját, a maihoz közelálló helyesírással:

« Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus, A Melchizedek rendin való szent, ártatlan, makula nélkül való Főpap,a Krisztus Jézus az Új Testmentumban igaz, valóságos, tulajdon, engesztelő, tiszta szent áldozatot rendelt, melyet az új törvénynek papjai mindennap Istennek a bűnökért bémutatnak. Ez nem egyéb: hanem a Szent Mise, melyben a kenyérszín alatt a Krisztus valóságos, tulajdon, szent teste, és a bor színe alatt a Krisztus valóságos, szent vére áldoztatik Istennek, és bémutattatik. Ezen praedikátióban megbizonyíttatik, melyet midőn Miskolcon Seraphicus Szent Ferenc minorita szent szerzetinek templomában való nagy oltárt méltóságos Gróf Erdődi Gábor, egri püspök, tizenhárom vármegyének főpapja, Ordinarius Dioecesánusa, Felséges Urunknak belső titkos főtanácsosa megszentelt volna 1736. esztendőben Boldog Asszony havának első napján. Akkor az említett szent szerzetbéli egyik Páter — és itt olvasható a fölèje írt név: Didacus Kelemen — praedikálott, és egy buzgó ájtatos úri személy lelkek vigasztalására istenes költségével kinyomtattatta ».

A lap végén, a választó vonal alatt: « Kassán az Academiai bötűkkel, Frauenheim János Henrik által, 1737. esztendőben ».

Föltesszük a kérdést: nem Isten Szolgája volt-e a legilletékesebb a beszéd elmondására, aki a templomot és rendházat létrehozta, aki kétszeres tartományfőnök, és akkor már évek óta miskolci házfőnök volt, 1736-ban ötvenhárom éves, alkotóképes, országosan megbecsült egyházi férfiú?!

P. Monay Ferenc, — akivel alant részletesebben megismertetem kedves olvasóimat —, a magyar minoriták irodalmi tevékenységéről írt « Adatokban » a száznyolcvannyolc szerző közül egyiknek sem ítélte oda e beszéd szerzőségét, ámbár 1953-ban Rómában kiadott munkáját évtizedek igen gondos kutatása előzte meg.

Az a « Seraphicus Szent Ferenc Minorita szent szerzetbéli egyik Páter », aki e beszédet mondotta, nem lehetett más, mint P. Kelemen Didák.

Monay Ferenc Nagybányán született 1878. december 22-én. Középiskolai tanulmányait szülővárosában kezdette. 1895. augusztus 31-én Egerben felöltötte a rendi ruhát és a próbaév letelte után Aradra ment, ahol bevégezte gimnáziumi tanulmányait. A theologiát az egri érseki líceumban kezdte hallgatni, honnan a rendi elöljáróság Rómába küldte, ahol a Gergely egyetemen folytatta. Rómában tette le az ünnepélyes fogadalmakat 1899. december 8-án, és ott is szentelték pappá, 1901. július 25-én. A hittudori oklevelet 1905. júliusában nyerte el. Közben, 1903. júniusban megszerezte a siketnéma hitoktatói képesítést, és 1905 májusában a középiskolai hittanári oklevet.

Hazatérve Rómából, 1901. szeptemberében a szilágysomlyói gimnázium h. hittanára, a következő évben pedig aradi segédlelkész és Csák Czirjék tartományfőnök személyi titkára lett. Az 1903-iki tartományi gyűlés a marosvásárhelyi papnevelőhöz az újoncnövendékek mesterévé választotta. Hat évet töltött ott, mikor elöljárói Aradra hívták és a plébánia vezetésével bízták meg, sőt 1913-ban a házfőnöki tisztséget is ráruházták. Közben 1903-ban időleges kormánytanácsossá, 1907-ben rendtartományi titkárrá, 1911-ben örökös kormánytanácsossá választotta a tartományi gyűlés. Az 1918 júliusában tartott miskolci gyűlésen tartományfőnökké választották rendtársai. Válságos időkben, a vesztett háború nyomán bekövetkezett bizonytalanságban, Magyarország felosztása és vele az ország 17 konventjének négy ország területére való szétszóródása idején, nagy

nehézségekkel küzdve vezette négy éven át a rendtartomány ügyeit.

A Rómában 1922 júniusában tartott általános gyűlés a rend generális asszisztensévé választotta. Két évet töltött Rómában, aztán visszatért a provinciába, hogy mint újra megválasztott rendfőnök tovább vezesse azt. Többször megismételt kérésére azonban, 1925 áprilisában, Róma felmentette tartományfőnöki tisztségétől, amikoris újra átvette az aradi plébánia vezetését. 1927-ben újra Rómába hívták, hogy a vatikáni Szent Péter templom magyar gyóntatója legyen; 1933-ban pedig kinevezték ugyanezen gyóntatók kollégiumának rektorává is. Közben, 1930-1936, újra viselte a rendi generális asszisztens tisztségét. XI. Pius pápa, 1930. december 6-án a római egyházmegye szentszékéhez zsinati bíróvá, 1931. július 31-én pedig a Ritus Kongregációhoz tanácsossá (consultor) nevezte ki.

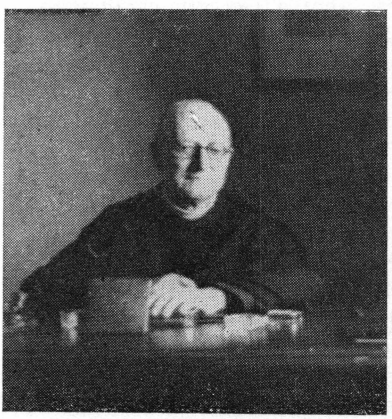

P. M. Monay Ferenc dr., Kelemen Didák életrajzírója, Rómában (a szerző felvétele).

A marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság 1909. május 6-án, a római dell'Immacolata pápai Akadémia 1932. január 31-én rendes tagjai közé választotta, a római pápai Accademia Liturgica 1936. november 25-én censorai sorába fogadta.

Érdemekben gazdag szerzetespapi életét 1964. május 5-én fejezte be a Szent Péter bazilika pápai gyóntatóinak kollégiumában. A római Veránóban nyugszik, a minoriták sírboltjában.

Munkái: Emlékbeszédek. — Szentbeszédek. Aradon az 1904. év nagyhetének lelkigyakorlatain elmondotta. Arad, 1904, 8-r, 139 old. — Assisi Szent Ferenc

összes művei. Fordította. Marosvásárhely, 1907, 8-r. 198 old. (Ism. Morvay Győző, Katolikus Szemle, 1908. évf. 855-56). — A minoritarend a magyar középiskolákban. «Magyar Középiskola» III. évf. 1. sz. külön lenyomat. Budapest, 1907, 8-r. 18 old. — Kis imakönyv. Glattfelder Gyula, csanádi püspök előszavával, Arad, 1921, 32-r. 164 old. — Római Levelek, Arad, 1927, 12-r. 166 old. — Ezüstös Oltár. Cikkek, beszédek. Arad, 1927, 16-r, 164 old. — Sententiae Seraphicae e verbis et scriptis S. P. Francisci Assisiensis pro singulis anni diebus dispositae, Romae, 1928, 12-r. VIII + 120 old. — A Lateráni Béke, 1929. február 11. Arad, 1929, 12-r. 142 old. — A Római Magyar Gyóntatók. Róma, 1956, 8-r. 218 old. — Series Ministrorum Provinciae Hungariae Ordinis Fratrum Minorum Conventualium. Kézirat. — Adatok a magyar és erdélyországi Minoriták Irodalmi Munkásságáról. Róma, 1953, 8-r, 143 old. — Rituale Romano-Seraphicum Ordinis Fratrum Minorum Conventualium, Romae, 1942, 8-r, XVI+394 old. — Rómában (1932. január - 1933 október) szerkesztette a Rend hivatalos közlönyét: Commentarium Ordinis Fratrum Minorum Conventualium c. havi folyóiratot. — Hitbuzgalmi, történelmi, társadalmi cikkeket, verseket, könyvismertetéseket írt a Szilágy-Somlyó (1902), Magyarország (1903), Egyetértés (1903-1909), Szent Ferenc Hírnöke (1904-1905), Egyházi Közlöny (1913), Arad és Vidéke, Aradi Közlöny, Aradi Tudosító, Függetlenség, Erdélyi Hírlap, Hírnök, Aradi Kath. Egyházi Tudósító, Vasárnap, Commentarium Ordinis Fratrum Minorum Conv. c. lapokba ill. folyóiratokba.

A csak vázlatosan kimutatott irodalmi munkákhoz csatlakozik egy fontos rendtörténeti könyv: « De Provincia Hungarica Ordinis Fratrum Minorum Conventualium MEMORIAE HISTORICAE in anniversario 250mo suae restaurationis », Róma, 1953, 8-r. 110 oldal; és végül: « P. Kelemen Didák, a Felső-Tiszavidék apostola », Róma, 1957, 16-r. 25 oldal, ez életrajz folyamán sokszor idézett tanulmány.

E hálás megemlékezés után nagy elődömről az apostoli magyar gyóntatói tisztségben, elérkezett a pillanat, hogy élvezzük és átéljük a miskolci oltáravató szentbeszéd tartalmát.

« *A Szent Mise* ».

A címlapot nem számítva 18 oldalnyi (12 x 17 cm) fényképmásolatból elemzem ki a szónoki remekmű szépségét. A Széchényi könyvtárban őrzött példányban a munka végén hiányzik valami kevéske, ami azonban nem zavarja a mű teljes kiértékelését, és alig-alig a teljességét.

A katolikus köszöntés: « *Dicsértessék a Jézus Krisztus* » után Isten nevének bibliai magyarázatával oktatja az olvasót: « *Ab ortu enim Solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum* (*Malach. c.* 1. *v.* 11). *Mert napkelettől fogvást napnyogottig nagy az én nevem a pogányok között, és minden helyen áldoztatik és tiszta áldozat mutattatik bé az én nevemnek, mert nagy az én nevem* ».

Szent Jeromostól veszi át Isten tíz héber nevének exegetikus magyarázatát, majd gyakorlati intelmet fűz hozzá:

« ... *Azért a mindenható Úr Isten, világ teremtésitől fogva, mindenkor megkívánta, hogy áldozat mutattassék az ő nevének, s azzal tiszteltessék, félelemben tartassék és hiába ne vétessék; azért is a tíz parancsolatban kiadá, hogy büntetés nélkül nem hagyja, valaki az ő nevét hiábaveszi, haszontalan, szükség nélkül bizonyságul hívja, arra esküszik. Azért mondja a Szent-Lélek* (*Eccli.* 23. *rész.* 12. *v.*): *Vir multum iurans impletur iniquitate, et non discedet a domo eius plaga, Valaki gyakorta esküszik, tele bűnnel, és az Isten ostora ki nem szakad házából*»... (2. *oldal*).

Sok más szentírási szöveggel figyelmeztet a haszontalan esküdözés elkerülésére, szomorkodva és szégyenkezve a bűn miatt:

« *Oh! Szent Isten! mennyi és nagy vétkek, mennyi számtalan ostorozások áradnak a mi nemzetünkre a sok bizonytalan, hamis esküvésért. Mennyien vannak az öreg és példaadásra rendelt úri személyek közül is, kiknek csaknem minden szavok: Isten úgy tartson, Isten megverjen, él az Isten, Isten úgy segéljen. Efféle esküvések közül alig van egy, amely nem hivalkodó, sokszor hamisan esik, nem úgy amint vagyon. De ami több ennél: a bévett szokás, egy semmire kellő marháért, egy arasznyi földért, egy paraszt ember rongyáért, egy gyanúságért vagy nyelveskedő te mondaságáért mennyi embert esketnek, és oly dologra esküdtetnek, melyet nem tudnak, sőt nem is tudhatnak, akik megesküsznek* ».

Hozzuk ismét szóba, mily ismerősek e kifejezések?! Kelemen atyáé ezek, aki soha el nem mulasztotta ostorozni ezt a bűnt! És a következő buzdítás:

« *Keresztények, meg ne csaljátok magatokat, és egyebek esketésében szemesek legyetek, mert igazán és szentül írja Szent Ágoston: aki hamisan valakit megesküdtet, emberölő, mert lelki halálba ejti a hamis esküvőt* ».

Nem maradhatunk e témánál, noha « Titus Symenus » hyppói becsületes ember kényszerítő esküvételének elrettentő példája megint szerepel...

Szent Basilius, Elinias filozófus, Alamizsnás Sz. János, Nazianzi Sz. Gergely, és mások tanítása valamint jó példája szolgáljon leckéül mindenkinek, hiszen « *a kereszténység zsengéjéről írja Zidó József, hogy minden szavokat úgy megállották, mintha esküvéssel fogadták volna, de soha nem esküdtek...* ».

Maga a szónok mondja: « ... *Hanem lépjünk vissza, ahonnan egy kevéssé eltávozánk, és mivel eleitől fogva megkívánta*

Isten ő Szent Fölsége, hogy az ő szent nevének áldozat mutattassék, avval tiszteltessék, erről szóljunk ». (4.o.).

Isten Szolgája elsősorban röviden az áldozat kiválóságát határozza meg:

« *Az áldozat oly tisztelet, mely Istennel egyebet senkit nem illet, azért írja Szent Ágoston, hogy soha oly ember nem volt, ki annak áldozott volna, kit Istennek nem tartott...* ».

Majd « *az írott törvényben* » szereplő négy áldozatot nevezi meg: Latreuticon, Eucharisticon, Impetratorium és Propitiatorium.

« *Édes Atyám-fiai, minden keresztény embernél bizonyos az, hogy Krisztus nem azért jött e világra, hogy az isteni tiszteletet apadna, és megfosztatnék Isten az őhozzá illendő szolgálattól; hanem inkább, hogy terjedne és öregbednék az Isten tisztelet* », állapítja meg, és így folytatja: « *Tehát a kereszténynek között igaz és tulajdon áldozatoknak kell lenni, mellyel Isten tiszteltessék, mert ahol új Testamentom rendeltetett, áldozatnak kellett ott lenni: a vég Vacsorán új Testamentom rendeltetett, azért áldozatnak kell lenni* ».

Szent Pálnak a zsidókhoz írt leveléből bizonyítja az új törvény, új papság és új áldozat szoros viszonyát meg szükségét a szentmiseáldozat meghatározásával: « *A Mise az Úr Jézus Krisztus testének és drágalátos szent vérének áldozata, mely rendeltetett Krisztus Urunktól az ő kínszenvedésének emlékezetére, bűneink kitisztulására, az Isten haragjának megengesztelésére* ».

Az Utolsó Vacsora első miséjét idézve fel hallgatói — és olvasói előtt —, rámutat a papirend szerzésére is: « *Akkor rendelé az új Testamentomnak papjaivá az ő tanítványait, és megparancsolá nekik és őutánuk a papságban következőknek* (*Szent Luk. 22. rész. 19. v. amint megírta*), *hogy Hoc facite in meam commemorationem. Első Misét azért Krisztus mondott, azután az apostolok: az oltár, melyen Szent Péter Misét mondott, ma is Rómában vagyon* ». (5.o.).

Megható ez a Rómához húzódó hűség, ez a biztos utalás a helyi hagyományokra, a keresztény katolikus világ központjának messzi távolból is maradéktalan megbecsülése!

A miseáldozat régi elnevezéséről, a « *Lyturgiákról* » (!) értekezve, az apostolok liturgiái után a Szentatyák tanításaira hivatkozik, « *mert ezeket az ellenkező Atyafiak is helybenhagyák, böcsülettel szólnak felőlük és azt vallják, hogy a négy első közönségcs gyülekezeteket a Szentlélek vezérlette* ».

Ismerteti a helvét hitvallás felfogását az efezusi, calcedoni, konstantinápolyi és « tolletomi » zsinatról; ugyanígy Kálvinét is.

Ez őszinte elismerés alapján folytatódó párbeszédében a nem katolikus keresztényekkel, P. Kelemen Didák, — mert alig vonható kétségbe, hogy ő e szentbeszéd szerzője —, latinul idézi a zsinati kifejezéseket az Oltáriszentség tanáról, a szentmiseáldozatról, amelyek közül csak egyet veszünk példának:

« *Az effezomi gyülekezetnek előhozom mindazáltal tulajdon szavait: In incruento Ecclesiae sacrificio vivificatricem et Verbi propriam carnem nos sumere, Anya-szent-egy-ház vér nélkül való áldozatában az Igének elevenítő és tulajdon húsát vesszük (Ephes. Tom. I. Concil. in Epi. ad Nestorium)* ».

E hű magyarázatot a következő módon zárja: « *Olvasd meg az írásokat, mind, amelyeket akarsz olvasni, de soha, úgy mond: senki, se Urunk, se az apostolok, se az Atyák azt a vér nélkül való áldozatot, melyet a pap bemutat, csak árnyéknak és jegynek nem nevezte, hanem valóságos Krisztus testének. Nem volna elég; könyveket kellene bétölteni, ha a régi Szentatyáknak erről való szavait akarnók előhozni...* ». (7.o.).

Szent Ágostont mégis citálja (Tom. 10, serm. 28: De verbis Domini, és Tom. 8, In Psal. 93, Tom. 3: De Eccles. dogmat. Cap. 75. et lib. 4: De Doctr. Christ. 6. 21), életéből pedig példaként hozza fel, « *hogy mikor az ő anyja, Szent*

Monika, halálán volt, csak azon kérte őtet, hogy az oltárnál (a szent Misében) holta után őróla emlékezet légyen ».

A Malachiás próféta jövendölte új áldozatról szólva, bibliai szómagyarázattal bizonyítja a szentmise áldozatjellegét: « ... *Mert azt mondja, hogy a Zidók Minchája megvettetik, s a helyébe más Mincha rendeltetik. A Mincha vér nélkül való igaz áldozatot jegyez a Szentírásban, nemcsak akármely jó cselekedetet...; azért valóságos áldozatot értett a Próféta, mely nem egyéb, hanem az Oltáriszentség, szent Misének áldozatja* ». (8-9-o.).

Bibliai szófejtéssel közelítteti meg hallgatóival-olvasóival a szentmise titkát:

« *A Mise zidóul Missah; erről a Szent Írásban is vagyon emlékezet (Mojses 5. könyv. 16. rész. 10. v.), magyarul: Missah, jó akarat szerint való ajándék; mert Krisztus az ő maga jó akaratából áldozattatott miérettünk (Isa. 53. rész. 7. v.) és most is áldozatik a szent oltáron. Ez azért oly szent áldozat, amelyben legdrágább Isten ajándéka; viszontag Istennek bémutattatik és feláldozattatik az Istenünk fő uraságának megvallására, ajándékinak meghálálására, kérésinknek meghallgattatására, bűneink bocsánatára. Azért az a szent áldozat mutattatik bé a szent oltáron, hogy keresztfán Krisztus megérdemlett kincse reánk terjedjen és tulajdonunkká légyen* ». (10.o.).

A szentmiseáldozat értékét hatalmas lendülettel mutatja be hallgatóinak, egyúttal a papi méltóságot is magasztalva, mely annyira ismert meggyőződése volt Assisi Szent Ferencnek:

« *Ha a szeretetnek tüzét, mellyel kezdetitől fogva a világ végéig égnek a szentek, mind egybefűzöd; ha mindnyájoknak jóságos cselekedeteiket egybefogod; ha a mártiroknak szenvedésüket; confessoroknak, pátriárcháknak, prófétáknak, szerzeteseknek, remetéknek, akik magokat böjtölésekkel, éjszakai vigyázásokkal, ostorozásokkal, vasláncokkal sanyargatták, éjjeli s nappali könyörgésekbe foglalták, testi kívánságukat megfoj-*

tották, mondom; mindezeket egy serpenyőbe tennéd, mégsem érnék fel azt az isteni tiszteletet, kit csak egy szent Mise (akárminémű paptól áldoztassék) foglal magában. Ne lássék senkinek, hogy sokat mondottam, okát adom: mert minden Misében önnönmaga Krisztus nemcsak áldozat, hanem maga a Főpap, ki az áldozatot bémutatja. Annak okáért a Misében kiváltképpen való tiszteletet ád szent Atyjának, mellyel a mi fogyatkozásinkat helyben viszi ». (10-11. oldal).

Felemelő példákkal folytatja a szentmise és papi hivatás értékét:

« *Azt írja Aranyszájú Szent János: hogy mikor az áldozat a paptól bemutattatik, akkor nemcsak az angyalok vannak a pap mellett, hanem az egész hatalmasságoknak seregi énekszóval kiáltanak, és az oltár melléke rakva vagyon angyalokkal; ki felől nem kételkedhetni, ha azt az áldozatot megtekintjük, aki akkor végbevitetik: ugyanis az ő Urukat egyedül nem hagyják azok a boldog szolgáló lelkek mint udvari népei a mennyei Úrnak* ». (11.o.).

P. Kelemen Didák e teológiája már ismerős a nyírbátori templom liturgiai berendezéséből, az oltárok művészi gazdagságából.

Erre a megmásíthatatlan meggyőződésre vall az is, amit beszéde folytatásában látunk:

« *Szent Chrisostomus testi szemeivel is sokszor látta a templomban az angyalokat, és amint Szent Nilus (Epist. ad S. Athan.) írja: gyakorta hallotta őket az Oltáriszentségben elrejtett Isten előtt ilyen formán könyörögni: Pro iis rogamus, quos tu prior dilexisti, ut animam tuam dares, pro eis supplices fundimus preces, pro quibus Corpus hoc hostiam obtulisti; Oh, kegyelmes Isten, hallgass meg minket, mert azokért könyörgünk, akiket te előbb szerettél, annyira, hogy életedet, lelkedet adnád érettek: azokért esedezünk, akikért szent Véredet ontottad; hallgass meg, mert azokat ajánljuk, akikért ezen szent Testedet adtad áldozatul*».

Felkiált:

« Boldog Isten, hova lenne ez a bűnbe merült világ, ha az Isten Anya-Szent - egy - házában ez az engesztelő, Melchisedek rendi szerént makula nélkül való áldozat nem volna, amely-

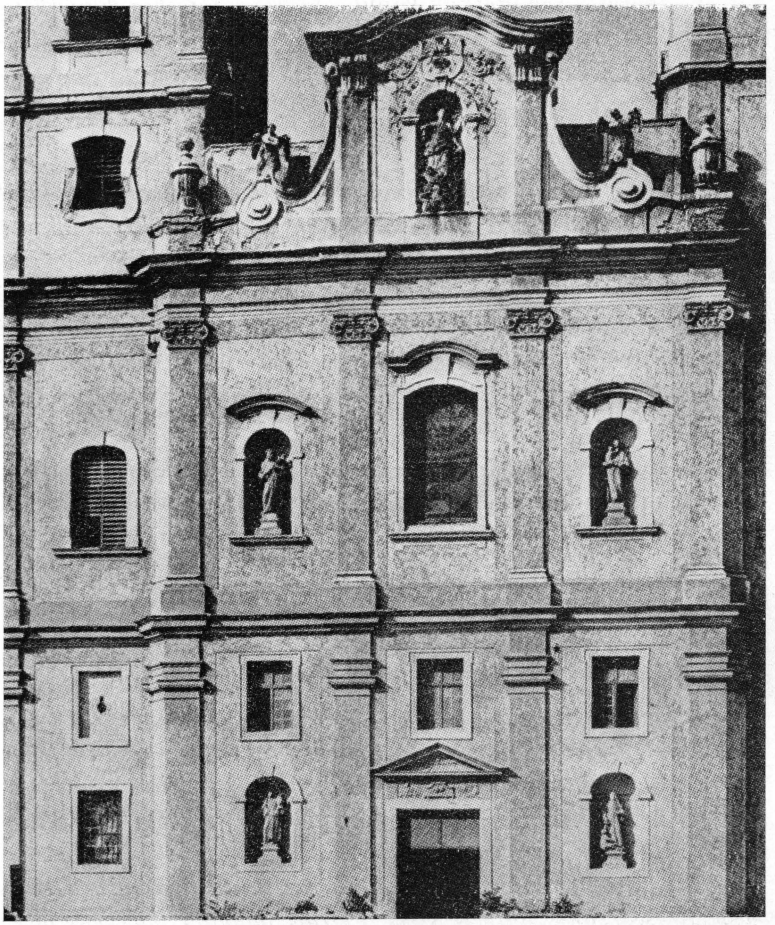

Miskolc: a Kelemen Didák építette Nagyboldogasszony templom homlokzata.

lyel az Istennek felgerjedett haragja engeszteltetnék, kétségkívül eddig ennyi sok véteknek gonoszságáért régen elveszett volna, ezért a szent áldozatért tartatott meg ».

Párbeszédében felteszi a kérdést:

« *Micsoda okát gondolnátok, Keresztények, miért az Úr Isten a világnak vezérlésében nagyobb irgalmasságát mutatja most, mint a régi üdőkben?* »

És bibliai eseménnyel válaszol:

« *A Bírák könyv.* 20. *része* 46.*v.-ben olvassuk, hogy a Beniamin nemzetségéből huszonöt ezer embert egy tisztátalan vétekért megölete Isten. S mint eláradott most ez undok vétek, mennyi paráznaság, házasságtörés esik a kereszténység között; mennyi tisztátalanságnak tüzében égő házak, familiák, rokonságok, faluk, városok érdemlenék meg, hogy mint Sodomát és Gomorrhát felforgatná az Isten, a földdel elnyeletné; mégis tűri és szenvedi. Egy hívságos kevélységit Dávidnak* (2. *Reg.* 24), *amint olvassuk, oly rettenetes csapással s döghalállal bünteté, hogy egy kis idő alatt hetven ezret megöle a népiből. Most nemcsak hívságokat, hanem oly irtóztató, Isten ellen való káromkodásokat, melyeket szüntelen, majd minden szempillantásban a keresztények a pokol tüzétől felgyújtatott nyelvekkel szólnak; a gyermektől fogvást az öreg emberig eláradott éppen az a gonosz vétek. Mert nem tiltják a tisztek, elöljárók, bírák, atyák, anyák, cselédes gazdák; sőt inkább az alattok valók és gyermekek hallják és tanulják* ». (12.o.).

Miután a méltatlan szentáldozás vétkére is utal, Krisztus irgalmát dicsőíti:

«... *Mégis mintha kereszthez volnának szent kezei szegeztetve, szenvedi ezeket hosszabb várakozással, mint régenten kisebb megbántódását. Mi lehet azért ennek a világ vezérlésiben való különböző csodálatos dolognak az oka? A szent Misének áldozatja, mely szüntelenül az Úr Istennek bémutattatik. Ez a menynyei szivárvány, mely az isteni igazságnak háborúját lecsendesíti. E híjával volt az ó Testamentomban az Isten népe; mert*

noha különböző áldozati voltanak, mellyel bűneiért áldozott, de nem volt mindazoknak annyi ereje, haszna, mint az új Testamentombéli makula nélkül való szent Mise áldozatjának. Sőt, ami erő, foganatosság volt azokban, azért volt, hogy ennek az új Testamentombéli, Melchisedek rendje szerint való áldozatnak árnyéki, s példái voltak ». (13.o.).

Fordulatot ad beszédének, az oltár szükségességéről szólva:

« *Ennek a titkos, mélységes, makula nélkül való, új Testamentombéli valóságos tiszta szent áldozatnak bémutatására Oltár kívántatik* », miként az ó-testamentumi áldozatoknál szokásban volt; felsorolja Noé, Ábrahám, Izsák, Jákob, Mózes intézkedését, az egyiptomi, görög, salamoni templom oltárait, és következtet: « *Azért eleitől fogvást oltárok voltak és a régi templomokban ezer esztendő előtt épített oltárok találtatnak* ».

P. Kelemen Didák, akit mindjobban a beszéd szerzőjének tarthatunk, e pontnál a képek helyes tiszteletét kezdi magyarázni, amit szemelvényesen idézünk:

« *Az oltárokon pedig képek is szoktak lenni. Meg kell érteni, hogy nem egy a kép és a bálvány. A bálványnak csinálását az Isten tiltja a tíz Parancsolatban; ezt az Úr Istennek e földön vitézkedő Anya-szent egyháza is erősen tiltja. Sok ezer martirok vannak az egyedül igaz Római Anya-szent egyházból, kik a bálványok nem imádásáért, elfogyatásáért és a pogány nemzetségek közül való eltörléséért martíromságot szenvedtek. De az Isten tiszteletire való képeket csinálni, ami neműeket mi tartunk, az Isten ő szent Felsége soha nem tiltotta, hanem akarta, kívánta, sőt parancsolta Mózesnek* (*Gen.* 25, 18, a kiterjesztett szárnyú kerubimokat hozza fel.); *...úgy Salamon is* (3. *Reg.* 6, 27-29) *...a Templomnak minden falain környös-körül kerubimokat csináltata és külömb külömbféle képeket* ».

Kálvin is elfogadta, hogy « *közönségesen képek voltak a templomokban* ». Ami pedig Krisztus Urunk hagyományosan

tisztelt képeit illeti, megemlíti az Edessabeli Abagarus király birtokában levőt (Evagrius, lib. 4. cap. 27), a syrofaenissa asszonyét, Nikodémusét és Szent Veronikáét, « *midőn vérben úszó orcáját Urunknak megtörlé, melyről Constantinus Császár emlékezetet tészen* (*Orat. de Christi Imagine*) ». Szent Lukács képeivel folytatja, aki « *a Krisztus Urunk, Boldog Asszony és apostolok képeit maga kezeivel írta* ».

Ekkor terjed ki részletesen a képek tiszteletének magyarázatára:

« ... *De ezeket senki nem imádja, mert azt hisszük, hogy a képekben semmi isteni méltóság, semmi erő és tehetség nincsen, semmit azoktól nem kell kérni és várni*; *hanem a képeket emlékeztetésre tartjuk, hogy ne csak füllel halljuk, hanem ha lehet, mindenütt szemünk eleibe ütközzék a mi Urunk jótéteményének s szentek példájának emlékezete, azonkívül a templomoknak is ékességekre* ». (16.oldal).

A kelemeni teológia sugárözönbe borítja a miskolci minorita templom « Titulárisának », a Mennybevitt Szent Szűznek alakját:

« *Mint ezen oltáron látjátok középen*: *mennybe angyalok éneklésivel dicsőségesen felvitetett Boldogságos Szűz Mária, Isten Anyjának képét, körül az apostolok képeit, ezek emlékezetre valók, senki ezeket nem imádja, hanem arra emlékeztetnek, hogy midőn a Boldogságos Szűz elaludt az Úrban, e világon elszéledett apostolokat azon órában Isten ő Szentfelsége mind odahozta, s minek utána angyalok éneklésivel eltemették, azután harmadnapra érkezett Szent Tamás apostol, kinek megjelentvén az apostolok, hogy szent Asszonyukat eltemették, azt mondá*: *Hova tettétek, mert nem hiszem, ha szemeimmel nem látom, s felnyitván a szent koporsót, nem találák az Isten Anyjának szent testét*; *hanem üresen a szent koporsót. S megjelenté Isten ő Szentfelsége, hogy testestül-lelkestül* (!!) *vitetett mennyországba, mert azon makula nélkül való szent testet, melynek tiszta véréből emberi testet vett fel magára a Fiú Isten, és kilenc hónapig a*



A miskolci Nagyboldogasszony templom főoltára, Szűz Mária mennybevitelének képével (Tizián velencei alkotásának megközelítő mása).

benne lakó Istent hordozta, nem engedé Isten, hogy rothadást szenvedne, hanem szent angyali által dicsőségesen felviteté mennybe s megdicsőíté; s valamint Urunk feltámadásának bizonyságára Szent Tamást választá az Úr Isten, úgy a Boldogságos Szent Szűz mennybe való felvitelének Szent Tamás lőn bizonysága ». (16. oldal).

Felemelő, hogy a XVIII. század első felében, a konventuális minoritarend ősi hagyományaihoz híven, Székelyföld szülöttje, Eperjes neveltje, Miskolc szónoka: P. Kelemen Didák, mekkora biztonsággal hirdeti a Mennybevitel dogmáját, Szűz Mária makula nélkül való szent testéről, istenanyaságáról, s ezen méltósága miatt testben-lélekben megdicsőítéséről, anélkül, hogy teste a földi enyészet áldozata lett volna. — Mintha csak a mai legfejlettebb dogmamagyarázatot hallanók!

Az oltárszentelés mindenkori szokásáról szól ezután (Mózes, Makkabeus), melyet « *az Isten népe* » ünnepként megült. Az Új-Szövetségben « *Constantinus első keresztény császár a keresztség szentségének felvétele után császári nagy költséggel épité Rómában a Lateránomi Keresztelő Szent János és Szent Péter s Szent Pál apostolok templomit, és Szent Szilveszter akkori szentséges római pápa solenni ritu consecravit, tisztességes szent pompával megszentelte. Úgy azután a templomokat, oltárokat az egyedül igaz, apostoli szent hitben levő szent püspökök meg szokták szentelni. Annak okáért ezen Isten dicsőségére s Boldogságos Szent Szűz tiszteletére építtetett oltárnak is ma lészen szentelése* ».

Csak éppen felhíva a figyelmet a pápai bazilikák ilyetén történt megemlítésére már fentebb is, s evvel kapcsolatban a kelemeni szerzőség újabb bizonyítékára, befejezzük a szentbeszéd ismertetését.

Az oltárszentelésre érkezett főpásztor nemes lelkületéről nyilatkozik: « ... *Hazánknak erős oszlopa, kinek dicséretiről nem szólhatok, mert tilt méltóságos jelenlétinek szokott*

mély alázatossága; mert nem akarja, hogy amit a jobb keze cselekszik, tudja a bal keze, Isten előtt való érdemit az emberek szájába helyheztetni s attól megfosztatni; jól tudja, hogy a jócselekedetekről való dicséreteknek kívánása ollyá teszi azokat, mint a Sodoma helyén termett gyümölcsök, kik szépeknek látszanak kívül, s belől tele vannak keserű füsttel. Azért el kell hagynom apostoli buzgóságának és sok cselekedetinek hirdetésit, ezen, az Úr Isten ő Szent Felségének véghetetlen jóvoltából, emberi reménység felett szent szerzetünknek adatott helynek (kiért áldassék a mindenható Istennek dicsőséges szent neve minden teremtett állatoktól örökké) megnyerésében való fáradozásit».

Majd ajkára adja Sámuel próféta válaszát a betlehemieknek, akik azt akarták tudni, hogy békés szándékkal ment-e közéjük: «*Pacificus, ad immolandum Domino veni, az Úrnak áldozni jöttem, hogy az Anya-szent-egyháznak rendi s ájtatos szokása szerint ezen oltárt Istennek szentelhessem, az új Testamentom Melchisedek rendi szerint való, makula nélkül való szent Mise áldozatját Istennek bémutathassam*».

Az ünnepi szónok közös könyörgésre buzdítja a szertartáson résztvevőket, hogy imádkozzanak érdemes főpásztorukért:

«*Kérjük azért az Úr Istent, ő szent Felségét, hogy mind ezen oltár szentelésére, mind többekre, segélje maga szent nevének dicsőségére. Nincs már egyéb hátra, hanem amit cselekedék az Isten népe, mikor új oltárt építe, s azt megszentelvén, áldozatot mutatának bé az Istennek, orcájára borula az egész nép, és imádkozának és áldák azt mennyben, aki megszerencséltette őket. Borúljunk le mi is itten az Oltáriszentségben elrejtett igaz Istennek szent színe előtt, áldjuk mindnyájan az ő hozzánk mutatott megfoghatatlan jóvoltát...*» (18. odal).

A lap végén töredékmondat olvasható, ami nem fejeződik be, minthogy a nyomtatott szövegből hiányzik a folytatás, véleményem szerint igen kevés.

A fényképmásolat alján kézírással ez áll: «Innen hiányzik a többi rész. Csonka pld. van a Széchényi Könyvtár birtokában».

Az alkalom nagyszerűsége, P. Kelemen Didák miskolci érdemei, közismertsége, Erdődy püspökhöz fűződő szoros lelkipásztori viszonya, a neve alatt megjelent művekben található témák, példák és buzdítások visszatérése ebben a beszédben is, a gazdag kifejező erő, egyszer a másvallásúakkal folytatott párbeszéd, másszor a katolikus hívők vallásos érzelmének élesztése, a higgadt tárgyilagosság, a biztos teológiai tudás, a nemes tartózkodás minden szélsőséges szóhasználattól, — úgy gondoljuk, egyenként és összesen olyan sajátságok ebben a beszédben, amelyek Isten Szolgájának ítélik oda a szerzőség jogát.

Kelemen Didák erényeinek bizonyságai...

Tallózva forrásmunkáink változatos szövegében, itt is, ott is rábukkanunk Kelemen Didák erényeinek méltatására, mint például Dr. Csák Cirjéknél (i.m. 95):

«Az isteni akaratot: «legyen meg a Te akaratod, miképen mennyben, itt a földön is» — annyira tisztelte és óhajtotta, hogy bármely esemény megtörténtéről hallott, legelső szavai ezek voltak: «Hála Istennek!» Egy ízben gróf Károlyi Ferencné panaszkodott előtte, hogy elsőszülött fia meghalt. Kelemen Didák erre azzal felelt: *Hála Istennek*. Az édes anya marcangoló fájdalmában nehéz szavakkal illette a jámbor atyát, — aki szó nélkül tűrte a kifakadásokat s csak később mondott neki igazán felvilágosító, szívhez szóló, Isten akaratában megnyugtató szavakat».

Idevaló «L.G.» — tól a következő adat (Kelemen Atya Közlönye, 42):

«Jellemző alábbi nehány sor, Kelemen Didáknak Károlyi Sándorhoz írt leveleiből.

1737. május 28-án írja: «... *erről nem tehetünk. Így tetszett az Úr Isten ő szent Felségének. Mennyben, a földön véghez kellett menni. Legyen ezért is áldott az Úrnak szent neve. Amint Nagyméltóságod több szomorú változásokban Istennek szent akaratján a megfoghatatlan bölcs végzésin megnyugodott, az Úr Istenben vigasztalást talált, ebben is az Úr Istennek ingyen való szent kegyelme által meg nem háborodik ama szentírás szavai szerint: non contristabit justum quid quidem acciderit, hanem a mi édes Istenünk ebbeli kegyes atyai látogatását hálaadó szívvel veszi. Így szokott az Úr Isten ő Szent Felsége az övéivel cselekedni: néha vigasztalja s néha szomorítja. De mind a mi javunkra adja... az irgalmas, gondviselő édes jó Istenünk, akinek legyen örökké dicsőséges szent neve, aki megvigasztalja s nem szomorítja meg az igazat, akármi történjék rajta. Vegyen azért Nagyméltóságod Istenben vigasztalást, akármint történt, adjon egyenlőképen hálákat az Istennek s mind a jó szerencséért és boldog állapotért, mert az kedves Isten előtt, hogy se a jó szerencsében fel ne fuvalkodjunk, se az ellenkezőkben meg ne csökkenjünk, hanem egy állapotban maradjunk és az Istennek egyenlőképen hálákat adjunk. Örömmel hálaadó szívvel vegyük, valamivel látogat ő Szent Felsége, mert mind a mi javunkra szolgáltatja: ha egy kevéssel látogat, ismét megvígasztal*».

... Ha megtért nehéz útjairól, betért az Üdvözítő hajlékába, ahol hű várakozásban találta, csendben és láthatatlanul de élő valóságában az igazi, örök Jóságot. Leborult előtte érzelmektől duzzadó szívvel és talán fájdalomtól égő szemmel is. Ha nem is beszél, Jézus megérti. A tanítvány ott tud maradni a Mester lábánál, anélkül, hogy bármit mondana; egyedül a szívét öntve ki az áhítat, vágyakozás illatos kenetével. Így indul meg a párbeszéd kettejük között. Bizalommal megmutatja Urának a sebeket, tanácsot kér tőle, kinyilvánítja neki minden titkát, bocsánatért könyörög hozzá és lelki erőt kér. Majd az isteni válaszra vár. Tudja, hogy Jézus most nem szavakkal szól hozzá, a Lélek beszél most egyene-

sen, közvetlenül, bátorítón. Jézus beszéde halk és szelíd, meggyőző, megnyugtató.

« A legfelségesebb Oltáriszentség iránt vaió mélységes imádatát, odaadását » Csák atya külön kiemeli (i.m. 96), hozzzáfűzve: « Különben is köztudomású volt, hogy minden alkalommal legelőször a Legszentebb imádására sietett, ha valahová látogatóba érkezett ».

Más erényeiről is elismeréssel és tisztelettel szól P. Csák Cirjék (i.m. 93):

« Hiú lehetett volna. Ez a gyarlóság általános és különösen a testi előnyök azok, amelyek a komolyabb gondolkozású embereket is könnyen a hatalmukba kerítik.

Kelemen Didák — az egykorúak tanúsága szerint — azoknak az időknek egyik legszebb, legférfiasabb alakja volt; de ezt az alázatossága tehertételnek tekintette és szándékosan kisebbítette. Bal lábának sebeit szándékosan elhanyagolta, mert örült, hogy az elmérgesedett sebtől fájdalmai vannak, melyek türelemre oktatják. Jólesett neki, hogy járása emiatt ügyetlenné, nehézkessé vált, testtartása pedig ferde lett.

Akkor búsult legjobban, mikor felső fogai kiestek, mert — úgymond — többé nem csúfolják majd « nagyfogú barátnak ».

Irodalmi és tudományos képzettségét általában ismerték, tisztelték és nagyrabecsülték. Ő azonban csak « semmiségeknek, apróságok » - nak nevezi tudásának kincses házát és irodalmi műveit « együgyűségek » - nek mondja s legtöbbje alá még csak nevét sem írta oda ».

Kelemen Didák « Kálváriát » állíttat Nyírbátorban.

A Kelemen Didák életpályáján mérföldkőnek számító miskolci oltárszentelést hamarosan egy másik lelkipásztori gondoskodása követte: Kálvária felállítása Nyírbátorban.

« A templom déli külső oldalán Kálváriát is építettek, és 1736-ban meg 1738-ban szó volt arról, hogy « az kassai híres jó képíró Istvánnal » fognak rajta festetni. Nem tudjuk, hogy erre sor került-e, mert a Kálvária nyomtalanul eltűnt ». (« Nyírbátor », i.m. 32).

Kiegészíthetjük tudásunkat e kálvária felől Baranyai B-né adataival, aki az eperjesi mester munkái közé sorolja ezeket a kálváriai szobrokat is (i.m. 218):

« Végül ide tartoznak az egykori nyírbátori kálvária eltűnt szoborcsoportjai is. Ennek felállítása szívügye volt Kelemen Didáknak, ahogy azt Károlyi Sándorhoz intézett leveleiben olvassuk; « a jó Kassai István képíró » - ra gondolt, nyilván az egyes stációk hátterének megfestésére. Kilenc stáció egy összekötő tornáccal együtt készülhetett; a templom déli hosszoldalán felsorakozó hatalmas támpillérek közé építették be ezeket. Ilyen helyen külföldön is gyakran helyeztek el passiócsoportokat; a bécsi Szt. István székesegyháznál hasonló helyen álltak a passiójáték egyes emelvényei.

A nyírbátori kálvária egyetlen fennmaradt szobrának a jelenleg a Krúcsay-oltár predellájában elhelyezett «Krisztus a sírban » -t, tartom, amely bár a mester típusát mutatja, de mivel ez műhelymunka, durvább kidolgozású. Feltűnő, hogy 1737-ben a kálvária felállítása évében, a nyírbátori számadási könyv ismét az eperjesi szobrászt említi. Nyilván az egyes stációk szoborcsoportjai az ő műhelyéből kerültek ki ».

A latin szöveget is tőle vesszük:

« Nyírbátori Inventarium (1756 előtti bejegyzés):

« In cujus Ecclesiae parte meridionali a Sanctuario usque ad Porticum Ecclesiae, inter Columnas ejusdem forinsecus fuit aedificata Calvaria cum suis Stationibus, et ambitu, verum cum Tectum illius aedificy non parvum obstabat Fenestris Ecclesiae, ex communi consensu Familiae Hallerianae (curaverat enim Ill.ma quondam Comitissa Clara Károlyi

nupta Halleriana) et venerabilis Diffinitory; ambitus ejusdem est ruinatus una cum tecto, relictis Solum Novem quasi Capellis Pro Stationibus Passionis Xsti, quae tegi debent absque omni obstaculo Fenestrarum dictae Ecclesiae, restat autem adhuc etiam Turricula Supra Porticum Ecclesiae Chori Fenestram impedicas humilianda ».

Maga az egész kálvária mint építmény gyengébb munka lehetett, mivel az 1749-es definitorium már ennek rendbehozását rendeli el: « Circa Calvariam penes Ecclesiam Bathoriensem, statutum est, ut illa non demoliatur, sed post reparationem Tecti Ecclesiae et Turris, etiam illa tegatur, et curetur ». (1749.VI.28 — 30. Statuta Ven. Congr. Diffinitorialis Miskolczini) ».

Nem fölösleges ismernünk a korabeli kálváriákat, hiszen ebből kitűnik, mily európai látókörű egyházi emberként gyarapította Kelemen Didák Isten látható és láthatatlan templomát.

« Híres kálváriák épültek: 1605-től Kalwarji Zabrajdowskiej Krakkó mellett — 1648 Wejherowo — 1653-tól Grác — 1662-től Príbram és Wilna — 1688 Linz — 1696-tól a Bizamhegyen Bécs mellett — 1700 Komárom — 1705 Kismarton — 1708 Münster — 1713 Antwerpen — 1719 Bruck — 1723 Grác, Scala Santa — 1726-tól Vác — 1728 Maria Plain, Eggenburg, Malmédy — 1729 Ellwangen — 1735 Fulda — 1736 Kremsmünster, Salzburg — 1737 Klagenfurt — 1744 Selmecbánya — 1745 St. Pölten — 1747 Würzburg, Pest. (i.m. 228).

Az « Adattár » (B.B.-né, i.m. 219) még részletesebben bevezet a nyírbátori kálvária építkezési gondjaiba:

1736. II. 16. Kelemen Didák több napra Bátorban; u. úgy március 2. óta. Itt írja Csáky Krisztina temetésére való prédikációját. Ez év augusztusában Károlyi Sándor Bátorban volt. Kelemen Didák most már a Kálvária készítésével foglalkozik. « *Ha... pátrónusok ajánlkoznak az Kassai híres*

jó Képíró Istvánnal alkutnánk meg, hogy ugyan jól írna... » — U. akkor az építkezés tovább folyik.

1737. Építkezés. « Architectus Nicolaus » — « Philegoria » is készül.

1738: Nagy zsindelyvétel. Építkezés tovább folyik. « Fornax tegularum ». « *az Bátori Uj Calvariat... megtekinteni... és a Kalvariának, ha csak egyik Kápolnájában való Xtus Urunk kínszenvedése misztériuma Leiratásának patronusá lenni* » ... « *még a nyáron ha meg készülne... a kassai jó képíróval meg alkutnánk, hozzá fogatnánk,,,* » írja K.nak.

A nyírbátori konvent számadáskönyvének bevételei között 1732. július 25-én ez szerepel: « Pro Calvaria fl. Hung. Sexaginta tres den. nonaginta sex, id est 63. 96. » (B.B-né, i.m. 221).

A kiadásoknál pedig: « 1732. Maji 20: Pro duodecim Millibus Scandularum ex Transilvania advectis pro Calvaria 31. 2. — 1738. July: Magistro Murario pro Calvaria 126. 48. Eidem pro Clavis Scandularys 28. 02. — Augusti 20: pro Campanula ad Calvariam 9. 60. — Augusti 28: Fabris Lignarys operantibus in Calvaria 6. 2. — Novembris 17: Statuario Eperjesiensi a 4 Statuis ad Calvariam anticipate dati sunt 4. 96 ».

A nyírbátori kálváriánál felfrissítjük a már Krucsay-oltárnál kapott adatot (e könyv X. fejezetében):

« A jelenleg a predellában levő szobor, bár stílusa azonos a többiekkel, jóval durvább kidolgozású. Feltételezhető, hogy eredetileg az 1737-től kezdve szintén az eperjesi mester által faragott nyírbátori külső Kálváriacsoporthoz tartozott. Megvan ugyan az oltár eredeti « szent sír » szobra is. Nyilván már régen az egykori Kálváriának a szobrával cserélték fel rossz állapota miatt. De még így is, erősen megviselt állapotában a kvalitásos szobor a mester nemes felfogásáról, stílusáról, sajátkezű készítéséről tesz tanúságot ». (B.B.-né, i.m. 216).

Didák atya tiszamenti apostolkodása.

Hogy összeegyeztethessük Didák atyának e messzi vidékeket egybefűző lankadatlan buzgóságát, figyelembe kell vennünk P. Dr. Monay megállapítását, hogy első betegeskedése után « a fáradhatatlan apostoli lélek vitte újra missziós útjára » (« P. Kelemen Didák », 14, és köv.).

« A tiszamenti községeket járta végig. Prédikált a nagyoknak, magyarázta a katekizmust a kicsinyeknek, gyóntatott, misézett, áldoztatott olyan helységekben, ahol az első török foglalások óta, immár 200 éven át, nem láttak katolikus papot. Résztvevő szeretettel kereste fel mindenütt a szenvedő betegeket, a szűkölködő szegényeket, hogy enyhületet, vagy legalább vigasztalást vigyen mindegyiknek.

Évekig tartott e missziós út s amikor visszatért Miskolcra, röviddel rá, 1739-ben kitört újra a pestisjárvány. Kelemen Didák, aki 1710-ben és 1717-ben már ételte a járványt, látta a rettenetes anyagi és erkölcsi bomlást, amely nyomában fakadt; szívszorongva nézett az új vész elé ».

Elsődleges forrásmunkánk (Takáts, i.m. 287 s köv.) megrendítő elevenséggel írja le a pestis pusztítását.

A pestisbetegek őrangyala a magyarországi pestis idején 1738-1740-*ben.*

« Az 1737-ben megindult szerencsétlen török háború után újra kitört a pestis, még pedig eddig soha nem tapasztalt erővel. Az általános kétségbeesés, mely a szegény népen erőt vett, szinte leírhatatlan. A háború okozta roppant károkhoz még csak ez kellett, hogy a keserűség pohara színig megteljék. Nem hiába írták a vásárhelyiek, hogy az élők megírígyelték a holtak sorsát!

A háborúból hazatérő csapatok, régi szokás szerint, fosztogatták a népet, felették mindenét s jutalmul hallatlan kegyetlenségeket vittek rajta végbe. Különösen áll ez a hazatérő német segédcsapatokról. «Quo profundius — írja ezekről az egyik megye alispánja — vel mente solum revolvo afflictiones miserae plebis, lamenta, lachrimas de oculis cadentes, vix non rumpor prae dolore... decem regimina caesarea non dissipas-

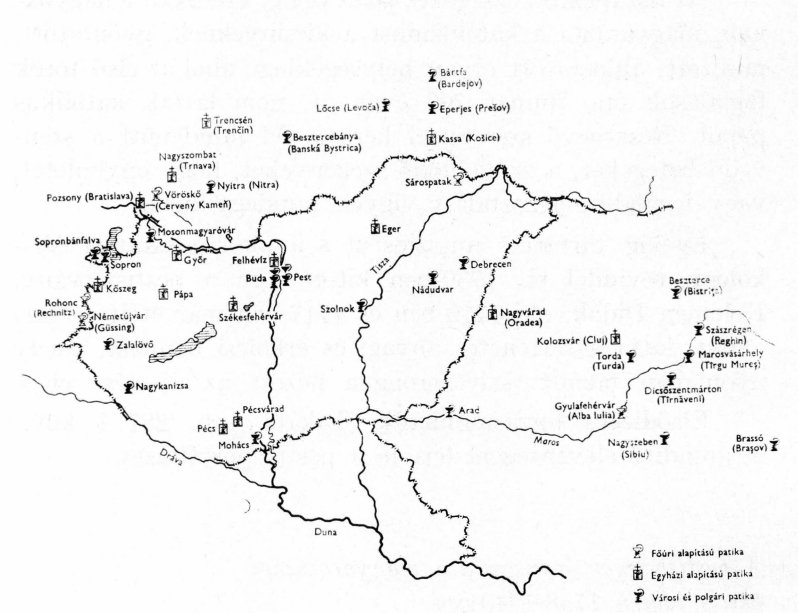

A hazai gyógyszertárak térképe a XVII - XVIII. században (Nékám Lajosné: « Régi magyar patikák » c. művéből, Budapest, 1971). — *Az országban a XVII. században* 27 *patika működött, és csak néhány városban volt kórház. Gyakran felütötte fejét a pestis. Orvos és gyógyszer híján a népi orvoslás, a füves gyógymód terjedt el. Mária Terézia királynő javított a siralmas helyzeten; az* 1747*-i összeírás szerint* 48 *gyógyszertár működött az ország területén.*

sent, neque ruinassent tantopere miseram plebem, sicut istae auxiliares copiae! »

« Ha mélyebben elgondolkodom a nyomorult nép zaklatásairól, jajgatásairól, a szemekből hulló könnyekről: a fájdalom majd széttszaggatja szívemet... tíz császári ezred nem pusztította s fosztogatta volna ki annyira e nyomorult népet, mint ezek a segédcsapatok! »

Amerre csak vonultak, pusztulás követte nyomukat. A parasztnak még házatetejét is leszedték; szénáját alomnak használták, gabonáját lovaik elé vetették. A csűröket feltörték, az ellenállókat leverték, több szolgabírót leszúrtak.

A hazavonuló katonák és szökevények csak növelték az általános zavart s behurcolták a dögvészt a még nem fertőzött helyekre is.

A kormány, látva a pestis rohamos terjedését, Károlyi Sándort nevezte ki fő egészségügyi biztossá. Ő — mondja az egykorú tudósítás — « abban az materiában bölcsen gondolkodott » s ami a fő, díjtalanul vállalta magára ezt a súlyos és nagy felelősséggel járó hivatalt.

Károlyi első teendője az volt, hogy a fertőzött városokat körülzáratta és senkit se ki, se be nem bocsáttatott. A partiumbeli vármegyék és Erdély között egy hosszú, katonákkal és vitézlő renddel megrakott vonalat húzatott s a közlekedést teljesen beszüntette. Aki a kordont passzus nélkül átlépte, vagy lelőtték, vagy elfogva halálra ítélték. A fertőzött városok és falvak számára kiadta a mundationis ordo infectarum domorum című rendeletet. Ennek értelmében a lakószobákat szüntelenül füstölték és szellőztették. A nyilvános istentiszteletet és összejöveteleket betiltották. A betegek ruháit és ágyneműit, sőt néha egész házát elégették. A halottakat közös kocsikon hordták ki, a szokásos temetés mellőzésével.

A tudatlan nép nem tartotta meg a kiadott szabályokat. De nem is tarthatta meg; mert különben éhen halhatott vol-

na; némely város ugyanis egy évnél tovább körül volt zárva s még a szükséges mezei munkát sem végezhették el a lakók. Mit is tehettek volna tehát mást, mint hogy áthágták a zárvonalakat. Vésztő lakóiról például ezt jegyzi meg az egykorú írás: « unanimi voto declararunt: se malle mori, quam separationem admittere ». Fegyvert ragadtak tehát s keresztül vágták magukat a kordonon. Baj nevű helység lakosai, továbbá a szalontaiak (bár egyet lelőttek közülök) szintén így cselekedtek.

Debrecen város lakói még nagyobb zavargást vittek végbe: « annyira mentek, — írja a tanács — melytől még az pogányok is isszonyodnak ».

A zavargás oka természetesen itt is a körülzárás volt. Maga a város tanácsa is imígy panaszkodott emiatt: « Városunk szegény népe, aki az hosszas és régi bezáratás alatt immár annyira alélt és fogyatkozott, hogy nem élhet, nem adózhat; nyomorúsága többről-többre szaporodik; a szőlő- és földmívesek, az iparosok, kik excursiókból éltek, nem mehettek ki, számtalan s megsirathatlan károkat vallottak, elfogytak, ruináltattak ».

Biharmegye felírt Károlyinak, hogy a pestis terjedését nagyban elősegíti « az átkozott praedestinatioban való hit ». A köznép azt hivén, úgy sem segít rajta semmi, ha a végzet könyvében pusztulás van számára előírva, bement a fertőzött helyekre is és kiszökött a kordonon.

Az egészségügyi szabályok nem kisebb elkeseredést szültek. Sok helyen a kiadott szabályokkal homlokegyenest ellenkezően cselekedtek. ...

Másutt meg víg halotti torokat tartottak, mint Diószegben, hol fegyveres népnek kellett a mulatókat szétvernie. Pedig a szomorú idő nem sok okot adhatott a mulatásra. A pestis roppant számban szedte áldozatait. Biharmegyében már az első évben 17,177 ember halt meg. Debrecenben napjában néha másfélszáz, 1739 májustól 1740 januárig nyolcezer hat-

százhúsz halt meg. Rendkívül nagy volt a halandóság Hódmezővásárhelyen. Az egykorú hivatalos jelentés megható szavakkal írja le e városban a nép szenvedését és kétségbeesését. « Az infectio — írja Andrássy Zsigmond Csongrádmegye alispánjának — még sem szűnik, sőt ez az Isten példás ítéleti úgy látjuk még jobban foly köztünk. Boldog szemek azok, akik ezeket nem láthatják! mi nyögünk, mint az galambok, akik még életben vegyunk és minden órán várjuk fejünkre ezt az Isten rettenetes ítéletét; mert annyira elfogytunk, hogy még temető embert is alig kaphatunk és sokan csak szekérre teszik halottjukat és míg sírt ás neki az sérelmes fél, addig szekéren vagyon halottja, azután úgy temeti el. A legfőbb ember házánál is, ha halott esik, alig látunk két vagy három embert, akik eltemetnék. Utcáinkon ember nem látszik, az szolgák gazdáikat elhagyták és haza jöttenek, hogyha meghalnak, talán Istenért őket eltemetik; kik közül is sokan meghaltak, úgy hogy ökrök, lovak széljel és hosszában bújdosnak. Senki sincs, aki reájuk vigyázzon; az utcák peniglen üresek; a lakosokbúl alig látunk egy-két embereket. Az úr Isten eő szent felsége beő irgalmassága szerint fordítsa el tőlünk ezen rettenetes csapását, mert teljességgel elfogyunk, tizenkét napok alatt holtanak meg többen mint egy hétszázaknál. Úgy látjuk, hogy bizony két tizedben bőven elférünk ».

Gyulán oly nagy volt a halálozás, hogy az utcákon és házakban kiállhatatlan mirígyes dögleletesség uralkodott s nyögésnél és siralmas éneklésnél egyéb hang nem hallatszott.

Károlyi és társai mindent elkövettek ugyan a dögvész terjedésének meggátlására, de orvosok és szakértők hiányában nem sokra mentek. A városi elüljáróságok meg maguk sem tudták, mit tegyenek.

A felsőbb hatóságok megparancsolták az egyes helységek elöljáróságainak, hogy a betegségről folyton részletes tudósításokat küldjenek, « hogy így a betegség nagyobb

előre való szorgalmatosságát és módgyát kitalálhatnák ». Mondanunk sem kell, hogy valahány jelentés érkezett, az mind másképpen írta le a betegséget. Egyik undok sebekről írt, a másik nagy daganatokról (« úgy hogy az daganat a torkárúl kinek-kinek felment a füle tövéig a pofáján »), a harmadik bélpoklosságról, a negyedik szerint a « beteg feje, ábrázattya annyira eldagadt, alig esmérszett emberi ábrázat rajta » stb.

A betegséget a nép vöröshagymával, füvekkel és kuruzsló szerekkel próbálta gyógyítani. A német borbélyok tanácsára nem sokat adtak, gyógyszereiket pedig egyáltalán nem akarták használni. Ilyen körülmények között nem csodálhatni, hogy oly nagy mértékben dühöngött a rettenetes nyavalya ».

Innen az események elbeszélője P. Dr. Csák A. Cirjék lesz (i.m. 67-70).

Az egri püspök kérő bizalma Kelemen Didákhoz.

« Didák atya, mikor a pestis irtózatos dühöngésének a hírét meghallotta, bár láztól gyötrött beteg volt s fájós lábain alig tudott állani, mintha a vészkiáltásokban isteni hívást hallott volna, azonnal útrakelt s heroikus lélekkel, emberfölötti erővel gyakorolta az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit. Különösen megbecsülhetetlen szolgálatokat tett azzal, hogy gróf Károlyi Sándornak, mint egészségügyi országos biztosnak, pontosan tájékoztató s megbízható tudósításokat küldözött s ezen az úton az élelmiszerekben és gyógyító anyagokban leginkább szűkölködőknek leggyorsabb segítséget szerzett, sőt a szükséghez képest pénzbeli segítséget is eszközölt ki.

A vármegyék és városok beküldött jegyzőkönyveiből, meg a beküldött hivatalos jelentésekből, levelekből kitűnik, hogy nemcsak Károlyi grófot, mint a nép « igazi atyját »

emlegetik, hanem Kelemen Didákot is, mint «szent embert» — hálanyilatkozatokkal árasztották el ezekben a «siralmas és gyászos időkben».

Fájdalom, a szentéletű atya eközben megbetegedett és ahogy Károlyi grófhoz írott levelében mondja: «*ezer halál közt súlyos betegségben vagyok*». Azonban mégis örömmel megnyugtatja a nagylelkü grófot afelől, hogy a ragály még megkímélte Miskolcot, hogy itt szorgalmasan vigyáznak s hogy «*mindenkit strázsák és commissáriusok kemény parancs alatt strázsálnak*».

Miskolcon ezekben az időkben már általánosan szeretett és nagyrabecsült férfiú volt Didák atya és bár soha nem volt kenyere az egyéni hatalomra és népszerűségre való törekedés, — emberszeretete, pihenés nélkül való munkássága, papi, aszketikus életmódja mégis minden földi hatalomnál nagyobb tekintélyt biztosított neki: a társadalomnak osztatlan tiszteletét és a népnek rajongó szeretetét, bensőséges ragaszkodását.

Mikor a pestis kitört és a rémület teljesen lenyűgözte a tehetetlen embereket, az egri püspöknek legelső intézkedése az volt, hogy a miskolci szent hírben álló baráthoz, Kelemen Didákhoz fordult s meghívta őt a püspöki udvarba, hogy a vész elhárításáért tartson könyörgéseket, viszont a miskolci lakosság a «szent ember»-t, akiben minden bizalma összpontosult, arra kérte, hogy a vész idején ne hagyja el a várost. Maradjon közöttük és hathatós imádságával ajánlja a várost és annak lakosságát Isten irgalmába. Kelemen Didák atya ekkor ezt a kétféle, eléje terjesztett parancsot és kérést megszívlelve, szobájába vonult és ottan a földre borulva, buzgó áhítattal imádkozott. Sokáig, nagyon sokáig... Ezután felkelt, kijött s átszellemült arccal, biztosan csengő szóval kijelentette, hogy sem Miskolcra, sem Egerbe nem fog bejönni a ragályos vész... Ő pedig arra felé indul, amerre a legnagyobb erővel dúlt és pusztított már akkor a «fekete

halál». Azokat a helyeket járta sorra, ahol mondhatatlan szenvedések között, elhagyottan gyötrődtek a magukon segíteni nem tudó szegények.

— És íme! Sem Miskolcon, sem Egerben nem tört ki a rettegett veszedelem. A járvány mind a két várost elkerülte s a nép ragaszkodó szeretete és hálája ezt Isten küldöttjének, a mindenkitől tisztelt Kelemen Didák atya meghallgatott könyörgése eredményének tulajdonította.



Rajz a «Kelemen Atya Közlönyéből»: P. Kelemen Didák imája az 1738-1740-*es pestis idején.*

Hogy mi mindent tett és mennyit fáradozott az 1739-40. évi pestis idején, azt csak elképzelni lehet. A mi modern korunkban ugyanis, a legmesszebbmenő egészségügyi eszközök és intézkedések mellett, a civilizáció korában nehéz fogalmat alkotni arról, amit az elmaradott és a császári csapatok rablásaitól végső kétségbeesésbe hajtott nép a buta és rossz indulatú vezetőktől ingerelve elkövetett. Hogy minő irtózatot élt át a szegény magyarság ez években és minő jelenetek játszódtak le a ragály kétségbeejtő napjai alatt, arról a régi írások számot adnak ugyan, de a mai ember alig képes azokat megérteni.

Az egyik vármegye alispánja, aki pedig azokban az időkben mindenféle bajnak és nyomorúságnak látásához és elviseléséhez hozzáedződhetett, az átvonuló csapatok garázdálkodásairól így ír: «... Ha mélyebben elgondolkodom a nyomorult nép zaklatásairól jajgatásairól, a szemekből hulló könnyekről, — a fájdalom majd szétszakgatja a szívemet. Tíz császári ezred nem pusztította és fosztogatta volna annyira ki ezt a nyomorult népet, mint a segédcsapatok!» — Debrecenben, — mint a tanács jelenti — a megvadult tömeg bezúzta a városháza kapuját, a foglyokat kieresztették, a pestises házakról a figyelmeztető cédulákat letépték, a halottvivő szekereket felforgatták s az elöljáróságot agyon akarták verni... Biharmegyei feljegyzések szerint Papfalván, Nagykárolyban az emberek holtrészegre itták le magukat. Diószegen víg halotti torokat tartottak s katonaságnak kellett a bortól és halálfélelemtől őrjöngő népet megfékezni. — Csongrádmegyéből a jelentések így szólnak: «Az infekció még nem szűnik. Boldog szemek, akik Isten ítélétét nem látják». — Gyulán nincs ember az utcákon, de a házakból kiáradó dögletes levegőben csak sírás, jajgatás, halotti énekek hangzanak. — Hódmezővásárhelyen «az élők megírigylik a halottakat» stb...

Ahová azonban Didák atya eljutott, amerre az irgalmas Isten lépteit elvezérelte, ott mintha varázsvesszővel suhintottak volna végig, — elült a házakban a kétségbeesés zúgolódása; a fenekestől felfordult erkölcsök ismét megszelídültek, a szívekben lecsillapodott a fájdalom s megnyugvás enyhülete költözött a lelkekbe... Amíg a hivatalos jelentések hiába találgatták « a betegség nagyobb előrevaló szorgalmasságát és módgyát », — addig Didák atya legyőzte az utálatos betegségnek borzalmait, a velejáró züllést és a vallástól való elfordulást. — Honnét van ez? — Ennek a titkát csakis a szent életű férfiúnak csodálatos lelki nagysága magyarázhatja meg.

Mikor az Isten dicsőségének szolgálatáról, vagy embertársai testi és lelki jóvoltának előmozdításáról volt szó, akkor Isten e hűséges szolgája semmi félelmet nem ismert. Nem óvatos távolságból próbált a néppel érintkezni, hanem közvetetlen közelről adott nekik segítő tanácsokat, jó szót, résztvevő vigasztalást, mellyel visszavezette a fájdalomtól megtört tévelygőket Isten útjára... Nem engedte, hogy kuruzsló szerekkel rontsák el a betegeket, hanem rábeszélte a tudatlan népet a rendes orvosságok használatára és — amint már fönnebb említettük — ő volt Károlyinak, mint egészségügyi országos biztosnak legmegbízhatóbb, legodaadóbb buzgalmú közvetítője ».

Befejezésül P. Dr. Monayt idézem:

« Az ezernyi szenvedő beteg, lázálomban viaskodó haldokló között úgy járt, mint az irgalom és jóság égből leszállott angyala. Vigasztalt, bátorított, enyhített, megnyugtatott. Egyidőben volt lelki és testi orvos, gyóntató és betegápoló; egyik kezével a nagy úti eledelt, az Úr Testét nyújtotta a betegeknek, másik kezével hűs itallal enyhítette a lázas ajkakat.



« ... Hűs itallal enyhítette a lázas ajkakat ». (Reményi M. és Koó A.M., F.M.M. rajza, Róma).

A járvány a második évben aláhagyott, a betegek száma csökkent, de nem csökkent Didák Atya munkája. Ott volt a tömérdek lábadozó, legyöngült, erőtlen ember, akiknek tápláló eledel kellett, és nem volt. Didák Atya beállott a koldusok koldusának. Amint szokta, felkereste a vésztől kevésbbé sújtott vidékeket, kért, könyörgött, s amit kapott, vitte a nincsteleneknek. Mindene volt mindegyik betegnek, szegénynek, Krisztusért, aki közéjük küldötte ».

A miskolciak fogadalmi Mária-oszlopa.

Az 1974. év őszén, tehát néhány hónappal előbb, mintahogy e fejezethez értem (1975 januárjában), lelki beszélgetés alkalmával hallottam egy Kecskemét közvetlen környékéről való római látogatótól, hogy gyermekkorában elbeszélést olvasott a XVIII. századi pestisről « A halál angyala » címen, és ebben Kelemen Didák atya nagy-nagy jóságáról a betegkhez; mindannyian, fiúk és leányok, — mondotta —, szívből megszerették a méltán rokonszenves Didák atyát. A ferencesek « Szent Magyarok Lapja » a 40-es évek elején többször is megemlékezett Kelemen Didákról, és az ugyancsak ferences szerkesztésű lap, az « Isten Dalosai ».

— Isten Szolgájának tisztelete régi és szakadatlan; példája mindmáig vonzó hatású a szenvedők szeretetében. Tettei beszélnek hozzánk:

...Ugye, Atyafiak, mily áldott az evangélium szelleme?!

— Nem választható el Isten Szolgája életétől a Miskolc-Mindszenti Mária - szobor fogadalmi felállítása sem, amelynek vallási érzésből fakadt keletkezésén kívül Miskolc város történetírója, Szendrei János, kiemeli azt a tényt is, hogy az 1738-ban felállított emlékoszlop « városunknak egyedüli egyházi közmonumentuma ».

Szendrei (i.m. II. 387-390) így írja meg a szobor történetét.

A XVIII. századbeli katolikus világ egyik érdekes művészi emléke a mindszenti paróchia előtt álló, művészi barokk stílusban kőből készült fogadalmi oszlop, a köznyelven úgynevezett « Csupros kép », melyen a Szeplőtelen Szűz Máriát ábrázoló, szintén kőből faragott alak áll. Az oszlopot három alak díszítette: Nep. Sz. Jánosé, Sz. Lőrinc vértanúé és Sz. Sebestyéné.

« E szobor az 1738-ik évben Deák Ferenc plébános, később egri kanonok miskolci lekipásztorkodása idejében emeltetett annak emlékére, hogy az országban ez évben dühöngött pestis városunkat ezúttal megkímélte », írja Szendrei.

Az oszlop célja az volt, hogy a hívek gyülekezőhelyéiül szolgáljon szombat esténként, hogy ott a kántor vezetésével ájtatosságot tartsanak, kérve az egek Urát, Miskolc város lakóit óvja meg a jövőben is a pestis veszedelmétől.

Szendrei ismerteti még a három feliratot az oszlopon, úgy az eredeti latin szöveget, mint annak fordítását, amiből idézzük a jelentős szavakat: « Intemeratae Dei Genitricis Magnae Hungariae Dominae potentis Christianorum Auxiliatricis ab epidemica lue Praeservatricis... Orthodoxus Miskolciensis populus vovet, ut epidemica lue liber tutusque servetur ».

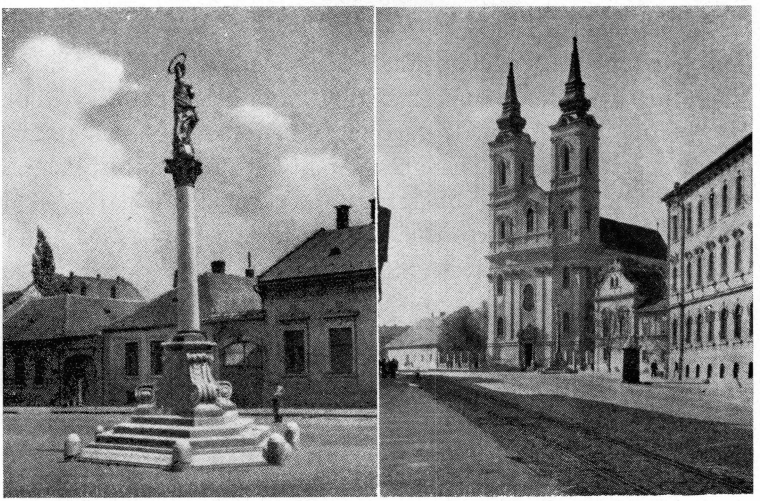

Miskolc: Mária-oszlop a pestistől való megmenekülés emlékére a Mindszenti főplébánia előtt.

Itt a szerző utal Scelik Gyula cikkére a « Miskolcz » folyóirat 1879-i 38. számában, ami még jobban kiemeli a pestis csodálatos helyi megszüntének közismertségét.

P. Didák lelkipásztori buzgósága az idegen népelemek hazai letelepedésénél.

Kelemen Didák életének ez időszakára teszik életrajzírói nagyvonalú tevékenykedését Károlyi Sándor oldalán a katolikus idegen népelemek letelepítésében a pusztává lett területeken.

Csáky Miklós, Kalocsa érseke (később esztergomi hercegprímás 1751-1757) «külön gondját képezte, hogy a papnevelés minél nagyobb számú friss erőket tudjon beállítani a lelkipásztorkodásba, mert arra égetően nagy szükség volt. Már

1740 körül megkezdődött a magyarságban megritkult vidék feltöltése idegen népelemekkel. Dalmáciából jöttek a katolikus bunyevácok, Németországból a vegyesvallású svábok, Szerbiából a gör. keleti rácok. A belterjesebb pásztoráció feladata lett, hogy a papság saját híveit erősítse hitükben, a másvallásúakat pedig megnyerje a katolicizmusnak. Elkelt tehát a pap az ugartöréshez, vetéshez és aratáshoz », írja Dr. Meszlényi Antal (i.m. 88).

Az 1723-i országgyűlés lefektette az « impopulatio », benépesítés alapelveit a külföldiek behívásával, amivel megindult a nagyarányú telepítés, nagyobbrészt a földesurak műveként. A német telepeseket részesítették előnyben Nyugat-Magyarországon éppúgy, mint Észak-Magyarországon. Károlyi Sándor Szatmár és Szilágy megyét telepítette be velük. A legtöbb azonban mégis Baranyába és Tolnába ment. (L. Miskolczy Gyula, i.m. 175).

Kelemen Didák ez események közepette is a lelkek üdvét, az Egyház embereket megszentelő tevékenységét tartotta szem előtt. Neki az idegenek letelepítése Magyarországon újabb teret nyitott az apostolkodásra. A kölcsönös és egymást kiegészítő érdek találkozott Károlyi Sándor és Kelemen Didák terveiben. Ezért foglalkozik e ténnyel részletesen Takáts Sándor is (i.m. 265-267).

« Nagyot lendített Didák atya szándékainak megvalósításán Károlyi a svábok letelepítésével is. Ezek jóravaló, munkás katholikus nép voltak s így senkinek sem lehetett letelepítésük ellen kifogása. Annál kevésbé, minthogy az üresen maradt jobbágytelkekre telepítették le őket. De azért elég sok tárgyilagos (?) történetírónk van, kik kígyót-békát kiáltanak emiatt Károlyira s ráfogják, hogy erőszakkal űzte el kálvinista jobbágyait, hogy helyükbe katholikus svábokat hozhasson. E képtelen állításokat nagyon könnyen megcáfolhatjuk.

Említettük már, hogy a kuruc háborúkat követő sanyarú években a jobbágyok seregesen hagyták el a csapásoktól sújtott vidékeket. Hiába telepítettek helyükbe svábokat, azoknak jó része is hazaszökött. Barkóczy Krisztina grófnő folyton írja férjének, hogy « az svábok szökve szöknek ». Károlyi vigasztalja feleségét s türelemre inti. Később — úgymond — majd megszokják a vidéket. De biz azok nehezen szoktak új helyzetükhöz. Felesége félig tréfásan írja erre férjének: « Megvallom, nem állhattam nevetés nélkül, hogy az békességes tűrést oly édesdeden kommendálja, hogy még az nájburgi új barát sem érne vele! »

A grófné elég világosan leírja a jobbágyok szökésének okát is. Elsősorban a nyomort említi; másodsorban az izgatást. Voltak ugyanis olyanok, kik bújtogatták s csalogatták a jobbágyokat, jobb sorsot ígérvén nekik. « Erősen rajta vannak — írja Barkóczy Krisztina grófnő — elidegeníteni őket ».

Nem kellett tehát a jobbágyokat elűzni, maguk szöktek el. 1736-ban Károlyi Sándor így ír fiának: « az aranyos magyarok is meghint szélt mentenek, aligh maradtak tízen s az házakat is mind elpusztították! »

Ezeket tudva, ítélje meg mindenki, mennyi hitele van a « Magyar Protestáns Egyház Tört. Részletei » című munka ilyenforma állításának: « Erdőd a magyar reformáció egyik nevezetes ős székhelye, ma szomorú emléke az üldöztetés és veszteségnek. A kuruc világ után gróf Károlyi Sándor kezére kerülvén Erdőd, 1736-ban templomot, paplakot, iskolát s mindent elfoglalt s a r. katholikusoknak adott át. Reformált és magyar jobbágyait kivervén, az üresen maradt várost svábokkal telepítette meg! »

Az igazságnak eme nyílt elferdítésére elég lesz Károlyi Sándornak Frankóniában táborozó fiához írt egyik levelét idéznünk.

« Erdőd, 1736. febr. 4. Írhatom pedig, hogy csak ezen jószágainkból 170 gazda emberünk ment által Külső-Szolnok vármegyébe és kővár vidékére (ezek kincstári birtokok voltak), kiket már annie repetáltam, de rotande denegáltatott és megh iratott, hogy eő felségétől vagyon parancsolattyok iránta, hogy mivel a Magyarországiak ki nem adgyák nekik, ők se adgyák nekünk. Én ugyan mindent elkövetek, ha valahogy vissza alliciálhatnám őket, de ha szintén vissza jön is újabban megint elmegyen, állandóságát nem remélhetni! » Ez okból kéri fiát, szerezne Frankóniában valami jóravaló népet Erdőd és Károly vidékére.

Kelemen Didák térítgetése és Károlyi Sándor telepítése annyira megszaporította Károlyban a katholikusok számát, hogy templom nélkül nem maradhattak tovább ».

Erről azonban már jóval előbb szó volt.

Az elárvult területek benépesítésének történeti hátterét szomorúan és tárgyilagosan rajzolja meg « L.G. » a « Kelemen Atya Közlönyében » (37):

« Eszterházy Pál herceg nádor, 1690. november 10-én levelében ezt írja a királynak: «... mintha az lenne a szándék, hogy Magyarországból a lakosság kiirtassék s vadállatok tanyájává tétessék, noha 300 esztendőn át ontotta vérét a kereszténységért s védte nemesül a szomszéd országokat... ».

Takáts Sándor, e kor egyik kiváló történetírója, kinek a « Katholikus Szemle » 1892. évfolyamában leközölt « Kelemen Didák és Károlyi Sándor családja » című tanulmánya derített fényt Kelemen atyára és korára, meg is magyarázza Eszterházy nádor levelének tartalmát. Az 1684-ben megindított felszabadító háborúban a császári haditanács évente azt rendelte el, hogy minden magyar falut, mely török területen fekszik, teljesen fel kell égetni. E felégetett magyar falvak lakosságát másfelé szállították. Így pl. Buda környékéről az osztrák határra, Heves vármegye

jobbágyságát Szepes vármegyébe két évi időre. Egész Békés vármegyét nyolc évre az északkeleti vármegyékbe. Pest, Heves és Békés vármegyék elhurcolt magyarsága 2-8 évig földbevájt kunyhókban, barlangokban lakott és alkalmi munkákból élt és annyira éhezett, hogy az éhtífusz pusztította el legnagyobb részét. Európa orvosai ez időben az éhtífuszt « morbus hungaricus » - nak — magyar betegségnek — nevezték el.

A császáriak eljárását később a török is átvette, amennyiben a császári hadak támadásának kitett magyar vidékről a magyarságot Havaselve, Moldvába, Bulgáriába, Macedoniába, Szerbiába, Boszniába már előre elszállították, kiknek helyébe a császári hadak előnyomulásuk alatt 200.000 szerbet telepítettek. Baranya, Fehér, Tolna, Pest, Bács, Arad, Békés, Csongrád megyék magyarsága a karlócai béke 10. §-a szerint többé sohasem térhetett hazájába. Ha megkíséreltek, azokat a nándorfehérvári basa, amennyiben férfiak voltak, a Kalimegdánon karóba húzatta, ha nők voltak vagy gyermekek, Sztambulban a rabszolgák piacán eladták. Így kerültek ők Kaukázusba, Anatoliába, Szíriába, Egyiptomba, Szudánba. Napoleon tábornoka is talált magyar falut a Nilus deltájában.

Nem egy író állapítja meg mindezeket. Így dr. Mindszenti Béla is írja, hogy a Nagy-Alföld a török kiűzése után igen szánalmasan nézett ki; Békés megye területe például egészen lakatlan volt ».

*

Isten Szolgájának érdemei minden nyelvű, rangú és származású embertársa testi-lelki felemelésénél az Egyház mindenkori felfogásában kapják meg természetfeletti értéküket: « Nem kizárólag csak az emberi kéz építette fa-és kőtemplomokban lakozik az Isten, hanem elsősorban a maga képére teremtett emberi lélekben, amelyet tökéletes művész-

ként alkotott; így mondta ugyanis Szent Pál apostol: Szent az Isten temploma, amely ti vagytok » (Arel. Sz. Cézár püsp. beszédeiből, Lit. Hor. IV, 1257).

Az Egyház összetartozása az egész emberiséggel hatalmas történelmi tény.

« A mai ember öröme és reménye, gyásza és szorongása, elsősorban a szegényeké és az összes szomorkodóké: öröme és reménye, gyásza és szorongása Krisztus követőinek is; és nincs semmiféle igazán emberi ügy, amely szívükben visszhangra ne találna » (« Gaudium et Spes», zsinati tanítás az Egyházról a világban, 1965. dec. 7); ami annál inkább fontos alapelv, hogy a politikai, társadalmi, gazdasági, vallási, faji és felfogásbeli különbségek között sokan elvesztették a tisztánlátást, helyes tájékozódást az örökkévaló értékek keresésében és kívánásában.

P. Kelemen Didák életében ezt a pártatlan, evangéliumi lelkesedést csodáljuk lépten-nyomon; állandóan a lelkek üdvösségén dolgozott, kitartó lelkipásztori szolgálattal. A kegyelmi ajándékok között, amelyekkel Isten elhalmozta, mi is legmagasabb fokon ezt a szeretetet értékeljük benne, mert, miként dicsőségesen uralkodó Szentatyánk, VI. Pál pápa 1974. február 17-i vasárnap déli beszédében hangsúlyozta: a lelki ajándékokat a szeretetnek kell szabályoznia, de abból is keletkeznek; a szeretet és igazságosság alapján mindannyian testvérek vagyunk az emberiség családjában.

Az « ellenkező atyafiakhoz » szóló testvéri beszéd Kelemen Didáknál ennek a nagyszerű zsinati szellemnek távoli, gondviselésszerű bevezetése...

XVI.

ISTEN SZOLGÁJA P. KELEMEN DIDÁKNAK A PESTIS UTÁNI APOSTOLKODÁSA. BETEGESKEDÉSE ÉS HALÁLA (1740-1744)

«Erélyesen és gyorsan igyekezett segíteni». — Az Oltáriszentség áldásával a tűzvész ellen. — Életírója, Nagy Miklós személyisége — Isten Szolgájának küzdelme a káromkodás ellen. — XIV. Benedek pápa. — P. Kelemen Didák a hit és istenfélelem szolgálatában. — Betegsége. — Minucci K. János generális minisztersége. — «A dicsőült szentek tiszteletéről» 1741-ben megjelent beszéd. — A Krucsai János felett tartott gyászbeszéd 1741-ben. — Károlyi Sándor halála. — P. M. Kelemen elnököl a miskolci gyűlésen 1741 áprilisában. — A székely P. Ferenczy Tóbiás tartományfőnökké választása. — P. Kelemen Didák halála. — Közmeggyőződés Isten Szolgája életszentségéről.

«Mikor pedig a pestis elmúlása után a kormány beszüntette a lakosság segélyezését, megint csak Kelemen Didák atya fogta pártját azoknak, kik tovább is segítségre szorultak. «Szűk idők lévén, — mondják a régi írások —, az emberek elszegényedtek a marhadög miatt». Ekkor a szent életű atya, fájós lábával, messze vidékekre eljárt s az összekoldult élelmiszereket kiosztotta a szűkölködők között. Koháry Judit grófnőtől és jólelkű főuraktól is jelentékeny összegű pénzt és terményeket kapott erre a célra, tehát erélyesen és gyorsan igyekezett segíteni ott, ahol arra szükség volt.

Amilyen önzetlenül ajándékozta el az összekoldult vagy saját magától megvont falatokat s ruhadarabjait, mihelyt sanyarú sorsban küszködőt látott, megfeledkezett még

arról is, hogy saját rendtársainak sincs ennivalójuk. Egy ízben pedig az történt, hogy midőn rendtársai nehéz dolgukból, missziós útjukról éhesen tértek haza s enni kívántak, még csak egy darab kenyér sem volt a háznál, mert az angyali szívű atya buzgalmában az utolsó morzsáig mindent kiosztott a nagy számmal jelentkező ínségesek közt, sőt odaadta a rendtársak számára félretett ételt is. — Az egész napi munkában kifáradt éhes szerzetesek — bár hozzá voltak szokva a nélkülözésekhez — most mégis türelmetlenül zúgolódtak, sőt egyik hevesebb természetű Didák atya felé fordulva ilyen szavakra fakadt: « Aki a saját dolgozó rendtársaitól elveszi még a kenyeret is, az rosszabb a gyilkosnál is ». Szegény jó Kelemen Didák nem szólt egy szót sem. Leborult a földre s mélyen, buzgón imádkozott... És mire imádságát befejezte — egymás után több háztól is frissen sütött kenyereket hoztak ajándékul a rendháznak... ».

Az Oltáriszentség áldásával a tűzvész ellen.

P. Csák A. Cirjék idézését röviden félbeszakítjuk, hogy folytatásához mintegy bevezetőként utalhassunk P. Kelemen Didák sziklaszilárd hitére az Oltáriszentségben, és miként följebb számtalanszor láttuk, nyilvános tiszteletének terjesztésében lankadatlan buzgalmára. Tudós pap volt és alázatos hívő, tudta tehát, de főként tapasztalta, hogy ha a közönséges kenyér fenntartja a földi életet, az égi Kenyér isteni életet ad, és hogy Krisztus és az ő testét evő, vérét ivó ember között életközösség jön létre, egymásban élnek, ami az Atya és egyszülött Fia életközösségéhez hasonlít.

Isten Szolgája nem egyszer átélte: az Oltáriszentségben jelenlevő Üdvözítő tisztelete, imádása a leggyöngédebb, egyben leghatásosabb « erőszak » az ő Szent Szívénél, aki

jóságos Barátként készségesen teljesíti a hozzá fordulók óhaját.

És ismét átengedjük a szót P. Csáknak (i.m. 71-72), aki Kelemen Didák életében megtörtént eseménnyel mutat rá mély hitére az Oltáriszentségben.

« Később, már jóval a pestisveszedelem után, nagy tűzvész pusztított Miskolcon. Az emberek fejvesztetten kapkodtak, futkostak s amikor nyilvánvaló lett, hogy fogyatékos eszközeikkel és egységes terv hiányában a dühöngő elemet nem képesek megfékezni, kétségbeesetten néztek segítség után. Sehol semmi! Didák atya ekkor híveinek kérésére, kezében az Oltári Szentséggel a tűz fészke felé igyekezett. Amint az egyik utcán áthaladt, egy protestáns nő elkeseredésében gúnyoló és szidalmazó szavakat kiáltott feléje s azt mondta: « Inkább egy csöbör vizet vinnél, mint azt a bálványt! »

A legszentebb érzésében mélyen megbántott szolgája Istennek módfelett felháborodott az Oltári Szentségnek ily durva megsértésén. A könnyeket fakasztó szeretet, amivel a Legfenségesebb iránt viseltetett, a különben szelíd lelkű szolgáját az Úrnak most felháborította és szigorú szavakat adott ajkaira: « Nem bálvány ez, hanem az Úr Jézusnak valóságos szent teste a kenyér színében, mely érettünk adatott és amely istenkáromló szavaidért keményen meg fog büntetni téged! »

Alig hangzottak el a szent haragra gyulladt Didák atya szavai, — az asszonynak a háza, — amely pedig a tűztől jó távol feküdt s amelynek veszedelemben forgására tulajdonosnője legkevésbbé sem gondolt — hirtelen kigyulladt és porrá égett, de a közbeeső, sőt a közvetlen környezetében levő házak is sértetlenül maradtak. Másnap azután az asszony férjével s gyermekeivel együtt Didák atyánál jelentkezett s megtörten ismerte be az Isten példás büntetésének méltó voltát. Előadta, hogy ezentúl a katolikus vallás igazságait



« ... Didák atya az Oltáriszentséggel a tűz fészke felé igyekezett... » (rajz a « Kelemen Atya Közlönye » címlapjáról).

buzgó hittel akarja vallani, Kálvin dogmáit megtagadja s eddigi életének bűneit sóhajtozások és a bűnbánat jelei között meggyónta.

Ezeknek és — mint alább látni fogjuk — ezekhez hasonló több csodálatos eseménynek emlékét fűzte Kelemen Didák atya életéhez az a szeretet és tisztelet, amellyel ő a miskolci népet magához kapcsolta és amelyet őt mindazok szemeiben, akik ismerték, kiváltságos erényű férfiúvá, Istennek különös kiválasztott szolgájává és szent kegyelmével kitüntetett küldöttjévé emelték ».

« A magyar nép hibáinak kiirtásában nem ismert pihenést. A többi közt, — írja Nagy Miklós « A tiszai vándorban », — állandóan közdött a káromkodás rettentő szokása ellen. Az egykorú írás szerint: « Az káromkodásnak zabolázásáért vármegyéken magistrátusoknál instált, hogy parancsolatot adjanak ki s büntessék; úgyszintén házi gazdáknak rimánkodott, ne engedjék ezt alattvalóknak ». (i.m. 52).

Írónkhoz fűzzön bennünket szorosabban életének ismerete is.

Nagy Miklós a nyírségi Homok községben 1894. szept. 7-én született. Az egyházi szolgálatra érezve hivatást, elvégezte a hittudományi főiskolát, majd pappá szentelése után Hernádkércs, Tállya, Szerencs, Girincs, és 21 éven át Uny volt lelkipásztori működésének állomáshelye. Hosszú évekig az Actio Catholica titkáraként is dolgozott a hovatovább országos hírűvé vált papköltő, író és újságíró, a magyar katolikus sajtó köztiszteletben álló munkatársa, « a Nyírség józan novellistája ».

Nagy Miklós pápai kamarás, hosszú betegség után, papságának ötvenedik évében, 1973. július 9-én húnyt el Unyon, ott is temették el volt hívei közé.

Író volt minden belső rezdülésében, és egyenes, puritánul tiszta felfogású férfi. Nem gyűlölte bántalmazóit sem, inkább aggódott értük. Nyugalmából ez áradt ki: változtasd meg az életed...

Czigány György így jellemezte: « Azt gyanítom, korunk egyik szentje volt, mindenfajta látványosság nélkül. Engem írói lénye vonzott, bölcsessége ». (Új Ember, 1973. július 29).

Írónk így méltatja Isten Szolgáját:

« Mérhetetlen volt alázatos türelme és megértése az ellenséges akaratúak iránt. Ha valaki, ő jól ismerte népét, amely nép több mint százötven éven át ki volt zökkentve régi ősi életéből egyrészt a török hódoltság, másrészt a hitszakadás által. Tűrte, hogy a máshitűek eleinte kicsúfolják, képmutatónak mondják, megverjék, kővel hajigálják. Sőt, néhol annyira féltek tőle, hogy babonás rettegésükben még a helyet is megmosták, ahol ült, vagy amit érintett. Ezt mind a magyar népért, annak jövőjéért ajánlotta fel. Hosszú időbe került, míg a máshitűek is felismerték benne Isten emberét és csodálattal emlegették a « csodáséletű » Didák atyát, a « szent barátot » (i.m. 25).

Isten Szolgájának küzdelme a káromkodás ellen.

Hősies türelmével saját bántalmazásai között egybefonódik az a bátorság, amellyel szembeszállt a káromkodókkal:

« De ha nem őt, hanem a Mindenhatót káromkodással bántották, — akkor a szelíd, ritka szépségű, daliás férfi, a kedves szavú szerzetes felháborodása nem ismert határt. Eljárt a vármegyéknél és városoknál, hogy példás módon büntessék a káromkodót. — A gazdákat kérte, ne engedjék személyzetüket káromkodni. Ha valakit káromkodni hal-

lott, azt intette, kérte, hogy hallgasson el, ne tegye többé. A még felindult embert követte és kérte, ha már kimondott egy káromkodó szót, szakítsa meg a káromkodását. Szentbeszédeiben társadalmi állásra való tekintet nélkül megfeddte az illetőket, hogy rövid ottléte alatt is számát sem tudja mennyi káromkodást hallott. Kérte, zabolázzák az emberek a maguk indulatait.

Egy protestáns prédikátor, — írja Károlyi Klára, — a Boldogságos Szűzről illetlen, mocskos szavakat szólt. Kelemen Didák ezekre annyira megindult szívében, hogy addig fáradozott, míg az illető engesztelésül Császári falu végén a Báthor felé vezető országút mellett keresztet nem állíttatott azon a helyen, ahol a mocskos szavakat mondotta. A Boldogasszony képét is megfesttette vele és ugyancsak vele függeszttette a keresztre azt. Amikor pedig mindez megvolt, a kereszt felállítása alkalmával, ővele prédikáltatott annak tiszteletére. (« Oltontúli », Kelemen A. Közlönye, 21).

Szendrei János, Miskolc történetírója, ezekről az időkről a következő adalékkal szolgál nekünk: « A káromkodókat illetőleg még mindig szigorú szabályok állnak fenn. Így 1714-ben kimondja a tanács, hogy a káromkodók, tekintek nélkül nemességükre, hat magyar forintokig megbüntettetnek, vagy pedig publice keményen megcsapattassanak, mely büntetés éri a be nem mondókat is ».

Szűcs Sára káromkodási pere 1740-ben evvel a szigorú ítélettel végződött: « Mivel pedig az ilyetén irtóztató, Isten ellen való káromkodások mind Istenünk ő szent Felsége, mind pedig országunk törvényében... halálos büntetés terhe alatt keményen meg vagynak tiltva, ez okért az megírt személy maga érdemlett büntetésének elvételére, másoknak is rettentő példájokra, halállal megegyező büntetésre, úgymint városunk közönséges piacán hóhér által vesszőkkel való százhatvan kemény megcsapattatásra és megcsapattatása után

városunk határából való prescriptióra, avagy kiűzettetésre ítéltetett ». (i.m. II., 632).

Nagy Miklós a miskolci tűzvésznél Kelemen Didáknak az Isten szentségére utaló és égi szentesítéssel jóváhagyott figyelmeztetésével kapcsolatban, — mintha csak Ananiás és Zafíra esete ismétlődött volna meg Szent Péter életéből —, ezt írja: « Másnap az asszony férjével és gyermekeivel megjelent Didák atya előtt, beismerte Isten büntetésének nyilvánvaló és jogos tényét. Jelentkeztek hitoktatásra és át is tértek a katolikus vallásra. Ez a csodálatos eset egy hirtelenül kivillanó fénysugár volt az ő alázatos. rejtett életéből. Mert ő messze kerülte a feltűnést, az emberi dicséretet. Amint egyik beszédében mondotta: « szerencsétlenek azok, akik hiúság és emberi dicséret után futkosnak ». Még szebben ragyog az ő alázata, ha elgondoljuk, mennyi tisztesség érte élete folyamán. Vezetője volt az egész szerzetesrendnek. Az ország urai tisztelettel vették körül és tanácsaival éltek. Rajongott mindenki a beszédeiért; ha megtudták, hogy beszélni fog valamelyik helyen, tódultak messze vidékről hozzá. Aztán nagy alkotásai: templomok, kolostorok és hatalmas kollégiumok emelkedtek szerteszét az országrészben. De ő úgy élt, beszélt, mint aki jóformán alig tett valamit Isten dicsőségére. Emlegette a zsoltáros szavait; nem nekünk, nem nekünk, hanem Nevedé legyen a dicsőség! » (i.m. 26).

Kelemen Didák életének utolsó négy esztendeje XIV. Benedek pápaságára esik (1740-1758). Mint fentebb, úgy most is, ismertetjük a pápai uralkodást.

Lambertini Prosper régi és tekintélyes családból született 1675-ben. Római egyetemi tanulmányai után gyorsan kezdett emelkedni az egyházi pályán. Rendkívüli teológiai és jogi tudása miatt a legnehezebb ügyeket bízták rá, azonban kitüntető címekkel nem igen halmozták, el, míg végre 1727-ben ankónai püspöknek ki nem nevezték. XIII. Benedek pápa 1728-ban bíborossá kreál-

ta. Három év múlva bolognai érsek lett. Bejárta egyházmegyéjét; gyakorlati és igen buzgó főpásztor lett belőle. Szülővárosa egyetemi könyvtárát könyvekkel, képekkel, műemlékekkel gazdagította. Otthonában akadémikus vitákat rendezett. Bolognában fejezte be « De Servorum Dei beatificatione et de Sanctorum canonizatione » című négy kötetes munkáját; pápa korában pedig « De Synodo Dioecesana » művét.



XIV. Benedek pápasága idején (1740-1758) *halt meg Isten Szolgája P. Kelemen Didák, O.F.M. Conv.*

Lambertini XIV. Benedek a legtudósabb és legnagyobb munkabírású pápák egyike: törvényhozó, tudós, műpártoló, kormányzó, diplomata, gazdász volt egy személyben. — 1740. VIII. 16-án választották meg. Rómában négy tudós társaságot alapított. Lelkiismeretes, jámbor, türelmes, vidám, nemes magatartású, jótékony férfiú volt. Az apostoli szentszék tekintélyét tapintatossága által jelentősen emelte. A protestáns uralkodók talán még több tiszteletben részesítették, mint a katolikusok. — A közerkölcs javítására, a hit terjesztésére, az istentisztelet rendezésére üdvös szabályokat szerkesztett. A túlságosan felszaporodott ünnepek számát csökkentette; 1748-ban hazánkban is. — 1750-re « Peregrinantes » kezdetű bullájával meghirdette a 18. jubileumi szentévet, és azt irányadó gondossággal előkészítette. Az ő idejében vált gyakorlattá a Via Crucis, keresztúti ájtatosság, és állították fel a keresztet a Kolosszeumban. — A földmívelés, ipar és

kereskedelem fellendítése szintén az ő nevéhez fűződik. Szent Ferenc sírbazilikáját Assisiben tataroztatta, és pápai bazilika rangjára emelte. — A vatikáni könyvtárat gazdagította. A fuldai apátságot püspökséggé tette. A pécsi püspöknek érseki palást viselését engedélyezte. Hazánkban támogatta a nemesek Mária-társulatát (Sodalitas nobilium Mariana).

Az egyházi törvényhozás terén a bűnbocsánat szentsége, Belgiumban és Lengyelországban a vegyes házasságok, valamint az uzsora, szabadkőművesség és párbaj ügyében fontos rendeleteket bocsájtott ki. — Uralkodása végén megindult a harc a jezsuiták ellen, amely két utódjának okozott súlyos gondot, Rezzonico-XIII. Kelemen (1758-1769) és Ganganelli-XIV. Kelemen pápának (1769-1774).

XIV. Benedek pápa 1758. május 3-án halt meg.

Kelemen Didák a hit és istenfélelem szolgálatában.

Hogy megközelítőleg időrendet tartsunk Kelemen Didák életfolyásában, és ugyanakkor láttatni engedjük hősies vállalkozásainak érdemét és méltánylását, megint csak gondos történetírónkhoz fordulunk, Takáts Sándorhoz:

« Miután betegségéből — úgy-ahogy — felgyógyult, ismét útnak indult. Nagy szükség volt rá mindenütt; mert a dögvész megszűnése után — a kormány sem segélyezvén többé a lakosságot — mindenütt érezhető volt a nyomor és szükség. Sok helyen a mezei munkát sem lehetett végezni, mert a marhadög elpusztította a szegény nép ökrét, tehenét és lovát. « Szűk idők lévén, — mondja az egykorú feljegyzés — az emberek felettébb elszegényedtek és elszegényednek is naponkint az marha dögi miatt, mely az éhség és hideg miatt igen sűrű; leomlik a marha, főképpen a gulya és ménesféle ».

Didák atya úgy segített a szegényeken, hogy a szerencsésebb vidékeken összekoldult lisztet, gabonát és hüvelyes ve-

teményt kiosztatta közöttük. Nagy összegeket kapott e célra Koháry Judit grófnőtől s más főuraktól; s így elég gyorsan ment a segélyezés. Így tett ő még akkor is, midőn saját rendtársai is nyomorral küzdöttek. Hiába mondották neki, — írja Haller grófné — hogy a konventnek sincs elegendő élelme, az adakozással fel nem hagyott; előbb gondoskodott a szegényekről s csak azután magáról és övéiről.

S boldog volt, mikor ezt tehette, mikor élte legszebb céljának hódolhatott s mások boldogításával saját tökéletesedését is előmozdíthatta. Az emberszeretet volt a legerősebb szenvedélye, a vallás legszentebb meggyőződése: mindkettőnek egyszerre hódolt, midőn így bánt az elnyomorodott néppel.

Hogy mindezt önzetlenül, dicsőségre és népszerűségre nem számítva tette, világosan hirdetik iratai és levelei. A legjentéktelenebb dolgot is fölemlíti ezekben, a legcsekélyebb adományért is áradozó szavakkal hálálkodik, de azt, hogy ő is tett valamit a nép érdekében, hogy szenvedett, nélkülözött a szegények kedvéért — soha egyetlen szóval sem említi, még Károlyi előtt sem.

Talán éppen ez volt az oka, hogy emléke oly hamar feledésbe ment. Csak a nép nem feledte el jótevőjét; még egy századdal halála után is regéltek a szentéletű jó Didák atyáról s csodás dolgairól »...

« Kelemen — mint említettük — a nagy pestis óta folyton betegeskedett. A sok böjtölés, önsanyargatás és rendkívüli fáradozás nagyon megapasztották testi erejét. 1740-től fogva állandóan panaszkodik leveleiben Károlyinak betegeskedése miatt. De azért folyton fáradozik a miskolci templom és konventház építése körül. Az első — mint Károlyihoz intézett levele mutatja — csak 1742-ben készült el; de istentiszteletet már előbb is tartottak. « *Mestert és szerzetes patert tartunk* — úgymond — *fundatio nélkül, iskolát is magunk*

tartunk, építünk, szegény deákocskákat is segéljük». (Takáts, i.m. 295-296; 309).

«... Az a rendkívüli erőfeszítés, az a soha nem fáradó tevékenység, amelyet a szent életű atya ifjú kora óta a hitnek, minden jónak s az emberszeretetnek áldozott pályafutásán kifejtett, — megtámadta egészségét s testi erejét végkép felemésztette. 1740-től fogva mindig betegeskedett. Az országszerte dühöngő nagy pestis alatt végzett idegőrlő, kimerítő munkássága, a folytonos utazások, a betegek ápolása, a vigasztalásra szorulók gondozása és mindezeken felül még a tömérdek nélkülözés, az önsanyargató böjtölések különben is szerfelett elgyöngítették. Testének nem volt már meg az ellenállóképessége a reá súlyosodó betegségek leküzdésére.

Betegsége közben sem önmagára gondolt. Még mindig azon töprengett, hogy miskolci kegyeletes és nagyszerű vállalkozását, a Boldogságos. Szűz pártfogása alá helyezendő templomnak és az iskolának építését befejezhesse. Az iskolaépület ugyan megvolt már, de — minthogy csak sövényvázra sárból épült, folytonos tatarozásra szorult. A templom és a vele kapcsolatos rendház azonban csak 1742-ben készült el teljesen. bar előbb is tartottak benne istentiszteletet, hanem a rendnek nem volt annyi pénze, hogy végleg befejezhették volna az építkezést, sem annyi, hogy az isteni tisztelet folytonosságát biztosítottnak lehetett volna tudni.

Tehát napról napra éltek, s amint csak valamennyi pénzt összekuporgattak a kegyes adományokból, meg az alamizsnagyűjtésekből, abból folytatták az építkezést és az iskola kiadásait abból fedezték s abból tartották fönn magukat is. Rendtársai mindenben követték Didák atya példáját. Jártak-keltek a hitterjesztésnek és az irgalmasság lelki és testi cselekedeteinek tövises útjain, nagy buzdítójukhoz méltó fáradhatatlansággal és önmegtagadással. A minorita rendtagokat ennek folytán mindenütt szerették, mindenfelé

kérve kérték a községek felkeresésére, úgy, hogy maga Didák atya nem egyszer említette Károlyi grófhoz írt leveleiben: « *Böcsületes pátereim mind missióra kiindultak* ». Így Miskolcon és vidékén, de még a távolabbi helyeken is mind nagyobb tért hódított a Szeretet nevében az emberek lelkének megnyugtatásával s az erkölcsök megszelídítésével mindjobban terjedő katolikus vallás.

Így épültek fel egymás után Istennek dicsőségére s az emberek földi s örök üdvösségére a templomok és iskolák Kelemen Didáknak ernyedetlen munkálkodásából. A célt, melyet életének tavaszán maga elé tűzött, — életének őszén immár jórészt elérte a szent életű férfiú. Nélkülözésekkel, lemondással teljes, magasztos életpályájának utolsó állomásához közeledett. Hatalmas lelki erejének szárnyalását most már gátolta a test legyöngülése... » Csák, i. m. 73-74).

Megokolt következetességgel e helyen is megemlékezünk az 1740-es évek minorita generálisáról, mivel a távoli magyar tartomány szentéletű, kétszeres főnöke, — híre eljutott-e ugyan a rend római központjába? —, a szerzetesi fegyelemben a mindenkori egyetemes rendfőnök alattvalója volt.

> Utolsó éveit Kelemen Didák az umbriai eredetű (Cittáreale) Minucci Ker. János rendfőnöksége alatt élte, akit a római nagykáptalan 1741. május 20-án választott meg, XIV. Benedek pápa elnöklete mellett, Assisi Szent Ferenc 84. utódjának.
>
> Mielőtt « minister omnium fratrum» lett volna, Riminiben, Perugiában bírt teológiai tanszékkel; több püspök személyi hittanácsosának választotta. A minoritarend általános jegyzője, saját rendtartományának főnöke, generális prokurátor, a rendi szenttéavatási ügyek generális postulátora is volt a római Szentszéknél. Rendfőnöki kormányzása 1747-ig tartott. — Sok érdemes munkásságát püspöki méltóság koronázta meg.
>
> (Cfr. Laurentius Di Fonzo, O.F.M. Conv.: « Series quaedam Historico-Statisticae O.F.M. Conv. 1209-1960» Romae 1961, pp. 42-43).

Üdítse fel lelkünket Nagy Miklós szava Isten Szolgájának kegyelmi életéről:

« Talán legcsodálatosabb életében az imádság szeretete. Ez is volt legfőbb forrása szent életének és cselekedeteinek. Bámulatos, hogyan talált magának időt a napi többórai imádságra. Állandó útjai, az apostoli munka, az építkezések, a szerzettartomány vezetése, tárgyalásai főurakkal, hatóságokkal, széleskörű levelezése mellett többi idejét imádságra fordította. Éjszakákon fennmaradt imádkozni. A cellájában rendesen a kőpadozatra borult, homlokával érintve a köveket,

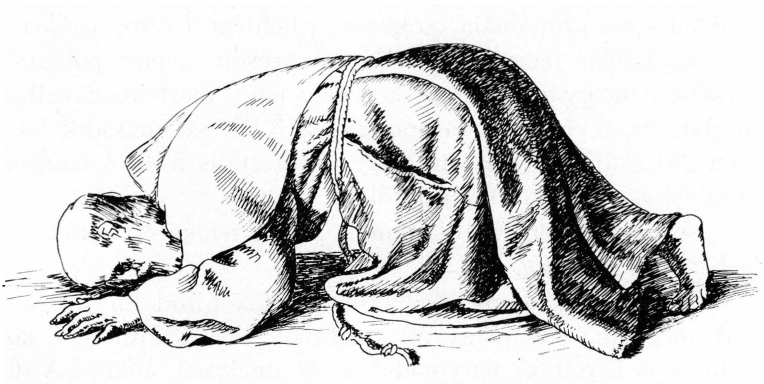

« ... *rendesen a kőpadozatra borult, homlokával érintve a köveket...* » (*Ravasz Lajos festőművész rajza, Merano-Itália*)

hogy így fejezze ki hódolatát Isten előtt. E szokása folytán keményedett meg a homlokának bőre. Útjai közben fölkereste a templomokat. Ha régi katolikus templom romjait találta, ami sokszor megesett, amellett imádkozott. Tudjuk, miért imádkozott: hogy minden magyar faluban templom emelkedjék és az ősi tiszta hittel imádják benne a legméltóságosabb Oltáriszentséget ». (i.m. 27).

Kelemen Didáknak tulajdonítható két munka 1741-*ből.*

Az 1741-i esztendőben két munka is elhagyta a sajtót minorita szerzőtől; ez nem hagyható figyelmen kívül, ha tekintetbe vesszük az akkori idők szellemi szükségleteit és a magyar nyelven írt könyvek aránylag még mindig csekély számát.

A magyarországi katolikusok a XVII. század elején nehéz helyzetbe jutottak. A mohácsi vészt (1526) követő időben a török hódítás és a polgárháború nyomában a püspökségek, káptalanok, kolostorok és iskolák legnagyobb része elpusztult, a lelkipásztorok száma megfogyatkozott, műveltségük színvonala csökkent. Ellenben a reformáció tanai állandóan terjedtek, előbb a városok német polgárai, később a magyar nemesség körében, nagy mértékben vallási irodalmuk révén. Magyarországon a XVI. sz. második felében 244 vallásos tartalmú könyv protestáns íróktól származott és csak 31 katolikusoktól.

A magyar próza tulajdonképpen a felekezeti viták tüzében tisztult meg.

Nos, ismerkedjünk meg az említett két irodalmi munkával, mégpedig először avval, amelyik — valószínűleg — korábban is került ki a nyomdából, és amelynek címe: « A dicsőült szentek tiszteletéről és segítségül hívásáról való beszélgetés ».

P. Dr. Monay Ferenc (Adatok, 54) minden tétovázás nélkül Isten Szolgája P. Kelemen Didák munkái közé sorolja, pontosan lemásolva — nagyobbára eredeti írásmóddal — a címlapot:

Dicsirtessék az Úr Jesus Krisztus. Az dicsőült Szentek tiszteletiről, segéltségül hívásáról való beszélgetés. Mellyben hogy a boldog Szentek az élőkért közönségessen imádkoznak és az Sz. Apostolok idejétől fogvást a Szenteknek segéltségül hívása meg rögzött szokás volt minden időben az Krisztus

Híveinél, s hasznos segéltségül hívásuk. Szent írás erős bizonságaival az Apostoloktul fogvást az Anyaszentegyházban virágzott régi Szent Atyák írásibul és Conciliumokból illy világosan megmutattatik, hogy aki meg olvassa, benne nem kételkedhetik. Ezen Istennek igyen való Szent kegyelme által egyben szedett kevés munkácskát Miskolczi Seraphicus Szent Ferencz szerzetibül való Minorita Barátok új esztendő ajándékában, ugyan Miskolcz Városában lévő kedves nagy jó akaró Urainak szívesen ajánlyák és olvasását (kivált azoknak, kik a Szentek segéltségül hívásátul még idegenek) óhajtják.

Hozzáfűzi, hogy a könyv 16-r...

P. Monay tehát vagy már más irodalmi forrásmunka alapján ismerte ezt a művet, vagy saját maga is látta a kiadványt. Minden bizonnyal megvolt rá az oka, hogy Kelemen Didák írásai közé sorolja, « Kassán, az Academiai bötűkkel, 1741 » - ben nyomtatott könyvet.

Az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött eredeti példány fényképmásolatát tartom magam előtt, és így tárgyalom e művet, a 92 (kilencvenkettő) oldalas (8 cm x 13,5 cm), oldalanként 30 soros « beszélgetést », csak általános tájékoztatás végett, anélkül, hogy részletekbe bocsátkozhatnék.

« *Első része. Az dicsőült szentek tiszteletérül* » (3.o.).

« *Második része. Hogy az Istennek szenteit segéltségül hívjuk, meg nem sértjük ezzel az Istennek első parancsolatját*» (9).

« *Harmadik része. Három oka vagyon, miért akarja Isten, hogy az ő szentei által nyerjünk valamit ő Szent Félségétűl* » (14.).

« *Negyedik része. Tudják és értik a szentek a világi dolgokat. A mennyei angyalok tudják a földön élők cselekedetét, tehát a boldog szentek is tudják* ». (20.).

« *Ötödik része. A boldog lelkek imádkoznak az élőkért közönségesen* » (32.).

« *Hatodik része. Szabad a Sz. Angyalokat s dicsőült szenteket kérni, hogy érettünk imádkozzanak* » (36.).

« *Hetedik része. Eleitől fogvást az egész kereszténységben megrögzött szokás volt a szenteknek segéltségül hívása, melyet a régi első saeculomokban virágzó Sz. Atyák irásiból világosan megbizonyítunk* ». (40.).

« *Nyolcadik része. A dicsőült szenteknek mennyországban érettünk való könyörgése megbizonyíttatik az Anyaszentegyháznak eleitül fogva való Conciliumitúl* ». (64.).

« *Kilencedik része. A képek tiszteletéről* » (70).

« *Tizedik része. Következnek a dicsőült szentek segéltségül hívása ellen való ellenvetések* » (77.).

« *Ellenvetések a képek ellen* » (82).

Ez utolsó részben, a 85. oldalon a nyomtatott szó: « Antropophoros » után (fentről a 6. sorban) kézzel vont jel látható, amelynek megfelelőjénél a szöveg alatt ez a kézzel írott szó: « Anthropomorfitakos », ha jól olvasom a végső öt betűt. — Erről a kézírásról már máshol szót ejtettünk, ott, ahol a hiányzó szerzői név ilyen kézírással volt betoldva, és egy esetben egyenesen Kelemen Didák írásának vélte a mi budapesti könyvtárunk baráti tisztviselője...

Befejezésül idézzük e munka legvégső mondatait:

« *Ezeket azért megértvén, kik voltak a szentképeknek ellenségi, ne őket kövessük, hanem a közönséges keresztyény Anyaszentegyház tanításának (kit a Sz. Lélek Úr Isten megtanított minden igazságra) engedelmeskedjünk. A dicsőült szenteknek Isten előtt könyörgésüknek hasznát ismerjük, s meg ne utáljuk, s a szentképeket emlékezetre s Isten háza ékesítésére tartjuk, hogy ezek által indíttassunk a jóra, s Isten jótéteményének szüntelen való hálaadására* ». (92.o.).

A szöveg végén a Jézus monogram: « IHS ».

A tartalom ismertetése előtt, nem egészen szándékosan, elhagytam a címlap és az első rész közötti oldal szövegét, amely Baruch könyvéből, Szent Ágostontól és Sz. Ambrustól hoz gondolatokat a vértanúk és angyalok tiszteletéről meg közbenjárásáról. — Ez oldalon van az Országos Széchényi

Könyvtár « 1956. évi 4174 ». iktató száma, mellette a körbélyegzővel, és felette még egy számmal: « 292534 ».

Mindenkori érdeklődők és bölcs kutatók számára szolgáljon tájékoztatásul.

*

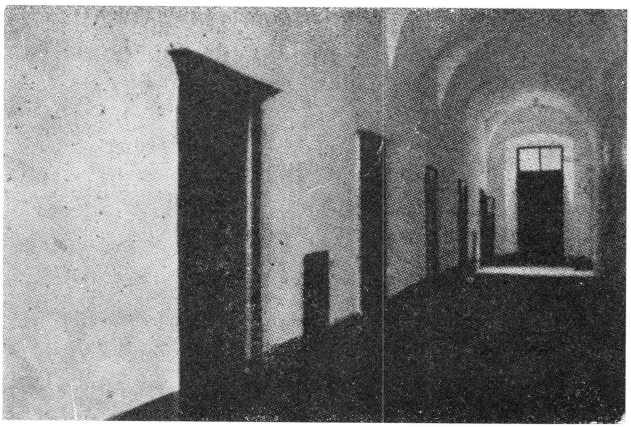

A miskolci minorita kolostor földszinti szárnya, amelynek egyik cellájában Didák atya lakott.

Kelemeni szerzőség?

Az anyag, a bizonyítékok, maguk a címek, a példák, a Szentírás, a Szenthagyomány, a szentatyák tanítására hagyatkozó biztos és bőséges tudás; a klasszikus ó-keresztény írók csodálatos ismerete, állandó idézése; Kelemen Didák más, teljes bizonyossággal tőle írt munkáiból ismert részek azonossága, szinte betű szerinti egyezése, amellett szólnak, hogy ő állította, vagy állíttatta (!) össze korábbi anyagokból ezt a kiválasztott témájú könyvet; s mivel talán még Miskolctól távollétében került sor, mindenféleképpen az ő jóváhagyásával, a munka kiadására, de meg ismert alázatossága miatt is, neve nélkül került forgalomba a miskolci minoriták 1741. újévi ajándékkönyve.

Itt-ott feltünt életrajzi adatból arra következtetek, hogy P. Kelemen Didák 1741-ben még Miskolcon kívül tartózkodott, ahová a pestis megszűnése után, az általános ínség enyhítését célzó, kolduló vándorlásainak végeztével tért vissza. Ezért, ha nincs is bizonyítékunk arra, hogy a Krucsai János felett 1741. Szent Jakab havának 13. napján tartott, és a Kassán ugyanabban az évben kinyomtatott beszéd szerzője ő lenne, mégsem hagyom ki a fejezetből, már csak azért sem, hogy ne maradjon rejtve a mű jó néhány jellegzetes része.

A címlap:

« Rettenetes utolsó szempillantás, melyen, jó előre reá készülvén, szerencsésen általment Néhai Tekintetes, Nemzetes, Vitézlő Nádfőy Krucsai János Úr, a Tiszán innen való districtualis Királyi Táblának első érdemes Assessora, melyet ugyanazon néhai Tekintetes Úrnak halotti pompás temetésének szomorú alkalamatosságával a nyírbáthori Pater Conventualis Minoriták klastromának udvarán 1741. esztendőben, Szent Jakab havának 13. napján, ugyanazon szent szerzetbéli egy szerzetes Pater élő nyelvvel predikállott. — Superiorok engedelméből. — Nyomtattatott Kassán az Academiai bötűkkel 1741 ».

A 30 (harminc) lapnyi (12 cm x 16.7 cm), oldalanként 37 soros gyászbeszéd vezérmondata és bekezdő szavai:

« *Dispone domui tuae, quia morieris tu, et non vives. Rendeld el a te házadot, mert meghalsz te, és nem fogsz élni. — Az emberi gyarló életnek szaporán forgó kereke oly nagy sebes futással siet végezésből kiment szomorú keserves halálának határához s utolsó szempillantásának végéhez, melytől függ az örökké - valóság, hogy egész életének folyamja nem egyébnek láttassék lenni, hanem oly ajtónak, mely által a más világra megyen az ember* ». (2. oldal).

Az örök üdvösség biztosítása legfőbb feladatunk: « *Ezért vagyon a négy Evangéliom, avagy inkább, négy könyvekben*

egy Evangéliom, hogy onnan tudományt merítenénk boldog határozására utolsó szempillantásunknak. Ezért vagyon Üdvözítő Urunknak szent Oldalából kifolyó hét szentség, ugyanannyi Szent Lélek ajándéka, az Anyaszentegyháznak öt parancsolatja, szerzeteseknek három szoros fogadása ».

A vértanúk az örök boldogságért viselték el a mérhetetlen szenvedéseket: azért választották hivatásukat a papok, szerzetesek, remeték, ifjak és szüzek, « *egyedül csak az utolsó szempillantásnak boldog határozásáért mívelték mindezeket, jó példát mutatván nekünk, hogy mi is valamit gondolunk, szólunk és cselekszünk, mindazokat annak boldog kimeneteléért cselekedjük* ». (4.o.).

Dicsérettel szól a halott érdemeiről a vallásos életben, « *vitézi korában, heves sűrű csatákon* »; pártatlan igazságszolgáltatásáról táblabírói tisztségében; békés házaséletéről Csebi Pogány Borbálával, « *Azért vitte véghez életének dicséretes cselekedetit, azért szenvedte békességes tűréssel kimondhatatlan gyötrelmekkel kínzó fájdalmit, hogy életének végét boldogul érhesse, utolsó szempillantását szentül határozhassa. Így kell minékünk is cselekednünk, hogy boldog lehessen világból való kimúlásunk* » (5.).

Figyelmeztet a szónok, hogy a halál elválaszt bennünket e mulandó világtól:

« ... *Nudus in hunc mundum venisti, nudus exibis. Mezítelen jöttél e világra, mezítelen mégy el innen. Ha szebb vagy is Absalonnál, szerencsésebb világbíró Sándornál, kincsesebb Croesusnál, gazdagabb Salamonnál, nem lészen szabad ékességedből egy tűhegynyit, seregedből egy katonát, kincsed közül egy pénzt, veteményidből egy kalászt, boraidból egy cseppet, épületidből egy téglát, kerteidből egy ágacskát, nyájaid közül egy szál szőrt elvinned* ». (7.).

A következő megjegyzés pusztán nyelvészeti, de nekünk ismerős szót jelent: a haláltusa fájdalmai között « *röhög a*

mellyed... » (8.); és felvillan a gondolat az azonos szerzőség lehetőségére...

A halálgyötrelem legnagyobb szenvedése az elkövetett bűnöktől való rettegés: « *Ingyen se gondold, hogy oly bátorságosan menjen ki lelked az örökkévalóságnak útjára, amint te ítéled; melytől még a nagy szentek is féltek, Istennek hív szolgái is irtóztak, kedves jó baráti is rettegtek* ». (10.). (Ez a szóhasználat is ismerős...).

De hátravan a gonosz lélek kisértéseinek legyőzése: « *Mert akkor meg kell ütköznöd a félelmes ellenséggel, a világnak fejedelmével, a sötétségnek hatalmasival, az ordító oroszlánnal, lelked üdvösségéért...* » (12.).

Szeretetteljes figyelmeztetés következik a továbbiak során:

« *Ki most gonoszul élsz, palástolod gonoszságidat, halogatod megtérésedet; mikor meg kellene gyónnod, nyavalyáidat fájlalod; mikor bűneidet kellene siratnod, elaluszol; mikor lelked orvosságával kellene élned, meghalsz bűneidben az ördögöknek nagy örömére; mikor Istened eleibe kellene menned, a pokol kínjaira vettetik lelked* » (15.).

Az örök számadásra készülő lélek veszedelmes kísértéseknek kitett küzdelmét példázva megtérésre buzdit:

« *Kelj fel azért Jézus híve, drága vérén vett kincse, megtisztíttatott képe, a bűnnek undokságából! Teljes szívedből térj édes Megváltódhoz, míg időd vagyon. ... Mivel igen ritkán történik annyi ellenségek, félelmek, rettegések, fájdalmak és irtózások között ember életének jó kimenetele, szerencsés határozása* ».

Nádfőy Krucsai János halálra készülődéséről dicsérőleg szól, « *ki noha teljes idejében igyekezett életének szerencsés határozására, de főképpen (minek utána sokat beszélgetett volna megváltó Urával, végezett volna jó barátival, tanácskozott volna lelki atyjával), bánati szaporodván, nyavalyái sokasodván ... Alkotója ellen emberi gyarlóságból esett fogyatkozásit keservsen meggondolván, Teremtőjéhez fordula...* » (19.).

A bűnbocsánat szentsége, az Oltáriszentség és betegek szentkenetének hittani méltatása után ismét az elhunyt példás lelkiségére mutat:

« *Azért hogy Teremtő Istenének kedvében lehessen, hogy az utolsó harcon győzedelmesen viaskodhassék, hogy Isten ítélőszéke eleibe bátorságosan mehessen, mindenekkel megbékélett, sőt a távol levőket is magához hívatta s megkövette; efelett, keresztényi tudománnyal, ájtatos buzgósággal az isteni szeretetre szép szavaival felgerjesztette. Nagy ájtatossággal, buzgó töredelmességgel gyakran járult az isteni kegyelmnek trónusához, utolsó betegségében egy hét alatt kétszer s háromszor is vétkeit meggyónta. Hasonlóképpen vastagította éhező lelkét az Úr Vacsorájának, a Krisztus Jézus valóságos Szent Testének és Vérének ájtatos felvételével. Elhivatta az egyházi szolgát, a papot is, és megszenteltetett olajból álló kenetet, arra rendeltetett igéknek mondásával attól felvette. Ilyenképpen rendelé magát az utolsó szempillantáskor leendő rettenetes harcra* ». (21.).

Jákob pátriárka dicséretes példáját követte halálra készültében:

« ... *Feltaláljuk ezeket a mi Jánosunkban, mert ő is, Cum appropinquare cerneret diem mortis suae, látván elközelgetni halálának napját, elrendelé, hova temettessék teste, tudniillik azon szegény szerzeteseknek templomába, kiknek atyafiságos társaságába confraternitási levél által már régen beirattatott vala; ott is nem más helyre, hanem a Krisztus Jézus keserves kínszenvedésit példázó és jelentő oltár eleibe, kit maga költségén épített vala: Altare aedificavit Domino Deo, az Úr Istennek tiszteletire... Azért kívánt pediglen a Krisztus Jézus szent keresztjének oltára előtt temettetni, hogy tudniillik, akinek életében szolgált, élt és holt, holta után is a teste annak árnyéka alatt nyughassék, Sub umbra illius, quem desideravi, sedi* » (23.).

Külön-külön megáldotta: László fiát, hogy legyen « *Laus laudis, a dicséretnek dicsérete* » egész élete; Julianna leányát,

és « *három esztendős, epe nélkül való galambocskáját, ártatlan kisded Krisztinkáját* ».

Hitvestársi szeretettel búcsút vett feleségétől is:

« *Eljutván immár életének utolsó, úgymint hatvannegyedik esztendejére, Szent Iván havának tizennyolcadik napjára, életének kedves párját, ... tizenhárom esztendőkig s két hónapig vele való lakásáról megkövette, s ha valamiben eltökélett akarata ellen is megbántotta volna, bocsánatot kért, s meg is köszönte drága jóvoltát, hozzá mutatott szíves hív szeretetét, nyavalyáiban való törekedését, mellette tett sok fáradságit, érette végbevitt édes álmainak szaggatásit... Áldott légy te, az árváknak, özvegyeknek Atyjától, ő légyen minden utaidban s dolgaidban igazgatód, kormányod és segítőd* ».

Búcsút vett derék háznépétől is: « *Hasonlóképpen megkövette véle dajkálkodó cselédit, s megköszönte fáradságokat, mondván: Édes cselédim, már ti én velem többet nem bajlódtok; fizesse meg az Úr Isten eddig való dajkálkodástokat, hív szolgálatotokat, éjjeli-nappali vigyázástokat* » (26.).

A gyászbeszédet tartó szónok Krucsai utolsó perceiről így emlékezett meg:

« *Itt már Jákobbal adoravit Deum conversus ad caput lectuli, imádá Istenét az ágy fejéhez fordulván; de nem a maga ágya fejéhez, hanem a Jézus ágya fejéhez, mert mellette lévő lelki atyjától elkéré a felfeszített Jézusnak képét a kereszttel együtt, mely ágya volt Üdvözítőnknek, mikor megholt; ... nem a képet, sem nem a keresztet imádta isteni imádással, mely bálványozás volna, ha annak isteni tiszteletet adnának, mivel az nem Isten; hanem a Krisztus ágyához fordulván Istenét imádta, és megkeseredett lélekkel ilyen formán kezde siránkozni:*

Oh, én szerelmem, édes Jézusom! kinek képét kezeimben tartom, megvallom előtted szóval, szándékkal, cselekedettel véghezvitt vagy elszánt gonoszságimat; bánom, én Istenem, a te szeretetedből, hogy én, földnek elvetett porocskája, ellened vét-

kezni merészeltem. Ha élnék is, Uram, tovább soha vétkezni nem akarnék. Uram Jézus! Szent véred hullásáért, keserves kínszenvedésidért bocsásd meg énnekem minden bűneimet. Meghallgattad, Uram, a Mária Magdolna szívbéli bánatát; kegyes szemmel tekintetted a Szent Péter könnyhullatását; füleidbe vetted a keresztfán függő latornak késedelmes fohászkodását: tekints reám, s hallgass meg engemet is, én Uram, én Istenem! aki könnyező szemekkel, szívbéli bánattal, kesergő lélekkel Szent Nevedet segítségül hívom. Folyjanak lelkem szennyének elmosására Szent Sebeidből irgalmasságidnak drága pataki. Légy irgalmas, légy kegyelmes, óh, én szerelmes Jézusom! »

Gyönyörű ima egy haldokló ajkáról!

« *Kedves Hallgatóim! Így oltaték ki élete folyása, így folya le hatvannégy esztendőktől fogva folyó órája. Azért őneki nem vala a halál igen keserves, amint sokaknak szokott lenni; nem vala utolsó szempillantása kiváltképpen való félelemmel teljes, irtóztató, rettegtető, hanem bátorságos, szíveket gerjesztő, mindeneket a halálhoz való készületre oktató* ».

A gyászbeszéd vége a hallgatók figyelmeztetése az élet mulandóságára és a jó halálra való felkészülésre.

A birtokomban levő fényképmásolat a másoló kézírása szerint, nem teljes, mert a könyvtárban található példány sem teljes.

*

Isten Szolgája P. Kelemen Didák életművének egyik jelentős ténye, apostolkodásának jellegzetes eszköze a nyírbátori Passió-oltár volt, Krisztus Urunk kínszenvdésének tiszteletére. E célra sokat áldozó Konfráterünk, Krucsai János halála a minoritarend magyarországi tartományának gyászát is jelentette. A gyászbeszédből kitünő megbecsűlés és szeretet legközvetlenebb bizonyítéka a szerzetesek és hívek hálájának is. Nem kívánom állítani, hogy e beszéd szerzője

P. Kelemen Didák, — döntse el magában az olvasó vagy majd egy szerencsés kutató —, azonban nem kevés kelemeni sajátosság beszél mellette: a téma és stílus, a példák és felhasznált írók, a közvetlenség és bátorság. Bármint legyen is, furcsának tarthatnók, hogy P. Monay, aki « Adatok » című, gondos, és minden lehető magyar minorita írót felsoroló könyvében a munkákat is megnevezi, ne talált volna rá e gyászbeszéd szerzőjére! Hogy ő maga nem veszi fel Kelemen atya írott művei közé, találjon magyarázatot abban, amit Takáts Sándor fájlal e téren:

« Ezek voltak Kelemen Didáknak nyomtatásban megjelent munkái. Az egykorú följegyzésekből és levelekből ugyan azt lehetne következtetnünk, hogy több beszédet is kiadott; mert hisz Miskolcon, Szatmáron, Gyöngyösön, Váradon, Aradon, Debrecenben, Nagybányán többször nagy és ünnepélyes szónoklatokat tartott s az ilyeneket rendesen ki szokta nyomatni; baj azonban, hogy szerénységből nevét rendesen elhallgatta s így bizton nem lehet megállapítani szerzőségét. » (i.m. 308).

Kelemen Didák sokoldalú irodalmi, szónoki munkássága a hallgatók és olvasók lelki értékeit gyarapította; mily kívánatos lenne ma is izlelgetni zamatos nyelvezetét gördülékeny de hűséges átírásban. Prédikációinak tárgya: az evangélium tanításának magyarázata; a hittitkok, a legnehezebb dogmatikai kérdések fejtegetésében világos; bőségesen kölcsönöz a Szentatyáktól, és ezeket az idézeteket oly ügyesen választja meg, olyan találóan alkalmazza, hogy nem válik fárasztóvá, noha szentbeszédeinek terjedelme a ma szokásos időtartamot jóval túlhaladta, többnyire két óráig tartott.

« ... S mire a nehéz évek elmúltával visszatérhetett övéihez, Miskolcra, elkészült a kéttornyú, tágas, szép templom, a Nagyasszony tiszteletére, úgy, amint ő ezt



« ... Miskolcon elkészült a kéttornyú, tágas, szép templom a Nagyasszony tiszteletére... »

másfél évtizeddel előbb elgondolta.Ott is maradt most már drága szentélye közelében meghúzodva.

Missziós útjairól le kellett mondania, nem bírta többé. Testi ereje hanyatlóban volt. « (Monay: P. Kelemen Didák, 16).

Az evangéliumi munkatárs, Károlyi Sándor halála.

Történetíróink, akiket hűen követtünk, innen kezdve drámai gyorsasággal értesítenek Isten Szolgája P. M. Kelemen Didák utolsó éveiről.

Íme, Takáts Sándor Sch. P.:

« 1742-ben már ismét beteg volt s az egész telet fekve töltötte; Károlyi ekkor küldött neki utoljára segítséget, kifizetvén az orvosok és a gyógyszerészek költségeit. 1743. szept. 8-án már halva volt Didák nagy védnöke. Bár még életében meghagyta gyermekeinek, hogy « a kaplonyi barátoknak, majthényi papnak fogyatkozások ne legyen. Atyáitokról gyakran megh emlékezzetek, szent miséket szolgáltassatok s az báthoriakról (t. i. a minoritákról) se felejtkezzetek:

az a tietek, az mit azoknak adtok »: — halálakor sem feledkezett meg övéiről. (i.m. 309).

« Lassankint eltüntek a földröl azok, akikkel együtt dolgozott Magyarország talpraállításán. Megérezte, hogy az ő földi estéje is közeledik. Ám az utolsó pillanatig dolgozott». (Nagy M., 28).

Takátscsal folytatjuk: « Védnökének halála annyira leverte Didák atyát. hogy előre lehetett látni, miszerint nemsokára követi Károlyit a sírba. 1743. november 16-án utolsó levelét intézi Károlyi fiához. « *Én is* — írja ebben — *viribus enervatus lévén, gyarló életemet kevés-kevés borral gyámolgatom, melyben ha megfogyatkozom, ártalmamra vagyon* ». Egyúttal azt is tudtára adja a grófnak, hogy hozzáfogott már a nagy lelki munkához: Károlyi Sándor halotti prédikációjának készítéséhez.

A beszéd azonban nem készülhetett el, mert betegsége napról-napra súlyosabb lett s 1744. április 28-án örökre behunyta szemeit. Miskolcon temették el óriási részvét mellett. Ott nyugszik ma is — mint Szirmai írja — « a sok csudákkal tündöklöttnek rothadatlan teste! »

P. Monay az « Adatokban » (46. oldal) Juhász Mátét nevezi meg a Károlyi Sándor felett mondott gyászbeszéd szerzőjének, aki Kolozsvárott 1761-ben kinyomtatott (281 oldalas) könyve negyedik részében közölte is:

« Az Halálról s Világtól való Búcsúzásról, néhai, nagy és boldogemlékezetű M. Groff és Generalis Nagy Károlyi Sándor Úr eő Excellentiája pompás el-temettetése alkalmatosságára, abban az időben lévő s folyó állapotokhoz alkalmaztatott, az elől meg-írt szerzetes személy által összveszedettetett s Nagy Károlyban elmondatott Búcsúztató Versek, 1744-dik esztendőben Szent-Iván havának 22-dik napján, mellyek tsak nem minden rendbeliekre alkalmaztatva találtattak. »

« Károlyi Sándor Erdőd vára helyére építtetett várkastélyt és abban hunyta le oly sok munka után 1743. szeptember 8-án szemeit.

Erdődi várkastélyának kápolnájából a nagykárolyi várkastélya kápolnájába, majd onnan 1744. június 22-én az ősi, általa újból fölépített kaplonyi monostor családi sírboltjába víve, helyezték örök nyugalomra ». (Kelemen A. Közl. 42).

Didák atya egy-két levélrészlete közös Mária-tiszteletükre mutat, amely a kegyelmi élet örökké érvényes, hathatós tényezője:

« 1717. július 30-án értesítve Károlyit a győzelemről, azt « *Isten kegyelme és a boldogságos Szűz segítsége által* » aratottnak mondja.

1742. január 13-án írja: ... *Immineálván boldogságos szűz szent Anyánk, Nagyasszonyunk dicsőséges mennybevitelének napja, itt való templomunk teljes búcsúval való szent ünnepe napja, amikorra az Úr Isten ő Szent Felsége ingyen való szent kegyelme s megfoghatatlan kegyes jó volta, soha mi tőlünk eleget nem hirdethető csudálatos gondviseléssel...* » (Kelemen A. Közl. 42).

« Oltontúli » néhány sora (Kelemen A. Közl. 29.) e két nemes élet és boldog halál értékét csillogtatja meg előttünk:

« Eltávozott hát Károlyi Sándor, a nagy, megértő, áldozatos, segítésre mindig kész, kedves és szeretett munkatárs. Árván maradt Kelemen Didák s végigtekintett életén. Feltünt a Szent Mibály hegyén levő történelmi templom, melyben keresztvíz alá tartották, lelki szemei előtt. Feltüntek a távolban kéklő havasok, amelyek drága szülőföldjét koszorúzták. Feltünt az Ojtoz, mely az elhagyatottság vadonában élő testvérmilliókhoz vezetett. Feltünt mesterének, Nagy Mózesnek alakja és az azóta tartó szakadtlan munka, mióta neki ministrálni kezdett.

Könnyes szemmel adott hálát Istennek, hogy ennyit dolgozhatott Isten dicsőségére és hazájáért, annak lakóiért.

Azután megkezdte legszebb halotti beszédének szerkesztését Károlyi Sándorról ».

A székely Ferenczy Tóbiás tartományfőnöksége.

Dr. Csák A. Cirjék megemlíti, hogy az 1744. április 21-i tartományi gyűlésen P. M. Kelemen Didák elnökölt.

Azt viszont P. Dr. Monaytól tudjuk (Memoriae Historicae, 74. o.), hogy P. Auer Lipót utódja a tartományfőnöki székben P. Ferenczi Tóbiás lett:

> « Fr. Tobias Ferenczy, in Kézdiszentlélek a. 1701 natus est. Iam guardianus in Eger (1737), Nagybánya (1740) et Kolozsvár (1743), in capitulo provinciali praeside Fr. Didaco Kelemen, Decano provinciae, dd. 19 et seqq. Aprilis 1744 in Miskolc celebrato, electus.
>
> Eo ministrante in conventu Arad a Fratribus nostris a. 1745 erectae sunt scholae gymnasiales pro iuventute in studiis classicis instituenda.
>
> Ipse Fr. Tobias pro capitulo generali praeside ipso Summo Pontefice Benedicto XIV., Roma, in festo Pentecostes a. 1747 celebrando, Commissarium provincialem pro seipso deputavit Fr. Laurentium Ganganelli, regentem Collegii S. Bonaventurae, qui dein a. 1759. Cardinalis S.R.E. creatus est, die vero 19 Maii in Summum Pontificem electus, nomen sibi imposuit: Clementem XIV.
>
> Fr. Tobias triennio expleto, creatus est guardianus conventus in Miskolc. Aa. 1744-1747 ».

Mondjuk, hogy Isten Szolgájának utolsó elöljárói megbízatása is a minorita ferencrend jelentős hasznára volt? — Bátran megtehetjük, még akkor is, ha egy elnöki tisztség nem hozza magával a jövendő tartományfőnök személyének kiválasztását. Mindenesetre, szívesen elidőzünk a ténynél, hogy Ferenczy Tóbiásban a rend újra kiváló egyéniséget nyert Székelyföldről.

P. Ferenczy Tóbiás Háromszék vármegye szülötte volt (Kézdiszentlélek, 1701), akárcsak korban és érdemekben nagy elődje: Kelemen Sámuel Didák. A minoritarend kebelén belül magas színvonalú nevelésben és teológiai kiképzésben részesült, és mint felszentelt pap a hittudori fokozatot is elérte. Az eperjesi minorita főiskolán dogmatikát, erkölcstant, bölcseletet tanított, de főleg a Szentírás magyarázatában tünt ki. Három könyvben foglalkozik a látszólagos ellentmondásokkal, a homályosabb helyek megvilágosításával: « Contradictiones S. Scripturae apparentes earumque conciliatio », Cassoviae, 1735. 8-r. 51 old.

Házfőnök volt Egerben (1737), Nagybányán (1740), Kolozsvárott (1743). Az 1744-től 1747-ig tartó tartományfőnöksége után Miskolcon házfőnök lett; mígnem 1756. május 8-án Eperjesen újra meg nem választották másodízben tartományfőnöknek.

Említett és sok más munkáján kívül ide jegyezzük e kettőt: 1) Theses de actibus humanis et peccatis: ad mentem doct. Subt. Joa. Duns-Scoti publice defenderunt a. 1737, Eperjesini. 2) Selecti S. Scripturae veteris et novi Testamenti textus, eorumque interpretatio, ex authoribus excerpta et collecta, Cassoviae , 1747 (307 oldal).

P. Monay « Adatait » (28.o.) azzal zárja, hogy P. Ferenczy Tóbiás tanítása ma is mindenben helytálló és használható.

P. Kelemen Didák halála: 1744. *április* 28.
Közmeggyőződés életszentségéről.

« Oltontúli » szavai vezéreljenek bennünket tovább Isten Szolgája életének utolsó szakaszánál is:

«A minoriták nagy káptalanán Miskolcon, 1744. április 21-én ő elnököl. Április 28-án pedig Károlyi Sándor után távozik.

S őt, aki életében hihetetlen távolságokat járt be, most csak néhány lépést viszik, cellájából a templom alatt levő kriptába.



Miskolc: a minorita rendház északi része; a jobbról látható földszinti részben lakott P. Kelemen Didák; balról a kripta lejáratának teteje.

Sok tanítása maradt vissza írásban. Egyik legértékesebb figyelmeztetése mégis ez: «*... a mi cselekedetünk jósága az igyekezetnek tisztaságában áll!*» Azaz, hogy mindent nem a magunk, hanem csakis Isten dicsőségére tegyünk!

Szentség hírében hunyt el.

Benkő Sámuel bölcselet- és orvostudor (1743-ban született Kis-Baconban) Miskolcról szóló, 1782-ben kiadott munkájában részletesen ír Kelemen Didák atyáról. Felemlíti, hogy csodatételek által már életében a környék katolikusai a szentek közé számították. És még azután is sokáig. Élmény volt templomába a vidékről a Nagyboldogasszony napi búcsúra járni».

* * *

P. Kelemen Didák élethatárát jelző, a földi és természetfeletti világ titkait kutató történetírók egyaránt a legnagyobb tisztelettel szemléltetik Isten Szolgájának közismert erényeit, majd a halálát követő közvéleményt.

« Utolsó éveit teljesen aszkétikus foglalatosságok között töltötte. Húsételt egyáltalán nem vett magához; annyira sanyargatta testét, hogy rendesen a földre feküdve aludt, még akkor is, midőn ereje rohamosan fogyott. « Istenes, buzgó, ájtatos imádságokban — írja róla Haller grófné — annyira foglalatoskodott, hogy valamikor üres időcskéje esett hozzánk jövetelekor, azonnal vagy kórusban vagy házban rejtette magát s imádságban foglalatoskodott. A szent misét nagy buzgósággal hosszasan mondotta; midőn már elnehezedett is lábán levő nagy seb miatt, hogy nem is léphetett vele, csak úgy vonta utána, mégis akármely távul volt az templom, el nem mulatta sem a szent misét, sem egyéb ájtatosságokat ». Akárhova ment, akármerre járt, először mindig a templomot kereste föl, hogy az oltáriszentséget üdvözölje. »

Ezeket tudva, nem csodálkozhatunk azon, hogy már életében szentnek tartották s tartják ma is a minoriták.

Halála után azonnal megindították a mozgalmat szentté avatására. Ebből a célból írták meg életrajzát Károlyi Klára, Szabadszállási István alispán és egy névtelen latin író. Rómából csakugyan jött egy küldöttség Miskolcra s a többi közt megvizsgálta és lepecsételte a rothadatlan holttestet. Történt-e azóta valami beatificatiója ügyében, vagy nem, nem tudjuk. A nép azonban nem felejtette el nagy barátját: Miskolc vidékén ma is legendákat mondanak felőle, a templomot meg ezrenkint keresik föl a búcsúsok.

Brázay két legendát is közöl Kelemen Didákról, mely legendák szerinte ma is el vannak terjedve Miskolc vidékein. (Lásd Brázay: Károlyi Klára két érdekes levele című füzetét). » (Takáts, i.m. 310-311).

Miskolc monográfusa, Szendrei János (i.m. II., 378) ekként emlékezik meg Miskolc kiváló személyiségéről:

« A miskolci minoriták e közben egyre nagyobb tért foglaltak, s befolyásuk a miskolci katolikus világra mindinkább növekedett; különösen a szent élet hírében álló Didacus

Kelemen helybeli minorita által. Ezen erdélyi, nemes származású férfi, ki teológiai tudor és két ízben a rend tartományfőnöke volt, — mint Benkő Sámuel, Miskolcz egyik monographusa mondja (B.S. « Topographia oppidi Miskolcz historico medica, Kassa 1782); Benkő Sámuel kortársa volt Kelemen Didáknak (Schem. 1876, Agriae). Életét a hitterjesztésnek és istenes életnek szánta. Böjtölés, virrasztás, testsanyargatás és folytonos imádkozás közt tölté életét. Imáját rendesen arcra borulva végezte. Alázatosság, türelem s a többi keresztény erények, valamint csodatételek által (így!)

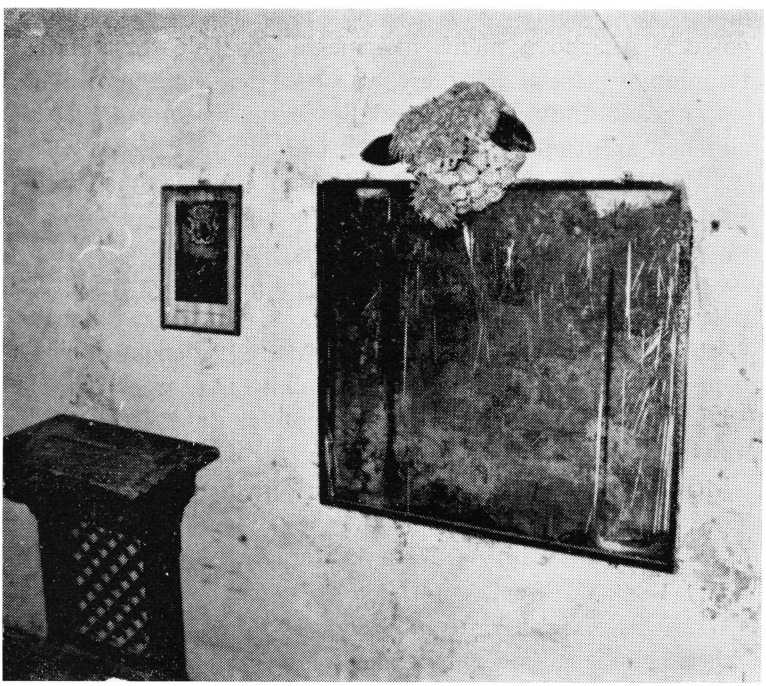

Isten Szolgája P. Kelemen Didák üveglappal borított sírja a miskolci minorita templom kriptájában.

már életében a környék katolikusai által a szentek (így) közé számítva, meghalt Miskolczon 1744. április 28-án. Tetemei a miskolci minoriták sírboltjában nyugszanak; sírját Erdődy Gábor egri püspök saját pecsétjével pecsételte le. A kegyes életű Didacus Kelemen még sokáig élt a város katolikus híveinek kegyeletes emlékében; s a buzgók véleménye a szentek közé sorozta, úgy, hogy az egri püspök 1775-ben szükségesnek (így) látta a parancsot kiadni, melynek értelmében szigorúan tiltatik Didacus Kelement, mint szentet tisztelni. Ezen parancs Miskolcz minden római katolikus templomára kifüggesztetett ».

Itt Szendrei a miskolci plébánia régi jegyzőkönyvére utal, mint forrásra. Szendrei a saját koráig tanúskodik Isten Szolgája tiszteletéről; de hogy ez mindmáig tart, azt már mi is tanúsíthatjuk!

Nagy Miklós (i.m. 29). szava zárja le e fejezetet:

« Halála hírére ezrek és ezrek tódultak koporsójához, Ott temették el Miskolcon az általa épített és a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére emelt templom kriptájába többi elhúnyt rendtársai közé.

Élete végén megvolt az a vigasztalása, hogy a csapások elmúltak az ország felől. A nemzet megkezdhette zavartalan, békés munkáját, a katolikusság pedig lélekben és számban megerősödött. Mária Terézia ült a trónon, a nagy királynő, akinek negyvenéves uralkodása alatt az ország rohamos fejlődésnek indult és a munkában kivette oroszlánrészét a megújhodott magyar katolicizmus ».

XVII.

P. KELEMEN DIDÁK ÉLETSZENTSÉGÉNEK HATÁSA ÉS HÍRE HALÁLA UTÁN. TISZTELETE.

A minoriták eredményes apostolkodása. — Népmissziók. — P. Dr. Csák tisztelete Isten Szolgája iránt. — P. Pál Imre tartományfőnök levele 1748. márc. 7-én a generális atyához Kelemen Didák életszentségének hírével. — P. Pál Imre. — A ferences harmadik rendi Károlyi Klára írásbeli nyilatkozata 1748. május 2-án Kelemen Didák szent életéről. — Károlyi Klára minősített tanúbizonysága. — Károlyi Klára halála. — Bizonyítványok és jelentések « Kelemen Didák atya szent életéről ». — Recognitio Canonica 1772 decemberében. — Didák atya hiteles arcképe. — A boldoggáavatási per folytatódása 1774-ben. — Sztanya Sándor egri házfőnök hivatalos felterjesztése az egri püspökséghez. — Tanúkihallgatások az ügyben. — Magyar rendtartományi kérelmek 1776- és 1778-ban. — P. Pál Lajos és Sartori Bernát vice-postulátorsága Magyarországon. — Batthyány Ignác erdélyi püspök a boldoggáavatásért. — Kelemen Didák életének csodálatos emléke.

Kelemen Didák még életében elismerést és csodálatot váltott ki munkatársai és kortársai között, halála után pedig az erényeinek kijáró tisztelet még inkább növekedett. Általános felfogásként uralkodott, hogy méltó az Egyház által jóváhagyott tiszteletre.

Mint példaadó szerzetest és papot ismerték mindenhol; életszentségének híre úgy növekedett, ahogy apostolkodásában mind többet és többet alkotott.

Kelemen Didák atya buzgalmának eredményei.

« ... A minoriták működése a város (Miskolc) életében gyógyító hatást gyakorolt. Erre mutat az a « missió » név alatt ismert ájtatosság is, melyet Kelemen Didák atya hozott be... »., ismételjük Dr. Csák Cirjéknek szavait (i.m. 58), és vele folytatjuk az alábbiakban:

« A történetíró is megemlékezik ezekről a missiós ájtatosságokról s leírja egynek a lefolyását is. « Amikor Henter jezsuita atya tartotta az ájtatosságot s élénk beszédet mondott az ellenség szeretetéről, — hirtelen megállt a beszédében s felhívta hallgatóit, hogy elleneseikkel — ha ilyenek volnának — rögtön béküljenek ki. Midőn erre a felhívásra csend lett, felállott egy Bárány Ferenc nevű uradalmi főtiszt s mindenkit, akit talán hivatalos állásában megbántott volna — ünnepélyesen megkövetett. Erre az egész gyülekezet hangos zokogásban tört ki, mely többször ismétlődött s a legnagyobb ellenségek szívélyesen ölelgették egymást, sírva esdettek bocsánatot egymástól ».

Tehát csak így, rövid felsorolásban is több esetet találunk, melyek bizonyítják, hogy a lelkek megnyugtatását, a magábaszállást és az erkölcsök szelídülését milyen nagyon előmozdította a kat. hitélet megújítása és hogy a szerzetesek önzetlen, önfeláldozó fáradozása nagyobb szolgálatokat tett az ellenségeskedés megszüntetésére, mint minden világi parancs és erőszakos intézkedés. Sőt a szerzetesek ilynemű működésének erkölcsös és jóhatású eredménye annyira átment a nép tudatába, hogy Isten haragjára és büntetésére méltóknak tartotta azokat, akik az ő beteg lelküknek meggyógyítását és megújhodását előmozdító ájtatosságokat, tanításokat megzavarják vagy csúfolják.

Miskolc város történetírója maga is méltónak találja leírni a hatást, melyet a szerzetesek buzgósága a nép lelkére oly erősen gyakorolt, hogy egy esetet csodává örökített.

Az esetről így ír: « Azon időben, amidőn a fentebb nevezett Henter hitküldér délelőtt az egyház körül körmenetet tarta, történt volna — mint azt a hagyomány tartja —, hogy az egyház feletti hegyen egy szőlőtulajdons munkásaival beszélgetvén, ezeket a következő szavakkal figyelmeztette a körmenetre: Ahon ni! A pápista bika már megint kivezeté a csordát! ... Csakhamar a derült égen alig látszó felhőcskéből a villám lecsapott és őt munkásai közepette agyonsújtotta ». (i. m. 60).

Történeti hűség kedvéért jegyezzük meg pusztán, helyesebben: pontosság kedvéért, hogy « Henter atya » Kelemen Didák atya halála után tartott népmissziót Miskolcon, mégpedig Turóczy Imre mindszenti plébános idejében (1759-1766), miként ezt Szendrei történetíró mondja (i.m. II., 393). Ekkor történt az ellenfelek kibékülése is.

Majd megint Csák Cirjéktől olvassuk az idézetet:

« Nincs rá szükség, hogy ezt az esetet mi csodának minősítsük. Elég csodálatosan történt az és hogy szájról szájra járva eljutott a történetíróig, az mélyen jellemzi a néplélekben a szerzetesek jámbor munkálkodásáról alkotott nézetét és e munkálkodásnak a lelkek szelídítésére való hatását. Hogy pedig mindez Kelemen Didák atya fáradhatatlan buzgalmának az eredménye volt, arról ismét maga a tudós történetíró tesz tanúságot, amikor Didák atya miskolci megtelepüléséről és a megtelepülés hatásáról így ír: « a miskolci minoriták eközben egyre nagyobb tért foglaltak, befolyásuk a miskolci katolikus világra mindinkább növekedett, különösen a szent élet hírében álló Didacus Kelemen, helybeli minorita által... ».

Mindeme felsorolt följegyzésekből kitűnik, hogy Kelemen Didák atya hősiesen teljesített munkája és lankadatlan fáradozása Miskolcon is kiváló eredménnyel járt. Ebben a megszámlálhatatlan csapástól sújtott, de életerős városban, ahonnan a XVII. század közepén a katolikus vallás annyira

kiszorult, hogy csupán két család maradt meg az ősi hitben, — most már iskolát, templomot, zárdát építettek. Ahol a protestantizmusnak rövid idő alatt olyan erős vára épült fel, hogy nemcsak a város vezetőségéből szorultak ki a katolikusok, hanem még a város főütőerének — az iparnak űzésében sem kaphattak elhelyezkedést, — a minoriták betelepülésével egyszerre szépen kezdett nyiladozni, majd virágba borulni a katolikus életnek letarolt kertje. A katolikus hívők számának folytonos gyarapodásával olyan buzgó hitélet alakult ki Miskolcon, hogy azt a történetíró is feljegyzésre méltónak találta.

És mindezt az eredményt Kelemen Didák atya ezúttal is, —, mint mindig —, az erőszakoskodásnak teljes elkerülésével, törhetetlen meggyőződésének erejével, szent életének ragyogó, vonzó példájával érte el és pedig olyan időkben, amikor a vallási viszályoknak felszított lángja újult erővel kezdett dühöngeni. Valóban szent hivatás, isteni küldetés volt az, ami őt ezekre az emberi erőt meghaladó teljesítmények kivitelére szűkös és nehéz anyagi viszonyai között is képessé tette ». (i.m. 60-61).

P. Dr. Csák Alajos Cirjék tisztelete szentség hírében elhunyt történelmi elődje iránt e szavakból is kitűnik:

« Emberszeretetéről önfeláldozása és jóságos cselekedetekben eltöltött élete beszél. Az, amit a betegek, szegények, szenvedő nyomorgók érdekében tett, sokkal több volt, mint amit ma a humanizmus és szociális jótékonyság alatt értünk. Az az élő krisztusi szeretet működése volt. A « Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat! » parancsolatnak legbensőbb hitbeli meggyőződésből fakadó teljesítése, még pedig olyan szigorúan, hogy elsőnek szegény felebarátját tekintette s csak másodsorban gondolt önmagára.

És ami őt az emberek átlagából magasan kiemeli, az a manapság szinte hihetetlen szerénység, alázatosság, amelynél fogva semmi elismerést, még kevésbé dicséretet,



Miskolc: az 1728*-ban megkezdett és* 1743*-ban befejezett Mindszenti főplébániai templom belseje.*

köszönetet, vagy kitüntetést nem várt, nem fogadott el. Ő a cselekedetnek értékét a szándék tisztaságában látta, abban a tisztaságban, amely minden anyagi érdektől mentesen, egyedül Isten dicsőségének szolgál. Nem vágyott földi dicsőségre. Nem szívelte, ha tetteit dicsérték. «*Aki jóságos cselekedeteiért emberi kedvet kíván, a nagy érdemes dolgot alávaló módon árulja. Minden tökéletességnek gyökere az, hogy valamit művelünk jó végre, Isten tisztességére igazítsuk, mert a mi igyekezetünk jósága az igyekezetnek tisztaságában áll*» — írja gróf Koháry országbíróhoz intézett levelében.

Ugyanígy mondja Prédikációinak előszavában, hogy «*nem lehet nagyobb balgaságot elkövetni, mint azt, hogy amin a mennyországot meg lehet vásárolni, azon emberi dicséretet veszünk*».

Rendkívüli s csakis Isten különös kegyelmével megáldott emberben tündöklő erényeiért általános szeretet és tisztelet környezte. Beszédeiért rajongottak, szavai különös vigasztalásként hatottak — nemcsak katolikusokra, hanem más vallásúakra is. « Szent Barát » - nak hívták a miskolci kálvinisták s nem egy esetben titokban felkeresték s fontosabb lelki kérdésekben tanácsait is kikérték ». (i. m. 96-97).

1748. *március* 7 !

Miért e dátum?

Mert talán az első, amely a konventuális minoritarend magyarországi tartománya részéről P. M. Kelemen Sámuel Didák életszentségére vonatkozik.

Négy év sem telt el 1744. április 28-án bekövetkezett halála óta, — jó másfél hónap hiányzott hozzá —, hogy Pál Imre magyar minorita tarmányfőnök, 1748. március 7-én kelt, a rendházak helyzetéről a római egyetemes rendfőnöknek írt levelében kiváló elődje, P. Kelemen Didák életszent-

ségéről hivatalos tekintéllyel és szerzetespapi meggyőződéssel említést tesz!

A tiszta, világosan olvasható, sűrű sorú, több oldalas, kézirásos latin levélből csak a bekezdést, a Kelemen atyára vonatkozó sorokat és a befejezést másolom le:

«Reverendissime Pater Minister Generalis,
Praelate, et Patrone mihi Gratiosissime, Colendissime!

Dignativas R.mae Pat.tis V.ae Literas una cum salutaribus Pastoralibus in singulis hujus Provinciae Conventibus, et Residentiis jam publicatis, de die 13. Decembris anni superioris Roma emanatas, et tarde ad me perlatas, filili cum submissione, ac veneratione tenui, in quibus dignatur etiam mihi imponere, ut seriem Conventuum, et Religiosorum omnium submittam, quam hisce acclusam humiliter exhibeo, transmissurus aliam ejusmodi finita Congregatione Definitoriali».

A helyzet mostohaságait ismertetve és kitérve a ferencrend két nagy családja közötti szórványos vitára, mint rendkívül jótékony hatású békítőre és szelíd lelkű szellemi vezetőre, a nem rég elhunyt P. Kelemen Didákra irányítja a generális miniszter figyelmét:

«... Praesertim a morte pientissimi P. Nostri Mag.ri Didaci Kelemen, sub tota Hungariae Corona a sanctimoniae vitae famigeratissimi; cujus sanctitatis opinio omnibus nota multum reprimebat ora ipsorum contra nos hianantia».

A harmadik oldal közepén végződő levél záró szavai:

«... Quae omnia feliciorem eventum sortientur, si accesserit Authoritas Rd.mae Paternitatis V.ae; Cujus favoribus, et protectioni dum me, et Pro.am humillime commendo, devote Sacras exosculans manus, benedictionemque Seraphicam implorans, persisto.

Reverendissimae Pat.tis V.ae

Szegedini. 7. martii 1748.

Obseqventissimus subditus, et filius
L. S.» Fr. Emericus Pál M. P.

E Kelemen Didák méltatását tartalmazó hivatalos jelentés írójáról P. Dr. Monay megemlékezik úgy a rendtartomány történetében (Memoriae Historicae, 73.o.), mint a magyar minorita írók között (Adatok, 87.o.).

> Fr. Emericus Pál, Magister S. Theologiae, Regens studii generalis Eperjesiensis, electus in capitulo provinciali, praeside Fr. Leopoldo Auer, ex-ministro provinciali, dd. 4 et seqq. Junii 1747 in Nyírbátor celebrato.
>
> Triennio expleto, factus est guardianus in Eperjes (1751, dein in Miskolc (1754), postea iterum atque iterum in Eperjes (1758, 1762 et 1768). Mortem, sacerdos iam iubilatus, ibidem subivit in Festo S. Ioseph, Sponsi B.M.V., a. 1788.
>
> Tempore ministerii sui et relationibus in congregatione provinciali mense Augusto 1748 in Miskolc celebrata, relationem distinctam misit Romam de statu provinciae et de opere Fratrum nostrorum missionariorum.
>
> Cum vero temporibus istis aliqui Fratrum cogitassent de separatione Conventuum Transilvaniae a Provincia Hungariae et de restauratione Provinciae Transilvaniae, Fr. Emericus favens huic factioni ministro generali commendavit dismembrationem provinciae, et ut difficultatibus praevideret, precibus suis obtinuit Diploma a Regina Maria Theresia, die 9 aprilis 1749, Vindobonae datum, quo Custodia SS. Trinitatis seu Transilvaniae cum suis Ecclesiis, Conventibus et Residentiis in specialem regiam protectionem et defensionem recipitur. Aa. 1747-1750

Pál Imre 1707-ben született. A rend tagjai közé felvéve, miután befejezte tanulmányait, pappá szentelték. A hittudori címet is megszerezte. Előbb, 1736-37-ben, bölcseletet tanított a kézdivásárhelyi iskolában, majd a theologiát adta elő Eperjesen, ahol aztán a Studium generale igazgatója is volt. Mint ilyet, 1747. június 5-én, a Nyírbátorban tartott nagygyűlésen tartományfőnökké választották, amely tisztséget a törvényszerű három éven át viselte. Utána négy ízben volt házfőnök Eper-

jesen. Mint aranymisés áldózópap halt meg ugyanitt, 1788. március 19-én.

Munkái: 1. Theses ex universa Logica, ad mentem doctoris subtilis Venerabilis servi Dei Ioannis Dunsii ordinis Conventualis. In conventu Cantensi ad SS. Trinitatem publicae agitationi exponeret atque propugnaret... Praeside... Typis Conventus Csíkiensis, 1736, 16-r. — 2. Sermo super scientia, sanctimoniaque Scoti singulorum scriptorum (Sedis Sanctissimae Suffragio) scriptoris subtilissimi... Assertiones Theologicas ex prologo et libro primo Sententiarum ad mentem laudati doctoris subtilis... publice propugnaret in conventu Eperjesini ad S.J. Bapt. a. 1743... Cassoviae, 1743, 4-r. 28 old. — 3. Vera effigies venerabilis Servi Dei P. Ioannis Duns-Scoti, doctoris subtilis, Ord. Min. S. Francisci Conv. Coloniae Agrippinae defuncti et in ecclesia FF. Min. Convent. tumulati ad vivum expressa, dum Assertiones ex universa Theologia ad mentem eiusdem subtilissimi Principis in conventu Eperjesini a. 1744 publice propugnaret... Cassoviae, 8-r. 188 old. — 4. Brevis Conspectus Historicus Provinciae Hungariae a S. Elisabeth. 14-ívrét. Kézirat Rómában a Generálisi Curia irattárában. Ungheria, XXX.

Pál Imre tartományfőnök levelének tartalmából kitűnik, hogy P. Kelemen Didák példás szerzetesi, közismerten szent életét az egész minorita rendtartomány szigorú szellemének bizonyítékaként hozza fel, hogy evvel is ellensúlyozza az akkori ferences vitákban akarva-nem akarva keletkezett vádakat; hiszen Kelemen Didák atya rendkívüli, érdemes, és hősi erényekben gazdag működésének hátterében az egész rendtartomány állott, magasztos felfogásával, buzgó tevékenységével.

1748. *május* 2!

Négy évvel — és négy nappal — P. M. Kelemen Didák halála után, 1748. május 2-án, az ő alázatos lelkigyermeke és áldozatos munkatársa az Úr szőlőjében, gróf Haller Gábor-

né Károlyi Klára, minorita harmadik rendi tag, gondos levelet írt a tartományfőnök P. Pál Imrének Kelemen Didák apostolkodásáról, erényeiről, egész életművéről, kérve a rendi hivatalos elöljáróságot, hogy foglalkozzék a szentéletű szerzetes boldoggáavatási ügyének előmozdításával.

Ez a második ismert tény, hogy írásos bizonyíték jelzi a Didák atya halálát közvetlenül követő időből a közmeggyőződést, hogy példás élete utánzásra méltó, és erényei, az Egyház hivatalos nyilatkozata által, őt tiszteletreméltóvá is teszik, miként Csák dr. mondja:

«Amikor elköltözött, a katolikus hívek annyira érezték hiányát, hogy — mintha csak örökké maguk között szeretnék tartani — egyszerre minden oldalon megmozdultak és szentté avatását kívánták. A nép imádkozott, a főurak tanácskoztak, hogy mit tegyenek? Gróf Károlyi Klára, aki már mint kis gyermek ismerte és özvegységre jutása óta lelki tanácsodójának, gyóntató atyjának választotta, — megírta az életrajzát s a mozgalom érdekében elküldte az akkori minorita rendfőnöknek, Pál Imrének».

«Árva Károlyi Klára» említett levelét teljes egészében közlöm, úgy, ahogyan Brázay János a róla szóló értekezésében hozza.

«Tisztelendő Páter Provincialis, Kedvs Atyám Uram!

Gyakorta ütközött elmémben Istenben boldogult Tisz. P. Kelemen Didák Atyám úr alázatos kérései, melyekkel kére egyet is s mást is, s ajánlotta magát nevezet szerint néhai Tekintetes Mlgos Perényi Erzsébeth Néném Asszonynak, hogy kérnék imádnák az Istent, hogy ő Atyaságának kisértetiben oltalmat, szent Törvényiben álhatatos erősítő kegyelmet, s a jóban végig megmaradást agyon (így). Melyre valóban nekünk lévén szükségünk, ha oly tökélletes életű magát ilyen világban elmerűlve nyomorgóknak ajánlja,

mennyivel inkább mi az ő példás ajtatosságában ajánlhattyuk magunkat. Ebbül ösztönöztetvén, hogy ajtatosságában és Istennél levő érdemiben részes lehessek, ezen igaz lelki Ismeretem szerint leírt buzgó életét nyújtom alázatosan Tisztelendő Atyaságodnak, több e végett instálók s dücsősségét előmozdítani kívánókkal.

Midőn az Kurucz háborúban 1710-ben az Pestis felettébb uralkodott kivált a Tiszán innen való földön, az hol az Egyházi Személyek oly szűken tanáltattak, hogy az egész Tiszáninnen való földön Ugocsa Vármegyében Nagy-Szőllősön, Szabolcsban az egy Kis Várdai Plébánus, Biharban Nagy-Váradon, Szatmár Vármegyében Nagy-Bányán, hogy volt másut, sehon men találtatott. Az Szilágyságban is az hol azelőtt Plébániák voltak elszélyedtek az háborúság miat, s azon üdöben Nagy-Bányán lakván Tisztelendő Pater Provinciae Kelemen Didák Atyám Uram onnan járt Missionárius formában istenes buzgóságábul falunkint, hat sőt nyolcz mélyföldnyire (így) és tovább is, kivált az Szamos közt; az kiket életben talált gyóntatta, halálra készítette, az holtakot temette, s születteket keresztelte, nyomorúságban, nyavalyában lévőket vigasztalta, félelmeseket halálra bátorította.

Isten az háborúságot lecsendesítvén pedig minden igyekezetével azon munkálkodott, hogy az Isten tiszteletit felállíthassa Templomok elvételével, felépítésével, Plébánusoknak, Káplányoknak szaporításával, tartásával, látogatási közt az hol szükségesnek látta s mógyát (így) ejthette Úri s Főrenden levő Személyeket Istenes oktatásival, Exortatiojival felgerjesztett; kivált hogy 1717-ben az Nyír - Bátori régtül fogva elpusztult Templomot Isten kegyelméből az Eretnekségtül kezében vehette, s a szent Szerzet oda szállott, az hol annyira üldöztettek, hogy kétszer is, háromszor is reájok gyújtották szálásokat az Eretnekek, hogy magok közül kiirthassák. De Isten azok között is megtartván, az Pátereket sátoros Ünnepekre, s más üdökben is kiküldözte

becsületes Úri Rendekhez s a hol csak mógyát ejthette az Isteni szolgálatnak, hogy az által gerjeszsze az Isteni buzgóságot a szent Mise Áldozathoz s lelki Atyákhoz, mely oly elhülemedéssel volt abban az üdőben az Eretnekségnek felette elterjedése s a lelki Atyák nem léte miat, hogy majd tsak nevezettel volt Pápista, a ki megmaradott is a hitben, semmi Anyaszentegyház rendtartásának s ajtatosságinak még híre sem hallatott, nem hogy láttatott volna ezen Tiszán innen való földön. De hogy Káplánságok tartására, Plébá-

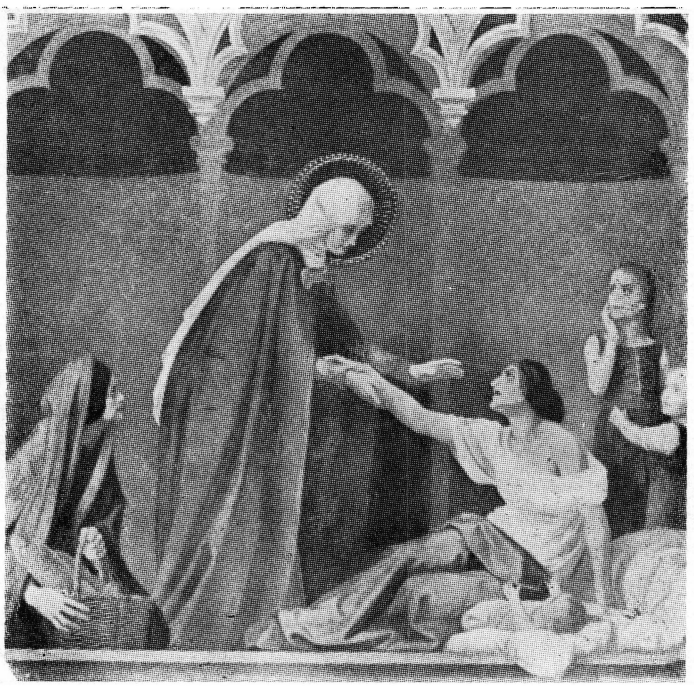

Árpádházi Szent Erzsébet, a magyar minorita rendtartomány égi pártfogója (*G. Fugel falfestménye a páduai Szent Antal minorita bazilikában*).

niák felállítására, Templomok Oratoriumok építésére felgerjesztette az Úri s Főrenden levő személyeket Istenes buzgó kérésivel, jovalásival, reménykedésivel sok ízben is valamikor csak módgyát ejthette; meg nem szűnt Esztendők teléseivel is az jovalt Isteni Tiszteletet előmozdítani még ha kedvetlen vagy rosz választ vett is, ha mozdulását nem látta, azért el nem hallgatta, mulatta. Az mint is azt miben mostan tanáltatik, mondhatom Isten kegyelméből egyedűl ő Kegyelme Istenes buzgóságának tulajdoníthatni. Az szent Szerzet Káplánsága által szaporottak Nemes Szabolcs Vármegyében is, az menyi helyen ditsértetik az Úr Isten, nem lévén sohul az egy Kis Várdai Plébánusnál több. Nemes Szatmár Vármegyében az Csengeri Plébánia fel állíttására Istenes buzgó kéreseivel távul lakó Úri Fő és Nemesi Rendbéli Patronusokat szerzett, hogy azok közönséges adakozásokból fel állíttathassék, látván az ott körül való sok Lelkek szűkölködését, s magoknak lelki Atya tartására való elégtelenségeket, az mely is egyedül ő Kegyelme Istenes munkája által vett eredetet s állíttatott is fel. Gyarmat névű kalvinista városban is keresztet állított jovalására egy Úr Rend, minthogy igen szokás a' félében tanácsával élni ezen az földön, melynek felálításán úgy tudom jelen is' volt,s maga is predikálott s maig is fen van azon Feszület, s az Isteni szolgálatot is felállította ottan Káplánság által. Nemes Bihar Vármegyében Keserűben Káplánt adván, az hol már Plébánus vagyon most, kinek Filialissa Mihályfalva, Ér-Adon, Tarcsa, az holot is ugyan ő Kegyelme Istenes jovallására állítottam magam is Úr Színe változásának tiszteletire Kápolnácskát Búcsúval, mely esztendőnkint nagy gyülekezettel most is foly, oly sok Eretnekség közt, az hol a' féle isteni dicséreteknek sehol sem volt még csak hírek is. Az Szilágyságban is Görcsönben Nemes Közép Szolnok Vármegyében, hol több Pápista Pap nincsen is, Káplánság által fel állította az isteni dicséretet, mind ezekre ő Kegyelme Istenes buzgósága adott okot. Szóval anyira

szomjúhozta az Isteni tiszteletet s az igaz hit gyarapodását, hogy nagy szíves fohászkodását füleimmel hallottam: Engedné Isten minden faluban Plébánia, minden harmadik faluban Iskola lenne.

Az szent Búcsúknak emlékezete sem lévén az Tiszán innen való földön, úgy egyéb ajtatosságoknak, Nyír-Bátorban Nagy Pénteken Kristus Kínszenvedéséről való példázatok productioját fel álította, úgy az Úrnapi piaczon járó Processiot s a Lelkeknek édesítésére együgyű Kösségnek vonatatásáért Istenes buzgósággal kérte, híjta az Úri s Fő Rendeket s édes Szüleimet is: menyenek és másokat is híjanak mind ezekre, s mind más búcsúkra, az mind mai napig is majd az egész Vármegyébül s sok más helyekrül is begyűlnek, kivált az megírt nagy Pénteki és Úrnapi devotiokra. Ugyan ottan Bátorban Keresztet állított, s oda Processiot járatott Keresztjáró Héten, s más olyas ajtatosság idején, s ahoz a Feszülethez bizonyos napokon Deákokat is rendelt, hogy énekkel dicsérjék az Istent, azon Eretnek helységnek, nagyob épületire koldult alamisnájából őket fizetvén. Az Kálvária felállításán ugyan Nyír-Bátorban anyira szorgalmatoskodott, hogy még az Convent épületeit is hátra hagyatta érette s félben szakasztotta.

Ezeken kívül hogy Bátorban szállott, az megírt mostoha üdő miat az igaz hitben elhidegedett szegény Lelkeket, kik már megöregedvén Pápista földrül való elszármazásokkal Ifjuságoktól fogva sem volt szent Gyunáson, sem Templomban nem jártak, csak hogy mégis névei megtartották Hiteket, s kik el is hajlottak az igaz hittül, azokat felébresztette, az Anyaszentegyházban be hozta, a mint ott helyben Bátorban is egy elöregedett embert, kit az Mlgos Egri Püspök Gróff Erdődi Gábor Uram ő Excellentiája utazásában jelentésére meg is Bérmált s csakhamar utánna meg is holt. Mind ott helyben, s mind falunkint járt, az olyan szegény lelkeket keresgette, térítette, ébresztette, az igaz Anyaszent-

egyházban visszahozni minden úton módon ígyekezett, Magistratusoknak s minden olyan Úri Fő rendeknek, vagy Társaságában levőknek ajánlotta, recomendálta s munkálkodta, hogy vagy büntetés vagy nyomoruságban való segítések, vagy édesítő oktatások által az igaz hitre hozhassa mind azokot s mind az igaz hittül el szakadtokot, s mind az Eretnekségben lévőköt, kiknek megtérítésében hasonlóan szüntelen fáradott, munkálkodott, látogatásival, discursussival, disputatioival igaz hitre téríteni igyekezett. Az együgyűeket tanította, édesgette, Controversiakot, Cathekismusokot, predikatiokot csinált, kit nyomtatásban kibocsátott könyvei most is bizonyítnak; mely Lelkekhez való istenes buzgóságát sem megveretéseért, sem megcsúlfoltatásáért el nem hadta, félben nem szakasztotta, az midőn tapasztalta is, hogy úgy megveretett, látogatása, térítése után az helyt az holt ült, vagy ahova csak ért is megmosatták, az Eretnekek képmutatónak mi a' félének nevezték buzgó indulatiért, a szüntelen Istenhez való fohászkodásiért, a' fele jeleket tévén képekre nézésivel, melle verésével, kit békeségesen elszenvedett.

Mennyit térített s hozott az Anyaszentegyházban Isten tugya (így) számát s a szent Szerzetnél lehet jobban tudva, de az Dőri Ház Nemes Borsod vármegyében, Tiszán inen is sok Úri Fő személyek s köz rendek vadnak, sokakat másokat de tsak Predikatorokat is tudok kettőt vagy hármat, kiknek megtérések után élelmekben módot is keresett, Mlgos Püspök Uramnak Ő Excellentiájának ajánlotta, sidót is tudok egyet kit magamnak is ajánlott.

Mingyárt azon sengéjében hogy Bátorban szállott a szent Szerzet, csak hogy valami Residentiácskát fábul csináltathatott, azonnal Iskolát álított, hogy az Pápista Atyáktul Anyáktul született, Anyaszentegyháztól elidegenedett gyermekeket az igaz hitben nevelhesse, taníthassa; koldulásból szerzett alamisnábul ingyen tartott húsz huszonkét gyer-

mekeket is, s akármely szűk üdőben is tartásokat el nem hatta, magok Residentiájokban adott szállást nékik, mindhogy az Eretnekek szállást nem adtak; ruházta is kiknek szükségeket látta koldulván számokra: nem lévén olyas Iskola ezen a Tiszán inen való földön, Convictorokat is tartott, az hol sok Úri Fő Rendű Iffiak vették fundamentomát tudományoknak, kivált nemes Szabolcs, Szathmar vármegyebéliek, kiket nem tsak a deáki tudományban, de az ajitatosságban is nevelt, reggeli és estvéli Létániák mondatásával, nagy Büjti disciplinázásával tizenkét, tizenhárom esztendős Gyermekeket is álmélkodva láttam.

Anyira buzgólkodott az Nevedékenyeknek (így) az igaz hitre hozásában, hogy a kik Eretnek Atyáktól Anyáktól születtettek is elkérvén szüléjüktül, alamisnából ingyen tartotta, ruházta, tanítatta, a kiknek értékek volt is, tsak hogy az által édesíttessenek Iskolában való adásra, az mind (mint) egy néhányat hozott is az igaz hitre az által; magam is tudok négyet s többet is, az kik pedig Pápista szülektül született Gyermekeket, vagy árvákot el akarták idegeníteni az igaz hittül, azoktul Magistrátusok által ki venni erőszakosson is szorgalmatoskodott, s nem külömben Szüléjektül is, kik az igaz hitben tántorgottak, kérésével kipracticálta, elvette, hogy veszedelmes alkalmatosságoktul kimencse. Leány gyermekeket Pápista Úri Fő s köz rendű Asszonyokhoz szerzett, magamnak is ajánlott kettőt hármat is, mindeneket azon kért, hogy az olyan lelki veszedelemben lévőknek igaz hitre hozásában s megmaradásában vigyázással, segítséggel legyenek, az hol olyakat tudott ajánlotta kérve, hogy tarcsák, ha tsak az igaz hitben nevekedésért is, az mint az által is sokat hozott s tartott meg az igaz hitben.

Az káromkodásnak zabolázásáért Vármegyéken Magistratusoknál instált, hogy parancsolatot agyanak ki s büntessék, úgy házi Gazdáknak reménykedett ne engedgyék alattok valóknak. Az kiktül káromkodást hallott, azokat intette kér-

te, utánnok járván haragos indulatyok közt is, hogy ha félig kimongyák is, szakaszák meg káromkodásokot; Isten megbántodását nagyította előttök, Prédikátiojában is édes Szüleim házánál lévő nagy gyülekezetkor is hallván az káromkodást mind Úri Fő es köz rendű személyeket személyválogatás nélkül fedette (így), hogy számát nem tugya csak azon rövid ott léte alatt mennyi káromkodást hallott s miért nem zabolázzák, s az Isten káromlását hogy szenvedhetik el.

Egy Eretnek Kálvinista Prédikátor az Boldogságos Szűzrűl illetlen mocskos szókot szólván, anyira megindult szívében, hogy mind adig fáradott míglen büntetésül vette Keresztet álítatott az ország útjában Bátori út félen Császári nevű magam falum végin, az hol mocskolódott, az boldogságos Szűz képit leíratatván reá fügesztette vele, sőt ami több, ugyan magával prédikáltatott az kereszt felálításakor annak tiszteletére, mely most is ottan fen áll.

Az vissza vonóknak békéltetésében, külön lakó Házasoknak, esze szerzésében (összeszerzésében) minden utakon módokon fáradozott, tudom sokat esze is szerzett, falunkint járva utazásában nagy kerüléseivel is az olyakot felkereste, meglátogatta, vizsgálta, oktatta, úgy a keserűségben lévők vigasztalásáért s betegek látogatásáért mind úri s mind szegény rendeket, az midőn már Miskolczon lakott is, leforduláſával feljárta s felkereste.

Ezért a számtalan buzgó, Istenes, ajitatos, jó példás, szent életeért annyira tiszteltetett s becsültetett mind Magyar, Erdély Országban lévő Méltóságoktul, mind igaz hitben lévőktül s még az Eretnekektűl is ezen Tiszán innen levő földön, kivált édes Szüleimtül Néhai Istenben kimult General Felt Marsall Gróff Károlyi Sándor és Gróff Barkóczy Kristina édes Atyámtul, Anyámtul, hogy valamikor valami aitatosság s Isten teczéséből származott betegség, keserűség Házunkban történt meszünen Tiszán túl is elhozatták édes Szüleim, hogy istenes vigasztalásában részesülhessenek s tanácsával élhes-

senek, az mind halála előtt is maga írásával kérte édes Anyám jövetelét, s valahova hívatott s érkezett el sem mulatta.

Temetési alkalmatosságokban is oly gyülekezettel, midőn Mlgos Egri Püspök és Tiszán túl s inen való földnek színe jelen volt, mind Nagy anyám Gróff Kohári Judith, Édes Anyám Gróff Barkóczy Kristina, Gróff Károlyi Ferencz Testvér Öcsém uram Felesége Gróff Csáki Kristina felet ő kegyelme prédikállott az háznál. Édes Atyám temetésére is az szerint kéretett, hívatott s ajánlotta is, de az Isten az alatt kiszólította: nagy becsületnek, lelki haszonynak tartatott mind igaz hitben lévőktül s mind Eretnekektül prédikátiója, kiktül mind fejenkint nagy becsületben s kedvességben tartatott Istenes szent életeért s kívánva hallgattatott prédikátiója. Azért édes Szüleim s mások is szerencséseknek tartattak, kik olyas gyülekezetre el híjhatták prédikátióra s valahova érkezett el sem mulatta.

Szokása lévén minden dologban s történetekben azon szókat mondani: Hála Istennek, mind (mint) arrul magának majd nevezetet is vett nevecségbűl. Történt oly alkalmatosság kedves gyermekének meghalásával vigasztalára hozatván felyebb írt kedves Testvér Eöcsém Uram Istenben kimúlt felesége, midőn panaszolkodott: oda az egyetlen egy első szülött fia, akkor is azzal felelt, hála Istennek; kin Édes Annya feletébb való keserűségtül elnyomatatván hirtelen felindult haragra ellene, miért mongya azt, kit nagy békeséges tűréssel elszenvedett.

Istenes, buzgó ajitatos imádságokban anyira foglalatoskodott, hogy valamikor üres üdőcskéje esett hozzánk jövetelekor, azonnal vagy Kórusban, vagy házban rejtette magát, imádságban foglalatoskodott. A szent Misét nagy buzgósággal hosszasan mondotta: midőn már elnehezedett is lábán levő nagy súlyos seb miat, hogy nem is léphetett vélle, csak úgy vonta utánna, mégis akár mely távul volt az templom s garádicson alá menő helyen, el nem mulatta sem a

Szent Misét, sem egyéb ájtatosságokat, sőt mikor kínáltatott is alsó épületben való szálással, szánszándékkal majd erőszakoson nagy meredek garádicson fel menő szálást vett magának, kin szükségesképpen fel s alá járt, melyért nem kevés fajdalmat érezhetett.

Az Oltári Szencséghez oly nagy ájitatossággal viseltetett, hogy akár mere járt, ha Úri rendek látogatására ment is, mindeneket fére tévén, legelsőb is az hol Templom volt oda ment az Szencség köszöntésére.

Az Oltári Szencséghez oly nagy ájitatossággal viseltetett, hogy akár mere járt, ha Úri rendek látogatására ment is, mindeneket fére tévén, legelsőb is az hol Templom volt oda ment az Szencség köszöntésére.

Az nyomorult kuldusokhoz oly könyörületességgel viseltetett, hogy süvegét, takaródzóját, köpönyegét utazásában is, az hol tanálkozott olyasssal, oda adta, magát megfosztani nem sajnállotta, akár melly téli üdőben is, mind addig míg mást nem szerezhetett, vagy könyörülvén rajta szerzetes Társai nem szerezhettek. Az Szegényeket liszt s afféle élelmekre való nélkül nem bocsátotta, midőn az Conventben kevés volt s világosított is előtte hogy kevés vagyon, az Szerzeteseknek sem lesz elég, mindazáltal az adakozástul meg nem szünt, ad az Isten nekik, sőt mind addig keresett módot benne, hogy titkosan el vivén adakozhasson nékik; másoknak is ajánlotta a szűkölködő szegényeket, koldult is számokra.

Az Tömlöczben lévő rabok vigasztalására, imádkoztatására sokszor elment, mikor édes Szüleimnél megfordult is, nemkülömben Miskolczon laktában igen gyakorlotta, mint hallottam s a mai napig is szokásban vagyon Miskolczon.

Sokszoros büjtökben foglalatoskodott, Benediktát szent Mihály napja előtt s más büjtöket megtartott, bizonyos napokon, utazásakor is csak száraz kenyérrel büjtölt, sokszor magam láttam, végre az hús ételt el is hadta, mikor mások

egésségének megtartásáért jovallották is, azzal állította, nem emésztheti gyomra az húst, de tsak buzgóságábul követte.

Anyira sanyargatta magát, hogy a kész vetett ágyat üressen hadta s maga az földre feküve hált mellette.

Eleintén az kösség mind nagy fogú Barátnak híjta, kit oly kedvesen vett, hogy mikor ki estek azon első kin állott fogai megsíratta, bizonyosan úgy hallottam s közönséges hír volt, hogy már nem lesz mível csúfolni.

Ha Levelet írt együvé és másuvá mindenkor bétintázta, mocskolta, úgy hallottam s magam is tapasztaltam mocskosságokat leveleinek, kit szántszándékal az hívságos dicsőség távoztatásáért, vagy hogy inkáb kisebítessék, cselekedte.

Mindenben Isten tiszteletének előmozdításán s az szegény Lelkeknek az igaz hitben való hozásán, s a jóságos cselekedetek követelésén menyire szorgalmatoskodott, csak a mennyire én tudom is, el nem halgathatom Tisztelendő Atyaságodnak ne jelencsem, kiben, tulom, bizonságim is elegen tanáltatnak, hogy tiszteletben légyen, s tartassék alázatosan kérem s jelentem ezeket Tisztelendő Atyaságodnak.

Mely példás, buzgó, Istenes jóságos cselekedeti s aitatos élete Isten előtt való esedezésének érdemében hogy nékem is szegény bűnösnek részem lehessen, tudom más Isten félő Emberek is alázatosan istálni érdemes voltát leírván, ígyekeznek, hogy annyival inkáb Isten és Anyaszentegyház által nékünk tükörül tétessék megdicsőítése, hogy ha mi azért különös lenne az leírt s több instansokkal alázatosan nyújtott buzgó életében, homályban ne maragyon, hogy anyival is inkább dicsőítessen Isten az ő Szenteiben, Kinek Áldás, Tisztesség, Bölcsesség, Hálaadás Dicsősség adassék most és mind örökkön örökké. Amen.

Györgyfalva 2-da Maji 1748.

Árva Károlyi Klára
néhai G. Haller Gábor özvegye m.p.



A konventuális minoritarend római főtemploma, a Tizenkét Apostol bazilikája, a generális miniszter székhelyével.

Károlyi Klára beadványának bizonyító erejét Kelemen Didák erényeiről még külön fejtegetni fölösleges. Klára grófnő maga, mint tanú, közismert erkölcsi nagyságként szerepel a történetírók tollán. Helyt kell adnom nekik.

A minősített tanú: Károlyi Klára, minorita harmadik rendi nővér.

Takáts Sándor piarista megállapításaival kezdjük (i.m. 244-247).

« Károlyi Klára, mint a Károlyi-uradalmak teljhatalmú kormányzója, roppant sokat tett a katholikus vallás érdekében. Részben neki köszönhető, hogy a tisztán protestáns Szatmár megyében újra erőre kapott a katholikus vallás. Kelemen Didákot teljes erejével támogatta térítői munkájában; templomokat emelt, segélyezte a szerzeteseket, ellátta őket élelemmel, építési anyaggal, s ő maga mindenütt elöljárt az istenes buzgóság és a vallásos szellem terjesztésében.

Ő volt a jólelkű közvetítő atyja és Kelemen Didák közt. Alig van hónap. hogy segítséget ne kérne a szegény minoriták számára: « hadd gyarapodnának azon az kálvinista tarto-

mányon ». A somlyai minoritáknak a telkeket, a báthoriaknak a kálváriához az anyagot ő eszközli ki. Kelemen Didák szerzetük « *védőangyalának* », « *édes jó patronájának* » nevezi őt, kinek kedvéért messze földről elgyalogol, hogy jelenlétében végezze az isteni tiszteletet. Ilyenkor a grófné édesatyját is hazahívja, hogy az ájtatosságot « méltóságos jelenlétével megtisztelje, Istennek dicsőségére, másoknak gyarapodására s jó példájára ».

Vallásos buzgósága oly nagy, hogy elzarándokol Mária-Cellbe is, s az utat gyermekeivel együtt jórészt gyalog teszi meg. Midőn a gelényesi kápolnát renováltatta, « a szegényeknek és a körül való pápistaságnak nagy lelki vigasztalására » három napi « missiócskát » tart, s hogy lelkét még jobban megnyugtassa, « nagy alázatossággal lábaihoz borulva » kéri atyját, méltóztatnék teljes életében elkövetett vétkeit megbocsátani « s kegyes atyai grátiájával el fedezni ».

1730-ban Nyír - Baktán állít templomot, 1740-ben pedig Kerellő-Szent-Pálon. Ez utóbbi helyen a prédikátor « valamely mocskos állapotba », a mester pedig lopásba keveredett, s kitűnvén mindkettőnek gonoszsága, a szuperintendens a prédikátorok gyűlésén mindkettőt megfosztotta állásától. A szentpáli templom ezután üresen maradt egy ideig, de minthogy a katholikusok hét annyian voltak, mint a protestánsok, Klára grófné a kancellária útján megszerzi a gazdátlanul maradt templomot. Ez alkalommal köszönetet mond édesatyjának is. « Nagyságtok istenes bölcs pártfogása — úgymond — mind Erdélyben, mind Magyarországon nagyot segít énnékem Isten anyaszentegyházának terjedésére ».

Ilynemű munkásságában pótolhatatlan csapás volt nagybefolyású atyjának 1743-ban bekövetkezett halála. A szerető leány fájdalmát elég híven adja vissza Károlyi búcsúztatója, midőn így szól:

Érzem is, hogy Klárám borul a testemhez,
Sok kesergő jajt ad lecsorgó könyéhez.
S bocsátja orcáját hideg tetememhez,
Mely miatt majd homály érkezik szeméhez.

Szánom, jó leányom, annyi sok könyedet,
Érettem elviselt nagy epeségedet,
Bágyasztó s hervasztó keserűségedet,
Ígaz árvaságban maradott ügyedet.

Atyja halála után nagyon kevés derült napja volt Klárának. Életének végét elkeserítette a vagyon felosztása, melyben ő károsítva látta gyermekeit. Amellett második leányának házassága is sok bajjal járt. Fájdalmas szavakba önti ki panaszát öccse előtt. « Megnyomorodott háborgó elmémmel — írja egyik levelében — meg nem foghatom édes lelkem öcsém uram, mi oka lehet annak, hogy tenger keserűségekben fonnyadozó lelkemnek nagyobb s nagyobb keserű epesztését kívánja! ...Ó vegye szívére nyomorult állapotomat és könyörüljön rajtam; ne kívánjon üldözni efféle keserűségekkel, hadd végezhessem hátra maradott napjaimat csendességben gyermekim s nagyságod atyafiságos szeretete határi közt. » Engedékeny természete mellett könnyen ment az öccsével való kibékülés.

Ebben az időben történtek az első kísérletek Kelemen Didák atya szentté avatására. Károlyi Klára az ügy előmozdítása céljából — 1748-ban — leírta egyik levélben Didák életét s elküldte azt a minoriták főnökének, hogy az a római deputációnak tudomására hozza. A dolog fejleményét azonban már nem érte meg a nemes lelkű nő, mert 1750-ben ő is elköltözött az élők sorából. A nép áldása kísérte kedves halottját sírjába ».

Károlyi « Árva Klárának » a minoritarendhez fűződő örök lelki kapcsolatát viszont P. Kőhalmi Mihály Szevér írta meg részletesen (Kelemen Atya Közlönye, 45-47.o.).

Károlyi Klára halála.

«Bármilyen szépen is írta meg Takács Sándor a fentemlített munkában Kelemen Didák és Károlyi Klára életét, a végét, a kimúlást épen csak hogy érinti és a halálozási évét sem találja el. Mikor Kelemen Didák 1744-ben az élők sorából eltávozott, Károlyi Klára, ki mindenütt mint árva Károlyi Klára szerepel, mindent elkövetett, hogy ezt a nagy férfiút a szentek sorába iktathassa. Majd így ír: «Kelemen Didák szenttéavatási fejleményeit azonban már nem érte meg a nemeslelkű nő, mert 1750-ben ő is elköltözött az élők sorából. A nép áldása kísérte kedves halottját sírjában. (Régi magy. a. 247. l.).

Érdekes, hogy a Károlyi család levéltárából hiányzik ez a meglehetősen fontos adat. A kolozsvári rendház nagy folió alakú Inventáriumában (Leltár) 834-36. lapjain szépen meg van írva az árva Károlyi Klára életének vége és kimúlása.

Kelemen Didák 1744-ben történt kimúlásával Károlyi Klára nem maradt lelki vezető nélkül. A rend Leszkay Mátyást küldte e fontos helyre, ki Baktán (Nyír), majd 1746-ban bekövetkezett Györgyfalvára való költözésével is káplánként működött mellette és lelkileg vezette. Még Baktán létében 2500 frtos alapítványt tesz le Kelemen Didák halálozási évében a nyírbátori rendház javára, a szenttéavatási iratokat erre gyűjtögette, ezek elkerülnek Egerbe, innen a rendi gyűlések tárgysorozatába (Levéltár 78.), de már 1746-ban ő maga is úgy érzi, hogy közeleg a vég. Megírta a végrendeletét, mely ekképpen hangzik. «... ha Isten éltetne addig, míg a Főtisztelendő atyaságtok új temploma az Várban bent annyira elő mozdulna, hogy abban nyughatnám, Cryptámnak való hely tartassék valamely oltár előtt, ha pedig addig meghalnék, itten Szent Péteren. S halálomkor pediglen megjelenvén Szt. Zsoltárok éneklésére, de Testemet ne halasszák, hanem mint szoktak a szerzetesek temetkezni, minden Fenntartás, Praedikáció és Pompa nélkül vigyenek Ma-

gok Templomába és egy énekes Szentmisét Adstantiával, a többi Paterek pedig egy-egy kis szent misét azon a napon mongyanak, hacsak valamellyik valami, szoros obligatio miatt elmúlatni nem kényteleníttetnék, ki következő napon elvégezheti. Mise után mindgyárt Cryptámba helyeztessenek szerzetesi módon. Györgyfalvae, 1746 die 19 november. Árva Károlyi Klára.» (Levéltár 76).

Ezt a végrendeletet pontról-pontra betartották Árva Károlyi Klára testvérei, a minoriták. Azért mondom testvéreinek, mert a szentéletű nő 1748-ban belépett még Szent Ferenc harmadik rendjébe is. Mikor pedig 1749 szeptemberében rosszul lett, Eperjesről (ott volt akkor a minorita rendfőnöki székhely, megszüntette II. József császár 1787-ben) elhívták a rendfőnököt, Pál Imrét is, ki az utolsó kenet szentségében részesítette a haldoklót. Ettől fogva rengeteg szentmisét mutattak be lelkiüdvéért. A misék könyvében okt. 23-án 26 misét lehet találni ezen a címen. Természetes, nem mind minorita. Van közöttük 6 jezsuita: Ruter, Galogi, Gáll, Berzeviczi, Caprinarii: a szt. páli plébános (Kerellő, Haller birtok), 2 somlyói atya, 2 misszionárius atya, a vásárhelyi házfőnök, 2 enyedi atya, Haraszti, Csákiné, Haller György káplánja, minoriták, a györgyfalvi káplán, a szentpéteri házfőnök és másodfőnök a bölcselet előadója (lector), János és Ödön atyák. 1749, dec. 3-án ez a följegyzés található: Szept. 27-én és a hónapnak a következő napjain egészen a mai napig elvégeztünk részint énekes, részint csendes szt. misét — Györgyfalván a nagy részvét — Istenben boldogult Károlyi Klára grófnő őméltósága halála idejére egybegyűlve: élükön a rendtartományi főnök, Pál Imre, Szabó István házfőnök borostyánkoszorús, Vallovics Imre tartományi titkár, Török Miklós (lector), Sándor János hitszónok, Kovács Vitus procurátor, Késmánszky Ödön és Mátyás atya (Leszkay) udvari Káplán, Fejér Athanáz apostoli misszionárius.

Az Inventáriumban a régi följegyzés eképen hangzik a halálesetről: « Méltóságos Károlyi Klára grófnő, született nagykárolyi Károlyi Sándor altábornagy leánya, nemkülönben hallerkeői Haller Gábor elhagyatott özvegye meghalt 1749-ben. Miután szt. Ferenc harmadik rendjébe 1748-ban belépett és az újoncévet Györgyfalván Leszkay Mátyás atya és káplán vezetése alatt kitöltötte — Leszkay kezéből vette fel a szent öltönyt, — a fogadalmat nagyon tisztelendő Szabó István magiszter, akkori kolozsvári szt. péteri házfőnök kezébe letette: ugyancsak Györgyfalván 1749-ben, két hétnél tovább tartó, békésén tűrt gyengélkedés után, az egyháznak megszokott szentségeivel megerősítve és Pál Imre conventuális minorita rendfőnök által az utolsó kenet szentségében részesítve: ugyanezen rend tagjainak jelenlétében, kik anyjukat és testvérüket siratták, boldogan elszenderült szept. 26-án d. u. háromnegyed 4 órakor, a lelkéért szóló felajánló imádságot Leszkay Mátyás, a grófnőnek udvari káplánja imádkozván elől. Halálának napjától egyfolytában — két kolozsvári minorita (a szt. Pétertől) volt jelen, kik elimádkozták a halottakért végzendő zsolozsmát a bűnbánati zsoltárokat, litániákat, hol felváltva, énekelve, hol olvasva, azon napig, amelyen kihűlt teteme az említett grófnő által az azon évben a reformátusoktól átvett, györgyfalvi templomig a szóban forgó szerzetesek által vitetett. Itt a requiem eléneklése alatt az újonnan épült sekrestyében letették. Ezenközben a szentpéteri templom harangjai háromszor szólaltak meg napjában egészen a temetés napjáig, lelki vígasztalására pedig szentmiseáldozatokat mutattak be Györgyfalván, a szt. péteri convent templomában, valamint a társaság (Jézus társ.) atyáinál, a conventuálisok mindennap, míg okt. 22-én nagy segédlet mellett elvégzett Requiem, valamint az egyházmegyei előírás szerint megtartott szertartás elvégzése után a holttest a nagyközönség kíséretében estéli 7 óra tájban az Erdélyben levő összes rend-

házakból összegyűlt atyák és testvérek részvéte és gyásza mellett, a conv. minoriták kolozsvári szt, péteri templomába, mely a temetésre már előzetesen, illő módon elő volt készítve, szállíttatott. Minden oltár, a szószék, áldozati pad, a szertartást végző pap és segédlet stalluma, 4 szék és a gyászravatal a templom közepén le volt terítve fekete lepellel. Végre okt. 23-án reggel 8 óra tájban a halotti officium eléneklése után, meggyújtották a ravatalon a gyertyákat, majd a besztercei házfőnök az összes atyák, testvérek és rendi növendékek segédlete mellett, elénekelte a Requiemet, halotti beszédet nem tartva, pompát nem fejtve ki, amint azt a megboldogult grófnő meghagyta, úgy mint a szerzeteseket szokás, letették a szentély újonnan készült kriptájába. A koporsónak a fej felőli részén szóról-szóra ez a felirat olvasható réztáblába vésve:

« Mors praef. Ixa Vivis et CVnCtIs In terra VIatorIbVs In Via quam scripsit Illma Dona Comitissa Klara Károlyi de Nagykároly ».

Ugyanazon Inventár 83-ik lapján ez olvasható róla: « A nagy férfiúnak nagykárolyi Károlyi Sándor ő csász. és kir. Felsége belső titkos tanácsosának stb. leánya, gróf Haller Gábornak (ab Hallerstein), stb. felesége: fiúgyermekük volt 4: István, László, Gábor és Sándor, leánygyermekük 2: Julia, Szapáry Péter gróf lovassági ezredes felesége és Csilla, Thoroczkay István felesége.

Özvegy sorsban 26 évnél tovább élt, mibe se vévén a világ pompáit, szt. Ferenc bűnbánóinak rendjébe lépett, kitöltvén a próbaévet, szt. Ferenc conventuális atyáinak a kezébe tette le az ünnepélyes fogadalmat — ritka példa a mágnásoknál — melyet folytonos imádsággal, elmélkedéssel, böjtöléssel, kínzóövvel, virrasztással és testi sanyargatással, beteglátogatással, szegények istápolásával szentelt meg; sokakat visszatérített az igaz hitre, életével igazi példáját adta a szerzetesi önmegtagadásnak érdemekben gazdag cselekede-

tekkel pecsételvén meg azt, a szentségekkel megerősített lelkét visszaadta Teremtőjének, gyenge sóhajok közben Györgyfalván 1749. szept. 27-én és rendjének öltönyében fekszik 51 éves korában ».

A 835. lapon későbbi felírásképen olvasható: Corpus praefatae comitissae Clarae Károlyi ex Ecclesia Szt. Peterensi translatum est ad criptam novam Ecclesiae ad Xtum Transfiguratum ».

A minoriták a szt. péteri templomból először a Monostor-utcai Bánffi-féle házba költöztek. Ez volt 1765-ben. Ez évben megszerzik a Gyerőffy palotát, melyet ennek vejei: Rhédei Bíró Zsigmond, a két Jósinczi báró és Henter István adtak el nekik. Az ebben készített kápolnába 1766. aug. 6-án (Urunk színeváltozása napján) költöznek. A templomot 1779-82-ig építették ugyancsak Urunk színeváltozása védnöksége alatt. Tehát 1782-83. előtt ide nem hozhatták át Károlyi Klára holttestét. A réztábla jellegzetes felírásával bizonyosan most is megtalálható koporsóján...

(A kolozsvári róm. kat. pöspöki helytartóság éppen Kelemen Didák elhunyta 200 éves évfordulóján értesíti a Külügyi Bizottságot arról, hogy Károlyi Klára koporsója sem a Kolozsvár-Szentpéter-i templomban, sem a később épített minorita templomban nem található. E kérdést még meg kell fejteni) ».

E könyv készülte közben jutott szerény tudomásomra, hogy az 1749. szeptember 26-án elhunyt « Árva Károlyi Klára » minorita harmadik rendi nővért a kolozsvári piarista templom sírboltjában temették el.

« Frg. » joggal állítja (Kelemen Atya Közl. 50.):

« Károlyi Klára, Kelemen atya vezetése alatt jutott arra a lelki magaslatra, hogy mint III-ik rendi nővér, Szent Ferenc minorita templomának kriptájában kívánt minden pompa nélkül eltemetve, rendi ruhában pihenni ».

... Mesterükre vallanak a tanítványok!

Didák atya tanítványai voltak valóban e nagynevű, tekintélyes, jómódú emberek?

Igen. Ha nem tekintették volna mesterüknek, lelkipásztoruknak, a kegyelem emberének, nem váltak volna tanítványaivá. De — láttuk — mindenkori lelki igényükben örömmel kérték Didák atya papi szolgálatait, vele együtt gyakorolták a keresztény katolikus hitet, az ő liturgiai ténykedéseivel szentelték meg az egyházi évet, az ünnepnapokat, az ő igehirdetése és szentségkiszolgáltatásai által kaptak természetfeletti világosságot és erőt.

Isten Szolgája Kelemen Didáknak szinte emberi erőket felülmúló missziós útjai igen szerteágazók voltak, de egy magasztos központból indultak ki: az evangélium szelleméből, tanításából, a jó pásztor aggódásából, szeretetéből a juhok iránt...

A mestert és pásztort Isten kegyelme hozta össze tanítványaival és juhaival...

Bizonyítványok és jelentések « Kelemen Didák atya szent életéről ».

Károlyi Klára felterjesztése után P. Csák több más bizonyítékot is említ Kelemen Didák életszentségének híre mellett (i.m. 97):

« Az általánosan ismert, erényekben gazdag, mély vallásosságú nagyasszonynak ehhez a leveléhez csatlakozik Szabadszállásy István, középszolnokmegyei alispán bizonyítványa Kelemen Didák atya szent életéről, továbbá kortársának, a tudós Benkő Sámuel orvosnak és sok más kiváló férfiúnak a nyilatkozata, úgy, hogy maga az egyházi főhatóság is hivatalos jelentést küldött felőle Rómába.

Ez a hivatalos jelentés megkapó szavakkal festi a megboldogultnak, mint szerzetesnek, kötelességtudását, erényeit

s azonfelül megemlíti azt az általános szeretetet és tiszteletet, amely szinte rajongásig fokozódva nyilvánult meg irányában. A jelentésnek eme része Takáts Sándor szerint a következő: « A jámborság szorgos őre, a vallásosságnak példás tüköre, kiváló a szegények és fogságban levők iránt való nagy szeretetben. Egész odaadással csüngött lelke a mennyei dolgok elmélkedésén, az imádságon, a virrasztáson. böjtön és egyéb testi sanyargatásokon. A hit legbuzgóbb terjesztője volt az eretnekek megtérítése és a lelkek üdvének munkálása által. Az alázatosság, a türelem, az égi bölcsesség, és okosság s egyéb, a szerzeteshez méltó erények, úgy theológiai, mint a sarkalatos erények heroikus fokban voltak meg benne. — A főpapok, a mágnások, a nemesek, nagy tisztelettel és becsüléssel viseltettek iránta és mindenki előtt — az egyházban levők és az egyházon kívül állók előtt is — kedvelt volt ».

A magyarországi minoriták azon korbeli iratai között e sorokat is találjuk Kelemen Didák érdemeinek méltatásáról: « Hogy e férfiú egész életén keresztül mennyit tett Isten dicsőségének emelésére, az egyház és katol!kus hit gyarapítására, a lelkek üdvének előmozdítására; mennyit fáradt a vétkek kiirtásáért, az erények terjesztéséért — igazolják a rend Generálisához, Ganganelli Lőrinchez az 1748-ban küldött felterjesztések ».

Ezen megmozdulások kapcsán küldötték ki Rómából azt a bizottságot, amelyről Brázay János is megemlékezik, amikor « Gróf Károlyi Klára, néhai Gróf Haller Gábor özvegyének két érdekes levele » című füzetében azt írja, hogy: « a negyvenes években Rómából kiküldött bizottság megvizsgálta Kelemen Didák rothadatlan testét és sírját lepecsételte ».

Erre mutatnak Szatmármegye monografusának, Szirmaynak 1809-ben írott sorai, amelyek szerint: ... « most is látható a miskolci sírboltban rothadatlan teste »... Brázay még azt is írja, hogy azt a rendtagot, aki a római küldötte-

ket a sírboltba levezette, eskü alatt kötelezték, hogy a látottakról soha senkinek egy szót ne szóljon. Így tehát a boldoggá-avatás ügyét csak elhalaszották kedvezőbb időkre, de nem ejtették el».

Recognitio Canonica 1772 *decemberében.*

Hogy P. Kelemen Didák boldoggáavatási ügyét nem ejtették el, mutatja egy ikonográfiai tény, amelynek perrendtartási előzményét és kánonjogi eredményét vizsgálni egy érdemes kutató hálás feladata lesz.

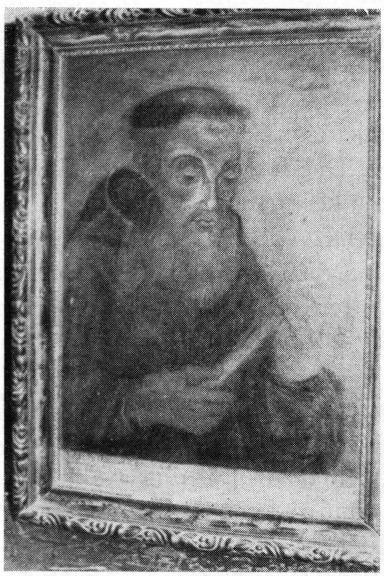

Miskolc: Isten Szolgája P. Kelemen Didák eredeti arcképe, melyet halála után 28 évvel, 1772-ben festett Musik Jácint minorita atya a holttest felülvizsgálásakor.

Őriznek ugyanis a miskolci minorita templom sekrestyéjében, — egykor a rendház ebédlőjében tartott és tőlem is eleget látott —, olajfestményt P. Kelemen Didákról, amelyet halála után 28 évvel, 1772-ben festett a szentség hírében elhunyt Didák atya rendtársa, P. Musik Anzelm. Ha ez megtörténhetett, másként nem magyarázható, mint hogy ebben az évben is felülvizsgálták Kelemen Didák sírját és holttestét, ami viszont föltétlenül az egyházi hatóságok folyamatos és szakadatlan érdeklődését tanúsítja az ügyben.

Musik Jácint két ízben is guardián volt Radon, a török hódoltság idején egykor fontos missziós központot jelentő minorita rendházban. Ha Knáisz adatait nézzük, P. B. Musik Jácint 1766-1771, majd 1776-1777 között házfőnökösködött Radon, ahol éppen Knáisz Mihály lett az utódja.

Ezek szerint 1772-ben P. Musik talán éppen a miskolci szerzetes családhoz tartozott, — amiről nincs rendtörténeti tájékoztatóm —, ha nem éppen odahívták mint rendi festőt, hogy a kánoni felülvizsgálat alkalmával Didák atyáról képet készítsen.

P. Musik lélekkel festett. Kelemen atya arcvonásainak szépsége, az átszellemültség, az életét jellemző istenközelség érzékeltetése ihletett művész hű ecsetjére vall.

Amikor napjaink neves festőművésze, a kalocsai főegyházmegye papja és már évek óta Rómában élő és alkotó Prokop Péter Kelemen Didáknak ezt az arcképét szemlélte, kijelentette: az eredetiség varázsát semmiféle mai eszközzel nem lehetne elérni!

Írásba is foglalta meggyőződését, amit hagiografiai tényezőként közlök.

« Művészeknek van az a képességük, hogy meg tudják ábrázolni a látható-foghatóval az érzékeinken túli titkokat. Ezért beszélünk metafizikus, transzcendens, misztikus stb. festőkről. Persze különféle módokon jutnak el céljukhoz. Talán mindegyik a maga módján. Sokszor nem is tudatosan, csak ösztönösen. A különös atmoszféra, a szokatlan fény, a belülről jövő megvilágítás megérezteti, hogy a közülünk való lény mégis más. A teológus a kegyelmet emlegeti. Vagy kicsúszik a szánkon a szent fogalma... Az idő is dolgozik a képen tovább... A kopás kicsit időtlenné teszi. A hiányzó részek kiemelik a szabványból. Az idő csinálta hibák hozzáadják, ami a művész keze által elérhetetlen vagy elképzelhetetlen volt... Öreg fényképek leváló szemcséi azt sugallhatják: mintha anyagiasulna valami jelenés. Egyre rajzo-

lódik, de máris félünk, hogy újra eltűnik a vízió. Ilyesféle szerencsék együttese hozta létre a festmény fényképének különös kifejezését. A kicsit makacs ajak (ki az, aki makacsság nélkül szentté tudna lenni) mintha megizlelt volna egy zamatot, mely soha nem marad le többé a szájzugáról. Félig lezáruló szemei: mintha találkán volna a Végtelennel, akinek üzenetére hallgat, hogy elvigye a szószékre vagy akár a vásárba is. A múltból elősejlő emlék, melynek biztos magatartása erő lehet a zilált modern embernek is ».

Prokop Péter ajánlotta a mellkép arcának részletes kiemelését külön képen, a lelkiségtől még a földi élet után is áthatott vonzó kifejezésével.

P. Musik Anzelm a, minden valószínűség szerint gyorsan festett, kép alá a következő szöveget írta:

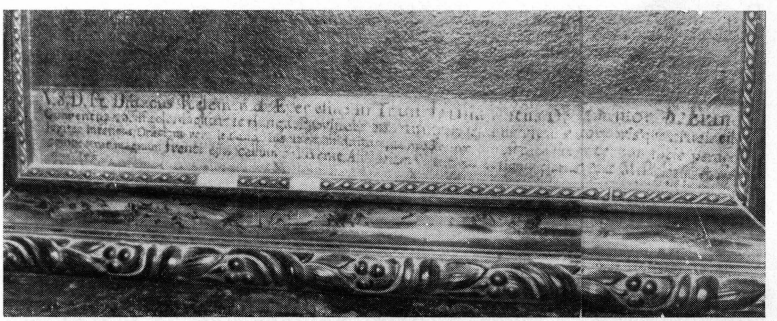

A Kelemen atyáról festett hiteles arckép alatti szöveg 1772-*ből, amely erényeit méltatja.*

« V. S. D. Fr. Didacus Kelemen de Eperjesino in Transilvania natus, Ord. Min. S. Francisci Convent., S. Theol. Magister ac Hung. Provinciae bis Minister, jejuniis, vigiliis corporisque cruciatibus jugiter intentus, orationi vero ita addictus, ut ex assiduitate ac modo quo strata super terram facie

peragere consveverat, magnum fronti ejus callum obduxerat. Aliis etiam virtutibus ac signis clarus obiit Miskolczini die 28-a Aprilis 1744. - Fr. Hyacinthus Musik minorita Conventualis pinxit. — ... Fuit flexibilis 7-a Decembris 1772 ».

Ismétlem, a tényről, Kelemen Didák holttestének kánoni felülvizsgálásáról nem rendelkezem hivatalos bizonyítékkal, de másként nem történhetett, mint az egyházi hatóságok nélkülözhetetlen közbenjöttével.

A továbbiakban azonban tájékoztasson bennünket Dr. Csák Alajos Cirjék.

A boldoggáavatási ügy folytatódása 1774-*ben.*

« Arról a mozgalomról tehát, mely az életszentség hírében elhunyt Kelemen Didák szentté avatása érdekében mindjárt halála után néhány évvel általános kívánságra megindult, csak annyit tudunk, hogy 1749-ben vagy 1750-ben egy római küldöttség a sírt megvizsgálta, a koporsót lepecsételte, de az ügyet elnapolták.

Az egri érseki levéltárnak adatai szerint azonban az ügynek mégis folytatása következett, illetőleg az általános óhajtásnak megfelelően egészen újból szabályszerű eljárás alá vették a boldoggá és szentté avatás ügyét. Nevezetesen 1774-ben Sztanya Sándor, a minoriták egri rendházának főnöke, a tartományi főnök meghagyásából, az egri püspökhöz latin nyelven a következő tartalmú kérvényt nyújtotta be:

Nagyméltóságú Illustrissimus és Főtisztelendő
Főpásztorunk!
Kegyelmes Atyánk és Pártfogónk!

Istennek szolgája, Kelemen Didák, Szent Ferenc kisebb, conventuális rendjebeli atya az egri egyházmegyébe kebelezett szabadalmazott Miskolc városában ugyanezen testvéreknek az egekbe vitetett Boldogságos Szűz Mária tiszteletére

általa emelt templomban, nagyobb koporsóban, de a nevezett testvérek közös kriptájában, püspöki ellenőrzéssel lezárva, már 1744. április 28-ik napja óta eltemetve fekszik s akinek kiváló fokú hősies erényeit, természetfeletti adományait, szent életét, drága halálát, csodáit és szent hírét elhunyta után sok tanú, kivétel nélkül idősebbek és nemcsak az előkelő rendűek, hanem a mágnások közül valók és eme híres Magyarországnak egyházi férfiai közül, akik még életben vannak, mint maguk az idősebb más vallásúak is egyhangúan híresztelik: Miért is, amidőn az emberi életnek már az első szülők bűnbeeséséből származó mulandósága minden halandóra nézve, minden pillanatban közel van: félő, hogy az ellenséges halál az öregséggel terhelteket ebből a halandó életből elragadja s az Isten ilyen kiváló szolgájának örökké dicsérendő és követendő erényes hősi tetteit azokkal együtt eltemeti. És minthogy mindig méltó Isten dicsőségét az ő szentjeiben elbeszélni — mint Nagy Leó szent Lőrincről tartott beszédjében mondja: « Nekünk is oltalmat és sziklát állított »... Tehát az említett szent Ferenc kisebb conventuálisainak Magyarországi Szent Erzsébet tartománya Nagyméltóságod lábai elé teljes alázatossággal leborulva kérvekér, kitartóan könyörög, hogy meghallgattassék és VIII. Orbán « De Paritione » rendelkezése szerint nevezett Isten szolgájának, Kelemen Didáknak hősi erényei, természetfeletti adományai, szent élete, dicső halála, csodálatos dolgai, halála után kelt szent híre és más egyéb cselekedetei felől a szükséges tanúk megnevezésével törvényes eljárás rendeltessék el.

Jóllehet Nagyméltóságodat igen sok és nehéz ügy terheli, mégis Nagyméltóságodnak Isten iránt való szeretete és gyermekei iránt való atyai jóindulata bizonyára fog módot találni, hogy ezt a munkát is elvállalja.

Mi előállítjuk a tanúkat s elvégezünk mindent, amit az ügy, vagy a szabályok kívánnak, vagy amit Nagyméltósá-

god parancsol és csak azért az egyért esedezünk, hogy Isten kiváló szolgájának emékezete a már-már kihaló tanúk elfogyása miatt veszendőbe ne menjen. Legyen meg a többi között ennek az édes egri egyházmegyének az a kiváltsága is, hogy az ő kebeléből felmagasztaltassék épen az, aki egészen Nagyméltóságod elődeinek, különösen Erdődy Gábornak parancsaitól függött. Ezen kegyességéért sohasem szűnünk meg az örök Istent imádni, hogy Nagyméltóságodat halmozza el ajándékaival. — A mi szegény, kis Provinciánk, amely Nagyméltóságod pártfogásával dicsekszik, ezt alázattal kéri s marad kezeit csókolva

Nagyméltóságodnak

Jakabfalvy Román atyának, tartományi Főnökünknek parancsából

Sztanya Sándor s.k.
a minoriták egri konventjének
ez idő szerint való főnöke

P. Sztanya Sándor P. Monay Ferenc « Adataiban » is szerepel (116. oldal), mint író.

Született Vácon, 1733-ban. A Rendbe lépve, tanulmányainak végeztével pappá szentelték. Elnyerte a theol. doktori címet. Tanított bölcseletet, majd theologiát. Házfőnök volt Szegeden (1767), Egerben (1774), Miskolcon (1779), Nagybányán (1782) és újra Egerben (1783). Volt tartományi titkár és tartományi tanácsos is.

Mint egri házfőnök, ő volt 1774-ben Kelemen Didák boldoggá avatási ügyének megindítója és a rendtartomány képviseletében szorgalmazója (postulator).

Meghalt Egerben, 1784. június 3-án.

Munkája: Assertiones ex universa Aristotelis Logica ad mentem doctoris subtilis Ioannis Duns-Scoti sub gratiosissimis auspiciis... Laurentii Marczibán de Pucho, Sac. Caes. Reg. et Apostolicae Maiestatis Consiliarii, Incl. Cottus Csanadiensis Vice Comitis... in V. Residentia Lugosiensi Ord. Fr. Min. S. Franc. Conv. a. 1764 die 20 mensis Aug. publice propugnarent... ex praelectionibus R.P. Alexandri Sztanya... Budae, 8-r. 4 old.

E kis kitérés után vezesse a történtek fonalát Dr. Csák (i. m. 101-103).



Gr. Esterházy Károly egri püspök, akitől 1774-*ben Kelemen Didák boldoggáavatási perének elindítását kérték.*

« A püspöki consistorium (szentszék) ennek a kérésnek készséggel helyt adott s a kérvényt benyújtó Sztanya Sándort, mint promotort (ügyvivőt) értesítette, hogy mielőtt az eljárást megkezdenék, a szabályoknak megfelelően postulator (vizsgálóbíró) kinevezése szükséges, aki az előzetes vizsgálatot elvégzi és véleményes jelentését a Szentszékhez megteszi. Erre a nagy körültekintést igénylő munkára Dobronyay Miklós egri oldalkanonokot nevezték ki.

Sztanya most ismét a Szentszékhez fordult s kérte, hogy a szabályok szerint mindenek előtt azt vizsgálják meg, hogy az elhunyt Kelemen Didák atya eddig még sehol sem részesült az egyház szentjeit megillető tiszteletben, s egyúttal mondják ki, hogy az ügy eldőltéig ilyenben nem is részesülhet.

A püspök ennél fogva kiadta az úgynevezett « Valváliák » - ra vonatkozó rendeletet, amely szerint az egri egyházmegyének és a minoritáknak összes templomaiban az ajtókra táblákat függesszenek ki a következő szöveggel:

1. Azoknak, akik nincsenek boldoggá vagy szentté avatva, a képeit sem koszorúzottan, sem fényes sugarakkal nem szabad lefesteni, sem ilyeneket a templomokban, nyilvános helyeken. vagy magánlakásokban tartani nem szabad.

2. Az ilyenekről nem szabad erényeiket, vértanúságukat, csodákat, nyilatkozataikat, vagy jótéteményeiket tartalmazó könyvet nyomatni, ha csak nincsenek ellátva erre vonatkozó engedéllyel.

3. Ilyenek sírjához nem szabad lámpákat, gyertyákat, vagy fogadalmi táblákat, viasz, ezüst, vagy bármely anyagból készült alakokat, mint felajánlott ajándékot tenni.

Akik ezeket a tilalmakat megszegnék, azok egyházi átok alá esnek. És mindenkit felhív a rendelet, hogy akinek Kelemen Didák atyát illetőleg ilyen tiszteletnyilvánításról tudomása van, azonnal jelentse be plebánosának, aki viszont a Szentszéknek köteles arról jelentést tenni.

Ezt a szigorú rendeletet a plebánosok a szószékekről is kihirdették híveiknek, megmagyarázták, azután pedig egy hónapig a templomajtókon kifüggesztve tartották. Amikor a kifüggesztés ideje lejárt, minden plebános beterjesztette jelentését, amelykből kitűnt, hogy a nép mindenütt kegyelettel őrzi Kelemen Didák atya emlékét, de sehol sincs nyoma annak, hogy olyan külső tiszteletben részesítenék, ami az egyház rendeleteivel ellentétben lenne ».

Tanúkihallgatások P. Kelemen Didák boldoggáavatási ügyében.

« Sztanya ügyvivő most már az eljárás folytatását, a bejelentett tanúk hivatalos megidézését és kihallgatását kéri Kelemen Didák atya életére nézve.

A bejelentett tanúk ezek voltak: Tercsák Mózes, Borsod megye tiszti ügyésze; vizeki Tallián András Pál alispán, Beller Mihály nyug. alispán, Leőchey Zsigmond megyei törvényszéki ülnök, Zolnay Gáspár, Miskolc város szenátora,

Felsőpulyai Bük Zzigmond, megyei jegyző, Fáy Bertalan János, Borsod megyei nemesi bíró, Fisser József, megyei aljegyző és esetleg azok, akiknek kihallgatását a felmerülő vallomások folytán még szükségesnek találják.

A Szentszék a bejelentett tanúkat ugyanezen év augusztus 9-re, az egri püspöki udvarban tartandó kihallgatásra szabályszerűen beidézte és összeállította a kérdőpontokat, amelyekre nézve eskü alatt kikérdezendők lesznek. — Ezek a pontok a következők:

1. A tanú neve, vallása, életkora, foglalkozása, lakása.

2. Nem tanította-e ki valaki őt, hogy mit valljon?

3. Ismerte-e személyesen Kelemen Didák atyát? Mely alkalommal, hol és mikor? Beszélt-e vele? Hányszor és miről?

4. Ha nem ismerte, hallott-e valamit felőle? Kitől, mit?

5. Tudja-e a tanú, vagy hallotta-e, hogy Kelemen Didák a miskolci konventben élt? — Mikor és meddig? — Mi volt felőle a hír életéről, vagy szent életéről Miskolcon, vagy talán más helyeken is?

6. Ennek a szent életnek a híre élt-e még Kelemen Didák halála után is Miskolcon és másutt, egyesek között, vagy általánosan minden osztályú nép között? Csökkent-e felőle ez a hír, vagy növekedett mai napig?

7. Mit gondol, hogy honnan eredhetett ez a hír s hitelre méltó, komoly emberektől-e, vagy csupán Kelemen Didák rajongóitól, vagy érdekelt felektől? Például és különösen nem a rendtársaitól-e?

8. Tud-e a tanú, vagy hallott-e ezek ellen a hírek ellen valami beszédet, vagy tettet? Ha igen, — kiktől?

9. Nem tudja-e, vagy nem hallotta-e a tanú, hogy hol, mikor, a konventben vagy konventen kívül halt-e meg Kelemen Didák s milyen betegségben és csakugyan szent élet hirében halt-e meg?

10. Vajjon tudja-e, vagy hallotta-e, hol temették el a testét? Rendtársainak a közös kriptájában-e, vagy máshol? Hol nyugszik most? Miféle módon zárták le a sírját?

11. Tudja-e vagy hallotta-e, hogy Kelemen Didákot nagy néptömeg jelenlétében temették el? Talán beszédet is tartottak felette? Dicsérték-e, hirdették-e ez alkalommal az ő erényeit, csodáit? Milyen volt a gyászmiséje, — egyszerű requiem, vagy színes?

12. Nem volt-e a tanú Kelemen Didák sírjánál pártfogást kérni? Ha igen, — hányszor? Vagy nem hallotta-e, hogy mások ilyen célból felkeresték? Kik és hányszor?

13. Látta-e, vagy hallotta-e, hogy Kelemen Didák sírjára fogadalmi ajándékokat. táblácskákat tettek, vagy felajánlottak? Vagy nem gyújtottak-e lámpákat a tiszteletére? Lehetett-e ilyeneket látni, hallani, vagy ha voltak, kellettek-e azok?

14. Nem látta-e, vagy nem hallotta-e, hogy ennek az Isten szolgájának sugárfényes, koszorús festett arcképei vannak, vagy nincsenek-e ilyen szobrai a templomokban, vagy más helyeken kiállítva?

15. Nem hallotta-e, hogy Kelemen Didák erekyéi templomban, oratóriumban, vagy más helyeken tartatnak s körülöttük lámpák, ajándékok vagy táblák vannak? Szoktak-e világosságot gyújtani a tiszteletére?

16. Kiktől származnak Kelemen Didák koporsóján a feliratok, dicsérő szavak, vagy olyan felirat, amely az ő tiszteletéről beszél? Mondja el a tanú, mit tud, vagy mit hallott ebben a tekintetben?

17. Tud-e valamit a tanú arról, hogy vannak nyomatott füzetek, amelyek csodáit erényeit, kinyilatkoztatásait, jótetteit, közbenjárását tartalmazzák? Kinek a hírével adattak ezek ki, vagy VIII. Orbán pápa által előírt rendeletek le vannak-e a könyv végén nyomtatva?

18. Tud-e a tanú általában olyant, ami a templomban, nyilvános oratóriumban, vagy máshol a Kelemen Didák dicsőítésére, vagy tiszteletére vonatkozik? Kit kíván még ez ügyben kihallgattatni?

Ezeket a kérdőpontokat azért közöltük, hogy az olvasók lássák, milyen komoly, szigorú s mindenre kiterjedő figyelemmel folyik le egy boldoggá, szentté avatandó ügyében indított vizsgálat.

Ez a vizsgálat különösen arra akart világosságot deríteni, hogy nem történt-e addig valami olyan meg nem engedett dolog, akár rendtársai, akár tisztelői vagy érdekeltek révén, ami az elhunyt szent életére nézve a közvéleményt megtéveszthette volna, vagy az által, hogy a szenteket megillető tiszteletet neki előlegezték; vagy az által, hogy a népet Kelemen Didák életére és erényeire nézve — ha akaratlanul is — befolyásolhatta volna. Mindenek fölött tisztába akartak jönni a tényekkel, a tiszta igazságot és valóságot iparkodtak kideríteni, hogy azokat mérlegelés végett a Szentszék elé s innen véleményes javaslattal ellátva Róma ítélete alá bocsájthassák.

Augusztus 9-én tehát megkezdődött a tanúk kihallgatása, melyre az egri püspök, Ambrozovsky Mihály oldalkanonokjának, mint az ő helyettesének elnöklete alatt Csák István és Major József egri kanonokokat, mint vizsgáló-bizottsági tagokat, továbbá Keller János kanonokot, mint bizottsági jegyzőt s a már megnevezett Dobronyay Miklós vizsgálóbírót küldötte ki.

Ez a bizottság a tanúkat egyenkint s elkülönítve kihallgatta s előzőleg mindegyiket megeskette, hogy csak a színtiszta igazságot fogják mondani. A már fönnebb bejelentett tanúkon kívül még más, később ajánlottakat is kihallgattak, úgy, hogy a tanúvallomási jegyzőkönyvek tizenkét tanúnak a vallomásáról szólnak. Ezek a legmagasabb megyei tisztségeket viselő komoly emberek: bírák, ügyészek,

városi tanácsosok, de volt egy mesterember, köznemes és Kelemen Didáknak egy rendtársa is.

A tanúk közül hét személyesen ismerte az elhunytat. De kihallgattak olyanokat is, kik fiatal koruknál fogva már nem is ismerhették, vallomásukkal azonban hozzájárultak annak a kérdésnek tisztázásához, hogy milyen híre volt Kelemen Didáknak olyanok előtt, kik személyesen nem ismerték.

Minden tanú meglepően egybehangzó vallomással erősítette meg Isten szolgájának szent életét, vagy szent életének hírét, kiváltságos nagy erényeit, remete életmodját, lángoló hitét és imádságos mély buzgóságát. Kivétel nélkül hangoztatták, hogy szent élete és híre ellen soha egyetlen, még legtávolabbról való szót sem hallottak; ellenkezőleg, a nemkatolikusok is elismerték és mondogatták, hogy: « nem volt és nem is lesz több olyan bölcs és különösen nem lesz több olyan krisztusi szeretettel megáldott ember — Miskolcon, mint amilyen Kelemen Didák volt, aki épen úgy segítette és vigasztalta a szegény, gyámolításra szoruló más vallású felebarátját, mint a katolikust ».

Világossá tették ezek a tanúvallomások azt is, hogy sem a szerzet, sem a közönség részéről nem merült fel még csak a legcsekélyebb jelenség sem, mely őt — az egyház szentjeit megillető — tiszteletben részesítette volna, bár a szívekben soha nem csökkenő, hanem inkább erősödő vágyakozás égett ennek az eléréséért.

A bizottság egyik tanúhoz sem intézett olyan kérdést, mely csodákat kutatott volna, mégis mindegyiknek a vallomásából kitűnik, hogy hallotta és ismeri azokat a legendákat, melyek a nép között közszájon forogtak s amelyek közül nehányat már mi is ismertettünk.

A vallomások között rendkívül kedves naivságú Zolnay Gáspár ácsmester vallomása, aki ugyan személyesen nem ismerte Didák atyát, de gyakran hetekig dolgozott a rendházban, mint munkás és így biztosan észrevette volna, ha ott a

rendtársak Didák atyát szentként tisztelik. Nem vett észre ilyent semmit. « Pedig szent volt az », — mondja tovább Zolnay Gáspár, mert lám, Tamáskovits, a plebánia kántora, akivel jó ismeretségben voltam — elbeszélte nekem, milyen jót tett ő vele Kelemen Didák. — Tamáskovits ugyanis bejárt a minoritákhoz is szent misék alatt énekelni, de mert Didák atyának sohasem volt pénze, — mert ha volt, azonnal kiosztotta a szegények között, — hát bizony őneki sem fizetett az éneklésért. Hanem egyszer panaszkodott a szent életű atyának, hogy a fogai már mind kihullanak, mi miatt nem bír jól énekelni és fél, hogy a kenyerét is elveszti. Ekkor Didák atya imádkozott fölötte, majd megáldotta őt ezekkel a szavakkal: « Soha sem fog megcsökkenni az éneklőképességed! » — És íme! A kántornak halála napjáig nem csökkent meg az éneklőképessége s bár öreg ember volt már, sokszor emlegette, hogy még mindig jól tud énekelni és Didák atya áldása többet ért neki, mint a pénz ért volna...

Megható, sőt megrázó lehetett az utolsó tanúnak a vallomása. Hiszen még így, a nagy távolok ködén át is derengően és teljes erővel markol belé azoknak a szívébe, akik elolvassák. — Fái Fáy László, 67 éves, kiérdemült borsodmegyei alispán állott a bizottság elé s elmondotta, hogy személyesen ismerte Kelemen Didákot, mert a megye őt küldötte ki annak idején Reviczky kincstári igazgató mellé, amikor a minoritáknak a letelepüléshez kijelölt területet Miskolcon átadták. — Ezután is gyakran találkoztak s beszélt is vele nem egyszer, — de mindig lelki dolgokról. Tudja, hogy valláskülönbség nélkül mindenki tisztelte, szerette és szentéletűnek tartotta. Nem vette észre, hogy bárhol és bármikor ellenkezőt mondtak volna róla. Temetésén nem volt jelen, mert épen akkor nem időzött Miskolcon. Tudja hol van eltemetve s több ízben látta is egyszerű nyugvóhelyét.

Mindezeket, mint a perrendtartáshoz szokott öreg tisztviselő, keresetlen szavakkal, a feltett kérdésekre válaszolva

mondta el. De mikor a 14-ik kérdőpontra kellett válaszolnia, hogy: « Látott-e, vagy hallott-e olyan képeket, amelyek Kelemen Didákot dicsfényes sugarakkal ábrázolják, mint ahogy a szenteket szokás ábrázolni? », akkor Fáy László — a jegyzőkönyv szerint — ezt felelte: « Tudom, hogy van egy róla festett kép a rendházban sugarak nélkül, de én most azt vallom s jelentem ki, hogy : Én láttam az élő Kelemen Didákot sugaraktól és mennyei fénykörtől környékezve — akkor, amikor egy betegnek az ellátása után Csabán (Miskolc mellett) kocsira ülve birtokomról távozott ». — Ezt a csodás jelenséget, — úgymond —, mélységes megdöbbenéssel, mintegy szíven szúrva nézte, másoktól is hallotta, hogy látták és később is gyakran keszélt erről a látomásról. — Így írja a jegyzőkönyv.

Ezekkel a hivatalos stílusnak megfelelő egyszerű szavakkal mondja el a jegyzőkönyv latin nyelven a vallomást, de a fogalmazás mégis sejteti, hogy mindenkit megkapott a Fáy László vallomása és annak előadása. Hiszen ő, Fáy, — aki megszokta a kihallgatások hivatalos módját, csak egyszerű igen-nel vagy nem-mel felelt eddig a kérdésekre, — most pedig egyszerre beszédes lesz és a feltett kérdésre egyszerre negativ és positiv feleletet is ad.

Azt mondja, hogy festett glóriás képet nem látott, hanem látott mást. Képzeletünk szinte átérzi, amint az idős törvénytudó úr egyszerre megváltoztatja eddigi csendes, szinte monoton hanghordozását és nyomatékosan, elevenen teszi vallomásához azt a mást, amit látott.

A jegyzőkönyvnek hivatalos stílusában feltűnő az a « hanem » szócska. Ez olyan fordulatot ad a vallomásnak, mintha a tanú hirtelen támadt eszmétől felvilágosítva, büszkének érezné magát, hogy részese volt annak az eseménynek, amelyet most elmond s amely mindenkit meglep. Mintha kicsinyelné az ügy nagyszerűségéhez képest azt a hivatalos kérdést, mely az előírt szabályok szerint aprólékosságokat

és mellékkörülményeket kutat ott, ahol döntő esemény történt. Mintha azt értetné: Ti festett képet kutattok, én pedig élőt láttam. Ti festett sugarakról kérdezősködtök — és én valódi fényözönt láttam, olyant, amilyent csak az ég villámai lobbanthatnak ama kiválasztott köré, akit az isteni Kegyelem ki akar tüntetni. (A jegyzőkönyv csakugyan a « fulgor » (mennyei fény) szót használja).

Mikor a tanú ezeket hangsúlyozva elmondotta, megint csak visszatért az egyhangú, hivatalos formához. A többi kérdésre, — mintha azokat immár teljesen lényegtelennek ítélné — a szokásos rövidséggel felelt, sőt a végén szabályszerűen megnevezte azt a tanút is, akinek kihallgatását még érdemesnek tartja.

A bizottság azonban — úgy látszik — megelégelte a kihallgatásokat, mert nincs nyoma annak, hogy még másokat is kihallgatott volna; ellenben következik az ügyvivő Sztanya Sándornak a kérvénye, melyet a püspökhöz nyomban benyújtott, — s előadja, hogy a bizottság befejezte a tanúk kihallgatását és tisztázta a kérdést, hogy Kelemen Didák atya nem részesült-e valami módon olyan tiszteletadásban, mely csak az egyház szentjeit illeti meg.

Most már tehát a szabályok szerint csak az van hátra, hogy a bizottság magát a temetkezési helyet, a sírt, a templomot s az elhunytnak lakóhelyét is megvizsgálja és megállapítsa, hogy szabálytalanságot ott sem lehet látni. Kéri tehát a püspököt, hogy a vizsgálóbizottságot ennek a személyes vizsgálatnak megejtésére is utasítsa s annak megtörténtéhez képest tegye meg Rómába jelentését.

A püspök ennélfogva utasította a bizottságot s 1776. október 11-én reggel 8 órakor a püspök képviseletében Ambrozovszky Mihály egri apátkanonok, mint elnök, Dobronyay Miklós mint szentszéki ügyvéd és Keller János szentszéki jegyző a miskolci minorita rendház előtt megjelentek. Előhívatták Szabó Anzelm házfőnököt, Sartóry Bernát rendi theo-

lógiai tanárt, Kászonyi Ferenc minorität és Sztanya Sándor kérelmező ügyvivőt s előadván jövetelük célját, azt a kérdést intézték hozzájuk: hol nyugszik Kelemen Didák? A kérdezettek kijelentették, hogy templomban, a rendtagok közös kriptájában, a Sanctuarium alatt, az oltár Epistola oldalán, eredeti eltemetési helyén a többi sírtól kevéssé távol, kettős koporsóban. (Az 1790-ik évben a kripta rendezésekor átvitetett a Szent-Háromság oltár kápolnája alá).

Ekkor a bizottság bement a templomba, a népet kiparancsolta s a templom ajtait lezárta. Azután lementek a kriptába s a mondott helyen megtalálták a koporsót, amely a többinél valamivel nagyobb, mert — mint mondják — kettős. Egy öl és 7 hüvelyk hosszú; a végén vaskarikák övezik s úgy a fejnél, mint a lábaknál vaskapcsokkal van átfogva. Semmiféle felírást nem találtak rajta, semmiféle fogadalmi vagy másnemű táblákat, vagy egyéb olyant, ami nyilvános tiszteletadást jelentene.

Azután figyelmesen átkutatták a templomot, a kápolnát, az oltárokat, a sekrestyét, de sehol sem képet, sem bármiféle jelet nem találtak, ami Kelemen Didák tiszteletére vonatkoznék.

A templomból átmentek a rendházba s ott Kozma Irenaeus felszentelt pap lakásában találtak egy festett, Kelemen Didák atyát ábrázoló képet, — de minden sugár és glória nélkül. Átkutatták a folyosókat, a portás lakását, a tanulók nappali szobáját, hálótermeiket, a lépcsők alját, de sehol se találtak semmit. Végül az egyik szobácskában volt néhány darab negyedrét alakú kis kép, amely Isten szolgáját ábrázolta s amelyet Rómában nyomtak, de minden sugár vagy más jel nélkül.

A kép alatt a következő szöveg: « Isten szolgája Tisztelendő Kelemen Didák atya, ki Erdélyben, nemes családból és katolikus szülőktől született. Szent Ferenc Kisebb Conventualis rendjebeli theológiai magister és két ízben magyarországi tartományfőnök.

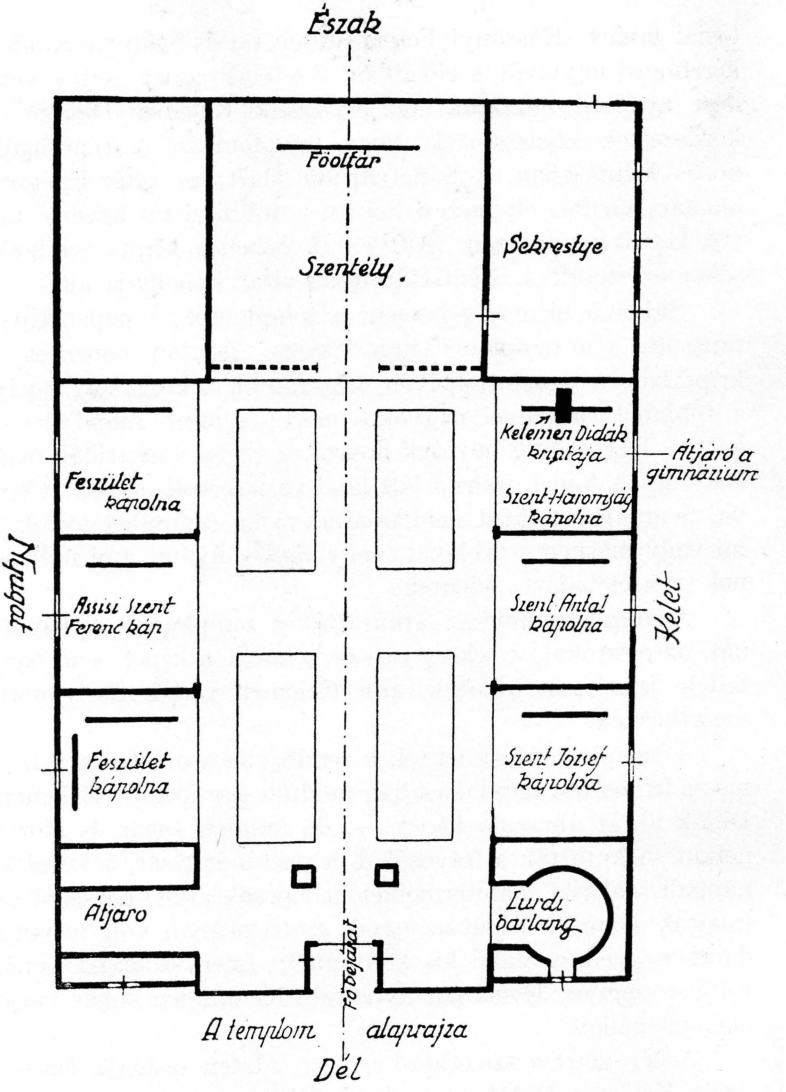

A miskolci minorita templom alaprajza; a jobb oldalhajó első (Szentháromság) kápolnájának kriptarészében van eltemetve Isten Szolgája P. Kelemen Didák.

Kiváló az Isten iránt való szeretetben, fáradhatatlan a hit terjesztésében és az eretnekek megtérítésében s a bűnök kiirtásában. Böjtöléseken, virrasztásokon, testsanyargatásokon odaadással csüngött, az imádkozásban annyira elmélyedő, hogy a hosszas imádkozástól s a módtól, ahogy a földön arcra borulva imádságait végezni szokta — homlokán bőrvastagodás támadt. Alázatosságáról, türelmességéről, egyéb erényeiről és tulajdonságairól nevezetes. Szent hírben hunyt el Miskolcon 1744. április 28-án ».

A vizsgálat végeztével Sztanya Sándor kérelmező a szentszéki ügyészhez fordult s írásban összegezte az eddig történteket és bizonyítja a vizsgálat szabályosságát. Elmondja az eredményeket s ezek alapján kéri, hogyha ellenvéleménye van — jelentse be, ha pedig nincsen, akkor terjessze be jelentését a püspökhöz, miután ő biztos abban, hogy az ítélet csak kedvező lehet ».

Rendtartományi kérelmek 1776 - 1778 - *ban.*

A szemünk előtt levő hiteles fényképmásolatból látjuk, hogy a magyar minorita rendtartomány részéről P. Pál Lajos, teológiai tanár, vice-postulátor az illetékes egri főpásztorhoz fordult P. Kelemen Didák boldoggáavatási ügyében a « de non cultu » eljárás kegyes jóváhagyása érdekében:

« Excellentissime, Illustrissime, ac Reverendissime Domine Praesul, et Patrone Benignissime!

Anno 1776-to 2-da Mensis Novembris exceptis Testium, super non cultu Ven. Servi Dei P. Didaci Kelemen fassionibus, ac reliquis non cultum spectantibus momentis, mature discussis, Excellentia Vestra, una et Venerabile Consistorium ad sententiam ferendam, dum et quando procedi posse, benigne resolvit: in eum proinde finem Excellentiam Vestram humillimis interpello precibus: quatenus hunc processum de

non cultu, lata tandem sententia absolvere, ac concludere dignetur. Pro qua speciali gratia Excellentiae Vestrae Supremum Numen exoraturus, cum devotissimo Sacrarum osculo persevero

Excellentiae Vestrae

Aeternum devotus Filius, et Capellanus
Fr. Ludovicus Pál S. Theologiae Professor,
et Postulatoris partes agens mp.».

Mint a többi hasonló esetben, úgy most is, csak tágítja a látókört a rendtartományi vice-postulátor személyének ismerete.

Pál Lajos Nagyváradon született 1742-ben. A Rend tagjai közé felvétetvén, tanulmányainak befejezte után pappá szentelték. Miután a theologiából megszerezte a tudori oklevelet, az egri generale studiumban a dogmatica tanárává nevezték ki. 1791-ben szegedi, 1794-ben nyírbátori házfőnök lett, és a rendtartomány kormánytanácsába is beválasztották. Egerben halt meg, 1798. február 13-án.

Munkája: Assertiones ex universa Theologia Dogmatico-Polemica selectae, ac publico tentamini expositae, quas honoribus Adm. Rev. P. M. Bernardini Sartori... Praesidis dignissimi nec non AA.RR.PP.MM. in Congregatione Diffinitoriali apud oppidum Nyír-Báthor congregatorum humillime dicatas, sub praeside R.P.M. Ludovici Pál... defendent... Theologiae auditores emeriti eiusdem Ordinis. Anno 1781. Agriae, 16-r. 12 old. (Monay, Adatok, 88).

Egy másik instancia P. Sartori Bernát, a magyarországi teológiai főiskola régensének, egyben vice-postulátornak tollából származik, amint következik:

« Excellentissime, Illustrissime, ac Reverendissime Domine Praesul, Domine Patrone, et Protector Benignissime!

Anno 1776- to 2 - da Mensis Novembris exceptis Testium super non cultu Ven. Servi Dei P. Didaci Kelemen

fassionibus, ac reliquis non cultum spectantibus momentis mature discussis, Excellentia Vra, una et Venerabile Consistorium ad sententiam ferendam dum, et quando procedi posse, benigne resolvit: finem in eum Excellentiae Vrae supplicans oro, quatenus processum de non cultu lata sententia absolvere, ac concludere dignetur. Ne fors autem Excellentia Vra gravibus avocata tum Dioecesanis, tum extraordinariis curis in Persona nequiret, in Alium praelucente Benedicto 14-to Lib. 2-do Cap. 15-to Nro X.o ac sequentibus, hanc Provinciam delegari de genu supplico. Pro qua Gratia Excellentiae Vrae Supremum Numen exoratus, cum submissimo Sacrarum Manuum osculo persevero.

Excellentiae Vestrae
Aeternum devotus Filius, et Capellanus
Fr. Bernardus Sartori SSae Theologiae Regens,
et Postulatoris partes Agens. »

Hogy rendi tekintélye és illetékessége ez ügy méltóságának is megfelelt, álljon itt P. Monay « Adataiból » életrajza (103. old.).

Sartori Bernát Nagyváradon született 1735. szeptember 4-én. A rend tagjai közé lépve, bölcseletet és theologiát tanult, majd pappá szenteltetvén, hitszónok lett. Később a hittudori oklevelet is megszerezte. Szép tehetségét elöljárói a tanítás terén kívánták gyümölcsöztetni. Aradra küldték, ahol a bölcseletet adta elő a rendi kispapoknak. Innen Egerbe ment, ahol az egyházjogot adta elő, később a Generale Studium igazgatója lett. Az 1870. június 25-én Miskolcon tartott nagygyűlés tartományfőnökké választotta, amely tisztséget a szokott három éven keresztül viselte. Utána, 1783-91 aradi, 1791-1800 egri házfőnök volt, 1800 szeptemberében Miskolcra küldték házfőnöknek, ahol a következő év tavaszán, 1801. április 21-én befejezte munkás életét.

Aradi tanárkodása idején írta meg könyvét, amely Apácai Cseri János: Magyar Logikácskája (1654) után, az első filozófiai kísérlet, magyar nyelven. Munkája bevezetésében erősen védi a magyar nyelv ügyét. « Hogy-

ha a magyar nyelv — írja — egyik az elsők közül, szaporaságára, bőségére, termékenységére nézve, minden nyelvek között helytáll, akármi dolog fejtegetésében nem szorul idegen nyelvekre, s nem kívántatik egyébb hozzá a gyakorlásnál». Eszméjét igyekszik is munkája egész folyamán megvalósítani, bár latin forrásainak legközönségesebb műszavait is kénytelen körülírásokkal helyettesíteni. Könyvében, a filozófia: «a bölcsesség szeretésének tudománya». A logika: «a helyes okoskodásnak reguláit s módját tanító tudomány. A szofizma: «alattomban csaló mesterséges és fortélyos beszéd». A mű, természetesen, a skolasztikus bölcselet szellemében van megírva, hisz a hittani tanulmányokra készülő növendékek számára íródott. Nem kis bátorság kellett hozzá az enciklopedisták korában, hogy a lenézett skolasztikus felfogás mellett törjön lándzsát. A magyar anyanyelv lángoló szeretete párosult benne a törhetetlen papi lelkülettel.

Mint egyházi szónok is, nagy hírre tett szert. Beszédeit bölcseleti alaposság, erős logika, világos előadás tették értekessé.

Munkája: Magyar nyelven Philosophia, az az: a bölcsesség szeretésének tudományából némelly jelesebb kérdések, mellyeket sok hiteles bölcsesség szeretése tudományát tanítóknak írásiból egybe szedegetett és tanított, mostanába pedig a magyar nemzetnek kedvéért az elöljárók engedelméből nyomtatásban kibocsátott... Eger, 1772, Rajzzal, 4-r. 16 + 276 old. (Ismertette: Márki Sándor, Arad és Vidéke, 1881. évf.).

Nos, Sartori Bernát vice-postulátorrá történt kinevezésének szintén megvan a hiteles másolata (a római minorita Kúria generális postulátorának példányáról), úgy, amint alant jön; vagyis, hogy P. Hajduk Mózes tartományfőnök 1778. április 20-án, P. Sztanya Sándor tartományi titkár ellenjegyzésével, P. Sartorit megteszi vice-postulátornak.

«Frater Moyses Hajduk, Ordinis Minorum S. P. Francisci Conventualium AA. et Srae Theologiae Doctor, Almae Provinciae S. Elisabeth per Hungariam, Transylvaniam, partesque adnexas Minister Provincialis et Commissarius Generalis.

Dilecto in Domino R. Patri Mgro Bernardo Sartori Sacerdoti Ordinis Nostri, et Sacrae Theologiae Doctori Salutem et Seraphicam Benedictionem.

Muneris mei ratio a me exigit, ut quae Majorem Dei gloriam, Nostrique Ordinis et Instituti Concernunt Sedulo promoveam. Cum itaque piae Memoriae Praedecessor meus A.R.P. Mgr. Romanus Jakabfalvy Minister Provincialis, et Commissarius Generalis Ordinis Nostri, Causam Devotissimi Servi Dei Patris Didaci Kelemen Sacerdotis Ordinis Nostri S. Francisci Conventualium Provinciae Stae Elisabeth Hungariae bis Ministri Provincialis, ac Commissarii Generalis, plurimis in vita Virtutibus, ac signis Coruscantis, Nostrorum Romanorum Superiorum tum mandatis motus, tum etiam Complurimum Hungariae fidelium votis saepius expetitus, Sollicitis precibus, et votis affectantium inductus, medio Procuratoris R. P. Mgri Alexandri Sztanya Theologiae Doctoris, etc. Ven. Conventus Agriensis Quardiani, Processum, Ejusdem Servi Dei Super Non Cultu Coram Excellmo, Illmo, ac Rssmo Dno Dei, et Apostolicae Saedis Gratia Eppo Civitatis Agriensis, Domino Carolo Eszterházi de Galantha etc. etc. promoverit. Vita dein antelato A. Rndo Patre Mgro Romano Jakabfalvy functo, et Procuratore Supranominato per Electionem Ejusdem in Secretarium Provinciae mutato, Causa ejusdem Servi Dei aliquantulum substitit: Cum primum autem in officium pie Defuncti Ministri Provincialis (licet indignus, ac immeritus) successissem, Continuo votis affectantium et complurimum sollicitationibus de continuanda Ejusdem Servi Causa expetitus sum, Unde etiam in locum antecedentis Postulatoris partes Agentis, alium Legitimum agentem substituere Decrevi, qui Nomine Meo, ac Totius Provinciae Coram eodem Exclmo, Illmo, ac Rssmo Domino Ordinario Agriensi praedictam Causam continuaret. Te itaque R. Patrem Mgrum Bernardum Sartori Sacrae Theologiae Doctorem, De Cujus Scientia, Prudentia, Zelo

ac in hujusmodi Munere exercendo dexteritate plurimum in Domino confido Harum Serie Procuratorem in Causa praedicti Servi Dei Patris Didaci Kelemen Nomino, Eligo ac Constituo, Cum facultatibus in hujusmodi Causis requisitis, praecipue vero hujus Servi Dei. In primis Super non cultu terminando, Dein vero Super Sancta vita, virtutibus, Sancto obitu, miraculisque ordiendi, prosequendi, atque pro effectu praedicto Comparendi in Curia Episcopali Exlmi, Illmi, ac Rssmi Domini Eppi Civitatis Agriensis, Ejusdem item Vicariis, officialibus, et Ministris ad Constructionem horum processum deputandis, Instandi pro prosequutione jam coepti, vel Constructione aliorum, de novo Construendorum ad suum arbitrium et voluntatem, nec non Judices, Ministros, et officiales eligi faciendi, et omnia alia gerendi de Jure, et Consvetudine requisita usque ad ipsorum Processuum et Causae Complementum, Literas quascunque praesentandi, et producendi et compulsari faciendi, Instandi exemplatione Processus, seu Processuum, illasque Subscribi, authenticari, Claudi, Et obsignari, ac per portitorem juratum ad Sacram Rituum Congregationem transmitti, cum facultate jurandi de Calumnia, et Unum vel plures Procuratores substituendi Cum Simili vel limitata potestate, et illum, seu illos revocandi, et omnia alia faciendi et gerendi prout ipse facere et gerere possem, Praecipiens omnibus et Singulis Fratribus, Superioribus, et Subditis meae Jurisdictioni Subjectis, ne super praemissis ullo modo Te molestare, vel impedire praesumant, quin imo Superiores Locales, in omnibus, quae requisieris, Tibi adjumento esse debeant. Datum In Conventu Nostro Miskolcziensi ad Sanctam Mariam Reginam Angelorum in Coelos Assumptam Die vigesima Mensis Aprilis Anno Domini Millesimo Septingentesimo Septuagesimo Octavo.

Fr. Moyses Hajduk, Minister Provincialis,
L.S. et Commissarius Generalis
Praefati Ordinis et Provinciae mp.
Fr. Alexander Sztanya
Secretarius Provinciae mp.

A Szent Erzsébet égi pártfogása alatt tevékenykedő magyar minorita rendtartománynak egymásután következő főnöke volt P. Hajduk Mózes és P. Sartori Bernát. (P. Monay, Memoriae, 77-78).

> Fr. Moyses Hajduk, in Arad, die 20 Decembris 1718 natus, primum in ecclesiis nostris concionator, dein legionis Iazigorum nuper erectae primus cappellanus, inde redux, in secretarium provinciae assumptus, a. 1768 in Arad, 1770 in Nagybánya guardianus, a. 1774 primus ex nostris paenitentiarius apostolicus ad S. Petrum creatus, die 14 Iunii 1777 in capitulo provinciali, praeside Fr. Hyacintho Reiter iam assistente generali Agriae celebrato, absens, electus est in Ministrum provincialem.
>
> Triennio expleto, guardianus de Nagybánya institutus est. Tanto fuit apostolico zelo incensus, ut in diversis per Hungariam suae commorationis locis 150 heterodoxos convertit ad fidem.
>
> Sacerdos iam quinquagenarius, die 17 aprilis 1793 decessit in Nagybánya. Aa. 1777-1780

> Fr. Bernardus Sartori, in Nagyvárad, die 4 Septembris 1735 natus, S. Theol. Magister, iam lector philosophiae in Arad, dein Regens primarius studii generalis Agriensis, in capitulo provinciali, praeside Fr. Hyacintho Reiter, iam assistente generali, dd. 25 et seqq. Iunii 1780 Miskolcini celebrato, electus.
>
> Triennio expleto creatus est guardianus in Arad (1783-91), inde in Eger (1791-1800), postea in Miskolc (1800-1801), ubi 21 Aprilis 1801 ad caelestia migravit.
>
> Primus, qui in Hungaria edidit cursum totius philosophiae christianae, lingua vernacula conscriptum. Fuit insignitus titulo Consiliarii Regii. Aa. 1780-1783

Felelős egyházi személyeknek évtizedről évtizedre szálló, minden kételyt kizáró, hagyományos meggyőződése Kelemen Didák boldoggáavatási ügyének igazságáról, fontos súllyal esik latba.

Batthyány Ignác erdélyi püspök szorgalmazza Kelemen Didák boldoggáavatását.

Csak a per fázisaiban beállott idő - és térbeli változás miatt szakítottuk meg ez alcímmel Dr. Csák A. Cirjék szövegét, amit azonnal tovább fűzünk.

«Az egri szentszéki vizsgálat jegyzőkönyvei azonban ezzel a helyszíni vizsgálattal lezárulnak. Nincs semmi adatunk arra nézve, hogy Egerből megtették-e Rómába a kért felterjesztést, vagy nem. Nem tudunk arról, hogy Róma foglalkozott-e az üggyel. Csak annyit tudunk még, hogy 18 év elteltével, 1794-ben a Nyírbátorban megtartott rendi káptalanban tárgyalták Batthyány Ignác erdélyi püspöknek az átiratát, melyben értésül adja, hogy Kelemen Didák boldoggá avatása ügyét, mint Erdély szülöttjéét kezébe vette s evégből Ladányi Mihály rendi felszentelt papot ügyvivőnek kinevezi s kéri a káptalant, hogy az Isten hűséges szolgájára vonatkozó iratokat: keresztelő levelet, bérmálási bizonyítványt, a kisebb és nagyobb szent rendek felvételéről, valamint a családi és rendi életére vonatkozó s a magyar rendtartomány irattárában feltalálható adatokat Kászony Ferenc kolozsvári rendházfőnek kezeihez juttassák, aki azokat Ladányi Mihály ügyvivőnek küldje meg további eljárás végett.

Eszerint az erdélyi püspöki irattárban találhatók meg az üdvös mozgalom további fejleményei. Sajnos, e munkánk megírásakor nem volt módunkban ott kutatni. Erdély apostoli buzgalmú püspöke, gróf Mailáth G. Károly azonban a nyár folyamán készséggel elrendeli e kutatást. Így reményünk van, hogy az ott található fontos adatok birtokába jutunk s a boldoggá avatásnak fonalát újra felvehetjük.

A magyarországi minoriták tartományi főnöke, — Kelemen Didáknak ifjúkorban kedves neveltje, — aki az egr vizsgálatot kérelmével megindította: Jakabfalvy Román 1777-ben Eperjesen, Sztanya Sándor egri házfőnök pedig,

aki az ügyet lelkiismeretes buzgalommal mozgatta 1784-ben, Egerben meghalt. Úgy lehet, hogy ennek a két érdemes férfiúnak az eltávozásával megakadt az egész ügy, később pedig feledésbe ment. (i.m. 113).

A fentiekben szerepelt P. Ladányi Mihály erdélyi minorita neve, akit a gyulafehérvári püspök egyházmegyei ügyvivőnek kinevezett P. M. Kelemen Didák boldoggáavatási perében. Mivel Monay dr. « Adatai », mint íróról is, megemlékeznek róla, tekintélyének és említett hivatali rátermetttségének aláhúzására szolgáljanak az alábbiak (i. m. 64).

> Ladányi Mihály 1731. november 30-án Lemhényben, Háromszék vármegyében született. A bölcseleti tanfolyam elvégzése után 1753-ban öltözött be Rendünkben, majd az újoncév letelte után 1754. szeptember 21-én letette az ünnepélyes fogadalmakat. A theológiai tanulmányok befejeztével 1758-ban pappá szentelték. Mint rendi áldozópap tanított Aradon, Kézdivásárhelyütt, aztán az újoncnövendékek mestere volt, majd a kolozsvári Szent Péter templom lelkésze. Mint aranymisés áldozópap hunyt el Kolozsvárott, 1810. április 29-én.
>
> Munkái: 1. De Dasio ob fidem Christi caeso. Iskoladráma, előadták a kantai felsőbb osztályok tanulói, 1762.június 10-én. — 2. Comoedia gloriosa. Latin nyelvű iskoladráma, előadták a kantai diákok, 1763. május 29-én. — 3. De Mauritio imperatore poenitente. Latin nyelvű iskoladráma. Előadták a kantai gimnázium tanulói, 1765. november 21-én. — 4. De Baccho. Iskoladráma, előadták a kantai diákok, 1766. február 6-án. — 5. De Ottomano. Iskoladráma, előadták a kantai gimnazisták, 1769. június 17-én.

Ha néhány ponton ismétlés tapasztalható a mondottak és a « Kelemen Atya Köziönye » idevonatkozó része között, ez utóbbit mégsem hagyjuk el, mert — a kiegészítő adatokon kívűl — a közös tudás és meggyőződés nem kárára, hanem hasznára van a bizonyító eljárásnak.

« 1774-ben az egri püspökhöz a minorita tartományi

főnök megbízásából Sztanya Sándor egri házfőnök kérvényt nyújtott be, hogy « Isten szolgájának, Kelemen Didáknak... szent élete... felől... törvényes eljárás rendeltessék el. »

E kérelmet a püspöki consistorium teljesítette, de úgy látszik, mikor Kelemen atya kedves neveltje: a miskolci származású és író, Jakabfalvy Román tartományi főnök 1777-ben Eperjesen meghalt, az ügy abbanmaradt. Kőhalmi Szevér minorita atya szerint azonban az egri érsekség áttette az iratcsomót az erdélyi egyházmegyéhez, ahol 1790 körül az ügy megrekedt. Sőt — szerinte — volt a kolozsvári rendházban egy könyv, mely a püspök leiratait tartalmazta. Ebben a könyvben két-három hely is Kelemen Didákra vonatkozott. Szevér atya alá is húzta e sorokat. Az egyik aláhúzott hely arról szól, hogy az erdélyi püspöki iroda értesíti a minoritákat arról, mily szám alatt találhatók a Kelemen Didákra vonatkozó iratok.

1741. június 30-án Németújvárt (Vas megye) született németújvári gróf Batthyáni Ignác erdélyi püspök, kit majdnem élve temettek el papnövendék korában, mert egy hosszú betegség után 3 nap élettelenül feküdt. Római, különböző tanulmányai után Egerben találjuk, a nagy gróf Esterházy Károly (1762-1799) püspök udvarában, aki családi vagyonából millió, és millió forintot költött különböző egyházi építkezésekre és beruházásokra. Itt lett Batthyáni Ignác kanonok majd nagyprépost, ahol szakírói munkásságot fejt ki.

Teljesen kizárt, hogy Batthyáni Ignácot ne érdekelte volna az 1774-ben benyújtott Sztanya-féle kérvény, annak elintézése és a további fejlemények. Batthyáni az első keresztényekre emlékeztető aszkéta életet élt. Szeges korbáccsal ütötte magát naponta szeretetből és lemondásból, ezenkívül minden egyes hibáért külön. Éles szegekkel kirakott ciliciumot hordott a csupasz húsán. 1781. augusztus 12-én erdélyi püspök lesz. 1794-ben értesíti a minorita rend-

tartományt, hogy Kelemen Didák boldoggáavatási ügyét, mint Erdély szülöttjéét, ő maga vette kezébe.

Csakhogy 1798. november 17-én ő is elhunyt, életszentség hírében. Hogy Batthyáni életében mit tett, azt ismertetni ezen cikk keretében még megkísérelni sem lehet. (i. m. 30).

A miskolci születésű és Eperjesen 1777-ben elhunyt kétszeres tartományfőnök P. Jakabfalvy Románról, akinek rendi elöljárósága idején indult meg nagyobb méretekben Kelemen Didák atya boldoggáavatási ügye, P. Monay dr. « Adataiból » (i.m. 44) még a következőket tudjuk meg.

> Jakabfalvy Román Miskolcon született 1721. december 28-án. Húsz éves korában lépett a Rendbe és hittani tanulmányait befejezve pappá szentelték. Később a hittudományokból a magisteri címet is elnyerte. Bölcseletet és theologiát tanított Nyírbátorban, Kolozsvárott és Egerben. Házfőnök volt Szegeden (1755) és Egerben (1757). Az 1765 augusztusában Miskolcon tartott nagygyűlés tartományfőnökké választotta. Neki jutott az a szerencse, hogy az 1764-65-iki pozsonyi országgyűlésen hozott 41 t. cikket, amely a minoritarend ősi voltát az országban elismerte és helyzetét törvénybe iktatta, az ország területén érvényesíthette. A törvényszabta három év után, újra egri házfőnök lett. Az 1774-iki nagygyűlés ismét rendfőnökké választotta. A három éves tartamot azonban nem fejezhette be. A kolostorok hivatalos évi látogatását korán megkezdte, a téli hidegben beteg lett és 1777. február 26-án Eperjesen elhunyt.
>
> Munkája: Filotea, vagyis Az Istent szerető léleknek az ájtatos életre való bevezetése, mellyet minden némű állapotban levő embereknek lelki hasznokra, elsőben Frantzia nyelven ezen igazán arany könyvetskébe foglalt Boldog emlékezetű Genovai püspök, és hertzeg Salesius Szent Ferentz, Azután Deákra fordított Middelbergai Martinez Mátyás; most pedig nemzetéhez viseltetett szeretetéből Magyarúl világosságra botsátatott... Eger, 1771.

Közelmúltban tett eperjesi látogatásom során leróttam kegyeletemet neves « földim » földi porhűvelye előtt az egykori minorita templom sírboltjában...



P. Jakabfalvy Román, O.F.M. Conv.tartományfőnök sírja az eperjesi v. minorita templom kriptájában (a szerző felvétele).

Kelemen Didák szent életének csodálatos emléke.

« Magyarországnak az a nagy darab földje, amelyet egykor Kelemen Didák áldásos tevékenysége a végső elzülléstől megszabadított; az a vidék, amely erényeit közvetetlen közelből ismerte s példaadásán épült; amellyel a krisztusi szeretet végtelen hatalmát és fölemelő voltát megismertette; ma is ugyanazzal a szeretettel és áhítatos tisztelettel őrzi a szentélet hírében elköltözöttnek emlékét, mint amellyel hajdan az élőhöz ragaszkodott.

Az embernek, a családnak, a népnek egyről-másról alkotott felfogása idővel, — a változott viszonyok között megváltozhatik; gondolkozásmódját, ízlését az új «vívmányok», — no meg a bomlasztó irányzatok — befolyásolhatják: de sohasem bírják kitörölni a lelkek mélyén megérlelődött erős csodálatot, amellyel a sziklaszilárd hit, a becsületes munka és az önzetlen, tiszta élet iránt viseltetik. A lelkiismeret szavát lehet elnyomni, véglegeen elhallgattatni azonban nem lehet. Az embert lehet ördöggé tenni, de a lelkében lakozó isteni szikrát végképen kiirtani nem lehet...

A hallatlan megpróbáltatásokat átélt magyar nemzetnek az a nemes sajátsága megvan, hogy nehéz időben mindig visszatér elfeledett nagyjaihoz és azoknak emlékéhez menekülve, szívében megújhodik és az emlékekben való megújhodásnak termékenyítő erejével felvértezetten folytatja küzdelemmel teljes, de nemzeti életét, mely ősi hitében gyökerezik.

Ma is ezernyi bajunk és ezernyi szenvedésünk közepett ezrek és ezrek keresik fel Magyarország égi Patronájának miskolci templomát s míg itten a Boldogságos Szent Szűz segítségéert könyörögnek — s mint a templom falába illesztett harminc márványtáblácska igazolja, meghallgatásra is találnak — újra meg újra eszükbe jut a Nagy Asszony szent Fiának leghűségesebb imádója, aki az isten- és emberszeretetnek legönfeláldozóbb tanítója és gyakorlója volt s akit az Úr a romlandó test rothadatlanságával tüntetett ki.

Kelemen Didák szent életének, hősi erényeinek és emberszeretetének csodálatos emléke ma is kitörölhetetlen betűkkel van az emberek szívébe írva. Szájról szájra szállnak felőle a legendák s a nép törhetetlen hittel, eget ostromló reménykedéssel várja, könyörögve kéri a boldoggá avatás ügyében megindítandó újabb mozgalom felett Róma ítélétét, amely «Sztanya Sándor szavaival szólva: nem lehet más, mint kedvező». (Csák, i. m. 114).

XVIII.

A TISZTELET JELEI ÉS BIZALOM ÁLDÁSAI

« Extractus de libro Historiae Missionum Provinciae Transilvaniae M.C. » — Brázay és Ballagi a XIX. sz. végén Kelemen Didákról. — Századunkban Dr. Csák A. Cirjék sikeres vállalkozása Isten Szolgája tiszteletében. — Egyházilag jóváhagyott imák Kelemen Didák boldoggáavatásáért. — Harang Didák atya emlékére. — A magyar minoriták folyamodványa a generális miniszterhez 1937-ben. — A miskolci minorita harmadik rend és P. M. Topolinski generális postulátor szerepe a boldoggáavatási perben 1938 folyamán. — Az erdélyi minorita tartományfőnök készsége. — « Kelemen Didák Szövetség ». — Ének P. M. Kelemen Didák tiszteletére. — A magyarországi tartományfőnök 1942-ben a boldoggáavatási per előmozdítását kéri az egri érsektől. — Nagy Miklós: « A tiszai vándor » című könyve és egy ódája Kelemen Didákról. — A magyar rádió megemlékezése Isten Szolgájáról 1944-ben. — « Kelemen Atya Közlönye ». — « Fr. György » magánlevele 1954-ben. — « Kelemen Didák utca » Miskolcon. — P. M. Giuseppe Abate O.F.M. Conv, rendi történész P. Kelemen Didák személyiségéről. — P. M. Dr. Monay Ferenc: « P. Kelemen Didák, a Felső-Tiszavidék apostola ». — Ölbey Irén: « Kelemen Didák ».

P. M. Kelemen Didák minorita ferencrendi áldozópap szerzetesi életének tisztelete, országos jótetteinek vonzóereje sohasem szűnt meg, tart manapság is. A XVIII-XIX. század fordulója táján az erdélyi püspökség intézkedései a boldoggáavatási ügyben minden bizonnyal sokáig hatottak. Kiegészíti majd a helyzetképet a múlt század derekáról származó esetleges adat, míg végéről már ismét rendelkezünk

bizonyítékkal Isten Szolgájának az általános nemzeti érdeklődés előterébe kerüléséről.

Még mielőtt ide érnénk, közlünk egy dokumentum számba menő, hiteles, latin nyelvű méltatást P. Kelemen Didák erényes életéről.

«Extractus de libro Historiae Missionum Provinciae Transilvaniae M.C.»

«Nec penitus silentio praetereundus est P. M. Didacus Kelemen Transylvanus Hungarus vir magnorum meritorum, et passim sanctus appellatus. Qui esto Missionarii titulum non gessit, tota tamen vita sua egit opera viro Apostolico et Missionario digna. Tempore namque revolutionis Rákóczianae dum in partibus trans-Tibiscanis pestifera lues horrendum in modum grassaretur, adeoque maxima undique foret Catholicorum Sacerdotum penuria, ipse omnes Comitatus, Pagos et oppida circuibat, Sacramenta administrabat, sacra faciebat, Verbum Dei praedicabat, Rudes cathechizabat, afflictos solabatur. Qui cum ab haereticis saepe plurima passus fuisset, nihilominus a caepto fervore zelo nihil remittebat, sed omnia aequanimiter ferens ibat de virtute in virtutem. Hic vir quantum tota vita sua pro gloria Dei, Ecclesiae, et fidei Catholicae incremento, Animarum salute, vitiorum exstirpatione, virtutum implantatione egerit, testantur ejus acta ad Rndissimum Patrem M. Laurentium Ganganelli Sancti Officii Consultorem et SS. Missionum perpetuum procuratorem Generalem anno 1748. transmissa. Perpetuum illi cum haereticis bellum erat, quos acerrimis disputationibus confutabat, multosque magnates, et nobiles, imo etiam nonnullos Ministros seu praedicantes ad fidem convertit. Ex plebeis et civibus fere dici non potest, quantos ab haeresi reduxerit, in contionibus tam fervidus, ut cum ipse vix sine lacrimis unquam concionaret, Auditores concionantem vix unquam

sine compunctione et lacrimis audire potuerunt. Multa hominum millia a vitiorum caeno ad salutis frugem reduxit. Pessimae blasphemandi consuetudini exstirpandae, viribus omnibus intentus concionatus fere nunquam fuit. Quia adversus hoc vitium non denotaret, unde in quibusdam Comitatibus Corda Magnatum et Nobilium in tantum pertraxit: ut non solum plebeis, et Rusticis, verum etiam Nobilibus, ac militaris status Personis, qui verba blasphemiae proferre auderet, gravissimae poenae impenderent: cumque mira dissidentes componendi gratia ornatus esset, homines quantumvis inimicissimos ad remissionem injuriae, mutuamque dilectionem, et amorem induxit. Ejus praeclara facinora in ejus vita uberius descripta videri possunt, quae cum sole clariora, atque aetate nostra potioribus Regni Hungariae Regionibus nota sint, eorum longa narratio hic praetermittitur. Obiit autem P. M. Didacus in fama sanctitatis die 28. Aprilis Anno 1744. aetatis suae 61.»

Brázay és Ballagi a XIX. század végén Kelemen Didákról.

Kelemen Didák nagymérvű megbecsülésére vall, hogy 1890-ben Brázay János mezőpetri plébános, a «Szathmár Egyházmegyei Irodalmi-Kör» vidéki tagja, ismertette «Gróf Károlyi Klára, néhai Gr. Haller Gábor özvegyének két érdekes levelét» (Nagy-Károly, Seper Kajetán nyomd.), miként fenntebb részletesen tárgyaltuk, és hogy ezenkívül, az «Irodalomtörténeti Közlemények», «A Magyar Tudományos Akadémia» kiadásában Budapesten, az 1891. évi első évfolyamban (120-123. old.), maga a szerkesztő, Ballagi Aladár méltónak találta mindjárt a folyóirat elindulásakor rávilágítani P. M. Kelemen Didák szellemtörténeti nagyságára Brázay tolla myomán.

Csak néhány gondolatát-mondatát közöljuk Ballagi Aladárnak.

« E második levél Pater Kelemen Didák istenes életéről szól, s valóban mód nélkül érdekes. Aki írja, Károlyi Sándor leánya, vagyis tagja azon főúri nemzetségnek, mely a katholicismus terjesztésében túlszárnyalt minden más családot. Akiről szól, ugyanoly szerepet vitt Tiszántúl, mint Torna, Abauj és Gömörben Hirkó Páter, ki szinte legendarius alakká vált.

Páter Kelemen Didák nem járt dragonyos assistentiával; de csendes működése mélyebb nyomokat hagyott, mint a Hirkó Páteré. Nyírbátorban, hol szerzetházat és templomot építtetett, nem maradt fenn róla tradítió a nép ajkán. Annál inkább ismerik Miskolczon, hol rendházat alapított. Egy alkalommal iszonyú tűzvész dúlt a városban. Erre Kelemen atya magához vette az oltári szentséget, s a merre csak ment, a tűzvész azonnal megszűnt. Efféle néphagyományok maradtak fenn róla Miskolczon, hol « in fama sanctitatis » halt meg 1744-ben. « Mint boldogítottnak (beatificatus) most is látszatik a miskolczi sírboltban rothadatlan teste » — írta róla Szirmay, 1809-ben. Egykorú arczképe a miskolczi minoriták refectoriumában függ, melyet Brázay úr műve élén fényképben mutat be.

Kelemen Didák nevezetes alak művelődésünk történetében. Eddig csak annyit tudtunk a tiszántúli egyházi viszonyokról III. Károly korában, hogy azon a vidéken a Károlyi-család állította vissza annyira amennyire a katholicismust. Most, Károlyi Klára leveléből apróra megismerjük nemcsak a katholicismus azon időbeli állapotát, hanem azt is, hogy ki vitte keresztül a Károlyiak akaratát:

Még 1710-ben Tiszántúl « majd csak nevezettel volt pápista, a ki megmaradott is a hitben, semmi anyaszentegyházrendtartásának s ajtatosságinak még híre sem hallatott, nem hogy láttatott volna ezen Tiszán innen való földön » (tudniillik Tiszántúl). Egész Biharmegyében csak Nagy-Váradon, Szabolcsban Kis-Várdán, Szatmárban Nagy-Bányán, Ugocsá-

ban Nagy-Szőllősön volt egy-egy plébános; Szilágyságban egy sem volt.

A tiszántúli vidék ilyetén egyházi állapotain gyökeres változást idéz elő Kelemen Didák missiói tevékenysége. A buzgó páter, minden eszközt felhasználva, Károlyi Klára szerint «erőszakosson is szorgalmatoskodott» (14. l.) az «eretnekek» megtérítésén. Működése azonban nem kevésbbé volt hatékony «discursussai és disputatiói» által. «Az együgyűeket tanította, édesgette, controversiákot, cathekismusokot, predikátiókot csinált, kit nyomtatásban kibocsátott könyvei most is bizonyítnak» (13. l.).

Kelemen Didák itt érintett művei közül a jelentékenyebbek Kassán a jezsuitáknál kerültek ki a sajtó alól. Így a Lelki öröm, mely a seraphicus szent -Ferenczrendi atyáknak Nyírbátorba introdukálása alkalmából készült (1732); továbbá a Katekizmus (1734), valamint egyházi beszédeinek ily című gyűjteménye: Búzafejek, melyeket az evangeliombeli aratók után felszedegetvén, azaz az anyaszentegyház hív pásztorinak írásibul egybekeresvén és élő nyelvén tett praedikállása után kévébe kötvén... az könyvek nélkül szűkölködő praedikátorok és más lelki éhező híveknek kedvekért kibocsátott seraphicus szt. Ferencz atyánknak minorita conventualis szerzetiben lévő T. P. Kelemen Didák magyarországi Szt-Erzsébet asszony provinciájának kétszeri érdemes provinciállisa és definitora. 4-r. I. köt. 1729. II. köt. 1734.

E vaskos mű ismertetését Brázay úr a függelékben bőven adja. Mire céloz a munka címe? előszavából értjük meg, hol Math. 12. v. 2. alapján P. Kelemen ekkép elmélkedik: «Ha a keresztyén olvasó lelki éhségben vagyon, nem lévén táplálására való kenyere, azaz bővön könyve, ezen búzafejecskéket dörzsöllye és szemeket szedegetvén belőle, enyhítse éhségét, s ha annyira jut és marad, más szűkölködőknek is nyújtson».

A missió szelleme nyer kifejezést ama sorokban. Magukban a beszédekben nagy gonddal keresi ki a páter a szent történet borzalmas jeleneteit, s azokat oly eleven színekkel festi, hogy szinte emlékeztetnek a koráni pessimismusra, melyet Sprenger Muhammed élete és tanában « Schreckensapparatnak » nevez.

Ez a módszer fejti meg előttünk Kelemen Didák irataink gyakorlati nagy hatását. Ő mindig a tömeghez beszél s azért nemcsak hogy kerül minden abstractiót, hanem mintegy kézzel foghatóvá igyekszik tenni a szent tanokat, felmutatván a nép előtt az egész bibliai történetet, az Isten ábrázatját, Krisztus kínszenvedését és a megtestesült ördögöt.

Ha az írók értékét csupán műveik hatása szerint mérlegelnők: Kelemen Didák az elsőrendűek sorában foglalna helyet. De ha azt nem tehetjük is, nagy hatású írókkal mindenkor érdemes foglalkoznunk, s azért örömmel értesültünk arról, hogy e legendarius alakról a közel jövőben egyik derék szerzetes írónk külön munkában fog megemlékezni.

Ballagi Aladár. »

Századunkban Dr. Csák A. Cirjék sikeres vállalkozása.

Jelen századunk nehéz eseményektől terhes első negyede aligha kedvezhetett Isten Szolgája boldoggáavatási perének. Második negyede elején a Szent Erzsébet magyar minorita rendtartomány volt érdemes főnöke, P. Dr. Csák Alajos Cirjék elevenítette fel — általunk számtalanszor és csaknem teljes egészében idézett — könyvével a legszélesebb érdeklődést úgy a hívek, mint az egyházi hatóságok részéről: « Kelemen Didák csodás élete és működése » (Miskolc, 1927).

De erről olvassuk el « fr. g. » emlékezését a « Kelemen Atya Közlönyéből » « In memoriam » címen.

« Mintha tegnap láttuk volna a b. e. 72 éves Csák Cyrjék dr. - t 1927-ben fiatalos mozdulatokkal szorgoskodni a nyomdában az általa írt és kiadott Kelemen Didákról szóló könyv tördelésénél. Bizonyára eszébe juthattak fiatalabb évei, mikor 1880-ban Schlauch Lőrinc dr. szatmári püspök pappá szentelte s azután Kézdivásárhelyen paptanár lett. Onnan elkerülve Nagybányán tanár és a « Nagybánya és Vidéke » hetilap felelős szerkesztője. 1886-ban már Szilágysomlyón szerzi meg a minorita gimnáziumnak a nyilvánossági jogot, mint a gimnázium igazgatója és házfőnök, és szerkeszti a « Szilágysomlyó » hetilapot. Alapítja a Polgári Kört, melynek könyvtárát is megalapozza 100 kötetnyi könyvadományával.

Pappászentelése után 15 évre tartományi főnök, s most otthagyva a tanári foglalkozást, a templom, a szószék működésének helye. Az aradi vértanúk emlékére hatalmas reneszánsz-barokk templomot épít. Majd 1899-ben a moldvai magyarság pasztorálását kísérli megszervezni Bánffy báró miniszterelnök személyes felszólítására (Csák dr. e moldvai kisérletét ismertette, a « Turáni Nép » 1933. évi december 24-i száma).

Aradról Kolozsvárra megy, hol a rendházat alakítja újjá s a templomot barokk ízlésben művésziesen festeti ki.

Innen Lőcsére kerül s a « Szepesi Hírnök » hasábjain tovább folytatja kedvenc munkásságát.

1924-ben a szegedi minorita plébánia vezetését vállalja.

1926-ban, 70 éves korában, Miskolcra jön nyugalomba, ahol gyóntatószéke fogalommá válik.

Mint Kelemen Didák, ő is Kézdivásárhely-Kantán kezdi és Miskolcon végzi életét az egyházban.

Takáts Sándor szerint Kelemen Didák és Károlyi Sándor, de leánya, Klára munkája nélkül is, sohasem létesülhetett volna Szatmáron püspökség. És Csák dr.-t éppen a

szatmári püspök szentelte pappá. Ahol Kelemen atya legszebb kezdeti eredményeit éri el, ott kezdi Csák dr. is élete munkáját: Nagybányán. Szilágysomlyó, Szeged, mind összefüggenek Kelemen atyával és ő is azokon a helyeken munkálkodik.

Nem véletlen, hogy végül ő írja meg a tartományi főnökségben elődje, Kelemen atya életrajzát.

Csák dr. - nak a miskolci Szent Ferenc III-ik Rendjéből nem egy lelki gyermeke volt. Ezek azon voltak, hogy Kelemen atya hírét terjesszék és ezzel Csák dr. munkáját mindig, fokozatosan kiterjesszék. 1929-től kezdődőleg Kelemen atya képes és rövid életrajzos levelezőlapjai már szerterepülnek a póstán s aranymiséjén, 1930. január 6-án megjelenik a Kelemen atya levélpapir is...

1934-ben a megcsonkított minorita rendtartomány nagykáptalanjának előestéjén, 10 évvel Kelemen atya elhunytának 200-ik évfordulója előtt, 23 óráig elbeszélgetett az arra érkezett tagokkal; másnap reggel hiába várták misézni.

A Külügyi Bizottság tagjai úgy érezték, hogy természetes kötelességük lelki atyjuk munkáját tovább folytatni, melyet drága örökségül hagyott rájuk ». (i.m. 47).

« Oltontúli » teljes fiúi tisztelettel és bizalommal az Egyház iránt írta le ezeket a szavakat (Kelemen A. Közl. 16):

« Amióta b. e. dr. Csák Alajos Cirjék 1927-ben, Kelemen Didákról írt könyvével felelevenítette életét, sokan vágyakozva találgatták, melyik év is lesz az, amelyben majd boldoggá avatják? S amint 1927 után egyik év a másik után pergett le az idő rokkáján, úgy vélték, hogy halálának 200-ik évfordulóján történik majd valami nagy dolog ügyében.

A rohanó évek nem múltak el teljesen nyomtalanul. Isten kegyelme megengedte, hogy először a Kelemen Didák név vált ismét ismertebbé. Azután újból történtek komoly lépések boldoggáavatási ügyének újrafelvételére ».

Könyörgések Isten dicsőségére Kelemen Didák boldoggáavatásáért.

« 1936. december 2-án az egri főegyházmegyei hatóság engedélyezte a Kelemen Didák boldoggáavatásáért mondandó imát. Az ima pedig nagy erő! A rengeteg imalap sok helyre jutott. Imádkozzák-e sokan és sokszor? Mert hiszen a Mindenható ezt várja: « Kérjetek! » és csak azután « adatik ». Kérik-e Kelemen atya közbenjárását? Kelemen Didák boldoggáavatási ügye elsősorban Isten dicsőségét szolgálja.

Bizonyos az, hogy 1936. december 2. óta a boldoggáavatási ügy, mely addig csak a lelkek mélyén szeretettel dajkált kívánság volt, azóta kilépett a nyilvánosság elé és évről-évre komolyabban közeledik a döntéshez. » (Kelemen Atya Közl. 30).

Az egri főegyházmegyei hatóság iktatószáma 6646.

A minoritarendi jóváhagyás, természetesen, megelőzte ezt, 1936. október. 27-i kelettel, 237-936. iktatószámmal.

Még ugyanazon év, 1936. december 24-én, Serédi Jusztinián esztergomi érsek, Magyarország bíboros hercegprímása, 4263-1936. iktatószámú leiratával főegyházmegyéje területén engedélyezte az imát.

A kolozsvári püspöki helytartóság 1941. évi augusztus 13-án 2186-1941. sz. alatt engedélyezte a helytartóság területén az ima terjesztését és végzését.

A fennmaradt példányok alapján úgy tűnik, hogy két városban nyomták ez imaszövegeket Isten Szolgája P. Kelemen Didák képével, mégpedig Miskolcon és Aradon.

Az esztergomi főegyházmegyei hatóság 2174-1948. számú engedélyével a budapesti « Stephaneum » nyomott Kelemen Didák-képeket.

Történeti hűség kedvéért mi most ezt a legkésőbbi hazai engedélyű imaszöveget közöljük, előtte a szintén engedélyezett életrajzzal.

KIVONAT

a minoritarend necrologiumából.

Kelemen Didák minorita atya 1683-ban nemesi szülőktől, Baksafalván (Kézdialmás) született. A magyar minorita rendtartomány örökös tanácsosa és dékánja, minden tekintetben kiváló férfiú, a nyilvános és közös szerzetesi élet mintaképe, a minoritarend buzgó fejlesztője, több rendház alapítója, a szerzetesi szabályok hűséges követője, a ferences szegénység lelkes ápolója és éber őrzője, a keresztény és szerzetesi tökéletesség példaképe volt. A szegények és foglyok szerető gondviselője, az égi dolgok rajongója, imádságban, virrasztásban, böjtölésben és önsanyargatásban fáradhatatlan. — Mint az igaz hit bátor hirdetője, az eretnekek megtérítésében és a lelkek üdvözítésében fáradságot nem ismert. Az alázatosságot, türelmet, az isteni dolgokban való bölcsességet és jártasságot, a szerzetest leginkább ékesítő, az isteni, a sarkalatos és ezekkel kapcsolatos erényeket hősi fokban gyakorolta. Ezért egyházi elöljárók és vezető nagyságok a legnagyobb tisztelettel és közmegbecsüléssel övezték. Buzgóságával és munkásságával visszaszerezte és gyarapította a rendtartomány ősi jogait. Miután két alkalommal is állott mint tartományi főnök a rendtartomány élén és a legnagyobb eredménnyel irányította azt, az általános rendfőnöktől reá ruházott tisztségeket minden alkalommal lelkiismeretesen teljesítve, mint a rendtartomány érdemekben legkiválóbb tagja az anyaszentegyház szentségeinek áhítatos vétele után, életének 61, szerzetesi életének 41-ik esztendejében Miskolcon, az általa alapított rendházban elhúnyt.

«Rendtartományunk csillaga az ég csillagai között örökké ragyogjon.» (Tabula mortuorum O. M. Conv.)

IMÁDSÁG

Isten szolgája, Kelemen Didák boldoggáavatásáért.

Legédesebb Jézus, ama lángoló buzgalomért, amellyel a csodás és szentéletű Isten szolgája, Kelemen Didák minorita atya a magyar népet is ifjúságot a Te szeretetedre nevelte, dicsőítsd meg tiszteletreméltó szolgádat a földön, amint már — reméljük — megjutal-

maztad az égben. Könyörgünk, jóságos Urunk, hallgasd meg hozzád intézett kéréseinket, hogy Anyaszentegyházad mielőbb követendő mintaképül állíthassa őt elénk.

Szentlélek Isten! Világosítsd meg hiveid szívét, hogy alázatos szolgád útjain járhassunk.

És Te, Magyarok Védőasszonya, siettesd a napot, amelyen őt a magyar szentek névsorába iktatják.

Mennyei Atyám, felajánlom mindama szentmiséket, amelyeket a mai napon az egész katolikus világban Neked bemutatnak, azon kegyelem elnyeréséért, hogy Istenben boldogult Isten szolgája, Kelemen Didák atya nyilvános tisztelete a Te dicsőségedre és a lelkek üdvére minél előbb engedélyt nyerjen.

Miatyánk, Üdvözlégy, 3 Dicsőség.

Isten szolgája, Kelemen Didák közbenjárásának tulajdonított kegyelmekről szóló jelentést közöljük a minoriták miskolci rendházával.

Az Esztergomi Főegyházmegyei Hatóság 2174/1948. számú engedélyével.

Stephaneum

A négyoldalas kiadvány első oldalán P. Kelemen Didáknak Musik Jácint által festett arcképe látható, miként itt pontosan szemléltetjük.



ISTEN SZOLGÁJA KELEMEN DIDÁK ATYA
Árpádházi Szent Erzsébet minorita rendtartományának tartományi főnöke, 1683—1744. IV. 28. Már halála évében indult meg a boldoggáavatási eljárása előkészülete.
(Holttestéről, halála után 28 évvel, fr. Muzsik Hiacynthus konventuális minorita 1772. évi december hó 7-én festette.)

A miskolci Ludvig István-nyomdában készült (négyoldalas ismertetés és imaszöveg (a már közölt egyházi és rendi engedélyektől követve) ez:

« Imádság Kelemen Didák boldoggáavatásáért.

Legédesebb Jézus, ama lángoló buzgalomért, mellyel a csodás és szentéletű Kelemen Didák minorita atya a magyar népet és ifjúságot a Te szeretetedre nevelte, dicsőítsd meg tiszteletreméltó szolgádat a földön, amint már megjutalmaztad az égben. Könyörgünk, ó jóságos Urunk, hallgasd meg hozzád intézett kéréseinket, hogy Anyaszentegyházad mielőbb követendő mintaképül állíthassa őt elénk.

Szentlélek Isten! Híveid szíve minden részeit világosítsd, hogy alázatos szolgád útjain járhassunk.

És Te, ó Magyarok Védőasszonya, siettesd a napot, melyen őt a magyar szentek névsorába iktatják.

Mennyei Atyám, felajánlom mindama szentmiséket, amelyeket a mai napon az egész katolikus világban Neked bemutatnak, azon kegyelem elnyeréséért, hogy Istenben boldogult Kelemen Didák atya nyilvános tisztelete a Te dicsőségedre és a lelkek üdvére minél előbb elismertessék ».

E Miskolcon nyomott imaszöveg előtt ugyanaz az életrajz olvasható, amely a « Stephaneum » — nyomta imát megelőzte.

A miskolci nyomás első oldalán P. Kelemen Didáknak ez a képe látható:

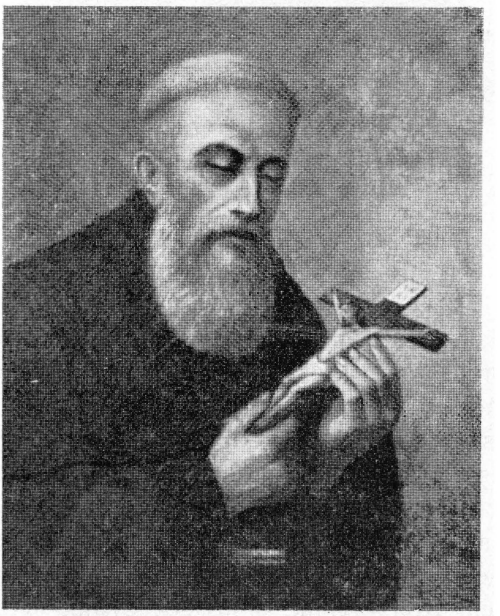

« Kelemen Didák atya, Árpádházi Szent Erzsébet minorita rendtartományának tartományi főnöke, 1683 - 1744. *IV.* 28. *Már halála évében indult meg a boldoggáavatási eljárása előkészülete» .*

Aradról, az egykori erdélyi tartományfőnöki székhelyről, a « Vasárnap » minorita folyóirat és nyomda kiadásában kétféle imaszöveg is került Kelemen Didák tisztelői kezébe; az egyik latinul, a másik magyarul; mindegyiken Isten Szolgájának színes arcképe látható, az, amelyik a miskolci kiadást díszítette.

Íme, a latin nyelvű szöveg:

P. DIDACUS KELEMEN
Minister Provincialis
Provinciae Hungariae et Transilvaniae
natus 1683 mortuus die 28 apr. 1744 in fama
sanctitatis.

EXTRACTUS

de libro Elogiorum Provinciae S. Elisabeth Hungariae et Transilvaniae

Anno 1744 die 28 Aprilis A. R. ac E P .M. Didacus Kelemen Transilvanus ex possessione Baksafalva Inclyt. Sedi Siculicali Kézdi ingremiata, Nobilibus ortus Parentibus, Definitor Perpetuus et Decanus Provinciae, Vir omni exceptione major, vitae interregimae publici boni et Communitatis regularis observator, ac promotor eximius, multorum locorum, seu Residentiarum acquisitor, regulae zelator, Constitutionum observator exactissimus, Paupertatis Franciscanae cultor et Custos sollicitus, pietatis Speculum, Speciale Religiositatis exemplar, Singulari in pauperes, incarceratosque Charitate insignis, rerum item caelestium contemplator, orationi, vigiliis, jejuniis aliisque corporis macerationibus jugiter addictus, fidei propugnator, in convertendis haereticis, et procuranda animarum salute zelantissimus, humilitate, patientia, caelesti sapientia et prudentia, aliisque Religioso homine dignissimis virtutibus, qua Theologicis, qua Cardinalibus aliisque eidem annexis in gradu heroico ex-

cellens, ut propterea a Praelatis, Magnatibus Nobilibus maximo in honore et aestimatione habitus. Vir non minus zelozus, quam laboriosus in Provincia postliminio restaurationem, et incrementum prestiterit non solum plurimorum adhuc vivacissime reminiscentium cordi inscriptum est, verum etiam in perpetuum posteritati idipsum transcribunt ardentissimus Catholicae Religionis propagandae zelus. Qui postquam Ministerium Provincialatus bis laudabiliter absolvisset, Commissariatus quoque Generalis et Capitulorum Praesidis munere totidem vicibus adamussim functus fuisset, meritis in Provincia plenus, consuetis Ecclesiae Sacramentis devotissime susceptis Anno aetatis suae 61, Religiosae vero Professionis 41 in Residentia Miskolcziensi tantum Provinciae decus ac lumen pie in Domino cum sanctitatis opinione obdormivit, cuius gloriosis cineribus gloria animae, gaudium sempiternum, sidus Provinciae inter sidera caeli aeternum fulgeat.

Oratio

pro beatificatione Servi Dei P. Didaci Kelemen Sacerdotis Ordinis Minorum Conventualium.

Omnipotens sempiterne Deus, in Sanctis tuis semper mirabilis, qui Ecclesiam tuam etiam in saevissimis temporibus propter Filium tuum Unigenitum per fideles pastores tuos defendisti, suppliciter rogamus, dona servo tuo Didaco ad salvandos fideles in pretiosissimo sanguine Salvatoris nostri redemptos, illam gloriam in terris, qua, uti credimus, illum decorare dignatus es in coelis. Per eundem Christum Dominum Nostrum. Amen.

N. B. Litterae qaecumque ad rem attinentes dirigantur ad Conventum Minorum Conventualium. Arad. (Romania)

In omnibus prompta et absoluta subjectio decretis Urbani VIII. PP. et dispositionibus S. R. Ecclesiae promittitur et dictis fides humana praestanda.

Az aradi magyar nyelvű kiadás első oldalán, mint fentebb mondottuk, Isten Szolgája színes képe látható, evvel a szöveggel:

« P. Kelemen Didák, minorita rendfőnök, 1683-1744. (Ezen kép eredetije az elhunytról kevéssel halála után készült)».

Majd az életrajz következik és végül a könyörgés:

« P. Kelemen Didák minorita rendi tartományfőnök, 1683-ban született székely köznemesi családból. Húsz éves korában lépett a minorita rendbe, ahol csakhamar kitünt úgy rendkívüli tehetségével, mint mély buzgóságával. Az ifjú szerzetesre megindító hatással volt elődeinek, Iglói Illés, Magyar Ferenc, Euszták, atya, stb. vértanú minoritáknak a hitvillongások szomorú korszakában tanúsított hősies magatartása, és élethivatásául tűzte ki a kor kulturális munkájának legnehezebb feladatát: a tévelygők visszavezetését a katolikus anyaszentegyházba.

P. Kelemen Didák, szerzetesi életében szép összhangban egyesítette a szeráfi lemondás és embertestvériség nagy gondolát. Önmagával szemben szigorú, mások iránt mindig jóságos, megértő: mindenkinek mindene volt. A pórnépnek is, a főuraknak is legbensőbb tanácsosa. Akadályokat nem ismerő lelkesedésével, tiszta életével és nagy tudásával valósággal elbűvölte másvallású hallgatóit is, akik térítő körútjai alkalmával távoli vidékekről, napokig tartó utakat megtéve látogatták híres szónoklatait. — Szenvedő embertársai iránt gyakorolt irgalmassága a jótékonyság gyönyörű munkája volt. Ha ruhátlan szegényt lát, sajátját adja neki. A nélkülözőkkel szemben addig érzéketlen főúri családok, vagyonos székely nemesek, könnyekig megilletődve szemlélték ferences szeretetének kiáradását. Szavai és példája nyomán támadt felbuzdulásuk sok nyomorgónak jelentett kenyeret, megélhetést.

Munkájához erőt az áhítatból merített. Napjait böjtöléssel szentelte meg. éjszakáit imadságban tölttöte.

Úgy a szerzetesi élet, mint híveinek lelkigondozása terén maradandó alkotásokkal gazdagította az egyházat. Mint a rendtartománynak többízben újra megválasztott elöljárója, bölcs, előrelátó intézkedéseivel a jövendő fejlődés magvait hintette el. Korának súlyos történelmi viszonyai dacára megtalálta a módot új rendházak és templomok emelésére, iskolák építésére, az elveszettek visszaszerzésére és újraalapítására.

Negyvenegy évi áldozatos szerzetesi munka és önmegtagadás után Miskolcon hunyt el, a szentek örömével és derűjével, 1744. április 28-án, életének 61-ik esztendejében. Testét az ottani minorita templom sírboltjában őrzik.

Isten csakhamar tisztelőinek számos csodálatos imameghallgatásával tüntette ki hűséges szolgáját. Azóta is sok kegyelemben részesítette az Úr azokat, kik P. Kelemen Didák közbenjárását kérték. Hősies erényekkel tündöklő élete és az a folytonos tisztelet, mellyel a hívek nagy tábora emlékét körülveszi, vajha kiérdemelné, hogy P. Kelemen Didák az egyház tekintélye által oltárra emelve, a boldoggá avatottak glóriájában világoskodjék a jövendő nemzedékeknek!

VIII. Orbán pápa rendelkezéseihez híven kijelentjük, hogy a fentiek csakis emberi tekintélyen alapulnak és kizárólag ilyen hitelt érdemelnek.

Könyörgés

P. Kelemen Didák boldoggáavatásának megindíthatásáért.

Úr Isten, ki Szent Fiad, Jézus Krisztus érdemeiért, egyházadat a legnagyobb üldözések idején sem hagytad magára, hanem szentéletű lelkipásztorok által mindenkor gondját viselted, emlékezzél meg jámbor szolgádnak, Kelemen Didáknak áldozatos munkájáról, melyet a lelkek üdvössége érdekében egész életén át Neked szentelt. Add hogy mielőbb elnyerje Egyházadban, amelynek terjesztéséért egész életén át küzdött, azt a koronát, amelyet az ég boldog szentjeinek

engedsz itt e földön. És nekem add meg, Uram, a kegyelmet, amelyet e jámbor szolgád nevében Tőled kérek, hadd legyen ez lelki és testi javamra.

Ugyanazon szent Fiad, Jézus Krisztus által. Amen.

Az ima meghallgatásokról, a nyert kegyelmekről, amelyeket Kelemen Didák közbenjárásának tulajdonitanak a hívek, szíveskedjenek részletes tudósítást küldeni a Minorita rendfőnökség címére. Arad (Romania).

(A rendi elöljáróság és az egyházmegyei hatóság jováhagyásával)

Vasárnap, Arad

Kelemen atya harangja.

« A világháborúban elvitték a miskolci minorita templom harangjait is, egy kivételével, melyet nagysága miatt nem lehetett a toronyból kiemelni. Ez az egy harang hívta csupán templomba a híveket 1936-ig. Konkolyi Barna akkori házfőnök ezt a hiányt úgy pótolta, hogy szívós, lelkes munkájával 4 harangot, közöttük egy hatalmas harangot állított be a világháborúban elesett hősök emlékének. A « Hősök harangja » a legnagyobb, melyet a Kelemen atya tiszteletét és emlékét hirdető 587 kg-os harang követ nagyságban. Egyik oldalát Kelemen atya képe díszíti. Alatta felirat: « Istennek minden szentjei, könyörögjetek érettünk ». Másik oldalán a következő latin felirat: « MCMXXXVI. In Honorem fundatoris hujus Ecclesiae Conventusque B.M.P. Didaci Kelemen, O.M.C. ejusdem Ordinis Patres et Tertiarii Miskolcienses fudi curarunt me ». (Magyarul: E templom és rendház alapítójának, boldogemlékű Kelemen Didák minorita atyának tiszteletére öntettek engem a miskolci atyák és a miskolci Szent Ferenc III-ik Rendje).

« Figyelemreméltó jelenség volt, — mondja Konkolyi házfőnök — hogy 1936. június 20-án, a harangok ünnepélyes,



1936. június 20-án körmenetszerűen kísérik be a pályaudvarról a « Kelemen Didák »-ról nevezett és a többi új harangot a miskolci minorita templom elé. Az érseki leánynevelő intézet növendékei a körmenetben a minorita templom elé érkeznek.



P. Konkolyi Barnabás miskolci minorita házfőnök szentbeszéde a harangszentelés előtt, 1936. június 21-én.

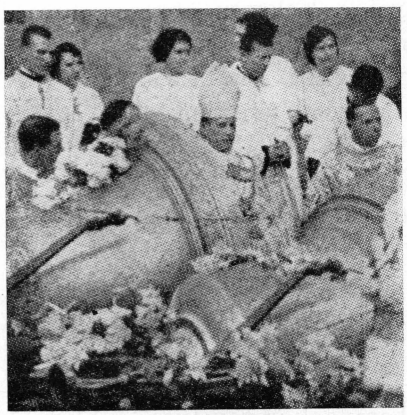

A jobb szélső harang, a Kelemen Didákról elnevezett.

körmenetszerű behozatala napján, igen rossz idő volt. Az eső egészen délig zuhogott. De délben elállott és az előre megállapított délutáni bevonulás egész tartama alatt gyönyörű idő volt. A bevonulást követő szétszéledés után azonban ismételten megindult az eső.

Másnap, a harangszentelés napján kitünő idő volt. Az ünnepség lezajlása után azonban ismét esett.

Mintha Kelemen atya ily módon jutalmazta volna a bele helyezett bizalmat... » (Kelemen Atya Közlönye, 31).

A magyar minoriták kérelme 1937 *májusában az egyetemes rendfőnökhöz.*

P. Kelemen Didák boldoggáavatási ügyében P. Dr. Péchy Alánnak, tartományfőnöki szolgálata idején, jelentős szerepe volt; az ő jóváhagyásával történtek a leghatározottabb, egyben leghatásosabb lépések is a cél felé.

Az 1937. év húsvétján számos neves világi személy aláírásával több oldalas olasz nyelvű folyamodvány készült az akkori minorita generális miniszter, P. Dr. Hess Béda részére, amely hivatkozik a soha meg nem szűnt tiszteletre és bizalomra Isten Szolgája P. Kelemen Didák iránt.

Az okmány felsorolja legjellegzetesebb elemeit e fenti ténynek: a P. Musik Anzelmtől festett és rendkívüli becsben tartott kép Kelemen Didákról 1772-ből;

a P. Dr. Csák A. Cirjék írta életrajz Didák atyáról;

a magyar egyházi és világi sajtó érdeklődése az ügy iránt;

b. e. gr. Majláth Károlyi erdélyi püspök 1929-i nyilatkozata az ügy legteljesebb pártfogolásáról;

Kelemen Didák életének általános ismerete szülőföldjén, Erdélyben;

a különös buzgalom és lelkesedés a boldoggáavatási per folytatása iránt 1936 óta;

az esztergomi és egri érseki főegyházmegyében hivatalo-

san engedélyezett imaszövegek és képek Kelemen Didák boldoggáavatásáért és a remélt kegyelmekért az ő közbenjárása révén;

a képecskék és imák elterjedése a világ számtalan részében.

A Károlyi család leszármazottjai, a magyar vallás - és közoktatásügyi miniszter és a Kelemen Didák-ügy miskolci harmadik rendi titkára által aláírt okirat ezekkel a szavakkal fejeződik be:

« La beatificazione del P. Diego Kelemen è l'interesse non soltanto dell'Ordine, ma anche della sua patria e delle anime della società di oggi ».

« Fr. Alanus Péchy, omc. Minister Provincialis », Miskolcon 1937. május 25 - én láttamozta a gondos felterjesztést, ellátva a tartomány pecsétjével: « Sig. Prov. Hung. S. Elisabeth Minorum Conv. », amely Magyarországi Szent Erzsébetet ábrázolja.

Még ugyanazon év és hónap 28. napján a Generális Atyának olasz nyelvű levél kíséretében elküldte, kiemelve:

« E adesso non soltanto i fedeli cattolici della cittá di Miskolc, ove si trova nella cripta della chiesa nostra il corpo del Rev. P. Diego Kelemen, desiderano la beatificazione del detto Padre, ma anche tutti i fedeli d'Ungheria... ».

A hűséges « írodeák » megjegyzését sem hagyom el:

« Károlyi Sándor gróf fiának: Ferencnek leszármazottai közül öten írták alá 1937 húsvétján a minoritarend generálisához intézett kérvényt, amely újból megindította az eljárást és egyébként is figyelemmel kísérik Kelemen atya ügyét.

Mindezek örömmel tölthetik el az olvasó lelkét az irányban, hogy Kelemen atyát nem felejtették el Károlyi Sándor gróf egyes utódai és őt ma is, mint régen, a család lelki vezetőjének, « káplány » - ának tartják. - frg.» (Kelemen Atya Közlönye, 50)

A miskolci minorita III. rendi megbízott és a generális postulátor levélváltása 1938-*ban.*

A már előnyösen ismert « fr. Georgius, III. Ord. S. Fr. », 1938. január 8-án német nyelvű levelet írt P. Dr. Topolinski Adalbertnek, a minoritarend generális postulátorának, « a miskolci Szent Ferenc III-ik Rendje külügyi bizottsága » nevében.

E két sűrűn gépelt oldalból átveszek néhány részt, ha nem is betűszerint és csak szemelvényesen, hogy ezáltal szintén érzékeltetni tudjam a buzgóságot, amely Isten Szolgája P. Kelemen Didák boldoggáavatási ügyében mindig megnyilvánult:

Hochwürdiger Pater Postulator! Es klingt noch in meinen Ohren Ihr Gruss: Auf Wiedersehen! Und die Zeit läuft schnell, denn dieses Jahr ist von grosser Bedeutung für die Angelegenheit des Pater Didacus Kelemen... Mit Hilfe Gottes geschieh sehr viel. Nicht nur die kleineren, sondern auch die vornähmsten katholischen Zeitschriften brachten längere Artikel über D. v. Kelemen. Gleichfalls das politische Tagesblatt brachte in seiner Weihnachtsnummer, auf der ersten Seite, einen langen Artikel über ihn; dieses Tageblatt ist nicht katholisch, aber erscheint in grosser Zahl, und hauptsächlich die Zeitung der kleineren Leute.

Diese Zeitung hat erwähnt, dass auf Fürbitte des P. Didák Miskolc und Eger (Erlau) von der Pest verschont wurden.

Am Ende August war in Miskolc zur amtlichen Visitation der Hochw. General Minister des Minoritenordens, P. Dr. Beda Hess; vor ihm der Pater Provinzial der Ungarischen Minoritenprovinz, P. Dr. Alán Péchy erwähnte die Seligsprechung des P. Didák Kelemen, und der Hochw. H. P. General Minister jede Unterstützung versprach.



Miskolc: Hősök tere, a Kelemen Didák építette Nagyboldogasszony templommal, rendházzal és mai gimnázium épületével.

György testvér e német levelében azután ismertette a budapesti cikkírónak Kelemen Didákot méltató felfogását: ... er wollte seine soziale und kulturelle Tätigkeit hervorheben, mit denen er seinem Zeitalter vorausgegangen ist; er wollte vor unseren Augen stellen um zu zeigen, dass er stets auf Gott vertrauend, trotz den grössten Schicksalschlägen niemals den Mut verloren hat; dieser Mönch hat überall körperliche und seelische Wunden geheilt, fürchterliches Elend gemildert, welche grosse Gebiete des Landes überfielen...

P. Topolinski dr. előtt felemlíti az örvendetes tényt, hogy több külföldi lapban és folyóiratban tanulmány jelent meg Isten Szolgájának eredményes apostolkodásáról és magasztos erényeiről:

Auch im Ausland, z. B. in einem holländischen Tagesblatte finden wir seinen Namen und sein Bild: 'De Dienaar Gods P. Didacus Kelemen'. — Unsere polnischen Brüder schreiben, dass in der Monatschrift 'Pochodnia Seraficka' über Didacus Kelemen ein Artikel erschienen wird, und man betet in Polen für seine Seligsprechung.

És ekként fejezi be a generális postulátor atyának írt levelet:

Wir beten zum Didák Kelemen; er erhört sehr viel Bitten. Wenn wir dieses Jahr (1938) dazu nicht benützen seine grosse Persönlichkeit auch auf internationaler Ebene bekannt zu machen, so wird alles wieder einschlummern. Darum wir bitten Sie, Hochwürdigster P. Postulator, seien Sie so gut, wie bis jetzt, so auch in der Zukunft uns gütigst in dieser Angelegenheit zu unterstützen zu wollen. Mit grősstem Dank: Pax et Bonum!

fr. Georgius, III. Ord.

P. Dr. Topolinski Adalbert generális postulátor György testvérnek soraira hamarosan válaszolt, amint az ez utóbbinak ismételt leveléből kitűnik:

Adjutorium nostrum in nomine Domini!

A miskolci Szent Ferenc III-ik Rendje külügyi bizottsága (Leitung der Delegation für Ausslandsangelegenheiten des dritten Ordens des Heiligen Franciscus von Assisi in Miskolc).

Miskolc (Ungarn), 5. Februar 1938.
Szent Ferenc utca 1. szám.

Hochwürdiger Herr Pater Postulator! Wir haben mit grősstem Dank und Freude Ihre hochgeschätzten Zeilen vom 27. Januar 1938. erhalten. Dem Hw. Pater Provinzial haben wir die gesandten Vorschriften überreicht, deren er sich sehr freute... Wie der P. Provinzial sagte, hat er das Duplikat dieser Schriften, welche in erzbischöflichem Archiv von Eger (Erlau) über Didák Kelemen zu finden sind, an Sie, Hochwürdiger P. Postulator, schon abgesandt.

Der Dritte Orden hat sich Mühe gegeben und Forschungen gemacht alles zu finden, welche für eine entsprechende Biographie nötig sind. Das hat man nach jahrelanger Arbeit, mit Hilfe Gottes, endlich in dem Gräflich Károlyischen Archiv von Budapest gefunden. Da sind 190 Briefe von P. Didák Kelemen zu finden, welche er in den Jahren 1714-1743 an den Grafen Sándor v. Károlyi schrieb, und an seine Frau, wie an ihre Kinder: Ferenc und Klára. — Ausserdem gibt es auch die Biographie des Didák Kelemen geschrieben von Gräfin Károlyi, die ihn persönlich kannte; sogar auch eine kurze Biographie von dem Vater des Didák Kelemen ist hier zu finden.

Wir möchten hoffen, dass jetzt der Pater Provinzial die diesbezűgliche Arbeit schnell verrichten wird.

György testvér ezután Topolinski postulátor atya emlékezetébe idézi az előzőleg Miskolcon közösen megtárgyalt rendi óhajt, hogy Isten Szolgájának holttestét a kriptából felhozzák a templom egyik mellékkápolnájába, amelyre Miskolcon létekor azt mondotta, hogy — a hivatalos feltételek mellett — ennek nincs komoly akadálya:

« Wie, Sie, Pater Postulator; in Miskolc sagten, das ist ohne grosse Schwierigkeit möglich, man braucht nur den guten Willen.

Így fejeződik be a levél:

« Indem wir im voraus danken für Ihre Műhe, Hochwürdigster P. Postulator, ersuchen wir um Ihre Unterstützung. Ganz ergebenst, in Namen des III. Ordens, der Leiter d. Ausslandsangelegenheiten.

fr. Georgius III. Ord. St. F.

E citált iratok hiteles helyről származnak, és közzétételük érzékelteti a lankadatlan, szinte szüntelen törekvést az Egyház nyilatkozatának elérésére Isten Szolgája szent élete és erényeinek hősi foka felől.

Az erdélyi minorita tartományfőnök bátorítása a Kelemen - ügyben.

Kevéssel előbb szó volt a miskolci minorita harmadik rend érdemes tevékenységéről a boldoggáavatási ügyben. Most — ugyancsak a Kelemen Atya Közlönye alapján (49. old.) — a harmadik rend külügyi bizottságának és az erdélyi tartományfőnökségnek közös tárgyalásáról lesz értesülésünk.

« A külügyi bizottság tagjaiból alig maradtak meg néhányan. Nagy részük elhunyt. Nem egy súlyosan és hosszú időn át szenvedve, de nyugodtan nézve szembe a halállal. Volt olyan, kinek temetésén a rendi testvéreken nem a gyász, hanem az öröm érzése kerekedett felül önkéntelenül.

Ezeknek az elhunyt rendi testvéreknek emlékére idézzük a III-ik rendi munka jellemzésére, a szintén elhunyt Pazsitny Bonaventura dr., erdélyi minorita rendfőnöknek a külügyi bizottsághoz 1938. március 12-én kelt leveléből az alábbiakat: « F. é. március 2-i soraikat őszinte örömmel olvastam, mert meggyőződtem tartalmából, hogy Kelemen Didák emléke iránt néhány év előtt felkeltett érdeklődés magyarországi rendtársainknál is visszhangra talált és ügyében a kezdő lépések megtétettek. Elismerés illeti a miskolci Terciáriusok nemes lelkesedését, mert a római Delegátus elé terjesztett kérésük, hogy Kelemen Didák szentté avatási ügye folyamatba tétessék, indította meg a mozgalmat. Az erdélyi rendfőnökség szívesen engedi át az ügy folytatását magyarországi rendtársainak, mint inkább illetékes fórumnak, sőt készséggel rendelkezésre bocsát minden adatot, mely bárhonnét birtokába kerül... ».

Érdekes volna összefoglalni a Külügyi Bizottság munkáját Kelemen atya ügyében, melynek legnagyobb részéről senki vagy vajmi kevesen tudnak. Legyen azonban e néhány sor elegendő és az elkötözöttek sírjain az emlékezés, hála és szeretet el nem hervadó szerény virágszála a viszontlátásig. »

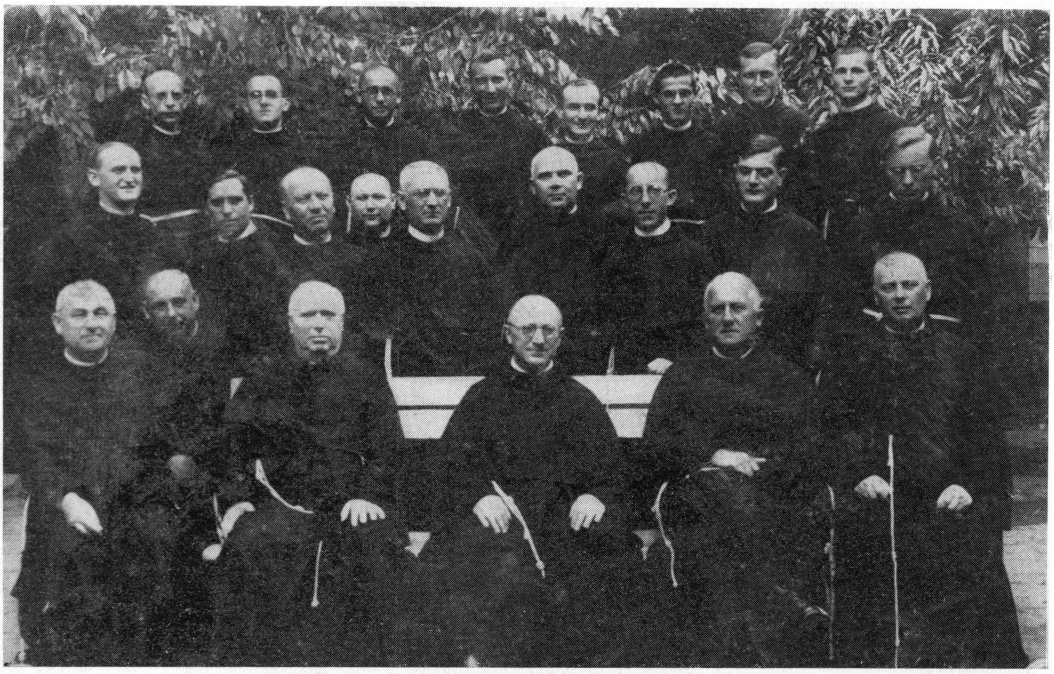

Az Aradon 1934 *augusztusában tartott minorita tartományi gyűlés résztvevői. Legalsó sorban balról jobbra: P. Dr. Lakatos Ottó, kiérd. tartományfőnök: P. M. Révai Kelemen; P. Dr. Pazsitny Bonaventura, erdélyi tartományfőnök; középen P. Dr. Monay Ferenc, apostoli magyar gyóntató, rendi kormánytanácsos és megbízott elnök: P. Dr. Péchy Alán, magyarországi tartományfőnök Miskolcról; P. Dr. Wild Endre, kiérd. erdélyi tartományfőnök. — A középső sorban balról a* 3.: *P. Máhig Ignác Berárd, v. apostoli magyar gyóntató; a* 6.: *P. M. Novák Mihály, később erdélyi tartományfőnök; a* 8.: *P. Dr. Vass Tibor, teológiai tanár.*

A nemes érzelmű Pazsitny atyának e téren is megnyilvánult biztató és bátorító szerepe kívánatossá teszi személyének és szerzetesi életének részletesebb megismerését.

Pazsitny Bonaventura Pozsonyszentgyörgyön született 1872. október 26-án. Középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. Egerben 1891. szeptember 6-án lépett a Rend tagjai sorába, és az újoncév kitöltése után Rómába ment, ahol a Propaganda főiskoláján hallgatta a hittudományi előadásokat. Rómában tette le az ünnepélyes fogadalmakat 1896. január 1-én s ugyanott szentelték pappá, még azon év június 26-án. A hittudori szigorlatot is ott tette le.

Hazatérve, mint újmisés pap egy évig Csütörtökhelyütt volt segédlelkész, majd az újoncnövendékeket vezette egy évig Egerben, aztán Marosvásárhelyütt volt a fogadalmas növendékek tanára. 1900 őszén rendfőnöke Aradra hívta, ahol a felső leányiskola, polgári fiúiskola és a fa- és fémipari szakiskola hitoktatását bízta reá. Az 1903. évi tartományi káptalan custos custodum-má választotta, hogy a következő évi római általános rendi nagygyűlésen, a tartományfőnökkel együtt a magyar provinciát képviselje, Ugyanekkor lett marosvásárhelyi házfőnök. Az 1907-iki tartományi gyűlés aztán a kormánytanácsba is beválasztotta. Marosvásárhelyütt 10 évet töltött, mint újra meg újra megválasztott házfőnök, ahol egyben a rendi növendékeknek előbb a bölcseletet, aztán a dogmatikát adta elő. Közben sikerült a rendházhoz új szárnyépületet is emelnie, a ház kertjét és udvarát szabályoztatnia, hogy így a rendház a papnevelés számára alkalmassabbá váljék.

Az 1913. évi Nagy Konstantin jubileum alkalmából a megüresedett vatikáni magyar gyóntatói állásba hívta az elöljárók szava, ahol 1915 májusáig maradt, míg Olaszország meg nem üzente a háborút Ausztria-Magyarországnak.

Itthon ismét átvette a marosvásárhelyi rendház vezetését, ahonnan, az 1916-iki román betörés elől, a papnevelő intézetet Csütörtökhelyre vitte át, ahol egyben ismét házfőnök is lett. Az 1918-iki tartományi nagygyűlés kolozsvári házfőnökké választotta avval a

gondolattal, hogy ott újra megnyílik az egyetemi hallgató papnövendékek szemináriuma. A csakhamar bekövetkezett összeomlás azonban lehetetlenné tette szép terve megvalósítását, így aztán 1920 őszén Nagybányára ment, hogy az odaköltöztetett papnevelő intézet vezetését átvegye.

Alig kezdte meg munkáját, amikor az újra megindult nemzetközi érintkezés szükségessé tette, hogy a vatikáni Szent Péter templomban újra megnyíljék az 1915-ben bezárt magyar gyóntatószék. 1921. december 8-án foglalta el a hat és fél évvel azelőtt elhagyott helyet az örök városban, ahol aztán hat évet töltött egyfolytában, szakadatlan munkában. Különösen az 1925. évi jubileumi zarándoklatok jelentettek állandó, idegfeszítő elfoglaltságot, amikor több mint tízezer magyar zarándokolt Szent Péter sírjához. Fáradhatatlan munkásságának elismeréséül a jubileumi I. osztályú érdemkereszttel tüntették ki.

Időközben, itthon, a trianoni béke következtében négy országba szétosztott rendtartományból az Erdélybe szakadt rendházakat Róma önálló tartományban egyesítette. A rendtagok kifejezték azon óhajukat, hogy Pazsitnyt adják nekik vezetőül. A római központ méltányolta a kérést, és 1927 júniusában, mint a generalis megbízottja vette át Aradon az erdélyi házak vezetését. Hogy mennyi tapintattal, rátermettséggel látta el nehéz feladatát, élénken igazolja, hogy az 1931., 1934. s 1937. évi gyűléseken újra meg újra megválasztották tartományi főnöknek. Róma is méltányolta képességeit, mikor 1934-ben őt küldi ki a magyarországi rendtartomány hivatalos látogatására, és az ez alkalommal ott megtartandó káptalani gyűlésnek vezetésére.

A katholikus intézmények is bizalommal voltak hozzá. Az erdélyi Kath. Népszövetség meghívta igazgató tanácsába. Az aradi kath. egyházközség, a Kolping kath. Legényegylet, az aradi női Mária — kongregációk védnöküknek, a marosvásárhelyi leánykongregációk dísztagnak, az aradi Kath. Kör egyházi elnökének, az aradi Kölcsey Egyesület társelnökének választotta. Tevékeny és eredményes életének Aradon, 1939. május 4-én vetett véget a halál.

Arcképe, Nagy Károly tanár olajfestménye, az aradi rendházban.

Számos beszédet, felolvasást tartott az aradi Kölcsey - egyesület, az aradi és marosvásárhelyi katholikus intézmények előadásain, gyűlésein és ünnepélyein. Ismeretterjesztő és társadalmi cikkeket írt. (Monay, Adatok, 85).

Kelemen Didák Szövetség.

A harmincas évek — annyira felemelők a budapesti eucharisztikus világkongresszus, majd Szent István halálának 900. évfordulója miatt! — Kelemen Didák tiszteletének és a szellemében elindult testi-lelki szeretetszolgálatnak idejét is jelentették.

Erre mutat ez a tény, amelyről a Kelemen Atya Közlönye tájékoztat minket (52. old.):

« Kelemen Didák Szövetség. A Magyarok Védőasszonya jubileumi évének kilencedjén, 1938. október 15-én, megalakult Isten kegyelméből, Kelemen Didák sírjánál, a Kelemen Didák Szövetség, a Magyarok Védőasszonya oltalma alatt. A szövetség tagjainak feladata: évenként egy misét mondatni engesztelésül a magyarok ajkán elhangzott káromkodásokért és minden káromkodás hallása alkalmával egy engesztelő fohászt küldeni az Egek Urához. A Szövetség első miséjét a miskolci minoriták világi (III.) rendjének igazgatója mondotta 1938. október 16-án ».

A miskolci minoriták harmadik rendjének igazgatója akkor P. Dr. Péchy Alán volt, e sorok rovójának nyolc éven át hittanára a helybeli, egykor Kelemen Didáktól alapított, katolikus gimnáziumban, majd mint szerzetesnek házfőnöke és végül tartományfőnöke a Szent Erzsébet rendtartományban.

Péchy Alán 1884. február 3-án született Munkácson. Középiskoláit elvégezve, Jászóvárott theologiát

hallgatott, amely után, 1906. szeptember 8-án Marosvásárhelyütt felöltötte rendünk ruháját. A próbaév eltelte után elöljárói Rómába küldötték, hol a pápai Gergely egyetemen a bölcseletet hallgatta oly sikerrel, hogy 1909-ben doktorrà avatták.

Visszatérve a rendtartományba, Aradon a polgári fiúiskolák hitoktatója lett. Itt tette le 1910. szeptember 8-án az ünnepélyes fogadalmakat, ami után, még ugyanazon hó 24-én, Németh József segédpüspök Temesvárott áldozópappá szentelte. Aradról Nagybányára ment, ahol, miután megszerezte a hittanári oklevelet, az állami főgimnáziumban tanított és vezette az ifjúsági Mária-kongregációt. 1915-ben Miskolcra helyezték át, ahol a kir. kath. főgimnázium hittanára lett. Itt is átvette az ifjúsági Mária-kongregáció vezetését és a szociális misszió-társulat helyi szervezetének is egyházi vezetője lett. Az 1918-évi tartományi nagygyűlés a rendtartomány képviseletében őt küldte ki mint őrt a rendi egyetemes gyűlésre. Az ország feldarabolása után a magyar részeken maradt rendházaknak, rövid megszakításokkal, az 1934-ben megtartott első nagygyűlésig, főnökhelyettese volt. Az első, majd az 1937-ki második tartományi gyűlés is őt választotta tartományfőnökké. (Monay, Adatok, 94).

Aranymisés áldozópapként 1960. dec. 21-én Budapesten hunyt el. Holttestét Miskolcra szállították, és ott helyezték örök nyugalomra a Mindszenti - temető minorita sírboltjában.

A római emlékkép méltán sorolta fel legjellegzetesebb tulajdonságait:

Isten házának gondos őre és lelkes szépítője
Az Úr szőlőjének fáradhatatlan munkása
A fegyelem és pontosság vonzó példája
A nép fiainak lelkiismeretes és tudós nevelője
Isten országának áldozatos terjesztője
Papi hivatások lankadatlan ébresztője és művelője
Bölcs lekiatya és higgadt elöljáró
Szent Ferenc derűs szellemének szívbeli ápolója
A lángoló hazaszeretet tiszta fényű fáklyája.



Miskolc: P. Dr. Péchy Alán, O.F.M. Conv. tartományfőnök ezüstmiséje a minoriták Nagyboldogasszony templomában (1935. *szept.*). *Bal kezénél P. Hirschberg Kornél, személyi titkára, rendi író, és P. M. Konkolyi Barnabás, kiérd. Commissárius Generális, miskolci házfőnök; az ezüstmisés jobbján P. Szendrey Z. Bonaventura, oklevéltári kutató, egyházi zenész; és* (*karingben*) *P. M. Ladányi K. László, assisi, majd magyarországi újoncmester, szemináriumi igazgató, házfőnök, végül* (1944-*től*) *tartományfőnök; mindannyian felsoroltak Kelemen Didák ez életrajzában.*

« Ének Kelemen Didák boldoggáavatásáért ».

E szavakkal vezeti be a Kelemen Atya Közlönye (49.o.) a hangjegyes szöveget, amelyet az 1938. április 21-én elhunyt miskolci ferences harmadik rendi Kis Teréz nővér írt halálos ágyán. — Ének - és zenekarra szerelve 1939. december 3-án adták elő Miskolcon, a Kelemen-emlékünnepélyen, 200. évfordulóján annak, hogy Didák atya könyörgésére a várost elkerülte a pestis.

Íme, a P. Dr. Péchy Alán tartományfőnök és harmadik rendi igazgató felelős szerkesztésében-kiadásában megjelent, Miskolcon a Ludvig István nyomdájában készült Kelemen Atya Közlönyéből fényképezett szerzemény:

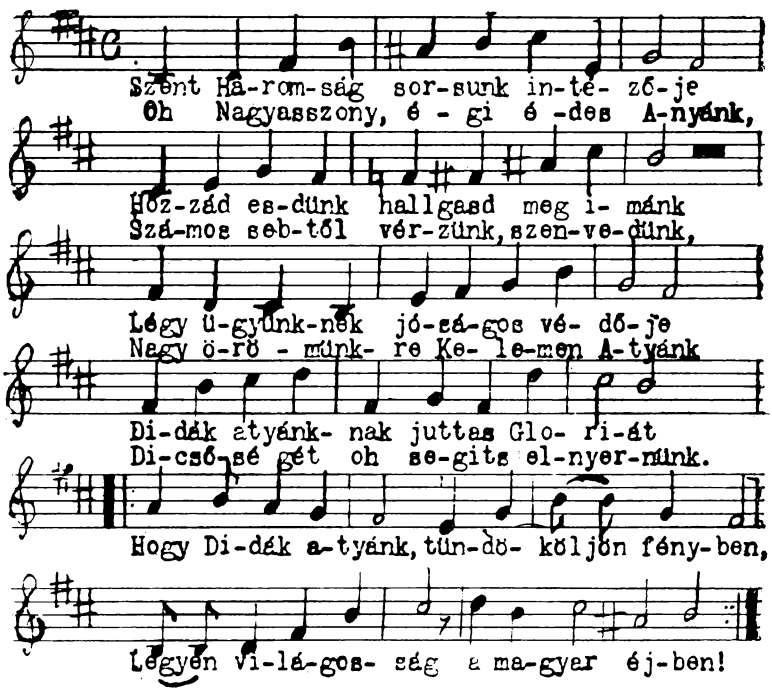

A Szentháromság egy Istent kérő ima szövege a következő:

« Szentháromság, sorsunk intézője,
Hozzád esdünk, hallgasd meg imánk,
Légy ügyünknek jóságos védője.
Didák atyánknak juttass glóriát.
Hogy Didák atyánk tündököljön fényben,
Legyen világosság a magyar éjben!

Óh, Nagyasszony, égi édesanyánk,
Számos sebtől vérzünk, szenvedünk.
Nagy örömünkre, Kelemen atyánk
Dicsőségét, óh, segíts elnyernünk.
Hogy Didák atyánk tündököljön fényben,
Legyen világosság a magyar éjben! »

P. M. Ladányi László tartományfőnök 1942-ben kéri a per folytatását.

Szinte egy év sem telik el anélkül, hogy a boldoggáavatási ügyben ne történnék lépés.

A helyettes postulátor, P. M. Ladányi László konventuális minorita, a húszas évek végén assisi másod-novíciusmester, majd Magyarországon (Nyírbátorban, Egerben) újoncmester, rektor, házfőnök, végül (1944-től) tartományfőnök, 1942. január 25-én az egri érsek-főpásztort kérte fiúi tisztelettel, hogy kegyeskedjék a kánoni eljárást tovább folytatni:

« Pax et Bonum !

Excellentissime, Clarissime ac Reverendissime Domine,

Domine Archi-Praesul et Patrone Benignissime!

Processus Beatificationis Servi Dei Patris Magistri Didaci Kelemen Sacerdotis professi Ordinis nostri et bis Minis-

tri Provincialis Provinciae per Hungariam, Transylvaniam partesque adnexas inceptus atque introductus est a praedecessore meo: A.R.P. Alexandro Sztanya Ord. Min. S. Francisci Conventualium die 25 Januarii 1775 in Consistorio sub Praesidio Excellentissimi, Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Comitis Caroli Eszterházy de Galantha Episcopi Agriensis in Curia sua Eppali celebrato. Testantibus actis repertis in Archivio Curiae Aeppalis, quorum copias humillime adnecto, in sessionibus subsequentibus omnia sunt peracta, quae praescribuntur in can. 2057, 2058 et 2059. CJC. Proh'dolor, progressus causae dein a temporibus turbidis impeditus, mox oblitus est.

Causa supradicta Servi Dei fama sanctitatis defuncti anno 1937 in Capitulo est reassumpta et anno elapso in Definitorio Provinciali proponitur, ut Vicepostulator A.R.P. Ladislaus Ladányi Secretarius Provinciae, qui legitime delegatus est a Postulatore Generali Ordinis: Fr. Antonio M. Ricciardi die 21. Octobris 1941 et officium suum secundum normas datas exercere valet.

Cum antiquus exstat processus super fama sanctitatis consequenter ad normam can. 2039 § 2 fit apud Excellentiam Vestram continuatio processus informativi. Status causae mature discussus postulat, quod Excellentia Vestra in Ven. Consistorio ad sententiam ferendam procedat ad normam can. 2060 CJC. et hunc processum de non cultu lata tandem sententia absolvere dignetur, ut ad ulteriora (can. 2042-48 progredi possit.

Sit haec inter reliquas Almae huius Archi-Dioecesis Agriensis praerogativa, quod unum de gremio suo ad Aras sublimatum habeat!

Pro qua gratia Deum Immortalem exorare non desiste-

mus, ut Excellentiam Vestram donis suis cumulet. Cum devotissimo manuum osculo persevero.

Agriae, die 25 Januarii 1942.

Excellentiae Vestrae:
Fr. Ladislaus Ladányi mp.
Vice-Postulator Ord. FF. Min. Conventualium,
Secretarius Provinciae Hungariae,
Quardianus Ven. Conv. Agr. pro tempore existens.

Közvetlenül idetartozik P. Ladányi László Vice-Postulátor 1942. ápr. 20-i magánlevele a magyar rendtartomány Rómában tanuló tagjához. A magyar levélnek 1942. május 4-én Rómában készült olasz fordítása a következő:

« Carissimo Confratello,

Il M.P.R. Provinciale mi ha mandato la Vostra lettera affinchè ne prenda conoscenza. Io da parte mia Vi prego di far da intermediario di quanto segue.

Propongo tutto in ordine cronologico.

Ancora nel Settembre del 1937, per mandato del P. Generale, il P. Topolinski era venuto ad Eger, ed io lo accompagnai alla Curia Arcivescovile, dove gli furono mostrati i documenti là esistenti. Allora lui mi indicò ciò che mancava dalla copia dei documenti compilata dal P. Konkolyi e mi ordinò di fare tre copie, le quali furono autenticate dalla medesima Curia Arcivescovile nel Gennaio del 1938. Di questo tre copie una è rimasta da noi, la seconda è presso il Provincialato, la terza fu spedita a Roma. Nel medesimo tempo ha ordinato che, se la Provincia vuole continuare il processo, venga terminata la parte incominciata del processo secondo il can. 2060. Ha ordinato inoltre la compilazione della biografia, ciò che è stato già fatto, poichè per l'incarico del P. Provinciale il Signor Direttore Vucskits proprio adesso ha terminato un lavoro di grande valore, tutto a base di lettere originali e documenti autentici, cosicchè fra poco potrà esser pubblicato.

Quando l'anno scorso dal Definitorio Prov. sono stato nominato e dal P. Postulatore Generale confermato e delegato, naturalmente ho fatto tutto secondo le istruzioni sopra citate, come l'avevo spiegato in una mia lettera indirizzata al P. Postulatore Generale. Questa lettera scritta in latino è stata spedita il 13 Nov. 1941; non era raccomandata, così è possibile che sia smarrita. Fate il piacere di comunicargli nel nome mio il contenuto di questa lettera.

Consegnate al P. Postulatore la copia della domanda qui annessa, che fu da me presentata il 25 Genn. u.s. al Signor Arcivescovo in conseguenza di precedenti conversazioni. Dopo ciò lui nominerà la commissione e così si concluderà il processo del « non-cultu » secondo il can. 2030, e dopo seguirà — e d'ora in poi secondo l'ordine stabilito dal Codice — l'esame degli scritti che deve esser ordinato dal medesimo Arcivescovo. Poiché verso la metà di Luglio vi sarà il Sinodo diocesano, così a mio parere solamente dopo potrà incominciarsi la causa del P. Didaco Kelemen.

Le preghiere e la propaganda di far pregare è stato ordinato già dal Definitorio Prov. del Gennaio 1938. Noi altri di Eger lo facciamo, gli altri saranno ripetutamente avvisati.

Dopo tutto ciò credo che il P. Postulatore Generale può formarsi una idea dello stato attuale delle cose. Credo che per ora non ci sarebbe bisogno che lui venga personalmente in Ungheria. Se lui eventualmente lo credesse opportuno, in questo caso il nostro Convento porterà le spese.

Ora Vi prego, carissimo confratello, che, dopo aver conferito col P. Postulatore e dopo avergli communicato quanto sopra, abbiate la bontà di scrivermi il risultato delle vostre conversazioni con lui. Se approvi il programma sopra indicato? Se abbia qualche cosa da osservare o da comunicarmi? Io naturalmente lo terrò informato passo per passo dello sviluppo della causa, e finché Voi vi troverete a Roma, lo farei

volentieri attraverso Voi. Credo che per l'amore del P. Didaco Kelemen accetterete questo incarico.

Mentre ringrazio... etc.

P. Ladislao Ladányi, O.F.M.C. »

« *A tiszai vándor* »

Ezt a címet adta Kelemen Didákról szóló művének Nagy Miklós egyházi író, akinek életét fentebb ismertettük.

E könyve 1942. nov. 30-án nyerte el az Imprimaturt Esztergomban. Mivel Kelemen atya életfonalának göngyölítésekor Nagy Miklós meleg költői lelkülete is kísért bennünket, megemlékezésének utolsó fejezetét teljes egészében közreadjuk.

« Sok csudákkal tündöklött... »

Nem az Egyház mondja ezt róla, hiszen nagy idő, alapos vizsgálat, a tanúk légiói és bebizonyított csodák szükségesek ahhoz, hogy az Egyház hivatalosan nyilatkozzék akármelyik rendkívüli életű, hősies erényű tagjának szentségéről. Mi sem nyilvánítunk itt semmi véleményt, csupán az akkor élő kortársak és történetírók följegyzéseiből és tanúságaiból emelünk ki néhány jellemző részletet. Szirmay nevű történetíró Miskolcról írva megemlíti Kelemen Didákot, hogy ott nyugszik a « sok csudákkal tündöklöttnek rothadatlan teste ».

A sok emlék közt felemlítésre méltó egy kép, amelyet Muzsik Jácint rendtársa festett róla 28 évvel halála után, tehát 1772-ben. A kép hátára a festő felírta, hogy Didák atya teste még most is « hajlítható ». Tehát halála után még huszonnyolc évvel sem mert a földi enyészet hozzányúlni a « sok csudákkal tündöklöttnek » földi porhűvelyéhez.

Halála után rögtön rengeteg helyről özönlött a kérelem, hogy boldoggáavatási eljárását megindítsák. Ám az Egyház nagy körültekintéssel fog neki az ilyen vizsgálatnak. Róma-

ból külön bizottság küldetett ki; tagjai mindenekelőtt megvizsgálták a sírt, és ahogy egy ottlevő szemtanú írja: « rothadatlan testét és sírját lepecsételték ».

Közben hárman is megírták életrajzát a kortársak közül, és pedig gróf Haller Gáborné Károlyi Klára, Szabadszállási István alispán és egy névtelen író latin nyelven.

Huszonöt év múlva újabb sürgető kérelemre az egri püspöki szentszék bizottságot küldött ki, hogy a még élő kortársak tanúságait eskü mellett kivegye. Megjelent tanúskodni Fáy László borsodi alispán is, aki a többi közt ezt vallotta: « Én láttam az élő Kelemen Didákot sugaraktól és mennyei fénykörtől környékezve akkor, amikor egy betegnek ellátása után Csabán (Miskolc mellett) kocsira ülve birtokomról távozott ».

Aztán pihent az ügy. A mozgalmas korban a magyar hivatalos hatóságok nem sürgették a további vizsgálatokat. Csupán 1794-ben Batthányi Ignác erdélyi püspök intézett átiratot a minorita rendi káptalanhoz, hogy ő veszi kezébe a boldoggáavatási ügyet és Rómát felkéri a további vizsgálatokra. Sajnos, az akkor kitört forradalmak és a Franciaországból egész Európára kiterjedő sokéves háborúk viszontagságai elfeledtették ezt a nagy magyar ügyet.

Azóta a sír csöndes. De a nép a kétszáz esztendő alatt sem feledte el emlékét. Több, a nép száján tovább élő legendát jegyeztek fel, ami jelzi, hogy a nép mélyen szívébe zárta nagy apostolát. A nép most is hódolattal és bizalommal járul sírjához. Alkotásai pedig tovább élnek, mint az ősi tiszta magyar katolikus hit várai.

Kevés embere van a magyar történelemnek, aki ilyen önzetlenül, áldozatosan szerette volna nemzetét. És kevés, aki annyit ajándékozott volna a legnehezebb történeti időkben az országnak és főleg a tiszai országrésznek, mint a nagy tiszai vándor, az örök emlékezetű — Kelemen Didák ».

Nem az említett könyvből vesszük, hanem a Kelemen Atya Közlönyéből e költeményt:

Kelemen Didák. Írta: Nagy Miklós, az Egyházi Lapok szerkesztője.

Csodálunk Téged, nemes Vándora
Magyar utaknak, Kelemen Didák!
Amerre jártál, mindenütt föléledt
Az ősi hit s a kialuvó lélek
Újra meleggel telítődött.

Ámulva néztek a földúlt mezők
A kéklő Bükktől székely hegyekig,
S a régi jobb időkre emlékeztek,
Mikor még hittel nézte a kereszlet,
Mind az egész magyarság lelke.

De utaidra hatalmas Barát,
Kövek zúdúltak és a gyűlölet
Horgadt Utánad: a rút széthúzásnak
Ősátka. Ám Te csüggedetlen jártad
Fölriogatva dermedt népünk.

A vágyat láttad fölvillámlani
Fajtád lelkében régi hit után,
S a kő, amit szelíd arcodba dobtak,
Lett pillére a sok pompás templomnak
Szerte Tisza, Maros mezőin.

Kincses Kolozsvár, Báthor, Tiszahát,
Beszterce, Bánya s más végvárai
A magyarságnak és tiszta hitének
Két század óta boldogan dicsérnek
S míg magyar él, hódol Előtted.

Csodát, csodát vár csüggedő fajunk?
Oh, kell-e Nálad igazabb csoda?
Sorsunk sötétjén voltál roppant fáklya,
Poshadt vizektől a tiszta forrásra
Vitted a táj alélt magyarját.

Hargita Szentje, szegényként pihensz
Zúgó Bükk alján, ámde nevedet
Már fölemelte a magyar ég boltja
És tartja álló csillagként ragyogva,
Hogy soha el ne tűnjön egünkről.

Dicsérünk téged és dicsérni fog
A felnövekvő hívebb nemzedék.
Ha sorsunk tisztul, elzarándokol majd
Csodás fényéhez tündöklő sírodnak
És leborul forró imában.

A magyar rádió megemlékezése Kelemen Didákról, halála 200. évfordulóján.

Isten Szolgája P. Kelemen Didák halálának 200. évfordulóján a magyar rádióban a következő megemlékezés hangzott el, « Egy nagy magyar minorita » címen.

« 1744. április 28-án — ma kétszáz éve — a minoriták miskolci rendházának egyik piciny cellájában hunyta le az apostoli munkától és az áldozatos élettől fáradt szemeit Kelemen Didák minorita atya, a szentéletű szerzetes, a szegény és elnyomorodott magyar nép csodatevő nagy barátja, a magyar egység és összefogás tüzeslelkű bajnoka, a lángszavú szónok, a keresztény magyar megtestesült eszményképe.

Kelemen Didák — világi nevén Kelemen Sámuel — a nemes székely törzsnek egyik magasba szökkent hajtása volt. A háromszékmegyei Baksafalván (mely később Kézdialmással épült össze) látta meg a napvilágot 1683-ban lófő székely családban.

Az öntudatára ébredő fiatal gyermek első élménye népének és fajtájának szenvedésteli nyomorúsága volt. Születése előtt 22 évvel pusztította végig a székelyföldet a tatár betörés, de a vágott sebek még a kis Sámuel gyermekkorá-

ban is sajogtak, hiszen a felégetett falvak még mindig romokban hevertek, a rabsága hurcolt székelyek még mindig a rabszíjjon sínylődtek, a harácsok és váltságok szörnyű terhét még mindig nyögte a háromszéki székely. S ugyanaz a csapás reájuk zúdul még egyszer: 1694 februárjában ismét betör a tatár, végigéget egész sor falut, míg a székely férfiak a somlyói Szűz segítségével szét nem verik.

Ehhez járul még az a szörnyű elhanyagoltság, mely Erdélyben és az egész országban a politikai és vallási villongások következtében uralkodott. János Zsigmond óta Erdélyben nincs püspök, nincs szeminárium, nincsenek papok, a nép erkölcsi és anyagi javaiból kiforgatva sinylődik.

Így a hitért, a magyarságért, a puszta emberi létért kiállott közös szenvedések öntudatosították a kis Kelemen Sámuel lelkében a hivatást, hogy népének s fajtájának segítője, « barátja », jogainak védelmezője, lelkének nemesítője legyen. Ezzel a hivatással lépett be a kantai minorita iskolába, amelyet egy derék székely pap, Nagy Mózes telepített oda s amelyet a minorita atyák XI. Ince pápa jóváhagyásával és anyagi támogatásával tartottak fönn. Ebből az iskolából került ki Kelemen Sámuel és magával nemcsak a tudást vitte, hanem a megérett szerzetesi hivatást is, hogy sokat szenvedett népének apostola és felemelője legyen.

Tizenkilenc éves korában, 1702 novemberében érkezik meg a minoriták eperjesi rendházába, ahol a próbaév letöltése után a minoriták ottani hittudományi főiskolájának hallgatója lett, mely egyetemi rangban volt és külföldi növendékek is látogatták. A tudománynak és az életszentségnek ebben a központjában nemcsak a bölcselet és a hittudomány titkaiba avatták be, de megtanították a keresztény emberi élet nagy titkára is: az ember szeretet nélkül semmi s igazi hivatása az, hogy mint áldozat elégjen az isteni és felebaráti szeretet oltárán.

Ezzel a komoly útravalóval indult el apostoli útjára Kelemen Didák atya. Assisi Szent Ferenc hűséges fia lévén, megértette, hogy az emberi szenvedélyeknek és szenvedéseknek irtózatos forradalmasító folyama hömpölyög a történelmen keresztül s milliókat tipor maga alá. Ezekkel a milliókkal vállalt ő sorsközösséget. Vállalta ő is, hogy koldulásból él s ezzel szolgálja a milliókat, mert megérti, megosztja és enyhíti szenvedéseiket.

Didák atya kért, könyörgött, koldult, kilincselt egész életén keresztül, de sohasem önmagának, hanem mindig másnak. A birtokunkban levő közel kétszáz összegyűjtött hiteles levele, amelyet Didák atya a főuraknak írt, mind csupa alázatos koldulás az Isten ügyéért, egy-egy kolostor és iskola talpraállításáért, rendtársai mind gyakrabban hiányzó mindennapi betevő falatjáért, a szegények és nyomorultak felemeléséért, a bajbajutott jobbágyok terheinek könnyítéséért, a magyar nép anyagi és erkölcsi értékeinek megmentéséért. S mindez azért, mert nagyon szereti szegény, elesett magyarjait, akiket nagy erkölcsi és anyagi nyomorúságba döntött a vallási és politikai harcok nyomában járó eldurvulás s akiket földönfutókká, hajléktalanokká, betegekké tett a nehéz magyar sors.

Szinte hihetetlen mozgékonysággal járta be Kelemen Didák az egész országot, főleg a tiszai részeket s mindenütt segített: visszavezette az Istenről és a templomról megfeledkezett magyart ősei hitéhez, az általános lelki eldurvulás közepette elkérgesedett lelkekbe saját életpéldájával oltotta be a szeretet palántáját. Koldult a vagyonosoktól, de mindjárt továbbította a rászorulóknak. Saját egyetlen ruháját terítette arra, akin még az ő foltos szürke csuhájánál is kevesebb ruha volt.

Lelkes odaadással küzdött az átkos magyar betegség, a viszálykodás és egyenetlenkedés ellen. Kibékítette az egymással folyton torzsalkodó főúri családokat, intette őket

jobbágyaik iránti kötelességeikre, amelyeket, ha nem is a puszta emberi jog, de a felebaráti szeretet törvénye parancsol.

Szoros baráti kapcsolatot tartott fenn szinte minden főúri családunkkal, főleg Károlyi Sándorral, a kuruc generálissal, annak leányával, Károlyi Klárával, a Kohóryakkal, Barkóczyakkal, Csákyakkal, akiket tanácsokkal látott el, gyermekeiket nevelte, s így az ország közügyeibe is hatékony befolyása volt. Minden tanácsa, amint leveleiből előtűnik, minden véleménye az izzó hazafiság, a nép - és fajszeretet, a szilárd erkölcsi alapokon álló, széleslátású nagy ember megnyilvánulása volt. A pozsonyi országgyűlésen mondott megnyitó szentbeszéde is ezt árulja el: magyar volt és szent volt.

Kelemen Didák a katolikus megujhodásnak Pázmány után a legnagyobb alakja; ezt bizonyítja apostoli munkálkodásának eredménye és főleg irodalmi munkássága. Ő is, miként Pázmány, templomokkal és iskolákkal akarta testvéreinek lelkét felemelni. Szinte szállóigévé lett már Kelemen Didáknak az a mondása, mely egyszersmind egész beállítottságát jellemzi: « Azt szeretném, ha minden faluban templom és minden második faluban iskola lenne».

Didák atya apostol, de nem hitvitázó; a falvak és városok százait téríti vissza ősei hitére. Tudománya és módszere egészen más, mint a csúfolkodó és vagdalkozó vitatkozóké. Didák atya nem gladiátor, hanem magyar és szent, aki kemény mint a szikla, ha Isten igazáról van szó, de lágy, mint a viasz, ha tévelygő, sebzett lelkű, megzavarodott ember felé kell kezét kinyújtani.

Nagytudású ember volt Kelemen Didák atya: mély bölcseleti megalapozottság, szilárd teológiai beállítottság s főleg az igen sok élettapasztalat a székely-magyar ember természetes bölcsességével, ellenállhatatlan fegyver volt a kezében, mellyel azonban sohasem sújtott, hanem segített és felemelt.

Irodalmi munkásságát is méltó hely illeti meg irodalmunkban. 1729-ben Kassán « Búzafejek » cím alatt kiadott szentbeszéd sorozata egyházi, irodalmi és nyelvészeti szempontból becses értéke a magyar irodalomnak. Többi munkái: beszédek, valláserkölcsi értekezések, temetési búcsúbeszédek, egytől-egyig mind nagy tudásnak, életszentségnek, haza - és emberszeretetnek bizonyítékai.

Szinte a csodával határos az, amit ez az egyszerű kolduló szerzetes alkotott: a miskolci hatalmas rendház és templom, a nyírbátori, nagybányai, kolozsvári minorita rendházak és templomok, a kisebb templomok és iskolák egész sora, melyeket vagy egészen, vagy részben Kelemen Didák buzgósága hozott létre.

Az apostoli munkától fáradtan, egészségében megviselve vonult vissza az általa alapított miskolci rendházba és ott ragadta el a halál 1744. április 28-án, 61 éves korában.

Kortársai már szentként tisztelték és sok csodás eseményt jegyzett fel életéből a krónika, így többek között megszabadította Miskolcot az egész környékét végigpusztító pestistől. A miskolci templom kriptájában levő egyszerű sírját most is felkeresik az arra járók és bizolommal kérik közbenjárását bajaikban.

Egész életműve, minden cselekedete szent erényeit hirdeti: az Istenbe vetett rendíthetetlen mély hitet; bizalmat és reményt a Gondviselésben és az eszmények győzelmében; az áldozat és önfeláldozás oltárán elégni tudó hősi fokú szeretetet, az önmegtagadás, az alázatosság, vezeklés és imádság gyöngyeit és az Istennel együttélő lélek fönségét.

Halála után rövidesen megindult a boldoggáavatási pör és Kelemen Didák rajta volt azon az úton, hogy fölemelkedjék a világegyház glóriás hősei közé. Az ő sorsa sem különb azonban a többi nagy magyar sorsától: a magyarság göröngyös életútja és küzdelemteli viszontagságai nem engedték

meg, hogy oly sok nagy magyar kiemelkedjék a nemzet kereteiből és felemelkedjék az egész emberiség hősévé.

Nem sokkal a jelenlegi világháború kitörése előtt indult meg a mozgalom Kelemen Didák atya boldoggáavatásáért, s most már a hivatalos processus is megindult, s minden remény megvan a sikerre, a jelenlegi gondteres idők legfeljebb csak késleltetni fogják azt a napot, amikor Kelemen Didák atya megkapja azt a megérdemelt megdicsőűlést, melyhez joga van mint magyarnak és mint szentnek ». (Kelemen Atya Közlönye, 1-3).

1944: « *Kelemen Atya Közlönye* » !

Annyi és oly sokféle felhasználása után, essék szó magáról a « Kelemen Atya Közlönyéről » is!

« A miskolci minoriták Szent Derenc világi (III.) rendjének (Külügyi Bizottság) röpirata, Kelemen Didák halálának 200-ik évfordulóján (1944. április 28. II. év.). Egri főegyházmegyei és rendi jóváhagyással ».

Így mutatkozik be a változatos, nagyon értékes tartalmú, 52 oldalas (21×13,5 cm.), sok-sok képpel díszített tudósító.

A ferences címerrel záruló közlöny, mint említők, P. Dr. Péchy Alán magyarországi tartományfőnök szerkesztésében és felelős kiadásában készült Miskolcon; Ludvig István nyomta.

Fejezetünk szellemének megfelelően idézzük — szemelvényesen — a közlöny egy cikkét: « Eszméljünk kincsünkre!»

« Emlékezzünk az 1938-as évre, melyben a Magyarok Védőasszonya tiszteletének és Szent István királyunk megdicsőülésének kilencszázados évfordulója alkalmából kapta meg Magyarország Budapestet a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus székhelyéül s elmélkedjünk.

Elmélkedésünk közben rájövünk, hogy áldott emlékű Szent István királyunk legnagyobb értéke kétségtelenül, hogy országát felajánlotta a Szent Szűznek.

E tettével személye elválaszthatatlanul összeforrt a Magyarok Védőasszonya nevével.

Egyes jámbor lelkek úgy hiszik és a tények minden kétséget kizáróan igazolják, nagy szent királyunk mintha egy harmadik személyt is vezetett volna áldott szent kezénél fogva a magyarság e nagy évében!

Egy végtelen alázatos, szentéletű, de végtelen tevékenységű szerzetest, nemcsak annak dokumentálására, hogy az az ő birodalmából való, hanem annak is, hogy e szerzetes e nagy évvel más összefüggésben is van. E szerzetesnek nem egy csodáját ismerik, amelyeket kezében a legméltóságosabb Oltáriszentséggel tett.

De mintha szemeink elé akarná állítani követendő például az ő szociális, kulturális tevékenységét, mellyel jóval megelőzte korát. Mintha szemeink elé akarná állítani, hogy Istenben bízva, a legnagyobb csapások közepette sem szabad csüggedni, mert e szerzetes egy nagy országrészt gyógyított ki lelki és testi sebeiből, sanyarúságából szörnyű elesettsége idején.

Bár e szentéletű szerzetes sok könyvet, füzetet írt, mégsem találunk azok között lekeket elfacsarító részeket a nép bajairól, nyomoráról. Ő írás helyett cselekedett!

Véresre, sántára, sebesre az állandó utazástól agyongyötört lábait az előkelő uraktól a kétségbeesés őrületébe zuhant nincstelenekig. A nagyvagyonú előkelőknek szívére beszélt Isten nevében és a nélkülözőő magyar véreinek hozta Isten igéjét; a kenyeret, templomot, iskolát sem felejtve el mellőle.

Az előkelő gazdagok szívén a nemtörődömség jégkérge üdítő, életet adó vízzé olvadt. A szegénység hálától könnyes szemmel nézett fel az égre.

Nem kereste ő, hogy magyar vérei milyen vallásúak és így csak úgy ismerték őt, mint « jó Kelemen Didák atyánkat».

Oh, mely nagy kitüntetés ez, mikor a szív, a szeretet e legnagyobb rangját adományozza!

... Az Eucharisztikus év Kelemen atya ügye és emléke alapján beszélték, hol is van a sírja, koporsója; 1938-ban feltárult a kripta. Csákány hatolt a minorita temetkezési hely falába s feltűnt, ha elmosódottan is, de biztosan, kétséget kizáróan olvashatóan a neve azon a falrészen, amelyen belül nyugszik teste. Itt közvetlen közelében vagyunk Istennek tetsző munkájában elgyötört porhűvelyének.

Ez azonban csak úgy érték, ha lelkiséget viszünk e sírhelyhez. Imádkozni kell, úgy imádkozni ott és mindenütt boldoggáavatásáért, közbenjárásáért, mely ima elsősorban Isten dicsőségét, azután a lelkek javát szolgálja.

... A holland katolikus hitbuzgalmi lapok egyikében még arcképét is láthatjuk: « De dienaar Gods, P. Didacus Kelemen ».

1937-ben írja a párisi magyar katolikus misszió akkori melegszívű lelkésze, hogy érdeklődéssel olvasnak Kelemen atyáról és többen imádkoznak boldoggáavatásáért. Kelemen atya boldoggáavatásáért mondandó imát küldött a miskolci Szent Ferenc III-ik Rendjének Külügyi Bizottsága 1936-ban Habbana-ba, a Kubai Magyar Keresztény Otthon agilis, aranyos szívű ft. vezetőjének. A Harbin-i (Mandschouria) magyarok is írják: megkapták a Kelemen Didák boldoggáavatásáért mondandó imákat és máris széjjelosztották azokat. 1936-ban Santo Andre-ból (Brazilia) kért a magyar Szt. Imre iskola áldozatos lelkű tanítója: Szigeti Endre, Kelemen Didák imákat. Bridgeport-ból írta 1938 márciusában a magyar Szent István templom plébánosa, hogy boldog emlékű Kelemen Didák atya ügye melegen érdekli. Bámulja e hős lelkű szentnek férfias erejét, csodás működését, elért eredményeit és istenadta egészséges humorát. Az édes Jézustól

a Kelemen Didák boldoggáavatási gyönyörű mozgalomhoz sikert kér. Különben sok ottani lap számára írt a szentéletű Kelemen atya múltjáról.

Hát a magyar lapok? Az Eucharisztikus év körüli években, ha figyelemmel kísértük, előkelő kat. folyóirataink-tól kezdve a különböző pártállású napilapokig a közleményeket, mindenütt többé-kevésbé kimerítő ismertetésekre bukkantunk Kelemen atyáról. Hiszen a tengerek sem határai hírének.



A miskolci Nagyboldogasszony templom nomumentális homlokzata.

Imádkozzunk tehát boldoggáavatásáért, szentség hírében elhunytának 200-ik évfordulóján. De nemcsak imádkozzunk, hanem ajánljuk fel nehézségeinket, szenvedéseinket, bánatunkat, veszteségeinket, sőt kisebb bosszúságainkat is mind, mind az édes Jézus Urunknak Kelemen atya boldoggá-

avatásáért. A célzatos pletykákat, gúnyt, más gőgjét, lefitymálásunkat és ehhez hasonlókat, mert hiszen éppen az ilyesmik alázatosságunk próbakövei.

Ha kedves halottunk koporsója mellett állunk és szemünkbe könny gyűlik, óh, akkor nézzünk a kereszten függő Szeretetre és ajánljuk fel az ideiglenes válás fájdalmát. Ha anyagi gondjaink gyötörnek, a lelki kínt ajánljuk fel az ő boldoggáavatásáért. Ha tehetetlenül, betegen fekszünk kórágyunkon, elhagyatva, nézzünk az Égre és mondjuk szeretettel: « Kelemen atya boldoggáavatásáért fogadd kedvesen, édes Jézusom! »

Tegyünk azonban így örömünkkel is. Főként akkor, amikor azért Istennek hálával tartozunk.

És a szentáldozások és amit legelőször kellett volna felemlíteni: a főtisztelendő áldozópapok szentmiséiben az erről szóló megemlékezést! » (Lisszay-Papp Mihály).

A Kelemen Atya Közlönyének 9. oldalán a niepokalanówi minorita rendház könyvtárának olvasótermét látjuk, de a szöveg a lengyel minoriták lelkesedéséről szól Kelemen Didák iránt:

« A lengyelországi niepokalanówi minorita kolostor saját korszerű nyomdával rendelkező napilapjának kiadóhivatala 1938-ban ezt írta: « Sokat örülünk tiszteletreméltó Didák atyának, kinek szent élete rendünket díszíti. Nevét elhírestelték híveink között, mint olyanét, kinek élete minta mások részére ».

« Fr. György » magánlevele e könyv szerzőjének 1954-*ben.*

A már mindyájunknak ismerős harmadik rendi György testvér, azaz Lublóváry Gaston, 1954-ben érdekes levelet küldött e sorok írójának, amit tartalma miatt hasznosnak ítélek — némi kihagyással — közölni.

« Szeretve tisztelt ft. Atya!

Hogy soraimmal alkalmatlankodom, annak a szereteten kívül főként az az oka, hogy Kelemen Didák ügyében két tárgyról kell megemlékeznem. Majdnem egy füzetre valót szerettem volna írni, de rendelkezésemre álló időm és a jobb belátásom ebben megakadályozott.

Írásom egyik, Kelemen atyára vonatkozó, oka a boldoggáavatás tovább mozgatásának sorrendje. Amikor 1937 augusztusában boldogult Hess Bédával Miskolcon erről tárgyalnom nagy örömömre lehetséges volt, még vissza sem tért haza, hanem Wienből utasította a postulátort, hogy jöjjön ez ügyben Miskolcra. A. Topolinski rövidesen meg is jelent Miskolcon, és nekem többek között ezeket is mondotta: « Csak azt ajánlhatom: imádkozni, imádkozni és ismételten imádozni e nagy ügyért, mely nemcsak a miskolci minorita templomnak, hanem hazájuknak is nagyot jelent. Biztosítom Önöket, hogy a harmadik rend nem dolgozott hiába! Az, hogy én itt vagyok, maga is csoda! Ezt az ügyet elaltatni többet nem lehet...!» — Ittlétének eredményeképpen elrendelte Kelemen Didák szigorúan oknyomozóan megírt életrajzának mielőbbi elkészítését, ami alapját képezi a továbbiaknak. ... Ekkor boldogult Vucskits Jenő ny. igazgatóra gondoltam. Péchy atya átadta nekem nyomtatva az előírást, miként is kell ilyesmit megírni, és evvel elmentem b. Vucskitshoz. Ő vállalta kérésemre. Mindent megvettem és megszereztem neki, amit csak kívánt. A Károlyi családtól például Kelemen Didák 200 eredeti levelének hiteles mását,— ezeknek készítéséért közel 1000 pengőt fizettek ők—, melyeket Károlyi Sándorhoz írt. No de hagyom. Még b. Maximilián Kolbe-val is leveleztem, kinek boldoggáavatását készítik elő Rómában, Kelemen atya ügyében. — B. Vucskits meg is írta sok fáradsággal az életrajzot, melyet a minoriták nem fogadtak el. Így ez nála maradt. Ezt és a bibliáját vitte magával, mikor Miskolcról a háborúban távozott. Sopronban

van eltemetve, közel szülőhelyéhez, a sok időn át írt életrajzot pedig rongyokká tépve elvitte a szél. ... K.T. azt mondta, a mai magyar nyelvbe átültette Kelemen atya « Búzafejek » című munkáját, melyet boldogult Vucskits már megkezdett, és amely igen eredeti volt mindenképen. Wild páter Aradról 1937 januárjában azt írta nekem, hajlandó kiadni nyomtatásban Kelemen Didák « Búzafejek » c. munkáját, ha a mai nyelvhez és helyesíráshoz alkalmazott kéziratot neki elküldjük. A küldött minta megfelelt neki. Sajnos, ez a nagyszerű ajánlat is keresztülvihetetlenné vált. Pedig kis imakönyv alakban, nagy betűkkel, hogy az érdeklődő magával hordozhassa, egyik legjobb módja lett volna annak, hogy Kelemen Didákot megkedveljék, Sajnos, elveszett 25 évi levelezésem e tárgyban (Kelemn Didák ügye), mely Majláth Gusztáv Károly érsekkel kezdődött, ki mindent megígért ez ügyben.

Rendkívüli kár, hogy P. Kőhalmy Mihály Szevér minorita, gimn. igazgató nagyszerű nyomozását ez ügyben nem karolták fel akkor, amikor lehetett. Állítólag Gyulafehérvárott a levéltárban tűz ütött ki, és ki tudja, megmaradt-e az, ami minket annyira érdekelt?

A kolozsvári rendház hatalmas irattára Marosvásárhelyre került, amikor a kolozsvári minorita rendházat át kellett adni a gör. kat. románoknak. Ezernél több levéltári adat, 52 írott könyv, köztük 1000-2000 oldalas, nagy fólió alakban. Itt talált rá Kelemen atya nevére a somlyói rendházzal kapcsolatosan. Idézem P. Kőhalmit: « Károlyi Klára még Nyír-Baktán létében 2500 frtos alapítványt tesz le Kelemen Didák halálozási évében a nyírbátori rendház javára; a szenttéavatási iratokat erre gyűjtögette, ezek elkerülnek Egerbe, innen a rendi gyűlések tárgysorozatába ».

... Sajnos, elveszett az a levél, melyben Kőhalmi atya engem arról értesít, mily szám alatt vannak Kelemen Didák boldoggáavatási iratai a gyulafehérvári püspöki levél-

tárban. Ezt ő Aradra is jelentette... Ez független Pazsitny Bonaventura erdélyi minorita rendfőnök munkájától ez ügyben, aki 1935-ben kezdte ezirányú munkáját.

Mindezt csak azért írtam, ha újból kezébe venné valaki az ügyet, első lépés Kelemen atya b. Topolinski szerint mondott életrajzának megírása.

...Szerettem volna a pápai könyvtárba Kelemen atya halálának 200-ik évfordulójára készült Kelemen Atya Közlönyt a vatikáni könyvtárba, a generális könyvtárába és Assziszibe elhelyezni a magyarországi püspöki könyvtárakon kívül. Talán 100 év múlva hasznát vehette volna valamelyik kutató. Sajnos, az 5000 darabból alig van... No de semmi sem történik a Magasságbeli engedélye nélkül. Az az érzésem, Kelemen Didák mindenkin mindig segít, aki hozzá folyamodik. (Nekem is egy hatalmas gyűjteményem volt ezekből a levelekből, de úgy ezek, mint az ügyében folytatott levelezés a háború áldozata lett). De nem akar alázatosságában érdemet.

Megmaradt Monay dr. atya « Római levelek » c. aradi munkája. A föld alól kapartam ki, de ha megviselt is, jól olvasható. Ő is Nagybánya szülötte. Nem bocsátom meg magamnak, hogy nem utaztam Nagybányára és Nyírbátorba, amikor még lehetett. Egyrészt elfoglaltságom nem engedte, és először látni akartam Kelemen atya szülőhelyét, mint munkáinak színterét... Azóta szereztem Nagybányáról egy régi turista ismertetőt, mely részletesen tárgyalja Nagybányát és vidékét, és hihetetlen nagy örömömre bőven ír Kelemen atyáról is.

... Sok szeretetteljes tisztelettel, — kérve ugyanazt Monay atyának is átadni, akivel igen régen szintén váltottam levelet a Kelemen ügyben —, híve fr. György.

NB. Mindig mély érzéssel tekintek fr. Musik Hiacynthus eredeti képére, melyet hiába fényképeznek a legkitűnőbben, hiába kísérelnék meg utánafesteni, képtelenség az

eredetinek hatását visszaadni. Éppen úgy, mint a Kelemen atya hozta bizánci stílusú kegyképet, mely a lourdesi kápolnában volt megkoronázva (tehát kegykép), tele szívvel, karral, csodás gyógyulások bizonyítékaival... ».

Lublóváry Gaston György testvér levele nem egy ponton érinti ez életrajzban tárgyalt tényeket, és még jobban felfoghatóvá teszi a — különösen e fejezetben felvázolt — érdeklődést, tiszteletet és hatást, melyet Isten Szolgája P. M. Kelemen Didák kelt.

Ehhez mindössze csak azt fűzzük hozzá a krónikás hűségével. hogy P. Szendrey Zoltán Bonaventura, volt miskolci házfőnök, egyben rendtartományi tanácsos, aki a legújabb időkben hathatósan szorgalmazta a boldoggáavatási pert, a közelmúltban kijelentette: Vucskits Jenő nyugalmazott gimnáziumi igazgató írt egy életrajzot P. Kelemen Didákról; a kézirat nyomtatásban nem jelent meg, majd visszakerült a szerzőhöz, aki időközben meghalt; rokonainál érdeklődött a kézirat felől, de semmit sem tudtak róla.

... Pótolhatatlan veszteség.

Vucskits Jenő igazgató — igazgatóm nekem is úgy diákkoromban mint később hittanárnak a miskolci « Fráter György » gimnáziumban — széles tudású, a mély lélektanban járatos pedagógus volt. Iskolájában a teljes egyétértés lelkülete uralkodott. Mintha csak Kelemen Didák szava harsogott volna benne: « ... Ugye, atyafiak?! »...

Utca, nem Miskolc szülöttének, de Miskolc halottjának...

Ekkortájt, az ötvenes években, kaptam meg György testvértől a miskolci Kelemen Didák utca képét, hátán a magyarázattal:

« A Kelemen Didák utca Miskolcon, 1954 nyarán. Háttérben a Bajcsy-Zsilinszky utca (gyógyfürdő épülettel), melyen

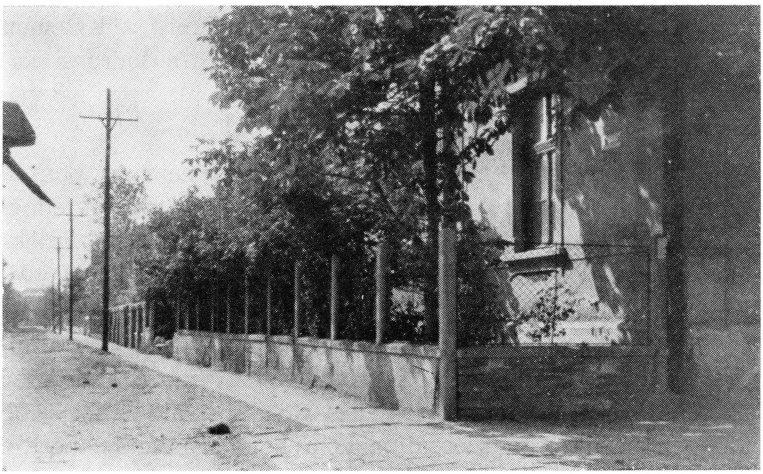

Miskolc: Kelemen Didák utca.

a (duplavágányú) villamos a városba robog a Tiszai pályaudvarról jövet. A Kelemen Didák utcától nyugatra következő egyik utca a Kőrösi Csoma Sándor utca! »

P. Dr. Giuseppe Abate, olasz minorita történelemtudós Kelemen Didák személyiségéről.

A konventuális minorita ferencrend világhírű tudósa, P. Dr. Giuseppe Abate, akinek kutató munkája és irodalmi tevékenysége a rend, és főleg az alapító Szent Ferenc történetével kapcsolatos, a római központban dolgozott hosszú évtizedeken keresztül, egészen haláláig.

« Onomasticon » című gyűjteményében (Curia Generalizia, O.F.M. Conv., Biblioteca — Schedario, 12 (Da — Dom) foglalkozik Isten Szolgája P. M. Kelemen Didák személyével.

« Didacus Kelemen, M. Th., Min. Hung. et Transilv. 1717-20, 1723-26; mortuus in fama sanctitatis. — Eius mortales reliquiae in cripta Ordinis Miskolczini custodiuntur ».

« Kelemen Didacus (Hung. — Trans.) S. Th. M. — 1710-13, 1716-17 Guard. conv. Nagy-Bányae; 13-15: Guard. Agrien.; 20-3, 26-29: Guard. Nyír-Báthor; 30-42: Guard. Miskolczini; 1717. maii 31: eligunt in Min. Prov. lem; 1723. aug. 6: iterum (Kn. 394-; 1738. apr. 26: Praeses Capit. Agriae celebr. (Tunc Decanus Prov.ae); 1744. apr. 21: item Praeses Capituli Miskolczini celebr. (397) ».

Ez is egy a sok példa közül, hogy világi, rendi és egyházi vonalon mily elterjedt Kelemen Didák életszentségének híre!

P. Dr. Monay Ferenc könyve 1957-*ben*:
« *P. Kelemen Didák, a Felső-Tiszavidék apostola* ».

Nem egyszer idéztük » A Katolikus Szemle Kis Könyvtára » 4. füzeteként Rómában 1957-ben megjelent 25 oldalas (12.5 x 7.3) com munkát P. Dr. Monay Ferenc apostoli magyar gyóntató tollából. Jelenleg a befejező részt tesszük közzé, mert éppen e fejezethez vág.

« A törvényszabta várakozási idő lejárta után, a minoritarend magyar tartománya 1774-ben az egri püspöki szentszék előtt kérelmezte szent emlékű főnöke életének és erényeinek hivatalos kivizsgálását, amely a boldoggáavatási eljárásnak első lépése. 1794-ben Batthány Ignác erdélyi püspök is megindítja saját hatáskörében a kánoni vizsgálatot. Bár az első lépések mindkét helyen biztos eredményt ígértek, az akkor uralkodó eszmeáramlatok és a következő idők mostohasága elakasztották a szép reményekkel biztató kezdetet.

Ahol élt és működött, az öregek ma is áhítattal emlegetik a « szent ember » nevét. Ez indította a miskolci minoriták és a templomukhoz tartozó harmadik rend tagjait, hogy a század elején újra megindíttassák a boldoggáavatási eljárást. 1939 nyarán Adalberto Topolinski a rendi szenttáéavatási ügyek általános római kérelmezője el is ment Miskolcra, hogy

a helyszíni szemlét megejtse és a található iratokat összeszedje. Az eljárás befejeztével az írásokat magához véve, tovább utazott Lengyelország felé, ahová a krakkói bíboros érsek hívta, Nagy Lajos királyunk leánya. Hedvig királyné ügyének hasonló kivizsgálására. Szeptember elsején azonban a németek megkezdték Lengyelország elfoglalását. Topolinski egy német gyűjtőtáborba került, ahol úgy ő, mint a magával vitt iratok eltüntek.

Talán eljön az idő, amikor e sikertelenségek ellenére is, az Egyház szentjei közé emeli Kelemen Didákot ».

Úgy legyen!

KELEMEN DIDÁK
(1683-1744)

Baksafalva szülötte, jó minorita
szerzetes, kinek ajkán zengett az ima,
ki vándoroltál fényben, zivatarban,
a nemes jóságban fáradhatatlan
derék pap, rended dékánja s tanácsosa,
szentéletű férfi, hű szerzetes atya,
a szerzetes-életben drága mintakép,
ki szórtad szívedből a krisztusi igét,
rended fejlesztője, aki rendházakat
alapítottál a kék magyar ég alatt,
ferences szegénység hű őrizője,
égi dolgok rajongója, böjtölve
virrasztottál és önsanyargatásban
teltek napjaid s lángoltál csodásan.
Szeretted a foglyokat s a szegényeket
és epedve vártak mindig a betegek,
orvosságot s alamizsnát vittél nekik
és jó szót, melytől a szív átmelegedik.



Miskolc: a kivilágított Nagyboldogasszony templom és minorita rendház Isten Szolgája P. Kelemen Diák centenáriuma alkalmából.

Lelked áttüzesítette az ihlet
s apostola voltál az igaz hitnek,
jártas te az égi tudományokban,
az erényeket ki élte át jobban,
igazabban s nálad hősiesebben?
A lélek alázata mérhetetlen
s magasfokú volt benned, bölcsességed

erejével tanítottad a népet
hithű kereszténységre, azért övezett
minden felől közmegbecsülés, tisztelet.
Hány kemény főurat térítettél meg,
térítője az elhagyott Nyírségnek.
Az igazság útján jártál te ittlenn
és lettél tartományfőnök két ízben.
E tisztséget nagyon méltón viselted
s eredményeket szereztél a rendnek,
Nyírbátor kövei beszélnek rólad,
a rendházát is te alapítottad,
jó Kelemen Didák, drága minorita
barát, Szent Ferenc atyánk méltó hű fia.
Ó édes Jézusom, dicsőítsed meg
ezt a nagyon kiváló, nemes lelket,
mivel, reméljük, jutalmat nyert odafenn,
szentként tisztelhessük itt is, a földön,
ki élsz s uralkodol kezdettől mindörökkön,
amen.

Ölbey Irén

Estratto da «Miscellanea Francescana» - Rivista trimestrale di scienze teologiche e di studi francescani. Tomo 58 - Fasc. III, 1958

IL SERVO DI DIO P. DIEGO KELEMEN, O.F.M.Conv. (1683-1744)

SUMMARIUM. — Servus Dei P. Didacus Kelemen, O.F.M.Conv. (1683-1744). *Breves notitiae de vita et activitate apostolica in Regno Hungariae ven. Servi Dei, qui natus in urbe Kézdialmás an.* 1683, *professus* 1704 *ac Sacerdos* 1708, *Guardiani et bis ministri Provincialis munere functus* (1717-20, 1723-26), *fervidissimo zelo animarum, post Turcarum expulsionem, plura egit in fide catholica restituenda ac propaganda, in pauperibus, infirmis ac peste infectis relevandis, in conventuum et popularium scholarum instauratione, in Protestantium repressione. Pluribus operibus oratoriis, catecheticis et apologeticis nobili stylo hungarice conscriptis, missionarius popularis egregius praesertim in septentr. regione Tibisci (Tisza) et « vir sanctus » communiter appellatus, in urbe Miskolc obiit sexagenarius d.* 28. *Apr.* 1744.

Apostolo della regione superiore del Tisza (Tibisco), in Ungheria, propagatore della fede nel regno risorto dopo la liberazione dal giogo dei Turchi, lavoratore silenzioso, dalla parola mite e sempre distinta, e infaticabile assertore della controriforma nel secolo XVIII, il P. DIEGO KELEMEN, O.F.M.Conv. (1683-1744), è una gloria autentica dell'Ordine Serafico (1).

Era oriundo della stirpe degli *Székely* (pron. *Sékei*), i cui figli già da un secolo e mezzo avevano difeso la fede cattolica ora con la spada, ora con la parola contro i pascià dei Turchi, le orde dei Tartari invasori, e contro i príncipi protestanti della Transilvania. Proveniva da quella terra

che è poco generosa con i suoi figli, poiché ne ripaga il duro lavoro con poco pane secco. Di lì portò con sé la sua fede incrollabile, i suoi ardenti sentimenti ungheresi, una vigoria inesauribile, una modestia e un'abnegazione straordinaria.

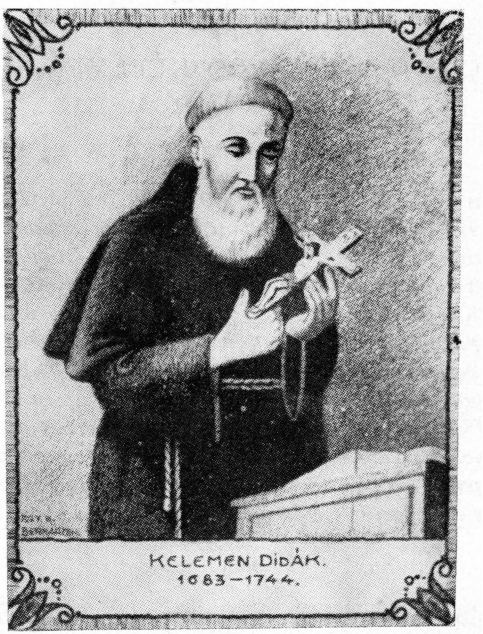

L'effige di P. M. Diego Kelemen, O.F.M.Conv., disegno ripreso dalla sua Biografia, scritta da P. Dr. Luigi Ciriaco Csák, O.F.M.Conv. (*Miskolc,* 1927).

Nacque nel 1683 a Baksafalva, oggi Kézdialmás (Ungheria) da una modesta famiglia di contadini. Aveva 13 anni (1696), quando i Minoriti Conventuali lo accolsero nel loro Ginnasio di Kanta, sobborgo di Kézdivásárhely. In questa città arrivò il giovanetto Kelemen. I suoi lo affidarono ai Padri, perchè diventasse un uomo colto. L'edificio scolastico

consisteva in un fabbricato molto semplice, in legno, come le altre case degli Székely. Ma in questa casa di legno i Religiosi dal cuore d'oro spezzavano il pane del sapere ai giovani che vi convenivano numerosi (2).

I suoi primi professori del ginnasio di Kanta, in crescente sviluppo, furono: P. Valentino Raszlaviczy, P. Andrea Fényа e P. Costantino Neusser, che impartirono al giovane studente un'istruzione davvero eccellente. I suoi scritti manifestano ancora chiaramente la sua piena versatilità nello scibile del suo tempo: scrisse in una lingua ungherese pura, quale a quei tempi non era facile trovare nei libri.

Il giovane, di non comune intelligenza, poté quivi ammirare non solo la profonda scienza dei suoi maestri, ma anche altre cose. Ammirò il loro contegno in scuola e fuori; in chiesa davanti a Dio, e fuori in mezzo al popolo; ammirò la loro incensurabile vita sacerdotale, la rigorosa disciplina di religiosi. Tutto ciò incantò, attrasse l'animo suo giovanile e puro; ed anch'egli volle farsi simile ad essi, abbracciandone la vita.

Terminati infatti gli studi ginnasiali, all'età di 18 anni il giovane chiese ai superiori dell'Ordine di essere accolto fra loro. Questi l'accettarono di buon grado e lo mandarono ad Eperjes per l'anno di noviziato (1701).Fu qui che assunse il nome che porterà da religioso: *Fra Diego*.

Un nuovo orizzonte si offrì ai suoi occhi. Nel convento di Eperjes si tenevano gli studi superiori dei Conventuali di Ungheria, allora celebri. Parecchi dei professori erano delle Province della Polonia, della Germania, e dell'Italia, laureati alle Università di Vienna, di Cracovia o al Collegio di S. Bonaventura in Roma. Quella scuola superiore in cui si tenevano lezioni di filosofia, di teologia e di diritto e che nel 1726 fu riconosciuta da Roma come « Studium generale » di teologia, aveva il privilegio di conferire anche i gradi di Baccalaureato e del Magistero in Sacra Teologia (3).

Il giovane studente, divenuto ormai Fra Diego, assetato di sapere, trovò qui di che attingere. Terminati gli studi filosofici e teologici, ottenne il grado di Maestro in Teologia. Contemporaneamente, nel 1704, emise i voti religiosi, e nel 1708 fu ordinato sacerdote.

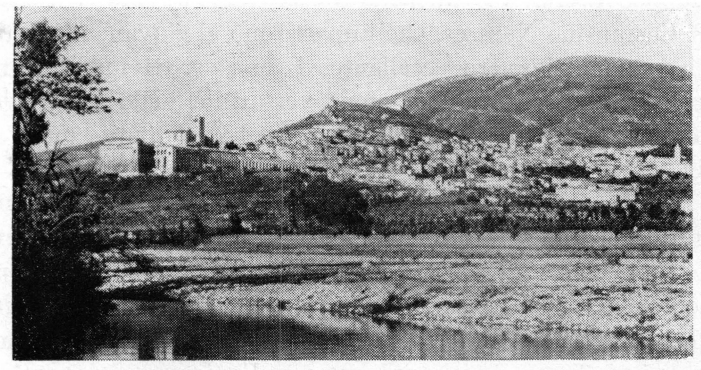

Assisi, la città di S. Francesco, Fondatore dell'Ordine, a cui appartiene il Servo di Dio, P. Diego Kelemen, O.F.M.Conv.

1. *Superiore e consolatore dei poveri*

In seguito il novello sacerdote rimase a Eperjes in qualità di Prefetto degli studi degli allievi. Fedele alla vita intrapresa, vivrà di studi scientifici come un vero professore.

Ma la volontà dei superiori lo destinava nel 1710 a Nagybánya in qualità di Guardiano. Aveva appena 27 anni. Una così giovane età non è contemplata nelle Costituzioni. Sacerdote da un solo biennio e già Guardiano, e per di più di Nagybánya! Era questa una città molto rinomata per le sue miniere d'oro e d'argento e per la sua famosa zecca. I superiori, dunque, lo tenevano in grande considerazione.

Ma i tempi erano molto tristi. Il principe Francesco Rákóczi, per migliorare le condizioni della popolazione ungherese, nel 1703 insorse contro l'Imperatore, dando così origine ad una guerra di indipendenza (4). Trovandosi Nagybánya

fra i due contendenti, il suo compito era particolarmente delicato. Anche il Convento venne fatalmente a trovarsi in uno stato pietoso.

Fin dall'inizio delle ostilità, avevano preso alloggio in città ora i soldati dell'Imperatore, ora quelli del Principe, detti Kuruc, depauperando e insieme massacrando gli abitanti terrorizzati. Neppure il convento fu risparmiato; il tetto, infatti, fu completamente distrutto da incendi fin dal primo assedio. I religiosi si dispersero per la città.

Le campagne, anche quelle del Convento, furono rese sterili dal nemico; e chi avesse voluto uscire fuori delle porte della città, avrebbe corso il rischio d'essere ucciso; perciò nessuno pensò per diversi anni di coltivare nuovamente le terre. Perfino i nomi di alcuni religiosi che avevano la forma e il suono tedesco, eccitavano l'odio dei soldati Kuruc.

Così, il Guardiano P. Domenico Zurbrucken fu incarcerato, e nell'inverno del 1706 confinato. Il suo successore, P. Apollinare Netterstein morì in conseguenza dei maltrattamenti subiti. Il Confratello P. Francesco Pott fu deportato e imprigionato a Huszt.

Dopo questi dolorosi precedenti ebbe inizio l'incarico del nuovo giovane Guardiano. Egli conosceva già quelle tristi vicende, giacché ne era giunta notizia al convento di Eperjes. Ma quello che egli trovò, quando giunse, può definirsi desolazione completa. Nei dintorni della città il brigantaggio. Nell'interno regnava la fame e la peste. La cassa del convento era vuota, nel granaio neppure un chicco di grano; si poteva dire che mancavano perfino il convento e la chiesa, giacché in essi avevano preso stanza i soldati. I confratelli sparsi quà e là in città trovarono presso qualche buona famiglia alloggio e un pò di cibo.

Il silenzio religioso delle celle a volta e dei larghi corridoi del convento di Eperjes, la biblioteca ricca di volumi ben rilegati e gelosamente custoditi, la chiesa con i suoi altari e

candelabri d'argento cesellati in oro, l'immagine dell'altare raffigurante S. Giovanni Battista, tutte queste cose si accesero nella memoria del novello Guardiano. Non sarebbe stato meglio andarsene? lasciare questo ambiente desolante e in cambio dedicarsi di nuovo e più profondamente agli studi, alle ricerche scientifiche? La tentazione era forte, ma non durò che un momento.

La tenace volontà dello Székely ebbe il sopravvento. « Mi hanno mandato qui, e qui rimango. È dovere di ogni buon soldato restare dove è stato messo, anche se mille volte lì lo attenda la morte » (5).

E P. Diego non si ritirò: egli aveva sposato le fatiche dell'apostolato. Cominciò la sua missione da quelli che erano stati abbandonati da tutti: gli appestati, gli afflitti. Andò a visitarli, senza timore del contagio, stette al loro fianco, specialmente presso gli agonizzanti, porgendo anche medicine e bevande salutari; consolò i sofferenti e preparò al grande passaggio i moribondi, accompagnandone le salme alla sepoltura.

Ma pensò anche ai vivi: ai poveri, dagli occhi febbricitanti per la fame; ai miseri, coperti appena da qualche straccio e tremanti di freddo. Passò di casa in casa a visitare i ricchi; e dovunque supplicò, chiese l'elemosina di un pezzo di pane, o di un vestito per i suoi poveri.

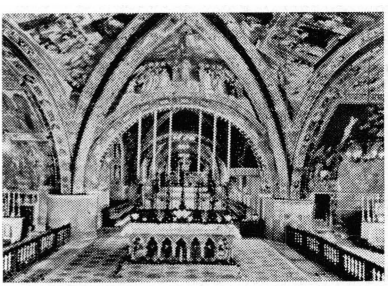

Assisi: la Basilica Inferiore di S. Francesco, con l'altare papale sopra la gloriosa Tomba del medesimo.

Intanto non dimenticò l'incarico per cui era stato mandato a Nagybánya: la restaurazione del convento e della vita regolare. Visitò e radunò i confratelli dispersi. Ammansì i soldati, si presentò alle autorità, visitò perfino il

Plenipotenziario Alessandro Károlyi e finalmente dopo l'armistizio, avvenuto a Majtény nell'ottobre del 1711, recuperò il convento con tutti i suoi possedimenti ripristinando così con i confratelli la regolare vita in comune, già tanto desiderata.

La miseria spirituale che dopo la guerra si manifestava di giorno in giorno sempre più spaventosa, non gli diede tregua. Appena terminato il triennio della sua carica di Guardiano, chiese il permesso di visitare i cattolici dispersi nei villaggi del contado di Szatmár. Ma non aveva considerato bene l'intolleranza feroce dei Protestanti ivi numerosi. Dove egli si presentava, lo insultavano chiamandolo « cane papista»; gli lanciavano sassi e lo cacciavano fuori del paese a suon di legnate. Ed egli, pacifico, si soffermava sulle rive del ruscello a lavarsi le ferite sanguinanti, a curarle con erbe medicinali dei campi; poi ritornava là, donde l'avevano cacciato. Ma questa volta non percorreva le vie principali: andava da quelli che egli aveva cari nel cuore, cioè dai poveri che giacevano malati in misere capanne. E dopo che fu visto con quale carità distribuiva ai poveri l'ultimo suo tozzo di pane, con quale tenerezza si prendeva cura degli ammalati colpiti dal contagio, abbandonati perfino dai propri familiari, la sua bontà attirò quelli che le sue parole non erano riuscite a conquistare. E fu chiamato, prima in sordina, poi a voce spigata, *l'uomo santo*.

Visitata la regione inferiore di Szamos, passò a quella occidentale di Nyírség, a quella cioè il cui signore, l'ultimo protestante Báthory, aveva lasciato scritto agli eredi nel suo testamento l'ingiunzione di cacciar via da quelle terre tutti i cattolici, come « veleno e cani » (6).

Nel centro della regione a Nyírbátor l'Ordine possedeva secoli addietro una chiesa e un convento; ma questi, durante la guerra e le lotte religiose, erano stati saccheggiati e incendiati. Erano rimaste soltanto le mura affumicate della chiesa. Padre Diego chiese questo rudero al nuovo proprietario,

conte Alessandro Károlyi, avendo intenzione di farne il nuovo centro della sua attività. I superiori non ebbero nulla in contrario al progetto, perché si trattava della possibilità di fondare un nuovo convento. D'altra parte il Capitolo provinciale del 1717 scelse proprio lui, benché giovane di 34 anni, a Ministro Provinciale, succedendo così al suo ex-professore P. Costantino Neusser (7).

I protestanti ostinati di Nyírség non lasciarono tranquilla l'opera dei religiosi. Tre volte incendiata, altrettante egli ricostruì l'umile casa per i suoi Religiosi. Alla terza volta P. Diego oltre la casa, vi eresse attorno una Scuola e un Convitto, pensando che gli avversari non avrebbero fatto crollare il tetto sui propri figli. La decisione del P. Diego ebbe ottimi risultati. I nuovi edifici infatti non furono più incendiati, e i genitori, non avendo mezzi sufficienti per far educare i propri figli nei collegi protestanti di Debrecen e Sárospatak, li iscrissero alla scuola dei Religiosi. La situazione, sino allora burrascosa, incominciò a calmarsi.

Terminato il triennio del provincialato nel 1720, P. Diego rimase a Nyírbátor per altri tre anni come Guardiano. Necessariamente doveva pensare a consolidare il bene già seminato. E mentre provvedeva a ciò, non cessò di lavorare per il bene spirituale delle regioni vicine e anche le più lontane. Visitava specialmente i contadi di Szilágy, Szatmár, Szabolcs e i confini di Bihar, esercitando ovunque l'apostolato della predicazione. Innalzò nuove chiese a Fehérgyarmat, Érkeserű, Tarcsa e Csenger, mentre procurò che le chiese più antiche di Nagykároly e Nyírbakta fossero restituite ai cattolici.

2. *Vasto apostolato missionario*

Al Capitolo provinciale del 1723 P. Diego venne rieletto Provinciale. Suo primo pensiero fu di continuare le trattative già iniziate nel suo primo provincialato, per dare stabile di-

mora ai suoi Confratelli di Kolozsvár. Anche questa volta le sue fatiche ebbero buon esito. I suoi confratelli poterono fare l'ingresso nella capitale della Transilvania, abitando dapprima nel sobborgo di S. Pietro, poi, dopo qualche decennio, dentro la città. Frattanto fece restaurare la chiesa semidiroccata di Beszterce e indusse la contessa Clara Haller a riscattare la chiesa di Kerellő ».

In occasione della visita canonica in Arad, constatando come i fedeli della regione di Tisza-Maros erano religiosamente abbandonati, iniziò subito trattative al fine di introdurre i suoi religiosi a Szeged. Dopo innumerevoli difficoltà, lettere, chiarificazioni, raggiunse finalmente lo scopo, e potè far erigere la chiesa a Szeged Felsőváros (8).



S. Elisabetta della dinastia ungherese Árpád, Patrona Celeste del Terz'Ordine Francescano, della Provincia d'Ungheria e della Transilvania.

Fu chiamato poi da Stefano Koháry, giudice regio e referendario degli affari religiosi alla Dieta, per informazioni. P. Diego partì per Pozsony, e, viaggiando per la valle del Sajó, si commosse profondamente nel vedere la desolazione di quella zona in fatto di fede e di vita cattolica. Erano regioni assai estese e senza ombra di chiesa e di sacerdoti. A Miskolc, centro della regione, appena 20 famiglie mantenevano ancora la fede dei loro antenati, intorno alla piccola chiesa di Mindszent. Poche famiglie queste e per di più in

disprezzate da tutti, perché un cattolico non solo non poteva far parte del Consiglio Comunale, ma non poteva nemmeno dedicarsi a qualche industria, in quanto nessuna maestranza accettava un cattolico.

P. Diego sentì che in questa zona era il suo nuovo campo di lavoro. Interruppe il suo viaggio, e scrisse subito alle autorità della provincia di Borsod, affinché concedessero ai nostri Religiosi l'autorizzazione di aprire un convento a Miskolc e perché ottenessero dal Consiglio della Città la consegna ai Frati dell'antica chiesa della Madonna sotto Tetemvár insieme con il territorio circostante, in cui si trovavano le baracche dei mercanti.

I Protestanti usarono tutti i mezzi per impedire che i religiosi vi si stabilissero.

Tale vertenza giunse a Pozsony, poi a Vienna. Dopo molte tergiversazioni, durate circa tre anni e mezzo, nel 1728 P. Diego, esortato anche dal conte Alessandro Károlyi, tenne ai membri della Dieta di Pozsony, nella chiesa francescana, un fervido discorso col quale disarmò gli avversari. Il 19 dicembre, per Decreto del re Carlo III, si permetteva ai Minoriti di stabilirsi a Miskolc e si ordinava al Consiglio Comunale di consegnare a tal fine la vecchia chiesa rovinata di S. Maria, insieme col il terreno adiacente, secondo la richiesta fatta anni addietro. Con il suddetto decreto in mano, i Frati iniziarono la costruzione della chiesa e dell'annesso convento nella primavera del 1729. P. Diego pensò subito all'avvenire. Sapeva bene che, pur avendo vinto, i cittadini protestanti e il Consiglio Comunale erano sempre accaniti contro di lui e i suoi confratelli. Venne di persona per cattivarsi i « fratelli dissenzienti » e usò la stessa tattica già collaudata così bene a Nyírbátor 10 anni prima. Si servì ancora dei bambini come mediatori presso gli anziani indispettiti. E vicino alla chiesa e al convento eresse subito una Scuola pubblica (9).

Appena iniziati i lavori, P. Diego si ammalò. I frati perdettero ogni speranza: ma, benché malato, egli diresse ugualmente i lavori di costruzione. Il suo fervore apostolico si moltiplicò davanti alle difficoltà; ideò nuovi piani, scrivendo e incoraggiando gli animi a formare dei centri missionari a Beregszász e a Rimaszombat.

Quando, dopo lunghi mesi di malattia, poté finalmente lasciare il letto, con l'abituale zelo apostolico riprese la vita missionaria. Percorse i villaggi lungo il Tisza; predicò ai grandi, tenne il caetchismo ai piccoli, celebrò la Messa in luoghi dove, dopo la prima invasione turca e cioè da 200 anni, non si era più visto un sacerdote cattolico. Con pazienza e carità visitò gli ammalati, i poveri, portando ovunque e a tutti sollievo e conforto.

Durava da anni questa sua vita missionaria, quando, ritornato a Miskolc, cominciò la grande epidemia della peste. Già negli anni 1710 e 1717 P. Diego aveva vissuto le vicende dell'epidemia, e aveva ben conosciuto le tremende conseguenze materiali e morali scaturite dopo il gran male; perciò affrontò subito con ansia gli eventi.

Il Vescovo di Eger lo aveva invitato nella sua città per assistere la gente durante la calamità. Ma i cittadini di Miskolc non volevano lasciar partire *l'uomo santo*, come ora lo consideravano e chiamavano. « Se egli rimarrà con noi, l'epidemia cesserà », dicevano, l'uomo santo parlò con Dio. E dopo aver pregato con la faccia a terra per un'intera notte, la mattina seguente, così parlò al popolo: « Fratelli, la voce del nostro padre, il Vescovo, mi chiama; devo dunque partire. Ma non rimarrò a lungo ad Eger. Né là, né qui a Miskolc sarà necessaria la mia presenza nei prossimi due anni. Né in Eger, né a Miskolc infierirà l'epidemia. La mia missione mi chiama altrove, dove la morte falcerà abbondantemente le vite umane; là mi attendono i moribondi » (10).

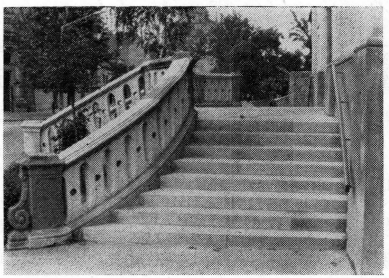

Miskolc: la scalinata della chiesa minoritica di S. Maria Assunta, fatta costruire dal Servo di Dio P. Diego Kelemen.

Andò a Eger e, ricevuta la benedizione del Vescovo, si diresse verso i paesi della regione della Tisza (Tibisco) e più lontano ancora verso la grande pianura, ove la mortalità infieriva maggiormente.

Tra migliaia di ammalati febbricitanti nelle strette dell'agonia, egli passò come un Angelo di bontà disceso dal cielo. Rivolse a tutti parole di incoraggiamento e di serenità. Fu nel medesimo tempo medico e infermiere dei corpi e confessore di anime.

Al secondo anno l'epidemia diminnì; non così il lavoro di P. Diego. C'erano ancora innumerevoli convalescenti, stremati di forze e bisognosi di cibo sostanzioso, che pur difettava ovunque. P. Diego si fece allora mendicante, tutto a tutti, per i poveri e per i malati di Cristo, che qui lo aveva voluto.

3. *Ultimi anni e scritti*

Passati gli anni difficili, ritornò tra i suoi a Miskolc, dove trovò già pronta l'ampia chiesa con due campanili in onore della Madonna, così come lui stesso l'aveva progettata 10 anni prima. Rimase così, come in un ritiro, vicino al suo caro santuario. Dovette ormai interrompere i viaggi missionari, non essendo più in grado di sostenerli. Le forze fisiche lo abbandonavano. L'incessante travaglio di tre decenni, le veglie, le abnegazioni, i digiuni, gli interminabili viaggi fatti quasi sempre a piedi e la mancanza di qualsiasi comodità fisica lo avevano fiaccato.

Fu di nuovo costretto per vari mesi a letto. Ma la sua vigoria spirituale lo rese capace di aiutare per iscritto quanti chiedevano a lui guida e consiglio. Consolava così, animava, incoraggiava e stimolava, come se fossero presenti, tutti i suoi figli spirituali e collaboratori.

Sempre a Miskolc, il 21 aprile 1744 si alzò per presiedere il Capitolo provinciale, in qualità di Delegato del Ministro Generale, e lo presiedette con grande bontà e prudenza; ma fu questo l'ultimo sprazzo di luce della sua multiforme attività. Dopo 4 giorni appena, e cioè il 28 aprile, di anni 61, lasciava la terra per ricevere da Dio il premio delle sue fatiche. Il suo corpo fu deposto nella cripta della chiesa di Miskolc (11).

La sua vita può essere così riassunta: lavoro incessante per la salvezza delle anime e per la gloria di Dio. Un autentico apostolo francescano del secolo XVIII in terra ungherese. La sua carità e il suo zelo ferventissimi sollevarono il popolo e sbalordirono i signori che dominavano la regione. Le famiglie Károlyi, Kohary, Csáky, Haller, Barkóczy, Melczer, Almássy, Fáy, e altre l'avevano scelto come confessore e consigliere. Ma c'è di più: buona parte del Regno ascoltò la sua voce, e quelli che prima volevano bandirlo e fustigarlo come « cane papista », in seguito lo venerarono come « l'uomo santo ».

Quante anime egli abbia riportato in seno alla vera Chiesa « solo Dio può saperlo « scriveva la vedova di Gabriel Haller, contessa Clara Károly (12); é certo però che si deve esclusivamente al lavoro di P. Diego il rinnovamento religioso e morale d'intere regioni della Tisza superiore.

Il P. Kelemen non solo incise profondamente con la parola, durante un trentennio, la dottrina cattolica nelle anime dei suoi uditori, ma fu efficace pure nello scrivere, per elargire i tesori spirituali anche a coloro che non potevano ascoltarlo. Ben 13 opere e opuscoli, stampati per lo più a Kassa, tra il

1718-41, portano il suo nome. In prevalenza sono discorsi di circostanza, come il *Colloquio spirituale* (1729) scritto in occasione della Dieta di Pozsony;così pure il *Gaudio spirituale* edito nel 1732 per la consacrazione della chiesa di Nyírbátor. Altri sei libri sono *elogi funebri* sul valore della vita umana, sulla morte e giudizio e sul modo di conformarsi alla volontà di Dio, recitati in occasione della morte di illustri personaggi di quella regione, fra il 1718 e il 1737.

Oltre a questi, egli ha un'opera di 364 pagine, in-4°, intitolata « Spighe di grano », che contiene spiegazioni dei *Vangeli domenicali*, dalla 1. di Avvento fino a Pasqua. È il suo capolavoro e fu pubblicato a Kassa nel 1729. In esso vibra tutta la sua fede, il candore della sua anima, la sottomissione alla volontà di Dio, e la sua carità verso il prossimo. È un vero peccato che gli altri suoi sermoni, per le successive domeniche dell'anno, non siano stati stampati.

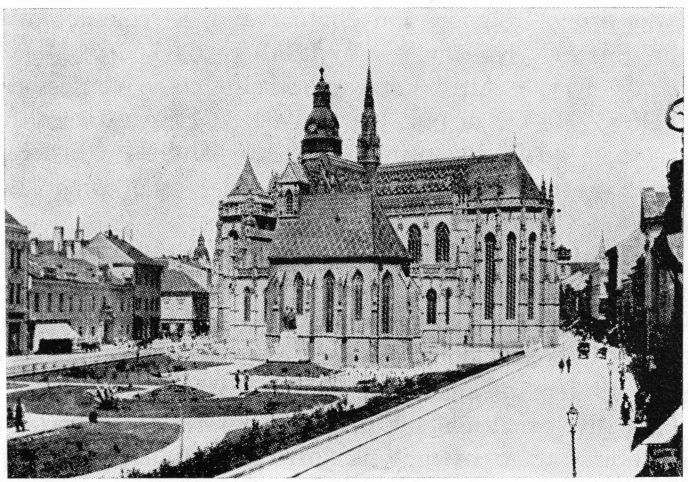

Kassa: (*Košice*): *la città, dove maggiormente furono stampate le opere di Diego Kelemen*; *in primo piano il Duomo, nella cui cripta riposano le spoglie mortali di Francesco Rákóczi II.*

Si sente nel suo linguaggio l'origine Székely (pron. Sékei). I suoi pensieri, come l'onda di un grande fiume, sono tesori di dottrina evangelica. Per il lettore moderno sarà pesante il suo ampio periodare, ma i suoi contemporanei apprezzarono largamente quelle spiegazioni interessanti che duravano talvolta più di un'ora. Evitò di proposito frasi latineggianti, usate allora assai spesso, e sostituì efficacemente con parole ungheresi i termini stranieri allora di moda.

Le rimanenti quattro opere sono apologetiche. Quella dal titolo *Katekizmus*, edita nel 1734, espone i primi elementi della fede cattolica per i ragazzi e per i semplici fedeli. In altra opera, *A Szent Mise* (La S. Messa, 1737), spiega il valore del grande sacrificio. I due opuscoli furono scritti per i cattolici. Nella terza opera, edita nel 1741 e dedicata ai « Suoi benevoli Padroni », consiglieri della città di Miskolc, l'autore si rivolge ai protestanti, e tratta della venerazione e invocazione dei Santi.



Miskolc: parte del Convento, nel quale il Servo di Dio morì nel 1744.

Nel quarto lavoro, che scrisse nel 1736 per gli Ebrei, dimostra che Cristo è il vero Messia dei profeti, che ha redento il mondo, ed è vero figlio di Dio, vero ed eterno Dio. In queste opere apologetiche il P. Kelemen non usò il tono proprio dei secoli precedenti, spesso aggressivo, rude e ironico: unico suo scopo era dimostrare la verità, perché fosse amata e, se amata, anche seguita. Siano pure aggressivi i suoi avversari, per lui non si tratta di nemici da annientare, ma di « Fratelli erranti », come li chiama serenamente nei suoi libri. E appunto perché li considera come fratelli, vuole con l'accento della mitezza richiamare i figli prodighi alla casa paterna abbandonata. Questo è il suo intento e il motivo esclusivo di tutti i suoi scritti, delle sue prediche e dei suoi sacrifici (13).

Il lavoro apostolico non gli impedì di curare la propria vita spirituale. Amava molto pregare, prostrandosi con la faccia a terra per umiliarsi davanti a Dio. Spesso passava intere notti prono sui gradini dell'altare tanto da formarsi un callo sulla fronte, come sulle ginocchia e sui gomiti.

Trascorso il tempo canonico prescritto, la Provincia minoritica ungherese chiese fin dall'anno 1774 alla Curia Vescovile di Eger di esaminare ufficialmente la vita e le virtù del suo ex-superiore di santa memoria, facendo così il primo passo verso la beatificazione. Nel 1794 anche il Vescovo della Transilvania, Ignazio Batthány, iniziò il processo canonico nella propria diocesi. Ma benché queste prime indagini fossero tanto bene avviate, tutto fallì a causa dei tempi sfavorevoli.

Dove visse e lavorò si ricorda ancora con devozione il nome dell'*uomo santo*. Per questo, fin dall'inizio del nostro secolo, i Minoriti di Miskolc e i loro terziari dipendenti si sentirono spinti a ricominciare il processo per la sua beatificazione.

Nel 1939 il P. Adalberto Topolinszky, Postulatore Generale delle cause dell'Ordine, si portò a Miskolc per raccogliere tutti i documenti riguardanti P. Diego, e compiuto là il processo ufficiale, passò in Polonia, dove era stato chiamato dal Card. Arcivescovo di Cracovia per uguale processo nella causa della regina Edvige, figlia di Luigi il Grande, re d'Ungheria. Ma nei primi di settembre dello stesso anno, attaccato dai tedeschi la Polonia, il P. Topolinszky veniva preso e condotto in un campo di concentramento, dove con lui stesso scomparvero anche tutti i documenti raccolti.

Nonostante tutto ci auguriamo non troppo lontano il giorno in cui, dopo tante vicissitudini, la Chiesa potrà annoverare il P. Diego Kelemen fra gli eroi della santità (14).

Città del Vaticano
Collegio dei PP. Penitenzieri

F. Monay - Tiburzio Vass, O.F.M. Conv.

Note:

(1) Dati bio-bibliografici sul Nostro nelle seguenti opere: Ferenczy-Danielik, *Magyar Írók* (Scrittori ungheresi), Budapest 1856, II, 139: G. Petrik, *Magyarország bibliografiája* (Bibliografia ungh.), Budapest 1888-92, II, 356-6; J. Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái* (Vita e opere degli Scrittori ungh.), Budapest 1891-1914, V, 1360-62; bibliografia completa in F. Monay, O.F.M.Conv., *Adatok a magyarországi és erdélyi minoriták irodalmi munkásságáról* (Cenni sull'attività letteraria dei Frati Minori Conventuali d'Ungheria e della Transilvania), Roma 1953, 54 (cf. *Miscell. Franc.* 53, 1953, 526-8).

Negli ultimi decenni 3 biografie sono state pubblicate in ungherese sulla vita del P. Kelemen e precisamente: S. Takáts, *Kelemen Didák és Károlyi Sándor családja* (Diego Kelemen e la famiglia di Alessandro Károlyi), in *Katolikus Szemle*, Budapest, 1882, pp. 394-430, 535-61, 678-707; altra edizione nella collana *Élet Könyvei*, V, Budapest

1914, pp. 208-312; A. C. Csák, O.F.M.Conv., *Kelemen Didák csodás élete és működése* (Attività e vita meravigliosa di P. Diego Kelemen), Miskolc 1927; F. Monay, O.F.M.Conv., *P. Kelemen Didák a Felső-Tiszavidék apostola*, 1683-1744 (P. Diego Kelemen apostolo delle regioni superiori del Tisza), Roma 1957. Il presente studio è una sintesi e riduzione di quest'ultima biografia.

(2) Cf. V. Hassák, O.F.M.Conv., *A kézdivásárhely-kantai gimnasium története*, 1680-1895 (Storia del ginnasio di Kézdivásárhely-Kanta, 1680-1895), Kézdivásárhely 1896. Elenco dei professori, p. 88.

(3) Cf. M. Knáisz, O.F.M.Conv., *Chronologo-Provinciale Ordinis FF. Minorum S. Francisci Conventualium Provinciae Hungariae et Transilvaniae*, Posonii 1803, p. 330; F. Monay, O.F.M.Conv., *A Minoritarend a magyar középiskolákban* (I Frati Minori Conventuali nelle scuole ungheresi), Budapest 1910, p. 10; Idem, *De provincia Hungarica Ord. FF.MM. Conv., Memoriae historicae*, Romae 1953, p. 23. Lo Studio di Eperjes, insieme al convento, fu soppresso con decreto 31 Agosto 1787 dell'imperatore Giuseppe II.

(4) Asztalos-Pethő, *Storia dell'Ungheria*, Milano 1937, pp. 311ss.

(5) Knáisz, *op. cit.*, pp. 350 ss.; Csák, *op. cit.*, pp. 16ss.; J. Karácsonyi, *Szt. Ferencz Rendjének története Magyarországon* 1711-*ig* (Storia dell'Ordine di S. Franc. in Ungheria fino all'an. 1711), Budapest 1923-24, II, 435ss.

(6) Knáisz, 367ss.; Csák, 26ss.

(7) Knáisz, 394; Monay, *Memoriae Historicae*, 70.

(8) Knáisz, 373ss., 386ss.; Csák, 30ss. Il diploma originale della regina Maria Teresa per l'erezione del convento di Szeged trovasi nell'archivio della Provincia di Ungheria.

(9) Cf. A. Bajay, O.F.M.Conv., *A miskolczi kir. kath. Gymnasium története* (Storia del ginnasio regio cattolico in Miskolc), Miskolc 1896, passim; Csák, 30 ss.; Knáisz, 378ss.; J. Szendrei, *Miskolc város története* (Storia della città di Miskolc). Miskolc 1940-11, II, 466. — Il discorso tenuto ai deputati in Pozsony fu pubblicato col titolo: *Lelki beszélgetés* (Colloquio spirituale), in Pozsony, 1729. Il diploma di Re Carlo III, in data 19 dic. 1728, in pergamena, è conservato nell'archivio della Provincia.

(10) Csák, 64ss.; Takáts, passim.

(11) Csák, 73-75; Knáisz, 397.

(12) J. Brázay, *Károlyi Klára grofnő, néhai gr. Haller Gábor özvegyének két érdekes levele* (Due lettere interessanti della contessa Clara Károlyi vedova Haller), Nagykároly 1890. Le due lettere ori-

ginali, scritte di pugno della contessa Károlyi-Haller, si trovano nell'archivio della Provincia.

(13) Si veda l'elenco completo delle accennate opere, con i titoli esatti e luogo e anno di stampa, nel citato F. MONAY, *Adatok...*, 1953, pp. 53-54 (v. sopra nt. 1). — Dell'attività letteraria del P. Kelemen trattano: Csák, 78ss.; L. KULCSÁR, O.F.M.Conv., *Kelemen Didák irodalmi munkássága* (L'attività letteraria di D.K.), in *Vasárnap*, Arad, 1939, p. 32ss.; J. PINTÉR, *Magyar Irodalomtörténet* (Storia della letteratura ungherese), Budapest 1930-34, IV, 127ss.; — della sua attività linguistica: K. TIMÁR, *Kelemen Didák mint nyelvújító* (D. K. rinnovatore della lingua), in *Magyar Nyelv*, Budapest, 1930, p. 126ss.; delle sue opere oratorie: J. KUDORA, *A magyar katolikus egyházi beszéd irodalmának ezeréves története* (Storia millenaria della predicazione ungherese), Budapest 1902, 134ss. E. MIHALOVICS, *A katolikus prédikáció története Magyarországon* (Storia della predicazione cattolica in Ungheria), Budapest 1900, II, 66ss., 179ss., 374ss.

(14) Cf. CSÁK, 97ss.; A. MESZLÉNYI, *Kelemen Didák*, in *Egyházi lapok*, 1942, p. 100ss.; F. MONAY, *P. Kelemen Didák, egy elfelejtett magyar missziós apostol* (P. Diego Kelemen, un dimenticato apostolo missionario ungherese), in *Katolikus Szemle*, Roma, 1950, pp. 66-70.

KELEMEN DIDÁK ÉLETRAJZÁNAK LEGFŐBB ADATAI

1602-1683 - Kelemen Didák nagyatyja: Kelemen István.

† 1719. július 2 - Kelemen Didák atyja: Kelemen János. — Kelemen Sámuel Didák ősei buzgó székely katolikusok és hazafiak; atyja, János, « pius et egregius », « jámbor és kiváló » férfiú.

1683 - Kelemen Sámuel Didák Baksafalván, Erdély önálló fejedelemségében, Háromszék megyében, a « székelyek szent földjén » született, és Lemhényben, a Szent Mihály hegyi plébánia templomban Sámuel néven megkeresztelték.

1690 - Esztelneken az első iskolai oktatásban részesül

1693 - a Kanta - Kézdivásárhelyen létesült minoritarendi középiskolát kezdi látogatni, « a ferences vonzóerő hatása alatt »...

1702. nov. 19 - középiskolai tanulmányai befejezése után, « nobilis ac egregius juvenis Samuel Kelemen Siculus » Eperjesen felölti a minoritarendi szerzetes ruhát és Didák nevet kap.

1704. nov. 21 - « omnibus votis affirmativis » szerzetesi fogadalomtétele az eperjesi minorita szemináriumban.

1705-1706-1707 - felveszi a kisebb egyházi rendeket, és felettesei engedélyével Nagybánya vidékén hithirdetői munkába fog.

1708 - Kelemen Sámuel Didákot Telekessy István egri püspök pappá szenteli. Teológiai magiszterséggel tüntetik ki; tanít az eperjesi rendi főiskolán.

1710 - től már jó szónok és buzgó szerzetes hírében áll.
— a hithű keresztény katolikus, gr. Károlyi Sándor kuruc generális, Didák atyát kéri a konventuális minoritarendtől a megmentett nagybányai konvent főnökéül; P. Kelemen rendbehozza a tönkrement házat.

Lelki kapcsolatai elmélyülnek a Károlyi, Barkóczy és Koháry családdal, a katolikus hitélet felvirágoztatására a török hódoltság és kuruclabanc háború után.

1710 - Tervszerű apostolkodása Szatmár megyében.

1711 - Isten Szolgája önfeláldozó emberszeretete a pestis idején.

1713 - elöljárói Egerbe küldik házfőnöknek; útja a hevesi Bükkig; egri lelkipásztorkodása a mohamedán vallási térfoglalást követő időkben.

1716-1717 - Újra nagybányai házfőnök; « Vándor Kelemen Didák » országrészek közötti apostolkodása; igehirdető buzgósága Biharban.

1717. június 1 - Eperjesen megválasztják tartományfőnöknek a Rimini-beli P. M. Zauoli Antal Commissárius Generális elnöklete alatt tartott gyűlésen.

1717. július 14 - tartományfőnöki körlevele a szerzetesi fegyelemről.

1717. július 30 - P. Kelemen Didák levele Károlyi Sándornak « Lándorfehérvárról » a keresztény seregek küzdelmeiről a törökök ellen.

1717 - felkeresi Mártonffy erdélyi püspököt, hogy megtárgyalja vele a minoritáknak kolozsvári visszatelepe-

dését a Farkas utcai volt minorita templom mellett.
— Tartományfőnöksége alatt a minoriták visszatérhetnek Lugosra.
— P. Kelemen Didák Nagybányáról Nyírbátorba költözik.

1717. okt. 24. - levelet ír Károlyi Sándornak a minoritáknak nyírbátori visszatérhetése érdekében.
— Bevezeti a minoritákat Nyírbátorba.

1718. - a XV. századi romos templomot újra építteti « hatalmas teológiai programmal ».

1718. márc. 1. - levele Mikes Mihály grófnak a török fogságban sínylődő foglyok kiszabadításáért; előzőleg is gyakran közbenjárt a rabságba hurcoltakért.

1718. - megkezdi a majd 1729-ben « Búzafejek » címen kinyomásra kerülő sorozatos szentbeszédeit.

1718 - az újabb pestisveszedelemben hősi felebaráti szeretettel segít mindenhol.

1718. július 13 - Nagykárolyban gyászbeszédet mond özv. Szalai Barkóczy Györgyné Koháry Judit (Károlyi Sándor feleségének anyja) felett.

1718 - őszén a nyírbátori rendi templom szentélyének bezsindelyezését tervezi.

1719. május 20 - Belgrádból levélben jelenti Károlyinak, hogy a szentély ideiglenes befedése kész, megkezdeti a templomhajó újjáépítését.
– hálálkodó levelet ír Károlyi Sándornak, és segítséget kér Károlyi Klára gr. Haller Gábornétól.

1720 - írni kezdi hitmagyarázó párbeszédét a zsidóval.
— tartományfőnöksége alatt térnek vissza a minorita ferencrendiek Pancsovára.

1720. július 20 - lejár három éves tartományfőnöksége; július 22-én megválasztják utódát P. Bellevari Viktorin személyében.

1720 - mint házfőnök továbbra is Nyírbátorban marad, hogy a kezdet nehézségeivel küzdő szerzetes közösséget vezesse.

— Szabolcs, Szatmár, Szilágy és Bihar vármegyében lelkipásztori körúton jár. Fehérgyarmaton, Csengerben, Érkeserűn, Tarcsán templomot emeltet; Nagykárolyban és Nyírbaktán a régi katolikus templomot segít visszaszerezni.

1720. szept. 25 - levelet ír Károlyi Sándornak a nyírbátori templom helyreállításának anyagi támogatásáért.

1721 - Úrnapján Nyírbátor piacán szentbeszédet mond egy «Minorita Barát», minden valószínűség szerint maga P. Kelemen Didák.

— a Szent Antal ünnepén elhangzott beszéd Nyírbátorban, sajátosságai miatt, ugyancsak P. Kelemen Didáknak tulajdonítható.

1721. június 24 - Nyírbátorban tartományi tanácsgyűlés kezdődött P. M. Bellevari Viktorin tartományfőnök elnökletével.

1721 - Isten Szolgája Nyírbátorban iskolát épít és kollégiumot nyit.

1722 - nagyobb iskolaépület tervével foglalkozik.

— Csengeren a kápolnát és plébániát helyreállítja.

— Gyarmat, Keserű, Tarcsa és Görcsön kápolnát kap a Kelemen Didák által összekoldult alamizsnákból.

1723. augusztus 7 – P. M. Kelemen Didákot tartományfőnökké választják másodszor.

— buzgólkodik a nagykárolyi templom és Károlyi sírbolt visszaszerzésénél.

— katolikus vallású népelemek letelepítéséről értekezik Károlyi Sándorral.

— látogatása a magyar bíboros-érseknél.

1723. november 1 - az ismét katolikus istentiszteletre átalakított nagykárolyi templom felszentelése.

1724. április 25 - a Kelemen Didáknak tulajdonított gyászbeszéd megtartása gr. Károlyi Sándorné Szalai Barkóczi Krisztina felett.

1724. július 4 - P. Kelemen Didák mint tartományfőnök és Generális Commisszárius elnököl a definitóriumi ülésen Eperjesen.

— július 6-án: Gyulafehérvárt Demeter Márton püspöki helynökkel tárgyal, és visszakapja a kolozsvári Szent Péter és Szent Pál templomot.

1724 - lelkipásztori tanácsára Károlyi Klára grófnő megegyezik a protestánsokkal a nyírbaktai katolikus templom visszavétele felől.

1724 - P. Kelemen Didák tataroztatja a félig pusztult besztercei rendházat.

1725 - Koháry István országbíró Pozsonyba hívja; útközben a Sajó völgyét szemeli ki újabb lelkipásztori területül.

1725. március 11 - Miskolcon kérvényt ír az ottani egykori minorita templom visszaszerzésére.

1725. június 20 - elnököl az egri definitóriumi ülésen.

1725. aug. 15 - a nyírbátori templom felszentelése; elmondja « Lelki örömét ».

1725 - P. M. Kelemen Didák hivatalos látogatása (visitatio canonica) Aradon.

1725 - P. Kelemen Didák az egri püspökkel tárgyal a minoritáknak miskolci letelepedéséről.

1725 - Pesten a commissió előtt bebizonyítja és megvédi a miskolci minorita templom rendi mivoltát.

1726 - P. Kelemen Didák lelki gyermeke, Károlyi Klára, a katolikus hitélet számára rendbehozatta a kerelőszentpáli templomot és a marosvásárhelyi minoriták vezetésére bízta.

1726 - a minoriták szegedi letelepedéséhez Károlyi Sándor támogatását kéri.

1726 - P. Didáknak szervező ereje a marosvásárhelyi minorita megerősödésnek is eredete.

1726.VI.24 - lejár második tartományfőnöksége; házfőnök lesz Nyírbátorban (ahol eddig is tartózkodott), másodízben.

1727.II.8 - III.23 - a minoriták nagyenyedi letelepedése Kelemen Didák előzetes buzgólkodásának tudható be.

1727 - a Nyírbátorban tartott évi rendkormányzati gyűlésen, amelyen Horn Kornél tartományfőnök elnökölt, P. Kelemen Didák is résztvett, mint Ex-Provinciális.

1727 - a minoritáknak letelepedést jár ki Szegeden.

1728 - P. Didák Pozsonyba megy Károlyi Sándor meghívására, és a ferences templomban az országnagyok előtt a nép oktatása és lelki felemelése felől beszél, egyszersmind a minorita ferencrendieknek miskolci visszatelepülhetéséről.

1728 - Nyírbátorban kész a Kelemen Didák elgondolta Pócsi-oltár.

1728. november 8 - Isten Szolgája szentbeszédeinek első kötete a rend részéről dicsérő jóváhagyást nyer.

1729 - a «Búzafejek» címen kiadott beszédgyűjtemény első kötete megjelent Kassán.

1729 - a minoriták ismét megkezdik lelkipásztori munkájukat Miskolcon; a templom és rendház építéséhez fognak.

1729 - Nyírbátorban megkezdték a Krúcsay-oltár építését.

1730 - P. Kelemen Didák Miskolcra kerül házfőnöknek (az maradt 1742-ig).

1730 - elkészült szentbeszédgyűjteményének második kötete.

1730 - terjeszkedési tervei egy rimaszombati minorita letelepedéssel és a gyöngyösi templom és iskola felújításával.

1731. július - Nyírbátorban felállítják a Pietà-oltárt; elkészült a Krúcsay-oltár.

1731. december 16 - Szilágysomlyón Kelemen Didák közbenjárására a minoriták lelkipásztorkodni és tanítani kezdenek.

1732 - Kassán kinyomtatják P. Kelemen Didák nyírbátori templomavatási szentbeszédét, a « Lelki Orömet ».

1732. aug. 23 - P. Kelemen Didák bejelenti Károlyi Sándornak, hogy elkészült szentbeszédei második kötetének kinyomása is.

1732. szeptember - Nyírbátorban felállítják a Szent Anna oltárt.

1733 - az 1732. november 20-án elhunyt « Krucsay Márton halotti gyászos pompáján... » mondott szentbeszédét Kassán kinyomták.

1734 - felépült a miskolci templom.

1734 - megindul a nyírbátori kolostor építése.

1734 - P. Kelemen Didák súlyos beteg Miskolcon; rendtársai beregszászi letelepítését tervezi.

1735 - a Miskolc melletti Szirmabesenyőn a katolikus hívek részére volt kápolnájukat segít visszaszerezni; az év július 25-én benedikálják.

1736 - Isten Szolgája tiszai vándorútja; Nagyváradról Nyírbátorba mentében értesült gr. Károlyi Ferencné

Csáky Krisztina haláláról; február 16-ától Nyírbátorban tartózkodik; március 20-án gyászbeszédet mond az elhunyt felett Nagykárolyban.

1736. február 28 - P. Benkő Modesztusz, magyar minorita tartományfőnök és generális kommisszárius Eperjesen jóváhagyja P. Kelemen Didák hitvitázó művét: « A keresztény üdvös párbeszéde a zsidóval ».

1736. augusztus 1 - a miskolci Nagyboldogasszony templom főoltár-avatásakor tartott, P. Kelemennek tulajdonítható szentbeszéd.

1737 - a miskolci oltáravató beszéd: « A Szent Mise », Kassán nyomtatásban megjelenik.

1737 - P. Didák a nyírbátori minorita templom mellett « Kálváriát » állíttat.

1738-1740 - Isten Szolgája az országos pestisjárvány idején ápolja, erősíti, vigasztalja a betegeket.

1740 - P. Kelemen Didák lelkipásztori buzgólkodása az idegen népelemek letelepítésénél és erkölcsi támogatásánál.

1741 - a P. Kelemen Didáknak tulajdonított könyv: « A dicsőült szentek tiszteletéről, segítségül hívásáról való beszélgetés », Kassán megjelenik.

1742 telén - a miskolci rendházban betegen fekszik.

1743. szept. 8 - gr. Károlyi Sándor, Isten Szolgája P. Kelemen Didák « nagy védnöke », meghalt.

1743. nov. 16 - P. Didák utolsó levele gr. Károlyi Ferenchez, tudatva, hogy atyja emlékére gyászbeszédet kíván készíteni.

1744. április 21 - P. Kelemen Didák elnököl a Miskolcon tartott tartományi gyűlésen, amelyen a székely P. Ferenczy Tóbiást magyar tartományfőnökké választják.

1744. április 28 - Isten Szolgája P. Kelemen Didák békés, szent halála.

1748. március 7 - P. Pál Imre tartományfőnök levele a minoritarend egyetemes főnökéhez, amelyben kiemeli P. Kelemen Didák közismert életszentségét.

1748. május 2 - a minorita harmadik rendi Károlyi Klára grófnő írásbeli felterjesztése P. Pál Imre magyar tartományfőnökhöz Kelemen Didák apostolkodásáról, erényeiről, példás életéről, kérve a boldoggáavatási ügy elindítását, - Római bizottság megvizsgálta és lepecsételte P. Kelemen Didák sírját.

1772. dec. 7 - « Recognitio Canonica »; Isten Szolgája épnek talált holttestéről hiteles arcképet festett P. Musik Jácint O.F.M.Conv., az elhunyt kimagasló erényeit méltató szöveggel.

1774 - P. Sztanya Sándor O.F.M. Conv., egri házfőnök, P. Jakabfalvy Román tartományfőnök « parancsából » gr. Esterházy Károly egri püspökhöz latin nyelven kérvényt nyújt be Isten Szolgája P. Kelemen Didák boldoggáavatási perének megkezdéséről.

— a püspöki szentszék P. Sztanya Sándort, mint promotort, értesítette egy postulátor kinevezésének szükségességéről; a postulátor Dobronyai Miklós egri oldalkanonok lesz.

— az egri püspök kiadja a « Valvalia » - kat P. Kelemen Didák nyilvános tiszteletének tilalmáról. P. Sztanya Sándor kéri a tanúk megidézését és kihallgatását.

1775. augusztus 9 - a bejelentett tanúk megjelennek az egri püspökségen, és megkezdődik kihallgatásuk a püspök helyettese, Ambrozovszky Mihály kanonok elnöklete alatt.

— a « de non cultu » - per pozitív eredménnyel zárul.

1776. október 11 - az egri püspöki bizottság: Ambrozovszky Mihály, Dobronyay Miklós és Keller János a miskolci minorita rendházban és templomban, P. Sztanya Sándor ügyvvivő és több minorita jelenlétében helyszíni szemlét tart Isten Szolgája P. Kelemen Didák hiányzó liturgikus tiszteletének bizonyítására.

— a róla festett olajkép és Rómában nyomtatott képecskék sugár vagy más kultuszi jel nélkül ábrázolták Isten Szolgáját.

1776. nov. 2 - az egri püspöki szentszék eldönti a boldoggáavatási per folytatását.

— P. Pál Lajos, magyarországi minorita postulátor a « de non cultu » - per hivatalos bezárását kéri az illetékes egri megyés főpásztortól.

1778. április 20 - a magyar tartományfőnök kinevezi Vicepostulátornak P. M. Sartori Bernárdot, a magyarországi teológiai főiskola régensét.

— P. Sartori B. az egri szentszékhez folyamodik a boldoggáavatási per folytatása végett.

1782 - Benkő Sámuel, bölcselet- és orvostudor, Miskolcról szóló monográfiájában: « Topographia oppidi Miskolcz historico-medica », Kassa, 1782, részletesen ír Kelemen Didákról.

— Szabadszállássy István bizonyítványa Isten Szolgája P. Kelemen D. szent életéről.

1794 - Batthyány Ignác erdélyi püspök átirata a nyírbátori rendi káptalannak I. Sz. P. Kelemen Didák, Erdély szülötte boldoggáavatási ügyének felkarolásáról; kinevezi a minoritarendi P. Ladányi Mihályt ügyvivőnek.

— « Extractus de Libro Historiae Missionum Provinciae Transilvaniae M. C. »

1809 - Szirmay írott szavakba foglalt tanúbizonysága P. Kelemen Didák épségben maradt holttestéről.

1890 - Brázay János, egyházi irodalmár, közzétette özv. Haller Gáborné Károlyi Klára felterjesztését a magyarországi minorita tartományfőnökhöz P. Kelemen Didák boldoggáavatási ügyének elindításáért.

1891 - Ballagi Aladár, író és szerkesztő Budapesten, méltató cikket írt Isten Szolgája szellemtörténeti nagyságáról.

1927 - P. Dr. Csák Alajos Cirjék, O.F.M.Conv., kiérdemült tartományfőnök könyve: « Kelemen Didák csodás élete és működése », megjelent Miskolcon.

1936. június 21 - a miskolci minorita templom új harangjai között ünnepélyesen megáldják a Kelemen Didák tiszteletére öntöttet is.

1936. október 27 - a magyarországi minorita tartományfőnökség jóváhagyta a Kelemen Didák emlékére készült képet és imát.

1936. december 2 - az egri főegyházmegyei hatóság imát engedélyez Isten Szolgája P. Kelemen Didák boldoggáavatásának és égi közbenjárásának kéréséért.

1936. dec. 24 - Magyarország bíboros hercegprímása az esztergomi főegyházmegye területén engedélyezi az imát.

— Aradon (Transilvánia), az erdélyi tartományfőnökség székhelyén a « Vasárnap » minorita nyomda képet készített Kelemen Didák életrajzával.

1937. május 25 - P. Dr. Péchy Alán, O.F.M.Conv. tartományfőnök fölterjesztése P. Dr. Hess Béda, O.F.M.Conv. generális miniszterhez I. Sz. P. Kelemen Didák boldoggáavatási ügyében.

1938. január 8 - a miskolci minorita III. Rend hivatalos kérése P. M. Dr. Topolinski Adalbert, O.F.M.Conv.

generális postulátorhoz P. Kelemen Didák boldoggáavatási ügyének folytatásáért.

1938. január 27 - P. M. Topolinski A. generális postulátor érdemlegesen válaszolt a per folytatásának feltételeiről és az erre vonatkozó kánoni előírások betartásáról.

1938. március 12 - P. Dr. Pazsitny Bonaventura, erdélyi minorita tartományfőnök biztató levele a miskolci minorita III. Rendhez a boldoggáavatási per felkarolásáról.

1938. október 15 - Miskolcon megalakult a « Kelemen Didák Szövetség ».

1939. december 3 - a Kelemen Didák tiszteletére szerzett ének első előadása Miskolcon.

1941. augusztus 13 - az erdélyi püspöki helytartóság Kolozsvárott engedélyezte saját területén Kelemen Didák boldoggáavatási imáját.

1942. január 25 - P. M. Ladányi László, O.F.M. Conv., magyarországi tartományfőnök, vice-postulátor, az egri érsek-főpásztortól a kánoni eljárás folytatását kéri.

1942. november 30 - « Imprimatur » az esztergomi prímási hatóságtól Nagy Miklósnak « A tiszai vándor » című könyvére.

— Nagy Miklós ódája az Egyházi Lapokban: « Kelemen Didák ».

1944. április 28 - A miskolci minorita ferences III. Rend « Kelemen Atya Közlönyének » ünnepi száma Isten Szolgája P. Kelemen Didák halálának 200. évfordulójáról.

1944. április 28 - megemlékezés a magyar rádióban P. Kelemen Didák halálának második centenáriumáról.

— Miskolcon utcát neveznek el Kelemen Didákról.

1957 - P. Dr. Monay Ferenc, O.F.M.Conv., apostoli magyar gyóntató, könyve megjelenik Rómában: « P. Kelemen Didák, a Felső-Tiszavidék apostola ».

1958 - P. Monay - Tiburzio Vass, O.F.M. Conv.: «Il Servo di Dio P. Diego Kelemen, O.F.M.Conv. (1683-1744)», külön lenyomat a «Miscellanea Francescana» 1958. III. füzetéből.

— Ölbey Irén verse: « Kelemen Didák (1683-1744) ».

KÖNYVBELI UTALÁSOK KELEMEN DIDÁK LELKISÉGÉRE.

Hit és istenszeretet:

80 93 101 105 131 151 175 178 180 222 223 233 293 304
328 329 374 456 514 550 565 601 606 618-632 656 667 672-677 735

Remény; bizalom a Gondviselésben:

101 110 112 181 183
226 239 240 309 416

Apostolkodás: templom, igehirdetés, iskola:

70 71 81 91 102 104 128 163 173 188 190 193 196 207 218 238 279 290 299 305
319 330 338 340 343 367 405 454 467 481 495 502 530 538 566 602 633 649 650 689

Jámborság; istenfélelem:

36 408
41 430
44 437
50 508
67 510
89 528
111 533
187 559
250 563
272 658
304 686
357 720
371 747
392

Felebaráti szeretet:

93 360
101 396
103 486
105 515
109 516
121 553
178 556
182 565
216 643
228 654
273 655
276 663
301 693
321

Irgalmasság lelki cselekedetei:

93 240
103 391
109 642
124 646
217

Irgalmasság testi cselekedetei:

91 350
93 392
103 642
190 646
214 665

Béke, türelem:

89 293
102 569
104 605
112 659
124 686
271

Szűz Mária és a szentek tisztelete:

192 494
244 505
258 574
334 629
359 668-680
456 681
492

Engedelmesség; hűség az Egyházhoz:

83 407
90 524
270 564
304 572-601
326 607
350 610
352

Alázat; szelídség:

104 346
111 392
153 393
163 417
180 428
181 445
191 561
197 606
205 612
228 656
241 661
277

Lelki erősség:

82 217
91 242
102 363
108 386
163 480
197 545

Igazságosság, hála:

120 353
126 517
335 534

Szegénység:

103 327
110 395
113 484
182 664
236 685
321

Önmegtagadás; mértékletesség:

89 166
91 391
100 392
111

Öröm; lelki tisztaság:

60 310
103 348
108 482
111 501
123

Bölcsesség:

104 299
111 345
115 358
122 383
179 393
183 430
212 568

Tudomány; értelem:

71 361
180 385
204 405
205 431
289 519
291 531
351 561
354 572
356 603

Tanács:

114 292
121 377
136 379
189 388
204 412
209 483
217 610
225 646
273 682
274

Isten Szolgája életszentségének híre:

21 631
22 643
72 646-648
82 655
101 659
112 664
114 660
151 683
177 684-685
184 688
198 693
212 694-697
218 707
274 716-718
277 722
292 729-732
293 736
346 739
376 748
391 752
394 752
404 762
420 765
465 768
476 769
483 773
484 781
489 783
515 786
526 794
560 804-806
567
613

UTÓSZÓ

Isten Szolgája P. Kelemen Didák személyének a történelmi időkbe beállítása e műben nem regényes életrajz, nem is minden létező bizonyítékra támaszkodó kritikai kiadás, — erre nem volt lehetőségem —, hanem eddigi tárgyi adatokat felhasználó és szinte napjainkig megjelent könyveket, tanulmányokat egybefoglaló és összegyűjtő munka avval a céllal, hogy még szerencsésebb lehetőségekkel dolgozó író úgy időrendben, mint a felvázolt irányokban könnyebben tudjon boldogulni.

A már készen kapott szövegeket nem dolgoztam át, minthogy nem szándékoztam merőben újat nyújtani; sőt, célomnak az felelt meg, hogy láttassam, mily régi rétegeken fekszik a legújabb, és mennyire foglalkoztatta, erősítette, buzdította a történetírókat Kelemen Didák tiszteletreméltó lelki kiválósága.

Mindennapi hasonlattal: miként a korunkbeli építkezéseknél az épületek zárófalain a belső vashálózat szabadon hagyott pálcikái további épületrész bekötésére szolgálnak, úgy észlelhetők e szerény könyvszerkesztésben is a további kutatásnál használható, bővítésre mutató utalások, akár történeti, akár — és főleg — aszketikus szempontból.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó 5

I. *A kor és gyermeke* (1683-1693) 8

A történelmi idő, melybe Kelemen Sámuel beleszületett
Kelemen-ősök és rokonok. Kelemen Didák szülőföldjén, a székelyek « szentföldjén » 15
Kelemen Sámuel nevelkedése és iskoláztatása. A katolikus székelység gondviselésszerű apostola: Nagy Mózes 26
Az esztelneki és kantai iskola 29
A kantai minorita rendház 35

II. *Kelemen Sámuel szerzetesi és papi hivatásának kialakulása. A minorita ferencrendbe lépése, újoncéve és fogadalomtétele. Pappászentelése és magiszteri képesítése* (1693-1708) 40

Kelemen Sámuel a ferences vonzóerő hatása alatt 40
Kantából Eperjesre 46
Kelemen Sámuel eperjesi beöltözésének (1702.nov.19) latin nyelvű okmánya 54
Kelemen Didák szerzetesi fogadalomtétele 72
XI. Kelemen pápasága. A magyarországi világi és egyházi helyzet 72
A magyar minorita belmisszió működése és vértanúi 76

III. *Kelemen Didák atya nagybányai házfőnöksége és szamosközi apostolkodása* (1710-1713) 81

Erőslelkűsége a nagybányai inségben 89

Dr. Csák Alajos Cirjék korrajzában Kelemen Didák személyisége 95
« Ugye, atyafiak ? ! » 104
P. Kelemen Didák bátor vállalkozása a társadalmi és vallási megpróbáltatások között 109

IV. *Mesterükre vallanak a tanítványok. Párbeszédben a munkatársakkal* 114

Károlyi Sándor 116
Károlyi Sándorné Szalai Barkóczy Krisztina 127
Károlyi Klára grófnő 132

V. *Kelemen Didák egri házfőnöksége* (1713-1715). *Második nagybányai megbízatása* (1716-1717). *Első tartományfőnöksége* (1717.VI.1 - 1720.VII.20). 153

Egri házfőnöksége 154
A szilágysági Bükktől a borsodi Bükkig 162
Egerben 169
Második nagybányai megbízatása 176
Tartományfőnökké választása 184

VI. *P. Kelemen Didák alkotó tevékenysége első tartományfőnökségének idején* (1717-1720). 195

P. Kelemen Didák templomot épít Nyírbátorban 197
A Nyírség történelmi múltja 199
Műtörténész Kelemen Didák « hatalmas teológiai programjáról ». 204
A nyírbátori minorita ferencrendi templom, valamint kolostor egyházjogi és építészeti alapjai 208
Isten Szolgája virágzó tisztelete napjainkban 212
Didák atya önfeláldozó betegápolása a pestis idején 216

Vigasztaló részvéte a Koháry család gyászában. Első nyomtatott beszéde (1718) 218
Isten élő templomának díszes szentegyház épül Nyírbátorban 226
P. Kelemen Didák tartományfőnöksége alatt a minoriták Pancsovára kerülnek 228
Didák atya első tartományfőnökségének lejárta (1720.július 20) 235

VII. *P. Kelemen Didák nyírbátori házfőnöksége. Nyírségi apostolkodása. Úrnapi és Szent Antal napi beszéde. Pázmány Péter lelkületével Pozsonyban* (1720-1723) 237

A Báthoryak « ellenkezése » 238
« Báthor kiáltó koldusa... » 241
Isten Szolgájának « párbeszéde » az istentisztelet helyén 244
Didák atya lankadatlan buzgalma a « láthatatlan templom építésében 252
« Szeráfikus Szent Ferenc szerzetéből való Minorita Barát » úrnapi beszéde 253
Ugyanannak a « Minorita Barátnak » prédikációja Páduai Szent Antal ünnepén 258
Szónoki és irodalmi hitviták hevében 269
Tartományi tanácskozás Nyírbátorban. P. Didák iskolát és nevelőintézetet létesít 270
« Igen szokás tanácsaival élni ezen a földön... » 273
« Sidóval az idvesség dolgairól... » 278
Pozsony és Pázmány Kelemen Didák életében 281

VIII. *P. M. Kelemen Didák második tartományfőnöksége* (1723.VIII.7 - 1726.VI.24) 288

A nagykárolyi templom és Károlyi-sírbolt visszaszerzése 292
Kelemen Didák szorgalmazására Nyírbakta katolikus templomot kap 299

Az Anyaszentegyház lábához borulva... 302
A kerelőszentpáli templom használatba vétele 305
« Ismeretlen » gyászbeszéd P. Kelemen Didáktól ? 307
A kolozsvári minorita letelepülés 309
A Kolozsvár-Belvárosi templomunk 315
Kelemen Didák restaurálja a besztercei templomot és rendházat 319
Evangéliumi szelídséggel a luteránusok között 321
Kelemen Didák aradi canonica visitatiója 324
Isten Szolgája aszketikus élete 327
A minoriták miskolci letelepedésének előkészítése Pesten 329
A piaristák pártfogolják a minoriták Szegedre költözését 335
Kelemen Didák erkölcsi szerepe a nagyenyedi minorita letelepedésnél 336
Kelemen Didák mozgató ereje a minoriták marosvásárhelyi visszatérésénél 343
« Különösen híres rendtársuk... » 346

IX. *Kelemen Didák második nyírbátori házfőnöksége* (1726-1729) 347

Didák atya « Lelki öröme » a nyírbátori templom felszentelésekor 348.
« A nyírbátori templom berendezését magyar barát fogalmazta... » 357
Kelemen Didák kijárja az engedélyt a minoriták letelepedésére Szegeden 361
Szeged történelme és kultúrjelentősége 363
Az ősi és a Kelemen Didák kezdeményezte minorita ferencrendi templom Szegeden 366
A nyírbátori templom: fába vésett Biblia ! 372
Párbeszédben az ország vezető embereivel 376
Isten Szolgája P. Kelemen Didák Miskolcra szerzetes lelki központot tervez 381

III. Károly császár és magyar király 387
P. Kelemen Didák dialógusa a pozsonyi « diétán » 388
A kortársak és a történetíró nyilatkozata Isten Szolgájáról 391
« Képzett tudós, korának legnagyobb egyénisége »... 394
« Búzafejek » 395
A nyírbátori Krucsay-oltár, mint Biblia Pauperum 398

X. *Kelemen Didák prédikációs kötete: a « Búzafejek ». Krisztus szenvedésének emlékezete szóban és szoborban. Isten Szolgájának irodalom - és művészettörténeti jelentősége* 404

Az « alázatosan szedett búzafejek ». 409
Brázay János szatmári irodalmár P. Kelemen Didák egyházi beszédeiről 414
« ...Mint a szenteknek és választottaknak... » 420
A kereszt szeretete 428
Kelemen Didák nyírbátori Passió-oltára 430
A Krúcsay-oltár egyes jelenetei 432
A passiójátékok hatása a Krúcsay-oltár megalkotásánál 440
Áhítat és együttérzés Krisztus szenvedésében 445

XI. *Isten Szolgája újjáépíti a miskolci minorita templomot. Rendházat emel. Iskolát alapít. A társadalmi béke szolgálatában népmissziókat szervez* (1729-1734) 447

A Miskolc-Mindszenti plébánia: a katolikusok mentsvára 447
Didák atya az igazság és méltányosság érzetében 454
« Conventus Miskolcziensis ad Beatam Virginem Mariam in Coelos Assumptam » 461
Miskolc Magyarország történelmében 469
A miskolci Boldogasszony templom 473
Rendház és iskola Kelemen Didák szíve szerint 476
« Isten embere », a társadalmi béke megvalósítója 482

XII. *P. Kelemen Didák lelkipásztori tervei Rimaszombatra és Gyöngyösre. A nyírbátori templom művészi berendezését gyarapítja. Rendtársait letelepíti Szilágysomlyón. Gyászbeszéde Krucsai Márton felett* 488

Didák atya Mária-teológiája a nyírbátori Pietà-oltárnál 491

Az 1731. év másik kimagasló eseménye: a szilágysomlyói minorita letelepedés 495

« Residentia Somlyoviensis ad Sanctum Franciscum Seraphicum » 498

«...Földre borulva mond hálát Istenének... » 501

P. M. Ganganelli Lőrinc konventuális minorita, — XIV. Kelemen pápa —, pályafutása 504

A nyírbátori Szent Anna-oltár 505

A Kelemen Didák ihlette oltárok egyházművészeti méltatása; szerepük a hívek vallásos életében 508

A hit világánál és vezérletével... 514

A P. Kelemen Didáknak tulajdonított gyászbeszéd Krucsai Márton felett (1733) 519

Őskeresztény idők erejével... 530

XIII. *Isten Szolgája P. Kelemen Didák a minoriták számára Beregszászon letelepedést tervez. Ifj. Csáky Krisztina feletti gyászbeszéde. Kelemen Didák jelentősége a magyar aszketikus irodalomban* (1734-1736) 535

Isten Szolgája szirmabesenyői apostolkodása 536

Isten Szolgája tiszai vándorútja. Ifj. Csáky Krisztina feletti gyászbeszéde (1736.március 20) 539

P. Kelemen Didák jelentősége a magyar aszketikus irodalomban 560

XIV. « *A keresztény embernek a zsidóval való beszélgetése* », « *Salutare hominis christiani cum judeo colloquium* » (1736) 570

« Jó Ábrahám »... 572
A párbeszéd mai hatása 601
P. Kelemen Didák műveiről a szakirodalom 602

XV. *Isten Szolgájának beszéde a miskolci minorita templom főoltárának fölszentelésén. Krisztus kínszenvedésének tiszteletére kálváriát állíttat nyírbátorban. Hősies szolgálatai a pestis idején* (1736-1740) 608

Kelemen Didák irodalmi munkássága 609
A miskolci oltárszentelési beszéd, «A Szent Mise» szerzősége 613
« A Szent Mise » 618
Kelemen Didák erényeinek bizonyságai... 632
Kelemen Didák « Kálváriát » állíttat Nyírbátorban 631
Didák atya tiszamenti apostolkodása 637
A pestisbetegek őrangyala a magyarországi pestis idején 1738-1740-ben 637
Az egri püspök kérő bizalma Kelemen Didákhoz 642
A miskolciak fogadalmi Mária-oszlopa 647
P. Didák lelkipásztori buzgósága az idegen népelemek hazai letelepedésénél 649

XVI. *Isten Szolgája P. Kelemen Didáknak a pestis utáni apostolkodása. Betegeskedése és halála* (1740-1744) 655

Az Oltáriszentség áldásával a tűzvész ellen 656
Isten Szolgájának küzdelme a káromkodás ellen 659
Kelemen Didák a hit és istenfélelem szolgálatában 663
Kelemen Didáknak tulajdonítható két munka 1741-ből 668
Az evangéliumi munkatárs: Károlyi Sándor halála 679
A székely Ferenczy Tóbiás tartományfőnöksége 682

P. Kelemen Didák halála: 1744. április 28. Közmeggyőződés életszentségéről 683

XVII. *P. Kelemen Didák életszentségének hatása és híre halála után. Tisztelete.* 688

Kelemen Didák atya buzgalmának eredményei 689
1748. március 7 ! 693
1748. május 2 ! 696
A minősített tanú: Károlyi Klára, minorita harmadik rendi nővér 708
Károlyi Klára halála 711
Bizonyítványok és jelentések « Kelemen Didák atya szent életéről » 716
Recognitio Canonica 1772 decemberében 718
A boldoggáavatási ügy folytatódása 1774-ben 721
Tanúkihallgatások P. Kelemen Didák boldoggáavatási ügyében 725
Rendtartományi kérelmek 1776-1778-ban 735
Batthyány Ignác erdélyi püspök szorgalmazza Kelemen Didák boldoggáavatását 742
Kelemen Didák szent életének csodálatos emléke 746

XVIII. *A tisztelet jelei és a bizalom áldásai* 748

Extractus de libro Historiae Missionum Provinciae Transilvaniae M. C. 749
Brázay és Ballagi a XIX. század végén Kelemen Didákról 750
Századunkban Dr. Csák A. Cirjék sikeres vállalkozása 753
Könyörgések Isten dicsőségére Kelemen Didák boldoggáavatásáért 756
Kelemen atya harangja 765
A magyar minoriták kérelme 1937 májusában az egyetemes rendfőnökhöz 767
A miskolci minorita III. rendi megbízott és a generális postulátor levélváltása 1938-ban 769

Az erdélyi minorita tartományfőnök bátorítása a Kelemen-ügyben 773
Kelemen Didák Szövetség 777
« Ének Kelemen Didák boldoggáavatásáért » 780
P. M. Ladányi László tartományfőnök 1942-ben kéri a per folytatását 781
« A tiszai vándor » 785
« Kelemen Didák » — Írta Nagy Miklós, az Egyházi Lapok szerkesztője 787
A magyar rádió megemlékezése Kelemen Didákról, halála 200. évfordulóján 788
1944: « Kelemen Atya Közlönye » 793
« Fr. György » magánlevele e könyv szerzőjének 1954-ben 797
Utca, nem Miskolc szülöttének, de Miskolc halottjának... 801
P. Dr. Giuseppe Abate, olasz minorita történelemtudós Kelemen Didák személyiségéről 802
P. Dr. Monay Ferenc könyve 1957-ben: « P. Kelemen Didák, a Felső-Tiszavidék apostola » 803
« Kelemen Didák (1683-1744) » — Ölbey Irén költeménye 804

*

« Il Servo di Dio P. Diego Kelemen, O.F.M.Conv. (1683-1744) » 807

Kelemen Didák életrajzának legfőbb adatai 827

Könyvbeli utalások Kelemen Didák lelkiségére 841

Utószó 845

L. 6.000